

SŁOWNIK BIOGRAFICZNY MIASTA LUBLINA

Pod redakcją
Tadeusza Radzika, Adama A. Witusika i Jana Ziółka

Tom drugi

**WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
LUBLIN 1996**

AUTORZY BIOGRAMÓW

Mieczysława ADRIANEK, Wiesław BONDYRA, Rafał CHARZYNSKI, Czesław DEPTUŁA, Cezary W. DOMANSKI, Jerzy DOROSZEWSKI, Stanisław FITA, Piotr Paweł GACH, Mirosław GAJEWSKI, Ludwik GAWROŃSKI, Henryk GMITEREK, Alina GROMEK, Jan GURBA, AL Leszek GZELLA, Emil HOROCH, Grażyna JAKIMIŃSKA, Janusz KANIA, Andrzej KAPRON, Andrzej KONSTANKIEWICZ, Albin KOPRUKOWNIAK, Henryk KOWALSKI, Józef KOZAK, Stefan KRUK, Maria KU-
NOWSKA-PORĘBNA, Robert KUWAŁEK, Janusz MARIAŃSKI, Józef MARCZUK. Józef
MARSZAŁEK, ks. Franciszek MAZUREK, Stanisław MICHAŁOWSKI, Bronisław
MIKULEC, ks. Henryk MISZTAL, Tadeusz MROCZEK, ks. S. Celestyn NAPIÓRKOWSKI,
Ryszard ORŁOWSKI, Anna Teresa PAWŁOWSKA, Tadeusz RADZIK, Andrzej
SADOWSKI, Jan SKARBEK, Jan SMOLARZ, Maciej SOBIERAJ, Anna SOCHACKA,
Jerzy STARNAWSKI, Andrzej STĘPNIK, Halina J. SZUMIŁ, Edward ŚPIEWŁA, Maria
TROJANOWSKA, Edward WALEWANDER, Maria WILCZYŃSKA, Stanisław
WIŚNIEWSKI, Adam Andrzej WITUSIK, Marian WNUK, Ignacy WOŚKO, Janusz
WRONA, Marek WYSZKOW-SKI, Ewa M. ZIÓŁEK, Jan ZIÓŁEK.

WSTĘP

Oddajemy do rąk Czytelnika drugi tom *Słownika biograficznego miasta Lublina*. Ukazuje się on w stosunkowo krótkim okresie (około trzech lat) po tomie pierwszym. Przypominamy Czytelnikom, iż zamysł wydania *Słownika* powstał w kręgu Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego, zrzeszającego historyków nie tylko z obydwu lubelskich uniwersytetów, ale także muzeów, archiwów, nauczycieli. Krąg autorów, podobnie jak w poprzednim tomie, liczy kilkadziesiąt osób: historyków, ale też dziennikarzy, pracowników naukowych wszystkich lubelskich uczelni, miłośników przeszłości miasta, działaczy społecznych.

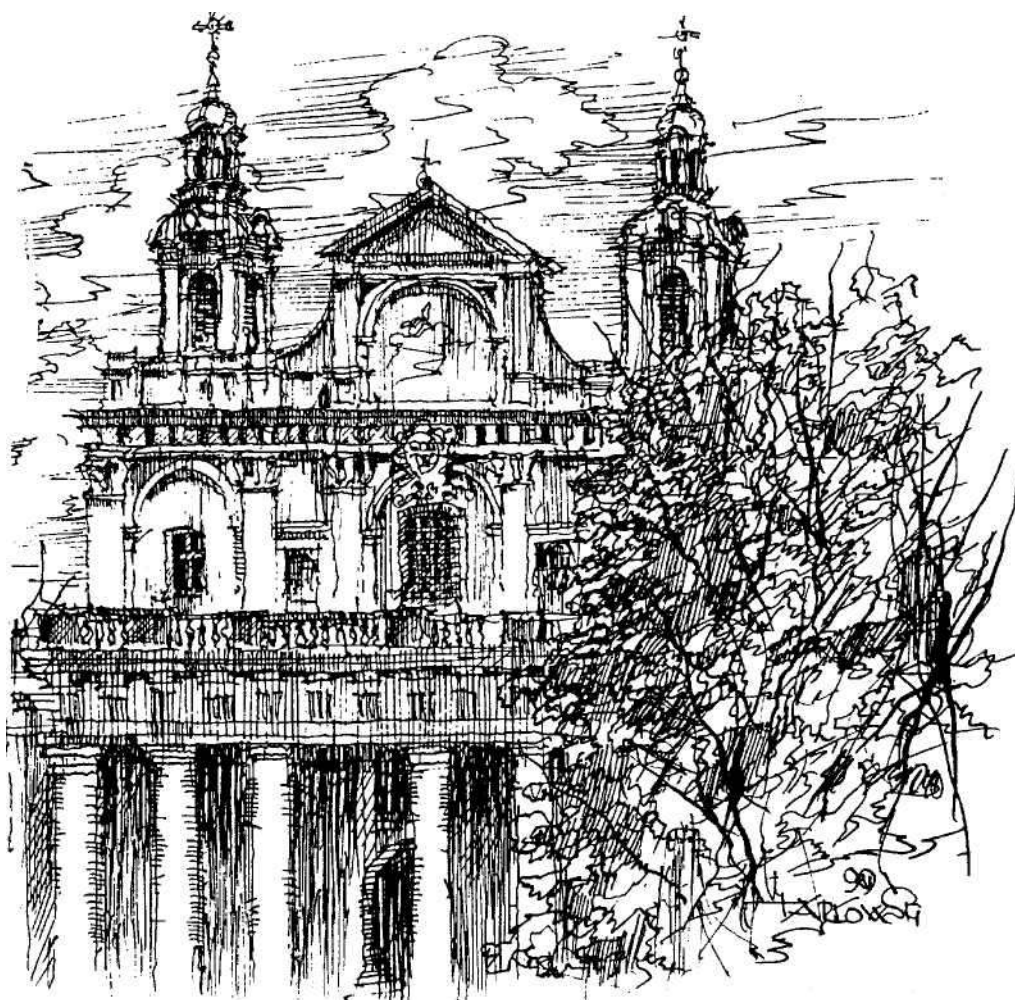
Inicjatywa wydawania *Słownika* spotkała się z dużym odzewem, o czym świadczy chociażby kilkanaście recenzji pierwszego tomu. Nie wszystkie propozycje redaktorów co do opracowania haseł udało się zrealizować. Niejednokrotnie z powodu opieszałości autorów, często jednak z powodu braku kompetentnych autorów bądź braku podstawowych materiałów źródłowych. Wiele zgłoszeń nie zostało uwzględnionych z powodów merytorycznych lub też w wyniku niewłaściwego opracowania haseł. Tam, gdzie to było możliwe, poprawiano je, skracano bądź uzupełniano na etapie redakcji.

Przypominamy Czytelnikom, iż *Słownik* wydawany jest tzw. systemem holenderskim. Oznacza to, iż każdy tom zawiera hasła od litery A do Z. Wraz z oddaniem drugiego tomu rozpoczęte zostały prace nad tomem trzecim, który w zasadzie powinien finalizować tę inicjatywę (nie zamykając drogi do uzupełnień w przyszłości). Zatem prace nad tomem trzecim będą trwały nieco dłużej. Kartoteka propozycji jest bardzo bogata. Pragniemy pozyskać autorów będących w stanie przygotować biogramy wielu osób, np. rzemieślników i kupców, przedstawicieli mniejszości narodowych i wyznaniowych, które wiele uczyniły dla miasta, były postaciami znanymi, a których to biogramów przygotowanie jest utrudnione

ze względu na brak odpowiednich materiałów. W większym też stopniu ujęte zostaną w nim sylwetki lublinian z ostatnich kilkudziesięciu lat, wojny i okupacji oraz okresu powojennego.

Liczymy na dalszy odzew Czytelników, uwagi i opinie oraz propozycje haseł. Prosimy je kierować na adres Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego: Pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4, 20-031 Lublin.

Podobnie jak poprzedni tom tak i ten ukazać się mógł dzięki życzliwości i materialnemu wsparciu Rady Miejskiej, Urzędu Miejskiego oraz Wydawnictwa UMCS, za co składamy serdeczne podziękowania.

WYKAZ SKRÓTÓW

CZASOPISMA, ENCYKLOPEDIA, SŁOWNIKI

- „ABMK” — „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”
„Annales UMCS” — „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”
„Arch. Hist. Med.” — „Archiwum Historii Medycyny”
„At. Kapł.” — „Ateneum Kapłańskie”
„Biul. Bibl. UMCS” — „Biuletyn Biblioteki UMCS”
„Biul. Inf. KUL” — „Biuletyn Informacyjny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”
„B. Lub.” — „Bibliotekarz Lubelski”
„Biul. LTN” — „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego”
„Biul. WDK” — „Biuletyn Wojewódzkiego Domu Kultury”
BPP — „Biblioteka Pisarzy Polskich”
„Czas. Geogr.” — „Czasopismo Geograficzne”
„Czas. Lek.” — „Czasopismo Lekarskie”
„Dz. „Lub.” — „Dziennik — „Lubelski”
EK — „Encyklopedia Katolicka”
Enc. Org. — „Encyklopedia Powszechna”
Orgelbranda
Estreicher — „Bibliografia polska”
Estreicherą
„Gazeta Lek.” — „Gazeta Lekarska”
„G. Lub.” — „Goniec Lubelski”
„Głos Lub.” — „Głos Lubelski”
„Gazeta Lub.” — „Gazeta Lubelska”
„Kam.” — „Kamena”
„KiŻ” — „Kultura i Życie”. Dodatek tygodniowy do „Sztandaru Ludu”
„K Lub.” — „Kalendarz Lubelski”
„Kr. Lek.” — „Kronika Lekarska”
„Kurier Lub.” — „Kurier Lubelski”
„Kurier Warsz.” — „Kurier Warszawski”
„Kwart. Hist.” — „Kwartalnik Historyczny”
„Kwart. Hist. Kult. Mat.” — „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”
Nowy Korbut — „Bibliografia literatury polskiej”
„Pam. Lit.” — „Pamiętnik Literacki”
„Pam. Lub.” — „Pamiętnik Lubelski”
„PHis.” — „Przegląd Historyczny”
„PLek.” — „Przegląd Lekarski”
„PPChir.” — „Polski Przegląd Chirurgiczny”
„Prz. Art.” — „Przegląd Artystyczny”
„Prz. Hist.-Ośw.” — „Przegląd Historyczno-Oświatowy”
„Prz. Lub.-Kres.” — „Przegląd Lubelsko-Kresowy”
„PTLek.” — „Polski Tygodnik Lekarski”
PSB — Polski Słownik Biograficzny
„PWiD” — „Prasa Współczesna i Dawna”
„RH” — „Roczniki Humanistyczne”
„RF” — „Roczniki Filozoficzne”
„RL” — „Rocznik Lubelski”
„RLub.” — „Region Lubelski”
„Rocz. Dz. Społ. i Gosp.” — „Rocznik: Dziejów Społecznych i Gospodarczych”

„Roczn. Hist. Gosp. Polski” — „Rocznik Historii Gospodarczej Polski”
„Rocz. Krakowski” — „Rocznik Krakowski”
„Roczn. Ogn. Naucz, w Lub.” — „Rocznik Ogniska Nauczycielskiego w Lublinie”
„Rocz. Warszawski” — „Rocznik Warszawski”
„RH” — „Roczniki Humanistyczne”
„RNS” — „Roczniki Nauk Społecznych”
„RTK” — „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” SPKP — Słownik Pracowników Książki Polskiej
„Szt. Ludu” — „Sztandar Ludu”
„TP” — „Tygodnik Powszechny”
„Tyg. Ilustr.” — „Tygodnik Ilustrowany”

„Tyg. Zam.” — „Tygodnik Zamojski”
„WDL” — „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”
WEP Wielka Encyklopedia Powszechna Wielk.
SB — Wielkopolski Słownik Biograficzny
„WU” — „Wiadomości Uniwersyteckie” (UMCS)
„Z. „Lub.” — „Ziemia Lubelska”
„Zesz. Prob. Post. Nauk. Roln.” — „Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych”
„ZN KUL” — „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”
„Życie Lub.” — „Życie Lubelskie” „ŻM” - „Życie i Myśl”

INSTYTUCJE, STOWARZYSZENIA, PARTIE POLITYCZNE

AK — Armia Krajowa
AL — Armia Ludowa
AM — Akademia Medyczna
AR — Akademia Rolnicza
ASP — Akademia Sztuk Pięknych
ATK — Akademia Teologii Katolickiej
BBWR — Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
BCh — Bataliony Chłopskie
BIP ZWZ-AK — Biuro Informacji i Propagandy Związku Walki Zbrojnej-Armii Krajowej
BN — Biblioteka Narodowa
BWA — Biuro Wystaw Artystycznych
CBWA — Centralne Biuro Wystaw Artystycznych
ChD — Chrześcijańska Demokracja
CKO — Centralny Komitet Obywatelski
CPLiA — Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego
CRZZ — Centralna Rada Związków Zawodowych
DOKP — Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych
DP — Dywizja Piechoty
FSC — Fabryka Samochodów Ciężarowych

IPS — Instytut Propagandy Sztuki KC
PZPR — Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KIK — Klub Inteligencji Katolickiej
KMPiK — Klub Międzynarodowy Prasy i Książki
KOP — Korpus Ochrony Pogranicza
KOSL — Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego
KPP — Komunistyczna Partia Polski
KPRP — Komunistyczna Partia Robotnicza Polski
KRN — Krajowa Rada Narodowa KUL — Katolicki Uniwersytet Lubelski
KW PZPR — Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
LMiK — Liga Morska i Kolonialna LOPP — Liga Obrony Powietrznej Państwa
LSM — Lubelska Spółdzielnia Mieszkaniowa
LSS — Lubelska Spółdzielnia Spożywców
LTLeK. — Lubelskie Towarzystwo Lekarskie

LTMK — Lubelskie Towarzystwo
Miłośników Książki
LTN — Lubelskie Towarzystwo Naukowe
LZPK — Lubelski Związek Pracy Kulturalnej
MKiS — Ministerstwo Kultury i Sztuki
MON — Ministerstwo Obrony Narodowej
MRN — Miejska Rada Narodowa
MSW — Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSZ — Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MWRiOP — Ministerstwo Wyznań
Religijnych i Oświecenia Publicznego
ND — Narodowa Demokracja
NKN — Naczelny Komitet Narodowy
NKWD — Narodnyj Komissariat
Wnutriennyh Dieł (ros.) — Ludowy
Komisariat Spraw Wewnętrznych
NOK — Narodowa Organizacja Kobiet
NOT — Naczelna Organizacja Techniczna
NRZZ — Naczelna Rada Związków
Zawodowych
NSZZ „S” — Niezależny Samorządny
Związek Zawodowy „Solidarność”
OBP — Ośrodek Badań Prasoznawczych
ODiSS — Ośrodek Dokumentacji i Studiów
Społecznych
OKR PPS — Okręgowy Komitet Robotniczy
Polskiej Partii Socjalistycznej
OMTUR — Organizacja Młodzieży
Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
ONZ — Organizacja Narodów
Zjednoczonych
OWP — Obóz Wielkiej Polski
OZN — Obóz Zjednoczenia Narodowego
PAL — Polska Akademia Literatury
PAN — Polska Akademia Nauk
PAU — Polska Akademia Umiejętności
PCK — Polski Czerwony Krzyż
PD — Postępowa Demokracja
PKP — Polskie Koleje Państwowe
PKWN — Polski Komitet Wyzwolenia
Narodowego
PLSP — Państwowe Liceum Sztuk
Plastycznych
PMS — Polska Macierz Szkolna
POW — Polska Organizacja Wojskowa
PPR — Polska Partia Robotnicza
PPS — Polska Partia Socjalistyczna
PSL — Polskie Stronnictwo Ludowe
PTF — Polskie Towarzystwo Filozoficzne
PTFil — Polskie Towarzystwo Filolo-
giczne
PTFiz. — Polskie Towarzystwo Fizyczne
PTG — Polskie Towarzystwo Geogra-
ficzne
PTH — Polskie Towarzystwo Historyczne
PTK — Polskie Towarzystwo Krajo-
znawcze
PTP — Polskie Towarzystwo Psycho-
logiczne
PTSM — Polskie Towarzystwo Schronisk
Młodzieżowych
PTTK — Polskie Towarzystwo
Turystyczno-Krajoznawcze
PWN — Państwowe Wydawnictwo
Naukowe
PZPR — Polska Zjednoczona Partia
Robotnicza
PZZ — Polskie Zakłady Zbożowe
RDR — Rady Delegatów Robotniczych
RGO — Rada Główna Opiekuńcza
SARP — Stowarzyszenie Architektów
Rzeczypospolitej Polskiej
SDKPiL — Socjaldemokracja Królestwa
Polskiego i Litwy
SDP — Stowarzyszenie Dziennikarzy
Polskich
SEP — Stowarzyszenie Elektryków
Polskich
SGGW — Szkoła Główna Gospodarstwa
Wiejskiego
SGPiS — Szkoła Główna Planowania i
Statystyki
SL — Stronnictwo Ludowe
SN — Stronnictwo Narodowe
SSZZAK — Stowarzyszenie Światowe
Związku Żołnierzy Armii Krajowej

SZP — Służba Zwycięstwu Polski
 TMKiE — Towarzystwo Miłośników ;
 Książki i Ekslibrisu.
 TN KUL — Towarzystwo Naukowe
 Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
 TNW — Towarzystwo Naukowe
 Warszawskie
 TON — Tajny Ośrodek Nauczania
 TP KUL — Towarzystwo Przyjaciół
 Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
 TPN — Towarzystwo Przyjaciół Nauk
 TPPR — Towarzystwo Przyjaźni Polsko-
 Radzieckiej
 TPSP — Towarzystwo Przyjaciół Sztuk
 Pięknych
 TRS — Tymczasowa Rada Stanu
 TSP — Towarzystwo Sztuk Pięknych
 TUR — Towarzystwo Uniwersytetu
 Robotniczego
 TWP — Towarzystwo Wiedzy Powszechnej
 UB — Urząd Bezpieczeństwa
 UG — Uniwersytet Gdański
 UJ — Uniwersytet Jagielloński
 UJK — Uniwersytet Jana Kazimierza
 UMCS — Uniwersytet Marii Curie-
 Skłodowskiej
 UNICEF — United Nations International
 Children's Emergency Found
 (Międzynarodowy Fundusz Narodów
 Zjednoczonych Pomocy Dzieciom)
 USB — Uniwersytet Stefana Batorego
 UW — Uniwersytet Warszawski
 UWL — Urząd Wojewódzki w Lublinie
 UW r — Uniwersytet Wrocławski
 WKPG — Wojewódzka Komisja Planowania
 Gospodarczego
 WNL — Wydział Narodowy Lubelski
 WOg. — Wydział Ogólny

WOśw.iK — Wydział Oświaty i Kultury
 WP — Wojsko Polskie
 WRN — Wojewódzka Rada Narodowa
 WSD — Wyższe Seminarium Duchowne
 WSI — Wyższa Szkoła Inżynierska
 WSK — Wojskowa Służba Kobiet
 WSR — Wyższa Szkoła Rolnicza
 YMCA — Young Men's Christian
 Association (Chrześcijańskie,
 Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej)
 ZAiKS — Związek Autorów i
 Kompozytorów Scenicznych,
 Stowarzyszenie Autorów „Zaiks”
 ZAP — Związek Artystów Polskich
 ZBoWiD — Związek Bojowników o
 Wolność i Demokrację
 ZG — Zarząd Główny
 ZHP — Związek Harcerstwa Polskiego
 ZLP — Związek Literatów Polskich
 ZML — Zarząd Miejski w Lublinie
 ZMP — Związek Młodzieży Polskiej
 ZNP — Związek Nauczycielstwa
 Polskiego
 ZMW — Związek Młodzieży Wiejskiej
 ZMW RP „Wici” — Związek Młodzieży
 Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej
 „Wici”
 ZPAP — Związek Polskich Artystów
 Plastyków
 ZPOK — Związek Pracy Obywatelskiej
 Kobiet
 ZSL — Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
 ZUS — Zakład Ubezpieczeń Społecznych
 ZWCz — Związek Walki Czynnej
 ZWM — Związek Walki Młodych
 ZWZ — Związek Walki Zbrojnej
 ZZ — Związek Zawodowy

NAZWY MIEJSCOWOŚCI

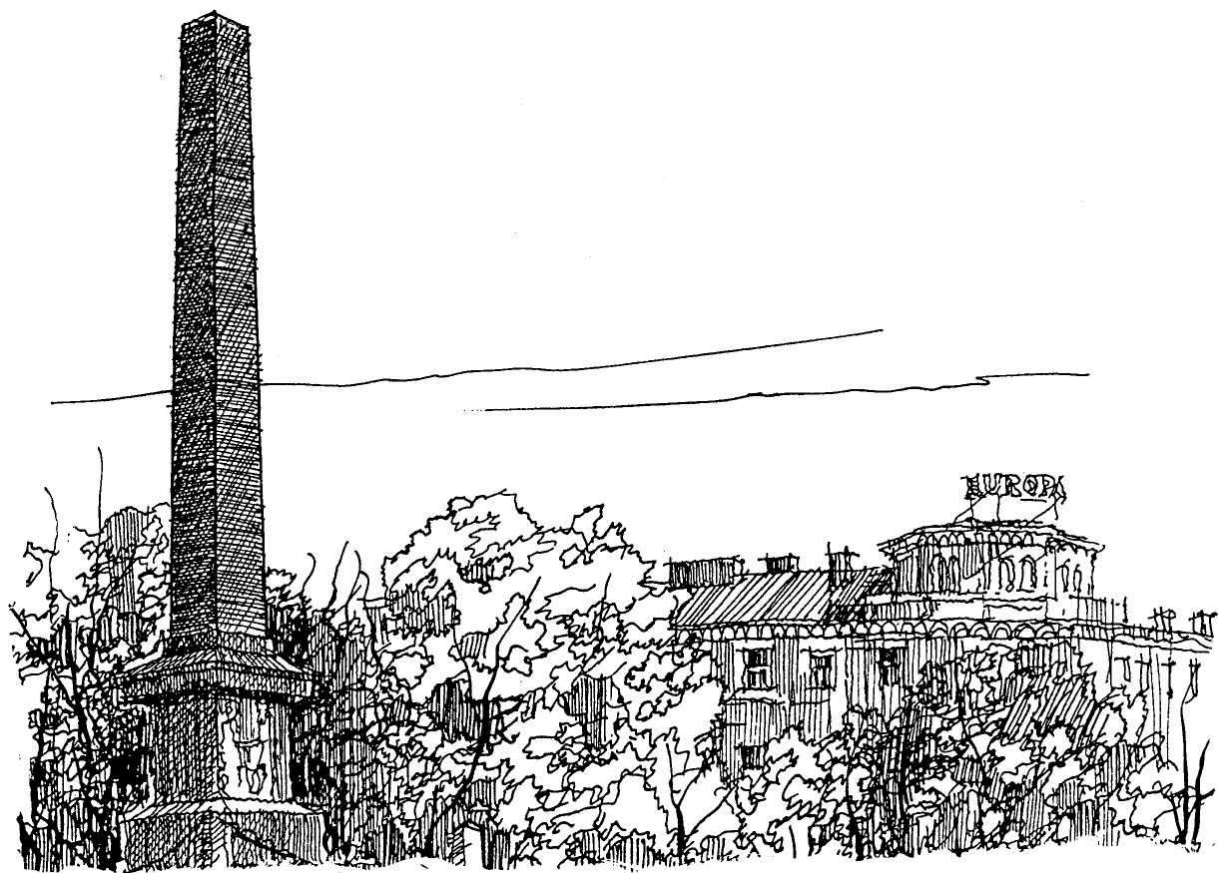
B — Białystok	P — Poznań
Gd. — Gdańsk	S — Sandomierz
Kr. — Kraków	W — Warszawa
L — Lublin	Wł. — Włocławek
Lw. — Lwów	Wr. — Wrocław
Ł — Łódź	

ARCHIWA

AAL — Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie	APL — Archiwum Państwowe w Lublinie
AAML — Archiwum Akademii Medycznej w Lublinie	ASRL — Archiwum Sądu Rejonowego w Lublinie
AAN — Archiwum Akt Nowych	ASWL — Archiwum Sądu Wojewódzkiego w Lublinie
AGAD — Archiwum Główne Akt Dawnych	AUMCS — Archiwum Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
AGKZHP — Archiwum Głównej Kwatery Związku Harcerstwa Polskiego	AUSCL — Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Lublinie
AKUL — Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego	AUW — Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego
AORAL — Archiwum Okręgowej Rady Adwokackiej w Lublinie	CAW — Centralne Archiwum Wojskowe

INNE

akad. — akademicki	oprac. — opracowanie, opracował
baon — batalion	pap — pułk artylerii polowej
BArt. — Brygada Artylerii	poł. — połowa
bp — biskup	pow. — powiat
bryg. — brygada	pp — pułk piechoty
czł. — członek	pr. zbior. — praca zbiorowa
doc. — docent	ps. — pseudonim
dr — doktor	psp — pułk strzelców podhalańskich
ds. — do spraw	p.w. — pod wezwaniem
dyw. — dywizja	r. akad. — rok akademicki
franc. — francuski	rbs — rubel srebrny
gen. — generał	rkp. — rękopis
grz. — grzywna (jednostka monetarna)	RP — Rzeczpospolita Polska
hab. — habilitacja, habilitowany	r. szk. — rok szkolny
inż. — inżynier	ss. — siostry
j. — język	st. — starszy
kan. — kanonik	sygn. — sygnatura
ks. — ksiądz	ur. — urodzony
lub. — lubelski	USA — United States of America (Stany Zjednoczone Ameryki)
m. — miasto	woj. — województwo
med. — medycyna	zm. — zmarł, zmarły
mgr — magister, magisterium	ZSSR — Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
mps — maszynopis	zw. — związek
nast. — następny	
NMP — Najświętsza Maria Panna nt. — na temat	

A

ACHREMOWICZOWA z d. NOWODWORSKA WANDA (1901—1974), polonistka, nauczycielka gimnazjalna, wykładowczyni uniwersytetu. Ur. 2 IX w Gudelach w Oszmiańskim, c. Witolda (1861—1923), prof. historii w Nieżynie (gub. czernihowska), od 1921 r. w USB, i Marii z Kowjanów. Szkołę średnią z rosyjskim językiem wykładowym kończyła w Kijowie; od 1921 r. studiowała w USB filologię polską, głównie u prof. Mariana Zdziechowskiego, Stanisława Pigonia, Kazimierza Kolbuszewskiego. Jako studentka ogłosiła rozprawę o *Kleopatrze* Norwida („Alma Mater Vilnensis” 1924, s. 26—28). Była w Wilnie nauczycielką gimnazjów w l. 1923—1939; w 1926 r. została żoną Gracjana Achrem-Achremowicza (1889—1942), artysty-grafika. W r. 1930 uzyskała magisterium; publikowała w wileńskiej prasie. Lata II wojny światowej spędziła w okolicach Oszmiany. W l. 1945—1947 uczyła w gimnazjum i liceum w Tucholi. Od 1947 r. do śmierci mieszkała w Lublinie: uczyła w szkołach średnich do 1950 r., po czym przeszła do KUL jako starsza asystentka przy katedrze prof. Feliksa Araszkiwicza. Zajęcia prowadziła do 1964 r., w ostatnich latach zamieniła etat na godziny zleczone. Głównie odbywała zajęcia z metodyki nauczania języka polskiego w szkole średniej: ćwiczenia i — niekiedy — wykłady; w pewnych latach wykładała o literaturze rosyjskiej. „Tematem życia” była Norwidowa *Kleopatra*. Rozprawy o tej tragedii ogłaszała w czasopiśmie: „RH” 1953 z. 1, druk. 1954, s. 209—235; „Pam. Lit.” r. 49, 1958 z. 2 s. 531—554; „ZN KUL” 1960 z. 2 s. 31—44; „Sprawozdania TN KUL” 1960, druk. 1961, s. 47—51. Przygotowywała edycję *Kleopatry* w BN, ale jej nie ukończyła. W Roku Mickiewiczowskim (1955) wystąpiła z rozprawą *Uwagi o roli dźwięku w poezji Mickiewicza* („RH” t. 5, 1955; druk. 1956 s. 101—140). W zeszycie „Roczników”, dedykowanym F. Araszkiwiczowi (1967 t. 15 z. 1, s. 103—112), ogłosiła rozprawę „regionalną”, dotyczącą Lublina i okolic, *Dole i niedole dyrektorów „towarzystw” teatralnych [...]*. O Araszkiwiczu ogłosiła szkic *Badacz — krytyk — pedagog* („Polonista”

1959 nr 5 s. 3—7). Wypowiadała się na tematy dydaktyczne, recenzowała podręczniki. W „Bibliotece Analiz Literackich” wydała opracowanie *Nad Niemnem* dwukrotnie wznowione (1959, ²1966, ³1972) i *Ślubów panińskich* (1964, ²1966, ³1972). Napisała posłowie do szkolnego wydania *Zemsty* (1967). Wydała zbiór studiów Karola Wiktora Zawodzińskiego *Wśród poetów* (1964). Pisała w katolickiej prasie. Zm. 13 III w Lublinie, pochowana została na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Z. Kozak, J. Starnawski, *Wanda Achremowiczowa*, w: *Słownik badaczy literatury polskiej*, t. 1, Ł. 1994 s. 3—5 (bibliogr.).

Jerzy Starnawski

ARASZKIEWICZ FELIKS (1895—1966), historyk literatury, pedagog, działacz kulturalny. Ur. 14 I w Zamołodyczach w ówczesnym pow. włodawskim, syn Rudolfa i Ireny z Arasziewiczów. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Żelechowie, następnie był uczniem gimnazjum rosyjskiego w Radomiu, gdzie w 1905 r. brał udział w strajku szkolnym. W l. 1906—1909 kształcił się w polskim gimnazjum prywatnym w Białej Podlaskiej, następnie w Prywatnej Męskiej Szkole 8-klasowej Filologicznej Stanisława Śliwińskiego (tzw. „Szkole Lubelskiej”) w Lublinie. Tu w r. 1913 uzyskał świadectwo dojrzałości. W latach pobytu w szkole działał w konspiracyjnych organizacjach młodzieży o charakterze niepodległościowym. Po maturze rozpoczął studia na Wydz. Filozoficznym UJ. W czasie I wojny światowej znalazł się na terenie Rosji. Po maturze rosyjskiej, którą jako ekstern zdał w Tyflisie w r. 1914, kontynuował studia na Wydz. Historyczno-Filologicznym Uniwersytetu w Moskwie. Podczas pobytu w Rosji był działaczem POW i Narodowego Związku Robotniczego. Po powrocie do kraju otrzymał dyplom ukończenia studiów polonistycznych na UJ i rozpoczął pracę nauczycielską w „Szkole Lubelskiej”, od 1929 r. był wizytatorem szkół średnich w woj. lubelskim, ponadto w l. 1932—1935 pełnił funkcję naczelnika Wydz. Szkolnictwa Średniego KOSL. Do pracy w szkolnictwie średnim powrócił na kilka lat po II wojnie światowej, kierował również w tym czasie ośrodkiem metodycznym języka polskiego.

Przez całe życie zajmował się pracą naukowo-badawczą, a głównym jej przedmiotem była historia literatury polskiej 2. poł. XIX oraz XX w., w szczególności życie i twórczość Bolesława Prusa. W r. 1924 doktoryzował się na Wydz. Filozoficznym UJ na podstawie dysertacji *Bolesław Prus i jego ideały życiowe* (wyd. 1925), jako rozprawę hab. przedstawił w r. 1947 na Wydz. Nauk Humanistycznych KUL książkę *Bolesław Prus. Filozofia, kultura, zagadnienia społeczne* (wyd. 1948). Twórczości tego pisarza poświęcił też wiele rozpraw i artykułów, w większości zebranych — obok innych studiów historycznoliterackich, np. o Stefanie Żeromskim — w tomach *Refleksy literackie* (1934) oraz *Dzieła i twórcy* (1957).

Znaczną część dorobku Araszkiewicza stanowią prace o tematyce regionalnej. Najtrwalszą wartość zachował zarys materiałowo-bibliograficzny *Ruch literacki w Lubelszczyźnie 1918—1938. Cyfry, daty, tytuły, nazwiska* (1939).

Od r. 1946 prowadził zajęcia zlecone na Wydz. Nauk Humanistycznych KUL, w r. 1950 objął tu kierownictwo I Katedry Historii Literatury Polskiej. W 1960 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. W okresie międzywojennym i w pierwszych latach po II wojnie światowej był członkiem TPN w Lublinie (należał do grona jego założycieli w r. 1927), później TN KUL, LTN oraz Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza (w l. 1950—1956 prezes Oddziału Lubelskiego).

Był zasłużonym działaczem kulturalnym, uczestniczył w organizowaniu i różnych poczynaniach lubelskiego środowiska literackiego. Swymi działaniami społecznymi i organizacyjnymi służył naczelnej idei — regionalizmowi. W celu propagowania jego założeń przyczynił się do zorganizowania Komisji Regionalistycznej w ramach TPN i był redaktorem naczelnym jej organu „R. Lub.” (1928—1929). W r. 1934 stanął na czele LZPK, skupiającego i koordynującego działalność kilkunastu stowarzyszeń kulturalnych ówczesnego woj. lubelskiego. Najważniejszym i najtrwalszym dziełem związku było zbudowanie — ze składek społecznych — Domu Pracy Kulturalnej w Lublinie przy ul. Narutowicza 4. Znalazła tam pomieszczenia Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego oraz kilka innych instytucji. Swój bliski związek z lubelską Biblioteką utrzymał Araszkiewicz przez całe życie; w r. 1957 był redaktorem książki pamiątkowej *Hieronim Łopaciński i Biblioteka jego imienia w Lublinie 1907—1957*. W 1954 r. wystąpił z inicjatywą zorganizowania w Nałęczowie Muzeum Bolesława Prusa (otwarcie nastąpiło w 1961) oraz wzniesienia w parku uzdrowiska pomnika pisarza (odsłonięcie 1966).

Araszkiewicz był wybitną postacią lubelskiego środowiska literackiego. W l. 1927—1928 redagował dwutygodniowy dodatek dziennika „Z. Lub.” pod tytułem „Literatura i Nauka”, w r. 1928 został przyjęty w poczet ZZ Literatów Polskich w Warszawie, po r. 1932 był członkiem Lubelskiego Związku Literatów. Po II wojnie światowej należał do ZLP (w l. 1945—1949 wiceprezes Oddziału Lubelskiego), był również współzałożycielem i członkiem czynnym Klubu Literackiego, działającego w Lublinie w pierwszych latach powojennych pod przewodnictwem prof. Juliusza Kleinera.

Był odznaczony Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, dwukrotnie był laureatem nagrody naukowej woj. lubelskiego oraz nagrody literackiej m. Lublina. Zm. 30 V w Lublinie.

J. Starnawski, *Feliks Araszkiewicz (14 11895—30 V 1966)*, „Rocznik Tow. Liter. im. A. Mickiewicza” t. 2 : 1967 s. 151—155; S. Fita, *Bibliografia prac Feliksa Araszkiewicza*, „RH” 1967 z. 1 s. 187—291;

tenże, *Feliks Araszkievicz — regionalista — naukowiec — pedagog*, w: *W kręgu Hieronima Łopacińskiego*, L. 1970, s. 113—124; *Lublin literacki 1932—1982. Szkice i wspomnienia*, pod red. W. Michalskiego, J. Zięby, L. 1984; S. Fita, *Feliks Araszkievicz*, L. 1995; Bibl. im. H. Łopacińskiego, Dział Rękopisów, sygn. 2064: Papiery osobiste F. Araszkievicza z lat 1895—1962.

Stanisław Fita

ASZKENAZY JOSZUA HESZEL (1805 lub 1808—1867), rabin lubelskiego Okręgu Bożnicznego, wybitny uczony religijny, żydowski działacz społeczno-polityczny. Według jednych źródeł urodził się w Kazimierzu Dolnym, według innych w Lublinie. Podawane są również dwie różne daty jego urodzenia. Syn Meszullama Zalmana Aszkenazego, rabina lubelskiego i Hendli z Mendelsohnów. Naukę i praktykę rabinacką pobierał u boku swojego ojca w Lublinie. W 1. 30. XIX w. przeniósł się do zachodnich guberni Cesarstwa Rosyjskiego, gdzie objął stanowisko rabina w Grodnie. Tam również ożenił się z Frymetą z Brodtów (ur. 1808). Do Lublina powrócił przed samą śmiercią swojego poprzednika, a zarazem brata stryjecznego, rabina Dow Berisza Aszkenazego (1777—1852), przedtem duchownego w Łucku na Wołyniu, gdzie rabinem urzędowym był jego ojciec Mosze Aszkenazy, brat Meszullama Zalmana Aszkenazego. Dow Berisz piastował również do 1843 r. stanowisko rabina w Słonimie, w guberni grodzieńskiej. Pozostawił po sobie wiele pism o charakterze religijnym, głównie dotyczących Miszny: *Noda ba-Szearim (Znany w bramach)*, wydane już po jego śmierci, w 1858 r. w Warszawie, komentarze do Tal-mudu pt. *Szaarej Jeruszalajim (Bramy Jerozolimy)*, wydane w Warszawie w 1. 1865—1866.

Po śmierci Dow Berisza Joszua Heszela został wybrany w Lublinie w 1852 r. miejscowym rabinem urzędowym i przewodniczącym bet-dinu (sądu rabinackiego). W 1853 r. zdał egzaminy w warszawskiej Szkole Rabinów i został oficjalnie zatwierdzony przez władze gubernialne na stanowisku lubelskiego nadrabina.

Przez władze gubernialne uznawany był za lojalnego obywatela i duchowo-politycznego przywódcę Żydów lubelskich. Zwolennik przeprowadzenia reform obyczajów i religii mojżeszowej oraz wprowadzenia świeckich przedmiotów do tradycyjnego nauczania, m.in. powszechnej nauki języka polskiego dla dzieci żydowskich. W 1. 1862—1866 był współorganizatorem Szkoły Elementarnej dla Ubogich Dzieci Żydowskich w Lublinie, tzw. Talmud-Tory i jednocześnie piastował funkcję przewodniczącego Komitetu Opiekuńczego tejże szkoły. Sam prowadził zarazem oficjalne nauczanie dla kandydatów na przyszłych rabinów oraz przewodniczył komisji egzaminacyjnej, sprawdzającej wiedzę religijną rabinów z terenu guberni lubelskiej. Wszechstronnie wykształcony, cieszył się wielkim uznaniem zarówno ortodoksyjnych Żydów, jak i grupy asymilującej się inteligencji żydowskiej

w Lublinie. Występował ostro przeciwko wpływowi chasydyzmu, chociaż tolerował obecność w lubelskim rabinacie chasydzkiego cadyka, Lejba Eigera.

W życiu politycznym był zwolennikiem pełnej lojalności wobec władz w Warszawie i Petersburgu. W 1862 r. jako przywódca polityczny i duchowy Żydów lubelskich aktywnie włączył się w poparcie dla reform namiestnika Królestwa Polskiego Aleksandra hr. Wielopolskiego. Sprzyjał również aktywnemu udziałowi Żydów we władzach samorządowych. Mimo zachęty ze strony warszawskiego nadrabina Bera Majzelsa, z którym pozostawał w korespondencyjnym kontakcie, wstrzymał się od poparcia dla nielicznych Żydów lubelskich, współpracujących aktywnie z polskimi organizacjami patriotycznymi, nadal pozostając na gruncie pełnej lojalności wobec władz rosyjskich. W 1863 r. otwarcie potępił wybuch powstania styczniowego, a z jego inicjatywy w Wielkiej Synagodze przy ul. Jatecznej odprawiano nabożeństwa ku czci rodziny carskiej. Powstanie traktował jako sprawę całkowicie obcą Żydom. Za lojalność wobec władz rosyjskich został w 1866 r. odznaczony przez cara Aleksandra II orderem Św. Anny oraz nadano mu tytuł „poczesnego obywatela” Królestwa Polskiego.

Uchodził za jednego z najwybitniejszych talmudystów w Królestwie oraz za jednego z pierwszych polityków żydowskich, reprezentującego nowoczesny typ działacza społecznego przy równoczesnym zachowaniu tradycji żydowskiej.

Był autorem literatury rabinicznej. Większość jego dzieł pozostawała jednak w rękopisach i nie przetrwała do naszych czasów. Jeszcze w latach 40. XIX w. prawie 10 tomów jego komentarzy spłonęło w domu jego syna Beniamina Aszkenazego na przedmieściu Grodna, Horodni podczas wielkiego pożaru miasta. Drukowane były zaś jego artykuły do wileńskiego wydania Miszny oraz responsa do Miszny drukowanej w Sławucie. Wiadomo jest także, że jego kazania, wygłaszane w lubelskiej Wielkiej Synagodze w latach 1860—1863, tłumaczone były na język polski jako przykład lojalnej postawy wobec władz.

Zm. 6 II w Lublinie we własnym domu przy ul. Szerokiej nr 413. Pochowany został obok swojego ojca Meszullama Zalmana i brata stryjecznego Dow Berisza na Nowym Cmentarzu żydowskim przy ul. Unickiej. Grób jego nie zachował się, został zniszczony po 1942 r.

Z żoną Frymetą miał syna Beniamina (ur. 24X1824 w Dubnie na Wołyniu, nieznana jest data jego śmierci), zamożnego kupca grodzieńskiego i lubelskiego. Frymeta Aszkenazy, po śmierci męża, prowadziła w Lublinie przy ul. Szerokiej jeden z większych sklepów.

Sz. B. Nissenbaum, *Le-korot ha-jehudirn be-Lublin*, tłum. A. Trzeciński, L. 1989, s. 127; E. Lederhendler, *The Road to Modern Jewish Politics and Political Reconstructions in the Jewish Community of Tsarist Russia*, New York—Oxford 1989 s. 71; R. Kuwałek, *Cmentarze żydowskie w Lublinie. Scenariusz do*

wystawy, L. 1992, mps, s. 5; „Kurier Lub.” 1867 (16 II), s. 87; AGAD, Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego, sygn. 1611, Akta Gminy Starozakonnych w Lublinie, 1864—1873, k. 67, 92—93; APL, AmL, sygn. 2032, Elementarne Szkołki Żydowskie, k. 33—36, 60—64; sygn. 2415, Szkoły Rabinów i przepisów, 1822—1866; Księgi ludności stałej m. Lublina, 1865, sygn. 54; USC Lublin, wyznanie mojżeszowe, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1867 r.

Robert Kuwałek

ASZKENAZY MESZULLAM ZALMAN (1751—1843), rabin lubelskiego Okręgu Bożniczego, wybitny talmudysta, autor dzieł religijnych. Urodził się w Kazimierzu Dolnym w rodzinie Meszullama Zalmana z Pomorzan(?), rabina w Nasielsku i Kazimierzu Dolnym, i Rajzli z Lejbusiów. Przez ojca spokrewniony z lwowską rodziną rabinów Orensteinów, jego dziadkiem był słynny rabin Amsterdamu i Lwowa Chacham Cwi Aszkenazy (1658—1718). Dzieciństwo spędził u boku ojca w Kazimierzu Dolnym, a następnie z rodzicami przeniósł się do Lublina, gdzie jego ojciec objął stanowisko asesora betdinu — sądu rabinackiego i jednocześnie lubelskiego podrabina. Wykształcenie pobierał również u boku ojca, będąc w tym samym czasie (do r. 1825), lubelskim kupcem. Po śmierci ojca, jego matka wyszła powtórnie za mąż za syna lubelskiego rabina Saula Margolisa, Cwi Hirsza.

Po niepowodzeniach w handlu — zbankrutował i za długi został ukarany więzieniem, z którego wypuszczono go za kaucją — oddał się sprawom religijnym. 12 XII 1825 r. został wybrany przez Gminę Starozakonnych w Lublinie na urzędowego rabina miejscowego Okręgu Bożniczego i jednocześnie przewodniczącego betdinu. Oficjalne zatwierdzenie jego osoby na tym stanowisku przez władze woj. lubelskiego nastąpiło w 1826 r. Funkcję tę sprawował aż do śmierci.

Cieszył się wielkim uznaniem wśród współwyznawców i dobrą opinią władz państwowych, uznających go za wybitnego uczonego żydowskiego. Wychowany w tradycyjnej rodzinie żydowskiej, przeciwstawiał się oficjalnym próbom nakłonienia Żydów do przyjęcia reformy ich życia i religii. W 1. 40. XIX w. został ukarany przez gubernatora lubelskiego napomnieniem za wydanie bez zgody władz dokumentu potwierdzającego wiedzę rabiniczną dla kilku rabinów z prowincji, co równało się sabotowaniu państwowych egzaminów, jakie mieli oni złożyć w warszawskiej Szkole Rabinów. Był zwolennikiem tradycyjnego wykształcenia dzieci i młodzieży żydowskiej, opartego na systemie chederów i jesziw. Prowadził nielegalne nauczanie kandydatów na rabinów. Jako wybitny talmudysta przeciwstawiał się chasydzkim wpływom w Lublinie.

Oficjalnie, w sprawach politycznych, zajmował stanowisko neutralne zarówno wobec władz Królestwa Polskiego, jak i w okresie powstania listopadowego 1830—1831 wobec władz

powstańcy, zyskując miano „lojalnego poddanego Królestwa Polskiego”. Wydarzenia polityczne traktował jako wewnętrzną sprawę Polaków, nie dotyczącą Żydów.

Był również autorem dzieł o treści religijnej. W 1837 r. opublikowano jego komentarze do książki *Richa nichocha (Przyjemna woń)*, traktującej o Misznie, autorstwa Azriela Ben Elijahu. Publikowano również jego responsy w książce *Zikkaron Cwi Menachem (Pamięć Cwi Menachema)*. Część jego pism drukowana była w Wilnie.

Dwukrotnie żonaty, miał dzieci tylko z pierwszego małżeństwa z Hen-dlą z Mendelsohnów: Joszue Heszela (1805—1867), rabina w Grodnie i Lublinie, Mordko Wolfa, zamożnego kupca lubelskiego, Rajzlę, żonę zamożnego kupca warszawskiego Izraela Etingera, i Serię, żonę Hercyka Haldberstadta. Owdowiawszy, w 1836 r. ożenił się po raz drugi z zamożną wdową po lubelskim podrabinie Abramie Dawdidsohnie, Frajdą Dawidsohn (1796—?), córką pruskiego rabina Szymona Lewiego.

Zm. 18 IV w Lublinie, we własnym domu przy ul. Szerokiej nr 416 i pochowany został na Nowym Cmentarzu żydowskim przy ul. Unickiej. Grób jego nie zachował się, został zniszczony po 1942 r.

Sz. B. Nissenbaum, *Le-korot ha-jehudim be-Lublin*, tłum. A. Trzciniński, L. 1989, s. 97 n.; R. Kuwałek, *Cmentarze żydowskie w Lublinie. Scenariusz do wystawy*, L. 1992, mps, s. 5; AGAD, Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego, sygn. 1608, Akta Gminy Starozakonnych w Lublinie, 1822—1843, k. 72—73, 94—95; APL, AmL, sygn. 2415, Szkoły Rabinów i przepisów, 1824—1866; Akta notariusza m. Lublina Jana Wasiutyńskiego 1836/202; USC Lublin, wyznanie mojżeszowe, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1843 r.

Robert Kuwałek

B

BAJKOWSKI WACŁAW (1875—1941), adwokat, organizator sądownictwa obywatelskiego w Lublinie, prezydent m. Lublina, działacz społeczny. Ur. 31 XII we wsi Włostowice k. Puław, syn Hipolita, organisty w Puławach, i Pauliny z Czerniewskich. Maturę uzyskał w gimnazjum rządowym w Lublinie (1899). Studia prawnicze ukończył na UW w 1903 r. i rozpoczął aplikację adwokacką w Lublinie, specjalizując się w prawie cywilnym. W 1908 r. został powołany w poczet adwokatów przysięgłych, założył kancelarię adwokacką w Lublinie i prowadził ją do 1919 r.

Od połowy 1915 r. współpracował z Miejskim Komitetem Obywatelskim w Lublinie. Od 30 VII 1915 r. był jednym z organizatorów sądownictwa obywatelskiego w Lublinie. W tymże dniu wszedł do Wydz. Sądzącego przy Radzie Naczelnej Milicji Obywatelskiej. Od 5 IX 1915 do 21 XI 1915 r. spełniał obowiązki sędziego Trybunału Lubelskiego, znajdującego się wówczas w rękach polskich (rozwiązanego następnie przez władze austriackie). Należał do Lubelskiego Tow. Prawniczego (od 13 XI 1915).

Brał udział w organizowaniu odradzającego się samorządu miejskiego w Lublinie. 13 XII 1916 r. został radnym miejskim, a 28 XII tego roku pierwsza Rada Miejska powołała go na prezydenta m. Lublina. Urząd pełnił do 28 III 1918 r. Sprawnie kierował pracą Magistratu i Rady Miejskiej oraz gospodarką finansową i komunalną w trudnych warunkach wojennych. Dokonał reorganizacji administracji miejskiej. Troszczył się o aprowizację ludności oraz o szkolnictwo podstawowe i pomoc społeczną. W 1917 r. wspierał przygotowania lubelskich organizacji do uczczenia rocznicy Konstytucji 3 maja oraz setnej rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki. Z okazji 600-lecia nadania Lublinowi prawa miejskiego na jego wniosek Rada Miejska uchwaliła (15 VIII 1917): zobowiązać władze samorządowe do poczynienia starań

o odzyskanie wywiezionych do Wilna najstarszych zasobów archiwalnych ziemi lubelskiej i Podlasia; nazwać plac przed Magistratem placem „króla Władysława Łokietka”.

Rząd Jana Kucharzewskiego 9 II 1918 r. powołał Bajkowskiego na komisarza wyborczego w Lublinie przed wyborami do Rady Stanu Królestwa Polskiego. W związku z ograniczaniem uprawnień samorządu na wniosek Bajkowskiego Rada Miejska podjęła uchwałę (21 III 1918) o zerwaniu stosunków z władzami okupacyjnymi, co doprowadziło do zwolnienia go przez generalnego gubernatora Antoniego Lipoścaka z obowiązków prezydenta miasta (28 III 1918).

Na początku 1919 r. Bajkowski przeniósł się na stałe do Zamościa, gdzie otworzył kancelarię adwokacką i prowadził ją do 1940 r. Miał tu rozległą praktykę, zwłaszcza cywilistyczną. Dużo czasu poświęcał na kształcenie kadry młodych prawników (głównie aplikantów). Był delegatem do Okręgowej Rady Adwokackiej w Lublinie. Jako aktywny członek Stronnictwa Narodowego kilka razy został wybrany radnym miejskim w Zamościu.

Aresztowany przez gestapo 19 VII 1940 r. w Zamościu, został osadzony początkowo w Rotundzie Zamojskiej, a później na Zamku w Lublinie. Stąd po przesłuchaniach wywieziono go do obozu koncentracyjnego Oranienburg i do Dachau, gdzie 11 IV 1941 r. został zamordowany. W małżeństwie z Konstancją z Dobrowolskich miał troje dzieci: Jana, Tadeusza i Zofię.

Słownik biogr. adwokatów polskich, t. 1 z. 1, W. 1988 s. 31—32 (F. Rymarz); „Rocznik Tow. Prawniczego w Lublinie” 1928 s. 20—25; „K. Lub.” 1918 s. 45; S. Michalski, *Adwokat Wacław Bajkowski (1875—1941)*, „Palestra” 1980 nr 7 s. 141—143; B. Sekutowicz, *Sądy obywatelskie w Lublinie (w 1915 r.)*, „Głos Sądownictwa” 1933 nr 6 s. 329—334; R. Ślaski, *Ostatnie lata okupacji austriackiej w Lublinie 1917 i 1918*, „Najnowsze Dzieje Polski 1914-1939” t. 12 : 1967 passim; J. Marczuk, *Rada Miejska i Magistrat Lublina*, L. 1984 s. 50, 53; tenże, *Samorząd miasta Lublina w latach 1915—1918*, „Kwart. Hist.” 1979 nr 2 s. 289—296; J. Markiewicz, *Walka i męczeństwo adwokatów Izby Lubelskiej w latach wojny i okupacji 1939—1945*, „Palestra” 1974 nr 7 s. 106; AORAL, Akta osobowe adw. W. Bajkowskiego, tecz. nr 72/1919; APL, Magistrat m. Lublina 1915—1918, sygn. 2, 5—6, 18—19, 26, 48; Archiwum Państwowe w Zamościu, Księga ludności stałej m. Zamościa za 1933 r., wol. 69, poz. 1.

Józef Marczuk

BARCICKI JAN (zm. ok. 1812), skrzypek-wirtuoz, kompozytor, dyrygent i pedagog, działający w Lublinie na przełomie XVIII i XIX w. Od r. 1784 notowany w grodzie nad Bystrzycą jako skrzypek w kapeli kolegiackiej Św. Michała Archanioła. W r. 1791 występuje z adnotacją: „teraźniejszy possessor kapeli”. W rok później (11 IV 1792) wybrany został przez „Urzedników y Obywatelów Miasta Wolnego y Wydziałowego Rzeczyplitey Lublina” sędzią

gminnym. W r. 1793 przebywał w Opolu Lubelskim, gdzie był dyrygentem kapeli na dworze Lubomirskich. Pracował tu przez kilka miesięcy; 30 VI 1794 r. przyjechał do Lublina „na zamieszkanie”. W r. 1802 opuścił Lublin, udając się do Terespoła. Zm. w Chwałowicach k. Sandomierza.

Barcicki uchodzi za twórcę melodii *Poloneza Kościuszki*, śpiewanego z różnymi tekstami, jak *Podróż twoja nam niemiła* z r. 1792 czy *Patrz Kościuszko na nas z nieba* (słowa Rajmunda Suchodolskiego) z 1830 r. Pisał również na orkiestrę (*Symfonia B-dur*), ale głównie na fortepian: *Fantaisie-Polonoise g-moll*, *Quadrille de contredanses* czy pozostały w rękopisie *Polonoisso pour Forte Piano a comp.* J. Barcicki, z uwagą na ostatniej stronie: „pour CC per F.T. anno 1801, 9 7-bris Lublini”. Jest to zbiór sześciu polonezów: *B-dur*, *C-dur*, *A-dur*, *Es-dur*, *Tyrolczyk, c-moll* i *c-moll Pożegnanie*.

Jego pierwszą żoną była Franciszka z Grodzickich, z którą miał syna Adama Jana (ur. 1785). Po jej śmierci, 1 I 1795 r. poślubił Annę z Żykiewiczów, która obdarzyła go czworgiem dzieci: Joanną (1795), Marianną (1798), Ludwikiem (1800) i Władysławem (1812).

J. J. Dunicz, *Z badań nad muzyką polską XVIII wieku*, „Polski Rocznik Muzykologiczny” t. II : 1936 s. 122. Encyklopedia Muzyczna, t. I, Kr. 1979, s. 191; APL, Acta Cons., sygn. 182, k. 406 v; Acta Advoc, sygn. 370, k. 928—28 v; Księgi m. Lublina, sygn. 327, k. 4 v; sygn., 347, k. 95v—96; A AL, Liber metrices copulato-rum 1781—1797, s. 199; Liber natorum 1773—1790, s. 333; Liber baptisatorum 1790—1803, s. 184, s. 315, 376. Biblioteka Seminarium Duchownego w Sandomierzu, sygn. 18A I 18.

Ludwik Gawroński

BIEBNACKI MICHAŁ MARIAN (1855—1936), wiolonczelista, pianista, kompozytor, dyrygent, pedagog i krytyk muzyczny. Ur. 24 IX w Lublinie, syn Zenona, urzędnika magistrackiego, i Marii ze Skomorowskich. Wykształcenie ogólne zdobył w gimnazjum lubelskim, muzyczne u Antoniego Müllera (wiolonczela), Jana Müllera i Konrada Staczyńskiego (fortepian). W l. 1874—1877 studiował w Instytucie Muzycznym Warszawskim, gdzie był uczniem Gustawa Roguskiego (harmonia i kontrapunkt), Władysława Żeleńskiego (kompozycja) i Józefa Goebelta (wiolonczela). Po ukończeniu studiów grał przez dwa lata jako wiolonczelista w orkiestrze Teatru Wielkiego. W r. 1880 wyjechał do Stanisławowa i tam przez 17 lat był dyrektorem Towarzystwa Muzycznego im. Stanisława Moniuszki, rozwijając przy tym ożywioną działalność jako pedagog i kompozytor.

W r. 1897 osiedlił się na stałe w Warszawie, gdzie w tutejszym Konserwatorium objął klasę teorii muzyki, a jednocześnie zaczął pisywać stałe recenzje z ruchu koncertowego stolicy

w „Echu Muzycznym i Teatralnym”. W l. 1897—1906 prowadził chóry Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego, pracując równocześnie w szkole muzycznej tegoż Towarzystwa, ucząc teorii, a następnie harmonii i fortepianu dodatkowego.

W r. 1901 ukazał się jego podręcznik *Zasady muzyki*, który miał 8 wydań i przekład na język rosyjski. W l. 1911—1914 był dyrygentem chóru Towarzystwa Miłośników Śpiewu Chóralnego przy kościele ewangelicko-augsburskim p.w. Świętej Trójcy.

Bogata twórczość kompozytorska Biernackiego (nagradzana w kraju, i za granicą) uległa patynie czasu; zupełnie jej dziś nie znamy. Zm. 18 V w Warszawie. Pochowany został na cmentarzu Powązkowskim.

„Muzyka” 1936, nr 1/6; *Antologia polskiej krytyki muzycznej XIX i XX wieku (do roku 1939)*, oprac. S. Jarociński, Kr. 1955, s. 230; L. T. Błaszczak, *Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX wieku*, Kr. 1964, s. 25; M. Demska-Trębaczowa, *Sławni, znani, zapomniani. Szkice o muzykach Lubelszczyzny*, L. 1983, s. 106—107.

Ludwik Gawroński

BOCHEŃSKI TADEUSZ (1895—1962), poeta, prozaik i eseista, krytyk muzyczny, dyrygent i pianista, pedagog i tłumacz, wieloletni współpracownik „Kam.”, twórczością związany z Lublinem i Tatrami. Ur. 17 IV w Chrzanowie w rodzinie prawnika Michała Bocheńskiego i Marii z domu Niemczyckiej. Po śmierci ojca, z matką i dwojgiem młodszego rodzeństwa przeniósł się w 1899 r. do Lwowa. Tam ukończył gimnazjum klasyczne i równocześnie uczył się muzyki w Konserwatorium. Po ukończeniu szkoły średniej, tuż przed I wojną światową zapisał się na Uniwersytet w Wiedniu; studiował filologię klasyczną i filozofię. Kontynuował równocześnie studia muzyczne. Po ukończeniu studiów; w 1917 r. przez krótki czas pracował w Wiedniu jako nauczyciel. Kiedy Polska odzyskała niepodległość, powrócił do kraju. Po epizodycznym pobycie w Zakopanem, w 1918 r. osiedlił się w Lublinie. Zamieszkał przy ul. Przechodniej, przez 13 lat był nauczycielem greki i łaciny w gimnazjum im. S. Staszica.

W Lublinie rozpoczął działalność literacką i publikował próby poetyckie. Pierwsze cztery serie poezji wydał w Lublinie: *Poezje* (1919), *Poezji seria druga* (1919), *Dzwony — poezji seria trzecia* (1920), *Serce — poezji seria czwarta* (1920). Kolejne tomy poezji, nowel i przekładów ukazywały się w Lublinie i Cieszynie: *Rzeźbiarz — poezji seria piąta* (Cieszyn 1922), *Olga i inne nowele* (Cieszyn 1923), szkice estetyczne — *Spontanizm* (L. 1923), nowele — *Kościół* (Cieszyn 1924), poezje Hezjoda — *Tarcza Heryklesa* (Cieszyn 1924),

poeci klasyczni — *Gościńce* (L. 1925), *Moja cantyczka* (L. 1926), *Poetycka ekspresja uczuć* (L. 1928).

W 1926 r. poznał przybyłego z Warszawy Kazimierza Andrzeja Jaworskiego, późniejszego twórcę chełmskiej „Kam.”, z którym przyjaźń przetrwała przez całe życie. Połączyła ich miłość do poezji i Tatr, co zaowocowało długoletnią współpracą Bocheńskiego z „Kam.”

W 1. 1923—1925 z Kazimierzem Andrzejem Jaworskim podjął współpracę z grupą literacką „Reflektor” (Wacław Gralewski, Konrad Bielski i inni). W 1925 r. był redaktorem dwutygodnika „Nowe Życie” — poprowadził trzy numery. Umieścił tam swe wiersze, przekłady, recenzje teatralne.

Pierwszą żoną Bocheńskiego była Maria z Jankowskich, matka pisarza Jacka Bocheńskiego. „Kobietę swego życia”, jak pisał, spotkał w Tatrach w 1929 r. Ślub wzięli w 1931 r. W tym samym roku z żoną opuścił Lublin i przeniósł się do Krakowa. Mieszkał tam przez 6 lat, pracował początkowo jako nauczyciel języków klasycznych w gimnazjum im. Bartłomieja Nowodworskiego, nie rezygnując z działalności literackiej. W 1934 r. porzucił pracę pedagogiczną, aby utrzymywać się z pisarstwa, otrzymywał też zasiłki z Funduszu Kultury Narodowej. W 1936 r. przeniósł się do Zakopanego, gdzie już mieszkała jego matka, i tam pozostał do śmierci. Uprawiał turystykę górską i taternictwo, np. samotnie i bez asekuracji przeszedł grań od Kościelca po Przełęcz Młyną. Owocem tych wędrówek jest *Dziennik tatrzański*.

Po wyjeździe z Lublina najważniejsze utwory drukował w „Kam.” Dla „Kam.” pisał poezję, tłumaczenia, krytyki i szkice krytyczno-literackie (w numerach specjalnych tatrzańskich): *Tatry w polskiej poezji powojennej* (1935 nr 8—9) i *Poetyckie aspekty gór* (1939 nr 8—10). Drukowano także fragmenty *Dziennika tatrzańskiego*. Recenzje teatralne i muzyczne pisał m.in. w „Kam.” i w „Z. Lub.” Tłumaczył literaturę antyczną: Homera, Safonę, Pindara, Horacego, a także literaturę i poezję — francuską, niemiecką, włoską i ukraińską oraz hinduską i perską. Wiele z tych przekładów znalazło się w „Kam.” Przekłady poetyckie Bocheńskiego objęły ponad dwa tysiące tytułów, w cyklu *Gościńce*, *Krople humanizmu*, *Kwiaty z kruszcu*, *Liryki tatrzańskie*.

Od 1956 r. w Zakopanem pełnił funkcję prezesa ZG Towarzystwa Miłośników Ludowej Kultury i Sztuki Góralskiej, zajmował się rozwijaniem talentów wśród młodzieży góralskiej, oceniał jej utwory, umieszczał je w prasie, organizował wieczory autorskie. Już przed wojną jeździł z prelekcjami organizowanymi przez UJ do miejscowości na terenie woj. krakowskiego, kieleckiego i śląskiego. W czasie okupacji podjął w Zakopanem tajne nauczanie i konspiracyjne prelekcje o literaturze. Kontynuował tę działalność po wojnie. W ciągu 23 lat wygłosił 1344 odczyty o literaturze polskiej i śródziemnomorskiej. Spis odczytów znajduje się w Bibliotece Jagiellońskiej.

Tomy *Liryki zebrane* ukazały się w 1956, 1960 i 1961 r. W dwóch zeszytach „Okolic Poetów” drukowano *Antologią poezji rzymskiej* (Ostrzeszów 1937) i *Antologię poezji greckiej* (Ostrzeszów 1938).

Zm. w Zakopanem 16 XII, pochowany został na Pęksów Brzyzku, starym cmentarzu zasłużonych. W Lublinie w 1971 r. ukazał się *Smutek triumfalny*, zawierający wiersze oryginalne i przekłady. W 1985 r. w Wydawnictwie Literackim w Krakowie wydano we wspólnym tomie *Ciemne smreczny — Dziennik tatrzański z 1. 1927—1928* i *Liryki tatrzańskie*, wyciąg z poezji o Tatrach, całość w opracowaniu prof. Jacka Kolbuszewskiego.

Pozostało po Bocheńskim ponad 150 wierszy o Tatrach, a także wiersze gwarowe, związane z Tatrami i Podhalem. Na druk czeka m.in. 10 tomów przekładów, 100 sonetów Heredii, tłumaczenia pieśni *Iliady*. Za działalność poetycką, pisarz i wspaniały popularyzator kultury otrzymał medal X-lecia PRL, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski oraz nagrody pieniężne fundowane przez m. Zakopane, Urząd Woj. w Krakowie, Związek Literatów, otrzymał także nagrodę specjalną Ministra Kultury i Sztuki.

Ks. L. Zalewski, *Antologia współczesnych poetów lubelskich*, L. 1939; K. Bielski, *Most nad czasem*, L. 1963; *Słownik współczesnych pisarzy polskich*, W. 1963; K. Jaworski, *W kręgu Kameny*, L. 1967; J. Kolbuszewski, *Tatry w literaturze polskiej*, cz. II: 280.5—1939, Kr. 1962; *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. I, W. 1984; T. Bocheński, *Ciemne smreczyny*, wstęp. J. Kolbuszewski, Kr. 1985; J. Zdebski, *Stary cmentarz w Zakopanem. Przewodnik biograficzny*. W. 1980; *I. Pollo, Lubelski nauczyciel — poeta Tatr, mps*, 1993; M. Wyszowski, *Tatrzańskie stronice „Kameny”*, mps, 1993 (sesja: „K. A. Jaworski”). Życiorys Tadeusza Bocheńskiego spisany przez wdowę Janinę Bocheńską.

Marek Wyszowski

BOHDZIEWICZ PIOTR (1896—1982), prof. KUL, historyk sztuki. Ur. 10 (23) III w Petersburgu, w rodzinie Piotra Witalisa i Ludwiki Stefanii z Rynkiewiczów, jako drugi spośród trójki rodzeństwa. W wyniku represji po powstaniu styczniowym dziad Bohdziewicza utracił majątek i wyemigrował w głąb Rosji. Jego ojciec był z wykształcenia malarzem i rysownikiem. W r. 1902 rodzina Bohdziewiczów osiedliła się w Astrachaniu. Tutaj Bohdziewicz uczęszczał do gimnazjum humanistycznego, w którym naukę ukończył w r. 1914 i w tymże roku podjął studia w Instytucie Inżynierów Cywilnych w Petersburgu. W czerwcu 1917 r. został powołany do wojska jako podchorąży Michajłowskiej Szkoły Artylerii w Petersburgu. W okresie rewolucji październikowej opuścił szkołę i w styczniu 1918 r. wstąpił do korpusu polskiego gen. Dowbór-Muśnickiego. W końcu 1918 r. wrócił do Astrachania. W l. 1918—1921 pracował jako zastępca asystenta przy Katedrze Geologii i Paleontologii uniwersytetu astrachańskiego. Równocześnie podjął prywatne studia z zakresu

historii sztuki pod kierunkiem profesora Palmowa. Na podstawie pracy *W sprawie genezy pagórków Bdra* został przyjęty do Asocjacji Naukowej uniwersytetu astrachańskiego.

W 1921 r. rodzina Bohdziewiczów została repatriowana do Polski. Tu Bohdziewicz wznowił studia na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, zdobywając w 1929 r. tytuł inż. architekta. W czerwcu 1933 r. przeprowadził obronę pracy doktorskiej: *Kościół pojezuicki w Kobylce pod Warszawą i jego dekoracja malarska*. W l. 1933—1937 pracował prywatnie w charakterze architekta oraz przeprowadzając inwentaryzacje pomiarowe zabytków. Odbił wiele podróży zagranicznych w celach naukowych. W l. 1937—1939 pracował na USB, prowadząc min. wykłady zlecone z konserwacji zabytków. Wybuch wojny zastał go w Wilnie. W l. 1940—1944 pracował w Wileńskim Muzeum Sztuki, a od jesieni 1944 do 23 III 1945 — w Zarządzie Miejskim m. Wilna. W końcu marca 1945 r. przybył do Warszawy i tu podjął pracę w Biurze Odbudowy Stolicy, a w l. 1948—1955 — w Centralnym Zarządzie Muzeów i Ochrony Zabytków. W tym okresie wykonał plan konserwatorski m. Warszawy.

W czerwcu 1946 r. habilitował się pod kierunkiem prof. M. Morelowskiego z zakresu historii sztuki na Wydziale Humanistycznym KUL na podstawie rozprawy *Zagadnienie formy w architekturze baroku*. Od jesieni tego roku prowadził wykłady zlecone w KUL. Po przeniesieniu się prof. Morelowskiego do Wrocławia, we wrześniu 1949 r. objął Katedrę Historii Sztuki Średniowiecznej i Nowożytnej w charakterze zastępcy profesora. Stopień docenta otrzymał w 1956 r., a w 1958 r. został profesorem nadzwyczajnym. Mimo uchwały Rady Wydziału Nauk Humanistycznych i Senatu KUL z 1965 r. CKK odrzuciła wniosek o nadanie Bohdziewiczowi tytułu profesora zwyczajnego. W l. 1949—1966 Bohdziewicz pełnił funkcję kier. Sekcji Historii Sztuki KUL. Przyczynił się wydatnie do jej rozwoju, m.in. przez tworzenie nowych katedr. Prowadził wiele wykładów kursowych i monograficznych oraz seminaria magisterskie. W 1966 r. przeszedł na emeryturę.

Jako aktywny od r. 1947 członek TN KUL przyczynił się do zorganizowania Oddziału Lubelskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki, którego był pierwszym prezesem. Był członkiem Komisji Opiniodawczej dla Odbudowy Wilanowa, Łazienek i Nieborowa oraz wielu towarzystw naukowych. W dowód uznania jego roli, także jako współtwórcy lubelskiego środowiska zawodowego, w marcu 1973 został honorowym członkiem Stowarzyszenia Historyków Sztuki. W 1967 r. otrzymał złotą odznakę „Za Opiekę nad Zabytkami”.

Szerokie zainteresowania Bohdziewicza obejmowały min. matematykę, literaturę, muzykologię, filozofię i religię. Był czołowym w Polsce znawcą baroku, zwłaszcza wileńskiego. Zasłużył się w badaniach nad architekturą. Jest autorem 62 prac opublikowanych i 10 nie opublikowanych. Tu należy wymienić dzieło jego życia, któremu poświęcił ok. 30 lat pracy, *Zagadnienie formy w architekturze baroku* (L. 1962). Wykonał ok. 180 plansz

rysunków pomiarowych kilkudziesięciu budowli zabytkowych w kraju i za granicą. Wykształcił 171 magistrów. Prace jego uczniów dotyczyły w większości zabytków miasta i okolic Lublina. Zm. 4 VIII w Warszawie.

Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, L. 1969 passim; *Prof. dr Piotr Bohdziewicz (1896—1982)*, „Biul. Inf. KUL” r. XI : 1982 nr 1/2 s. 190—191; A. Maśliński, *Wspomnienie o Sp. prof. dr Piotrze Bohdziewiczu*, „Biul. Inf. KUL” r. XII : 1983 nr d/2 s. 234—235; J. Kowalczyk, *Piotr Bohdziewicz 1896—1982*, BHS, r. XLV : 1983 nr 3-4 s. 431—440; *Curriculum vitae Piotra Bohdziewicza, w: W kregu badań nad sztuką polską. Studia z historii sztuki i kultury*, red. K. Majewski, L. 1983 s. 141—454. AKUL, Akta osobowe, sygn. 273.

Ewa M. Ziólek

BOWNIK ZYGMUNT BOLESŁAW (1911—1992), nauczyciel szkół średnich, dyrektor Pedagogicznej Szkoły Technicznej w Lublinie, działacz oświatowy i społeczny, autor prac pedagogicznych. Ur. 25 X w Sandomierzu, syn Michała, rolnika, i Jadwigi z Burzów. Tu uzyskał świadectwo dojrzałości w gimnazjum humanistycznym w r. 1931 i wówczas podjął też studia w Uniwersytecie Poznańskim na Wydz. Humanistycznym. Dyplom mgr filozofii w zakresie filologii polskiej otrzymał 4 V 1936 r. W czasie studiów pracował jako robotnik sezonowy w Cukrowni Gnieźnieńskiej. W l. 1932—1934 należał do Legionu Młodych, działał też w PTK. Jako nauczyciel języka polskiego pracował od 1 IX 1936 do 31 VIII 1937 r. w Szkole Handlowej w Brodach, od 1 IX 1937 do 13 X 1938 r. w Gimnazjum Kupieckim w Dzebnie, od 13 X 1938 do 10 XI 1939 r. w Gimnazjum i Liceum Handlowym im. A i J. Vetterów w Lublinie. Bez pracy pozostawał do 1 IX 1940 r., kiedy zaczął uczyć korespondencji handlowej i biurowości, a od 1944 do 1950 r. języka polskiego w szkołach im. A. i J. Vetterów w Lublinie. W czasie okupacji przygotował rozprawę naukową „Z dziejów recepcji Mickiewicza w Polsce i za granicą”, na podstawie której uzyskał 10 III 1945 r. tytuł dr filozofii; promotorem był prof. Juliusz Kleiner w KUL.

Bownik odznaczał się dużą aktywnością zawodową i społeczną. Przez wiele lat pełnił, wykazując zalety wybitnego pedagoga, nowatora i dobrego organizatora, funkcje kierownicze w szkolnictwie i w instytucjach oświatowych Lublina. Zajmował kolejno stanowiska: od 1 IX 1950 do 31 VIII 1951 r. dyr. Państwowej Szkoły dla Instruktorów Teatru Ochockiego, od 1 IX 1951 do 31 VIII 1953 r. dyr. Korespondencyjnego Liceum Ogólnokształcącego, od 1 IX 1953 do 31 VIII 1960 r. kierownika sekcji języka polskiego w Okręgowym Ośrodku Kształcenia i Doskonalenia Kadr Pedagogicznych (tu opracował projekt programu nauczania języka polskiego dla techników). Od 1 IX 1960 do 31 VIII 1962 r. kierował Wydziałem Pedagogicznym w Zarządzie Okręgu ZNP, a od 1 IX 1962 do 31 VIII 1964 r. był wicedyrektorem Okręgowego Ośrodka Metodycznego. Od 1 IX 1964 do 31 VIII 1972 r.

pracował na stanowisku dyr. Technikum Przemysłowo-Pedagogicznego w Lublinie, przekształconego przez niego (1 IX 1970 r.) w Pedagogiczną Szkołę Techniczną.

W 1946 r. prowadził wykłady z historii kultury polskiej w KUL, od r. 1953 nawiązał kontakty z UMCS, gdzie wykładał literaturę powszechną (1953—1954), a od r. 1963 — elementy nauk pedagogicznych i metodykę nauczania języka polskiego. Współpracował blisko z kierowaną przez prof. Leona Kaczmarka Katedrą Języka Polskiego UMCS. Jako kierownik Wydziału Pedagogicznego ZO ZNP w Lublinie przyczynił się do powołania Komisji Logopedycznej, która wydawała czasopismo „Logopedia — Zagadnienia Kultury Żywego Słowa”. Funkcję sekretarza Komitetu Redakcyjnego pełnił w l. 1960—1965. Brał też jako zastępca przewodniczącego Komisji Koordynacyjnej czynny udział (1964—1969) w lubelskim eksperymencie oświatowym. Badania własne w zakresie kształtowania osobowości kandydatów na nauczycieli szkół zawodowych opublikował w tomie III pracy zbiorowej *Badania i eksperymenty pedagogiczne na Lubelszczyźnie 1964—1969* (red. M. Marczuk, L. 1969).

Bownik zajmował się także pracą wydawniczą. Redagował „Bibliotekę Szkoły Wiodącej”. Przyczynił się do wydania drukiem przez ZNP I tomu „Roczn. Ogn. Naucz, w Lub.” (1959). Był jednym z inicjatorów czasopisma „Lub. Roczn. Ped.”, pełnił w nim obowiązki zastępcy redaktora naczelnego.

Działalność społeczną rozwijał m.in. w Zarządzie Wojewódzkim TWP, kierując Kołem Prelegentów (1953—1958), w Zarządzie Okręgu ZNP, w prezydium Wojewódzkiej Rady Szefostw nad szkołami (wiceprzewodniczący). Był też członkiem TN KUL (od 1945), członkiem LTN oraz wiceprezesem Tow. Logopedycznego. Udzielał się w PTTK i PTSM. Organizował wojewódzkie obchody rocznic: Mickiewicza, Słowackiego, Prusa i Puszkina. Aktywnie popularyzował wiedzę z zakresu literatury i pedagogiki.

Bownik opublikował wiele prac, w tym książki: *Z dziejów szkół im. A. i J. Vetterów w Lublinie*, L. 1958, *Kupiectwo lubelskie 1317—1950 i organizacje przedsiębiorstw usługowych 1950—1960. Księga pamiątkowa*, L. 1960, *Zakłady pracy województwa lubelskiego wobec problemów pedagogiki opiekuńczej 1959—1969*, L. 1970. Po przejściu na emeryturę (1972) napisał obszernie wspomnienia ze swego życia i działalności pedagogicznej, które pozostawił rodzinie w rękopisie.

Wyróżniony m. in. tytułem honorowym Zasłużony Nauczyciel PRL (1983), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972), Złotym Krzyżem Zasługi (1966), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1973), Złotą Odznaką ZNP (1959), Złotą Odznaką Zasłużonemu dla Lublina (1986). Z małżeństwa zawartego w r. 1939 z Marianną Wandą Stępień (1914—1990) miał Bownik troje dzieci: Cezarego (1941—1948), Grażynę Jadwigę (ur. 1943), zamężną Zawadzką, mgr archeologii, bibliotekarza Pedagogicznej Biblioteki

Wojewódzkiej w Lublinie, i syna Seweryna Jacka (ur. 1946), dr nauk prawnych, publicystę, tłumacza.

Zm. 20 V w Lublinie i został pochowany na cmentarzu na Majdanku.

Wykaz pracowników nauki polskiej od w. XV do 1970 r., t. I : A—C, W. 1983 s. 143, poz. 1779; *Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, L. 1969 s. 238; Z. Bownik, *Z dziejów szkół im. A. i J. Vetterów w Lublinie*, L. 1979, mps II wydania, poprawionego i rozszerzonego, w zbiorach Zespołu Szkół Ekonomicznych im. A. i J. Vetterów w Lublinie; „Kurier Lub.” 1992 nr 99 (nekrolog); „Logopedia — Zagadnienia Kultury Żywego Słowa” od nr. 1 (1960) do 6 (1965); „Lub. Roczn. Ped.” t. I : 1963 s. 155—172; „Roczn. Ogn. Naucz. w Lublinie” t. I : 1959 s. 163—193; *Lubelski eksperyment oświatowy*, red. Z. Bownik, L. 1966; *K. Poznański, Szkoły im. A. i J. Vetterów w Lublinie*, L. 1985, passim; Arch. Zakładowe Kuratorium Oświaty w Lublinie, Akta osobowe dra Zygmunta Bownika, sygn. 2423, 3198, 8526; Zbiory rodzinne w posiadaniu syna Seweryna Jacka Bownika i jego informacje; Informacje mgr inż. Romana Drogomireckiego z Lublina.

Józef Marczuk

BRANKIEWICZ WŁADYSŁAW (1853—1929), organista-wirtuoz, kompozytor, dyrygent, pedagog i poeta. Ur. 19IV w Lublinie, syn Michała (1816—1871) — organisty w kościele Sw. Ducha (od r. 1858 w kościele katedralnym) i Jadwigi z Pulińskich. W l. 1865—1869 uczeń gimnazjum lubelskiego. Gry na organach uczył go ojciec, lekcje fortepianu i kompozycji pobierał u miejscowego nauczyciela Jana Müllera.

Po śmierci ojca objął stanowisko organisty katedralnego, które sprawował do 1914 r. Współcześni podkreślali jego „doskonałą grę” i „niewyczerpany dar improwizacji”.

W r. 1885 ze Stanisławem Lewickim założył chór męski „Drumla”, któremu dyrektorował Bernard Limperg.

W 10 lat później został laureatem Konkursu Pieśni Polskiej, zorganizowanego przez redakcję „Echa Muzycznego” w Warszawie za balladę *Czarny szal* do słów Kornela Ujejskiego. Napisano wówczas o tym utworze, iż najlepszą stroną ballady było „bogactwo myśli i obfitość harmoniczných zwrotów, dowodzących talentu i bujności fantazji kompozytora”.

W r. 1907 zdobył drugą nagrodę w konkursie na kantatę o św. Wojciechu, zorganizowanym z okazji jubileuszu swego 10-lecia przez Chór im. Św. Wojciecha przy kościele p.w. Św. Jacka w Avondale pod Chicago.

Napisał wiele utworów muzyki kościelnej: mszy, pieśni, hymnów, nieszporów, kolęd. Jest autorem kilkudziesięciu pieśni świeckich, kompozycji fortepianowych i organowych, a także licznych opracowań na chór muzyki ludowej. Napisał dwuaktową operę *Grażyna* wg poematu

A. Mickiewicza; libretto własne i Władysława Barwickiego, art. malarza i poety. Niestety, dzieło to, wysłane w czasie I wojny światowej do Ameryki, „zatonęło wraz z okrętem”.

W okresie międzywojennym „sterany przeciwnościami losu i niewdzięcznością dawnych zwierzchników — pisze Władysław Burkarth — usuwa się Brankiewicz od czynnego życia muzycznego, aby w warunkach wprost opłakanych, niemal w piwnicy [w suterenie pałacyku przy ul. Bernardyńskiej 12 — L. G.] pędzić długie, gnębiące lata”.

Zm. 24 II w Lublinie; pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (sek. 24, grób 37).

Żonaty był (od 1 VII 1880) z wdową Teklą z Terleckich Wędrowską, z którą miał syna Kazimierza (1884—1918). Po jej śmierci (w r. 1913) 19 II 1919 r. poślubił 57-letnią wdowę Emilię z Jankowiczów Grill (po Matuszu — kapelmistrzu wojskowym, zm. w 1898 r. w Lublinie).

„Echo Muzyczne Teatralne i Artystyczne” 1896; „Gazeta Lub.” 1895 nr 81; „Gazeta Lub.” 1899 nr 70; „Śpiew Kościelny” 1906 nr 6; „Polak Katolik” 1907 nr 81; „Głos Lub.” 4921 nr 348; „Kronika Muzyczna Organistów Diecezji Lubelskiej” 1929 nr 1 (9) s. 18—19; AAL, Księga urodzonych 1851—1854, nr aktu 135, s. 338; Księga zmarłych 1928—1933, nr aktu 74, s. 65; Księga zaślubionych 1875—1881, nr aktu 91 s. 401.

Ludwik Gawroński

BYSTRZONOWSKI WOJCIECH h. Sokola (1699—1782?), jezuita, matematyk i filozof, wieloletni rektor lubelskiego kolegium jezuickiego. Ur. 13 IV w Lubelskiem. W 1713 r. wstąpił w Krakowie do zakonu jezuitów, w zakonie także zdobywał wykształcenie. Po kursach niższych studiował w l. 1718—1721 filozofię w Kaliszu, a następnie w l. 1723—1727 teologię w Poznaniu, gdzie otrzymał w r. 1726 święcenia kapłańskie. Wkrótce potem rozpoczął karierę pedagogiczną, przenosząc się bliżej stron rodzinnych. W l. 1730—1732 nauczał matematyki w kolegium krasnostawskim, a przez następne 13 lat (do 1745 r.) filozofii i teologii w Lublinie. W 1745 r. został rektorem kolegium poznańskiego, od 1752 r. pełnił podobną funkcję w placówce lwowskiej. W 1756 r. powrócił do Lublina, stając na czele tutejszego kolegium. Obowiązki rektora w Lublinie — z przerwą w l. 1760—1764, gdy kierował kolegium w Jarosławiu — sprawował do 1767 r. Został wówczas powołany na prowincjała małopolskiego. Obowiązki te przestał pełnić w trzy lata później, powracając do pracy pedagogicznej. Kasata zakonu w 1773 r. zastała go na placówce w Jarosławiu. Zm. najprawdopodobniej w Lublinie w początkach 1782 r., ale szczegółów życia w ostatnich latach nie znamy.

Bystrzonowski uchodził za człowieka o dużych zdolnościach administracyjnych, dbającego o sprawy zakonu i Kościoła. W obliczu ogólnej sytuacji politycznej nie był jednak w stanie zapobiec załamaniu się przed 1773 r. działalności szkolnej i kulturalnej jezuitów małopolskich. Jako rektor w Lublinie uwolnił w 1760 r. kolegium jezuickie od obowiązków zarządu seminarium duchownym, przekazując je wraz z funduszami biskupowi krakowskiemu. Sam poprzez działalność pisarską stał się jednym z czołowych popularyzatorów wiedzy matematycznej, nauk przyrodniczych i technicznych. W obszernym dziele *Informacja matematyczna rozumnie ciekawego Polaka świat cały, niebo i ziemię i co na nich jest w trudnych kwestiach i praktyce jemuż ułatwiająca*, dwukrotnie wydanym w Lublinie (1743, 1749) i stanowiącym rodzaj podręcznej encyklopedii, zawarł całościowe kompendium ówczesnej wiedzy o rzeczach. Walczył z astrologią, ale występował jednocześnie przeciwko systemowi Kopernika. Popularyzacji służyły też wydawane przez niego kalendarze.

Bystrzonowski zaprezentował się też jako teoretyk wymowy, występując jako jeden z ostatnich obrońców zepsutej wymowy barokowej. W 1730 r. opublikował po raz pierwszy w drukarni kolegium lubelskiego zbiór ćwiczeń retorycznych *Polak sensat w liście, w komplementach polityk, humanista w dyskursie, w mowach statysta...*, przeciwstawiając się tu nowym trendom sformułowanym w książce S. Konarskiego *De emendandis eloquentiae vitiis*. Do 1757 r. zbiór ten doczekał się jeszcze 12 edycji w różnych ośrodkach (w tym dwukrotnie w Lublinie), co świadczy o skali jego popularności jako podręcznika w szkołach jezuickich. Bystrzonowski pozostawił też po sobie rękopiśmienne wykłady z teologii w kolegium lubelskim oraz 6 utworów dramatycznych dla teatrów jezuickich.

PSB III s. 176; *Słownik polskich teologów katolickich*, t. I, red. H. E. Wyczawski, W. 1981 s. 264-265.

Henryk Gmiterek

TARKONSKI 90

C

CAMPI MIKLASIEWICZ ANTONINA (1773—1822), śpiewaczka. Ur. 10 XII w Lublinie, córka Józefa — kapelmistrza orkiestry kolegiackiej i teatralnej, i Tekli ze Słowikowskich. Po raz pierwszy wspomina o niej K. Koźmian. „Za mojej pamięci śpiewała młoda siedemnastoletnia Miklasiewiczówna, córka dyrektora orkiestry, która potem poszła za Włocha Campi. Słyszałem ją śpiewającą w Wiedniu w operach między pierwszymi śpiewaczkami, słyszałem potem w Warszawie za Księstwa Warszawskiego”.

Z kolei W. Sowiński podaje, że urodziła się w r. 1770 w Lublinie, gdzie w r. 1785 wystąpiła pierwszy raz na scenie. On też rozpowszechnił legendę, jakoby wcześniej, bo już w r. 1778 (sic!) „Mozart napisał dla niej rolę: Donna Anna, w Pradze. Rolę niezmiernie trudną, ale nadzwyczajnie dobrze zastosowaną do jej głosu i usposobienia dramatycznego. Antonina Campi pokazała się w niej wielką śpiewaczką [aria *Non mi dir* — L. G.], i potrafiła zyskać sobie zadowolenie kompozytora i publiczności”. Błędnie też podaje datę śmierci artystyki (30 IX 1824).

W r. 1788 Miklasiewiczówna została nadworną śpiewaczką króla Stanisława Augusta. Od maja 1789 studiowała w królewskiej szkole śpiewu pod kierunkiem L. Persechiniego. Występowała często na koncertach w Warszawie; 3 i 4 VII 1790 grała w operze *Vergine del Sole*. W l. 1791— 1800 była primadonną opery praskiej, od r. 1801 związana stale z Operą Wiedeńską.

2 II 1792 r. wyszła za mąż za basistę G. Campi. W Pradze właśnie rozpoczęła się jej zawrotna kariera; odnosiła wielkie sukcesy w operach Mozarta: *Wesele Figara*, *Czarodziejski flet* czy w roli Donny Anny w *Don Giovannim*.

Jako znana śpiewaczka w l. 1817—1820 odbyła tournée artystyczne po Europie, w czasie którego m. in. od 21 IX do 5 X 1819 r. przebywała z mężem we Wrocławiu, gdzie w Auli Muzycznej uniwersytetu dała 4 koncerty, w teatrze zaś wystąpiła 7 razy: w roli Donny Anny w *Don Giovannim* i jako Królowa nocy w *Czarodziejskim flecie* W. A. Mozarta. Z recenzji K. Schalla, podsumowującej wszystkie występy Campi we Wrocławiu, wynika, iż „śpiewaczka swoim wspaniałym sopranem koloraturowym, o skali obejmującej trzy oktawy, wywarła duże wrażenie na publiczności wrocławskiej. Jej śpiew cechowała rzadka doskonałość, swoboda i godna podziwu precyzja, a głosem swoim posługiwała się ona ze zdumiewającą pewnością [...]”.

17 VIII 1820 r. prasa warszawska podała, że „Antonina Campi, z domu Miklasiewicz, rodem z Lublina, pierwsza śpiewaczka dworu Jego Ces. Król. Mości w Wiedniu, przybyła do tutejszej stolicy i w przyszłą środę [23 VIII — L. G.] ma dać pierwszy koncert[...]”.

Campi wystąpiła w Teatrze Narodowym jeszcze trzykrotnie (30 VIII, 6 i 16 IX w roli Amenaidy w operze *Tankred* Rossiniego). Recenzenci podkreślali walory jej głosu, pełnego „harmonii, metody i czucia [...] talent wygórowany nie zna żadnych trudności [...]”.

W teatrze wrocławskim Campi wystąpiła 26 X i 2 XI 1821 w operze *Sargino* Paera, 29 X — w roli Amenaidy w operze *Tankred* Rossiniego, 31 X — jako Donna Anna w *Don Giovannim*, 3 XI — jako Konstancja w *Urowadzeniu z seraju* Mozarta. Tegoż roku (1821) wystąpiła jeszcze w Krakowie i we Lwowie. Zm. 3 IX w Monachium.

K. Koźmian, Pamiętniki, t. I, Wr. 1972 s. 347; W. [Albert] Sowiński, Słownik muzyków polskich dawnych i nowoczesnych, Paryż 1874, s. 47—48; Słownik biograficzny teatru polskiego 1765—1965, W. 1973 s. 77—78; M. Karasowski, Antonina Miklasiewiczówna-Campi, w: Księga świata 1859 s. 18—22; M. Zduniak, Muzycy polscy w XIX-wiecznym Wrocławiu, Wr. 1984 s. 35—38, 45, 162—163; L. Bernacki, Teatr, dramat i muzyka za Stanisława Augusta, Lw. 1925 t. I s. 320, t. II s. 394—395; „Gazeta Warszawska” 1820 nr 105 nr 113 s. 1879; „Pszczola Polska” 1820 t. III; „Gazeta Codzienna” 1846 nr 116 s. 4.

Ludwik Gawroński

CEBULKA MIKOŁAJ z CZECHOWA (zm. 1453/1454), pisarz ziemski lubelski, sekretarz wielkiego księcia litewskiego Witolda. Pochodził z drobnej szlachty herbu Cielepała, być może wywodził się z Łubek w ziemi lubelskiej, gdzie wraz z bratem Wojciechem posiadał część wsi. Późniejsza jego działalność kancelaryjna i dyplomatyczna pozwala przypuszczać, że był człowiekiem wykształconym, biegłym w łacinie i języku niemieckim. Zapewne dzięki swym talentom zyskał przychylność króla Władysława Jagiełły, którego protekcji mógł

zawdzięczać godność kanonika sandomierskiego. Z tytułem tym występował w l. 1407—1414, choć prawdopodobnie nie miał święceń kapłańskich, a prebenda kościelna była jedynie formą jego uposażenia. Około 1415 r. zrezygnował z sandomierskiego beneficjum i odtąd występował jako świecki szlachcic.

Kariere rozpoczął prawdopodobnie w kancelarii królewskiej Jagiełły, skąd zaczerpnął doświadczenia, które wykorzystał na Litwie. Od 1407 r. spotykamy go jako sekretarza wielkiego księcia Witolda, powoływanego do najtrudniejszych misji dyplomatycznych i najbardziej poufnych czynności kancelaryjnych. Specjalizował się w stosunkach z Zakonem Krzyżackim: w 1410 r. podróżował do mającego rozsądzić spory polsko-litewsko-krzyżackie króla czeskiego Wacława; w 1413 r. reprezentował Witolda w negocjacjach z Zakonem; w 1415 na soborze w Konstancji, który miał zająć się sprawami Krzyżaków, występował w imieniu księcia i Piotra Jastrzębca elekta na biskupstwo wileńskie; w 1420 wraz ze Zbigniewem Oleśnickim, późniejszym biskupem krakowskim, był we Wrocławiu celem wysłuchania wyroku Zygmunta Luksemburczyka dotyczącego roszczeń Polski i Litwy do Zakonu. niesprawiedliwy werdykt spotkał się z ostrym protestem strony polsko-litewskiej, a Mikołaj Cebulka w imieniu Witolda dobitnie wytknął królowi Zygmuntovi stronniczość i nieszczerłość w stosunkach z księciem. Wielokrotnie pośredniczył też w kontaktach *Witolda z Władysławem Jagiełłą, wożąc listy i pożyczane królowi pieniądze*. Pobyt i działalność Cebulki na dworze wielkiego księcia litewskiego niewątpliwie wiązały się z inicjatywą Jagiełły, pragnącego mieć w kancelarii litewskiej zaufanych ludzi. Zasługi ich wynagradzał król nadaniami w Polsce — Mikołaj w 1415 r. otrzymał ziemie nad rzeką Białka w Łukowskim, a ok. 1419 r. dochodowy urząd pisarza ziemskiego lubelskiego (w związku z pracami w kancelarii Witolda obowiązki pisarskie w Lublinie wykonywał podpisek Marcin z Krza). Nie był jednak Mikołaj tylko sługą dynastii jagiellońskiej — jego zaangażowanie w sprawy Witolda służyło interesom unii polsko-litewskiej. Szczególnie uwidocznili się to w l. 1429—1430, gdy powstał popierany zrazu przez Jagiełłę plan koronacji Witolda na króla Litwy, grożący zerwaniem unii, czemu ostro sprzeciwili się panowie polscy. Mikołaj Cebulka, korzystając z zażyłości, łączącej go z Witoldem, odwodził księcia od zabiegów o koronę, dając tym dowód swego polskiego patriotyzmu i braku skłonności do pochlebiania władcy. Po śmierci wielkiego księcia w 1430 r. wrócił do Korony i osiadłszy w Lubelskim podjął obowiązki pisarza ziemskiego. Postawa w czasie „burzy koronacyjnej” mogła być przyczyną, że ominęły go nadania intratnych starostw, którymi król obdarzał zasłużonych na Litwie rycerzy. Przeszkodą w dalszej karierze było zapewne również jego drobnoszlacheckie pochodzenie. Podejrzewano nawet, że przynależał do gorszej, nie-pełnoprawnej warstwy rycerstwa pozbawionego dostępu do sądów ziemskich i pozywano Cebulków do Wąwolnicy przed sąd kasztelana lubelskiego, co traktowali oni jako ujmę i w 1448 r. na sejmie w Lublinie udowodnili, że ich przodkowie nigdy sądowi temu nie podlegali. Tak to Cebulka, w pierwszej połowie swego dorosłego życia współuczestniczący w wielkich międzynarodowych

wydarzeniach, stał się na koniec lokalnym urzędnikiem i gospodarzem na lubelskiej prowincji, niewątpliwie wnosząc bagaż doświadczeń sekretarza i dyplomaty w życie miejscowej społeczności szlacheckiej.

Hojność króla Władysława i księcia Witolda sprawiła, że Mikołaj Cebulka dorobił się sporego majątku. W l. 1415—1420 osadził nad Białką dwie wsie: Białkę Niżną zwaną Kozimrynkiem i Białkę Wyżną. W 1419 r. kupił za 700 grz. części wsi Czechów i Snopków pod Lublinem, a w 1422 r. za 100 grz. następny dział Czechowa przeszedł w jego ręce. Skupował też dobra ziemskie w Łubkach. Możliwe, że to on nabył folwark Żydowskie Kramy pod Lublinem (dziś rejon Hajdowa), którym w 1459 r. władał jego brat. Majątki położone w bezpośrednim sąsiedztwie Lublina przynosiły znaczne dochody, szczególnie młyn w Czechowie, który na mocy przywileju Kazimierza Wielkiego obsługiwał przedmieszczan lubelskich. W Czechowie miał też dwór i stawy rybne. Natomiast w sąsiedztwie wsi Białki uzyskali Cebulkowie tenuty królewskie Biała i Bedlne, usytuowane przy drodze z Lublina do Łukowa. Mikołaj i jego brat Wojciech podjęli starania o utworzenie w Białce ośrodka parafialnego z ufundowanym przez nich kościołem, na co zgody udzielił biskup krakowski w 1456 r., już po śmierci Mikołaja.

Mikołaj Cebulka ożenił się późno (zapis 60 grz. wiana dla żony Burnety, córki Jana z Wronowa, chorążego lubelskiego, pochodzi z 1443 r.) i nie miał potomstwa. Zm. między 17 IX 1453 a 16 IX 1454 r. Majątek jego odziedziczył brat Wojciech, który w 1460 r. sprzedał dobra w Łubkach za 250 grz., a w 1461 r. obdarował kościół Św. Michała w Lublinie znacznym legatem 150 grz. na potrzeby ołtarza Św. Barbary. Na Wojciechu wygasła rodzina Cebulków z Czechowa, a jego córki Katarzyna i Małgorzata wniosły ich dobra Wielogłowskim i Ożarówskim. Wieś Czechów, folwark Żydowskie i dom w Lublinie z rąk Wielogłowskich trafiły ok. 1470 r. w posiadanie Skarbka Piwko z Zastępowa herbu Awdaniec, od którego przejęli je w 1474 r. Konińscy z Witowic.

PSB t. III s. 212—213; M. Kosman, Kancelaria wielkiego księcia Witolda, „Studia Źródłoznawcze” t. 14 : 1969 s. 102—107; tenże, Z badań nad mobilnością społeczeństwa w dobie unii jagiellońskiej 1386—1569, w: Społeczeństwo Polski średniowiecznej, red. S. K. Kuczyński, t. I, W. 1981, s. 367—369; S. Litak, Formowanie sieci parafialnej w Łukowskim do końca XVI wieku. Studium geograficzno-historyczne, „RH” r. 12 : 1964 s. 33, 64—65; tenże, Z badań naci osadnictwem ziemi łukowskiej w XV w., „Biuletyn LTN Humanistyka” vol. 18 : 1976 s. 40; J. Krzyżaniakowa, Kancelaria królewska Władysława Jagielly. Studium z dziejów kultury politycznej w XV wieku, cz. II, P. 1979 s. 71, 107, 143; Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu, oprac. S. Kuraś, W. 1983, s. 28—29, 55—58, 139—141, 216, 290; A. Sochacka, Drobna szlachta w województwie lubelskim w

średniowieczu, „RL” t. 25/26 : 1983/1984 s. 22; *taż*, *Własność ziemska w województwie lubelskim w średniowieczu*, L. 1987 s. 93; *taż*, *Jan z Czyżowa namiestnik Władysława Warneńczyka. Kariera rodziny Półkozów w średniowieczu*, L. 1993 s. 77, 81; *Osady zaginione i o zmienionych nazwach historycznego województwa lubelskiego*, oprac. S. Wojciechowski, A. Sochacka, R. Szczygieł, W. il986 s. 57—⁵⁸, 71—72; *Urzędnicy małopolscy XII—XV wieku. Spisy*, oprac. J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P. K. Wojciechowski, B. Wyrozumska, red. A. Gąsiorowski, Wr. 1990 nr 551; S. Szybkowski, *Cielepała — herb Mikołaja Cebulki z Czechowa*; „Roczn. Tow. Herald.” s. n t. II, 1995 s. 189—200.

Anna Sochacka

CHELCHOWSKI TOMASZ ANDRZEJ (1802 lub 1806—1861), aktor, dyrektor teatru. Ur. 30 XI 1802 lub 21 XII 1806 r. we wsi Choszczówka pod Warszawą. Pochodził z warstwy mieszczańskiej. Naukę początkową pobierał w Radomiu, liceum zaś ukończył w Warszawie. W 1823 r. rozpoczął studia w Szkole Dramatycznej pod kierunkiem znanego aktora Bonawentury Kudlicza. Po roku nauki porzucił szkołę i zaciągnął się do wędrownego zespołu teatralnego Jana Brzezińskiego. W 1827 r. ożenił się w Zamościu z wdową Delfina Chomińską, co po jej śmierci w 1829 r. umożliwiło mu utworzenie w Lublinie własnej trupy teatralnej, ale inicjatywa ta okazała się nietrwała, dlatego w sezonie 1829/1830 zaangażował się do zespołu Kajetana Nowińskiego, w którym grywał role amantów i trzpiotów. W następnym sezonie ponownie zorganizował własny zespół, rozbijając towarzystwo dramatyczne Nowińskiego, inicjując tym samym w mieście nad Bystrzycą „wojnę” teatrów w okresie nasilonych walk powstańczych. Grając zimą w teatrze Łukasza Rodakiewicza, latem 1831 Chelchowski zbudował przy ul. Królewskiej drewniany „amfiteatr”, który jednak nie zdołał przyciągnąć widzów w tym burzliwym okresie.

W 1. 30. zespół Chelchowskiego występował w Lublinie wielokrotnie (sezon 1835/1836, 1837 — dwa pobyty, 1838/1839). W planach tego dyrektora Lublin miał się stać głównym ośrodkiem życia teatralnego na prowincji. Tu planował otwarcie szkoły dramatycznej i baletowej. Projekt nie został zrealizowany z winy zaborcy. W 1. 40. Chelchowski rzadziej odwiedzał Lublin (1840, sezon 1845/1846, 1848). Ostatni raz jego zespół wystąpił w grodzie trybunalskim jesienią 1857, dając występy do 20 V 1858 r.

Jak dużym prestiżem w środowisku teatralnym cieszył się Chelchowski, świadczy fakt, iż był on wieloletnim dyrektorem teatru krakowskiego (1840—1843, 1849—1853) i lwowskiego (1854—1857). Na Lubelszczyźnie Chelchowski grywał poza Lublinem w Zamościu, Chełmie, Hrubieszowie, Krasnymstawie i Łęcznej. Mało wybredny w zakresie repertuaru, za co był ganiony, okazał się uzdolnionym pedagogiem, mającym dar rozpoznawania talentów

aktorskich. W jego zespole dojrzwały osobowości Józefa Komorowskiego, Jana Chomanowskiego, Józefy Radzyńskiej, Ignacego i Michała Chomińskich, a nade wszystko — Jana Królikowskiego i Józefa Rychtera.

Zm. prawdopodobnie 16 11861 r. w Kownie.

Słownik biograficzny teatru polskiego. 1765—1965, W. 1973; S. T. Krześciński, Koleje życia, czyli materiały do historii teatrów prowincjonalnych, oprac. S. Dąbrowski. W. 1957; W. Rapacki, Około teatru, Kr. 1905; M. Rulikowski, Teatr polski na Litwie. 1784—1906, Wilno 1907; S. Kaszyński, Dzieje sceny kaliskiej. 1800—1914, Ł. 1962; S. Kruk, Życie teatralne w Lublinie. 1782—1918, L. 1982; W. J. Żywot, Na łasce i niełasce Melpomeny, Kr. 1982.

Stefan Kruk

CHMIELEWSKI GRACJAN (1840—1930), nauczyciel, powstaniec 1863 r., organizator i wieloletni dyrektor Gimnazjum im. Stanisława Staszica w Lublinie. Ur. w Kraśniku. Szkołę średnią ukończył w Lublinie. Początkowo uczęszczał do szkoły powiatowej realnej przy Gimnazjum w Lublinie, a następnie do gimnazjum (oddział fizyczno-matematyczny), które ukończył w r. 1861. Studia rozpoczął w r. 1862 w Instytucie Politechnicznym w Puławach. Po wybuchu powstania styczniowego zajęcia w Instytucie zostały przerwane, a wielu słuchaczy, wśród których znajdował się Chmielewski, wzięło udział w powstaniu.

Początkowo wstąpił do oddziału Frankowskiego i Zdanowicza, po przejściu w Kieleckie przez pewien czas walczył w oddziałach dowodzonych przez gen. Langiewicza, a po powrocie na Lubelszczyznę — w kawalerii Wierzbickiego. Brał udział w bitwach pod Kaniwołą, Chruśliną i Żyrzynem. Po upadku powstania przez dłuższy okres był pod nadzorem policji.

Studia w Szkole Głównej na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym, które rozpoczął w r. 1864, ukończył w r. 1867 ze stopniem magistra nauk przyrodniczych. W r. 1869 rozpoczął pracę w progimnazjum w Warszawie przy ul. Rymarskiej jako nauczyciel przedmiotów przyrodniczych. W r. 1872 przeniósł się do miejskiej szkoły 3-klasowej w Warszawie, przekształconej w następnych latach w szkołę 6-klasową, gdzie pracował do 1905 r. Równolegle wykładał w wielu szkołach prywatnych w Warszawie, np. Pankiewicza (później Wróblewskiego), Sikorskiej, Rudzkiej oraz w szkole handlowej. Po uzyskaniu emerytury, w r. 1905 przyjechał do Lublina, gdzie organizował pierwsze polskie Gimnazjum im. S. Staszica, którego dyrektorem pozostał do 1918 r. Po rezygnacji ze stanowiska dyrektora wyjechał z Lublina i zamieszkał w swej willi w Sadurkach. W r. 1925 za działalność niepodległościową został odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari*.

W okresie pracy pedagogicznej w Warszawie opracował kilka podręczników szkolnych: *Kurs przygotowawczy zoologii podług metody porównawczej z 14 tablicami* (W. 1879), *Kurs przygotowawczy mineralogii podług metody poglądowej* (W. 1879), *Kurs przygotowawczy botaniki i wykład geografii handlowej dla szkół handlowych* (t. 1—3). Opublikował również wiele artykułów w czasopismach: „Przyroda i Przemysł”, „Wędrowiec”.

Zm. 17 V 1930 r. w Wymysłowie. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie. Był żonaty z Walerią Oszczepalską. Pośmiertnie został odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami. Po śmierci Chmielewskiego miejscowa prasa donosiła: „Zmarł człowiek, który przez wiele dziesiątków lat świecił swym blaskiem, chwalebny przykład nieskazitelnej czystości swego charakteru i dobroci tak niepowszedniej, która w dotkniętych tą śmiercią wychowankach jego pozostawi na zawsze niezatartą, pełną wdzięczności pamięć”.

„Głos Lub.” 1906 nr 11; „Z. Lub.” 1906 nr 269; „Głos Lub.” 1926 nr 257; „Głos Lub.” 1930 nr 135; „Z. Lub.” 1930 nr 134; *Groby uczestników powstania styczniowego na cmentarzach Lublina, oprac. Z. Bieleń, L. 1985 s. 19; Z. Bieleń, Groby i mogiły powstańców 1863 r. na cmentarzach lubelskich, „K. Lub.” 1985 s. 78; APL, Komitet Wsparć Weteranów 1863 r., sygn. 2.*

Bronisław Mikulec

CYWIŃSKI STANISŁAW (1884—1939), inżynier mechanik, konstruktor lotniczy. Ur. 31 X w Iłży. Do gimnazjum uczęszczał we Lwowie, następnie podjął studia na Wydz. Matematycznym Uniwersytetu Kijowskiego. Po roku przeniósł się na Wydział Mechaniczny Politechniki Lwowskiej, gdzie w 1906 r. uzyskał dyplom inżyniera mechanika. Od 1907 do 1909 r. pracował w zakładach mechanicznych w Gerlafingen (Szwajcaria). Był członkiem koła awiatorów przy Stowarzyszeniu Techników w Warszawie. W 1910 r. (z Cz. Zbierańskim) podjął prace nad projektem pierwszego polskiego samolotu dwupłatowego, oblatanego w r. 1911. Od 1912 do 1914 r. pracował w zakładach „Rudzki S. S.” Lata I wojny światowej spędził w Rosji. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę wrócił do kraju i podjął pracę w Sekcji Żeglugi Napowietrznej Ministerstwa Spraw Wojskowych. Dwa lata później zajął się organizacją Zakładów E. Plage i T. Laśkiewicz w Lublinie, pierwszej wytwórni lotniczej w niepodległej Polsce, gdzie objął stanowisko kierownika biura technicznego (konstrukcyjnego) Uruchomił w nich produkcję licencyjnych samolotów Ansaldo A-300 i Ansaldo „Balilla”.

W sierpniu 1921 r. opracował projekt samolotu wojskowego Arla-1, który nigdy nie wszedł do produkcji, a w r. 1923 — dwa udane szybowce Lublin-1 i Lublin-2, które jesienią

1923 r. uczestniczyły w I Konkursie Szybowców w Białce k. Nowego Targu, gdzie model Lublin-2 otrzymał czwartą nagrodę za lot trwający 60 sekund. Od r. 1925 pracował jako kierownik Wydz. Studiów Podlaskiej Wytwórni Samolotów w Białej Podlaskiej, produkującej od 1927 r. dwumiejscowy samolot myśliwski PWS-1 (konstrukcji S. Cywińskiego, Z. Ciołkosza i A. Grzędzielskiego) oraz pierwszy polski samolot sportowy PWS-3 (zaprojektowany przez Cywińskiego). Jego następna konstrukcja sportowa PWS-51 z 1930 r. brała udział w międzynarodowych zawodach lotniczych Challenge 1930. W t. r. (z J. Nalszkiewiczem) przygotował prototyp 6-miejscowego samolotu pasażerskiego PWS-21, którego rozwinięciem był PWS-24 — jedyny polski samolot pasażerski produkowany seryjnie w okresie międzywojennym. Od 1934 r. był szefem montażu w Państwowych Zakładach Lotniczych na Okęciu, wytwarzających seryjnie samoloty myśliwskie PZL P-11c i P-24, rozpoznawczo-bombowe PZL-23 „Karaś” oraz bombowe PZL-37 „Łoś”. We wrześniu 1939 r. odmówił ewakuowania się do Rumunii. Zajął się ochroną opuszczonych zakładów na Okęciu.

Wielka Encyklopedia Powszechna PWN, t. 2 W. 1963 s. 680. A. G [lass], Cywiński Stanisław, w: Słownik polskich pionierów techniki, pod red. B. Orłowskiego, Katowice 1986 s. 44—45; A. Morgała, Polskie samoloty wojskowe 1918—1939, W. 1971 s. 18 n.

Andrzej Stępnik

CZAPSKI ALEKSANDER (1905—1994), adwokat, działacz społeczny, samorządowy i związkowy, poseł do KRN. Ur. 21 X w Lublinie, syn Jana, majstra murarskiego i Zofii Marianny ze Skalskich. Maturę uzyskał w Państwowym Gimnazjum im. S. Staszica w Lublinie w 1926 r. Był członkiem szkolnej organizacji „Zet” (1923—1926). Po odbyciu studiów prawniczych w KUL (1926—1930), złożył egzamin przed Komisją Egzaminacyjną przy Wydziale Prawa UJK i otrzymał stopień magistra praw. W czasie studiów, ze względu na trudne warunki materialne rodziców, pracował jako urzędnik w Urzędzie Pocztowym w Lublinie (1926—1928) i w Okręgowym Urzędzie Ziemskim w Lublinie (1928—1930). Praktykę prawniczą odbywał od 1 I 1931 do 3 VIII 1932 r. w UW w Lublinie, pełniąc funkcje referendarskie w zakresie spraw karno-administracyjnych.

Od 3 VIII 1932 do końca 1950 r. był zatrudniony w Zarządzie Miejskim w Lublinie na referendarskich i kierowniczych stanowiskach prawno-administracyjnych. Od 16 II 1933 do 15 X 1936 r. odbywał aplikację sądową w Lublinie, specjalizując się w prawie cywilnym. Redagował „Dziennik Zarządu m. Lublina” (1935—1937). W czasie kampanii września 1939 r. był sekretarzem Obywatelskiej Straży Bezpieczeństwa Publicznego, chroniącej obiekty i urządzenia ważne dla państwa. W styczniu 1940 r. wstąpił do PPS, należał do jej „piątki” w

samorządzie lubelskim, biorąc czynny udział w pracy konspiracyjnej przez cały okres okupacji niemieckiej. W l. 1942—1944 należał do AK. W czerwcu 1941 r. został na krótko aresztowany i poddany przesłuchaniom przez gestapo. Po wyzwoleniu Lublina w 1944 r. został powołany na radcę prawnego w Zarządzie Miejskim. Od 3 IV 1946 do 24 III 1947 r. pełnił z wyboru funkcję wiceprzewodniczącego MRN w Lublinie. W Radzie przewodniczył Komisji Oświaty oraz Komisji Cennikowej. Wchodził też do Komisji Usprawnienia Zaopatrzenia. W l. 1947—1949 był ławnikiem Zarządu Miejskiego, a w l. 1949—1954 — radnym miejskim.

Dn. 25X11944 r. Czapski został wpisany na listę adwokatów Rady Adwokackiej w Lublinie. Prowadził własną kancelarię adwokacką. Od 19 I 1951 do 10 X 1953 r. sprawował godność dziekana, a od 1 VII 1956 do 1 IV 1967 r. — wicedziekana Rady Adwokackiej w Lublinie. Od 20 III 1951 r. był równocześnie członkiem Naczelnej Rady Adwokackiej. Jako przełożony dużo czasu poświęcał na doskonalenie kadry młodych prawników (zwłaszcza aplikantów). Brał udział w komisjach samorządu adwokackiego. Od 22 11965 r. był przewodniczącym zespołu wizytatorów przy Radzie Adwokackiej w Lublinie. Należał do grona założycieli Zespołu Adwokackiego nr 2 w Lublinie oraz był jego członkiem (od 1 I 1953). Po przejściu na emeryturę (1970) nadal wykonywał zawód adwokata w ograniczonym zakresie.

Czapski brał aktywny udział w życiu społeczno-organizacyjnym Lublina i regionu. W czasie studiów był prezesem Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej w KUL (1927—1928) oraz wiceprezesem ZMW województwa lubelskiego, a w l. 1932—1939 z wyboru sprawował m. in. funkcje: prezesa ZZ Pracowników Przedsiębiorstw Miejskich, wiceprzewodniczącego Okręgowej Rady Związków Zawodowych w Lublinie.

Po wyzwoleniu (od końca VII 1944) przystąpił do organizowania ZZ Pracowników Miejskich w Lublinie, był jego prezesem. Wybrano go do Zarządu Okręgowego ZZ Pracowników Samorządu Terytorialnego i Użyteczności Publicznej. Wchodził też w skład Komisji Centralnej Związków Zawodowych. Powołał Komitet Organizacyjny Zjazdu Pracowników Samorządowych w Sopocie (VI1945). Z ramienia związków zawodowych został wybrany posłem do KRN (31 XII 1944—11947) oraz radnym WRN w Lublinie (1945—1946). Był członkiem PPS (od 1944) i PZPR (od XII 1948).

W organizacjach zawodowych i społecznych był m. in.: członkiem Zarządu Koła Zrzeszenia Prawników Polskich (od 1945), członkiem ZBoWiD (od 1957), członkiem Zarządu Stowarzyszenia byłych Więźniów Politycznych Zamku Lubelskiego i „Pod Zegarem”, prezesem Zarządu Okręgu PTTK (1955—1962). Wniósł duży wkład w rozwój ruchu turystycznego w Lublinie i regionie.

Czapski znany był z szerokiej działalności kulturalno-oświatowej w Towarzystwie Muzycznym im. H. Wieniawskiego w Lublinie. Funkcję prezesa pełnił w nim aż 29 lat (1948

—1977). W tym okresie doprowadził do powołania wielu oddziałów terenowych Towarzystwa i rozwoju społecznych ognisk muzycznych. Organizował liczne imprezy muzyczne w Lublinie o zasięgu ogólnopolskim. Z jego też inicjatywy odbywały się w tym mieście Międzynarodowe Konkursy Młodych Skrzypków, w których uczestniczyli artyści z wielu krajów. Opublikował m.in. artykuł *80 lat Towarzystwa Muzycznego im. Henryka Wieniawskiego w Lublinie i udział lubelskiej adwokatury w jego rozwoju* („Palestra” 1978 nr 3 s. 39—43).

Czapski w uznaniu zasług otrzymał wiele wyróżnień i odznaczeń: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Oficerski OOP, Złoty Krzyż Zasługi, Odznakę Grunwaldu, Krzyż Partyzancki, Srebrną Odznakę Adwokatury PRL, Medal Jubileuszowy 70-lecia Adwokatury Polskiej, Złotą Odznakę PTTK, Złotą Odznakę Towarzystwa Muzycznego oraz liczne odznaczenia resortowe, miejskie i wojewódzkie.

Zm. 1 III w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Z małżeństwa zawartego w r. 1934 z Zofią z Wojdów miał syna Marka (ur. 1942), adwokata.

„Dziennik Zarządu m. Lublina” 1934—1937; „Poradnik Muzyczny” 1968 nr 4 s. 24; 75 lat Towarzystwa Muzycznego im. Henryka Wieniawskiego w Lublinie. Informator, oprac. A. L. Gzella, L. 1973 s. 39; AORAL, Akta osobowe adw. A. Czapskiego, tęcz. nr 8; APL, UWL, W Og Akta osobowe A. Czapskiego 270; Informacje Aleksandra Czapskiego (1987—1988); Materiały rodzinne udostępnione przez syna Marka Czapskiego i jego informacje; Lublin w dokumencie, oprac. F. Cieślak, H. Gawarecki, M. Stankowa, L. 1976 s. 344; „Szt. Ludu” 1978 6—7 V s. 6; Aleksander Czapski nie żyje, „Kurier Lub.” 1994 nr 44; J. Kasperek, Kronika wydarzeń w Lublinie w okresie okupacji hitlerowskiej, L. 1983 s. 20—21; J. Marczuk, Prezydenci miasta Lublina 1918—1939, L. 1994 passim.

Józef Marczuk

CZARNECKI ALFONS (1841—1892), pianista, dyrygent, kompozytor, pedagog i poeta. Ur. 20 X w Lublinie, syn Jana i Marcjanny z Babskich. Absolwent gimnazjum lubelskiego. Początków gry na fortepianie i kompozycji uczył go Jan Müller, później zaś kształcił się w Warszawskim Instytucie Muzycznym, który ukończył w 1869 r. Był nauczycielem muzyki i śpiewu w szkole techniczno-realnej Jarnuszkiewicza w Lublinie. We wrześniu 1875 r. zorganizował kwartet męski, który po raz pierwszy wystąpił publicznie 10 X tegoż roku w kościele oo. dominikanów, pod jego dyrekcją. W cztery miesiące później (2 i 27 II 1876) kwartet śpiewał *Mszę polską* K. Kurpińskiego i motet *Ave Verum* W. A. Mozarta, w kościele katedralnym.

Jako kompozytor pozostawił kilkanaście utworów, m. in. opery: *Korsarz* (fragment — *Chór korsarzy* z II aktu, wykonany był po raz pierwszy 27 III 1878 r. w starym teatrze lubelskim przy ul. Jezuickiej) i *Wesoły Kalabryczyk* w 3 a. do własnego libretta, której prapremiera odbyła się 30 XII 1884 r. Wcześniej napisał komedio-operę *Było to pod Wagram*; prawykonanie — 13 VIII 1876 r. Napisał kilkanaście miniatur fortepianowych, pieśni świeckich i kościelnych: *Patrzcie, bracia o moi* (wyk. 22 I 1878 r. w teatrze lubelskim) czy *Panie! Panie! my nasze ofiary*, chętnie wykonywana przez chóry. Był autorem popularnych tańców na orkiestrę: walc *Nad Bystrzycą* i *Bolero* (wyk. 27 VIII i 6 IX 1890 r. przez orkiestrę teatralną). Zm. 16 II w Lublinie. Rodziny nie założył.

„Kurier Lub.” 1875 nr 69; Gazeta Lub.” 1878 nr 92; „Kurier Lub.” 1876 nr 92; „Gazeta Lub.” 1884 nr 250; „Gazeta Lub.” 1894 nr 34; AAL, Księga urodzonych 1841, nr aktu 317, s. 105.

Ludwik Gawroński

CZUGAŁA LUDWIK ps. „Równy” (1904—1951), nauczyciel, społecznik, przewodniczący WRN w Lublinie, mecenas UMCS. Ur. 17 VIII we wsi Sitaniec (ówczesny pow. zamojski), w rodzinie rolnika, syn Franciszka i Elżbiety Altmajer. Ukończył seminarium nauczycielskie w Szczebrzeszynie w 1926 r., uzyskując świadectwo dojrzałości. Od 1 IX 1926 r. był nauczycielem szkoły powszechnej w Czemiernikach pow. lubartowski. Po ukończeniu Wyższego Kursu Nauczycielskiego w Poznaniu w 1. 1932—1933 kierował szkołą w Czemiernikach (1933—1936). Był członkiem ZNP, prowadził działalność w ZMW RP „Wici”. W 1. 1936—1938 ukończył studia na wydziale pedagogicznym Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie.

W okresie okupacji niemieckiej zatrudniony był w gospodarstwie rolnym w Czemiernikach. Jako działacz TON prowadził tajne nauczanie. W 1941 r. wstąpił do ZWZ, a w 1942 r. przeszedł do BCh i został komendantem garnizonu w Ostrowie Lubelskim i członkiem kierownictwa tej organizacji w pow. lubartowski. Był współorganizatorem konspiracyjnej WRN w Lublinie, uczestniczył w jej pierwszym posiedzeniu (18 II 1944 r.) w Rudce Kijańskiej. Wybrany na członka Prezydium WRN brał udział w organizowaniu powiatowych i gminnych rad narodowych. Podległy mu garnizon BCh w połowie 1944 r. wszedł w skład AL. 12 VIII 1944 r. wstąpił w szeregi PPR, wkrótce został wybrany członkiem KW PPR w Lublinie. Dekretem KRN z 21 VII 1944 r. został awansowany do stopnia mjr.

Po wyzwoleniu Czugała był wiceprzewodniczącym WRN w Lublinie a od 14 IX 1944 do 1 VI 1945 r. pełnił obowiązki przewodniczącego (zastępując Pawła Dąbka przebywającego w

Moskwie). 1 VII 1945 r. został wybrany przewodniczącym WRN w Lublinie. Sprawując tę godność do 1950 r. położył duże zasługi w rozbudowie szkolnictwa w Lublinie i woj. lubelskim. Z jego inicjatywy powstała szkoła pielęgniarek w Chełmie. Brał udział w organizowaniu UMCS w Lublinie oraz czynnie popierał jego rozwój. Usilnie zabiegał o zapewnienie tej uczelni odpowiednich warunków lokalowych. Dzięki jego poparciu władze UMCS przejęły od Komendy MO Pałac Radziwiłłowski przy Pl. Litewskim. Był jednym z inicjatorów budowy dzielnicy uniwersyteckiej. W tym celu przyspieszył darowanie uniwersytetowi przez władze miejskie w Lublinie 17 ha gruntów (8 VII 1946 r.) pod budowę gmachów dla poszczególnych wydziałów oraz domów akademickich. 27 III 1946 r. zorganizował i objął przewodnictwo Tow. Przyjaciół UMCS, przyczynił się do utworzenia funduszu stypendialnego dla studentów. Przewodniczył też Tow. Przyjaciół Młodzieży Szkół Wyższych (od 1947 r.). Od 10 VII 1949 r. przewodniczył Wojewódzkiej Społecznej Komisji do spraw Walki z Analfabetyzmem przy WRN.

Od połowy 1950 r. Czugała był dyrektorem Giełdy Zbożowej w Lublinie, a od 29 XII 1950 r. dyrektorem Banku Inwestycyjnego w Lublinie. W 1950 r. został wybrany radnym i przewodniczącym Komisji Budowlanej WRN. Podczas jednego z wyjazdów służbowych w teren 29 V 1951 r. został zastrzelony przez członków grupy podziemnej „Żelaznego” we wsi Wytyczno pow. włodawski. Pochowany w Lublinie na cmentarzu przy ul. Lipowej. Odznaczony m. in. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (pośmiertnie), Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Grunwaldzkim. Był dwukrotnie żonaty: z pierwszego małżeństwa z Leokadią Wierzbicką miał syna Henryka (ur. 1928), z drugiego małżeństwa z Adelą Lec, nauczycielką, pozostawił synów: Jerzego (ur. 1936) i Janusza (ur. 1938) oraz córkę Halinę (ur. 1946).

Słown. biogr. działaczy polsk. ruchu rob., wyd. II, t. I s. 488—489; „Szt. Ludu” 1946 nr 185, nr 236, nr 302; Ludwik Czugała. Społecznik i działacz rad narodowych, L. 1958; Z. Chabros, Ludwik Czugała działacz społeczno-polityczny Lubelszczyzny (1904—1951), mps pracy magisterskiej w Zakł. Hist. Najn. UMCS; J. Malarczyk, Powstanie i organizacja UMCS w świetle źródeł, L. 1968 passim; Towarzystwo Przyjaciół UMCS, AM, WSR 1946—1969 Lublin, oprac. J. Dostatni, L. 1970; I. Caban, E. Machocki, Za władzę ludu, L. 1975 s. 446; APL, Zespół WRN sygn. 710, 712; Zbiory rodzinne udostępnione przez żonę Adelę Czugałową w L.

Józef Marczuk

CZUMA IGNACY (1891—1963), prawnik, prorektor KUL. Ur. 12 X w Niepołomicach k. Krakowa w rodzinie chłopskiej o bogatych tradycjach patriotycznych. Brat Ignacego, Walerian, gen., dowodził obroną Warszawy we wrześniu 1939 r. Po ukończeniu gimnazjum w Bochni Ingacy Czuma zapisał się na Wydz. Prawa UJ. Wybuch I wojny światowej przerwał jego studia. Zmobilizowany do wojska brał udział w walkach na froncie rosyjskim, gdzie dostał się do niewoli. Po wojnie wrócił na studia i ukończył je w 1922 r., uzyskując stopień doktora praw. W tym też roku podjął wykłady w KUL. Odtąd jego kariera naukowa związana jest z tą uczelnią. Habilitował się w 1924 r. w Krakowie z zakresu prawa skarbowego. Tytuł prof. nadzwyczajnego otrzymał w 1925 r., a prof. zwyczajnego w 1930 r. Był wykładowcą skarbowości i prawa skarbowego na Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Kierował Katedrą Skarbowości i Prawa Skarbowego, ale nie ograniczał się do dydaktyki i pracy naukowej. Pełnił kolejno wiele funkcji administracyjnych na Uniwersytecie: w l. 1926—1929 i 1933—1934 był prodziekanem wydziału, w l. 1938—1939 prorektorem, przewodniczył Senackiej Komisji Dyscyplinarnej do Spraw Studenckich. Jako członek założyciel TN KUL w l. 1949—1950 przewodniczył Wydz. Nauk Społecznych, a równocześnie od r. 1944 pełnił funkcje wiceprezesa i skarbnika ZG.

Aktywności społecznej nie ograniczał do uczelni, ale brał udział w życiu politycznym i społecznym kraju. W l. 1930—1935 był posłem na sejm z ramienia Polskiego Stronnictwa Katolickiego. Dzięki m. in. jego staraniom KUL uzyskał w r. 1933 prawo nadawania stopni naukowych na wydziałach świeckich. Przez kilka lat pełnił funkcje prezesa Tow. Ekonomicznego w Lublinie, a także prezesa Polskiego Związku Zachodniego na woj. lubelskie i wołyńskie. W wystąpieniach publicznych i na łamach publikacji pokazywał społeczeństwu zagrożenia ze strony niemieckiej. Jako działacz katolicki uczestniczył w pracach Akcji Katolickiej w okresie międzywojennym i w akcjach charytatywnych „Caritas” po II wojnie światowej. Wygłaszał odczyty na zjazdach i spotkaniach tych organizacji. W uznaniu zasług dla Kościoła katolickiego od papieża Piusa XII otrzymał godność szambelana.

Po wkroczeniu do Lublina w 1939 r. wojsk niemieckich, mimo okupowania przez Wehrmacht części gmachu, zajęcia uniwersyteckie zostały wznowione, także z udziałem Czumi. Po zatrzymaniu w areszcie domowym ks. rektora Antoniego Szymańskiego, odpowiedzialność za losy Uniwersytetu przejął prorektor Czuma. Aresztowany trzy dni później wraz z innymi profesorami i osadzony na Zamku Lubelskim wykazał wyjątkowy spokój i hart ducha. Po zwolnieniu z więzienia w 1940 r., z rodziną opuścił Lublin i przeniósł się do Niepołomic. Tu przez całą okupację pracował w tajnym nauczaniu.

Po wojnie wrócił na swoją katedrę w KUL. Nie dane było mu pracować spokojnie, w r. 1950 przez władze komunistyczne został pozbawiony prawa nauczania w Uniwersytecie. Do zajęć akademickich powrócił dopiero w 1957 r. Nie było już wtedy w KUL Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, zamkniętego przez władze państwowe. Czuma wykładał

wówczas metodologię nauk społecznych na Wydz. Filozofii Chrześcijańskiej. W trzy lata później przeszedł na emeryturę, ale nie przestał pracować naukowo. Przygotował do druku duże dzieło z zakresu metodologii nauk społecznych. Chociaż głównym przedmiotem jego zainteresowania było prawo skarbowe, to traktował je w płaszczyźnie całokształtu nauk społecznych i badał w aspekcie filozoficznym, a w szczególności etycznym. W swoich badaniach i twórczości naukowej prof. Czuma był oryginalny. Dążył do stworzenia nowoczesnego systemu metodologicznego, wyrastającego z filozofii chrześcijańskiej.

Przez 38 lat związany był z KUL, nie tylko formalnie, gdyż utożsamiał się ze swoją uczelnią. Był katolikiem głęboko wierzącym i bezkompromisowym działaczem.

Dorobek naukowy prof. Czumy obejmuje kilkanaście książek, części prac zbiorowych, kilkadziesiąt artykułów, glossy i skrypty. Jego wielkość leży jednakże w tym, że nie ma dziedziny w zakresie nauk społecznych, którą by się prof. Czuma nie interesował. Prawo konstytucyjne, nauka administracji, ekonomia polityczna, ustroj społeczny, organizacja pracy znajdują odzwierciedlenie w jego pracach naukowych. Dużą część twórczości naukowej poświęcił skarbowości.

Zm. 18 IV.

EK, L. 1979 t. 3 szp. 927—928; R. Moszyński, L. Policha, Lublin w okresie okupacji (1939—1945), L. 1948 s. 60—67; Cz. Strzeszewski, S.p. Prof. Ignacy Czuma, „ZN KUL” 1964 nr 1 s. 93—98; E. Taylor, Twórczość prof. Ignacego Czumy w zakresie skarbowości, tamże s. 98—102; Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969 passim; Działalność Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji, wstęp i red. J. Ziółek, 1983 passim; Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925—1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów, wstęp i red. G. Karolewicz, L. 1989 passim; Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni, pod red. G. Karolewicz, ks. M. Zahajkiewicza, ks. Z. Zielińskiego, L. 1992 passim. KUL, akta osobowe sygn. 8.

Jan Ziółek

D

DOBRZYCKI STANISŁAW (1905—1989), matematyk, dyrektor i długoletni nauczyciel szkół średnich i wyższych w Poznaniu, Kielcach i Lublinie. Ur. 28 II we Fryburgu (Szwajcaria) w rodzinie inteligenckiej Stanisława i Marcjanny z domu Świerczewskiej. Miał trzy siostry i dwóch braci; matka nie pracowała zawodowo, ojciec był profesorem literatury polskiej na Uniwersytecie we Fryburgu aż do 1920 r., kiedy to przeniósł się z całą rodziną do Poznania i objął Katedrę Literatury Polskiej na Uniwersytecie Poznańskim (kierował nią do końca życia, tj. do 1931 r.).

Stanisław Dobrzycki junior do szkół podstawowej i średniej uczęszczał we Fryburgu, a po powrocie do Polski uczył się w Państwowym Gimnazjum im. Marcinkowskiego w Poznaniu. Studia matematyczne podjął na Uniwersytecie Poznańskim; ze względu na trudności materialne, z jakimi borykała się rodzina, przerwał je dwukrotnie, podejmując pracę w charakterze nauczyciela matematyki, m. in. w Państwowym Gimnazjum im. J. Paderewskiego w Poznaniu. W r. 1930 ukończył studia z dyplomem magistra filozofii w zakresie matematyki na podstawie pracy „Nowsze badania z teorii funkcji Gamma”, wykonanej pod kierunkiem wybitnego i uznanego już wówczas matematyka prof. Mieczysława Biernackiego.

Bezpośrednio po studiach podjął pracę w charakterze nauczyciela matematyki w szkołach średnich Poznania i Kielc. Po zdaniu odpowiednich egzaminów został zaangażowany jako wykładowca w Uniwersytecie Poznańskim (1933—1936).

W okresie okupacji uczestniczył w tajnym nauczaniu, pracując równocześnie jako urzędnik Kieleckiego Urzędu Wodno-Melioracyjnego. Od 1945 r. objął stanowisko dyrektora

Prywatnego Gimnazjum im. S. Kostki i Państwowego Liceum im. S. Żeromskiego w Kielcach.

Do Poznania, z którego został wysiedlony w grudniu 1939 r., nigdy nie powrócił. W 1949 r. przeniósł się z rodziną do Lublina i podjął pracę w UMCS (1949—1954), a następnie w WSI, obecnej Politechnice Lubelskiej]. Mieszkał po części w Lublinie, a po części w Kazimierzu nad Wisłą, gdzie posiadał dom z ogrodem. Przejście do Lublina było spowodowane represjami politycznymi wobec rodziny w Kielcach, a także możliwością współpracy z Mieczysławem Biernackim w Katedrze Matematyki UMCS. Współpraca dała owoce w postaci prac opublikowanych wspólnie z Biernackim i samodzielnie nt. teorii funkcji analitycznych i funkcji zespolonych. Dość szybko Dobrzycki swoje zainteresowania ukierunkował na zagadnienia historii matematyki i im poświęcił się niemal całkowicie do ostatnich swoich dni.

Dorobek Dobrzyckiego obejmuje ponad 70 pozycji opublikowanych: od artykułów-popularnych, przez tłumaczenia do książek. Rozprawę doktorską „Wydział Matematyczno-Fizyczny Szkoły Głównej Warszawskiej (Sekcja Matematyczna)”, przygotowaną pod kierunkiem prof. A. Bieleckiego, obronił przed Radą Wydz. Matematyczno-Fizyczno-Chemicznego UMCS. Najważniejszym elementem dorobku naukowego wydaje się być dokonanie przekładu na język polski wielu dzieł dotyczących historii nauki i techniki. Posługując się biegle językami: francuskim, niemieckim, angielskim, rosyjskim i włoskim, podejmował się zadań trudnych, przekładając i redagując dzieła o fundamentalnym znaczeniu, np. *Dynamika analityczna* E. T. Whittakera (1959 z j. ang.), *Historia rachunku różniczkowego i całkowego oraz rozwój jego pojęć* C. B. Boyera (1964 z j. ang.), *Krótki zarys historii matematyki* D. J. Struika (1963 z j. ros.), *Historia matematyki od czasów najdawniejszych do początku XIX stulecia* — 3-tomowe dzieło (1975—1977 z j. ros.), *Elementy historii matematyki* N. Bourbaki (1980 z j. franc.) i wiele innych.

W 1954 r., tj. w drugim roku funkcjonowania WSI w Lublinie, ówczesny jej rektor prof. Stanisław Ziemiński zaproponował Dobrzyckiemu przejście do tej organizującej się dopiero uczelni na stanowisko zastępcy profesora i utworzenie Zakładu, a następnie Katedry Matematyki. Dobrzycki z dużym zaangażowaniem wyszukiwał i dobierał pracowników oraz tworzył programy nauczania i w ciągu roku zorganizował sprawnie funkcjonujący Zakład Matematyki Stosowanej. Włączył się również bardzo efektywnie w organizację struktur i organów uczelni — był m. in. organizatorem i pierwszym w historii WSI prezesem Rady Zakładowej ZNP.

W całym okresie ponad 40 lat pracy zawodowej największą wagę przywiązywał do dydaktyki. Był człowiekiem wyjątkowo życzliwym i szlachetnym, ale najwięcej uznania — obok jego wiedzy merytorycznej — przysparzał mu wyjątkowy, niespotykany wręcz talent

pedagoga. Umiał i potrafił zainteresować swoim przedmiotem uczniów i studentów, nawet tych, którym matematyka sprawiała trudności. W niezwykle jasny, komunikatywny i dowcipny sposób przedstawiał studentom zawile zagadnienia algebry wyższej.

Ze względów zdrowotnych (szybko postępujące osłabienie wzroku) odszedł na emeryturę przedwcześnie, bo już w 1973 r. Nie przerwał jednak pracy naukowej; w l. 1977—1979 opublikował 6 artykułów, w okresie późniejszym przetłumaczył następne książki i zredagował rozdział *Historia matematyki* do IV tomu *Historii nauki polskiej* (wyd. PAN) oraz rozdział *Wkład Polaków do matematyki* do drugiego wydania książki *Wkład Polaków do kultury świata* (wyd. KUL). W końcowych latach swojego ogromnie pracowitego i nie pozbawionego trosk życia nie mógł czytać i pisać, spotykał się jednak z dawnymi współpracownikami, służąc zawsze radą i celną podpowiedzią merytoryczną, okraszoną subtelną anegdotą.

W uznaniu osiągnięć był wielokrotnie nagradzany i odznaczany, m. in. 3-krotnie nagrodą Ministra, otrzymał Odznakę Zasłużonego Nauczyciela PRL, Złotą Odznaką ZNP, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski Jego osiągnięcia w zakresie popularyzacji matematyki ZG PTM wyróżnił nagrodą im. Samuela Dicksteina.

Zm. 14X11 w Lublinie, pochowany został na Cmentarzu Rzymskokatolickim w Kazimierzu nad Wisłą.

W małżeństwie z Jadwigą z domu Borusiewicz miał dwóch synów: Andrzeja (ur. 1946) i Wojciecha (ur. 1949).

B. Piłat, Stanisław Dobrzycki, „WU” 1992 nr 6 s. 13, 16, fot.; Arch. Politechniki Lubelskiej, akta osobowe S. Dobrzyckiego, sygn. VII 538, nr ewid. 42; Bezpośrednie kontakty od 1958 r.

Edward Śpiewła

DOMANIEWSKI JANUSZ WITOLD ps. Witold Czaplński, Dominik Jeż, Witold Lubicz, krypt. J.D. (1891—1954), zoolog, ornitolog, prof. UMCS. Ur. 30 IV w Krakowie, syn Bolesława, prof. Konserwatorium w Krakowie, dyr. Tow. Muzycznego i Wyższej Szkoły Muzycznej im. Fryderyka Szopena w Warszawie, oraz Władysławy z Czaplńskich.

Do szkół uczęszczał w Krakowie i Warszawie, doświadczając w nich wielu niepowodzeń. „W szkole średniej uczyłem się źle, a ściślej mówiąc nie uczyłem się wcale. Byłem całkowicie pochłonięty przyrodą” — pisał w swym uniwersyteckim *curriculum vitae*. W 1911 r. jako wolny słuchacz podjął studia przyrodnicze na UJ. Maturę uzyskał w r. 1914 z konieczności w

Saratowie. W ukończeniu studiów przeszkodziła mu wojna. Formalnie sfinalizował je w 1931 r. doktoratem na Uniwersytecie Poznańskim. W l. 1914—1915 był asystentem w Katedrze Zoologii Wyższej Szkoły Rolniczej w Saratowie oraz pełnił obowiązki dyrektora Wołżańskiej Stacji Biologicznej. Siedem lat przed ukończeniem studiów i jedenaście lat po rozpoczęciu własnych wykładów akademickich w Saratowie wydał podręcznik zoologii dla szkół akademickich. W 1915 r. wrócił do Warszawy, gdzie otrzymał stanowisko kustosa Gabinetu Zoologicznego UW. Jednocześnie (do 1920) uczył w szkołach średnich. Zainicjował integrację zbiorów Gabinetu Zoologicznego uniwersytetu w Warszawie ze zbiorami Muzeum Branickich we wspólnie Państwowe Muzeum Przyrodnicze (przemianowane później na Państwowe Muzeum Zoologiczne), w którym pełnił funkcję kustosa (1919—1920). W r. akad. 1919—1920, 1932—1935 wykładał też zoologię w SGGW. W l. 1921—1930 mieszkał w Zakopanem, gdzie przechodził rekonwalescencję, a od 1927 r. był kustoszem Muzeum Tatrzańskiego. W 1931 r. wrócił na stanowisko kustosa i kierownika działu kręgowców Państwowego Muzeum Zoologicznego w Warszawie, od 1935 do 1936 r. pełnił obowiązki jego dyrektora. W l. 1936—1939 „żył z pióra”. Prowadził ożywioną działalność publicystyczną, nie rezygnując z aktywności naukowej. Współpracował z Komisją Fizjograficzną i Geograficzną PAN. Był także członkiem honorowym Societe Ornithologique et Mammalogique de France, członkiem honorowym Węgierskiego Towarzystwa Ornithologicznego (które odznaczyło go swym srebrnym medalem), członkiem korespondentem Węgierskiego Instytutu Ornithologicznego i American Ornithologists Union. Wojnę spędził w Warszawie, gdzie pracował jako akwizytor i ogrodnik. 11 października 1944 r. przyjechał do Lublina i otrzymał nominację na stanowisko prof. nadzwyczajnego UMCS. W 1948 został uzwyczajniony. Na UMCS zorganizował pierwszą w Polsce Pracownię Zoogeografii. Pełnił funkcję dziekana Wydziału Rolnego UMCS. Pracował nad krajowym programem ochrony przyrody. Był znanym w Europie ornitologiem, jednym z najstarszych systematyków w Polsce, zasłużonym dla popularyzacji i ochrony przyrody. Napisał ok. 60 poważnych prac naukowych, w tym: *Zarys geografii zwierząt* (1921), *Wędrowki ptaków* (1934), *Ornitologia łowiecka* (t. 1—3, 1951—52), *Benedykt Dybowski* (1954) oraz kilkaset artykułów prasowych. W 1949 r. został przeniesiony na emeryturę. Zm. 20 III w Zakopanem.

Czy wiesz kto to jest?, red. S. Łoza, W. 1938 s. 147—148; *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, t. 3, W. 1963 s. 95. B. Ferens, Janusz Witold Domaniewski, „Chrońmy Przyrodę Ojczyznę” r. 10 (nowa seria) : 1954 z. 6 s. 44—45; G. Brzęk, Janusz Domaniewski, w: *Profesorowie Wydziału Rolnego UMCS w Lublinie w latach 1944—1955 we wspomnieniach uczniów*, red. M. Milczak, F. Pawłowski, S. Uziak, L. 1994 s. 35—40, fot.; *AUMCS. Akta osobowe pracowników*, sygn. K 809.

Andrzej Stępnik

DOMAŃSKI EMILIAN WIKTOR JÓZEF LARYSSA (1845—1922), przemysłowiec, powstaniec 1863. Ur. w Lublinie, syn Józefa, prezydenta Lublina, i Wiktorii z Radzińskich. Jako 17-latek wziął udział w powstaniu styczniowym. Początkowo walczył w oddziale dowodzonym przez Zdanowicza. Po przejściu oddziału w Kieleckie i jego rozbiciu przeszedł do oddziałów gen. Langiewicza. Brał udział w bitwie pod Wąchockiem. Skorzystał z amnestii władz carskich (z maja 1863 r.). Po upadku powstania ukończył Szkołę Główną w Warszawie ze stopniem magistra nauk przyrodniczych. Po odbyciu praktyki w zakładach garbarskich krajowych i zagranicznych uruchomił garbarnię we wsi Żuków w pow. lubelskim.

W 1874 r. nabył na przedmieściu Lublina Piaski garbarnię od H. Purwina, do której przeniósł zakład z Żukowa. W 1879 r. do spółki z Emilianem przystąpił jego brat Władysław, absolwent Instytutu Rolniczo-Leśnego w Puławach. Odtąd prowadzili zakład pod firmą „Emilian i Władysław bracia Domańscy” w Lublinie. Pod wspólnym zarządem zakład rozwijał się pomyślnie i w r. 1881 przez wprowadzenie maszyny parowej i nowych urządzeń technicznych podwoił produkcję. W r. 1882 fabryka zatrudniała 40 robotników, a jej roczna produkcja wynosiła 7130 różnych skór o wartości 50 170 rb.

W 1. 90. XIX w., w związku za wzrostem sprzedaży skór na rynkach rosyjskich, bracia Domańscy znacznie rozbudowali garbarnię. W r. 1898 w fabryce zainstalowano drugą maszynę parową, wzniesiono kilka nowych budynków dla pomieszczenia nowych urządzeń i zorganizowania dodatkowych warsztatów. Produkowane przez fabrykę skóry hamburskie w swej jakości nie ustępowały tego typu wyrobom najbardziej renomowanych firm zagranicznych. Garbarnia, oprócz przerobu skór grubych, miała duże osiągnięcia w białoskórnictwie, produkując między innymi wysokiej jakości skóry safianowe. Wyroby jej uzyskiwały nagrody i wyróżnienia na wielu wystawach rolniczo-przemysłowych (list pochwalny w Wiedniu w r. 1873, medal złoty w Niżnym Nowgorodzie w r. 1896, w Kijowie w r. 1897 i w Lublinie w r. 1901).

Domański był aktywnym członkiem Komitetu Organizacyjnego Wystawy Przemysłowo-Rolniczej w Lublinie w r. 1901. Pełnił funkcję przewodniczącego działu przemysłu drobnego i włościańskiego. W *Księdze pamiątkowej wystaw lubelskich* zamieścił szczegółowy opis tego działu wystawy.

Domański należał do organizatorów w r. 1884 Kasy Pożyczkowej Przemysłowców Lubelskich w Lublinie. Pełnił wiele ważnych funkcji we władzach Kasy. Wchodził w skład Komitetu — organu zarządzającego Kasą oraz przez wiele lat był jej kontrolerem. Sprawował obowiązki prezesa Resursy w Lublinie oraz członka rzeczywistego Tow. Pomocy dla Szkoły Handlowej.

Przed śmiercią zapisał w testamencie kwotę 500 000 marek weteranom 1863 r. i 250 000 marek dla Tow. Wzajemnej Pomocy Rzemieślników m. Lublina. Zm. w Lublinie 17 VII, pochowany został w grobowcu rodzinnym na cmentarzu katolickim przy ul. Lipowej.

Księga pamiątkowa wystaw lubelskich, W. 1902 s. 64, 66; „Z. Lub.” 1922 nr 194; „Głos Lub.” 1922 nr 195 s. 204; H. Gawarecki, O dawnym Lublinie, L. 1974 s. 101; APL, Komitet Wsparć Weteranów 1863 r. w Lublinie, sygn. 2; Bibl. im. Łop. w Lublinie rkp. 1896, k. 15—16; Groby uczestników powstania styczniowego na cmentarzach Lublina, pod red. Z. Bielenia, L. 1985; K. Poznański, Szkoły im. Vetterów w Lublinie, L. 1985 s. 44; B. Mikulec, Kasa Pożyczkowa Przemysłowców Lubelskich, „RL” t. XXIX/XXX: 4987/1988, druk. 1991, s. 64, 66.

Bronisław Mikulec

DOMINKO JÓZEF (1893—1974), zecer, działacz spółdzielczy, publicysta, poseł do KRN. Ur. 12 III w Lublinie, syn Wojciecha, murarza, i Stanisławy z Całkowskich. W związku z udziałem w strajku szkolnym 1905 r. przerwał naukę w szkole powszechnej w Lublinie i podjął pracę w drukarni jako pomocnik drukarski (1906). Od 1912 r. uzupełniał wykształcenie m. in. w Szkole Nauk Społeczno-Politycznych w Krakowie. Jesienią tego roku został wybrany na sekretarza Zarządu Tow. Abstynentów „Przyszłość”. Brał udział w organizowaniu Lubelskiego Stowarzyszenia Spółdzielczego, założonego 19 I 1913 r. (później LSS). Za działalność konspiracyjną w grudniu 1914 r. aresztowany i więziony, początkowo na Zamku Lubelskim, a potem na Butyrkach w Moskwie. W l. 1915—1918 przebywał na zesłaniu w Niżnym Nowgorodzie. Tam pracował w drukarni i ukończył Uniwersytet Ludowy. Po powrocie do Lublina (18 VII 1918 r.) pracował w drukarni „Głosu Lub.”. Wiedzę — zwłaszcza z ekonomii i buchalterii — zdobywał przez samokształcenie.

Od 1 IX 1918 do 5 X 1926 r. kierował Wydz. Społeczno-Wychowawczym LSS, był członkiem Zarządu tej spółdzielni (1919—1926). Wkładał duży wysiłek w rozwój organizacyjny i gospodarczy LSS, Miał osiągnięcia w zakresie działalności społeczno-wychowawczej wśród członków spółdzielni, zwłaszcza w pracy szkoleniowej, wydawniczej i artystycznej. Redagował dwutygodnik „Spółdzielca Lubelski” (1920—1926), na którego łamach publikował własne artykuły. W 1925 r. był sądzony w procesie politycznym działaczy LSS, skazany na rok twierdzy i uniewinniony w procesie apelacyjnym. Od 5 V 1921 do 5 X 1926 r. jako radny miejski aktywnie uczestniczył w pracy Komisji Finansowo-Budżetowej. W l. 1926—1931 był zatrudniony w spółdzielczości w Katowicach. Od 1931 do 1944 r. kierował działem organizacyjno-propagandowym w centrali Związku Spółdzielni Spożywców

w Warszawie. Brał udział w międzynarodowych kongresach spółdzielczych: w Wiedniu (1930), w Londynie (1934), w Paryżu (1938). W okresie okupacji niemieckiej aktywnie uczestniczył w rozbudowie sieci spółdzielni spożywców na terenie Generalnej Guberni. Po wyzwoleniu działał w naczelnych władzach spółdzielczych. W l. 1945—1948 był sekretarzem Prezydium Zarządu Związku Gospodarczego Spółdzielni „Społem”. Jako poseł reprezentował w KRN ruch spółdzielczy (1945—1947). Od 1948 r. był sekretarzem, a później wiceprezesem Zarządu Centralnego Związku Spółdzielczego. Piastował też godność sekretarza Naczelnej Rady Spółdzielczej. Do końca życia pozostawał w stałych kontaktach z LSS i ze środowiskiem lubelskim. Przez kilkadziesiąt lat prowadził bogatą działalność publicystyczną w czasopismach spółdzielczych, m. in. *Z dziejów LSS 1919—1925* („Spółdz. Kwart. Nauk.” IQ68 nr 2) oraz wydawniczą. Opublikował m. in. pamiętnik *Z minionych lat. Wspomnienia działacza spółdzielcy z okresu pracy na terenie Lublina* (Legnica 1945) oraz pracę *Jan Hempel — teoretyk i działacz spółdzielczości robotniczej* (W. 1960). Kilka swoich prac pozostawionych w rękopisie oraz zbiory rodzinne wraz z biblioteką przekazał jako dar Muzeum Ruchu Spółdzielczego w Nałęczowie.

Zm. 28 XII w Warszawie i został pochowany na cmentarzu wojskowym na Powązkach. Odznaczony m. in. Orderem Sztandaru Pracy II klasy, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką „Zasłużonego Działacza Ruchu Spółdzielczego”. Był dwukrotnie żonaty. Z -pierwszego małżeństwa, z Marią Ludwiką Szcześniak, miał syna Stanisława (ur. 1920), z drugiego — z Heleną Bargilewicz pozostawił syna Zbigniewa (ur. 1926) i córkę Halinę (ur. 1930).

10 lat działalności Lubelskiej Spółdzielni Spożywców 1913—1923, L. 1923; W. Hempel-Papiewska, Wspomnienia bezpartyjnej, cz. II, L. 1953—il956, Wojew. Bibl. Publ. im. H. Łopacińskiego w Lublinie (mps) s. 303—305; 50 lat Lubelskiej Spółdzielni Spożywców, pod red. S. Szwalbe, S. Piechowicza, W. 1963 passim; J. Dominko, Lubelska Spółdzielnia Spożywców w okresie kapitalistycznym (1913—1944), W. 1967, w zbiorach Wydz. Kultury Urz. Wojew. w Lublinie (mps); „Trybuna Ludu” 1975 nr 1 (nekrolog); 75 lat Lubelskiej Spółdzielni Spożywców, L. 1988 passim; S. Szwalbe, Świadectwo czasu, W. 1988; Muzeum Ruchu Spółdzielczego w Nałęczowie, sygn. 4471, Życiorys, opracowania i zbiory rodzinne J. Dominki; APL, ZML 1918—1939 sygn. 41—45; Dokumenty rodzinne w posiadaniu córki Haliny w Warszawie i jej informacje; Informacje działacza spółdzielczego Stanisława Szwalbe z Warszawy.

Józef Marczuk

E

EIGER JEHUDA LEJB (1813 lub 1816—1888), nazywany Jehuda Lejb z Lublina, lubelski cadyk, przywódca chasydów lubelskich, założyciel lokalnej dynastii cadyków, autor żydowskich dzieł o tematyce religijnej. Ur. w Warszawie, syn, zamożnego i wpływowego kupca warszawskiego Salomona Eigera, członka Komitetu Starozakonnych i przewodniczącego warszawskiego Bractwa pogrzebowego „Chewra Kadisza”, a następnie rabina w Kaliszu i Poznaniu, wnuk jednego z najwybitniejszych uczonych żydowskich, rabina poznańskiego Akivy Ben Mosze Eigera (1761 — 1831), zwanego również Gajonem z Poznania. Jego matką była Gołda z Herszonów.

Swoją edukację rozpoczął u boku dziadka w Poznaniu, gdzie zetknął się z silnymi prądami aritychaisydzkimi i jednocześnie przeciwnymi reformom tradycyjnego życia i obyczajowości żydowskiej. Następnie przeniósł się do Warszawy”-i 'naukę kontynuował w jesziwie Izaaka Meira Altera, założyciela dynastii cadyków z Góry Kalwarii. Tu znalazł się pod wpływami chasydyzmu, którego stał się zwolennikiem, wbrew rodzinnej tradycji. Po ślubie z Baszą z Gradsztajnow, córką zamożnego kupca lubelskiego, pod koniec 1. 30 XIX w. osiedlił się w Lublinie, gdzie kontynuował studia już w duchu chasydyzmu w miejscowym Bethamidraszu (Domu Nauki), odwiedzając jednocześnie Menachema Mendla Margensterna, cadyka z Kocka, ucznia Jakuba Icchaka Horowica — „Widzącego z Lublina”. Pozostając w opozycji do nauk Menachema Mendla, przeniósł się na dwór cadyka Mordechaja Josefa Leinera z Izbicy, stając się jego zwolennikiem, a od 1854 r. oficjalnym następcą w Lublinie.

W 1851 r. otrzymał od władz lubelskich nominację na duchownego w Lublinie, wchodząc tym samym oficjalną drogą do miejscowego rabinatu, co stanowiło w tym czasie ewenement

polityczny. Przez krótki czas, po śmierci swojego ojca, w l. 1852—1853 był również rabinem w Poznaniu. Po śmierci w 1859 r. Menachema Mendla Morgenstema stał się niekwestionowanym przywódcą chasydów na Lubelszczyźnie, a jego dwór przy ul. Szerokiej w Lublinie — miejscem pielgrzymek pobożnych Żydów z terenu całego Królestwa Polskiego. Ze względu na specyficzną formę pobożności nazywano go „płaczącym cadykiem”. Spędzał długi czas na modlitwie i umartwianiu się, połączonymi z płaczem i wydawaniem ekstatycznych okrzyków. Budziło to wiele krytycyzmu, gdyż taka forma modlitwy była przeciwna tradycji jego nauczycieli. Jednak cieszył się jednocześnie szacunkiem, nawet wśród przeciwników.

Był wrogiem choćby najmniejszych reform w tradycji żydowskiej, zwalczając prądy asymilacyjne wśród Żydów lubelskich. Mimo że w l. 1862—1866 zasiadał obok rabina Jozuy Heszela Aszkenazego w Komitecie Opiekuńczym Szkoły Elementarnej dla Ubogich Dzieci Starozakonnych w Lublinie, organizował lubelskich chasydów do walki z wprowadzeniem do tej szkoły przedmiotów świeckich. Występował także przeciwko wyborowi na stanowiska w lubelskim Dozorze Bożniczym przedstawicieli zasymilowanej inteligencji żydowskiej, będąc zwolennikiem tradycyjnego modelu życia gminy żydowskiej. Swoje nauki religijne wyklądał w gminnej bóżnicy „de Chassidim”, położonej przy ul. Szerokiej, a o jego silnym wpływie na społeczność Żydów lubelskich świadczy fakt, że praktycznie do końca XIX w. zachowała ona w swojej masie tradycyjny, ortodoksyjny charakter.

Nie angażował się oficjalnie w życie polityczne, nieoficjalnie będąc wrogiem zarówno polskich, jak i rosyjskich ingerencji w życie żydowskie. Przez władze gubernialne oceniany był jako fanatyk religijny, przywódca sekty i potencjalny wróg władz, wprowadzających reformy obyczajowe.

Jego wiedzę religijną doceniali jednak nawet talmudyści, jego przeciwnicy religijni, występujący przeciwko chasydzkiemu mistycyzmowi. Korespondował naukowo z najwybitniejszymi rabinami europejskimi, m. in. z Beniaminem Soferem z Pressburga (Bratysławy) i Szymonem Soferem z Krakowa.

Pochowany został w Lublinie na Nowym Cmentarzu żydowskim przy ul. Unickiej. Miał córkę Gitlę (ur. 1841) i synów — Abrahama 1847—1914) i Salomona (ur. 1854).

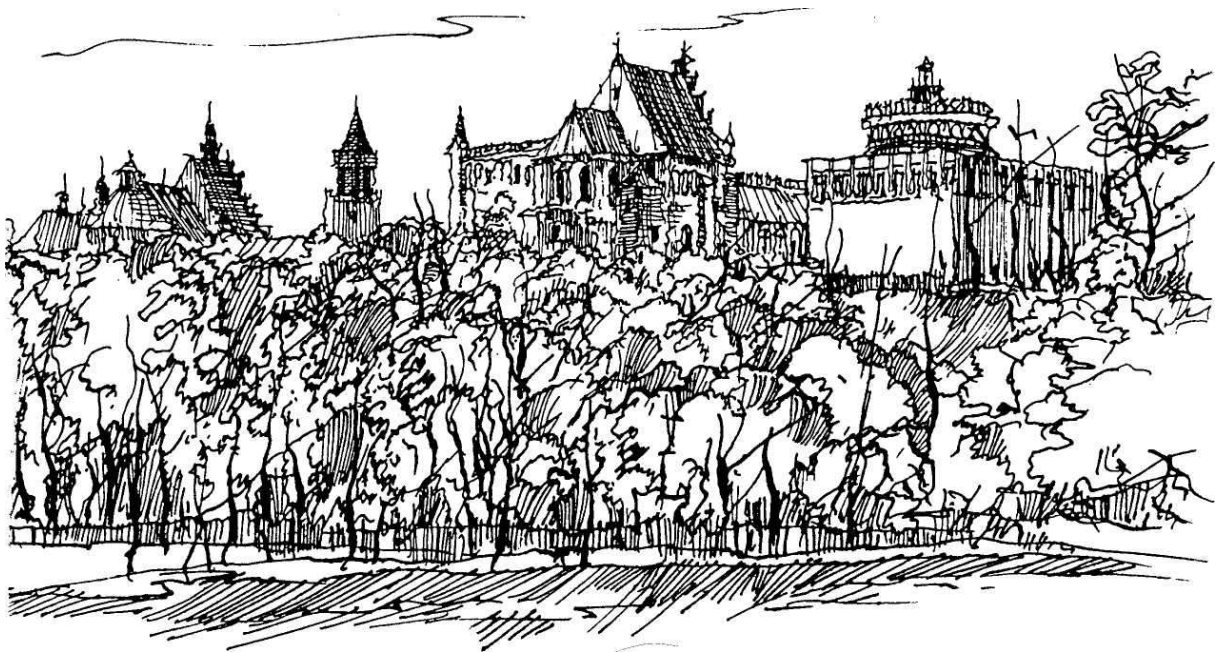
Następcą jego w Lublinie, w l. 1882—1914 został starszy syn Abraham, który wydał dzieła religijne ojca: *Torat Emet* (3 tomy w l. 1889—1890) i *Imrei Emet* (2 tomy w l. 1902—1903). Jako lubelski cadyk przewodniczył w l. 1910—1911 delegacji rabinów z guberni lubelskiej na Zjeździe Przedstawicieli Gmin Żydowskich Królestwa Polskiego w Warszawie, na którym omawiano problemy reformy organizacji samorządu religijnego Żydów w Królestwie. Sam był autorem prac nad chasydyzmem, wydanych już po jego śmierci przez

jego syna i następcę Izraela (zm. 1930). Była to 12-tomowa publikacja *Szewei mi-Jehudah*, która ukazywała się sukcesywnie w l. 1922—1938. Drugi syn Abrahama, Salomon (1871—1942), był początkowo cadykiem w Kraśniku, a od 1930 r. w Lublinie, gdzie zamieszkał po 1918 r. W Lublinie działał również w partii ortodoksów Agudas Israel jako jeden z jej lokalnych liderów i był wraz z bratem Izraelem członkiem Komitetu Budowy Wyższej Szkoły Rabi-nackiej Jesziwas Chachmej Lublin oraz członkiem bractwa pogrzebowego „Chesed szel Emes” — Ostatnia Posługa. W 1933 r., wyznaczony przez rabina Majera Szapirę na stanowisko rektora Jesziwas Chachmej Lublin, objął je dopiero po buncie studentów, przeciwnych jego kandydaturze. Po wybuchu wojny pozostał w Lublinie i w marcu 1942 r. został najprawdopodobniej deportowany wraz z rodziną do obozu zagłady w Bełżcu. Najmłodszy syn Abrahama, Meir, był cadykiem w Pilawie, zwanym Meir z Pilawy i zmarł na początku 1942 r. w gettcie warszawskim.

Nad grobami cadyków lubelskich: Lejba, Abrahama i Izraela wzniesiono ohel, zniszczony w czasie II wojny światowej. Odbudowany został w 1958 r. przez Abrama Nissenbojma z Izraela i ponownie zdewastowany w l. 70. Obecnie na Nowym Cmentarzu żydowskim przy ul. Unickiej i Walecznych pozostała jedna ściana po tym ohelu z wmurowaną tablicą pamiątkową.

Eger (Eiger) Judah Leib, w: *Encyclopaedia Judaica*, t. VI, Jerusalem 1972, coli. 471—472; *I. Schiper, Przyczynki do dziejów chasydyzmu w Polsce*, W. 1992 s. 87, 88, 113; *R. Kuwałek, Cmentarze żydowskie w Lublinie. Scenariusz do wystawy*, L. 1992, mps, s. 5; *APL, AmL, sygn. 2032, Elementarnej Szkołki Żydowskiej*, k. 33—36; *AmL, sygn. 2415, Szkoły Rabinów i przepisy, 1822—1866*; *AmL, sygn. 545, O wyborze dwóch kandydatów Lubelskiego Okręgu Bożnicznego na Zjazd Przedstawicieli Żydów Królestwa Polskiego w Warszawie, 1909—1913*; *Księgi ludności .stałej m. Lublina, 1865, sygn. 54*; *RGL IV Adm, sygn. 1910:72*; *UWL WSP, sygn. 846*; *SPLubelskie, sygn. 298, Komitet Budowy Wyższej Szkoły Religijnej Żydowskiej w Lublinie 1924*; *SPLubelskie, sygn. 315, Towarzystwo Dobroczynne „Chesed szel Emes” — Ostatnia Posługa w Lublinie, 1924*.

Robert Kuwałek

F

FREYTAG JÓZEF (1898—1973), lekarz pediatria, zastępca prof. UMCS, docent w Instytucie Medycyny Pracy i Higieny Wsi w Lublinie. Ur. 10 IV w Lublinie, syn Edmunda, oficjalisty, z zawodu rolnika, i Marii z Augustowskich. Po ukończeniu lubelskiego Gimnazjum S. Staszica w 1917 r. rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim UJ w Krakowie. W listopadzie następnego roku jako żołnierz POW wstąpił jako ochotnik do WP. Służył w brygadzie kawalerii w stopniu podchorążego, a do rezerwy przeniesiony został (XII 1920) w randze podporucznika lekarza. Podjąwszy na nowo studia, sfinalizował je w 1925 r., otrzymując dyplom doktora wszechnauk lekarskich. Przez 3 lata był asystentem w Klinice Pediatricznej UJ, a po powrocie do Lublina zatrudnił się w końcu 1928 r. w Państwowej Pomocy Lekarskiej dla Pracowników Państwowych oraz zajął się praktyką prywatną, którą wykonywał także w czasach późniejszych. Od 1930 r. pracował przez 20 lat na stanowisku ordynatora oddziałów zakaźnego i obserwacyjnego Szpitala Dzieciątka Jezus. W 1934 r. znalazł dodatkowe zatrudnienie w Okręgowej Kasie Chorych (późniejszej Ubezpieczalni Społecznej) zrazu na etacie lekarza ordynującego, następnie zaś obwodowego (1935) i naczelnego (1939). W tym czasie pełnił również funkcje lekarza miejskiej przychodni przeciwgruźliczej oraz ordynatora sanatorium dziecięcego w Kazimierzówce koło Lublina. W 1934 r. przebywał przez 2 miesiące w Wiedniu, gdzie pogłębiał wiedzę w zakresie pediatrii i ftyzjatrii.

Zmobilizowany do WP (23 VIII 1939) uczestniczył w kampanii wrześniowej, sprawując obowiązki najpierw lekarza batalionowego, a potem dowódcy pociągu sanitarnego nr 21. Podczas okupacji niemieckiej został aresztowany i osadzony w więzieniu na Zamku (1941). Po wyjściu na wolność wrócił na dotychczasowe stanowiska pracy, ale już w roku następnym musiał je opuścić z powodu odmowy podpisania tzw. volkslisty. Bez etatowego zatrudnienia

pozostawał aż do wyzwolenia Lublina, z tym, że posadę naczelnego lekarza Ubezpieczalni Społecznej objął ponownie dopiero w lipcu 1947 r. Urząd ten — podobnie jak funkcję ordynatora Szpitala Dziecięcego — pełnił do 1950 r. Wtedy też rozpoczął się okres jego etatowej pracy w szkolnictwie wyższym.

Rozpoczął ją w r. akad. 1946/1947, otrzymawszy uprzednio od władz UMCS nominację na zastępcę prof. i kierownika Katedry Medycyny Zapobiegawczej na Wydziale Lekarskim. Okoliczność, że wprowadzony w życie przez Ministerstwo Zdrowia w 1950 r. nowy program studiów lekarskich nie uwzględniał przedmiotu medycyna zapobiegawcza, posłużyła za formalny pretekst zarówno do pozbawienia Freytaga tytułu zastępcy prof. i stanowiska kierownika Katedry (uległa ona likwidacji), jak i rozwiązania z nim stosunku służbowego. Władze resortowe załatwiły odmownie zgłoszony (1951) przez Radę Wydziału Lekarskiego AM wniosek o ponowne mianowanie go zastępcą prof. z chwilą zatwierdzenia Katedry Organizacji Ochrony Zdrowia, jednak umożliwiono mu prowadzenie wykładów z tej dziedziny dla studentów AM (1951—1954).

W tym okresie głównym miejscem jego zatrudnienia był Instytut Medycyny Pracy i Higieny Wsi w Lublinie. Jako jeden z czterech autorów opracowanego w 1950 r. projektu utworzenia tej placówki, której załączek stanowił Zespół Badawczy dla Chorób Zawodowych Wsi, został po powołaniu Instytutu w 1951 r. jego wicedyrektorem, a zarazem kierownikiem Działu Terenowego, następnie zaś szefem i organizatorem wyodrębnionego zeń w 1955 r. Zakładu Higieny Pracy Mechanizatorów Rolnictwa. Jego zasługą było utworzenie w tym Zakładzie Pracowni Wibracyjnej. W późniejszym czasie przejął dodatkowo obowiązki kierownika Zakładu Szkodliwości Fizycznych.

Na podstawie rozprawy *Organizacja opieki zdrowotnej nad ludnością wiejską województwa lubelskiego* uzyskał w 1953 r. stopień kandydata nauk medycznych, a w 1959 — nominację na docenta. Dzięki temu awansowi mógł wypromować jednego doktora medycyny (1963). Przedłożony w 1963 r. przez Radę Naukową Instytutu wniosek o nadanie mu tytułu profesora nadzwyczajnego, nie doczekał się realizacji. Zmuszony do rezygnacji nie tylko ze wszystkich stanowisk kierowniczych, ale także w ogóle z pracy w Instytucie, na jesieni 1965 r. przeszedł na przedwczesną emeryturę.

Działalnością naukową zaczął zajmować się jeszcze w l. 30. Polegała ona głównie na zbieraniu i wstępnym opracowywaniu materiałów statystycznych, dotyczących gruźlicy wśród dzieci Lublina (wyniki tych badań przedstawiał na posiedzeniach LTLeK.) oraz schorzeń gośćcowych u robotników ziemnych (duża część owej dokumentacji uległa zatruciu podczas wojny). Po wyzwoleniu poświęcił się studiowaniu problematyki związanej z organizacją ochrony zdrowia, szczególnie na wsi, w większym zaś stopniu — z higieną i fizjologią pracy w rolnictwie. Był inicjatorem badań i prac wdrożeniowych z zakresu

ergonomii rolniczej. Jego liczący ok. 30 publikacji dorobek pisarski, oprócz rozpraw i artykułów naukowych obejmuje również sporą grupę opracowań o charakterze popularnym. Są to przeważnie ogłaszane zazwyczaj w serii wydawniczej Biblioteczka Higieny Pracy poradniki w rodzaju: *Higiena pracy i życia traktorzysty wiejskiego* (W. 1953, W. 1954), *Chrońmy się przed wypadkami w pracy rolnej* (współ z T. Jacyną-Onyszkiewiczem, W. 1955). Był współautorem podręczników: *Zarys chorób zawodowych i higieny pracy* (W. 1956) i *Ochrona pracy w rolnictwie* (W. 1956). Przez pewien czas wchodził w skład komitetów redakcyjnych „Śląskiej Gazety Lekarskiej” i „PTLek.”

Członek LTLeK. od 1929 r., aktywnie uczestniczył w jego poczynaniach naukowych, a w l. 1934—1935 pełnił funkcję sekretarza. Należał do najbardziej czynnych działaczy lubelskich stowarzyszeń przeciwgruźliczych (m. in. członek pierwszego zarządu miejscowego Oddziału Polskiego Tow. do Badań nad Gruźlicą — 1948). Od 1930 r. pracował w poradni założonej przez Lubelskie Tow. Walki z Gruźlicą. Dla skutecznego propagowania, a zwłaszcza urzeczywistnienia idei zapobiegania chorobom, szczególnie zaś dla rozwoju profilaktyki gruźlicy, starał się wykorzystać swoje wysokie stanowisko w Lubelskiej Ubezpieczalni Społecznej, która właśnie m. in. z jego inicjatywy podjęła szeroko zakrojoną akcję urządzania kolonii letnich, półkolonii i obozów wypoczynkowych. W okresie międzywojennym ponadto działał społecznie w zrzeszeniach zawodowych (członek zarządu Lubelskiej Izby Lekarskiej, członek Związku Lekarzy Państwa Polskiego) i społecznych (komitet opieki nad bezrobotnymi w Lublinie). W 1934 r. jako kandydat BBWR został wybrany na radnego m. Lublina i piastował tę funkcję do kolejnych wyborów (21 V 1939). Po wojnie współpracował ze ZZ Pracowników Rolnych i Leśnych (1951—1956).

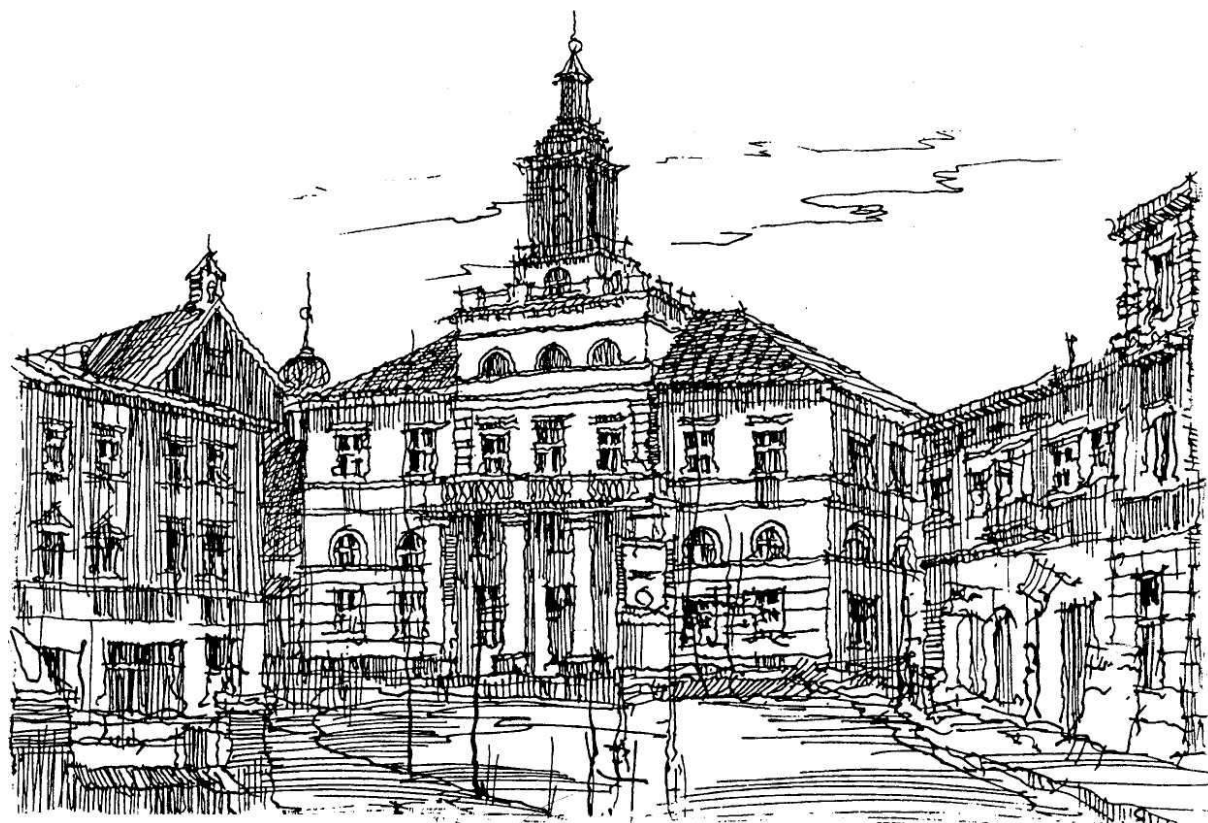
Do otrzymanych przezeń w l. 30. odznaczeń państwowych: Medal Niepodległości, Srebrny i Złoty Krzyże Zasługi, doszły po 1945 r.: Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, drugi Złoty Krzyż Zasługi, Medal 10-lecia Polski Ludowej i odznaka „Za wzorową pracę w służbie zdrowia”.

Zm. 23 XII w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (sekt. 25a). Jego małżeństwo z Marią Madler (ślub 15 VIII 1925) nie zostawiło potomstwa.

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. 3 lata pracy 1944/1945—1946/1947, L. 1947 s. 66, 119, 224; H. Mysakowska, 50 lat walki z gruźlicą na Lubelszczyźnie, L. 1962 s. 23, 24, 44—45, 58; „Kurier Lub.” 1973 nr 302, 303; Dzieje Akademii Medycznej w Lublinie 1944—1974, L. 1974 s. 316 (fot.); Kronika Akademii Medycznej w Lublinie za rok akad. 1973—1974, L. 1975 s. 86—87; „Medycyna Wiejska” 1974 z. 4 s. 255, 286—287 (spis wybranych prac); J. Marezuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 111, 276; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.-Ł. 1987 s. 38, 124, 126;

Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, oprac. M. Gmiter i in., L. 1990 s. 97; AAML, akta personalne profesorów AM nr 17; Instytut Medycyny Wsi w Lublinie, Dział Kadr,teczka akt osobowych nr 7.

Stanisław Wiśniewski

G

GAWARECKA KAZIMIERA (1885—1979), mgr filozofii, bibliotekarz i archiwista. Ur. 4 III w Grodnie w rodzinie inteligenckiej jako córka Władysława Trojanowskiego i Emilii z Bilminów. Pierwszą naukę pobierała w szkole początkowej, później uczyła się w domu. Gimnazjum żeńskie ukończyła w r. 1903 w Grodnie (z odznaczeniem). Uzyskała prawo do tytułu „nauczycielki domowej”. Po czym wyjechała na Syberię do Barnaulu koło Tomska do przyrodniego brata i tam uczyła jego dzieci. Powróciła do Grodna w r. 1905. W styczniu 1907 zawarła związek małżeński z Feliksem Gawareckim, inżynierem geodetą, i wyjechała do Mohylowa. W r. 1912 przenieśli się z córką Ireną i synem Henrykiem do Tweru (Rosja). Po ukończeniu kursu bibliotekarskiego podjęła pracę w r. 1917 na stanowisku kierownika biblioteki publicznej Twerskiego Stowarzyszenia Spożyców. W lecie r. 1921 Gawareccy przyjechali do Lublina, by się z nim związać do końca życia. W l. 1923—1927 Gawarecka studiowała historię na KUL. Tematem jej pracy magisterskiej były „Szkoly początkowe wiejskie w guberni siedleckiej za czasów Apuchtina” (dyplom 28 XI 1928).

W r. 1924 podjęła pracę bibliotekarki w Bibliotece im. H. Łopacińskiego w Lublinie, awansując od r. 1933 na kierownika tej Biblioteki. Wybuch II wojny światowej zmienił przebieg jej pracy zawodowej. 12 XII 1939 Niemcy zamknęli bibliotekę, którą po usilnych staraniach uruchomiono po półrocznej przerwie, ale Gawarecka usunięto najpierw ze stanowiska kierownika, później w ogóle z pracy. Pod koniec r. 1940 została zatrudniona w Zarządzie Miejskim w Lublinie jako bibliotekarka miejska, a od 1 V 1941 jako archiwistka w Archiwum Miejskim w Lublinie.

W czasie walk o Lublin w lipcu 1944 zabezpieczyła zbiory archiwalne przed pożarem w gmachu Zarządu Miejskiego. W tymże roku powierzono jej stanowisko kierownika

Archiwum Miejskiego. Jesienią r. 1944 członkowie Tow. Bibliotekarzy zaproponowali Gawareckiej ponowne objęcie kierownictwa Biblioteki im. H. Łopacińskiego.

Te dwie placówki prowadziła do 31 VII 1948; odchodząc z Biblioteki, pozostała w Archiwum Miejskim. W r. 1951 na skutek reorganizacji sieci archiwalnej w Polsce (dekret o archiwach z 29 III 1951) zasób Archiwum Miejskiego włączono do zbiorów Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lublinie (WAPL). W związku z tym przeszła do pracy w WAPL jako kierownik pracowni naukowej, będąc już w wieku emerytalnym. W WAPL pracowała w stopniu archiwisty, starszego archiwisty i kustosza (od 1 X 1958). Na emeryturę przeszła 1 VII 1960 i rozpoczęła pracę na pół etatu w Bibliotece im. H. Łopacińskiego, gdzie była zatrudniona do r. 1970.

W okresie międzywojennym, pracując w Bibliotece, miała możliwość zetknięcia się z wybitnymi profesorami, nauczycielami (m. in. z prof. Julianem Krzyżanowskim, Ludwikiem Kamykowskim, Zygmuntem Kukulskim, ks. Ludwikiem Zalewskim, lekarzami lubelskimi — Mieczysławem Biernackim i Kazimierzem Jaczewskim). Niewątpliwie miało to wpływ na jej zainteresowania naukowe i społeczne. W Bibliotece wprowadziła opracowanie katalogu alfabetycznego i rzeczowego według systemu dziesiętnego, co było wówczas uznane za poczynania nowatorskie. W Archiwum Miejskim porządkowała i inwentaryzowała akta Magistratu m. Lublina z l. 1874—1915; gromadziła materiały do dziejów oświaty, kultury, zdrowia i opieki społecznej w Lublinie na przełomie XIX i XX w. Po r. 1944 opracowywała akta m. Lublina; przejmowała do Archiwum archiwalia instytucji i urzędów z terenu miasta (m. in. materiały Miejskiej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich z l. 1945—1947). W Woj. Archiwum Państw, oprócz udostępniania akt zajęła się skatalogowaniem księgozbioru WAPL, opracowywała zespoły akt władz rosyjskich, ponieważ знаła dobrze kancelarię rosyjską z 2. poł. XIX w. W l. 1952—1960 uporządkowała i zinwentaryzowała m. in. akta urzędów powinności wojskowej, inspektorów fabrycznych, kancelarii gubernatora siedleckiego, komitetów ochrony lasów. Dorobek naukowy i publicystyczny składa się z kilkudziesięciu pozycji, np.: *Dzieje Biblioteki w Lublinie*, w: *Ks. Pam. 50-lecia Bibl.* (L. 1957 s. 131—173); *Jan Riabinin, kustosz Archiwum Państwowego w Lublinie. W szesnastą rocznicę zgonu* („Archeion” 1958 t. 29 s. 209—219). Nadto opublikowała w prasie lubelskiej kilkanaście artykułów dotyczących drukarstwa i bibliotekarstwa lubelskiego. Dla *PSB* opracowała biogram dr. Kazimierza Jaczewskiego (*PSB* t. 10 s. 286—287). W Bibliotece Woj. im. H. Łopacińskiego (już jako emerytka) przygotowała bibliografię czasopism lubelskich i zebrała materiały do działalności społecznej lekarzy lubelskich.

Za pracę zawodową i naukową została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem 10-lecia Polski Ludowej i odznaką honorową „Za zasługi dla archiwistyki”. Wcześniej, bo 4X11937 r., wyróżniono ją Srebrnym Wawrzynem Akademickim PAL (za krzewienie czytelnictwa).

Udzielała się w pracy społecznej. Do r. 1939 pełniła funkcję skarbnika ZZ Bibliotekarzy w Lublinie, a w r. 1950 została przewodniczącą koła lubelskiego Zw. Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich.

Zm. 3 III w Lublinie i spoczęła na cmentarzu przy ul. Lipowej.

APL, Akta osobowe mgr Kazimiery Gawareckiej; Pamięci K. Gawareckiej (wspomnienie pośmiertne) „Kurier Lub.” 1970 17—18 III; F. Cieślak, Gawarecka Kazimiera, w: Słownik Bibliograficzny Archiwistów Polskich 1918—1984, W.—Ł. 1988 t. I s. 69—71; Słownik Biograficzny m. Lublina, L. 1993 t. I s. 92—95.

Anna Teresa Pawłowska

GAWARECKA MARIA, krypt. H. G. (1906—1986), bibliotekarka, bibliofil, historyk, redaktor. Ur. 12 VIII w Warszawie. Córka Mieczysława Pożaryskiego (1875—1945), od r. 1918 prof. elektrotechniki Politechniki Warszawskiej, i Wandy z Grzegorzewskich, nauczycielki botaniki.

W dzieciństwie uczęszczała do „Domu Wychowawczego” S. Karpowicza. Na początku I wojny światowej przebywała z rodzicami w Moskwie. W 1926 r. ukończyła Państwowe Gimnazjum im. Konopnickiej w Warszawie, następnie studiowała historię na UW, gdzie w 1931 r. uzyskała tytuł mgr filozofii w zakresie historii. Równolegle w r. 1930 ukończyła Szkołę Nauk Politycznych, później odbyła roczne seminarium spraw narodowościowych i kurs pedagogiczny. Po studiach wspólnie z matką prowadziła pracę oświatową w stołecznym środowisku robotniczym, w klubach kobiet pracujących i Spółdzielni „Zjednoczenie”. W tym czasie wyjeżdżała do Włoch i Budapesztu. W 1938 r. pracowała w dziale oświatowym Muzeum Narodowego w Warszawie. Tam też spędziła lata okupacji. Po powstaniu znalazła się na wsi pod Grodziskiem Mazowieckim. W marcu 1945 r. przybyła z rodziną do Lublina. Po wojnie kolejno pracowała jako kierownik Centrali Bibliotek Ruchomych pow. lubelskiego (od 1 IV 1945 r.), wizytator do spraw czytelnictwa, samokształcenia i popularyzacji wiedzy KOSL (od lutego 1946 r.), dyrektor nowo powstałej Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej (od października 1951 r.), wicedyrektor Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego (od 1955 do 1977 r., tj. do przejścia na emeryturę). W 1966 r. została zweryfikowana jako bibliotekarz dyplomowany. W l. 1956—1976 redagowała „B. Lub.” Bibliografia jej prac drukowanych obejmuje ponad 100 pozycji dotyczących bibliotek publicznych (przeważnie Lubelszczyzny), czytelnictwa, bibliofilstwa, Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, współczesnych i przeszłych dziejów kultury lubelskiej. Pełniła funkcje społeczne, m. in. sekretarza Wojewódzkiej Rady Czytelnictwa i Książki,

przewodniczącej Zarządu Okręgu i członka ZG Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, sekretarza LTMK. Wśród odznaczeń posiadała Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. Zm. 19 II w Lublinie, pochowana została na cmentarzu na Majdanku.

Była żoną Henryka Gawareckiego, mgr inż. budowlanego, autora wielu publikacji, głównie o tematyce regionalnej (zob. *Słownik...*, t. 1 s. 92—95), i matką Ewy, mgr biologii, bibliotekarki.

Fot. w zbiorach rodzinnych; Bibliofile lubelscy w karykaturze Józefa Tarłowskiego, L. 1983 s. 15; „B. Lub.” r. 31 : 1986 s. 1 okł.: portr. wyk. przez J. Durakiewicza; S. Łoza, Czy wiesz kto to jest? W. 1938 s. 592—593; M. Gawarecka, Jedna z siedmiu odznaczonych. Rozm. przepr. [A. L. Gzella] (Gal), „Kurier Lub.” 1968 nr 41 s. 6, fot.; taż, Na zawsze z książką. Rozm. przepr. Z. Mikulski, „Kam.” 1977 nr 3 s. 4, fot.; M. Brzezińska, Z okazji jubileuszu M. G., „B- Lub.” 1977 nr 2 s. 8—9, fot.; M. Gawarecka, U Wrót Ogrodu Białego Kruka, w : Ogród Białego Kruka, L. 1982 s. 86—93; M. G. nie zapomniny, „Kurier Lub.” 1986 nr 39 s. 4, fot.; S. Jarząbowska, M. G., „B. Lub.” r. 31 : 1986 s. 4—8, fot.; L. Niedokos, Bibliografia prac M. G., tamże s. 9—17, ii.; [J. Smolarz] J. S., M. G (1906—1986), „Bibliotekarz” 1987 nr 1/2 s. 3 okł., fot.; Z. Mikulska, M. G. czyli powołanie bibliotekarki, „Poradnik Bibliotekarza” 1989 nr 3 s. 27—29, fot.; Bibl. im. Łop. w L.,teczka osób. M. G.; Arch. UWL: Org. 263.

Jan Smolarz

GIELŻYŃSKI WITOLD, pseud. Żyński, Wig, W. G. (1886—1966), dziennikarz, publicysta, redaktor, teoretyk prasoznawstwa i dziennikarstwa. Ur. 9 VI w Krasnymstawie, do gimnazjum uczęszczał w Lublinie. Należał do ZMS i do lubelskiej organizacji PPS. Zaangażowany w walkę o polską szkołę, uczestniczył w strajkach szkolnych. Za zorganizowanie manifestacji antycarskiej został relegowany z gimnazjum. Średnią szkołę ukończył w 1906 r. w Warszawie. W 1908 r. został wydalony przez carską ochranę z granic Królestwa Polskiego. Wyjechał do Paryża, gdzie ukończył Szkołę Nauk Politycznych i Społecznych oraz studia prawnicze. Pobyt we Francji stał się okazją do systematycznej pracy dziennikarskiej.

Jako dziennikarz zadebiutował w czasopiśmie „Wiedza” w 1907 r. Został jednym z ośmiu korespondentów paryskich „Kuriera”, ukazującego się w Lublinie w l. 1906—1913. Wydawcą i redaktorem pisma był Mieczysław Biernacki, cieszący się dużym autorytetem społecznym w Lublinie. Po powrocie z Paryża Gielżyński objął w maju 1911 r. redakcję „Kuriera” i kierował nią niezwykle sprawnie, skupiając wokół pisma utalentowanych publicystów, pisarzy, działaczy społecznych. Sam udzielał się społecznie, współtworząc m.

in. Lubelską Spółdzielnię Spożywców, a także działając na rzecz tworzącej się Biblioteki im. H. Łopacińskiego.

W l. 1914—1915 kierował redakcją „Nowego Kuriera Łódzkiego”. Następnie przeniósł się do Warszawy, gdzie redagował miesięcznik J. Mortkowicza „Myśl Polska” (1915—1916). Wydawał też własne pismo o zabarwieniu niepodległościowym, wychodzące jako popołudniówka „Głos Stolicy”. Od 1920 r. był sprawozdawcą parlamentarnym. Przez rok (1925—1926) kierował Wydziałem Prasowym Prezydium Rady Ministrów.

W okresie 20-lecia międzywojennego pracował w różnych pismach. Był zastępcą redaktora naczelnego „Kuriera Polskiego” (1920—1926), pracował w „Epoce”, współpracował z „Expressem Porannym” (który miał również mutację lubelską), pisał do „Kuriera Czerwonego”, do „Tygodnika” S. Thugutta (1929—1930), pisma „Świat” S. Krzywoszewskiego (1929—1933), kierował w l. 1936—1939 filią warszawską słynnego „IKC”.

Działal w stowarzyszeniach dziennikarskich, piastował funkcję wiceprezesa Syndykatu Dziennikarzy Warszawskich (1923—1924). Dzięki niemu w 1924 r. podpisano pierwszą umowę zbiorową między warszawskim Syndykatem a wydawcami. Kierował komisją, która opracowała pierwszy układ zbiorowy między Związkiem Dziennikarzy RP a Związkiem Wydawców Dzienników i Czasopism. W l. 1932—1939 był wiceprezesem ZD RP.

Należał do grupy dziennikarzy, którzy inicjowali i organizowali Wyższą Szkołę Dziennikarstwa. W l. 1922—1939 prowadził w niej wykłady i seminaria z zakresu sprawozdawczości parlamentarnej. Należał do surowych i wymagających wykładowców, a dziennikarstwo traktował zawsze jako służbę społeczną.

W czasie okupacji niemieckiej jako członek AK należał do komisji walki z kolaboracją dziennikarzy oraz organizował pomoc dla bezrobotnych dziennikarzy. Był redaktorem organu AK „Wiadomości Polskie”, pisał do „Biuletynu Informacyjnego” i do „Rzeczypospolitej Polskiej”. Stał na czele komitetu ruchu oporu w warszawskim środowisku dziennikarskim.

W roku 1944 znalazł się w Lublinie. W 1945 r. podjął się redagowania „Gazety Lub.” (powstałej 12 III) jako dziennika niezależnego. W połowie 1945 r. przeniósł się do Warszawy, był redaktorem naczelnym „Kuriera Codziennego” i „Gazety Ludowej” (1945—1947). W 1948 r. zrezygnował z czynnego uprawiania dziennikarstwa i pracy w zawodzie. Przez pewien czas wykładał na Wydziale Dziennikarskim Akademii Nauk Politycznych. Przystąpił do opracowania dziejów prasy polskiej. Po 7-letnich badaniach ukazała się jego autorstwa *Prasa warszawska 1661—1914*. Opracowywał hasła prasoznawcze i z zakresu historii prasy dla WEP oraz dla OBP w Krakowie — hasła do słownika dziennikarzy i publicystów polskich. Napisał niezwykle wartościowe eseje poświęcone prasie lubelskiej:

Dziennikarze lubelscy oraz Dobre i złe lata „Gazety Lubelskiej”, drukowane w „PWID” (1958). Systematycznie zamieszczał w „R. Lit.” diariusze wydarzeń literackich w Polsce.

Posiadał wiele odznaczeń polskich i zagranicznych (rumuńskich, węgierskich, jugosłowiańskich). Z okazji uroczystie obchodzonego w kraju 300-lecia prasy polskiej w 1961 r. otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski. Zm. 31 XII w Warszawie i został pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

Syn — Wojciech jest znanym reportażystą i redaktorem prasy oraz agencji prasowych.

55 lat pacy Witolda Giełżyńskiego, „Prasa Polska” 1966 nr 7; Witold Giełżyński (nekrolog), „Zeszyty Prasoznawcze” 1967 nr 4; J. Nowakowski, Kronika żałobna. Witold Giełżyński, „Prasa Polska” 1967 nr 2; J. Wagner, tamże.

Al. Leszek Gzella

GOLIŃSKI ZDZISŁAW (1908—1963), ks. bp ordynariusz częstochowski, prof. KUL. Ur. 27 XII w Urzędowie, woj. lubelskie, w rodzinie rolniczej Aleksandra i Teofili z domu Wlazlackich. Po ukończeniu nauki w miejscowej szkole podstawowej zapisał się do gimnazjum im. Hetmana Jana Zamoyskiego w Zamościu. Świadectwo dojrzałości otrzymał w 1925 r. i wtedy wstąpił do Seminarium Duchownego w Lublinie, które ukończył w 1930 r. Jeszcze przed święceniemi kapłańskimi bp lubelski skierował go na studia w KUL. W l. 1930—1933 na Wydziale Teologicznym specjalizował się w teologii moralnej. W czasie studiów 28 VI 1931 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Pobyt w KUL uwieńczył doktoratem na podstawie rozprawy *Cnota czystości według św. Tomasza z Akwinu z uwzględnieniem współczesnej pedagogiki płciowej*. Dalsze studia z zakresu teologii moralnej i ascetycznej odbywał w Rzymie, słuchając wykładów wybitnych moralistów i zbierając materiały do pracy habilitacyjnej.

Po powrocie do kraju w końcu sierpnia 1934 r. otrzymał nominację na ojca duchownego gimnazjum biskupiego w Lublinie, a od stycznia następnego roku objął także nauczanie religii w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim. Jesienią 1934 r. został powołany na stanowisko starszego asystenta przy Katedrze Teologii Moralnej na Wydziale Teologicznym KUL. W następnym roku podjął się także prowadzenia wykładów z teologii moralnej w Seminarium Duchownym, a od r. 1936 prowadził wykłady z pedagogiki. Po śmierci ks. prof. Jana Dąbrowskiego w 1937 r. objął wykłady z teologii moralnej na KUL w charakterze zastępcy prof., zyskując duże zainteresowanie studentów.

W październiku 1939 r. rozpoczął zajęcia uniwersyteckie, narażając się władzom okupacyjnym. Aresztowany 9 XI z innymi prof., przeżył ciężkie chwile w więzieniu na Zamku Lubelskim. Znajdował się na „liście śmierci”, z której przed wigilią Bożego Narodzenia rozstrzelano m. in. prof. KUL ks. dr Michała Niechaja i doc. Czesława Martyniaka. Mimo stałej groźby śmierci nie załamywał się, pełnił funkcję kapelana celi 35, wpływał uspokajająco na kolegów współwięźniów. Po zwolnieniu z więzienia w kwietniu 1940 r. i krótko trwającej pracy duszpasterskiej w Lublinie w listopadzie 1941 r. zorganizował Seminarium Duchowne w Krężnicy Jarej pod Lublinem, gdyż gmach seminaryjny zajmowały w tym czasie wojska niemieckie. Księża prof. i wykładowcy zostali w większości wywiezieni do obozu w Dachau. Z braku więc wykładowców uczył teologii moralnej, etyki, historii filozofii i pedagogiki, pełniąc jednocześnie obowiązki prokuratora Seminarium.

Bp lubelski Marian Fulman, przebywający na wygnaniu w Nowym Sączu (po zwolnieniu z więzienia na Zamku), 3 X 1943 r. mianował ks. Golińskiego, kanonikiem gremialnym kapituły lubelskiej. Po wyjściu Niemców z Lublina i wznowieniu działalności KUL w październiku 1944 r., już w listopadzie podjął zajęcia z teologii moralnej na Wydziale Teologicznym oraz z etyki na Wydziałach: Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych oraz Humanistycznym. W 1945 r. habilitował się na podstawie rozprawy *Nauka św. Augustyna o kłamstwie użytecznym na tle historycznym*, zatwierdzonej przez Ministerstwo Oświaty 30 listopada 1945 roku.

Na dorobek naukowy ks. Golińskiego składają się książki, artykuły, recenzje, odczyty i wykłady. Należał do TN KUL i tu wygłosił wiele odczytów. 21 III 1947 r. papież Pius XII mianował ks. Golińskiego bp. koadiutorem w Lublinie. Konsekracja odbyła się 3 VII, a następnego dnia objął probostwo parafii katedralnej, 12 IX został oficjałem Sądu Biskupiego, a w październiku objął przewodnictwo Wydziału Duszpasterskiego Kurii. Jako proboszcz prowadził odbudowę katedry lubelskiej uszkodzonej w czasie bombardowania miasta. 22 IV 1951 r. Ojciec św. mianował go ordynariuszem diecezji częstochowskiej. Zm. 6 VII w Częstochowie.

Ks. J. Związek, Goliński Zdzisław bp. w: EK, L. 1989 t. 5 szp. 1264—1265; Ks. J. Kowalski i alumn Pabisz, Bibliografia prac ks. Biskupa Zdzisława Golińskiego, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 1963 nr 37 s. 203—109; Kardynał Stefan Wyszyński Prymas Polski, Nad mogiłą biskupa Golińskiego, tamże s. 190—192; Bp. B. Kominek, Pożegnanie pasterza, tamże s. 192—195; J. Walicki, Ks. biskup Zdzisław Goliński, drugi biskup częstochowski (1908—1963), tamże s. 178—184; Ks. S. Młynarczyk, Wspomnienia pośmiertne, „WDL” 1963 nr 37 s. 200—203; Ks. W. Gołąb, Odszedł pasterz dobry,

„Przewodnik Katolicki” 1963 nr 41; „TP” 1963 nr 28, nr 37; Ks. bp. H. Strąkowski, Ks. biskup Zdzisław Goliński ordynariusz Maryjnej Diecezji Częstochowskiej (1908—1963), „ZN KUL” 1964 nr 3 s. 95—101; Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969 passim. AKUL, akta personalne sygn. 17; Działalność Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji, wstęp i red. J. Ziółek, L. 1983 s. 37, 129; Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925—1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów, wstęp i red. G. Karolewicz, L. 1989 s. 58, 116.

Jan Ziółek

GORAL WŁADYSŁAW (1898—1944 lub 1945), bp, społecznik, więzień obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen. Ur. 1 V w licznej chłopskiej rodzinie we wsi Stoczek woj. lubelskie, jako syn Kajetana i Julianny z Zielińskich. Do 1911 r. przebywał u rodziców i pobierał naukę u kierownika szkoły w Nasutowie. Następnie uczęszczał do progimnazjum w Lubartowie, które ukończył w 1915 r. W grudniu tegoż roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Lublinie i ukończył je jako diakon w 1920 r. W grudniu tegoż roku bp lubelski Marian Leon Fulman wysłał go na specjalistyczne studia filozoficzne do Rzymu. W bazylice laterańskiej 18X111920 r. przyjął święcenia kapłańskie. Już po dwóch latach (1922) na Uniwersytecie Gregoriańskim uzyskał doktorat z filozofii, a następnie po studiach we Fryburgu Szwajcarskim (1926) licencjat z teologii.

Po powrocie do kraju został mianowany prof. w Seminarium Lubelskim. Wykładał logikę, ontologię, kosmologię i apologetykę do 1939 r. Naukowa erudycja, talent pedagogiczny i kapłańska gorliwość zjednały mu wielki autorytet wychowanków. Jako prof. uczestniczył w pracach towarzystw naukowych filozoficznych i teologicznych, wygłaszając referaty, publikując sprawozdania. Pisał głównie dla „WDL” (ok. 40 artykułów) z dziedziny prawa kanonicznego i świeckiego: na temat I. Synodu Lubelskiego z 1928 r., oświaty religijnej, nabożeństw, utrzymania kapłanów, służby kościelnej, szkół, samopomocy w parafiach, śpiewu i muzyki kościelnej, tworzenia kaplic, katolickich domów ludowych oraz prasy katolickiej, kościoła narodowego, idei ekumenicznych, prawa małżeńskiego świeckiego (o projekcie kodeksu prawa małżeńskiego z 1929 r.), wyborów do sejmu i senatu. Był charyzmatycznym kaznodzieją, znanym spowiednikiem, wielkim społecznikiem. Od 1926 r. był członkiem a od 1931 r. prezesem Związku Kapłańskiego „Unitas”, budowniczym Domu tegoż związku przy ul. Ogrodowej, uczestnikiem prac Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego, współorganizatorem Chrześcijańskiego Zjednoczenia Zawodowego RP w Lublinie, wizytatorem polskich środowisk emigracyjnych we Francji, członkiem zarządu Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności, czynnym pracownikiem Akcji Katolickiej oraz

Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo, współtwórcą projektu II Synodu Lubelskiego (1939).

Papież Pius XI 10 VIII 1938 r. mianował go biskupem tytularnym Melońskim i pomocniczym lubelskim. Sakrę biskupią otrzymał 9 X 1938 r. z rąk bp. lubelskiego M. L. Fulmana w asyście biskupów K. Niemiry z Pińska i K. Tomczaka z Łodzi. Jako biskup sprawował funkcję wikariusza generalnego, dziekana Kapituły Katedralnej, wizytatora diecezjalnego.

18 IX 1939 r., kiedy wojska niemieckie zajęły Lublin, wokół biskupa zebrała się samorzutnie grupa obywateli, która wystosowała odbity na powielaczu apel o trwanie w nadziei. Mimo wstępnego przesłuchania 8 X przez gestapo i rad przyjaciół, aby uciekał, nie opuścił Lublina. 17 XI 1939 r. został aresztowany wraz z biskupem M. L. Fulmanem i grupą księży profesorów i 27 tegoż miesiąca skazany na śmierć po procesie na Zamku Lubelskim, w czasie którego zarzucano mu przechowywanie broni. Wyrok decyzją władz w Berlinie zamieniono na dożywotnie więzienie i 3 XII wywieziono go do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen pod Berlinem, Był tam całkowicie izolowany od innych więźniów w betonowej celi nr 11 bunkra Zellenbau, przeznaczonego dla więźniów specjalnych. Otrzymał numer obozowy 5605 (później 13981).

Zginął po 5-letnim pobycie w nieludzkich warunkach w grudniu 1944 lub w pierwszych miesiącach 1945 r. na terenie obozu, wskutek zadawanych mu tortur lub likwidacji ciężko chorych więźniów przy ewakuacji obozu. W nekrologu z 1946 r. nazwany został „gorliwym społecznikiem i wielkim jałmużnikiem, opiekunem nieszczęśliwych i opuszczonych”. 4 IV 1992 r. rozpoczął się w Kurii Metropolitalnej w Lublinie jego proces beatyfikacyjny. W 1994 r. akta tego procesu przesłano do Rzymu.

R. Korszyński, Jasne promienie w Dachau, Kr. 1945; A. Urbański, Duchowni w Dachau, Kr. 1945; Nekrolog i wspomnienie pośmiertne o W. Góralu. „WDL” 1946 nr 2 s. 42—44; S. Biskupski, Księża polscy w niemieckich obozach koncentracyjnych, wspomnienia byłego więźnia w Sachsenhausen i Dachau, Londyn 1946; L. Bujacz, Obóz koncentracyjny w Dachau, Ł. 1946; Z. Goliński, S.p. bp „Władysław Gorał więzień Sachsenhausen, „At.Kapł.” 45(11946)352—361; tenże, Ks. bp „Władysław Gorał więźniem oranienburskiej twierdzy, w: Biskupi i kapłani Lubelszczyzny w szponach gestapo, 1939—1945, Ł. 1946 s. 38—40; tenże, Ks. bp W. Gorał, sufragan lubelski, „WDL” 1946 nr 23 s. 42—45; B. Hoffman, A kto was zabije?, Prerov 1946; R. Moszyński, Lublin w okresie okupacji, Ł. 1947; A. F. Czuk, W 8 rocznicę śmierci ś.p. ks. Jana Lenarta, „WDL” 1948 nr 25 s. 88—89; S. Młynarczyk, Seminarium Diecezjalne Lubelskie, „WDL” 1963 nr 37 s. 190—199; 1964 nr 38 s. 121—137; J. Gwiazdomorski, Wspomnienia z Sachsenhausen, Kr. 1964; A. F. Czuk, Kaliskie

uroczystości 25-lecia wyzwolenia Dachau, „WDL” 1970 nr 44 s. 239—240; E. Weiler, *Die Geistlichen in Dachau*, Modling 1971; AAL, Akta personalne bp. W. Gorała, IIBG57; A. F. Czuk, „Życie i działalność biskupa Władysława Gorała”, L. 1975 (praca mgr. mps BKUL); E. Ilcewicz „Biskup W. Gorał sufragan lubelski, więzień nr 5605 (13981) Zellenbau obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen”, L. 1977, mps AAL; J. Maciąg, *Sługa Boży bp Władysław Gorał*, Archiwum PostulATORSkie Lublin, mps AAL; H. Misztal, *Gorał Władysław (1898—2945), biskup*, w: *Poľscy kanoniści. Wiek XIX—XX*, cz. I, W. 1981, s. 147—149; tenże, *Gorał W.*, EK, 1989 t. 5 szp. 1294—1295; *Curia Episcopalis pro Polonis in Germania* Nr 1804/49, Frankfurt/M, Schwanheim, Mauritiusstr. 4, 13 V 1949, AAL; Międzynarodowe Biuro Pszukiwań T/D-1046179, Arolsen, 18 IX 1992, AAL; Archiwum PostulATORSkie Lublin, Akta procesu kanonizacyjnego sługi Bożego W. Gorała; Archiwum Seminarium Lubelskiego, *Książka do zapisywania postanowień Sesji Pedagogicznych Seminarium Diecezjalnego Lubelskiego w Lublinie, zaprowadzona w 1882 r.*, XIII/s-1, Księga nr 2 do zapisywania protokołów sesji księży profesorów Seminarium Duchownego w Lublinie od dnia 6 VII 1923 do 3 XII 1958 r., XIII/a-2, Księga przebiegu studiów Alumnów Lubelskiego Seminarium Duchownego od 1908 do 1931 r. nr 54, XIII/d-1, Księga wykładów Seminarium Duchownego w Lublinie, XIII/e-1, *Universite de Fribourg (Suisse), Auto-rites, Professeurs et Etudiens, Semestre d'hiver 1922—1924.*

ks. Henryk Misztal

GOSTYŃSKI KAZIMIERZ (1884—1942), ks., męczennik obozu koncentracyjnego w Dachau. Ur. 8 IV w Warszawie jako syn zamożnego fabrykanta Władysława i Natalii z Bietkowskich. W l. 1896—1904 uczęszczał do Gimnazjum Rontalera w Warszawie, a po jego ukończeniu wstąpił do Seminarium Duchownego w Lublinie. Święcenia kapłańskie przyjął 14 VI 1908 r. z rąk bp. lubelskiego Franciszka Jaczewskiego. Razem z nim ukończyli Seminarium ks. Leon Chrościcki, zamordowany w Dachau 27 I 1941 r., i ks. Kazimierz Remiszewski, zabity w sierpniu 1941 r. w transporcie do Oświęcimia z Zamku Lubelskiego. W l. 1908—1914 studiował teologię moralną w Innsbrucku, a po powrocie 12 IX 1914 r. został mianowany rektorem kościoła św. Piotra w Lublinie (dziś kościół oo. Jezuitów). Jednocześnie pracował jako prefekt w Gimnazjum im. S. Staszica, gdzie uczył oprócz religii jęz. niemieckiego i zastępował chorego dyrektora. Od 27 II 1915 r. uczył jęz. łacińskiego w Seminarium Duchownym w Lublinie. W tym czasie odbudował kościół św. Piotra i przekazał go w 1917 r. oo. jezuitom.

W 1915 r. wspólnie z Zrzeszeniem Nauczycieli założył gimnazjum męskie typu realnego im. Hetmana Jana Zamoyskiego w Lublinie przy ul. Ogrodowej 16. Przez wiele lat był jego dyrektorem i prezesem PMS. Pragnął skoncentrować się głównie na tej pracy i dlatego w

1918 r. zrzekł się wykładów w Seminarium Duchownym. Pod jego kierownictwem gimnazjum prezentowało wysoki poziom nauczania, miało piękny gmach, dobrą orkiestrę, drużynę harcerską (4 Lubelska Drużyna Harcerska). W szkole w 1918 r. gościł wizytator apostolski Achilles Ratti, późniejszy papież Pius XI. Ciągłe poszukiwał właściwej dla siebie drogi życia i kilkakrotnie myślał porzucić służbę diecezji, by wstąpić do zakonu. Biskup lubelski zgodził się na specjalistyczne jego studia na sekcji prawno-moralnej na Wydz. Teologicznym UW. W 1921 r. szkoła im. J. Zamoyskiego została upaństwowiona, ale ks. Gostyński pozostał jej dyrektorem do 1933 r., kiedy władze oświatowe pozbawiły go tej funkcji. W międzyczasie został mianowany przez papieża Piusa XI szambelanem, a przez bp. lubelskiego kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej Lubelskiej. Od 1933 r. pracował na stanowisku dyr. Gimnazjum Biskupiego na Czwartku w Lublinie. W tym czasie doprowadził do ostatecznego wykończenia gmachu gimnazjum wzniesionego z inicjatywy bp. Mariana Leona Fulmana. Na własne żądanie 13 IX 1935 r. zwolniony z funkcji dyr. Gimnazjum, został mianowany rektorem kościoła NMP Zwycięskiej (powizytkowskiego) w Lublinie. Tu gromadził inteligencję katolicką Lublina, a w szczególności młodzież gimnazjum im. Stefana Batorego i Jana Zamoyskiego. Po wybuchu wojny w dwa dni po masowych aresztowaniach duchowieństwa i inteligencji, tj. w Święto Niepodległości 11 XI 1939 r., w tym kościele odprawił Mszę św. za Ojczyznę i wygłosił kazanie o tematyce patriotycznej. Ostrzegany przed aresztowaniem nie opuścił Lublina ani nie ukrywał się. 11 I 1940 r. został aresztowany i osadzony na Zamku Lubelskim, w końcu czerwca 1940 r. przewieziony do obozu koncentracyjnego w Oranienburgu, a 14 XI tegoż roku osadzony w Dachau. Torturowany w Lublinie, Oranienburgu i Dachau (numer 22 414), nie załamał się. Przy pracach obozowych nadwreżył organizm i stał się niezdolny do dalszych robót. Władze obozowe skierowały go do komory gazowej, gdzie poniósł śmierć 6 V 1942 r. uroczyste uczczono 50-lecie jego męczeńskiej śmierci w kościele NMP Zwycięskiej w Lublinie, a 21 XII tegoż roku rozpoczął się w Kurii Metropolitalnej w Lublinie jego proces beatyfikacyjny.

E. Chart, Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau, L. 1946 s. 74; Z. Goliński, Biskupi i kapłani Lubelszczyzny w szponach gestapo, L. 1946 s. 11, 17, 20, 24; W. Łapiewicz, S.p. ks. Kazimierz Gostyński (1884—1942), „WDL” 1946 nr 23 s. 192; B. Olszewicz, Lista strat kultury polskiej (I XII 1939— I III 1946), W. 1947 s. 76; R. Moszczyński, L. Policha, Lublin w okresie okupacji 1939—1944, L. 1948 s. 35, 56; J. Domagała, Ci, którzy przeszli przez Dachau, W. 1957 s. 112; Gostyński Władysław (w tym także o Kazimierzu Gostyńskim), PSB t. 8 s. 374; W. Jacewicz, J. Woś, Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939—1945, t. 3 W. 1978 s. 255—256, Z. Starnawski, Martyrologium duchowieństwa diecezji lubelskiej w latach 1939—1945. Słownik biograficzny, L. 1964 s. 69—70; mps; Z. Starnawski, Sługa Boży Ks. Kazimierz

Gostyński (1894—1942), Archiwum PostulATORSkie Lublin, mps; AAL, Ks. Kazimierz Gostyński, Akta personalne, Ilb, 650.

ks. Henryk Misztal

GRABINSKI JULIAN, aktor, śpiewak, dyrektor teatru. Daty jego życia nie są znane, ustalono jedynie czas działalności teatralnej (1862—1896). Debiutował w zespole Kazimierza Łobojki, występującym w Samborze. W l. 1862—1864 grał w trupie Ludwika Ortyńskiego, następnie — Piotra Woźniakowskiego (1864—1866). Jednak prawdziwą szkołę gry aktorskiej przeszedł dopiero w towarzystwie dramatyczno-operetkowym Anastazego Trapszy, najwybitniejszego kierownika sceny prowincjonalnej w Królestwie Polskim 2. poł. XIX w. W tym zespole Julian Grabiński występował w Lublinie w sezonie zimowym 1871/1872. Sezon 1872/1873 spędził w Poznaniu, ale już latem 1873 zorganizował zespół własny, z którym występował w Kutnie, Łowiczu i Koninie, na sezon zimowy ściągając do Lublina (6X11873—18 V 1874). Powodzenie u publiczności zachęciło Grabińskiego do przedłużenia pobytu w mieście nad Bystrzycą na kolejny sezon (23 VIII 1874—13 IV 1875). W 1877 r. kierownictwo zespołu przejął okresowo zięć Juliana Grabińskiego — tenor Kazimierz Filleborn. Towarzystwo dramatyczno-operetkowe pod jego zwierzchnictwem, z udziałem teścia, występowało w Lublinie w sezonie zimowym 1877/1878. Latem 1878 Julian Grabiński ponownie objął kierownictwo zespołu, prowadząc go do 1888 r. W Lublinie pojawił się jeszcze trzykrotnie w sezonach: 1881/1882 (od 4X do 29 V), 1884/1885 (od sierpnia do kwietnia), wreszcie 1887/1888. W l. 1888—1891 występował w zespole Łucjana Kościeleckiego, m. in. w Lublinie (18 X—4X11890). Ostatnie lata życia poświęcił pracy nauczycielskiej.

W młodości grywał role amantów, w operetkach i operach śpiewał partie barytonowe. Jednak największe zasługi oddał kulturze polskiej na stanowisku dyrektora teatru. Kierował na ogół licznymi zespołami, czego wymagał eklektyczny repertuar, zwłaszcza inscenizacje słowno-muzyczne. W dziele dramatu i komedii nie brakowało utworów z wielkiego repertuaru, grał więc: *Poskromienie złośnicy* i *Otella* W. Szekspira, *Zbójców*, *Don Carlosa* oraz *Intrygę i miłość* F. Schillera, *Nie igra się z miłością* A. Musseta, *Marię Stuart* i *Mazepę* J. Słowackiego, *Śluby panińskie*, *Zemstę*, *Pana Jowialskiego* oraz *Damy i huzary* A. Fredry. Wystawił wiele dramatów i komedii J. Korzeniowskiego, m. in.: *Majątek albo imię*, *Panną męzatkę*, *Żydów*, *Sąd przysięgłych*, *Dymitra* i *Marię*. W repertuarze miał wiele sztuk dramaturgów pozytywistycznych, np. *Emancypowane*, *Gęsi i gąski* M. Bałuckiego, *Pana Damazego* J. Blizińskiego, *Z postępem*, *Złe ziarno*, *Małżeństwo Apfel* K. Zalewskiego. Grabiński wystawiał nadto wiele modnych wówczas operetek: J. Offenbacha, J. Straussa, F. Lehara i innych kompozytorów. Jego ambicje sięgały także opery, wystawił więc *Flisa* oraz

Halkę S. Moniuszki, Cyrulika sewilskiego G. Rossiniego, Lukrecję Borgię i Dzwonek G. Donizettiego. Inscenizacje miały przyzwoity poziom, biorąc naturalnie pod uwagę skromne środki sceny prowincjonalnej. Dbał o stronę wizualną widowisk, o estetykę dekoracji oraz kostiumów. Nie będąc więc wybitną indywidualnością, cieszył się zasłużonym uznaniem prasy oraz publiczności.

W. Filler, Melpomena i piwo, W. 1960; S. Kaszyński, Dzieje sceny kaliskiej, 1800—1914, Ł. 1962; Wspomnienia aktorów (1800—1925), t. 1, oprac. S. Dąbrowski, R. Górski, W. 1963; Słownik biograficzny teatru polskiego. 1765—1965, W. 1973; S. Kruk, Życie teatralne w Lublinie. 1782—1918, L. 1982.

Stefan Kruk

GRANAT WINCENY (1900—1979), ks., ur. 1 IV w Ćmielowie koło Ostrowca Świętokrzyskiego, teolog (zw. doctor humanus), rektor KUL. Szkołę elementarną ukończył w 1914 r. w Ćmielowie. W l. 1915—1918 uczęszczał do Męskiej Szkoły Filologicznej w Sandomierzu. Pod koniec nauki w 4 klasie, w czerwcu 1918, zgłosił się do miejscowego Seminarium Duchownego, gdzie naukę kontynuował do r. 1923. Dalsze studia odbywał na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie w l. 1923—1928. W 1924 r. w bazylice katedralnej w Sandomierzu otrzymał święcenia kapłańskie. W 1925 r. uzyskał doktorat filozofii, a w 1928 teologii. Po powrocie do kraju był prefektem szkół podstawowych (1928—1929) i średnich (1930—1933) w Radomiu.

W 1933 r. mianowany został prof. Seminarium Duchownego w Sandomierzu, gdzie wykładał logikę, teorię poznania, kosmologię, psychologię, teodyceę, teologię dogmatyczną oraz okresowo teologię ascetyczną. Pracę tę kontynuował do 1958 r. W tym czasie pełnił nadto obowiązki egzaminatora prosynodalnego (1933—1964), kierownika duchownego — wychowawcy w Liceum Kurii Diecezjalnej (1935—1940), cenzora książek i wydawnictw (1935—1979), profesora Instytutu Wyższej Kultury Religijnej w Radomiu (1938/1939), referenta do spraw trzeźwości w Sekretariacie Związku „Caritas” (1947—1950), sędziego prosynodalnego Sądu Biskupiego diecezji sandomierskiej (1951—1964). W okresie okupacji działał w tajnym nauczaniu.

W r. akad. 1952/1953 rozpoczął wykłady w KUL: początkowo jako zastępca prof. (1952—1956), a następnie jako docent (1956—1960) i prof. nadzwyczajny (1961—1970) oraz kierownik drugiej katedry teologii dogmatycznej. W r. akad. 1956/1957 prowadził wykłady z teologii dogmatycznej dla słuchaczy Instytutu Wyższej Kultury Religijnej przy KUL. W l. akad. 1959/1960—1962/1963 miał wykłady z teologii dogmatycznej oraz seminaria naukowe

dla studentów teologii kursu zwyczajnego poza-seminaryjnego. Na Wydziale Nauk Humanistycznych w roku akad. 1960/1961 wykładał zagadnienia poglądu na świat, a w r. akad. 1962/1963 na tymże Wydziale — podstawy etyki. W l. 1956—1965 był dyrektorem konwiktury księży studentów KUL.

Prowadził wykłady i seminaria naukowe z teologii dogmatycznej, na których powstało 12 prac magisterskich na kursie zwyczajnym i 22 na kursie wyższym, 64 rozprawy licencjackie (niektóre prace magisterskie były potraktowane także jako licencjackie) i 41 doktorskich. Inspirował wiele prac habilitacyjnych. Wykształcił liczną grupę uczniów, którzy obecnie wykładają teologię dogmatyczną w KUL, ATK w Warszawie i w wyższych seminariach duchownych.

Twórczość pisarska W. Granata jest bogata, choćby tylko wspomnieć o samoistnych publikacjach książkowych, które stanowią jej trzon. Są to: 12 woluminów *Dogmatyki katolickiej*, uwzględniając w tym tom wstępny i drugie wydanie t. IX: *Syntezy*, wydanych w Lublinie w l. 1959—1967; *Osoba ludzka. Próby definicji* (S. 1961); *Teodycea* (P. 1960, L. 1962); dwa tomy: *Ku człowiekowi i Bogu w Chrystusie* (L. 1972, 1974; przekł. czeski — Rzym 1981—1985); *U podstaw humanizmu chrześcijańskiego* (P. 1976). Pośmiertnie ukazał się *Wybór pism ks. Wincentego Granata* (W. 1984), *Personalizm chrześcijański. Teologia osoby ludzkiej* (P. 1985) i *Jezus Chrystus. Historia i Tajemnica* — praca zbiorowa pod jego redakcją, w większości jego autorstwa (L. 1982, 1988). Był redaktorem naczelnym wydawnictwa *Ewangelia miłosierdzia* (P. 1970) oraz członkiem komitetu redakcyjnego czasopism: „ZN KUL” (1958—1965), „RTK” (1964—1970), „Studia Sandomierskie” (1978—1979) i prac zbiorowych: *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej* (L. 1973), „EK” (t. I—III, L. 1973, 1976, 1979). Poza tym ogłosił ponad 300 publikacji: bibliografia prac umożliwia dokładny wgląd w jego dorobek naukowy.

Działalność dydaktyczna W. Granata wybiegała niejednokrotnie poza pełnione aktualnie obowiązki, czyli poza pracę profesorską i wychowawczą w Seminarium Duchownym (1933—1958) oraz KUL (1952—1970); brał udział w zjazdach teologicznych, sympozjach naukowych, tygodniach, cyklach wykładów, organizowanych w l. 1935—1979 przez KUL i inne ośrodki. Od r. 1954 do końca życia był członkiem czynnym TN KUL, a w l. 1963—1970 jego prezesem.

Dnia 14 XI 1963 r. otrzymał godność prałata Jego Świątobliwości. Od 22 III 1965 r. został wyznaczony przez Radę Wydziału Teologicznego de^o legatem do Senackiej Komisji dla udzielania urlopów naukowych. Funkcję tę pełnił do wyboru na rektora, co miało miejsce na posiedzeniu Senatu Akademickiego 22 VI 1965 r. z objęciem urzędowania od 15 VIII 1965. Ponownie został wybrany na rektora w 1968 r. W l. 1965—1970 sprawował funkcję prezesa ZG TP KUL. Na rok przed upływem drugiej kadencji zrezygnował ze stanowiska rektora i

wycofał się od 31 VIII 1970 r. z pracy dydaktycznej, oddając się pisarstwu. Z końcem sierpnia 1970 r. opuścił Lublin, przenosząc się do Opola Lub., gdzie kontynuował działalność pisarską i duszpasterską.

Dekretem nominacyjnym administratora apostolskiego diecezji sandomierskiej bp. Piotra Gołębiowskiego z 23 VIII 1971 r. został powołany na członka Rady Kapłańskiej diecezji sandomierskiej. W 1973 r. został członkiem Rady Naukowej Episkopatu Polski, 14IV1973 otrzymał nominację na prałata kustosa, a 10 IX tego roku na scholastyka kapituły katedralnej sandomierskiej. Z Opola Lub. wyjechał 30 VIII 1977 r. i wrócił do Sandomierza. W 1978 r. otrzymał przyznawaną przez TN KUL nagrodę im. Księdza Idziego Radziszewskiego za całokształt działalności w duchu humanizmu chrześcijańskiego, a także medal „Za zasługi dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”. Zm. 11X11 w Sandomierzu i pochowany został tamże w grobowcu kapituły sandomierskiej na grzebalnym cmentarzu katedralnym.

Współcześnie uważany jest za jednego z najwybitniejszych teologów dogmatyków w Polsce. W 1980 r. zorganizowano w KUL sympozjum naukowe poświęcone jego osobie i myśli teologicznej; prace z tego sympozjum wraz ze wspomnieniami jego uczniów i przyjaciół wydano w publikacji *Tajemnica człowieka. Wokół osoby i myśli ks. Wincentego Granata* (L. 1985).

Ks[ia]dz Wincenty Granat — rektorem KUL, „ZN KUL” 1965 nr 4 s. 1—2; S. C. Napiórkowski, Pięćdziesięciolecie teologii dogmatycznej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Wincenty Granat [rys biograficzny], „RTK” 1968 z. 2 s. 55—92; S. Łach, Ks[ia]dz Wincenty Granat, w: Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, red. S. Kunowski i in. L. 1969, s. 141; S. Papierkowski, Sprawozdanie rektorskie za rok akademicki 1969/1970, „ZN KUL” 1971 nr 1 s. 82—88 (s. 83—84 : życiorys ks. W. Granata); Ł. Błyszcz., Ks[ia]dz Granat — teolog i humanista, „Gość Niedzielny” 1978 nr 23 s. 7; J. Koceniak, S.p. ks. prałat dr Wincenty Granat, w: Księga protokółów kapituły katedralnej w Sandomierzu od r. 1965 do 1987, s. 267—272 (Archiwum Kapituły Katedralnej w Sandomierzu); S.p. Ks. Wincenty Granat, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 72(1979) 273—274; a. wrz., S.p. ks. prof. dr Wincenty Granat, „ŻM” 1980 nr 2 s. 139; [J. Bazydło], S.p. ks. prof. Wincenty Granat, „Spotkania” 1980 nr 10 s. 3—4; Kościół w świecie (zawiera rys biograficzny ks. W. Granata), „Przewodnik Katolicki” 1980 nr 1 s. 7; Ks[ia]dz Wincenty Granat, „Studia Sandomierskie” 1(1980) 365; S.p. ks. prof. dr Wincenty Granat, „Zorza” 1980 nr 6, s. 1—8, ilustr.; S.p. ks. prof. Wincenty Granat, „Osservatore Romano” (wyd. polskie) 1980 nr 1/2 s. 20; Zmarli [ks. Wincenty Granat], „TP” 1980 nr 18 s. 7; Ks[ia]dz Profesor Wincenty Granat (1900—1979), „Studia Sandomierskie” 2(1981) 5—196; H. I. Szumił, Granat Wincenty, ks. w: Słownik polskich teologów katolickich, pod red. H. E.

Wyczawskiego, t. V, W. 1983 s. 502—513; H. I. Szumił, Ksiądz Wincenty Granat nauczyciel chrześcijańskiej doktryny i jej realizator (1900—1979), w: Chryścjanie, pod red. B. Bejze, t. XI, W. 1983 s. 9—32; S. Budzyński, Uczeń w sutannach. Życie odnawia się wciąż. Ks. prof. Wincenty Granat (1900—1979), „Kierunki” 1984 nr 44 s. 3; H. I. Szumił, Rys życia ks. Wincentego Granata (1900—1979), w: Wybór pism ks. Wincentego Granata, przyg. do wyd. H. I. Szumił, W. 1984 s. 7—36; Tajemnica człowieka. Wokół osoby i myśli ks. Wincentego Granata, L. 1985 s. 536; Wokół osoby i myśli ks. Wincentego Granata, „Studia Sandomierskie” 5(1985—89) [wyd.] 1993 s. 153—232; M. Rode, Mała encyklopedia teologiczna, t. I: A—Ł, W. 1988 s. 557 Granat Wincenty; J. Myjak, Intelktualista w sutannie (ks. Wincenty Granat), „Tygodnik Nadwiślański” 1990 nr 7 s. 6—7; H. Czuma, Ksiądz rektor Wincenty Granat obrońca człowieka. Wspomnienie, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 1993 413—415; H. I. Szumił, Deo et Ecclesiae. Życie i działalność ks. Wincentego Granata, Opole 1993, s. 395, ilustr. s. 56; H. I. Szumił, Granat Wincenty ks. 1. Życie i dzieła, w: EK, L. 1993 t. 6 szp. 38—39.

Halina I. Szumił

GRODNICKI JÓZEF (1899—1961), aktor, reżyser, dyrektor teatru. Ur. 19 III w Koninie w rodzinie mieszczańskiej. Do szkoły średniej uczęszczał w Łowiczu. Warunki fizyczne (duży wzrost, ogólna sprawność fizyczna) pchnęły go następnie do szkoły sztygarów w Dąbrowie Górniczej. Przemogło jednak zainteresowanie teatrem i 10 V 1909 r. debiutował w Sosnowcu w zespole Eugeniusza Majdrowicza. W Lublinie pojawił się 3 lata później z towarzystwem Czesława Janowskiego i grał tu przez cały sezon (3 X 1912—6 IV 1913). Jego pozycja zawodowa uległa na tyle ugruntowaniu, że w 1914 r. został zaangażowany do zespołu farsy Warszawskich Teatrów Rządowych, gdzie występował przez 5 sezonów (1914—1919).

W l. 1919—1921 prowadził Teatr „Miraż” w stolicy Polski. Poza sprawowaniem ogólnego kierownictwa teatru występował jako aktor i reżyserował. W 1921 r. otrzymał dyrekturę Teatru Miejskiego w Lublinie. Funkcję tę piastował do lutego 1930 r. z roczną przerwą (sezon zimowy 1926/1927). Po ustąpieniu z Lublina zatrudniony był w krakowskiej Bagateli oraz w warszawskim Teatrze Letnim (sez. 1931/1932). W 1934 r. objął stanowisko dyr., tym razem w Grodnie; placówką tą kierował do 1938 r. Ugodowa postawa wobec okupanta w latach wojny sprawiła, że władze Polski podziemnej ukarały go chłostą, a po wojnie władze ZASP odmówiły mu weryfikacji. Przez jakiś czas był zatrudniony w administracji państwowej, na scenę powrócił w 1954 r. W l. 1956—1959 pracował w teatrze olsztyńskim.

W międzywojennym Lublinie Grodnicki utrzymał się przez 7,5 sezonu (5 + 2,5); był to swoisty rekord. Zawdzięczał go umiejętności pozyskiwania władz dla własnej oferty dyrektorskiej oraz pewnemu rozmachowi, jaki towarzyszył jego poczynaniom. W celu

sporządzenia nowych dekoracji oraz kostiumów zapożyczał się niejednokrotnie u finansistów lubelskich, co niekiedy prowadziło go na ławę sądową z powodu zaległych płatności. Był więc dyrektorem kontrowersyjnym, lecz posiadającym pewne osiągnięcia, nad którymi czuwała Komisja Teatralna Magistratu, złożona m. in. z profesorów Uniwersytetu Lubelskiego.

Pierwszy okres działalności Grodnickiego w Lublinie trwał od 1 IX 1921 do 31 V 1926, drugi od 1 IX 1927 do 4 II 1930. Dyrektor przejął Teatr Miejski w stanie opłakanym. Wyjednał więc anulowanie podatku od widowisk (10% wpływu kasowego). Zatrudnił na stałe dekoratorów, z których najzdolniejszymi byli: Wiesław Makojnik i Mikołaj Kostenko. Utrzymywał balet (6 do 8 osób), co sprzyjało podniesieniu frekwencji na widowni. W zakresie repertuaru szedł na kompromisy wobec mało wyrobionej publiczności, wystawiał więc farsy, melodramaty i operetki, w drugim okresie także rewie. Realizował zatem model teatru popularnego, do którego przywykł jako aktor farsy w WTR czy krakowskiej Bagateli oraz jako dyrektor teatryku „Miraż”, później warszawskiego „Nietoperza” (sezon 1926/1927). Czuły na głosy prasy oraz pod naciskiem Komisji Teatralnej wystawił szereg inscenizacji z wielkiego repertuaru, przy czym pozycje najambitniejsze reżyserował Ryszard Wasilewski. Dla przykładu, Grodnicki wystawił *Dziady* A. Mickiewicza w układzie S. Wyspiańskiego (sez. 1922/1923), *Balladynę* i *Kordiana* (sez. 1923/1924) J. Słowackiego, *Warszawiankę* i *Sędziów* (sez. 1921/1922) oraz *Wesele* S. Wyspiańskiego (sez. 1922/1923), *Fircyka w zalotach* F. Zabłockiego (sez. 1921/1922), *Śluby panińskie* (sez. 1921/1922), *Ciotunię i Pana Beneta* (sez. 1923/1924) A. Fredry. Z głośnych wówczas sztuk rosyjskich autorów wystawił dwa dramaty ekspresjonistyczne: *Ten, którego biją po twarzy* L. Andrejewa oraz *To, co najważniejsze* N. Jewrejnowa (obydwa w sez. 1923/1924).

Dla dodania splendoru swojemu zespołowi lubił zatrudniać weteranów sceny polskiej i tak udało mu się pozyskać: Honoratę Leszczyńską (1923), Michalinę Łaską, Stanisława Knake-Zawadzkiego (1924). Surowe warunki oraz zaniżona linia repertuaru sprawiły, że były to występy paromiesięczne (jedynie Łaska jako była wodewilistka wytrwała niemal cały sezon 1924/1925). Pod koniec sezonu zapraszał wiele gwiazd sceny warszawskiej, najczęściej Lucynę Messal z Bolesławem Mierzejewskim oraz Mieczysława Frenkla.

Zm. 31 III w Olsztynie.

Słownik biograficzny teatru polskiego. 1765—1965, W. 1973; „Teatr” 1961 nr 15; K. Bielski, *Most nad czasem*, L. 1963; S. Kruk, *Życie teatralne w Lublinie. 1782—1918*, L. 1982; *nadto archiwalia i prasa lubelska*.

Stefan Kruk

GRYCHOWSKI AUGUST JERZY (1888—1973), nauczyciel, regionalista. Ur. 28 VIII w miejscowości Sucie w pow. warszawskim jako syn Augusta, leśniczego, i Heleny z Sodajtysów, nauczycielki ludowej. Po ukończeniu 4-klasowej szkoły ludowej w Zatorze w l. 1898—1900 uczył się w Wadowicach, gdzie jego kolegą szkolnym był Emil Zegadłowicz, który opisał ich klasę w *Zmorach*. W tych latach rodzina przeniósła się do Jabłonny, a następnie do Sokala. Od r. 1906 do 1910 był słuchaczem Wydz. Filozoficznego UJ, gdzie studiował polonistykę jako przedmiot główny oraz łacinę i grekę jako poboczne. W 1910 r. rozpoczął pracę nauczycielską w gimnazjum w Stanisławowie, którą kontynuował w Jaworowie. W I wojnie światowej walczył jako żołnierz austriacki, w 1920 r. w szeregach WP jako ochotnik. W okresie II Rzeczypospolitej uczył w państwowych i prywatnych liceach i gimnazjach w Ostrowcu, Siedlcach (1922—1927), Lublinie (1927—1939), krótko w Zamościu. W r. szk. 1930/1931 pełnił obowiązki dyrektora Spółki Cywilnej Szk. Średniej „Szkoła Lubelska”. W 1935 r. został mianowany stałym nauczycielem szkół średnich ogólnokształcących, w r. nast. — nauczycielem I Państw. Liceum i Gimnazjum im. S. Staszica w Lublinie, w którym — z okupacyjną przerwą — pozostawał na etacie do 1958 r., w l. 1961—1964 — na kontrakcie. W czasie II wojny światowej mieszkał w Adamołu, podejmował zajęcia nauczycielskie i urzędnicze w Świdniku, Mełgwi i Wólce k. Lublina. W r. szk. 1946/1947 był dyrektorem gimnazjum „Spółdzielni Oświatowej” w Nałęczowie. W tych latach i później uczył też w szkole licealnej dla dorosłych TUR i Państw. Szk. Pracy Społecznej.

Działalność regionalistyczną rozpoczął w Siedlcach i kontynuował w Lublinie przed i po wojnie. Publikował w siedleckiej „Placówce”, „Głosie Lub.”, „Kurierze Lub.”, po wojnie — w „KiŻ”, „Kam.”, „Pam. Lit.” Najważniejsze jego prace to *Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich od średniowiecza do 1918 r.* (L. 1974) i wcześniejsze publikacje na ten temat. W maszynopisie pozostawił *Monografię Szkoły im. S. Staszica w Lublinie 1905—1964*, cz. 2, L. 1964.

Zm. 20 VI w Lublinie.

Był dwukrotnie żonaty: z Marią Janiną Szałatkowską (nauczycielką) i Franciszką Stawecką. Z pierwszego małżeństwa miał dwóch synów: Jerzego R. M. (1923—1954, mgr chemii) i Andrzeja A. (ur. w 1926 r., mgr inż. budownictwa, od lat w Paryżu).

S. Fita, Posłowie [w:] A. Grychowski *Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich od średniowiecza do 1918 r.*, L. 1974 s. 399—402; [S. Bubień]. *August Grychowski (1888—1973)*, „Kurier Lub.” 1978 nr 202 s. 3, fot.; J. Smolarz, August Grychowski, „RLub.” r. 2(4) : 1987 s. 209—220, fot.; Bibl. im. H. Łopacińskiego w L., rps 2334 (fot.); Arch. Kuratorium Ośw. i Wychów, w L.: 3620; Inf. Janiny Grychowskiej z Ostrowca Św.

Jan Smolarz

GRZYBOWSKI (PYSZAŁKA, KREZNITIUS) JAN (1571—1641), minister kalwiński w Lublinie, senior dystryktu lubelskiego i chełmskiego, superintendent małopolski. Pochodził z chłopskiej rodziny z Krężnicy w woj. lubelskim, noszącej rodowe nazwisko Pyszałka. Uczył się w szkołach kalwińskich w Turobinie i Lewartowie, gimnazjum toruńskim, wreszcie w akademii w Altdorfie (Niemcy). Po powrocie do kraju, w czerwcu 1600 r. na synodzie w Lublinie został ordynowany na ministra, rozpoczynając tym samym karierę duchowną.

W 1604 r., po kilkuletnim pobycie na placówkach w dobrach Rejów i Gorajskich, został ministrem zboru lubelskiego. Pozostawał na tym stanowisku nieprzerwanie do 1616 r., gdy za zgodą synodu przeniósł się do Radzięcina. Niespokojnego charakteru, często popadał wówczas w konflikty ze społecznością zborową. Mimo to jego autorytet wzrastał, skoro w 1613 r. synod powołał go na seniora dystryktu lubelskiego i chełmskiego. Pełen energii, troszczył się o zdynamizowanie życia zborowego; regularnie zwoływał synody dystryktowe, wykladał pieniądze na wydawnictwa zborowe, zabiegał o właściwy poziom szkolnictwa, czynnie angażując się w zabiegi o utworzenie gimnazjum prowincji małopolskiej w Bełżycach. Nie unikał polemik z przeciwnikami wyznaniowymi (katolicy, arianie), co ściągało na niego odium niechęci z ich strony. W 1614 r. np. miał ledwo ująć z życiem z napadu na lubelski zbor kalwiński, a w 1629 r. został pobity przez studentów lubelskiego kolegium jezuickiego.

W l. 1616—1630 był ministrem w Radzięcinie i Kocku, zostając jednocześnie we IX 1624 r. superintendentem prowincji małopolskiej (zrezygnował w 1629 r.). Aktywnie uczestniczył wówczas m. in. w pracach nad nową edycją Biblii w języku polskim (tzw. *Biblia Gdańska*, 1632), jeżdżąc w tej sprawie w 1628 r. do Wielkopolski i utrzymując kontakty z tamtejszymi seniorami Jednoty braci czeskich. W 1630 r. ponownie objął zbor lubelski, zamieszkując jednak — ze względu na bezpieczeństwo — w Osmolicach u Zbigniewa Gorajskiego. Jako minister lubelski przeżył tumult 1633 r. Wraz z upadkiem zboru przeniósł się w 1634 r. do Biłgoraja. Tam prawdopodobnie zm. 10 VII. W miesiąc później został przy licznych zgromadzeniu uroczyście pochowany w Radzięcinie.

Grzybowskiemu przypisywano autorstwo polemicznego dziełka *Na Rozmowę szlacheica ewanjelika z ministrem ewanjelickim... skromna i prawdziwa odpowiedź* (Toruń 1619), które faktycznie było dziełem J. Zaborowskiego. Senior lubelski współpracował tylko z autorem owej pracy.

PSB IX s. 106—107; S. Tworek, *Działalność oświatowo-kulturalna kalwinizmu małopolskiego (połowa XVI — połowa XVII w)*, L. 1970 s. 167 nn.; *Akta synodów różnowierczych*, t. III, wyd. M. Sipayłło, W. 1983.

Henryk Gmiterek

H

HAFNER LUDWIK (1871—1938), inż., przemysłowiec. Ur. 30 V w Częstochowie. Początkowo uczęszczał do szkoły przy kościele ewangelickim w Warszawie. W r. 1885 rozpoczął naukę w Szkole Technicznej Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, którą ukończył w r. 1888. Następnie zapisał się na wyższe kursy uniwersyteckie w Mitweide w Saksonii, które ukończył w r. 1891. Po powrocie do kraju podjął praktykę zawodową w fabryce Rephana w Warszawie, a następnie w fabryce maszyn i narzędzi rolniczych „M. Wolski i S-ka” w Lublinie. W celu zapoznania się z organizacją produkcji w dużym zakładzie przemysłowym w r. 1892 powrócił do Warszawy i zatrudnił się w fabryce Lilpop Rau i Loewenstein, gdzie pracował dwa lata. W r. 1894 wyjechał do Hanoweru do firmy handlowej Bokelberga, gdzie pracował i doskonalił się oraz ukończył Wydział Mechaniczny na miejscowej Politechnice. W r. 1897 wrócił do kraju i podjął pracę w fabryce Rephana jako inżynier-konstruktor. W firmie przepracował 6 lat. W r. 1903 wyjechał do Rosji; był wicedyrektorem fabryki maszyn młyńskich firmy „W. Jaskólski” w Elizawetgradzie. W r. 1907 Stanisława Wolska, wdowa po Mieczysławie Wolskim, oraz Maria Łabęcka, wdowa po Mieczysławie Łabękim, współwłaścicielki firmy „M. Wolski i S-ka” w Lublinie, zaproponowały L. Hafnerowi (zgodnie z ostatnią wolą M. Wolskiego) objęcie zarządu fabryki. Po uzyskaniu zgody Hafnera, obowiązki przekazały mu aktem notarialnym z 24 VI 1907 r. Na stanowisku dyrektora fabryki maszyn i narzędzi rolniczych „M. Wolski i S-ka” w Lublinie pozostawał przez 31 lat, do śmierci w dniu 3 V.

Obok pracy zawodowej Hafner prowadził szeroką działalność społeczną. Był prezesem Rady Nadzorczej Kasy Przemysłowców i Rolników Lubelskich, wiceprezesem Zarządu Gimnazjum im. Syroczyńskiego w Lublinie, członkiem Towarzystwa Kredytowego w Lublinie, radcą

Izby Przemysłowo-Handlowej w Lublinie, prezesem Oddziału Lubelskiego Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych. Za działalność gospodarczą i społeczną odznaczony Krzyżem Zasługi. Pochowany został na cmentarzu ewangelickim przy ul. Lipowej.

PSB, t. IX, s. 231; „Przemysł Metalowy” 1938, nr 11; „Głos Lub.” 1938, nr 121, 122, 124 128; „Expres Lubelski i Wołyński” 1938 nr 123 129; APL, Kancelaria notarialna Piotra Turczynowicza 1907/1589; APL, Fabryka Maszyn i Narzędzi Rolniczych „M. Wolski i S-ka” w Lublinie, sygn. 1, 2.

Bronisław Mikulec

HAHN WIKTOR (1871—1959), kryp. w. h.; r-n; historyk literatury polskiej, filolog klasyczny, bibliograf, profesor uniwersytetu. Ur. 9IX w Wiedniu. Studia odbył w l. 1889—1893 w Uniwersytecie Lwowskim. Profesorami jego byli: Roman Piłat, Ludwik Ćwikliński, Bronisław Kruczkiewicz, Leon Sternbach, Richard Maria Werner, Bronisław Dembiński, Aleksander Raciborski. Egzamin nauczycielski złożył w r. 1894, doktorat uzyskał w r. 1895. W l. 1894—1896 był suplentem w Gimnazjum im. Franza Josepha we Lwowie, w l. 1896—1899 pełnoprawnym nauczycielem gimnazjum w Kołomyi, później w gimnazjach lwowskich. Habilitację do literatury polskiej uzyskał w 1906 r., rozszerzył ją później na bibliografię i bibliotekoznawstwo; w 1917 r. uzyskał tytułarną profesurę nadzwyczajną we Lwowie; w 1921 r. objął katedrę zwyczajną historii literatury polskiej w Uniwersytecie Lubelskim (później KUL) i wykładał do 1939 r., dojeżdżając do Lublina ze Lwowa. Współpracował z Kołem Nauczycieli Polonistów Szkół Średnich w Lublinie. Współ z Julianem Krzyżanowskim założył (1921) Oddział Lubelski Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. Włączył się do obchodów 150 rocznicy śmierci Stanisława Konarskiego i KEN, organizowanych w Lublinie przez Zygmunta Kukulskiego; ogłosił studium *Ks. Stanisław Konarski jako reformator teatru szkolnego* (w: *Epoka wielkiej reformy*. [...]. Lwów 1923 s. 3—16. Odb. Lwów 1923). Uczestniczył w obchodach ku czci Staszcia, zorganizowanych przez Kukulskiego z racji setnej rocznicy śmierci; napisał studium monograficzne *Stanisław Staszic. Życie i dzieła* (L. 1926), a w imponującej książce o Staszicu, wydanej przez Kukulskiego (L. 1928), pomieścił *Bibliografię* pisarza (s. 757—800) i rozprawkę o rękopisach Staszica (s. 341—358). Był członkiem TPN, założonego w 1927 r., i LZPK (od 1934 r.).

Debiutował w 1891 r.; bibliografia jego liczy blisko 1200 pozycji. W młodszych pracach zajmował się genezą dramatów Słowackiego; wraz z Bronisławem Gubrynowiczem wydał w 1909 Słowackiego *Dzieła* (oprac. t. 5—9, *Dramaty*). Zestawiał bieżąco *Bibliografię filologii*

klasycznej i literatury humanistycznej w Polsce (łącznie za l. 1891—1925), opracował bibliografię Wergiliusza w Polsce (Lw. 1931) i Horacego w Polsce (L. 1936). W chwili objęcia katedry w Lublinie był autorem *Bibliografii bibliografii polskich* (Lw. 1921, ²Wr. 1956, ³Wr. 1966, współautor: Henryk Sawoniak). W BN wydał pozycje: Słowacki: *Mindowe* (1921, I 43); Kraszewski: *Budnik* (1923, I 55), *Powrót do gniazda* (1923, I 58); *Dziecię starego miasta* (1924, 171), *Historia o Januszu Korczaku i pięknej miecznikównie* (1924, I 81), *Morituri* (1925, I 86); Korzeniowski: *Karpaccy górale* (1923, ²1928, I 63). W Słowackiego *Dzielałch wszystkich*, wydawanych (od 1924 r.) we Lwowie pod redakcją Juliusza Kleinera, podawał systematycznie *Bibliografię*, nadto w tomie VI (1931) opracował *Sen srebrny Salomei* s. 195—385). Wydawcą Słowackiego był jeszcze w początku w. XX w szkolnej serii Arcydzieła Polskich i Obcych Pisarzy (wyciął *Anhellego*, 1905, ³1924, t. 29, i *Balladyne*, 1908, t. 63/64); wydał też w tej serii Korzeniowskiego (*Mnich*, 1906, t. 49; *Karpaccy górale*, 1901, t. 74).

Od 1892 r. był Hahn wydawcą i badaczem Simonidesa; w związku; z rocznicą śmierci poety, obchodzoną w 1929 r., szczególnie w bliskim Hahnowi Zamościu, ogłosił artykuł o nim jako o „najwybitniejszym przedstawicielu humanizmu polskiego” („Kwartalnik Klasyczny” 1930 R. 4 s. 88—96). Jako badacz lublinianów napisał Hahn rozprawy: *Lublin w twórczości Józefa Ignacego Kraszewskiego* (L. 1925, odb. z „Głosu Lub.”), także przyczynek *Gdzie mieszkał Kraszewski w Lublinie w r. 1826 i 1827?* („Prz. Lub.-Kres.” 1925 nr 12 s. 18), a w związku z odsłonięciem pomnika Kochanowskiego w Lublinie rozprawę *Ziemia lubelska w życiu i twórczości Kochanowskiego* (L. 1931).

Po II wojnie światowej Hahn zamieszkał w Warszawie. Związał się z Uniwersytetem Warszawskim, co było przeniesieniem docentury lwowskiej. Z czasem koledzy wyrobili mu pensję zwyczajnego profesora przy zwolnieniu z wykładów. Zapewniało to uczonemu spokojną starość. Twórczość naukową prowadził do końca długiego życia. Związki z Lublinem w pracach tego okresu były kilkakrotne. Poświęcił nekrolog uczniowi swemu ze Lwowa, profesorowi KUL Henrykowi Życzyńskiemu („Pam. Lit.” 1946 z. 3/4 s. 460—463) i przyczynek „pamiętkom kościuszkowskim w Lublinie i w Maciejowicach” („Zdrój” 1946 nr 7 s. 7). Wydał broszurę o *Balladynie* nakładem lubelskiego Lamusa (1947). Do tomu *W stulecie Wiosny Ludów literaci lubelscy* (1948) opracował *Bibliografię Słowackiego, Krasieńskiego i Norwida w 1848 r.* Ogłosił przyczynkarski artykuł *Ze wspomnień dra Mieczysława Biernackiego o Henryku Sienkiewiczu* („RH” 1949 t. 1 s. 321—331). W 1958 r. otrzymał doktorat *honoris causa* KUL. W dalszej twórczości naukowej kontynuował prace rozpoczęte przed laty, przede wszystkim zajmował się *Bibliografią Słowackiego w Dzielałch wszystkich*, wznawianych we Wrocławiu w l. 1952—1976 (przed II wojną światową wyszły tomy 1—7, 9—11). Bibliografię tę kończył po śmierci Hahna z materiałów pozostałych po

ojcu syn, Kazimierz Hahn-Tarchalski. Pośmiertnie wyszło opracowanie *Księcia Michała Twerskiego* (t. 13 cz. 1, Wr. 1963 s. 333—384).

Zm. w Warszawie 2 XI, pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

Bibliografię Hahna zestawił K. Hahn-Tarchalski (red. nauk.: S. Fita), „RH” 1965 z. 1 s. 16—67 (s. 5—15 artykuł Fity), 1978 z. 1, druk. 1979, s. 161—225. O powiązaniach z Lublinem por. F. Araszkiewicz: Zaslugi W. H. dla środowiska lubelskiego, „ZN KUL” 1960 nr 1 (9) s. 158—160; J. Starnawski, Dzieło naukowe W. H., tamże s. 160—169; tenże, W. H. (1871—1959), „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 1985 druk. 1986, s. 93—102; S. Fita, Towarzystwo Literackie im. A. Mickiewicza 1886—1986, W r. 1990 (wg indeksu).

Jerzy Starnawski

HALBOŹEK EDWARD (1920—1985), nauczyciel szkół średnich, dyrektor Państwowych Szkół Budownictwa w Lublinie, działacz społeczny. Ur. 2 I w Szalowej (dawny pow. Gorlice), syn Jana, robotnika, i Zofii z Wojtasów. Od 1934 r. uczęszczał do gimnazjum w Gorlicach, potem w Jaśle. Klasę maturalną zrealizował już systemem tajnego nauczania i w 1941 r. zdał egzamin dojrzałości. Świadectwo maturalne uzyskał po weryfikacji 22 V 1945 r. w Państwowym Liceum i Gimnazjum im. M. Kromera w Gorlicach. Od 1 VII 1941 do 24X111944 r. był nauczycielem szkolnictwa średniego w zorganizowanym tajnym nauczaniu w Szalowej, pow. Gorlice. Równocześnie w l. 1940—1943 pracował najpierw w spółdzielni Rolniczo-Handlowej w Szalowej, później był kierownikiem aprowizacji, a także dyżurnym ruchu stacji kolejowej w Stróżach.

Po wyzwoleniu jako nauczyciel towaroznawstwa był zatrudniony od 1 IX 1945 do 15 VIII 1951 r. w Gimnazjum i Liceum Spółdzielczym w Nałęczowie, gdzie zorganizował pracownię przedmiotową, dobrze wyposażoną w pomoce naukowe. Uczył też matematyki. Od 18 X 1947 do 22 II 1949 r. był członkiem, później prezesem Spółdzielni Owocarskiej „Ogrodnik” w Nałęczowie. W 1945 r. podjął studia na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Tytuł mgr nauk społeczno-ekonomicznych uzyskał 19 V 1950 r.

Działalność pedagogiczną i organizacyjną rozwijał przez 30 lat w Państwowych Szkołach Budownictwa w Lublinie. Zajmował tu kolejno stanowiska kierownicze: od 15 VIII 1951 do 31 VIII 1952 r. zastępcy dyrektora, od 1 IX 1952 do 31 VIII 1975 r. dyrektora, a od 1 IX 1975 do 31 VIII 1980 r. zastępcy kierownika warsztatów szkolnych. Dzięki jego staraniom zakończono budowę gmachu szkolnego przy AL Raclawickich 7 oraz wybudowano internat

dla 300 uczniów. Wyposażono też gabinety przedmiotowe w nowoczesne urządzenia i pomoce naukowe.

Dyrektor Halbożek, biorąc pod uwagę zapotrzebowanie społeczne środowiska lubelskiego, dokonał rozbudowy zespołu szkół. Mianowicie: utworzył Szkołę Rzemiosł Budowlanych, Technikum Budowlane dla Pracujących, Wydział Zaoczny Technikum Budowlanego, Policealne Studium Budowlane oraz przejściowo (od 1958 do 1961 r.) Szkołę Majstrów Budowlanych. W ostatnim okresie swej dyktury przystąpił do organizowania Zasadniczej Szkoły Górniczej, której absolwenci mieli służyć Lubelskiemu Zagłębiu Węglowemu. Poczucie odpowiedzialności za losy oświaty na Lubelszczyźnie skłoniło Halbożka do wyrażenia zgody na udzielenie pomieszczeń dla administracji i częściowo na sale wykładowe, rozpoczynającej w 1953 r. w Lublinie działalność WSI, w gmachu Państwowych Szkół Budownictwa.

Dbając o wysoki poziom naukowy szkoły dużą wagę przywiązywał do samokształcenia zawodowego i metodycznego nauczycieli. Sam też dodatkowo ukończył matematykę w Studium Nauczycielskim oraz studiował dwa lata na Wydziale Mechanicznym WSI. Swymi doświadczeniami pedagogicznymi i metodycznymi służył innym szkołom o podobnym profilu, udzielając im też pomocy w zakresie opracowywania dokumentacji remontów i rozbudowy obiektów. Na terenie szkoły organizował wystawy okręgowe i ogólnopolskie. Wielokrotnie gościł w szkole pedagogów z innych krajów, np. z Jugosławii, Węgier, NRD, Czechosłowacji i ZSRR.

W ramach współpracy z przedsiębiorstwami budowlanymi, kierował uczniów na praktykę przy budowie domów w dzielnicy LSM oraz przy budowie szpitala klinicznego AM w Lublinie i cukrowni w Werbkowicach. Znacznym osiągnięciem jego uczniów było wzniesienie budynku szkolnego w Okalu w pow. opolskim.

Halbożek odznaczał się dużą aktywnością społeczno-polityczną w ruchu ludowym i w radach narodowych. Od 1947 r. działał w SL, a od 1949 r. w ZSL w Nałęczowie, m. in. jako sekretarz Koła Gromadzkiego. W 1951 r. został członkiem Koła Oświatowców tego stronnictwa w Lublinie. W l. 1963—1971 był członkiem Miejskiego Komitetu ZSL, z czego przez 6 lat wiceprezesem i członkiem prezydium. Wchodził przez 5 lat w skład Komisji Oświaty przy WK ZSL.

Dużą wagę przywiązywał do pełnionej funkcji radnego MRN w Lublinie — przez 5 kadencji, od grudnia 1954 r. do grudnia 1973 r. Był przewodniczącym Klubu Radnych ZSL. Przez 2 kadencje przewodniczył Komisji Gospodarki Komunalnej, a później Komisji Budownictwa MRN. Pełnił też funkcję sekretarza Prezydium Miejskiego Komitetu Czynów Społecznych w Lublinie. Społecznie pracował przez wiele lat w ZNP, m. in. w Sekcji Szkolnictwa Zawodowego przy Zarządzie Okręgu w Lublinie. Po przejściu na emeryturę (w 1980 r.) nadal

wykładał w swojej szkole w ograniczonym zakresie. Udzielał się społecznie. Był m. in. wiceprezesem Sekcji Emerytów przy Zarządzie Oddziału ZNP w Lublinie.

Za działalność zawodową i społeczną został m. in. odznaczony: Złotym Krzyżem Zasługi (1956), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1961), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1978), Złotą Odznaką ZNP (1974), Złotą Odznaką Zasłużonemu dla Lublina (1974). Zm. 15 X w Lublinie i został pochowany na cmentarzu na Majdanku. W małżeństwie (od 1951 r.) z Janiną Kosmałą (1926—1982), bibliotekarzem Zespołu Szkół Gastronomicznych w Lublinie, Halbożek miał syna Jacka (ur. 1952), pracownika PZZ w Lublinie, i córkę Annę (ur. 1956), zameżną Czerwińską, urzędnika administracji państwowej.

Wykaz nauczycieli i absolwentów Państwowych Szkół Budownictwa w Lublinie od 1932/33 do 1978 roku, L. 1979 s. 3; Dzieje Państwowych Szkół Budownictwa w Lublinie w latach 1944—1968, oprac. T. Czajka, mps w Archiwum Państwowych Szkół Budownictwa w Lublinie (dalej: Arch. PSBL); Kronika Technikum Budowlanego Ministerstwa Budownictwa Przemysłowego w Lublinie, t. II. W Arch. PSBL; „Szt. Ludu” 1985 nr 244 (nekrolog); „Głos Budowlanych” 1979 nr 11 s. 1, 5—12; Ludzie dobrej roboty, „Szt. Ludu” 1973 nr 3 (fot.); Nasi kandydaci. Pedagog i społecznik, „Szt. Ludu” 1965 (27 V), fot.; K. Pawełek, 50 lat Budowlanki, „Głos Budowlanych” 1978 nr lii s. 6, fot.; J. Świdorski, Zasłużony dla szkoły. Edward Halbożek, „Głos Budowlanych” 1979 nr 11 s. 6, fot.; Arch. PSBL, Akta osobowe dyrektora Edwarda Halbożka, Kat. B-50; Arch. Zakładowe Kuratorium Oświaty w Lublinie, Akta osobowe Edwarda Halbożka, sygn. 14, 2760; Zbiory rodzinne w po-iiadaniu syna Jacka Halbożka i jego informacje. Informacje córki Anny Czerwińskiej.

Józef Marczuk

HEMPEL JAN HIERONIM (1877—1937), ps. Jan Bezdomny, Jan Boży, hel., J.H., H. Janowicz, B. Krasnodębski, Kwakier, Nicki, Jan Wiślak, Wolski. Publicysta, filozof, wybitny działacz ruchu robotniczego i spółdzielczości. Ur. 3 V we wsi Prawda w pow. łukowskim, której dzierżawcą był jego ojciec Józef, agronom (syn Jana Mariana wybitnego geologa-górnika i nac. górnictwa w Królestwie Polskim). Matka Helena z Krzyżanowskich była córką Hieronima, wybitnego prawnika, profesora Uniwersytetu w Petersburgu i senatora.

W 1890 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Warszawie, którą ze względu na trudności materialne rodziny przerwał po dwóch latach. Przeniósł się do szkoły rzemieślniczej, kończąc ją w 1895 r. jako ślusarz. Nie znajdując w rodzinie akceptacji dla swych przekonań utrzymywał się samodzielnie, pracując w przedsiębiorstwie melioracyjnym, poświęcając zarazem wiele czasu na samokształcenie. W 1901 r. podjął pracę buchaltera w Chęcinach, a

następnie korepetytora. W 1903 r. zaangażował się do pracy przy budowie kolei Wschodnio-Chińskiej, aby niespełna po pół roku, podróżując przez Japonię, Indie i Włochy, udać się w 1904 r. do Brazylii. Został nauczycielem w kolonii polskich imigrantów w Paranie, a następnie redaktorem wychodzącego w Kurytybie „Polaka w Brazylii”. Po roku zrezygnował ze względu na różnicę przekonań z wydawcą. Wkrótce wydał swą pierwszą książkę *Kazania polskie* (Kurytyba 1907), w której zwalczał wszelkie formy wiary w Boga osobowego. Ponownie podjął pracę w szkole, aby wkrótce, wiosną 1908 r., wyjechać do Paryża, gdzie znalazł zatrudnienie w Bibliotece Polskiej. Zafascynowany ideami syndykalizmu i kooperatywizmu, nadsyłał korespondencje do lewicowej prasy w kraju, m.in. „Myśli Niepodległej”, „Krytyki” i „Kuriera Lub.” W 1909 r. związał się z francuską masonerią, przystępując do paryskiej loży „La Frace socialiste”, a z początkiem 1910 r. do polskiego wolnomularstwa. W sierpniu 1910 r. przyjechał do Lublina, obejmując stanowisko redaktora „Kuriera Lub.” Był współzałożycielem lubelskiej loży masońskiej „Wolni Oracze”, której ośrodek stanowiła redakcja „Kuriera” (na jej czele stał dr Paweł Jankowski). Działał w Tow. Oświatowym „Światło”, pisywał do „Myśli Niepodległej”, „Chimery”, „Sfinksa”. Większość zespołu redakcyjnego „Kuriera” zarzuciła mu zbyt uleganie wpływom socjalistycznym, co spowodowało jego ustąpienie z redakcji w 1911 r. i wyjazd do Paryża, gdzie ponownie podjął pracę w Bibliotece Polskiej, wstępując zarazem do tamtejszej sekcji PPS-Lewicy. W maju 1912 r. wrócił do Lublina, gdzie rozpoczął bardzo aktywną działalność polityczną i oświatową wśród młodzieży robotniczej oraz w ruchu spółdzielczym. Wraz z siostrą Wandą Papiewską należał do inicjatorów założenia Lubelskiego Stowarzyszenia Spożyców (późniejszej LSS). Ponownie podjął współpracę z „Kurierem Lub.”, redagowanym wówczas przez Mieczysława Biernackiego, nawiązując bliskie kontakty z pozostającymi w jego kręgu m.in. redaktorem Witoldem Giełżyńskim, dr. Pawłem Jankowskim, dr. Witoldem Chodźko i Józefem Dominko. Pod wpływem Hempla znajdował się młody Bolesław Bierut. Na młodzież próbował oddziaływać poprzez aktywność w Stowarzyszeniu Abstynentów „Przyszłość”. Bezpośrednim źródłem jego utrzymania ponownie stała się praca geometry. W Lublinie opublikował pracę *Bohaterska etyka „Ramajany”* (1914). Pisywał artykuły na tematy literackie i filozoficzne do m.in.: „Krytyki”, „Kuriera Łódzkiego”, „Nowej Gazety”, „Widnokręgów”, „Zarania”. Po publikacji na łamach „Kuriera Lub.” artykułu o strajku w Łodzi, skazany przez sąd, opuścił w 1914 r. miasto przed uprawomocnieniem się wyroku, udając się nielegalnie do Krakowa.

Po wybuchu wojny światowej wstąpił do Legionów, które jednak opuścił już we wrześniu. Aresztowany przez władze austriackie, jako rosyjski poddany i internowany w październiku 1914 r. w obozie w Gars, zwolniony został w listopadzie 1915 r. Udał się wówczas do Lublina, gdzie wraz z Oktawianem Zagrobskim wznowił wydawanie „Kuriera Lub.”, tym razem jako pisma wyraźnie zbliżonego do ideologii PPS-Lewicy. Prowadził aktywną działalność na terenie związków zawodowych oraz w ruchu spółdzielczym, wydając m.in.

tygodnik „Spółdzielca Lubelski”. Zerwał wówczas związki z masonerią. W Lublinie opublikował w 1916 r. swą książkę *Socjalizm odrodzony*.

W jesieni 1918 r. przeniósł się do Warszawy, działając aktywnie w PPS-Lewicy i współredagując jej organ „Głos Robotniczy”. Jako delegat spółdzielców lubelskich na krajowy zjazd spółdzielczy był inicjatorem zorganizowania robotniczych spółdzielni spożywców. Po powstaniu, w maju 1919 r., Związku Robotniczych Stowarzyszeń Spożywców został jego sekretarzem. Po zjednoczeniu w grudniu 1918 r. PPS-Lewicy i SDKPiL i powstaniu KPRP, nie przystąpił do niej, pozostając na uboczu. Dopiero w 1920 r. wstąpił do PPS. Redagowany przez Hempla „Spółdzielca” nabierał coraz radykalniejszego, lewicowego charakteru, co spowodowało zamknięcie pisma przez władze w 1920 r. oraz wyrok 6 miesięcy więzienia dla Hempla (wyrok umorzono na mocy amnestii). W 1921 r. wstąpił do KPRP, obejmując zarazem redakcję „Kultury Robotniczej”. Był prezesem kierowanej przez komunistów Spółdzielni Wydawniczej „Książka”, współzałożycielem Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, współzałożycielem i działaczem Stowarzyszenia Wolnomyślicieli Polskich. Po zamknięciu w maju 1923 r. „Kultury Robotniczej” redagował „Nową Kulturę”, „Dźwignię”, a następnie aż do 1931 r. „Miesięcznik Literacki”. Poświęcił się wówczas głównie pracy partyjnej w Komitecie Dzielnicowym (Powiśle), a następnie KC KPRP. Bezsukutecznie kandydował do parlamentu (1922, 1928, 1930). Wielokrotnie aresztowany za działalność polityczną, dwukrotnie więziony (1925 i 1931). Drugi z pobytów w więzieniu, wspólnie z Władysławem Broniewskim, upamiętniony został przez poetę w wierszu *Magnitogorsk albo rozmowa z Janem*. Zwolniony w 1931 r. z więzienia za kaucją, ze względu na zły stan zdrowia wyjechał z ramienia KPP do Niemiec, a następnie do ZSRR (maj 1932). Zamieszkał w Moskwie pod nazwiskiem Jan Wiślak. Wkrótce przybyła tam jego żona Anna Wilczek-Habelska, członek KPP, z którą ożenił się w 1924 r. Zajmował się publicystyką, pracą literacką i przekładami literatury polskiej. Jego poglądy, także literackie, cechował coraz bardziej dogmatyzm i sekciarstwo. Aresztowany w ramach czystek stalinowskich w styczniu 1937 r. został niebawem stracony. Pośmiertnie zrehabilitowany w 1956 r.

PSB t. IX; Sł. Biogr. Działaczy Poi. Ruchu Rob. t. 2, W. 1987; J. Dominko, Jan Hempel, teoretyk i działacz spółdzielczości robotniczej, W. 1960; Z. Janota Bzowski, Dzieje rodziny Hemplów, W. 1981; A. Myszkowski, Słownik biograficzny komunistów polskich represjonowanych w ZSRR, „Zeszyty Historyczne” [Paryż] 1984 nr 69 s. 51; J. Hempel, Listy do siostry, L. 1961; W. Papiewska, Wspomnienia siostry, W. 1958; J. Szmyd, Jan Hempel. Idee i wartości, W. 1987; Prasa lubelska. Tradycje i współczesność, L. 1966, s. 74—75; „K.Lub.” 1964, 1971; „Kurier Lub.” 1958, nr 304; 1967, nr 66; 1987, nr 89.

Tadeusz Radzik

HERA KONSTANTY (1841—1913), przemysłowiec, powstaniec 1863 r., działacz społeczny, filantrop. Ur. 18 III w Lublinie. Ojciec jego posiadał zakład farbiarski. Do szkoły uczęszczał w Lublinie. Za działalność niepodległościową został aresztowany na początku 1863 r. i zwolniony w lutym tego roku. Brak wiadomości o jego dalszym udziale w powstaniu, po którego upadku wyjechał za granicę, gdzie pracował w zakładach farbiarskich. Po ogłoszeniu amnestii dla uczestników powstania powrócił do Lublina. Tu jednak został aresztowany i przez 6 miesięcy przebywał w więzieniu na Zamku Lubelskim. W r. 1888 uruchomił w Lublinie przy ul. Św. Ducha 359 farbiarnię, którą w następnych latach rozbudował.

Aktywnie udzielał się w życiu społeczno-kulturalnym i oświatowym Lublina. Był jednym z inicjatorów Kasy Pożyczkowej Przemysłowców Lubelskich; przez wiele lat pełnił funkcję jej skarbnika. Uczestniczył w organizacji Szkoły Handlowej Męskiej w Lublinie. Był honorowym członkiem Tow. Pomocy dla Szkoły Handlowej w Lublinie (minimalna składka dla członka honorowego wynosiła 1000 rb., a rzeczywistego 100 rb.). Pełnił funkcję opiekuna Szkoły Rzemieślniczej im. Syroczyńskiego przy ul. Króla Leszczyńskiego w Lublinie. Prowadził działalność filantropijną na rzecz Lubelskiego Domu Zarobkowego. Był fundatorem jednego łóżeczka w szpitalu dziecięcym przy ul. Staszica. W testamencie zapisał Lubelskiemu Domowi Zarobkowemu przy Lubelskim Tow. Dobroczynności 7000 rb. oraz Domowi Starców i Kalek przy Lubelskim Tow. Dobroczynności 7000 rb.

Zm. 3 VII w Urlach pod Warszawą. Pochowany został w grobowcu rodzinnym na cmentarzu katolickim przy ul. Lipowej. Po jego śmierci „K. Lub.” donosił, iż: „Zmarły cieszył się w mieście [...] ogólnym szacunkiem jako człowiek nieskazitelnego charakteru i zacnego serca. K. Hera był jednym z tych ludzi doby minionej, którzy złożywszy w młodości sprawię umiłowanej ofiarę krwi, przez całe życie nie zaparli się swych ideałów i realizowali je w pożytecznej dla społeczeństwa działalności”.

„K. Lub.” 1914, s. 14; „Z. Lub.” 1916, nr 119; Groby uczestników powstania styczniowego na cmentarzach Lublina, oprac. Z. Bieleń, L. 1985, s. 25; K. Poznański, Szkoły im. A. i J. Vetterów w Lublinie, L. 1985, s. 44; APL, AmL, sygn. 8709, 9003, 9028.

Bronisław Mikulec

HINCZ KAROL (1787—1881), aptekarz, działacz gospodarczy i społeczny. Był właścicielem apteki i kamienicy w Lublinie. Angażował się w różnorodną działalność gospodarczą. Od początku 1. 40. XIX w., wspólnie ze szwagrem Teofilem Gerliczem, dzierżawił dochód z czopowego w Lublinie (kaucja dzierżawna wynosiła 140 000 złp, co

stanowiło kwartalną wartość czynszu dzierżawnego). Kontrakt dzierżawny przedłużali prawie do 1852 r. W r. 1853 Hincz odkupił od Jana Simona browar i przerobił go na destylarnię, którą przez pewien okres prowadził wspólnie z Henrykiem Brainingiem; ten po kilku latach odkupił udział Hincza i stał się wyłącznym właścicielem destylarni. Hincz był członkiem Tow. Akcjonariuszy do Wspierania Fabryk Sukna w Lublinie, utworzonego w r. 1828 w celu dostarczania środków finansowych na utrzymanie manufaktury sukna Antoniego Domańskiego w Lublinie i jej rozbudowę. Tow. składało się z 25 członków: 10 ziemian, 12 przedstawicieli sfer urzędniczych i wolnych zawodów, 3 reprezentantów zamożnego mieszczaństwa. Kapitał zakładowy spółki wynosił 60 000 złp, złożonych ze 120 udziałów po 500 złp każdy. Była to suma znaczna, pozwalająca na sfinansowanie produkcji w większych rozmiarach. Działalność spółki została przerwana przez wybuch powstania listopadowego.

Hincz prowadził aktywne życie społeczne. Był radcą wojewódzkim, przez wiele lat pełnił funkcję przełożonego kościoła ewangelickiego w Lublinie. Z własnych funduszy urządził cmentarz ewangelicki (otoczył cmentarz murem) w Lublinie. Był członkiem Deputacji oraz Rady Handlowej i Rękodzielniczej, członkiem założycielem, na początku 1. 40. XIX w., Resursy Obywatelskiej w Lublinie, która odegrała w życiu miasta znaczną rolę. Zajmowała się nie tylko organizowaniem rozrywek dla elity towarzyskiej miasta, ale starała się również poprawić stan oświaty poprzez zorganizowanie biblioteki, propagowanie czytelnictwa oraz organizowanie odczytów popularnonaukowych.

W l. 1831—1832 czynił starania o uzyskanie szlachectwa. Urząd Muncypalny m. Lublina, przesyłając 30 VIII 1832 r. opinię o nim do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, pisał: „Karol Hincz, właściciel apteki i domu [...] od 14 lat w Lublinie zamieszkały przez swe moralne i prawdziwie obywatelskie postępowanie zasłużył na publiczny szacunek współobywateli”. Szlachectwo uzyskał w październiku 1839 r.

Żoną Hincza była Ludwika z Gerliczów (1801—1880), córka znanego w Lublinie przemysłowca, właściciela browaru Kaspra Gerlicza, który po śmierci w r. 1814 pozostawił majątek wartości 148 000 złp (roczny budżet Lublina w tym okresie wynosił 70 000 złp). Jego syn Teofil Gerlicz prowadził otrzymany w spadku browar w Lublinie; nabył również dobra Kraczewice i Ciecierzyn w pow. lubelskim oraz Suchodoły w pow. krasnostawskim.

Zm. 25 I w Lublinie, został pochowany na cmentarzu ewangelickim przy ul. Lipowej.

Herbarz rodzin szlacheckich Królestwa Polskiego, cz. 1, W. 1853 s. 208; A. Kierek, Stosunki ekonomiczne miasta Lublina w latach 1815—1870, „Annales UMCS” sec. G., vol. VIII, 1962, s. 430; tenże, Przemiany gospodarcze w Lublinie w latach 1795—1864, w. Dzieje Lublina, t. 1, L. 1965, s. 232; B. Mikulec, Z dziejów burżuazji lubelskiej, „Annales UMCS” .sec. F., vol.

XLI/XLII, 1987/11988, s. 120; Arch. Sądu Rej. w Lublinie, Księgi hipoteczne nieruchomości miasta Lublina, nr 20; APL, Kancelaria notariusza A. Dąbrowskiego 1827/87, 1828/289; APL, Kancelaria notarialna J. Wasiutyńskiego 1832/74; APL AmL, sygn. 2012.

Bronisław Mikulec

HOŁOBUT STANISŁAW WIESŁAW (1907—1988), lekarz ginekolog, fizjolog, prof. UMCS, AM i WSR, rektor AM w Lublinie. Ur. 12 IX w Żurawie k. Żydaczowa, d. woj. stanisławowskie, syn Zygmunta, dr praw i sędziego, oraz Wandy z Grzymalskich, brat Wandy Stojałowskiej, biologa, emeryt, prof. AM w Lublinie. W l. 1917—1925 uczęszczał kolejno do trzech gimnazjów lwowskich, a po otrzymaniu świadectwa dojrzałości w X Gimnazjum im. H. Sienkiewicza, studiował na Wydz. Lekarskim UJK (1925—1931). Jako student podjął w 1928 i następnie kontynuował aż do początków 1937 r. pracę w Zakładzie Fizjologii tegoż uniwersytetu, najpierw jako demonstrator i młodszy asystent, po uzyskaniu zaś stopnia doktora wszech nauk lekarskich (2 VII 1931) — starszy asystent. W tym czasie odbywał również praktykę lekarską w Państwowym Szpitalu Powszechnym (1931—1932) oraz — w celu zdobycia stosownej specjalizacji — w Klinice Położnictwa i Chorób Kobięcych UJK (1932—1934). Wyjechawszy do Warszawy zatrudnił się (1 II 1937) w charakterze pracownika kontraktowego w dziale naukowym Zakładów Farmaceutycznych L. Spiessa oraz, dodatkowo, w Instytucie Ekspertyz Sądowych Ministerstwa Sprawiedliwości. Od maja 1939 r. zajmował się bezpłatną praktyką w szpitalu Ubezpieczalni Społecznej.

Niedługo po zajęciu stolicy przez wojska niemieckie powrócił do Lwowa. Wraz z otrzymaniem od władz radzieckich nominacji na docenta fizjologii (potem także kandydata nauk) został zaangażowany do pracy w nowo utworzonym Instytucie Weterynaryjnym (XII 1939—VI 1940), później zaś w Klinice Położniczo-Ginekologicznej Instytutu Medycznego (VI 1940 —VII 1941). Podczas okupacji niemieckiej pracował w Miejskim Szpitalu Położniczym, a następnie w Epidemicznej Stacji Sanitarnej. Po usunięciu ze Lwowa wojsk niemieckich znalazł ponownie zatrudnienie równocześnie w instytutach: Weterynaryjnym (kierownik Zakładu Fizjologii) i Medycznym (ordynator Kliniki Położniczo-Ginekologicznej). Wcielony do II Armii WP (29 IX 1944) brał udział w jej działaniach bojowych, pełniąc obowiązki starszego ordynatora (w stopniu kapitana) w 8. Polowym Szpitalu Chirurgicznym.

W styczniu 1945 r. został oddelegowany z wojska do pracy w nowo powstałym UMCS. Włączył się aktywnie do organizowania Wydz. Lekarskiego, zajmując się głównie tworzeniem od podstaw Zakładu Fizjologii Człowieka. Wraz z powołaniem na stanowisko jego kierownika (1 II 1945) otrzymał nominację na zastępcę prof. W tym samym roku habilitował się w UMCS (na podstawie rozprawy *Badania nad mechanizmem subordynacji*

nerwowej), a w 1947 r. uzyskał tytuł prof. nadzwyczajnego, następnie zaś — zwyczajnego (1956). Zakładem Fizjologii Człowieka, należącym od 1950 r. do AM, kierował do chwili przejścia na emeryturę (30 IX 1977). W pierwszym roku swego zatrudnienia na UMCS przyczynił się do powstania Zakładu Farmakologii, w którym prowadził wykłady.

W AM piastował w różnych okresach także inne, bardziej odpowiedzialne funkcje: prorektora ds. nauki i nauczania (1955—1956) i rektora (1956—1959). W l. 1958—1962 pracował dodatkowo na stanowisku kierownika, a w 1963 r. — opiekuna Zakładu Fizjologii Zwierząt na Wydz. Weterynaryjnym WSR w Lublinie, w okresie 1960—1966 — kuratora i p.o. kierownika Zakładu Fizjologii na Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi UMCS. Był także dyrektorem Instytutu Medycyny Pracy i Higieny Wsi w Lublinie (1970—1974).

Wybitny i ceniony nauczyciel dał się również poznać jako troskliwy opiekun młodej kadry naukowej. Wypromował 18 doktorów i 9 doktorów habilitowanych, a jego 6 uczniów zdobyło później tytuły profesorów. Rozpoczętą w ostatnich latach studiów działalność badawczą rozwijał intensywnie do końca życia. W jego bogatej twórczości (ok. 110 publikacji, z których 39 ukazało się za granicą) dział najliczniej reprezentowany stanowią prace z dziedziny fizjologii doświadczalnej, dotyczące przede wszystkim fizjologii systemu nerwowego i narządu krążenia. Był autorem kilku rozpraw i artykułów z zakresu ginekologii i medycyny pracy. Pełnił funkcje redaktora kwartalnika „Medycyna Wiejska” oraz członka komitetów redakcyjnych czasopism „Acta Physiologica Polonica” i francuskiego „De Medicina Tuenda”.

Z pracownikami swego Zakładu zorganizował w Lublinie m.in. Ogólnopolskie Sympozjum Fizjologiczne (1955) i X Zjazd Fizjologiczny (1960). Działalnością naukową zajmował się także w ramach różnych stowarzyszeń i instytutów. Członek Polskiego Tow. Fizjologicznego od 1936 r., pełnił przez kilka kadencji (1960—1966) funkcję prezesa ZG, którego siedziba znajdowała się wówczas w Lublinie. Był założycielem i przewodniczącym (1949—1963) Oddziału Lubelskiego. Działał w innych zrzeszeniach naukowych, zarówno krajowych (np. LTLeK., LTN — współzałożyciel i przewodniczący Wydziału II Biologia 1973—1983), jak i zagranicznych (Międzynarodowa Unia Nauk Fizjologicznych — członek Prezydium 1960, Międzynarodowe Tow. Medycyny Wiejskiej 1970). Wchodził w skład wielu zespołów naukowych przy PAU i PAN (m.in. Narodowy Komitet Nauk Fizjologicznych — przewodniczący 1960—1966) oraz przy ministerstwach: Szkolnictwa Wyższego i Zdrowia. Był członkiem Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego.

Obciążony stale rozlicznymi obowiązkami i zajęciami nigdy nie uchylał się od pracy w organizacjach społecznych. W czasie studiów działał we Wzajemnej Pomocy Medyków UJK, później w Związku Młodzieży Chrześcijańskiej Polska YMCA (1937), a w okresie II wojny światowej — w ukraińskich i radzieckich stowarzyszeniach o charakterze zawodowym i

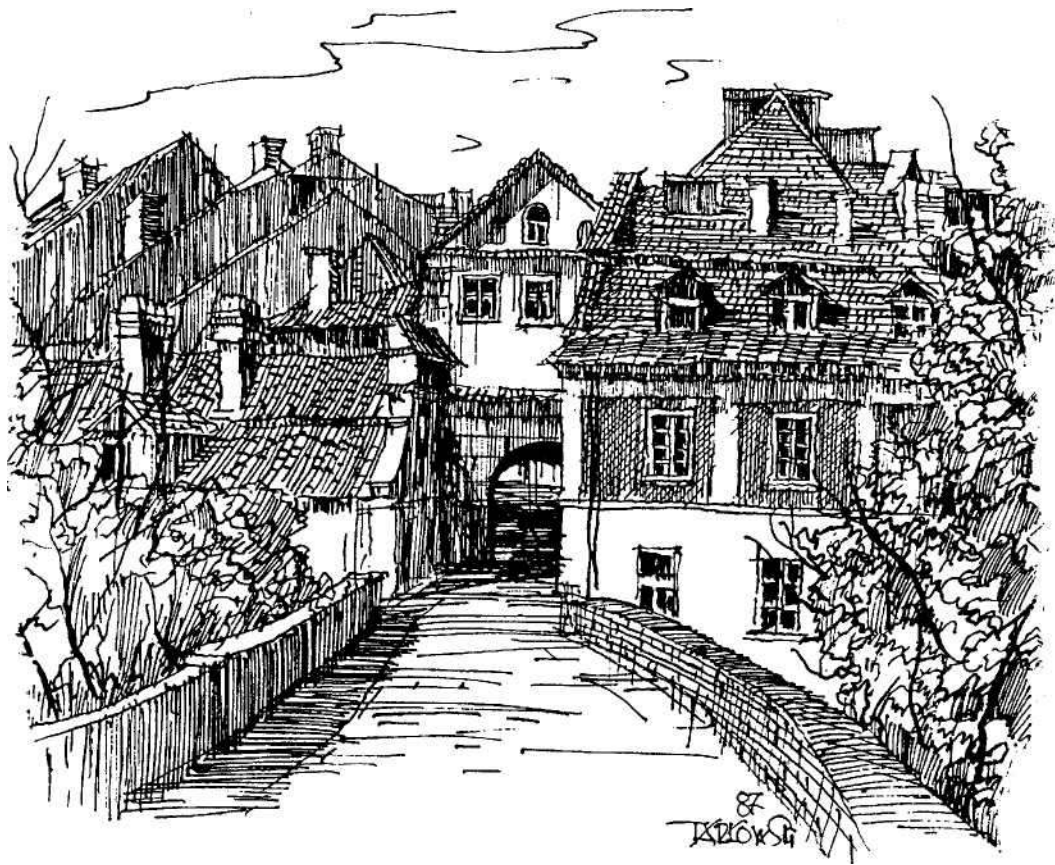
społeczno-lekarskim. Po 1945 r. był m.in. członkiem Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia (konsultant Zarządu Wojewódzkiego), PCK, Klubu Profesury Demokratycznej na AM (1950—1952). ZBoWiD, Polskiego Tow. Tatrzańskiego, Automobilklubu Lubelskiego i Tow. Przyjaciół UMCS. Należał do grona założycieli Akademickiego Ośrodka Zdrowia w Lublinie.

Wyróżniony był wieloma odznaczeniami państwowymi (Krzyż Komandorski i Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi i in.), resortowymi (Medal Komisji Edukacji Narodowej, tytuł honorowy „Zasłużony Nauczyciel PRL”, odznaka „Za wzorową pracę w służbie zdrowia”), regionalnymi (odznaka „Zasłużony dla Lubelszczyzny”). Zarządy Główne Polskiego Tow. Fizjologicznego i LTN nadały mu zaszczytny tytuł członka honorowego, a władze AM w Lublinie — doktora honoris causa (1985).

Zm. 18 XI w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Zawarte przezeń w 1958 r., a po pięciu miesiącach formalnie unieważnione małżeństwo z Bogumiłą Marią Kowalską, było bezdzietne.

Akademia Medyczna w Lublinie. W XX-lecie Polski Ludowej 1944—1964, L. 1964 s. 11 (fot.), 47—51 passim; Księga Pamiątkowa Wyższej Szkoły Rolniczej w Lublinie 1944—1964, L. 1965 s. 53, 75—76, 187; Dzieje Akademii Medycznej w Lublinie 1944—1914, L 1974 s. 9, 19, 22 (fot.), 90—91, passim; Kto jest kim w Polsce, W. 1984 s. 299; T. Kielanowski, Prawie cały wiek dwudziesty. Wspomnienia lekarza, Gd. 1987 s. 5Ś, 75—76, 187; Kto jest kim w polskiej medycynie, W. 1987 s. 209; „Kurier Lub.” 1988 nr 226, s. 228, fot; „Szt. Ludu” 1988 nr 271—273; Kronika Akademii Medycznej w Lublinie za r. akad. 1988—1989, L. 1990; W. Matysiak, II formaît la vie de savant et vivait sa pUnitude, „Annales UMCS” sec. D vol. XLVI 1991 s. VII—IX, fot. s. VI; AAML, akta osobowe profesorów AM nr 5; Muzeum AML, dokumenty osobiste i pamiątki W. Hołobuta; Instytut Medycyny Wsi w Lublinie, Dział Kadr, teczka akt personalnych nr 489; dokumenty i informacje udostępnione przez prof. dr hab. Wandę Stojalowską.

Stanisław Wiśniewski

J

JACYNA-ONYSZKIEWICZ TADEUSZ (1906—1973), lekarz chirurg, zastępca prof. UMCS, prof. AM w Lublinie. Ur. 12 VIII w Dolinie (d. woj. stanisławowskie), syn Zdzisława, urzędnika państwowego, i Olgi z Borysiewiczów. Od 1916 r. uczęszczał do gimnazjum (późniejsze III Gimnazjum Państwowe im. S. Batorego) we Lwowie. Po zdaniu matury w 1924 r. rozpoczął studia na Wydz. Lekarskim UJK, a w ostatnich latach nauki (1928—1930) był zatrudniony jako demonstrator w Katedrze Anatomii Opisowej tej uczelni. Uzyskawszy dyplom doktora wszech nauk lekarskich (31 VIII 1930), pracował do grudnia 1939 r. w Klinice Chirurgicznej zrazu w charakterze młodszego, a od 1933 r. starszego asystenta. Od 1 I 1940 do 1 VII 1941 był pierwszym asystentem tejże Kliniki, która wchodziła wówczas w skład powołanego do życia przez władze radzieckie Instytutu Medycznego (Medinstitut). Podczas okupacji hitlerowskiej ordynował na oddziale chirurgicznym Szpitala Powszechnego, jednocześnie kontynuując pracę {*zaczął* ją w 1934 r., a zakończył 1 VIII 1944 r.) w Centralnej Przychodni Kolejowej na stanowisku specjalisty chirurga. Po wyparciu Niemców ze Lwowa przez Armię Czerwoną został mianowany docentem, i kierownikiem Kliniki Chirurgicznej Medinstitutu.

Od 16 XI 1944 r. służył w randze majora lekarza w WP, pełniąc funkcję kierownika oddziałów chirurgicznych trzech szpitali wojskowych (VII garnizonowego, 66. ewakuacyjnego i II okręgowego), a następnie naczelnego chirurga Okręgu Wojskowego Lublin.

Już na jesieni 1944 r. oddał się do dyspozycji władz nowo utworzonego Wydziału Lekarskiego UMCS. Zatrudniony na stanowisku docenta w Katedrze Medycyny Wojskowej prowadził w r. akad. 1944—1945 wykłady z chirurgii wojskowej. Pozostając w mundurze wojskowym (zdemobilizowany został dopiero w lipcu 1946 r.) objął 1 XI 1945 r.

kierownictwo Kliniki Chirurgii Ogólnej, początkowo w stopniu adiunkta, później zastępcy prof. Uzyskawszy w 1948 r. zatwierdzenie habilitacji na podstawie rozprawy *Uszkodzenia dużych naczyń i tętniak urazowy*, otrzymał wraz z utworzeniem w 1950 r. AM nominację na kierownika Katedry i I Kliniki Chirurgicznej. Stanowisko to piastował do końca życia, a po kolejnych awansach na prof. nadzwyczajnego (1953) i zwyczajnego (1964) został w 1971 r. dyrektorem zorganizowanego wtedy Instytutu Chirurgii AM. W l. 1965—1968 był kuratorem Katedry Radiologii, w okresie zaś 1956—1959 prorektorem do spraw klinicznych. Wielokrotnie z ramienia Rady Wydziału Lekarskiego wchodził do Senatu AM. Miał poważne osiągnięcia na polu dydaktyki, albowiem wypromował 5 doktorów habilitowanych i 18 doktorów oraz wykształcił 54 lekarzy specjalistów z dziedziny chirurgii. Swoją wiedzę medyczną przekazywał również podczas wykładów urządzanych dla lekarzy przez takie instytucje i stowarzyszenia, jak: Wojewódzki Wydz. Zdrowia, Rada Naukowa ZUS, LTLeK., Oddział Lubelski Polskiego Tow. Ftyzjatrycznego.

Przyczynił się waleśnie do utworzenia Oddziału Lubelskiego Tow. Chirurgów Polskich, któremu później przez wiele lat przewodniczył, będąc jednocześnie prezesem tegoż stowarzyszenia (1970—1972). W 1955 r. powołany został na członka rzeczywistego Międzynarodowego Tow. Chirurgii. Aktywny uczestnik międzynarodowych i krajowych konferencji chirurgów, sam był głównym organizatorem 46 Zjazdu Tow. Chirurgów Polskich w Lublinie (1972). Należał też do LTN (współzałożyciel i od chwili jego powstania przewodniczący Wydziału II Biologii), LTLeK. oraz polskich towarzystw: Endokrynologicznego, Ortopedycznego i Traumatologicznego, Ftyzjatrycznego (przed 1951 r. Tow. do Badań nad Gruźlicą).

Jacyna-Onyszkiewicz był autorem lub współautorem ok. 75 prac naukowych. Dotyczą one przeważnie zagadnień związanych z chirurgią dróg żółciowych i żołądka (m.in. *Choroba wrzodowa wśród rolników*, W. 1964), torakochirurgią, urazowością pracy na wsi, a także dziejami lwowskiej szkoły chirurgicznej. Znalazł się w gronie autorów podręcznika *Chirurgia kliniczna* (W. 1967). W historii chirurgii zapisał się jako twórca metody (opisał ją w publikacji z 1963 r.) przecięcia zwieracza bańki wątrobowo-trzustkowej. Był członkiem kolegium redakcyjnego czasopisma „Polski Przegląd Chirurgiczny”.

Legitymował się kilkoma odznaczeniami wojskowymi, państwowymi i in.: Medalem Zwycięstwa i Wolności, Odznaką Grunwaldzką, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, odznakami „Za wzorową pracę w służbie zdrowia” i „Za zasługi dla Lubelszczyzny” oraz Złotą Odznaką Związkową. W 1968 r. otrzymał nagrodę wojewódzką.

Uraz klatki piersiowej i jego następstwa były przyczyną nagłej śmierci Jacyny-Onyszkiewicza 4 III w Krynicy, gdzie przebywał na kuracji. Pochowany został w Lublinie na cmentarzu przy

ul. Lipowej (sekt. 15b). Z małżeństwa ze Stefanią Mierzeńską (1908—1990), lekarzem ftyzjopediatrą, miał dwoje dzieci: Zdzisława (ur. 1939), lekarza ginekologa, i Teresę (ur. 1942), nauczycielkę szkół średnich.

PSB t. XXIV s. 67—68 (A. Panecka). Nekrologi i wspomnienia pośmiertne. „Annales UMCS” sec. D vol. XXVIII, 1973 s. XI—XII (fot., Index des travaux scientifiques, oprac. A. Chutkowska, s. XIII—XVI); „Biul. LTN” Biologia, 1973 nr 1 s. 123, fot.; Kronika Akademii Medycznej w Lublinie za r. akad. 1972—1973, L. 1974 s. 82—83, „Kurier Lub.” 1973 nr 54, fot. (Z. Papliński); Pamiętnik XLVI Zjazdu Chirurgów Polskich w Lublinie, L. 1974 s. 2—3; „Polski Przegląd Chirurgiczny” 1973 t. XXIV s. 67—68 (A. Panecka); „Służba Zdrowia” 1973 nr 18 (A. Panecka); „Szt. Ludu” 1973 nr 54; H. Mysakowska, 50 lat walki z gruźlicą na Lubelszczyźnie, L. 1962 s. 64—65, 103 104; Akademia Medyczna w Lublinie. W XX-lecie Polski Ludowej 1944—1964, L. 1964 s. 95—98, passim; Akademia Medyczna w Lublinie 1944—1974, L. 1974 s. 125—130, 313 (fot.), passim; R. Drews, Sylwetki siedmiu wybitnych chirurgów polskich, „Polski Przegląd Chirurgiczny” 1974 t. XLVI s. 955—956 (fot.); J. Opieńska-Blauth, Drogi i spotkania. Wspomnienia profesora, L. 1979, s. 134—135; Sylwetki chirurgów polskich, Wr. 1982 s. 72—73, fot.; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.-Ł. 1987 s. 67, 129; Album Chirurgów Polskich, Wr. 1990 s. 94—95 (fot.); Cmentarz przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990 s. 77; A. Panecka, Proj. dr hab. Tadeusz Jacyna-Onyszkiewicz, „Medicus” 1993 nr 6/7 s. 14 (fot.); AAML, akta osobowe profesorów AM,teczka nr 26; Muzeum AML, papiery osobiste i pamiątki po T. Jacynie-Onyszkiewiczu.

Stanisław Wiśniewski

JACZEWSKI FRANCISZEK (1832—1914), bp lubelski i administrator diecezji podlaskiej. Ur. 9 V we wsi Górki Grubaki, należącej do parafii Korytnica (d. pow. Węgrów), syn szlachcica Macieja i Marianny z Górskich. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Pniewndku. Od czerwca 1845 r. został przeniesiony do Szkoły Publicznej w Siedlcach, uzyskując nagrodę na konkursowym egzaminie i wpis do trzeciej klasy. W r. 1846 uczył się już do gimnazjum siedleckiego. W r. 1850 został alumnem w seminarium podlaskim w Janowie, a po dwu latach studiował w Akademii Duchownej rzym.-kat. w Warszawie. W trakcie studiów 12 VIII 1855 r. otrzymał w Lublinie święcenia kapłańskie z rąk bp. W. Pieńkowskiego, a w r. 1856 ukończył Akademię ze stopniem kandydata św. teologii. Specjalizował się w biblistyce, interesował się homiletyką (późniejsze badania naukowe prowadził w tym zakresie).

Po ukończeniu studiów ks. Jan Twardowski, administrator diecezji podlaskiej, mianował go 10 VIII 1856 wikariuszem w Sokołowie Podlaskim. 31 VIII 1857 uzyskał nominację na prof. w Seminarium Duchownym w Janowie Pódl. Wykładał tam Pismo św. i teologię moralną. Od 31 VIII 1858 był wicerektorem, potem rektorem seminarium janowskiego i asesorem konsystorza podlaskiego aż do kasaty tej diecezji i poddania jej biskupowi lubelskiemu (ukaz carski z r. 1867). Z polecenia ks. K. Sosnowskiego, administratora diecezji lubelskiej, ks. Jaczewski został członkiem delegacji, która miała przywieźć akta konsystorza podlaskiego do Lublina. Po przeniesieniu się do Lublina pełnił obowiązki regensa i profesora Pisma św. w Seminarium Duchownym lubelskim do 20 IX 1870 (ponownie, prof. w l. 1883—1885). Kuratorem parafii Stoczek Łukowski został 15 IV 1868 i był nim do r. 1883. Bp. lubelski K. Wnorowski w r. 1883 mianował go drugim sędzią w konsystorzu. Obrońcą węzła małżeńskiego przy sądzie kościelnym był w r. 1870, sędzią prosynodalnym w l. 1873—1883, sędzią II instancji w Lublinie w l. 1882—1885. 31 11 1885 r. otrzymał godność kanonika gremialnego katedralnego.

Po śmierci bp. Wnorowskiego kapituła lubelska 28IV1885 r. wybrała ks. Jaczewskiego wikariuszem kapitulnym i „tymczasowo zarządzającym diecezją podlaską” (i od tej daty aż do śmierci był delegowanym sędzią apostolskim dla spraw „warszawskich”).

Nominację na bp. lubelskiego i administratora diecezji podlaskiej otrzymał od papieża Leona XIII 31 1889 r., konsekracja miała miejsce 18 V 1890, a dokonał jej bp. włocławski A. Bereśniewicz w kościele Św. Katarzyny w Sankt-Petersburgu. Ingres do katedry lubelskiej odbył się 1 VII 1890 r.

Rządy bp. Jaczewskiego przypadły na okres szczególnie niekorzystny dla Królestwa Polskiego (pod zaborem rosyjskim): kwestia unitów (nawracanie siłą na prawosławie, sprawa wprowadzenia jęz. rosyjskiego (w l. 1879—1897 nawet lekcje jęz. polskiego odbywały się po rosyjsku). W związku z tym podejmował liczne działania: popierał strajki szkolne w l. 1902—1905. Jako jedyny bp w Królestwie Polskim poparł nauczycieli religii, którzy odmawiali podporządkowania się władzy szkolnej (strajk szkolny w r. 1905). Chciano go za to przenieść na biskupstwo do Płocka, ale się obronił. Dążył do poprawy warunków materialnych ludności, zwłaszcza po zamieszkach rewolucyjnych w r. 1905 w Lublinie i Puławach. Od r. 1891 prowadził akcję propagowania hodowli jedwabników i sadzenia drzew morwowych. Był rzecznikiem Związku Katolickiego, który w swych założeniach miał rozwijać rolnictwo i rzemiosło. W r. 1908 powołał Komitet Diecezjalny Związku Katolickiego. Utworzono wówczas 23 związki parafialne. W l. 1901—1908 wybudował w Lublinie nowy gmach dla Seminarium Duchownego (częściowo za pożyczone pieniądze), uzyskując znaczny wzrost liczby kleryków. Tuż przed śmiercią uczynił zapis notarialny na rzecz Lubelskiego Tow. Dobroczynności w Lublinie w kwocie 6000 rb. jako kapitał wieczysty, w tym 1000 rb na ogólne potrzeby Tow., a pozostałą kwotę na wpisy szkolne dla uczniów niezamożnych.

Za jego rządów w l. 1885—1914 w obu diecezjach powiększono 4 kościoły i wybudowano 20 nowych, mimo że nie wydawano zezwoleń na budowę w regionach zasiedlonych przez unitów. W sprawę unitów był mocno zaangażowany. Zasłużył się włączeniem do obrządku łacińskiego ok. 200 tys. unitów w diecezji lubelskiej i podlaskiej. Sytuacja Kościoła katolickiego i narodu polskiego była dla bp. Jaczewskiego tak istotna, że mimo różnych szykan ze strony władz rządowych (np. nigdy nie zezwolono mu na wyjazd do Rzymu) nie przestawał pisać memoriałów do gubernatorów w Lublinie, Siedlcach, Warszawie, do cara Aleksandra II, stojąc zdecydowanie w obronie praw Kościoła i wolności narodu, w sprawie korzystania z własnego języka (polskiego) w nauczaniu kościelnym i szkolnym. Występował o swobodę wyznania. W l. 1908—1909 zainicjował projekt odezwy Episkopatu Królestwa Polskiego, wyrażając sprzeciw wobec polecenia ogłaszania z ambon zarządzeń państwowych.

W roku kasaty unii na Podlasiu wydał swój katechizm parafialny (kilkakrotnie wznawiany). W l. 1895—1899 przetłumaczył 4 tomy kazań katechetycznych J. Zöllnera.

Ks. bp. Jaczewski nie doczekał wolnej Polski, zm. 23 VII 1914. W nekrologu napisano: Biskup Franciszek Jaczewski, „prałat domowy Jego Świątobliwości, Asystent Tronu Papieskiego”. Został pochowany 27 VII w podziemiach katedry lubelskiej.

Franciszek Jaczewski, biskup lubelski, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. II, W. 1982, s. 103—105; Ks. F. Stopniak, Franciszek Jaczewski 1832—1914, biskup lubelski administrator diecezji podlaskiej 1884—1914, „WDL” 1985 nr 5—7 s. 131—136. AAL, ks. E. Idziakowski, Sądownictwo kościelne na terenie diecezji lubelskiej (1790—1985), L. 1985, mps., s. 300—302; Akta osobiste bpa Franciszka Jaczewskiego (1844—1932).

Anna Teresa Pawłowska

JARZĄB JÓZEF (1889—1969), lekarz stomatolog, prof. UMCS i AM w Lublinie. Ur. 10 III we wsi Krużłowa Wyżną koło Nowego Sącza w rodzinie chłopskiej Franciszka i Agnieszki z Matusików. Ukończył szkołę powszechną w swojej miejscowości i gimnazjum humanistyczne w Nowym Sączu. W 1913 r. zdał egzamin dojrzałości i zapisał się na Wydz. Lekarski UJ w Krakowie. Po wybuchu I wojny światowej został wcielony do armii austriackiej (1915). Pełnił w niej służbę sanitarno-medyczną w batalionach i szpitalach polowych kontynuował w WP, do którego wstąpił jako ochotnik. Zdemobilizowany w stopniu kapitana-lekarza w 1920 r. rozpoczął naukę w Państwowym Instytucie Dentystycznym w Warszawie. Po otrzymaniu dyplomu lekarza dentysty (1922) pracował przez 7 lat w Klinice Stomatologicznej UJK w charakterze starszego asystenta. Równocześnie na Wydz. Filozoficznym tegoż Uniwersytetu studiował biologię i antropologię, uzyskując absolutorium w 1925 r. Otrzymał po 2 latach pracy urlop wykorzystał na uzupełnienie studiów na

uniwersytecie w Rostocku (Niemcy), gdzie w 1931 r. zrobił doktorat z zakresu medycyny ogólnej. Dla pogłębienia wiedzy i umiejętności fachowych na dłuższe pobyty w wielu krajach europejskich udawał się często również w l. 1935—1939, gdy nie pełnił już funkcji kierowniczych w Katedrze i Klinice.

Powołany do WP w pierwszym dniu kampanii wrześniowej 1939 r. walczył z Niemcami, odnosząc ranę w nogę. Z rozkazu władz okupacyjnych został wysiedlony z Poznania. Zamieszkawszy w Krakowie zatrudnił się w Szpitalu Św. Łazarza jako ordynator Oddziału oraz organizator i kierownik Przychodni Obrażeń Szczękowych. Aktywnie uczestniczył w akcji tajnego nauczania, prowadząc specjalizację ze stomatologii dla lekarzy oraz wykłady i ćwiczenia z tej dziedziny dla studentów UJ, a potem także słuchaczy przeniesionego z Warszawy do Krakowa po upadku powstania 1944 r. podziemnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. Ponadto przekazywał pieniądze i udostępniał swoje mieszkanie na urządzenie kursów i matur szkolnych.

Po wyzwoleniu nadal ordynował w szpitalu krakowskim i jednocześnie od 1945 r. dojeżdżał do Łodzi, gdzie na tamtejszym nowo powstałym Uniwersytecie jako zastępca prof. odbywał zajęcia dydaktyczne i objął stanowisko prodziekana Wydziału Stomatologicznego, a zarazem kierownika zorganizowanej przez Katedrę Ortodontji. Tam też w marcu 1947 r. habilitował się, uzyskując stopień naukowy docenta dentystyki zachowawczej.

We wrześniu tegoż roku rozpoczął pracę na UMCS, otrzymawszy od władz uczelni nominację (zatwierdzoną przez prezydenta RP 24 VIII 1948 r.) na prof. nadzwyczajnego (prof. zwyczajnym został 29 XI 1956 r.). Równocześnie powierzono mu obowiązki kierownika nowo utworzonej Katedry i Kliniki Stomatologicznej UMCS, a od 1950 r. AM. W pierwszym okresie swego zatrudnienia w Lublinie (z powodu braku mieszkania osiedlił się tu na stałe dopiero w lipcu 1948 r.) najwięcej wysiłku włożył w powołanie do życia Kliniki, która znalazła siedzibę w wyremontowanym przy jego bezpośrednim udziale, doszczętnie zrujnowanym budynku po dawnej fabryce przy ul. Lubartowskiej 58. Po oddaniu tej placówki do użytku (1949) troszczył się stale o jej należyte urządzenie i wyposażenie oraz rozbudowę. Oprócz nowych oddziałów uruchomił przy Klinice Wojewódzką Przychodnię Specjalistyczną, której był wieloletnim kierownikiem. Sprawami Kliniki nie przestał się interesować nawet po przejściu na emeryturę (1963).

Przez cały czas prowadził intensywną działalność dydaktyczną, kształcąc zarówno studentów i młodszych pracowników (wypromował 2 doktorów habilitowanych i 8 doktorów medycyny), jak też lekarzy, których szkolił na urządzanych systematycznie w Klinice kursach specjalistycznych.

W kraju, a także za granicą cieszył się sławą wybitnego uczonego. Interesował się głównie zagadnieniami praktycznymi z zakresu chirurgii stomatologicznej i szczękowo-twarzowej, stomatologii zachowawczej, patologii jamy ustnej i in. dziedzin. Pozostawił po sobie 44

prace, wśród których oprócz publikacji naukowych (są to przeważnie artykuły drukowane w prasie fachowej) i dydaktycznych (skrypty akademickie: *Stomatologia dla studentów medycyny*, W. 1955, W. 1959, *Wykłady z farmakologii*, L. 1959, a także rozdziały w podręcznikach *Stomatologia zachowawcza*, W. 1952, W. 1954, *Higiena wsi*, W. 1957), są również opracowania o charakterze popularnonaukowym (np. poradniki medyczne). Był współredaktorem periodyków specjalistycznych („Polska Stomatologia”, „Przegląd Stomatologiczny” i „Czasopismo Stomatologiczne”), od 1931 r. współpracował z włoskim czasopismem „La Stomatologia”. Brał udział we wszystkich krajowych i wielu zagranicznych zjazdach i konferencjach stomatologów. Był założycielem (1950) i długoletnim prezesem Oddziału Lubelskiego Polskiego Tow. Stomatologicznego, członkiem zwyczajnym, a po wojnie jako jedyny Polak — regentem Międzynarodowej Akademii Dentystycznej w Waszyngtonie (1931), członkiem honorowym Akademii Stomatologicznej w Nowym Jorku (1932) i członkiem Międzynarodowej Federacji Dentystycznej (1928). Należał do lubelskich towarzystw: Lekarskiego i Naukowego. W okresie międzywojennym działał w Związku Lekarzy Dentystów Państwa Polskiego, w Lublinie pełnił funkcję prezesa Okręgowej Kontroli Zawodowej.

W uznaniu licznych zasług otrzymał Krzyż Kawalerski i Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, medal Dziesięciolecia Polski Ludowej oraz odznaki: „Za wzorową pracę w służbie zdrowia”, „Zasłużony dla Lublina”, złotą odznakę Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego.

Zm. 10 III w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (sekt. 16ab). Z małżeństwa z Heleną Kończakowską (1896—1976) miał córkę Zofię Grazyne (ur. 1926), lekarza, prof. dr hab. i kierownika (od 1963 r.) Katedry i Kliniki Stomatologicznej AM w Lublinie.

[S. Gogołowska] *Ges, 35 lat w służbie nauki*, „KiŻ” 1950, nr 40, fot.; M. Strużak-Wysokińska, *Prof. dr Józef Jarząb. Trzydziestolecie pracy naukowej*, L. 1957 (m. in. bibliografia prac); *Kronika Akademii Medycznej w Lublinie za r. akad. 1962—1963*, L. 1964, s. 31—32, fot.; toż za r. akad. 1968—1969, L. 1970, s. 60 (Wspomnienia pośmiertne); *Akademia Medyczna w Lublinie. W XX-lecie Polski Ludowej*, L. 1964, s. 142—d43; F. Bohdanowicz, *Wspomnienie o Prof. Józefie Jarząbie*, „Czasopismo Stomatologiczne” 1969, nr 11, s. 1088—1090; *In memoriam prof. dr Józef Jarząb*, tamże, s. 1087—1088; *Dziś pogrzeb prof. dr Józefa Jarząba*, „Kurier Lub.” 1969, nr 62. fot.; „Szt. Ludu” 1969, nr 61—65; *Józef Jarząb 1889—1969*, „Annales UMCS” sec. D, vol. XXI 1970, s. I—II; *Index des travaux scientifiques oprac. A. Chutkowska*, tamże, s. II—IV; M. Jesionowski, *Historia stomatologii polskiej*, W. 1971, s. 116, 134, 184, 255—256, fot. s. 256, spis prac s. 256—258; *Dzieje Akademii Medycznej w Lublinie 1944—1974*, L. 1974, s. 194—195, 309—310, fot.; *Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie*, oprac. M. Gminter i in., L. 1990, s. 79; AAML, akta personalne profesorów AM,teczka nr 7; Muzeum AML,

dokumenty osobiste i pamiątki po J. Jarząbie (tu również G. Jarzab, Prof. zw. dr hab. dr med. Józef Jarzab, mps).

Stanisław Wiśniewski

JAWORSKI JAKUB (1894—1959), wiceprezydent Lublina, pracownik Zarządu Miasta, major w stanie spoczynku. Ur. 8 XII w Lackim Szlacheckim (woj. stanisławowskie); syn Mikołaja i Karoliny z Krechowickich, pochodzących ze szlachty zagrodowej, prowadzących rodzinne gospodarstwo rolne. Szkołę powszechną ukończył w Lackim Szlacheckim. W l. 1906—1914 uczęszczał do c. k. Gimnazjum I z polskim językiem wykładowym w Stanisławowie. W trakcie nauki należał do organizacji niepodległościowej „Drużyniaczy” (8X111911—191X1914). Świadectwo dojrzałości uzyskał 3 VI 1914 r.; 29 IX tego roku został wcielony w Nowym Sączu do batalionu zapasowego 58 pp armii austriackiej. Był na froncie serbskim i włoskim (10 XII 1914—21 VII 1915), gdzie został ranny i przebywał w szpitalu w Krsko. Skierowany na front włoski dowodził plutonem w stopniu podchorążego (8 XI 1915—21 V 1916), a później kadeta (mianowanie 6II 1916). Ponownie ranny, leczony w szpitalu w Żiżkow (22 V—2 VIII 1916), otrzymał urlop zdrowotny (3—27 VIII 1916). Był instruktorem w batalionie zapasowym 58 pp (28 VIII—12X11916), potem powrócił do IV batalionu 58 pp. 18 XI 1916 r. został mianowany chorążym (ze starszeństwem od 1 11917 r.). 27 XI 1916 r. znalazł się na froncie rumuńskim jako dowódca plutonu w IV batalionie 58 pp. 1 VIII 1917 r. został awansowany na stopień podporucznika (ze starszeństwem od 1 XI 1917 r.). W półroczu letnim r. akad. 1917/1918 uczęszczał na wykłady prawa na UJK. Po urlopie szkoleniowym wrócił na front włoski jako dowódca plutonu w 124 pp. Ranny, znalazł ratunek w szpitalu w Innsbrucku (8—20 VIII 1918). Potem służył jako instruktor w batalionie zapasowym 58 pp (21 VIII—1 XI 1918). 2 XI 1918 r. wstąpił do armii polskiej. Ukończył kurs administracji wojskowej i kwatermistrzostwa we Włodzimierzu Wołyńskim (2—21 11919). Pracował w Dowództwie Okręgu Generalnego Lubelskiego w Oddziale II B (adiutantura: 28X1919—24 XII1919). Następnie został przesunięty do Oddziału I Sztabu Okręgu Generalnego Lubelskiego, gdzie kierował kancelarią i prowadził referat bezpieczeństwa i asystencji (24 XII1919—27 IX 1921). 1 IV 1920 r. awansował na stopień kapitana. W okresie 27 IX 1921—16 X 1922 pełnił obowiązki szefa Oddziału I Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu Lublin na etatowym stanowisku podpułkownika sztabu generalnego. Od 16 X 1922 r. do 3 V 1924 r. był referentem w Oddziale I Sztabu (etat kapitana sztabu generalnego). W 1924 r. Jaworski odbył kurs doszkolenia w Centralnej Szkole Podoficerów Piechoty nr 1 w Chełmie (prowadziła także kursy dla oficerów). Oddelegowany został jako dowódca 5 kompanii 39 pp do Jarosławia. Od 1 11926 r. wyznaczony na stanowisko adiutanta I batalionu, a od maja 1926 r. kwatermistrza 8 pp Leg. 1 V 1926 r. awansowany na stopień majora. Wykładał na kursach dla podoficerów zawodowych. Rozporządzeniem Ministra Spraw Wojskowych z dnia 31 VIII 1929 r. mjr

Jakub Jaworski został przeniesiony w stan spoczynku. Po opuszczeniu wojska pracował w Wojskowej Spółdzielni Spożywców w Lublinie (1 IX 1929—31 III 1930) i w Spółdzielni Spożywców „Unia” jako księgowy (1 III 1930—15 V 1930). 1 VI 1930 r. został Naczelnikiem Wydziału Spraw Ogólnych Zarządu Miasta. 31 V 1937 r. przestał być naczelnikiem wydziału, ponieważ 10 V został wybrany przez radnych wiceprezydentem Lublina zatwierdzonym przez Ministra Spraw Wewnętrznych 28 V. Obowiązki wiceprezydenta objął 1 VI 1937 r. 3 X został mianowany Komendantem Obrony Przeciwlotniczej Miasta. Od początku działań wojennych organizował Miejski Obywatelski Komitet Obrony Miasta, rozwiązany 28 XII 1939 r. Zgodnie z planem, ewakuował się z grupą pracowników w stronę granicy rumuńskiej. Na początku października 1939 r. powrócił do Lublina, gdzie złożył sprawozdanie z ewakuacji. Zrzekł się stanowiska wiceprezydenta. Nadal pracował w Zarządzie Miasta. 12 VIII 1944 r. został Naczelnikiem Wydziału Finansowego MRN. W okresie od 12 III 1946 r. do 22 X 1948 r. kierował główną księgowością miasta. Od 22 X 1948 r. prowadził Oddział Budżetowy Wydziału Finansowego Prezydium MRN. Został zwolniony z dniem 1 I 1955 r. Od 1 X 1958 r. do śmierci kierował referatem w Wydziale Finansowym Prezydium MRN w Lublinie. Za swą pracę uhonorowany był wieloma dyplomami i odznaczeniami. Miał medale: „Bojownikom Niepodległości”, brązowy „Za długoletnią służbę” (14 V 1938), Za wojnę 1918—1921, X-lecia Odzyskania Niepodległości, X-lecia Polski Ludowej, Srebrny Krzyż Zasługi „za pracę na polu organizacji i administracji wojska” (16 III 1928), Złoty Krzyż Zasługi za działalność w LOPP (10 III 1938). Należał do OZN, Ligi Morskiej i Kolonialnej, TPN, Związku Oficerów w Stanie Spoczynku.

Zm. 13 X w Lublinie. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

19 VIII 1922 r. zawarł związek małżeński z Marią Zofią Cebulą (ur. 21 XI 1896 r. w Zaczerniu k. Rzeszowa), nauczycielką, działaczką społeczną, absolwentką Prywatnego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego w Samborze, organizatorką szkół ludowych na Lubelszczyźnie, działaczką ZNP, Miejskiego Obywatelskiego Komitetu Obrony Miasta we wrześniu 1939 r., odznaczoną Srebrnym Krzyżem Zasługi i Medalem X-lecia Niepodległości, zm. 19 IX 1977 r. Z małżeństwa tego miał córkę Irenę (ur. 1 III 1926 r.), zamężną Marcinkowską, inżyniera telekomunikacji, związaną miejscem pracy i zamieszkania z Poznaniem.

Akta Jakuba Jaworskiego w APL, materiały nie sygnowane; akta Magistratu miasta Lublina w APL; informacje rodziny.

Grażyna Jakimińska

JÓZEFACKI MIECZYŚLAW (1909—1994), żołnierz Polski Podziemnej, działacz-społecznik środowiska kombatanckiego, dokumentalista historii ruchu oporu. Ur. 16 I w Rybitwach k. Opolu Lub., syn Władysława i Heleny z d. Mastalerz.

Z inicjatywy ojca zaangażowany w działalność POW, już od r. 1917 kolportował ulotki i pełnił funkcję łącznika. Absolwent Gimnazjum im. Księcia Adama Czartoryskiego w Puławach (1931). Po zdaniu egzaminu został przyjęty do Wyższej Szkoły Budowy Maszyn i Elektrotechniki w Poznaniu (Wawelberga). Warunki materialne zmusiły go do podjęcia pracy w Urzędzie Skarbowym w Łukowie. W r. 1938 zawarł w Lublinie związek małżeński z mgr Emilią Teodozją Stobińską, po wojnie znaną profesor historii w lubelskich szkołach średnich, związaną ze wskrzeszonym Liceum Biskupim aż do jego likwidacji przez władze PRL w r. 1962. W tym związku małżeńskim w r. 1942 urodziła się córka Maria Emilia: doktor nauk humanistycznych, teatrolog, poetka i pisarka.

We wrześniu 1939 r. powołany do wojska i skierowany do 2. pułku saperów kaniowskich, zdemobilizowany powrócił do Lublina, wstępując ochotniczo do Straży Obywatelskiej. W czasie bombardowania miasta brał udział w akcji ratowania katedry, zorganizowanej przez ks. Stanisława Mysakowskiego, późniejszego męczennika obozów koncentracyjnych. Od 14 do 18X1 wywoził z piwnic gmachu głównego KUL zmagazynowane tam księgozbiory po aresztowanych profesorach tej uczelni, w celu zabezpieczenia ich przed Niemcami. Akcję tę prowadził razem z bratankiem prof. Aleksandra Kossowskiego, Leonem, aż do momentu przerwania jej przez Niemców; książki zabezpieczono w mieszkaniu Kossowskich. Współpracował z ks. Kazimierzem Gostyńskim, który w kościele rektoralnym p.w. Wniebowzięcia NMP (Zwycięskiej) przechowywał po zakończeniu działań wojennych ekwipunek wielu żołnierzy polskich, zgłaszających się do niego po ubrania cywilne. W tym kręgu organizowano pomoc dla jeńców wojennych. Po aresztowaniu Gostyńskiego w styczniu 1940 r. współdziałał w próbach jego uwolnienia.

Już w pierwszych dniach okupacji Józefacki zaangażowali się w służbie dla Polski Podziemnej. Od 1941 do 1944 r. ukrywali się w Opolu Lub. Józefacki działał w ZWZ i AK (15. pułk AK „Wilków”, Okręg Lubelski, Obwód Puławy, Podobwód Opole Lubelskie) w łączności, w randze podporucznika (ps. „Zych” i „Szczerbiec”). Pomagał wielu ludziom, w tym ukrywającym się Żydom, a pod koniec wojny jeńcom włoskim.

Po wyparciu Niemców z Lublina, został tamże aresztowany na ul. Jasnej 12 X 1944 r. w związku z wykryciem w domu rodzinnym w Skokowie („na grobli”) koło Opolu Lub. — broni, munduru oficerskiego oraz radiostacji. Osadzony w areszcie śledczym UB przy ul. Chopina a następnie w słynnej „baszcie” więzienia na Zamku Lubelskim, otrzymał dwa wyroki śmierci zamienione na dziesięć, a następnie na trzy lata więzienia. Został zwolniony 19 III 1945 r.; był wówczas poważnie chory.

Inwigilowany po zwolnieniu z więzienia, pracował w różnych miejscach najpierw jako robotnik i konwojent w fabryce wag, studiując równocześnie na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL ekonomię, którą ukończył w r. 1948. Obejmował potem funkcje ekonomisty w przedsiębiorstwach budowlanych w Lublinie (m. in. przy budowie Fabryki Samochodów Ciężarowych, w Lubelskim Przedsiębiorstwie Budownictwa Przemysłowego, Przedsiębiorstwie Sprzętowo-Transportowym Budownictwa Rolniczego), Wojewódzkim Zarządzie Kin oraz — społecznie — jako księgowy w Liceum Biskupim.

Członek Polskiego Związku Łowieckiego i działacz wielu jego agend, Polskiego Związku Pszczelarskiego, PTTK, Ligi Ochrony Przyrody — poświęcił się przede wszystkim działalności w środowisku kombatanów, kontynuowanej po przejściu na emeryturę w r. 1974. W l. 70. z jego inicjatywy wmurowano w kościele powiżytkowskim w Lublinie oraz w kościołach w Opolu Lub. i Kraczewicach tablice upamiętniające działalność niepodległościową. Przyczynił się do ujawnienia mogiły ofiar terroru stalinowskiego z Zamku Lubelskiego, znajdującej się na cmentarzu przy ul. Unickiej, wzniesienia tam pomnika i płyt nagrobnych.

Członek-współzałożyciel Oddziału Lubelskiego Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej oraz członek Oddziału w Lublinie Związku Więźniów Politycznych okresu komunistycznego 1939—1989. Posiadacz legitymacji nr 9 do odznaki 15. pp „Wilków” — z adnotacją: „Wyróżniony za niezwykle męstwo w kampanii Armii Krajowej”, odznaczony przez rząd londyński Krzyżem Walecznych (1944), Krzyżem Armii Krajowej (1972), Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1972). Urząd do Spraw Kombatanów i Osób Represjonowanych uznał jego zaangażowanie w walce podziemnej w okresie od października 1939 do lipca 1944 r.

Zm. w Lublinie 30 III. Pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Pozostawił bogate archiwum dokumentów, korespondencji, wspomnień i zbieranych przez siebie relacji, m. in. dla rządu londyńskiego — dotyczących działalności AK na Lubelszczyźnie.

Archiwum Mieczysława i Emilii Józefackich oraz relacje świadków; Archiwum Sądu Wojewódzkiego w Lublinie: IV Wydział Karny Sekcja ds. Unieważnień, Sprawa Gl. 104/44.

Janusz Kania

K

KAMIENSKI FRANCISZEK DIONIZY (1851—1912), botanik. Ur. 9 X w Lublinie. Był synem Michała, budowniczego gubernialnego, i Teonilli z Winnickich. Nauki początkowe pobierał w domu rodzinnym. W l. 1863—1866 był zapisany do lubelskiego Gimnazjum Gubernialnego. Świadectwo dojrzałości uzyskał w gimn. realnym w Warszawie. Następnie studiował na Wydz. Filozoficznym UW (1870—1871), w Strasburgu u H. de Bary (1871—1875) i we Wrocławiu u F. Cohna i M. Goeperta (1873—1874). W r. 1875 uzyskał doktorat w Strasburgu, a 2 lata później habilitował się we Lwowie. Podjął pracę jako doc. prywatny botaniki w wyższych uczelniach we Lwowie. W r. 1883 otrzymał propozycję objęcia katedry botaniki na Uniw. Odeskim. Dla uzyskania rosyjskich stopni naukowych złożył magisterium i doktoryzował się (1886) w Uniw. Petersburskim. W l. 1886—1912 pracował jako profesor botaniki w Uniw. Odeskim. Od 1893 r. był również dyrektorem tamtejszego ogrodu botanicznego. Odbył wiele podróży zagranicznych (po Europie, do Indii Wsch., na Cejlon, Jawę i do Egiptu). Brał aktywny udział w życiu Polonii odeskiej. Był czł. towarzystw naukowych, m.in. Komisji Fizjograficznej AU w Krakowie.

Opublikował ponad 40 prac (w tym 17 w jęz. polskim) z dziedziny botaniki. Zajmował się rozwojem i budową roślin owadożernych z rodziny pływaczowatych i anatomią pierwiosnkowatych. Na marginesie badań nad rozwojem i budową anatomiczną byliny korzeniówki *Monotropa hypopitys* odkrył w 1880 r. zjawisko współżycia grzybów z korzeniami roślin wyższych (nazwane w r. 1885 przez B. Franka „mikoryzą”) i rozpoczął pionierskie badania w tym kierunku. Publikował nadto prace florystyczne (o paprociach oraz o nowych roślinach we florze warszawskiej). Artykuły popularnonaukowe zamieszczał w „Kosmosie”, „Wszechświecie” i „Ogrodniku Polskim”. W rękopisie pozostawił podręcznik

botaniki. Był konstruktorem mikroskopu z ruchomym stolikiem dla fotografii stereoskopowej (1908).

Zmarł w Warszawie 16 XI. Został pochowany tamże na cmentarzu ewangelicko-augsburskim. W małżeństwie z Heleną z Preissów miał syna Stanisława Józefa (1892—1941), komandora porucznika, inżyniera-mechanika, który zginął w Katyniu.

PSB t. XI; „Biesiada Literacka” 1912 nr 43 s. 336—337; C. W. Domański, Rodzina i lubelskie lata młodości Franciszka Dionizego Kamieńskiego, „Wiadomości Botaniczne” 1994 z. 1/2 s. 162—164.

Cezary W. Domański

KAMYKOWSKI LUDWIK (1891—1944), pseud. i krypt.: Leszek Dziach, Kappa, L.K.; historyk literatury polskiej, nauczyciel gimnazjalny, docent uniwersytetu. Ur. 6 III w Piotrowicach k. Tarnowa w rodzinie włościańskiej. Gimnazjum ukończył w Tarnowie (1910); studia odbywał przez rok w Uniwersytecie Lwowskim, później w Jagiellońskim, który ukończył. Studiował z przerwami ze względu na warunki materialne i na służbę wojskową. Profesorami jego byli we Lwowie m. in. Wilhelm Bruchnalski i Józef Kallenbach, także Jan Kasprowicz, profesor literatury porównawczej; w Krakowie przede wszystkim Ignacy Chrzanowski i Stanisław Windakiewicz, a także Jan Łoś, Witold Rubczyński, Michał Sobeski. Praktykę nauczycielską odbył Kamykowski w 1915/1916 r. w Krakowie; stałą pracę nauczycielską rozpoczął w 1918 r. Kolejne miejsca zatrudnienia to: Stary Sącz, Chełm Lub., Gorlice, Lublin (1923—1936) i Kraków. Zmieniał posady nauczycielskie ze względu na coraz lepsze możliwości pracy naukowej, której oddał się przede wszystkim. W latach lubelskich uczył w Gimnazjum im. Vetterów, równocześnie przez kilka lat w Gimnazjum Żeńskim Wacławy Arciszowej, z kolei w „Szkole Lubelskiej”. Od początku istnienia TPN był jego sekretarzem generalnym, prawą ręką prezesa Zygmunta Kukulskiego (1890—1944), profesora KUL i dyrektora „Szkoly Lubelskiej”.

W r. 1928 Kamykowski uzyskał w UJ doktorat, w 1934 habilitację. Wykłady docenckie prowadził w KUL tylko przez rok (1934/1935), od 1936 r. w UJ. W szkole średniej uczył poza językiem polskim także niekiedy propedeutyki filozofii; w uniwersytecie wykładał przede wszystkim o polskiej literaturze barokowej. Aresztowany z profesorami UJ 6 XI 1939, został zwolniony w lutym 1940 r., ale wrócił ze zdrowiem zupełnie zrujnowanym. W latach wojny brał udział w tajnym nauczaniu na poziomie wyższym i średnim. Prace ogłaszał od 1925 r. W księdze *Ignacemu Chrzanowskiemu — uczniowie lubliniacy 1910—1925* (L. 1926) zamieścił rozprawę „*Romantyczność*” *Mickiewicza* (s. 43—86). W zbiorowej księdze o

Staszicu, wydanej imponująco pod redakcją Zygmunta Kukulskiego (L. 1928) pomieścił rozprawę *Stanisława Staszica nauka moralna* (s. 141—180). Przygotowywał w latach lubelskich *Wybór pism Jana Śniadeckiego dla BN*, nie wydany, co było niewątpliwą krzywdą Kamykowskiego. Wydał t. 1 *Korespondencji Śniadeckiego* (Kr. 1932), przygotowany t. 2 wydano po śmierci edytora (1954). Rozprawa *Ze studiów nad Janem Śniadeckim* („Pam. Lub.” 1931 s. 496—575) góruje wśród prac o tym pisarzu opublikowanych przez Kamykowskiego. W dwu pracach zajął się Kamykowski mesjanizmem Woronicza: *Jan Kochanowski nauczycielem pierwszego polskiego poety-mesjanisty* („Głos Lub.” 1931 nr 275; odb. L. 1931); *Do źródeł mesjanizmu J. P. Woronicza* („Pam. Lit.” 1932 z. 3/4 s. 319—348); wskazał inspirację Kochanowskiego w twórczości autora *Hymnu do Boga* (1805). Ustawieniu w Lublinie pomnika Kochanowskiego towarzyszył artykuł Kamykowskiego *Gdzie umarł Jan Kochanowski?* („Z. Lub.” 1931 nr 262). W wydawnictwach TPN w Lublinie wydał Kamykowski m. in. Niemcewicza *Smutki [...] w więzieniu moskiewskim pisane [...] —* (1932). Od romantyzmu przesuwiał zainteresowania najpierw na oświecenie, z kolei ku barokowi. Rozprawa *Łukasza Opalińskiego „Poeta nowy”* („Pam. Lit.” 1935 r. 32 s. 119—131) była załączkiem edycji *Pism polskich* tego autora, doprowadzonej do skutku nieco później (W. 1938). Ostatnia ważna praca, ogłoszona jeszcze przez Kamykowskiego lublinianina, to *Sielanka polska* (w: *Księga zbiorowa ku czci I. Chrzanowskiego*, Kr. 1936 s. 145—180), ale już z Krakowa nadesłał do Lublina rozprawę *Na marginesie lubelskiego wydania „Dafnis” Twardowskiego* (w: *Arcyszanki swojej przełożonej*, L. 1937 s. 120—135) i znacznie obszerniejszą, wydobywającą z zapomnienia poetę zupełnie nie znanego, *Stanisław Samuel Szemiot* („Pam. Lub.” 1938 t. 3 s. 93—157. Odb. L. 1937).

„Księga życia” Kamykowskiego łączy się już z okresem krakowskim monografią Kaspra Twardowskiego (1939), nazwaną przez autora skromnie „studium z epoki baroku”. Był Kamykowski pracownikiem, który własnym wysiłkiem, podejmowanym bardzo często w warunkach materialnie ciężkich, szedł ku coraz wydatniejszym rezultatom swych naukowych poszukiwań. Los nie oszczędził mu i tego, że w znacznej części nie zdołał opublikować swych przemyśleń; dotyczy to zwłaszcza prac powstałych w czasie II wojny światowej, pozostałych w różnym stopniu zaawansowania, które tylko przygodnie opublikowano po śmierci autora. Był Kamykowski znakomitym stylistą. Zm. 13 XI w Krakowie. W małżeństwie z Marią Ziomkówną pozostawił synów Zbigniewa i Bolesława; córka Stanisława zmarła kilka miesięcy przed ojcem, zaraziwszy się od niego gruźlicą.

PSB t. XI, s. 597—599 (F. Bielak); W. Godziszewski, Ludwik Kamykowski, w: Prywatne Męskie Gimnazjum im Stefana Batorego („Szkoła Lubelska”) w 30-lecie, L. 1936 s. 331—334; F. Bielak, Ludwik Kamykowski, „Pam. Lit.” 1946 z. 1/2 s. 184—187, przedr. w: F. Bielak, Z odległości lat, [...], oprac. K. Świerżowski, Kr. 1979 s. 226—231; Dzieje Katedry

Historii Literatury Polskiej w UJ, red. T. Ulewicz, Kr. 1966 s. 209 (autor rozdz.: J. Spytkowski); S. Sierotwiński, Krakowskie podziemie literackie pod okupacją hitlerowską, Kr. 1971 s. 39; S. Gawęda, Uniwersytet Jagielloński w okresie okupacji hitlerowskiej, Kr. 1979 s. 70; J. Starnawski, Z warsztatu badacza polskiego baroku literackiego..., w: Necessitas et ars. [...], t. 1, W. 1993 s. 71—74; tenże, Sylwetki kilku lubelskich uczonych, „RL” 1991/1922 t. 33/34, durk 1994, s. 32—40; tenże, Z warsztatu badawczego Ludwika Kamykowskiego, w: J. Starnawski [i inni], Pod cieniem Hippeum, Ł. 1995, s. 127—144.

Jerzy Starnawski

KASZYŃSKI TEODOR, ps. Wandzik, Kasz., T. K. (1886—1930), zecer, dziennikarz, publicysta, redaktor. Ur. we Lwowie. Pracę rozpoczął wczesnie jako zecer drukarski. Samouk. Związał się z ruchem PPS. Zamieszczał felietony w lwowskim organie PPS „Głos” (1907—1912), jednocześnie od 1910 r. pisywał swoje „Kroniki” do popularnego tygodnika „Wiek Nowy”, wzorowanego na podobnym piśmie wiedeńskim „Kronen-Zeitung”. W 1. 1913—1914 współpracował z krakowskim „Naprzód”. Od 1918 r. pisał artykuły i felietony w „Dzienniku Ludowym” we Lwowie.

W 1919 r. przyjął zaproszenie grona lubelskiej inteligencji i przyjechał do Lublina. 26 sierpnia zaczął redagować „Dzień Polski” jako „niezależny organ demokratyczny”, którego wydawcą był Zygmunt Majewski. Został redaktorem naczelnym i odpowiedzialnym pisma i funkcję tę pełnił do 20 VIII 1920 r. Po ustąpieniu ze stanowiska szefa pisma nadal je współredagował. Jego ostra i bezkompromisowa publicystyka spowodowała interwencję cenzury wojskowej w 1920 r. i decyzję o zawieszeniu pisma. Przez trzy dni w zamian ukazywały się jednodniówki o różnych tytułach: „Nasz Dzień” — 4 X, „Wasz Dzień” — 5X i „Nowy Dzień” — 6 X.

W okresie wojny polsko-bolszewickiej walczył w II armii gen. Edwarda Rydza-Śmigłego. Współredagował codzienną gazetę frontową „Front”, będącą organem armii. Początkowo była ona drukowana w Lublinie, następnie w innych miejscowościach, wreszcie w Lidzie (1921) i wychodziła do chwili zawarcia pokoju ryskiego.

Przez pewien czas Kaszyński przebywał w Wilnie. Po powrocie do Lublina od 1923 r. redagował „Z. Lub.” Gdy redaktorem naczelnym był Tytus Czaki, Kaszyński zamieszczał w dzienniku artykuły wstępne i publikacje na tematy polityczne i społeczne. Od 27 VI pełnił obowiązki redaktora, a od 11 IX podpisywał tytuł w imieniu wydawcy — Spółdzielni Wydawniczej „Placówka Lubelska”. Jego krytyczne artykuły pod adresem polityki rządowej spowodowały m.in. zawieszenie „Z. Lub.” W miejsce dziennika, „Placówka” wydawała jednodniówki, zmieniając codziennie ich tytuły, które w całości miały przekazać dowcipną

myśl redaktora. Ukazały się więc: „Wiadomości Lubelskie”, „Na świecie”, „Wszystko mija”, „Wniosek prosty” i „Wiadomości Lublina”. Po „Wniosku prostym”, według założeń Kaszyńskiego, miały pojawić się dalsze człony, będące elementem zemsty na staroście grodzkim: „Dłużej Ziemi Lubelskiej” i „Niż pana starosty”. Ale czujna cenzura nie dopuściła do takiej prezentacji tytułów, które by kompromitowały przedstawiciela władzy. W stopce redakcyjnej jednodniówek nie ma nazwiska Kaszyńskiego, bowiem toczyła się przeciwko niemu w sądzie sprawa procesowa. Konflikt władz grodzkich z pismem znalazł pewien oddźwięk w interpelacji posła lubelskiego M. Malinowskiego i ugrupowania Polskich Posłów Socjalistycznych, kierowanej do ministrów sprawiedliwości i spraw wewnętrznych. W 1924 r. wznowiono dziennik pt. „Nowa Ziemia Lubelska”, Kaszyński był jego redaktorem i wydawcą (do 25 II 1924). Ustąpił ze stanowiska, ale współpracy z pismem nie przerwał do 1928 r. W l. 1926—1930 współpracował z lubelskim tygodnikiem „Straż nad Bugiem”, organem Okręgowego Zarządu Polskiego Tow. Opieki nad Kresami, a od 1928 do 1930 r. z lubelskim organem PPS „Jutro Polski”.

Skłonności do wypowiedzi satyrycznych i humorystycznych ujawniał najbardziej współpracując z lubelskimi pismami satyrycznymi. Jego utwory ukazywały się w „Śmiechu” (1919—1920), wydawanym przez Franciszka Głowińskiego i Tadeusza Lilię; pisał także do „Diabła” (1920), tygodnika socjalistycznego. Gdy „Placówka Lubelska” zaczęła wydawać tygodnik satyryczno-humorystyczny „Obwieś” (1927), Kaszyński zamieszczał swoje artykuły podpisując je ps. Wandzik.

W 1924 r. wydał broszurę *Legiony polskie Piłsudskiego. W X rocznicę rozpoczęcia ich walk* (L.).

Ostatnie lata spędził jako urzędnik magistracki w Skarżysku Kamiennej, gdzie zmarł 23 VI. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie.

PSB t. XII s. 213—214 (Z. Marciniak); „Głos Lub.” 1930 nr 175; „Z. Lub.” 1930 nr 168, 169; „Wiek Nowy” 1930 nr 8706.

Al. Leszek Gzella

KERSTEN ADAM (1930—1983), historyk czasów nowożytnych, profesor UMCS, działacz opozycji demokratycznej. Ur. 26 IV w Kutnie, syn Zygmunta, księgowego, i Eugenii z domu Rasz. W wieku lat 9 stracił ojca, który zginął w kampanii wrześniowej 1939 r. Kerstenowie zawędrowali wówczas do Warszawy, gdzie Adam podjął naukę na tajnych kompletach. Liceum Ogólnokształcące typu humanistycznego ukończył w 1948 r. w Łodzi i rozpoczął studia historyczne na UW. Podczas nich uczestniczył w seminariach i poruszał się w kręgu

oddziaływań dwu tamtejszych profesorów: Mariana Małowista i Stanisława Arnolda. Pod kierunkiem Małowista przygotował i obronił w 1951 r. pracę magisterską z zagadnień handlu europejskiego późnego średniowiecza. Artykuł związany z nią tematycznie *Kontakty gospodarcze Wielkiego Nowogrodu z Litwą, Polską i miastami południowoniemieckimi w XV wieku* ukazał się w „Slavia Orientalis” (1958). Szczególnie dużo zawdzięczał swemu profesorowi Małowistowi, a najwięcej może w kształtowaniu się postawy tolerancyjnej wobec poglądów innych uczonych, co bynajmniej nie było jednoznaczne z rezygnowaniem z przekonań własnych, których umiał rzeczowo i skutecznie bronić.

Adam Kersten podczas studiów pracował jako asystent w Centralnym Muzeum Historycznym w Warszawie i Szkole Dyplomatyczno-Konsularnej przy MSZ. W roku akademickim 1951/1952 został zatrudniony jako asystent w Instytucie Historycznym UW i pod opieką naukową Małowista zamierzał pisać rozprawę o rozwoju rynków lokalnych Lublina w XVI i XVII w. W tym czasie dodatkowo pracował jako adiunkt w warszawskiej SGPiS.

Już w rodzinnym Kutnie natychmiast po wyzwoleniu zapisał się do ZWM i w 1945 r. ukończył Centralną Szkołę ZWM w Łodzi. W l. 1947—1948 pełnił różne funkcje w ZMP w Łodzi, a od 1948 r. — w Związku Akademickim Młodzieży Polskiej. W 1948 r. w Łodzi wstąpił do PPR. Z aktywnością społeczno-polityczną wiąże się decyzja o zapisaniu się w 1952 r. do Dwuletniej Szkoły Partyjnej przy KC PZPR, a także zakończone sukcesem zabiegi o aspiranturę w Instytucie Kształcenia Kadr Naukowych przy KC PZPR (późniejszy Instytut Nauk Społecznych), gdzie pod kierunkiem naukowym Stanisława Arnolda napisał rozprawę kandydacką „Walka polskich mas ludowych z najazdem szwedzkim w latach 1655—1656”, na podstawie której 29 IX 1955 r. uzyskał stopień naukowy kandydata nauk historycznych. Dwa miesiące później zdecydował się na krok, który miał istotny wpływ na dalsze jego losy i na trwałe związał go z Lublinem: 1 XII 1955 r. podjął pracę na stanowisku adiunkta w Katedrze Historii Nowożytnej Wydziału Humanistycznego UMCS. Rozprawę kandydacką *Chłopi polscy w walce z najazdem szwedzkim 1655—1656* opublikowało PWN w 1958 r. Praca ta była manifestacją samodzielności badawczej młodego uczonego, jego nieobojętności na nowe prądy i inspiracje metodologiczne, a zwłaszcza na będący wówczas w ofensywie marksizm. W 1959 r. Wydawnictwo „Książka i Wiedza” wydało jego pracę habilitacyjną *Pierwszy opis obrony Jasnej Góry w roku 1655. Studia nad Nową Gigantomachią ks. Augustyna Kordeckiego*, za którą 22 II 1960 r. Rada Wydziału Humanistycznego UMCS nadała mu stopień docenta. Tematyka obu tych rozpraw stała się jego wielką pasją naukową, dziejom Polski czasów „potopu szwedzkiego” poświęcał odtąd najwięcej uwagi.

W 1963 r. opublikował w Wydawnictwie MON imponującą ogromem zebranych i wnikliwie zinterpretowanych źródeł i opracowań biografię Stefana Czarnieckiego, bohatera walk ze szwedzkim najeźdźcą i dowódcy polskiej wyprawy do zaatakowanej przez Szwedów Danii (*Stefan Czar-niecki 1599—1665*). Monografia ta do dziś pozostała dziełem, obok którego nie

może przejść obojętnie badacz epoki Jana Kazimierza, stanowi bowiem skarbnicę wiedzy o źródłach rękopiśmiennych i starodrukach przechowywanych w europejskich bibliotekach i archiwach. Rzeczypospolitej połowy XVII w. będą dotyczyły też prace: *Sienkiewicz — „Potop” — historia* (1966), *Na tropach Napierskiego. W kręgu mitów i faktów* (1970), *Warszawa Kazimierzowska 1648—1668. Miasto, ludzie, polityka* (1971), *Szwedzi pod Jasną Górą 1655* (1975) oraz *Hieronim Radziejowski. Studium władzy i opozycji* (1988). Rozszerzając swoje zainteresowania poza czasy „potopu”, skoncentrował się na dziejach powszechnych. Napisał *Historię Szwecji* (1973), *Historię powszechną. Wiek XVII* (1984) oraz podręcznik historii dla klasy 2 liceum ogólnokształcącego (1968). W opracowaniu naukowym Kerstena ukazało się również kilka ważnych edycji źródłowych, m. in. potężny tom mieszczący antologię zagranicznych relacji o Polsce (*Die Gelehrte Welt des 17. Jahrhunderts uber Polen. Zeitgenössische Texte*, 1972) oraz książka *Lata Potopu 1655—1657*, zawierająca fragmenty obszernej kroniki Wespazjana Kochowskiego, siedemnastowiecznego dziejopisa i poety.

Adam Kersten był współautorem scenariusza i kierownikiem zespołu konsultantów naukowych filmu Jerzego Hoffmana *Potop* oraz konsultantem historycznym *Pana Wołodyjowskiego*, filmu tego samego reżysera. Ponadto napisał scenariusz dokumentalnego filmu telewizyjnego *Przegrana bitwa*, dotyczący trzydniowych walk wojsk polskich z armią szwedzko-brandenburską pod Warszawą w 1656 r.

W latach 70. Kersten zbliżył się do grona ludzi walczących o zmianę sytuacji politycznej w Polsce. Związał się z opozycją demokratyczną, m. in. był współzałożycielem Towarzystwa Kursów Naukowych i organizatorem niezależnego ruchu wydawniczego. W 1978 r. został usunięty z PZPR. Od samych pierwocin NSZZ „Solidarność” czynny jej działacz, zwłaszcza na terenie Lublina i UMCS. Doradca komisji zakładowych, mówca na zebraniach, uczestnik strajków na uczelni — był Kersten jednym z ideowych przywódców lubelskiej „Solidarności”.

Członek PTH, LTN i Tow. Naukowego w Lund (Szwecja). Profesorem nadzwyczajnym nauk humanistycznych został w 1967 r., prof. zwyczajnym w 1974 r. Od 1 I 1981 r. kierował Zakładem Historii Kultury instytutu Historii UMCS, w grudniu 1981 r. przekształconym w Zakład Historii XVI—XVIII w.; funkcję tę pełnił do śmierci.

Zm. 11 I w Warszawie; pochowany został na tamtejszym Cmentarzu Północnym; uroczystość pogrzebowa, w której udział wzięło wiele osób z Warszawy, Lublina i innych części kraju, była wyrazem hołdu i szacunku składanego uczonemu i politykowi; nad jego grobem przemawiali m. in. Bronisław Geremek, Jerzy Jedlicki, Andrzej Zahorski, koledzy i współpracownicy zmarłego, w imieniu uczniów i wychowanków żegnał profesora Adam Andrzej Witusik.

Kersten pozostawił żonę Krystynę Jasińską z Goławskich (ur. 1931), historyka dziejów najnowszych, działaczkę opozycji demokratycznej, oraz syna Grzegorza (ur. 1951), profesora ekonometrii, i córkę Olgę-Marię (ur. 1952), psychologa, zamężną za profesorem informatyki Stanisławem Matwinem.

Kersten miał w kraju i za granicą licznych przyjaciół i cieszył się dużym autorytetem naukowym, a do prac jego sięgają kolejne pokolenia historyków.

S. Wojnarowicz, Bibliografia prac prof. dr hab. Adama Kerstena, L. 1983; Studia z dziejów Rzeczypospolitej szlacheckiej, pod red. K. Matwijowskiego, Z. Wójcika, Wr. 1988 (książka poświęcona Adamowi Kerstenowi; tam życiorys i bibliografia prac Kerstena); M. Barański, Kersten Adam, w: Słownik historyków polskich, W. 1994 s. 221; W. Kulisz, Pamięci Adama Kerstena, „Kamena” 1983 nr 9 s. 5; K. Matwijowski, Prof. Adam Kersten (1930—1983), „Sobótka” r. XXXVIII : 1983 nr 4 s. 607—612; K. Matwijowski, Adam Kersten, „Acta Poloniae Historica” t. XLIX : 1984 s. 341—343; K. Matwijowski, W rocznicę śmierci prof. Adama Kerstena, „TP” 1984 nr 8 s. 3; T. Szarota, Adam Kersten (26 IV 1930—1111983), „Kronika Warszawy” 1983 nr 4 s. 183—186; T. Wasilewski, Adam Kersten, „Kwart. Hist.” r. XC : 1983 nr 4 s. 1011—1013; Z. Wójcik, Adam Kersten (1930—1983), „Więź” 1983 nr 3 s. 107—112; E. Janas, Profesor Adam Kersten, „WU” 1993 nr 1 s. 8—9; M. Chachaj, Profesor, jakim go pamiętam, tamże; Akta osobowe Adama Kerstena w AUMCS.

Adam Andrzej Witusik

KĘDZIERSKI IGNACY (1877—1968), architekt. Ur. 30 I w Dynowie w województwie rzeszowskim; syn Michała, rolnika, „rzemieślnika wiejskiego” (szewca), „pełniącego później funkcję przełożonego gminy Dynów” i Katarzyny z Wyszatyckich. W 1895 r. ukończył gimnazjum w Przemyślu. W l. 1895—1901 studiował w c. k. Szkole Politechnicznej we Lwowie na wydziale budownictwa lądowego. Był uczniem tych, którzy tworzyli architekturę polską w 2. poł. XIX w. Studiował w okresie powstawania nowego stylu — secesji. Studia ukończył z określeniem „znamienicie uzdolniony”. Jako student V roku brał udział w konkursie Tow. Politechnicznego we Lwowie na dom dla handlu i przemysłu. Jego projekt, oznaczony godłem „Labor”, otrzymał II nagrodę. 1 X 1899 r. reskrytem c. k. Ministerstwa Wyznań i Oświecenia został mianowany asystentem katedry rysunków odręcznych i modelowania w Szkole Politechnicznej we Lwowie, gdzie był zatrudniony do 30 IX 1900 r. W lecie tegoż roku, w ramach otrzymanego stypendium inż. Abakanowicza i Reklewskiego, odbył podróż do Paryża na wystawę światową. Zwiedził wtedy Amiens, St. Germaine, Zurich, Bazyleę, Strasburg, Monachium.

Reskrypt c. k. MWiO z 12 IV 1901 r. mianował Kędzierskiego asystentem katedry architektury politechniki we Lwowie. Pracował na tym stanowisku do 31 VIII 1902 r. Równocześnie „poza godzinami urzędowymi zajęty był u prof. Edgara Kovatsa przy projektowaniu i dozorowaniu budowli jego kierownictwu powierzonych”. Od 1 IX 1902 r. pozostawał w państwowej służbie budowlanej c. k. Namiestnictwa we Lwowie jako adiunkt budownictwa. „Jako taki byłem zajęty projektowaniem, a w l. 1905—1906 kierownictwem budowy V gimnazjum we Lwowie jako inspicjent”. Dla Tow. Wzajemnej Pomocy Kapłanów Obrządku Łacińskiego we Lwowie zbudował dom księży i kamienicę czynszową (1906 r.). 19 X 1907 r. został mianowany c. k. inżynierem w IX klasie rangi. W służbie tej pozostawał do końca października 1908 r. W godzinach pozaurzędowych pracował w Zwierzchnim Kierownictwie Budowy Sądów we Lwowie. Brał udział w konkursie na projekt kościoła Św. Elżbiety we Lwowie w 1903 r. I nagrodę otrzymał w 1907 r. za projekt domu polskiego i bursy Towarzystwa Szkoły Ludowej w Tarnopolu. Wykonany projekt rekonstrukcji ratusza we Lwowie (I 1908 r.) miasto zakupiło za 1000 koron.

W końcu października 1908 r. porzucił służbę rządową. Odbił praktykę prywatną z inż. A. Opolskim. 21 I 1909 r. otrzymał rządowe uprawnienia architekta cywilnego. Biuro Architektoniczne i Przedsiębiorstwo Budowlane „I. Kędzierski i A. Opolski” działało do 1912 r. W tym czasie {jako zespół z inż. Opolskim) wziął udział w konkursie na dom Bromilskich (II nagroda) i Bank Związkowy (I nagroda, 1912 r.) we Lwowie. Tamże wykonał projekty trzech domów i szkoły im. św. Józefa, a wspólnie z inż. Opolskim Domu Stowarzyszeń Katolickich. W r. akad. 1909/1910 wykładał naukę form architektonicznych i „prowadził rysunek” na Politechnice Lwowskiej. 16 IX 1909 r. przyjęty został w poczet członków „Izby inżynierskiej cywilnych inżynierów, architektów i geometrów dla Galicji, Lodomerii i W. Ks. Krakowskiego”. W tymże roku otrzymał uprawnienia „dla wykonywania czynności rządowo uprawnionego architekta”. CK. Sąd Krajowy Cywilny we Lwowie mianował Kędzierskiego „znawcą sądowym dla spraw w zakresie architektury, budownictwa lądowego, tudzież robót rzemieślniczych w powyższy zakres wchodzących”. Profesor Politechniki Lwowskiej Edgar Kovats, z którym Kędzierski współpracował, określił go następująco: „zdolność, pilność, wytrwałość”. Pracował z Kovatsem przy kilku realizacjach.

W l. 1914—1916 brał udział w pracach budowlanych na terenie Lwowa i Kobierzyna, a w l. 1916—1920 w Krakowie, w tym okresie 17 I—31 XII 1919 r. w Ministerstwie Przemysłu i Handlu w Sekcji Odbudowy w Oddziale Małopolskim. Od 1920 r. mieszkał i pracował w Lublinie. 7 X 1920 r. został mianowany architektem miejskim, a 15 X tego roku szefem Wydziału Budowlanego Zarządu Miasta. Na tym stanowisku pozostawał do 30 XI 1937 r., kiedy to przedwcześnie odesłano go na emeryturę.

Na początku swej pracy w Lublinie w 1920 r. opracował i w l. 1922—1923 zrealizował projekt „Bobolanum”, studium misyjnego jezuitów przy Al. Raławickich (obecnie Szpital

Wojskowy). W l. 1925—1929 według jego projektu wzniesiono budynek Izby Skarbowej przy ul. Spokojnej (obecnie Urząd Wojewódzki). 12 II 1925 r. ścisły Komitet Budowy Domu Żołnierza w Lublinie zwrócił się do Kędzierskiego z prośbą o przyjęcie funkcji przewodniczącego sekcji technicznej. Kędzierski zrealizował też budynek szkoły zawodowej przy ul. Spokojnej, budynek szkoły powszechnej na Czwartku (obecnie IV LO), a poza Lublinem — gmach gimnazjum im. Czartoryskich w Puławach, willę K. Sopocki w Kazimierzu Dolnym, kościół parafialny w Dzwoli. Wg jego koncepcji wytyczono nowe arterie — Al. Piłsudskiego i Al. Zygmuntofskie, zmodernizowano ulice: Weteranów, Skłodowskiej, Głowackiego. W 1921 r. Kędzierski zajmował się urządzeniem wystawy sztuki i starożytności. Jako emeryt bezinteresownie pomagał w odnowieniu gmachu szkoły Vetterów (1938 r.). W okresie okupacji hitlerowskiej pracował w Inspekcji Budowlanej. Kierował też Miejskim Urzędem Planowania Przestrzennego. Opracował projekt głównego ołtarza i konfesjonałów w kościele p.w. Św. Michała Archaniola na Bronowicach. 5 VI 1950 r. objął stanowisko starszego radcy w Wydziale Budownictwa WRN. Pracował także jako projektant-urbanista w „Miastoprojekcie”. W l. 1947—1953 opracował plany odbudowy ratusza, a wspólnie z inż. H. Gawareckim, kierował odbudową domów w Rynku (nr 16 i 17). Brał udział w przygotowaniu planu zagospodarowania (rozwoju przestrzennego) Lublina.

Od 1928 r. należał do Tow. Urbanistów Polskich. Był członkiem Koła Architektów w Lublinie, a później Lubelskiego Oddziału SARP. Za swą pracę otrzymał: odznaczenie za 25-lecie służby, Złoty Krzyż Zasług i (1954), Medal X-lecia (1955), dyplom uznania za długoletnią pracę w planowaniu przestrzennym, nadany przez Prezydium WRN (1957), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1958), nagrodę m. Lublina (1958), nagrodę zespołową I stopnia Komitetu ds. Urbanistyki i Architektury za opracowanie planu ogólnego m. Lublina (1959). Po raz drugi przeszedł na emeryturę w 1958 r. Zajął się wówczas malowaniem akwarelowych pejzaży Dynowa i Lublina. Rodziny nie założył. Zm. w 1968 r. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Spuścizna Ignacego Kędzierskiego w APL, materiały nie sygnowane; Cz. Gawdzik, *Architekt Ignacy Kędzierski*, „Kurier Lub.” 1968 nr 290 s. 3.

Grażyna Jakimińska

KLEPACKI WITOLD (1897—1960), lekarz pediatra, dyr. Szpitala Dziecięcego, prof. UMCS i AM w Lublinie. Ur. 7 III w Krakowie, syn Maksymiliana, pomocnika młynarskiego, i Józefy z Bankiewiczów. Ukończył szkołę powszechną w Lwowie i gimnazjum humanistyczne w Krakowie, a po uzyskaniu matury (1915) studiował na Wydziale Lekarskim UJ. Jako gimnazjalista i student walczył ochotniczo w polskich formacjach zbrojnych podczas

I wojny światowej, zrazu w 1. pułku Legionów na froncie wschodnim (1914—1915), potem zaś w batalionie akademickim we wschodniej Małopolsce (1918). W tym okresie zajmował się również społeczną i zawodową działalnością medyczną: na pocz. 1916 r. kierował kolumną sanitarną, która dokonywała szczepień przeciwospowych w rejonie Uhnowa, a następnie jako stypendysta krakowskiego Szpitala Św. Łazarza prowadził pracownię analityczną na jego oddziale chorób zakaźnych (1919). Później zatrudniony był w charakterze asystenta dyżurnego w Klinice Położniczo-Ginekologicznej UJ (1919—1920). W maju 1920 r. udał się na polecenie władz wojewódzkich w Nowosądeckie i objąwszy tam etat zastępcy lekarza powiatowego organizował akcję zwalczania epidemii czerwonki i duru brzuszego. Po powrocie do Krakowa wznowił pracę na UJ, początkowo jako młodszy, potem starszy asystent w Zakładzie Anatomii Patologicznej, a gdy sfinalizował studia i otrzymał (11 VII 1922). dyplom doktora wszech nauk lekarskich z wyróżnieniem (*cum eximia laude*) — starszy, następnie pierwszy asystent w Klinice Pediatrycznej (1922—1926).

Nabyte wówczas kwalifikacje w tej dziedzinie medycyny umożliwiły mu wygranie konkursu na naczelnego lekarza Szpitala Dzieciątka Jezus w Lublinie i objęcie tego stanowiska z dniem 1 11927 r. Mianowany wkrótce dyrektorem tej placówki zarządzał nią bez przerwy przez 27 lat, troszcząc się skutecznie o jej rozbudowę i wyposażenie. M. in. wybudował pawilon obserwacyjno-wewnętrzny, zorganizował jeden z pierwszych w kraju oddziałów gruźlicy dziecięcej oraz urządził — co było wtedy dziełem pionierskim — i kierował izolatorem dla niemowląt szczepionych BCG (1930), uruchomił oddział chirurgiczny (1935), pracownię radiologiczną i analityczną, a ponadto doprowadził do końca budowę przychodni chorób zakaźnych (1940). Jako aktywny działacz i członek zarządu Lubelskiego Wojewódzkiego Tow. Walki z Gruźlicą był współzałożycielem i przewodniczącym zawiązanego w 1929 r. komitetu szczepień ochronnych. W celu m. in. doskonalenia się w sztuce lekarskiej udał się w 1938 r. na kilkutygodniowy pobyt w Anglii, gdzie oprócz zwiedzania zakładów leczniczych, zatrudnił się w jednym ze szpitali londyńskich.

Zarówno podczas kampanii wrześniowej (mimo zgłoszenia się na ochotnika do WP, nie został powołany do służby), jak i przez cały okres wojny pozostawał na stanowisku dyrektora Szpitala Dziecięcego. Nie tylko skutecznie przeciwstawiał się restrykcyjnym poczynaniom władz niemieckich wobec tej placówki, ale dawał w niej pracę i schronienie lekarzom i ich rodzinom represjonowanym przez okupanta. Brał też udział w akcji niesienia pomocy więźniom Majdanka.

Wkrótce po wyzwoleniu Lublina wszedł w skład Komitetu (przemianowanego potem na Doradcą Komisję) Opieki nad projektowaną Akademią Medycyny i Nauk Przyrodniczych (późniejszy UMCS). Oddając do dyspozycji nowo powstałego Wydz. Lekarskiego jeden z oddziałów swego szpitala, przyczynił się walcnie do utworzenia Katedry i Kliniki Pediatrycznej, których po mianowaniu w pierwszych dniach listopada 1944 r. na zastępcę

profesora (potem był prof. kontraktowym, a od habilitacji w 1954 r. — docentem) w roku następnym został kierownikiem. Na tym najważniejszym dlań stanowisku pomimo nasilającej się choroby (z jej powodu zrezygnował w 1954 r. z posady dyr. Szpitala Dziecięcego oraz pełnionej w ostatnim czasie funkcji dyr. Państwowego Szpitala Klinicznego nr 3) pracował do końca życia. Zasłużył się przede wszystkim jako organizator i budowniczy Kliniki (od 1950 r. wraz z Katedrą należała do struktur AM).

Brał udział w życiu uczelni, a zwłaszcza w pracach Rady Wydz. Lekarskiego (w l. 1955—1956 był jego prodziekanem). Swoją rozległą wiedzę i umiejętności przekazywał studentom i zdobywającym specjalizację lekarzom. W l. 1944—1947 stał na czele Okręgowej Izby Lekarskiej. Współpracował z Instytutem Matki i Dziecka w Warszawie (członek Rady Naukowej) oraz lubelskim Instytutem Medycyny Pracy i Higieny Wsi, który desygnował go (1958) na członka Polskiego Komitetu UNICEF. Należał do powołanego przez ministra zdrowia zespołu zajmującego się opracowaniem programu studiów pediatrycznych na akademiach medycznych (1959). Był założycielem Wojewódzkiej Przychodni Ochrony Macierzyństwa i Zdrowia Dziecka, a także współorganizatorem i przewodniczącym Sekcji Lekarskiej przy Okręgu Lubelskim ZZ Pracowników Służby Zdrowia.

Jako aktywny członek stowarzyszeń naukowych, piastował w ich władzach odpowiedzialne stanowiska. Dotyczy to takich organizacji, jak: LTLeK. (wiceprezes 1931, 1934—1936, prezes 1949), Lubelskie Tow. Walki z Gruźlicą, które po kilkakrotnej zmianie swej nazwy przekształciło się ostatecznie w 1951 r. w Oddział Lubelski Polskiego Tow. Ftyzjatrycznego (sekretarz 1928—1939, potem członek zarządu), a przede wszystkim Polskie Tow. Pediatryczne (założyciel w 1952 r. i prezes od 1955 Oddziału Lubelskiego). Był członkiem Międzynarodowego Tow. Pediatrycznego oraz uczestnikiem II Międzynarodowego Zjazdu Pediatrów (Sztokholm 1931) i wszystkich krajowych zjazdów Tow. Pediatrycznego. Pod jego kierownictwem zorganizowany został w Lublinie (1957) terenowy zjazd lekarzy tej specjalności. Działalność badawcza Klepackiego zaowocowała 20 publikacjami, wśród których znajduje się rozdział w opracowanym zbiorowo podręczniku *Pediatrics kliniczna* (W. 1955).

Jako lekarz cieszył się nieprzeciętną sławą i wziętością nie tylko ze względu na swe wybitne umiejętności fachowe (uchodził m. in. za świetnego diagnostyka), ale także nacechowany troskliwością i współczuciem sposób traktowania małych pacjentów. W 1938 r. otrzymał Medal Niepodległości i Srebrny Krzyż Zasługi, a po wojnie odznaczony został medalem „10-lecia Polski Ludowej”, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski i odznaką „Za wzorową pracę w służbie zdrowia”.

Zm. w następstwie długiej i ciężkiej choroby serca 19 III w Lublinie, pochowano go na cmentarzu przy ul. Lipowej (sekt. 25b). Jego imię nadano Przychodni Rejonowej w dzielnicy Bronowice oraz sali wykładowej w budynku Instytutu Pediatrii AM.

Ze związku małżeńskiego (przerwanego rozwodem) z Zofią Obrąpalską Klepacki miał dwóch synów: Wojciecha (ur. 1935) i Witolda (ur. 1939).

A. Naumik, Prof. dr med. Witold Klepacki, „Pediatria Polska” 1960 nr 10 s. 1077—1079 (także bibliografia prac); Witold Klepacki 1897—1960, „Annales UMCS” sec. D vol. XV 1960 s. I—III; Index des travaux scientifiques, tamże, s. III—IV; Kronika Akademii Medycznej w Lublinie za r. akad. 1959—1960, L. 1961 s. 31, 50; toż za r. akad. 1980—1981, L. 1982 s. 65; H. Mysakowska, 50 lat walki z gruźlicą na Lubelszczyźnie, L. 1962 s. 55—58 (fot. s. 56), passim; Akademia Medyczna w Lublinie. W XX-lecie Polski Ludowej 1944—1964, L. 1964 s. 18, 102—104; Dzieje Akademii Medycznej w Lublinie 1944—1974, L. 1976 s. 166—167 300, fot., passim; J. Opieńska-Blauth, Drogi i spotkania. Wspomnienia profesora, L. 1979 s. 124, 134; W. Matysiak, Żywa karta historii. Pamięci prof. Witolda Klepackiego, „Kurier Lub.” 1981 nr 57; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.-Ł. 1987 s. 39, 40 fot., 44—45, passim; Cmentarz przy ul. Lipowej w Lublinie, oprac. M. Gmiter i in., L. 1990 s. 98; S. Litwiński, Prof. Witold Klepacki — pediatra, „Dz. Lub.” 1993 nr 62, fot.; AAML, akta personalne profesorów AM,teczka nr 16; Muzeum AML, papiery osobiste i pamiątki po W. Klepackim.

Stanisław Wiśniewski

KLONOWIECKI WIT (1902—1971), prof. prawa administracyjnego KUL. Ur. 10 IX w Krasnymstawie. W l. 1911—1919 pobierał naukę w gimnazjum filologicznym zwanym „Szkołą Lubelską”, a w październiku 1919 r. zapisał się na Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Jako uczeń Szkoły Lubelskiej uczestniczył w Wojskowej Kadrcze Szkolnej, a w 1919 r. służył przez 4 miesiące jako ochotnik w kompanii sztabowej WP. W 1920 r. służył 6 miesięcy na froncie w 201 pp i brał udział w 6 bitwach. W końcu grudnia 1920 r. został bezterminowo urlopowany. Obowiązkową służbę wojskową odbył w l. 1927—1928.

W r. akad. 1923/1924 zapisał się na sekcję ekonomiczno-społeczną Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL i pracował w seminarium nauki administracji i prawa administracyjnego. W 1924 r. został mianowany asystentem przy katedrze nauki administracji i prawa administracyjnego. Jednocześnie na Wydz. Nauk Humanistycznych studiował zagadnienie metody historycznej. W lutym tegoż roku został dopuszczony jako praktykant I

kategorii do praktyki administracyjnej w Urzędzie Wojewódzkim w Lublinie. U schyłku 1924 r. ukończył kursy przygotowawcze do egzaminów praktycznych urzędników państwowych. W pierwszych dniach kwietnia 1925 r. złożył z wynikiem b. dobrym egzamin referendarski i został mianowany urzędnikiem VIII stopnia służbowego a otrzymawszy stypendium fundacji im. S. Popowskiego oraz 8-miesięczny bezpłatny urlop z Urzędu Wojewódzkiego studiował na Wydz. Prawa Uniwersytetu w Tuluzie. Jednocześnie odbył praktykę administracyjną w Prefekturze Górnej Garonny.

Z początkiem r. akad. 1926/1927 został mianowany st. asystentem na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL oraz rozpoczął wykłady z postępowania administracyjnego. W lipcu 1927 r. po przedstawieniu pracy pt. „Kontrola wewnętrzna w polskiej administracji rządowej” i złożeniu egzaminów na Wydz. Prawa i Umiejętności Politycznych UJK we Lwowie uzyskał z odznaczeniem stopień naukowy doktora prawa.

W Urzędzie Wojewódzkim w Lublinie przez ten czas pełnił funkcję referenta prawnego. 2 IV 1927 r. został mianowany zastępcą delegata Ministra Spraw Wewnętrznych do Wojewódzkiej Rady Naprawy Ustroju Rolnego w Lublinie, a 14 IV tegoż roku powołany na stanowisko rzecznika dyscyplinarnego przy Komisji Dyscyplinarnej w Urzędzie Wojewódzkim w Lublinie. W czerwcu 1928 r. odbył kurs zorganizowany w Warszawie przez MSW i wziął udział w akcji dokształcania pracowników Urzędu Wojewódzkiego i starostw.

Dnia 8 lipca 1928 r. wystąpił z państwowej służby cywilnej, by poświęcić się całkowicie pracy naukowej. W październiku 1930 r. został mianowany zastępcą profesora nauki administracji i prawa administracyjnego na Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Wykładał naukę administracji, prawo administracyjne i administrację gospodarczą oraz prowadził proseminarium. 5 VII 1935 r. habilitował się na Wydz. Prawa UJK na podstawie pracy *Zakład publiczny w prawie polskim*. Oprócz wykładów na KUL prowadził wykłady z prawa przemysłowego i postępowania administracyjnego na UJK. W 1938 r. został mianowany prof. nadzwyczajnym prawa administracyjnego na Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Do II wojny światowej był członkiem Lubelskiego Komitetu Wojewódzkiego Tow. Przyjaciół Młodzieży Akademickiej i Komitetu Wojewódzkiego Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego. W październiku 1939 r. rozpoczął wykłady na KUL a w listopadzie podczas aresztowań profesorów tej uczelni udało mu się uniknąć ich losu. Przez pozostały okres okupacji przebywał poza Lublinem, m. in. we wsi Motycz, gdzie był wielokrotnie poszukiwany przez Niemców. Ponadto przebywał w Warszawie i Kielcach. Od sierpnia 1944 r. współpracował przy wznowieniu działalności Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL i podjął wykłady w r. akad. 1944/1945. W 1946 r. przeniósł wykład prawa administracyjnego także na Wydz. Prawa UW. Od 1947 r. wykładał na Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL naukę administracji i prawo administracyjne, prowadził proseminarium i seminarium, w Studium Wsi KUL wykładał prawo administracyjne rolne, na Wydz. Rolnym UMCS prawo i

administrację dla rolników, prawo agrarne i politykę agrarną, na Wydz. Farmaceutycznym UMCS — prawo sanitarne i w Studium Prawa Lotniczego przy Wydz. Prawa UW — administracyjne prawo lotnicze.

Pismem z 27 VI 1952 r. Ministra Szkolnictwa Wyższego wraz z prof. Cz. Strzeszewskim oraz ks. prof. S. Adamezykiem, J. Nowickim, S. Stysiem, B. Waczyńskim i J. Pastuszka, pozbawiony prawa wykładania na KUL w charakterze prof. zwyczajnego. Tym samym pismem zostali zawieszoni w wykonywaniu zajęć, wskutek wytoczenia im procesu politycznego, ks. prof.: S. Słomkowski, J. Rybczyk, L. Krupa i dr W. Sawicki. Po zlikwidowaniu Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL, od 1956 r. na Wydz. Filozofii Chrześcijańskiej wykładał ustrój i prawo PRL, prawo administracyjne i prowadził proseminarium a na Wydz. Teologicznym — wybrane zagadnienia z prawa podatkowego. Bronił Wyższe Seminarium Duchowne w Lublinie przed represyjną polityką podatkową ówczesnych władz państwowych, zmierzających do jego zamknięcia. Od 1962 r. był kierownikiem Międzywydziałowego Zakładu Ustroju i Prawa PRL.

Zm. 14 V. Był członkiem TN KUL, przez papieża Pawła VI został odznaczony medalem „Pro Ecclesia et Pontifice”.

Na dorobek naukowy i wydawniczy, niestety zdekompletowany wskutek działań wojennych, składają się m. in. *Kontrola bezpośrednia jako konieczny warunek funkcji zarządzania*, W. 1929, *Podział administracyjny województwa lubelskiego*, L. 1931, *Zakład publiczny w prawie polskim*, L. 1933, *Kontrola wewnętrzna polskiej administracji rządowej*, L. (b. d.), *Strona w postępowaniu administracyjnym*, L. 1938. Z okresu powojennego pozostawił (częściowo publikowane w „Gazecie Administracji”, „Revue of Polish Law”, „Rocznikach Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL”): *Odbudowa sądownictwa administracyjnego*, *Polskie prawo lotnicze*, *Charakter prawny przestrzeni powietrznej*, *Zasady ustroju administracji publicznej w Polsce*. Jest też autorem własnej konstrukcji prawnej organizacji administracji publicznej. Ponadto zostawił w maszynopisach wiele skryptów dla studentów prawa.

J. Grzywacz, Wit Klonowiecki (1902—1971), „ZN KUL” (1972) z. 2 s. 95—97; G. Karolewicz, Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, cz. II. Biogramy (mps); AKUL: Akta personalne, Protokoły posiedzeń Senatu Akademickiego, Protokoły posiedzeń Rady Wydz. Filozofii Chrześcijańskiej, Wywiady osobiste piszącego.

ks. Henryk Misztal

KLONOWSKI ALEKSANDER, ps. Żuk, (1876— po 1938), mechanik, działacz socjalistyczny i niepodległościowy, radny miejski. Ur. 21 w Archangielsku, syn Józefa,

zesłańca za udział w powstaniu styczniowym. Po powrocie do kraju początkowo mieszkał z rodzicami w Zamościu. W 1889 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Żytomierzu, z którego został wydalony w klasie czwartej bez prawa kontynuacji nauki w innych szkołach. Od r 1896 pracował w Petersburgu jako elektromechanik. Nawiązał tam kontakty z kółkiem socjal-rewolucyjnym, a następnie Partią Socjalistów Rewolucjonistów. Za działalność w tej partii był więziony i zesłany na Syberię, skąd zbiegł.

W 1902 r. podjął pracę we Lwowie, a jednocześnie zaangażował się w działalność niepodległościową, prowadzoną w ramach Komitetu Samopomocy Organizacji Bojowej PPS. Po wygaśnięciu wydarzeń rewolucyjnych 1905—1907 przebywał przez 3 lata w Wiedniu, Budapeszcie i Paryżu, skąd powrócił do Lwowa. W 1914 r. wstąpił do Legionu Wschodniego, który został rozwiązany w Mszanie Dolnej, a on internowany i następnie wywieziony do Litaj. Pracował tam jako mechanik w kopalni srebra i ołowiu. Na początku 1915 r. ponownie wstąpił do Legionów i został przydzielony do formującego się V szwadronu II pułku ułanów. Z pułkiem tym uczestniczył w ofensywie wojsk austriackich latem 1915 r. przeciw wojskom rosyjskim, a następnie w kampanii zimowej nad Styrem na froncie poleskim. W czasie kontrofensywy generała Brusilowa został ranny pod Stochodem, a po wyleczeniu ran wysłany do Płocka jako okręgowiec PPS. W Płocku, Rypinie i Sierpcu zorganizował organizację Pogotowia Bojowego PPS. Ze względu na groźbę aresztowania przez Niemców został przeniesiony do Lublina. Tu w 1918 r. brał udział w rozbrajaniu okupantów oraz tworzeniu Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej. W wyborach do Sejmu Ustawodawczego kandydował w okręgu chełmskim z listy PPS, a następnie z listy tej partii został w lutym 1919 r. wybrany radnym oraz jednym z sekretarzy Rady Miejskiej w Lublinie. Latem 1919 r. został oddelegowany do Płocka, gdzie przewodniczył pracom Komitetu Wykonawczego Rad Delegatów Robotniczych. W tym okresie zorganizował też oddział 60 ludzi i wyruszył z nimi na Górny Śląsk, aby pomóc powstańcom. Przydzielony został do formującego się pułku Strzelców Rybnickich w stopniu sierżanta. Po upadku powstania powrócił do Lublina. W czasie wojny polsko-radzieckiej pracował w Lubelskim Komitecie Robotniczym Obrony Kraju oraz pełnił funkcję komisarza mobilizacyjnego ochotniczego oddziału robotników lubelskich, tworzonego w celu obrony Lublina i Lubelszczyzny, a także opieki nad rodzinami ochotników, którzy wstąpili do wojska.

Po zakończeniu wojny wystąpił z PPS, natomiast pozostawał w obozie legionowym związanym z Józefem Piłsudskim. Zawodowo pracował jako mechanik w drukarni we Lwowie, a następnie jako urzędnik kontraktowy w Państwowym Monopolu Spirytusowym. Zwolniony wskutek redukcji etatów przebywał od maja 1932 r. w schronisku dla byłych wojskowych w Raj czy.

Dnia 31 I 1938 r. otrzymał Krzyż Niepodległości.

„Jedność Robotnicza” 1918 nr 42; „Robotnik” 1920 nr 92; S. Krzykała, *Rady Delegatów na Lubelszczyźnie 1918—1920*, L. 1968; J. Marczuk, *Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939*, L. 1985; CAW, Akta Krzyża Niepodległości, t. 336; AAN Archiwum Lewicy Polskiej, PPS 1918—1939, 114/IX-2, RDR, 167/II-3, 167L/II-4; APL, Magistrat miasta Lublina 1919—1939, Kancelaria Rady Miejskiej, 113.

Stanisław Michałowski

KNORR MIROSLAWA, krpyt. Miron Korner, mir., M. K. (1921—1990), dziennikarka, satyryk. Ur. 20 XII w Chełmie Lubelskim; jej ojciec był nauczycielem, matka pielęgniarką. Szkarlatyna przebyta w dzieciństwie przyniosła w konsekwencji gruźlicę kości i trwałe kalectwo. W okresie okupacji wraz z matką przebywała w Drohobyczu. Dla zarobku podejmowała się pracy guwernantki w rodzinach ludzi zamożnych. Maturę zdała po wojnie w Chełmie. Pracowała jako nauczycielka języka polskiego w Liceum Ogólnokształcącym w Tarnogórze (I 1950—VIII 1951). Jednocześnie studiowała polonistykę w KUL, gdzie w 1952 r. uzyskała dyplom magisterski.

W końcu 1951 r. zaczęła pracę korektorki w „Szt. Ludu”. W 1952 r. otrzymała etat dziennikarski. Ukończyła roczny kurs dziennikarski w Ośrodku Doskonalenia Kadr Dziennikarskich. Pracowała w dziale publicystyki „Szt. Ludu”, zajmując się problematyką oświatową, kulturalną i naukową (dodatek „KiŻ”). Uprawiała wszystkie formy dziennikarskiego rzemiosła: informacje, artykuły, recenzje, reportaże, felietony. Nie stroniła od uciążliwych wyjazdów w teren, zbierania materiałów i wywiadów do swoich reportaży. Pisała świetne, dowcipne felietony. Wykazywała wyjątkowy talent satyryka. W dzienniku ukazywały się jej wiersze satyryczne oraz szopki noworoczne. Ale jej pióro satyryka kłuło dobrotliwie, przyjaźnie, bez napastliwości i mściwości. Wydała tomiki wierszy i utworów satyrycznych: *Igraszki z pazurem* (1960), *Chwasty polskie* (1963), *Ikebana z jeża* (1970), *Kwilę paszkwile* (1971).

Angażowała się żarliwie w pracę dziennikarską i społeczną. Była członkiem PZPR i SDP, m.in. przewodniczącą Zarządu Oddziału w Lublinie w l. 1973—1974. Po 30 latach pracy w „Szt. Ludu” 31 XII 1981 r. przeszła na emeryturę.

Zm. 1 II w Lublinie, pochowana została na cmentarzu przy ul. Lipowej .

Akta personalne archiwum Lubelskiego Wydawnictwa Prasowego RSW Prasa w posiadaniu Wydawnictwa „Edytor—Press” w Lublinie; Zbiory prywatne autora — A.L.G.

Al. Leszek Gzella

KONDZIELA JOACHIM JAN (1932—1992), ks. prof. KUL. Ur. 24 VI w Rudzie Śląskiej-Kochołowicach, woj. katowickie. Studia filozoficzno--teologiczne odbył na Wydziale Teologicznym UJ (w. 1. 1950—1954). Święcenia kapłańskie otrzymał w 1955 r. W 1. 1955—1959 prowadził pracę duszpasterską w diecezji katowickiej. W 1. 1959—1962 kontynuował studia w zakresie nauk społecznych na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej (Specjalizacja Filozoficzno-Społeczna). W 1962 r. uzyskał stopień magistra na podstawie pracy „Udział pracowników w zarządzaniu przedsiębiorstwem”. Po ukończeniu studiów został zatrudniony w KUL. W 1966 r. uzyskał doktorat z filozofii w zakresie nauk społecznych na podstawie rozprawy pt. „Dobro wspólne jako podstawa interwencyjnych uprawnień państwa w życiu gospodarczym”. W 1. 1971—1972 kontynuował badania w zakresie współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych (ze szczególnym uwzględnieniem badań nad pokojem) na Uniwersytecie Wiedeńskim oraz na Uniwersytetach we Fryburgu, w Kolonii, we Frankfurcie nad Menem i w Bonn. W 1973 r. habilitował się na podstawie rozprawy *Badania nad pokojem. Teoria i jej zastosowanie*.

Od października 1963 r. do października 1966 r. był asystentem przy Katedrze Socjologii Chrześcijańskiej, od 1 X 1966 r. do 11 XI 1975 r. adiunktem przy Katedrze Socjologii Chrześcijańskiej na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej. Od 11 XI 1975 r. do 1 X 1981 r. pracował jako docent w Katedrze Etyki Społecznej i Gospodarczej na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej, od 1 X 1981 r. do 1 VIII 1988 r. jako docent w Katedrze Katolickiej Nauki Społecznej na Wydziale Nauk Społecznych. 1 VIII 1988 r. uzyskał tytuł prof. nadzwyczajnego, a w 1992 r. — stanowisko profesora zwyczajnego.

W r. akad. 1974/1975 przebywał w School of International Affairs na Uniwersytecie Columbia w Nowym Yorku, biorąc zarazem udział w programie badawczym prof. Zbigniewa Brzezińskiego na Uniwersytecie Columbia. Od 1975 r. był kierownikiem Katedry Etyki Społecznej i Gospodarczej, w 1. 1975—1979 kierownikiem Specjalizacji Filozoficzno-Społecznej na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej, a od 1981 r. kierownikiem Katedry Katolickiej Nauki Społecznej na Wydziale Nauk Społecznych. W 1. 1984—1990 przez dwie kadencje był dziekanem Wydziału Nauk Społecznych; wykładał gościnnie na uniwersytetach w Bonn, Leuven i Salzburgu. Przez wiele lat wykładał katolicką naukę społeczną w Śląskim Seminarium Duchownym, a od 1991 r. na Politechnice Lubelskiej.

Dorobek naukowy ks. prof. Kondzieli mieści się w trzech podstawowych obszarach badawczych: w zakresie współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych, filozofii społecznej i katolickiej nauki społecznej. Jego działalność naukowa i naukowo-dydaktyczna na tych obszarach ma wymiar międzynarodowy. Główne tematy jego prac naukowych to: koncepcja państwa, dobro wspólne społeczności państwowej i międzynarodowej, zasada solidarności, demokracja uczestnicząca, pokój i bezpieczeństwo,

praca i etos czasu wolnego, demokracja pracownicza, sprawiedliwość i dobro wspólne, państwo i Kościół, solidarność i rynek.

Na szczególne podkreślenie zasługuje rozprawa przygotowana na zlecenie Uniwersytetu Narodów Zjednoczonych w Tokio *Catholic Perspectives on Life in Peace*, wydrukowana dwukrotnie: w ekskluzywnym periodyku Instytutu Badań nad Pokojem w Oslo „Bulletin of Peace Proposals”, potem zaś w pracy zbiorowej pod redakcją M. Thee pt. *Preparation of Societies for Life in Peace* (Norwegian University Press, Oslo 1987). Rozprawa ta jest ceniona ze względu na interesujące podejście metodologiczne do badań problemów pokoju oraz fakt, iż pisał ją człowiek na zlecenie Sekretarza Generalnego ONZ powołany do współpracy w celu przygotowania raportu z implementacji Deklaracji ONZ w sprawie przygotowania społeczeństw w duchu pokoju i zaprezentowania stanowiska katolickiego w tej sprawie.

Wyróżnieniem kwalifikacji ks. Kondzieli było powołanie na członka grupy ekspertów przy Konferencji Episkopatów Europy, w której pracował przez 3 lata. Owocem tamtego okresu jest wydana pośmiertnie książka *Pokój w nauce Kościoła. Pius XII — Jan Paweł II* (L. 1992). W przygotowywanej do druku pracy „Z antropologii społecznej Jana Pawła II” zamierzał wskazać na niezwykle ważne, po upadku marksistowskiej koncepcji rozwoju dziejów, zagadnienie zbudowania humanistycznej teorii rozwoju społecznego, na podstawie nauczania społecznego Kościoła, szczególnie zaś Jana Pawła II. Jest autorem 4 książek (*Filozofia społeczna*, L. 1972, *Badania nad pokojem. Teoria i jej zastosowanie*, W. 1974, *Osoba we wspólnocie. Z zagadnień etyki społecznej, gospodarczej i międzynarodowej*, Kat. 1986, *Pokój w nauce Kościoła. Pius XII — Jan Paweł II*, L. 1992), licznych artykułów i rozpraw naukowych ~z zakresu filozofii społecznej, katolickiej nauki społecznej, stosunków międzynarodowych w czasopismach krajowych i zagranicznych (ok. 120) oraz wielu artykułów publicystycznych i wywiadów w tygodnikach i miesięcznikach.

Ks. Kondziela był szczególnie zaangażowany w organizowanie sympozjów krajowych i międzynarodowych: polsko-zachodniemieckich (Fundacja Konrada Adenauera), polsko-ustriackich (Uniwersytet w Wiedniu i Linzu), polsko-amerykańskich (Uniwersytet w Waszyngtonie). Był członkiem rady naukowej i redakcji czasopism naukowych oraz publicystycznych, m. in. „Dialogue and Humanism”, „Roczników Nauk Społecznych”, „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych”, „Chrześcijanina w Świecie” i „Ładu” oraz współredaktorem „Studiów nad katolicyzmem społecznym w Polsce”.

Przez wiele lat był członkiem American Academy of Political Science w Filadelfii, Görres-Gesellschaft, Komitetu Nauk Politycznych PAN, Komitetu Pugwash przy Prezydium PAN, Komitetu Badań nad Pokojem PAN (przez dwie kadencje jego wiceprzewodniczącym), Polskiego Tow. Socjologicznego, Komisji Episkopatu Polski „Iustitia et Pax” (jako delegat tej

Komisji brał udział w konferencji Europejskiej Komisji „Iustitia et Pax” na dwudniowym briefingu w Komisji Europejskiej — organie wykonawczym Wspólnoty Europejskiej), TN KUL (przez dwie kadencje przewodniczył Wydziałowi Nauk Społecznych), członkiem Zarządu, a przez kilka lat także wiceprzewodniczącym Klubu Inteligencji Katolickiej w Lublinie, członkiem Rady Naukowej przy ODiSS w Warszawie. Od 1991 r. należał do Prezydium Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. W 1987 r. był delegatem Episkopatu Polski na Międzynarodowym Forum Pokoju w Moskwie. Na szczególne podkreślenie zasługuje jego udział w •doktoratach honorowych: kanclerza RFN Helmuta Kohla i prof. Zbigniewa Brzezińskiego (w KUL i w UW), Willy Brandta w UMCS, Lecha Wałęsy w UMK, premiera Włoch Julio Andreottiego w UJ.

Ks. Kondziela szczególnie angażował się w sprawy KUL. Reaktywowanie Wydziału Nauk Społecznych oraz utworzenie Filii tegoż Wydziału w Stalowej Woli było w dużej mierze jego zasługą. W sytuacji wyjątkowo trudnej dla KUL zabiegał o dotacje finansowe w kraju i za granicą. Na szczególną uwagę zasługuje założenie przez niego Fundacji Rozwoju KUL, której był pierwszym prezesem. Przyczynił się do powstania Lubelskiej Szkoły Biznesu, która przeszkoliła już 2500 przedsiębiorców i kooperuje z Politechniką w Lancashire w Anglii oraz odpowiednimi instytucjami we Włoszech, Francji i w Niemczech.

W 1976 r. ks. Kondziela otrzymał nagrodę ODiSS za pracę *Badania nad pokojem. Teoria i jej zastosowanie*, podejmującą po raz pierwszy w Polsce problematykę pokoju zgodnie z duchem społecznego nauczania Kościoła. Przez prezydenta i Radę Państwa Austrii został odznaczony Krzyżem Honorowym I Klasy za zasługi w dziedzinie nauki i sztuki (Das österreichische Ehrenkreuz für Wissenschaft und Kunst).

Zm. 19 IX, pochowany został w Lublinie na cmentarzu przy ul. Lipowej.

S. Kowalczyk, *Ksiądz Joachim Kondziela 1932—1992*, „Ład. Katolicki Tygodnik Społeczny” 1992 nr 43 s. 3; S. Kurowski, *Zegnaj, Joachimie*, „Ład. Katolicki Tygodnik Społeczny” 1992 nr 43 s. 3; J. Mariański, *Sekcja Społeczna Wydziału Nauk Społecznych KUL*, w: *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni*, red. G. Karolewicz, M. Zahajkiewicz, Z. Zieliński, L. 1992 s. 199—200; J. Mariański, F. Mazurek, W. Piwowarski, *Pamięci ks. Joachima Kondzieli. Profesor wielkiego formatu*, „Słowo Powszechnie” 1992 nr 168 s. 2; J. Mariański, F. J. Mazurek, W. Piwowarski, *Posłowie*, w: *Pokój w nauce Kościoła. Pius XII—Jan Paweł II*, L. 1992, s. 101—104; *Pożegnanie. Ks. prof. Joachim Kondziela 1932—1992*, „Zwrotnica. Gazeta Krajowego Duszpasterstwa Kolejarzy” 1992 nr 7 s. 2; *Profesor Joachim Kondziela nie żyje*, „Kurier Lub.” 1992 nr 186 s. 8; *Sp. ks. Joachim Kondziela*, w: *Klub Inteligencji Katolickiej. Jednodniówka* (15 maja 1993 r.), L. 1993 s. 15; (zb) *Sp. fcs. Joachim J. Kondziela*, „Słowo Powszechnie” 1992 nr 162 s. 1; *Zmarł ks. prof. Joachim Kondziela*, „Gość Niedzielny” 1992 nr 40 s. 12.

Janusz Mariański

KONRAD PAWEŁ (zm. 1636 r.), drukarz lubelski, wydawca pierwszych w Lublinie książek polskich. Szczegóły życia nie są znane. Pierwsza wzmianka o nim pochodzi z r. 1630, gdy działalność wydawniczą zainaugurował jego warsztat drukarski. Ukazał się wówczas przekład na język polski pracy jezuita J. Drexeliusa *Słonecznik albo porównanie woli ludzkiej z wolą Bożą...* Warsztat Konrada był pierwszą drukarnią w Lublinie dysponującą zasobem czcionek łacińskich (gotyk i antykwa); wcześniej funkcjonowała tu jedynie drukarnia żydowska. Do śmierci właściciela w 1636 r. jej prasy opuściło w sumie 35 książek w języku polskim i łacińskim. Były to w większości publikacje treści religijnej (24 pozycje), ale także panegiryki i druki okolicznościowe (m.in. kazanie F. Kolęckiego na pogrzebie podskarbiego litewskiego Krzysztofa Naruszewicza, mowa A. Wituńskiego na pogrzebie starościny generalnej żmudzkiej Elżbiety Wołłowiczowej), kalendarze i prognozyki astrologiczne, traktaty natury politycznej (np. J. Lemka, *Traktacik i dyskurs krótki o Rzeczypospolitej, jej różnych kształciech, postanowieniu, zacności, dostojęństwie, własności, zatrzymaniu i zachowaniu, zgubie i wykorzenieniu*, 1632).

Drukarnia Konrada funkcjonowała nadal po jego śmierci, kierowana przez wdowę po nim Annę (zm. ok. 1659). Korzystała ona z pomocy drukarza zamojskiego A. Loba, publikując pod swym imieniem dalszych 36 druków. W 1649 r. za sumę 250 flor. sprzedała oficynę księgarzowi lubelskiemu Janowi Wieczorkowiczowi (zm. ok. 1657), zostając potem jego żoną. W tym czasie spod pras wyszło jeszcze 27 druków.

Drukarnia założona przez Konrada upadła ostatecznie około 1670 r. Jej znaczenie dla rozwoju kulturalnego Lublina określa liczba przeszło 100 wydanych tytułów (m.in. prace Sz. Starowolskiego, P. Ruszla).

SPKP, s. 435—436; P. Gdula, *Drukarstwo lubelskie*, „Annales UMCS” sec. F vol. VIII 1953 s. 48—51.

Henryk Gmiterek

KOSSAKOWSKA MICHALINA z domu Wrońska (1836—1894), wydawca i właścicielka drukarni i składu materiałów piśmiennych w Lublinie. Ur. 20 IX w Lublinie, córka Marianny z Łopieńskich i Łukasza, z zawodu fryzjera. 12II1859 r. poślubiła Władysława Kossakowskiego, współwłaściciela i zarządcę drukarni Kossakowskich. Po jego śmierci w 1870 r. kontynuowała, jako właścicielka drukarni i składu materiałów piśmiennych, jego działalność, aczkolwiek do 1883 r. drukarnia funkcjonowała pod imieniem Władysława, a dopiero później Michaliny. Zakład mieścił się przy Krakowskim Przedmieściu 194 (obecnie 10). W 1. 70. zatrudniał 8 pracowników, w tym maszynistę i 4 zecerów. W działalności wydawniczej kontynuowała inicjatywy męża. Drukowała wydawnictwa religijne i literaturę piękną, podręczniki szkolne i druki dla lubelskich organizacji społecznych, m. in. „Rocznik

Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności” (50 tomów do 1901 r.), *Katalog Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Lubelskiego*. Kontynuowała podjęty przez męża druk „Kuriera Lub.”, aż do jego połączenia w 1879 r. z „Gazetą Lub.” (którą uprzednio drukowała także w l. 1876—1878). Innym ważnym przedsięwzięciem było wydawanie „K. Lub.”, zainicjowane przez męża w 1869 r., czyli tuż przed śmiercią, a kontynuowane przez nią przez następnych 25 lat. Miał to być w zamyśle rodzaj rocznika literacko-historycznego z rozbudowaną częścią informacyjną, kroniką, wzbogaconego ogłoszeniami miejscowych firm. Pomocą przy wydawaniu „Kalendarza” służył jej Wincenty David, prof. miejscowego gimnazjum, przejściowo Jakub Goldszmidt, a następnie zięć Dominik Rogowski.

Zm. 9 XI, pozostawiając dzieciom drukarnię, która pod jej nazwiskiem funkcjonowała aż do 1949 r., tzn. do chwili upaństwowienia. Firmę po jej śmierci prowadziły córki: Pelagia Ostachniewicz (1894—1907), Karolina Rogowska (1907—1914), zięć Karoliny Rogowskiej Tadeusz Korwin Wierzbicki (1914—1930) oraz Jan Józwiakowski (1930—1939), który tuż przed wojną stał się jej właścicielem.

Z małżeństwa z Władysławem Kossakowskim miała dzieci: Pelagię (ur. 1860), Karolinę (ur. 1862) oraz Ludwika Kajetana (ur. 1864).

PSB t. XIV s. 260; SPKP s. 447; „Gazeta Lub.” 1894 nr 195—198; L. Zalewski, Przewodnik po wystawie druków lubelskich otwartej 4 czerwca 1939 r. w sali Instytutu Lubelskiego przy ulicy Narutowicza, L. 1939; P. Gdula, Drukarstwo lubelskie, „Annales UMCS” sec. F. vol. VIII 1953; Studia z dziejów drukarstwa i księgarstwa w Lublinie w XIX i XX w., red. B. Szyndler, L. 1988, s. 130—143; A. Gromek, Dzieje prasy lubelskiej w latach 1800—1939, w: Prasa lubelska. Tradycje i współczesność, L. 1986, s. 17—22; APL, USC parafii katedralnej, sygn. 40, nr aktu 171; sygn. 41, nr aktu 309; sygn. 43, nr aktu 407; sygn. 45, nr aktu 346.

Tadeusz Radzik

KOSSAKOWSKI JÓZEF (1807—1857) właściciel drukarni w Lublinie. Ur. 15 III we wsi Wielobory, pow. Łomża, w guberni augustowskiej, syn Stanisława i Marcjanny z Grodzkich. W l. 30. przebywał w Warszawie pracując w drukarni należącej prawdopodobnie do spółki A. Gałęzowski i komp. Po krótkim pobycie w Siedlcach przybył w 1837 r. do Lublina. Od 1838 r. odnotowany jest jako stały mieszkaniec miasta. Co najmniej od 1840 r. pracuje jako drukarz. W grudniu 1840 występuje jako biegły w reperacji pras w drukarni rządowej. Po kilku latach, prawdopodobnie w 1843 r., został dzierżawcą drukarni rządowej, którą prowadził do grudnia 1855 r. (wówczas zakład przejął Józef Nowaczyński). Wspólnikami

jego byli w różnych latach: Majer Weintraub, Fiszel Handelsman (poprzedni dzierżawcy) i Szabsa Gutfeld. Kossakowski drukował na potrzeby rządu gubernialnego, m. in. „Dziennik Urzędowy Guberni Lubelskiej”. Z jego drukarni wyszło wiele podręczników do nauki początkowej, książek dla dzieci (np. Zofii Ścisłowskiej *Powieści dla dzieci na tle miejscowych zdarzeń osnute*, L. 1854). Dla Kurii biskupiej w Lublinie drukował *Catalogus Universi Cleri* (1851—1854), czyli wykaz kościołów i duchowieństwa diecezji lubelskiej. W 1846 r. nabył drukarnię należącą do Marianny Wysockiej (a uprzednio działającą pod firmą Walentego Mierzejewskiego), położoną przy ul. Jezuickiej 43 (obecnie 14). W maju 1849 r. wraz z Szabsą Gutfoldem (z którym wszedł w spółkę, wnosząc do niej własną drukarnię) oraz jego synem Mendelem zawarli kontrakt z naczelnikiem pow. hrubieszowskiego, na mocy którego otworzyli w Hrubieszowie drukarnie pracującą na potrzeby administracji powiatowej. Jej zarządcą był Mendel Gutfeld. Prowadził ją do 1854 r., tzn. do wycofania zezwolenia przez kuratora okręgu warszawskiego. W tymże roku podjął skuteczne starania o umieszczenie przy drukarni litografii.

Zm. 20 IV w Lublinie; pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Żonaty z Anną z Helingów (zm. w Lublinie 25 VII 1877) miał z nią ośmioro dzieci: Bronisławę Kossorotow (1830—1858), Władysława (1833—1870), Leopolda Franciszka (1833), Paschazego (1834—1855), Walerię (1839—1861), Stanisława (1841), Leonarda (1843), Polikseneę (1846) i Bogumiłę (1848). Po jego śmierci drukarnię przejęła żona Anna, a następnie syn Władysław.

PSB t. XIV s. 278; SPKP, s. 447; P. Gdula, Drukarstwo lubelskie, „Annales UMCS” sec. F. vol. VIII 1953; L. Zalewski, Przewodnik po wystawie druków lubelskich otwartej 4 czerwca 1939 r. w sali Instytutu Lubelskiego przy ulicy Narutowicza L. 1939; S. Ostrołęcki, Cmentarz parafialny rzymskokatolicki w Lublinie, W. 1902; APL, USC par. katedralnej, sygn. 38, nr 132, s. 275; APL, RGL, 275, 276, 484, 763, Akta m. L., 2151—2154; Uzupełnienia Ludwika Gawrońskiego

Tadeusz Radzik

KOSSAKOWSKI WŁADYSŁAW JAN (1833—1870), właściciel drukarni w Lublinie. Ur. 26 VI w Warszawie, syn Jana, drukarza i właściciela drukarni oraz Anny z Helingów. Już w l. 50. praktykował w drukarni ojca w Lublinie. Po jego śmierci w 1857 r. matka Anna uzyskała konsensus na prowadzenie drukarni po mężu. Kierował nią Władysław, mając już ku temu potwierdzone urzędowo kwalifikacje „zecera sztuki drukarskiej”. Konsensus na swoje nazwisko uzyskał w czerwcu 1860 r., a zgodę Kuratora Okręgu Naukowego Warszawskiego w następnym miesiącu. W tymże samym roku przeniósł drukarnię z ul. Jezuickiej na

Krakowskie Przedmieście 194 (obecnie 10), łącząc ją ze składem materiałów piśmiennych. W ogłoszeniu zawartym w „K. Lub.” na r. 1869 pisano: „Drukarnia z maszyną pospieszną wykonywa wszystkie roboty drukarskie, przyjmując do druku dzieła, pisma, afisze, klepsydry i obwieszczenia”.

Prawdopodobnie od 1860 do końca 1864 r. był zarazem dzierżawcą drukarni rządowej w Lublinie, w której tłoczył „Dziennik Urzędowy Guberni Lubelskiej” oraz „wszelkie druki na potrzeby Rządu Gubernialnego i urzędów jemu podwładnych”, a także książki z dziedziny literatury pięknej (zwłaszcza miejscowych literatów), religijnej i podręczniki szkolne. Zawarte w drukowanych przez niego książkach litografie są cennym źródłem ikonograficznym do dziejów miasta. W 1865 r. po spłaceniu sukcesorów po ojcu został wraz z żoną właścicielem drukarni.

Od 1866 r. drukował „Kurier Lub.”, wydawany przez Juliana Liedtke, którego to pisma wydawcą stał się sam w listopadzie 1868 r. Wydawał 140 do 190 numerów rocznie w nakładzie kilkuset egz. Było to wówczas jedyne tego rodzaju pismo w Lublinie. W 1869 r. począł wydawać „K. Lub.”, łączący w sobie charakter almanachu historyczno-literackiego oraz informatora o mieście i regionie. Ozdobą „Kalendarza” były piękne ilustracje.

Zm. 29 VII w Krakowie, pozostawiając drukarnię żonie Michalinie z Wrońskich. Ze związku tego, zawartego w Lublinie w lutym 1859 r., miał troje dzieci: Pelagię (ur. 1860), Karolinę (ur. 1862) oraz Ludwika Kajetana (ur. 1864).

PSB, t. XIV, s. 295; SPKP, s. 447; Studia z dziejów drukarstwa i księgarstwa w Lublinie w XIX i XX wieku, red. B. Szyndler, L. 1988, s. 128—130; L. Zalewski, Przewodnik po wystawie druków lubelskich, otwartej 4 czerwca 1939 roku w sali Instytutu Lubelskiego przy ulicy Narutowicza, L. 1939, s. 5, 13—14: „Kurier Lub.” 1966, nr 263, s. 2; P. Gdula, Drukarnstwo lubelskie, „Annales UMCS” sec. F. vol. VIII 1953; „K. Lub.” 1869, 1893, 1896; APL, USC parafii katedralnej sygn. 40, nr aktu 21; sygn. 41, nr aktu 309; sygn. 43, nr aktu 407; sygn. 45, nr aktu 346; AmL, 276, 1730; RGL, Adm.-społ. 484.

Tadeusz Radzik

KOWNACKI JAN (XVI/XVII w.), księgarz lubelski, senior świecki zaboru kalwińskiego. Dokładne daty życia nie są znane. Pochodził z Krakowa, był synem drukarza i księgarza krakowskiego Mikołaja. Już w l. 1603-1607 prowadził księgarnię w Krakowie. W 1614 r. przeniósł się do Lublina. Warunkiem nadania mu tutaj prawa miejskiego było zobowiązanie,

iż nie będzie sprzedawał książek przeciwnych wierze katolickiej i sam w ciągu roku przejdzie na katolicyzm.

Żadnego z tych warunków Kownacki nie dopełnił. Rozwinął na szeroką skalę handel książkami, w tym również „heretyckimi”, m. in. sprowadzanymi z ariańskiego Rakowa. Wywołało to kontrakcję ze strony innych księgarzy lubelskich. W maju 1615 r. trzech z nich (P. Migdałowski, W. Latowicki, A. Skarbimierz) wytoczyli Kownackiemu proces przed radą miejską, oskarżając go o sprzedaż książek innowierczych, zwłaszcza w czasie jarmarków i sesji Trybunału Koronnego. Sąd radziecki zakazał Kownackiemu tych praktyk, pozbawiając go jednocześnie prawa miejskiego. Księgarz odwołał się do sądu królewskiego, który podtrzymał w marcu 1617 r. wyrok wcześniejszy. Nie był on jednak ściśle egzekwowany, skoro w parę miesięcy później do urzędu radzieckiego wpłynęła ponowna skarga na Kownackiego o uprawianie handlu książkami heretyckimi. Mimo niekorzystnego znowu dla pozwanego rozstrzygnięcia sądu królewskiego Kownacki nie poddawał się. Jego obrońcy (m. in. J. B. Radogoski) przywoływali akt konfederacji warszawskiej z 1573 r., który, ich zdaniem, podjęty wyrok „znosi i wniwecz obraca”. Argumentacja ta na niewiele się jednak zdała. 14 VII 1619 r. zapadł ostateczny wyrok, pozbawiający Kownackiego prawa miejskiego i zabraniający kategorycznie handlu książkami przeciwnymi „świętej nauce Kościoła katolickiego”.

O dalszych losach Kownackiego niewiele wiemy. Mieszkał nadal w Lublinie i aktywnie uczestniczył w życiu gminy kalwińskiej. W 1632 r. brał udział w Warszawie w zjeździe różnowierców podczas sejmu elekcyjnego. Utrzymywał też wówczas ściśle związki z profesorami gimnazjum kalwińskiego prowincji małopolskiej w Bełżycach. Po przeniesieniu zboru z Lublina do Bełżyc był świeckim seniorem gminy i wspierał ją finansowo. Ostatnie wzmianki o nim pochodzą z 1633 r., wkrótce potem zapewne zmarł.

PSB XVI s. 587—588; S. Tworek, Proces księgarza kalwińskiego Jana Kownackiego w Lublinie w latach 1615—1619, „RL” I: 1958 s. 91—98.

Henryk Gmiterek

KOZŁOWSKI ANTONI (1900—1984), działacz oświatowy, więzień Zamku Lubelskiego. Ur. 14 IX w Rąbkowie (pow. Garwolin), w rodzinie chłopskiej, syn Józefa i Katarzyny. Do szkoły początkowej uczęszczał w rodzinnej wsi, a następnie do Gimnazjum Handlowego w Garwolinie. Po jego rozwiązaniu, w 1916 r. wstąpił do Seminarium Nauczycielskiego w Siennicy, które ukończył w 1921 r. W tymże roku jako tymczasowy nauczyciel podjął pracę w Szkole Powszechnej w Głuskowie (pow. Garwolin). Następnie przez rok był instruktorem

ZMW przy Związku Kółek Rolniczych w Garwolinie. W 1923 r. powrócił do zawodu nauczycielskiego i pracował najpierw w Jażwinach, a od 1932 r. w Osiecku, gdzie pełnił obowiązki kierownika miejscowej Szkoły Powszechnej. Będąc nauczycielem podjął studia na Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, w której ukończył w 1932 r. Studium Pracy Społeczno-Oświatowej. Od chwili rozpoczęcia pracy zawodowej związał się z młodzieżowym ruchem ludowym i aktywnie uczestniczył w działalności ZMW. Równolegle prowadził szeroką działalność związkową, najpierw w Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, a od 1930 r. w ZNP. Początkowo był prezesem ogniska związkowego w Osiecku, później powierzono mu obowiązki przewodniczącego rejonowych konferencji nauczycielskich i wiceprezesa Zarządu Oddziału ZNP w Garwolinie. W 1936 r. na zjeździe okręgowym wybrany został członkiem prezydium Zarządu Okręgu ZNP, w którym objął funkcję przewodniczącego Wydziału Pracy Społecznej. 1 IX 1936 r. po przeniesieniu do pracy nauczycielskiej w Szkole Powszechnej nr 16 w Lublinie jeszcze bardziej zaangażował się w działalność związkową. Z przekonania demokracja, stał się rzecznikiem postępu. Należał do zespołu redakcyjnego miesięcznika „Ognisko Nauczycielskie”. Na jego łamach zamieszczał wiele opracowań i artykułów, zgłaszał propozycje i wnioski dotyczące pracy oświatowej, związkowej. Poddawał krytyce decyzje administracji szkolnej, ingerującej w działalność związkową nauczycielstwa. W 1937 r. wchodził w skład zespołu kierującego protestem, a następnie strajkiem nauczycielskim na Lubelszczyźnie w obronie zawieszonych Zarządu Głównego ZNP. Był rzecznikiem postępu w nauczaniu — na łamach czasopism oświatowych proponował nowe rozwiązania w zakresie dydaktyki oraz doskonalenia i kształcenia nauczycieli. Od 1 VII 1937 r. pełnił obowiązki kierownika związkowego Wyższego Kursu Nauczycielskiego w Lublinie.

Dnia 9 XI 1939 r. podczas wielkiej akcji wymierzonej przeciw polskiej inteligencji w Lublinie został aresztowany i osadzony na Zamku Lubelskim, gdzie przebywał do 18 IV 1940 r. Po uwolnieniu z więzienia natychmiast włączył się do konspiracyjnej działalności oświatowej. Od 1940 r. należał do ścisłego 6-osobowego kierownictwa okręgowego TON. Od 1940 r. był też członkiem Okręgowej Komisji Oświaty i Kultury podległej Delegaturze Rządu na Kraj, w której odpowiadał za sprawy organizacyjne. W obu organizacjach działał do końca okupacji. Bezpośrednio po wyzwoleniu i reaktywowaniu ZNP włączył się do odbudowy związkowego ruchu nauczycielskiego. W połowie sierpnia 1944 r. wszedł do Tymczasowego Zarządu Okręgu ZNP. Na pierwszym powojennym okręgowym zjeździe delegatów (10—11 V 1945) powierzono mu stanowisko członka prezydium Zarządu Okręgu ZNP, w którym objął funkcję zastępcy przewodniczącego Wydziału Organizacyjnego. W 1949 r. na zlecenie KOSL podjął się organizacji od podstaw Centrali Zaopatrzenia Szkół „Cezas”, którą następnie kierował przez 12 lat. W 1963 r. przeszedł do pracy w Warszawie i kierował podobną instytucją („Urania”). Przez cały czas czuł się związkowcem i emocjonalnie

związany był z Lubelszczyzną. Do końca życia uczestniczył w ważniejszych wydarzeniach i uroczystościach związkowych, jakie odbywały się w Lublinie.

Zm. 12X11 w Warszawie.

„Ognisko Nauczycielskie” 1937 nr 2—4; Skład osobowy kierownictwa tajnej oświaty w czasie okupacji hitlerowskiej 1939—1945, oprac. T. Szczechura, „Prz. Hist-Ośw.” 1975 nr 4; J. Doroszewski, Związek Nauczycielstwa Polskiego w latach wojny i okupacji, w: Zarys dziejów Związku Nauczycielstwa Polskiego na Lubelszczyźnie w latach 1905—1985, L. 1988; tenże, Związek Nauczycielstwa Polskiego na Lubelszczyźnie w latach 1944—1949, w: tamże; Archiwum Zarządu Okręgu ZNP w Lublinie.

Jerzy Doroszewski

KRASUSKI FLORIAN (1875—1952), ps. Poi, ksiądz, dr filozofii w zakresie muzykologii i slawistyki, profesor Seminarium Duchownego, archiwariusz, prefekt szkolny. Ur. 29 IV w Szczepankach k. Łukowa. Pierwsze nauki pobierał w domu i wyniósł z niego umiłowanie kultury i literatury polskiej. Kształcił się w gimnazjum rosyjskim w Siedlcach; w 1893 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Lublinie (diecezja podlaska, skasowana przez rząd rosyjski, została przymusowo połączona z lubelską). W młodości w ziemi rodzinnej był narażony na szykany władz rosyjskich. Ojciec uczestniczył w powstaniu 1863 r., a babkę, matkę ojca, sądzono za przechowywanie w swym domu ks. Brzóska. On sam zakładał tajne biblioteczki polskie dla ludu w swych okolicach. Po otrzymaniu święceń kapłańskich (3 VII 1898) wyjechał do Odessy, by na czas pewien zniknąć z terenu, i tu miał możliwość studiowania muzykologii. Po krótkim sprawowaniu obowiązków wikarego w jednej z wiejskich parafii studiował muzykologię i slawistykę w uniwersytecie fryburskim (1900—1903), początkowo pod ps. Pol. Profesorem muzykologii był w tym czasie Wagner, profesorami języków i literatur słowiańskich kolejno: Józef Kallenbach i Stanisław Dobrzycki. Z katedrą, ufundowaną przez Czartoryskich, związane było stypendium dla księdza; korzystali z niego kolejno kilkakrotnie księża diecezji lubelskiej.

Doktoryzował się ks. Krasuski 14 III 1903 r. Dysertację przedstawił z zakresu muzykologii (dotyczyła śpiewów mszalnych gregoriańskich; napisana była w języku niemieckim), jednakże slawistyka była drugim przedmiotem egzaminacyjnym. Egzamin złożył *summa cum laude*. Po powrocie do kraju przez pięć lat pracował jako wychowawca domowy we dworach, najdłużej w domu Aleksandra hr. Ostrowskiego. W 1908 r. przyjął obowiązki prefekta „Szkoły Lubelskiej”, istniejącego od dwu lat prywatnego męskiego gimnazjum polskiego, i równocześnie profesora Seminarium Duchownego w Lublinie, gdzie wykładał (1908—1910)

przedmioty filozoficzne. Prefektem „Szkoły Lubelskiej” był nieprzerwanie do 1947 r. Zasłużył się dla tej szkoły ogromnie. Przez rok uczył także w gimnazjum męskim im. Stanisława Staszica, przez 11 lat w gimnazjum żeńskim Heleny Czarnieckiej, czas jakiś w gimnazjum żeńskim Wacławy Arciszowej, przez wiele lat (do 1939 r.) w gimnazjum SS. Urszulanek, przez kilka lat w Szkole Muzycznej. Oprócz religii uczył niejednokrotnie propedeutyki filozofii, w Szkole Muzycznej wykładał estetykę i historię muzyki. W latach I wojny światowej, gdy odzyskanie niepodległości przez Polskę stało się pewne, nauczycielstwo lubelskie wydawało założone przez Stefana Plewińskiego pismo „Szkoła Polska” (1916—1918); ks. Krasuski pisywał tam stale, głównie na tematy pedagogiczne.

Znał go cały Lublin. Zasługi jego zostały uznane przez władze kościelne; był w kapitule katedralnej lubelskiej kolejno: kanonikiem gremialnym (od 22 II 1919), prałatem-scholastykiem (od 26 X 1931), prałatem-kustoszem (od 1 VIII 1942). Po przejściu na emeryturę na stanowisku prefekta został archiwariuszem kurialnym i ten urząd sprawował do śmierci.

Zm. 20 IV w Lublinie. Pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Chrześcijanie, red. B. Bejze, t. 9, W. 1982 s. 265—267 (list ks. Krasuskiego do Stefanii Skwarczyńskiej); K. Juszcakowski, Ks. Florian Krasuski, w: Prywatne Męskie Gimnazjum im. Stefana Batorego („Szkoła Lubelska”) w XXX-lecie, L. 1936 s. 334—336; ks. S. Młynarczyk, „WDL” 1952 z. 1/3 s. 63—70; J. Starnawski, Zarys dziejów Katedry Języków i Literatur Słowiańskich w Uniwersytecie Fryburskim, Wr. 1984 s. 11, 57, 59—61; tenże, Słownik badaczy literatury polskiej, t. 1 Ł. 1994 s. 152—154; akta archiwalne Kurii Biskupiej w Lublinie dostarczone za pośrednictwem śp. ks. dr. Zbigniewa Starnawskiego; wspomnienia osobiste.

Jerzy Starnawski

KRUPA LUDWIK ANDRZEJ ks. OFM (1910—1992), prof. teologii, prodziekan i dziekan Wydz. Teologicznego, prorektor KUL. Ur. 25 V w Przeworsku jako syn Andrzeja i Teresy, właścicieli gospodarstwa rolnego. Szkołę podstawową ukończył w rodzinnej miejscowości. Do gimnazjum uczęszczał początkowo w Jarosławiu, a następnie przeniósł się do Lwowa. Tu ukończył klasy od piątej do siódmej, klasę ósmą zaliczył i świadectwo dojrzałości otrzymał w r. 1930 w Sokalu. W l. 1925—1926 odbył nowicjat zakonny w klasztorze oo. bernardynów w Leżajsku. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości podjął studia filozoficzne w Belgii (1930—1931), a następnie studia teologiczne we Fryburgu Szwajcarskim (1931—1932). Po powrocie do kraju pełne studia teologiczne odbył we Lwowie w seminarium zakonnym w l. 1932—

1935 i w tym czasie otrzymał święcenia kapłańskie. Następnie przez władze prowincjalne został wysłany na KUL, celem odbycia studiów specjalistycznych z teologii. Ukończył je w r. 1939 ze stopniem doktora, uzyskanym na podstawie rozprawy pt. „Obraz boży w człowieku według nauki św. Augustyna”.

W okresie okupacji niemieckiej początkowo wykładał dogmatykę w Seminarium Duchownym w Kalwarii Zebrzydowskiej. Studia te miały charakter tajnego nauczania. Następnie w r. 1943 skierowany został do klasztoru w Piotrkowie Trybunalskim, gdzie do 1946 r. pełnił funkcję przełożonego. Od 1946 r. przyjął wykłady zlecone z teologii dogmatycznej w KUL jako zastępca prof. Tu habilitował się w 1950 r. na podstawie rozprawy „Kult serca Maryi, studium teologiczne”.

W styczniu 1952 r. został aresztowany z tytułu funkcji pełnionej w Zarządzie Prowincji Zakonu. Był więziony w Lublinie do grudnia tr. Po uwolnieniu wyjechał do Warszawy, gdzie podjął wykłady z teologii dogmatycznej, początkowo na Wydz. Teologicznym UW, a następnie w ATK, gdzie w 1955 r. został mianowany prof. nadzwyczajnym. Wrócił do Lublina na KUL w 1958 r. i objął Katedrę Teologii Dogmatycznej, którą kierował do przejścia na emeryturę w 1980 r. Nominację na prof. zwyczajnego otrzymał w 1973 r. Wypromował wielu magistrów i doktorów. Niektórzy z nich zajmują dziś stanowiska wykładowców w Seminariach Duchownych lub są profesorami na Uniwersytetach.

Ks. Krupa sprawował w Uniwersytecie wiele funkcji administracyjnych. W l. 1964—1968 był prorektorem, wcześniej przez wiele lat prodziekanem Wydz. Teologicznego. Wchodził w skład Senackiej Komisji Dyscyplinarnej, a przez jedną kadencję był jej przewodniczącym. Pełnił też obowiązki kuratora Studenckiego Koła Naukowego Teologów. Ważnym osiągnięciem ks. Krupy podczas pełnienia obowiązków dziekańskich było stworzenie kadry asystenckiej i powołanie do istnienia Instytutu Muzykologii. W okresie sprawowania rozlicznych funkcji administracyjnych w Uniwersytecie działał jako członek Komisji Maryjnej Episkopatu Polski, przewodniczący Polskiej Sekcji Mariologicznej. Od 1973 r. prowadził wykłady na Papieskim Wydz. Teologicznym we Wrocławiu. Jako pierwszy z Polaków w 1965 r. został powołany na członka zwyczajnego Międzynarodowej Papieskiej Akademii Maryjnej. W związku z tym uczestniczył w organizowanych przez Akademię międzynarodowych kongresach mariologicznych w Zagrzebiu, Rzymie, Saragossie, Lizbonie-Fatimie i na Malcie. Był członkiem czynnym Francuskiego Tow. Maryjnego, w kraju zaś członkiem zwyczajnym TN KUL.

Ks. Krupa uprawiał przede wszystkim mariologię, której poświęcił rozprawę habilitacyjną i profesorską *Electa ut soi*, L. 1964. Podejmował tematy, które niosło życie: Wniebowzięcie Maryi — z okazji ogłoszenia tej prawdy jako dogmatu w 1950 r., martyrologia św. Maksymiliana i św. Franciszka, miłosierdzie Maryi i tytuł „Matka Kościoła”. Sobór

Watykański II poszerzył jego tematyczne zainteresowania na kapłaństwo i Ducha Świętego. Włączył się w nurt maryjnego duszpasterstwa organizowanego w Polsce przez ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego, poszukując teoretycznej podbudowy. Uczniów wdrażał do krytycyzmu w kontakcie ze źródłami oraz do szacunku dla wielkiej tradycji Ojców Kościoła i nauczania Papieży. Zm. 15 VII.

S. C. Napiórkowski, Sp. O. profesor Andrzej Ludwik Krupa OFM. Materiały do biografii, „Teologia w Polsce. Biuletyn Informacyjny” nr 31 s. 24—31; tenże, Pięćdziesięciolecie teologii dogmatycznej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, „RTK” 1968 z. 2; Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969 passim; H. E. Wyczawski, Krupa Ludwik Andrzej, w: Słownik polskich pisarzy franciszkańskich..., pod red. H. E. Wyczawskiego OFM, W. 1981 s. 252—255; Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925—1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów, wstęp i red. G. Karolewicz, L. 1989 s. 45, 146; S. C. Napiórkowski, Ojciec profesor Krupa, „Przegląd Uniwersytecki” 1992 nr 5 s. 12; AKUL, sygn. A-286 akta personalne.

ks. S. Celestyn Napiórkowski, Jan Ziółek

KRUSZYNSKI JÓZEF ks. (1877—1953), bibliista, profesor i rektor KUL. Pochodził z rodziny włościańskiej. Ur. 18 III w kolonii Poraj k. Piotrkowa, syn Franciszka i Konstancji z Domańskich. Szkołę podstawową i 4 klasy gimnazjum ukończył w 1893 r. Po rocznym przygotowaniu prywatnym wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku. W 1899 r. został wysłany przez władze seminaryjne na wyższe studia do Akademii Duchownej w Petersburgu. W r. 1903 otrzymał święcenia kapłańskie z rąk bp. Jerzego Szembeka. W tym samym roku uzyskał w Akademii stopień magistra teologii na podstawie pracy „Jesus Filius Dei in Evangelis”. W czasie studiów opanował dobrze znajomość języka perskiego i hebrajskiego. Po powrocie do diecezji na krótko podjął obowiązki wikarego w Radomsku, a w r. 1904 został mianowany profesorem w Seminarium Duchownym we Włocławku. Wykładał Pismo św., język hebrajski i archeologię biblijną. Pełnił jednocześnie funkcję wiceregensa.

Dla pogłębienia studiów nad Pismem św. podjął podróże naukowe. W 1905 r. wyjechał na 3-miesięczny pobyt do Londynu. Przebywał jakiś czas w Muzeum Brytyjskim, potem odwiedzał kolejno uniwersytety i stykał się z życiem naukowym m. in. Oxfordu, Dublina, Cambridge, Maynooth College w Irlandii. Po powrocie do kraju w 1906 r. wydał swoją pierwszą książkę *Ewangelia według św. Marka* — krótki komentarz na wzór szkolnych podręczników wydawanych w Anglii. Po raz drugi przebywał w Anglii w 1907 r., sześć

tygodni spędzając na badaniach starożytności w Muzeum Brytyjskim. Pod koniec 1907 r. udał się do Bejrutu na Uniwersytet św. Józefa, gdzie przez semestr pozostawał w ścisłym kontakcie z powszechnie znanymi orientalistami, jak: Rozenvalle i Oheiks. Badał archeologię wschodnią, zajmował się napisami fenicko-syryjskimi i egzegezą. W ciągu następnych dwóch miesięcy odbył podróż naukową do Syrii, Palestyny i Egiptu. Po powrocie do kraju opublikował wiele rozpraw na tematy Starego Testamentu i najnowszych odkryć biblijnych. Wydał księgę psalmów Dawidowych z obszernym komentarzem. W 1909 r. po raz trzeci w celach naukowych udał się do Londynu. Do ciekawszych jego podróży należy wyprawa w 1912 r. „Siadami św. Pawła”. Przebywał wtedy w Grecji i Azji Mniejszej. Po niej na dłużej został w kraju i od 1913 r. podjął dodatkowe obowiązki prefekta w gimnazjum we Włocławku, a w l. 1919—1922 także w gimnazjum żeńskim W. Aspisówny. Uczył tam religii, historii i łaciny.

W czasie I wojny światowej napisał dwa poważne dzieła z zakresu Biblii, a mianowicie: *Wstęp ogólny do Pisma Świętego* i *Wstęp szczegółowy do ksiąg świętych Nowego Testamentu*. Nadto wydał kilka drobniejszych prac oraz wiele artykułów z dziedziny Pisma św., zamieszczanych w czasopismach naukowych, jak: „At. Kapł.” czy „Wiadomości Pasterskie”. Był współredaktorem *Encyklopedii Kościelnej*, wydawanej przez ks. Chełmickiego. W okresie powojennym pisał o sprawach żydowskich: *Pobył Izraelitów w Egipcie w świetle archeologii*, *Stanisław Staszic a kwestia żydowska* i inne.

We wrześniu 1923 r. został powołany na KUL, gdzie podjął wykłady z biblistyki, początkowo jako zastępca prof. Habilitował się na Wydz. Teologicznym UJ w 1924 r. Wtedy został mianowany profesorem nadzwyczajnym, a rok później profesorem zwyczajnym. Na wniosek Kanclerza KUL w r. 1928 Kongregacja Seminariów i Uniwersytetów w Rzymie przyznała ks. Kruszyńskiemu doktorat teologii.

W l. 1925—1933 pełnił obowiązki rektora KUL. Za jego staraniem Aniela hr. Potulicka utworzyła fundację, dzięki której KUL uzyskał prawa państwowe i zatwierdzony został statut Uniwersytetu oraz nadano mu osobowość prawną. Od lutego 1928 r. KUL mógł nadawać stopnie naukowe. Dzięki fundacji miał zapewnione znośne warunki ekonomiczne, zwiększające się z każdym rokiem.

W czasie II wojny światowej ks. Kruszyński przebywał w Lublinie. 11 XI 1939 r. został aresztowany wraz z innymi prof. KUL i przez kilka miesięcy więziony na Zamku Lubelskim. Po zwolnieniu, internowany w Nowym Sączu ks. biskup Marian Fulman powierzył mu 20 XI 1940 r. administrowanie diecezją lubelską. Po wojnie ks. Kruszyński nie podjął pracy na KUL, chociaż z jego głównie inicjatywy Uniwersytet wznowił zajęcia w październiku 1944 r. Powrócił do swojej diecezji — do Włocławka. Tu był przez kilka lat prof. w Seminarium Du-

chownym. Pełnił też funkcję oficjała w sądzie kościelnym i zastępował wikariusza generalnego.

Za zasługi dla Kościoła otrzymał wiele godności. Był kanonikiem honorowym kolegiaty kaliskiej, kanonikiem gremialnym kapituły wrocławskiej, prałatem-scholastykiem i kustoszem, papieskim prałatem domowym i protonotariuszem apostolskim. Zm. 10 VIII we Wrocławku.

PSB XV 442—443 (S. Librowski); F. Gryglewicz, Pięćdziesiąt lat sekcji biblijnej na KUL, „RTK” 1968 z. 1 s. 8—10; W. Dudek, Teologiczno-naukowy dorobek Wrocławskiego Seminarium Duchownego, „At. Kapł.” 1969 t. 72 s. 285—286; Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969 passim; E. Pluskota, Działalność biblijna ks. Józefa Kruszyńskiego, Wł. 1971 (mps); Katolicki Uniwersytet Lubelski we wspomnieniach pierwszych studentów z lat 1918—1925, wstęp i red. G. Karolewicz, L. 1978 passim; S. Librowski, Materiały do dziejów diecezji wrocławskiej czasu wojny 1939—1945, ABMK 1979 s. 214; Działalność Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji, wstęp i red. J. Ziólek, L. 1983 passim; K. Rulka ks., Kruszyński Józef, w: Słownik polskich teologów katolickich 1918—1981, pod red. ks. L. Grzebienia SJ, W. 1983 vol. 6 s. 215—222; Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925—1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów, wstęp i red. G. Karolewicz, L. 1989 passim; Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni, pod red. G. Karolewicz, ks. M. Zahajkiewicza, ks. Z. Zielińskiego, L. 1992 passim. AKUL, rkps A 30, akta personalne.

Jan Ziólek

KRZYKAŁA STANISŁAW (1909—1976), prezydent m. Lublina, prof. i prorektor UMCS. Ur. 28 VIII w rodzinie Antoniego, robotnika kolejowego w Lublinie, i Antoniny z Furgotów. Jego ojciec, ewakuowany w 1915 r. w głąb Rosji, po powrocie do kraju w 1920 r. niebawem zmarł. Nieletnim Stanisławem i jego bratem opiekowała się matka, pracująca również na kolei.

W 1922 r. mimo trudnych warunków materialnych podjął naukę w Gimnazjum im. Stanisława Staszica w Lublinie. Ukończył ją w 1929 r. W l. 1930—1931 odbył służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty w Zambrowie. W 1934 r. awansował na podporucznika, w 1950 r. na porucznika, a następnie kapitana WP.

W 1931 r. rozpoczął studia polonistyczne na KUL. W październiku 1936 r. uzyskał magisterium za pracę „O mowie ludowej wsi Bychawka”. Podczas studiów udzielał

korepetycji, zarabiając w ten sposób na utrzymanie, a w l. 1933—1935 w Urzędzie Skarbowym w Chełmie podjął pracę, którą godził ze studiami. Od listopada 1936 do czerwca 1937 r. odbywał praktykę pedagogiczną w Gimnazjum im. Staszica, bez żadnego wynagrodzenia.

Od 1935 r. prowadził działalność nielegalną w środowisku młodzieżowym w Lublinie, będąc członkiem OMTUR. W roku następnym wstąpił do Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej, z ramienia którego wchodził w skład Komitetu Dzielnicowego i Komitetu Miejskiego tej organizacji. Pracował w Lidze Obrony Praw Człowieka i Obywatela oraz w Komisji Obrony Pokoju. Współpracował z LSS, prowadząc świetlicę dla młodzieży robotniczej na Kośminku, gdzie mieszkał od dzieciństwa. Uczestniczył w pracach Międzynarodowej Organizacji Pomocy rewolucjonistom, a także aktywnie współpracował ze związkami zawodowymi i młodzieżą szkolną oraz z robotniczym ruchem sportowym. 24 VI 1937 r. został aresztowany, a następnie sądzony w głośnym, nie tylko w Lublinie, procesie wraz z 40 działaczami komunistycznymi (między innymi z Franciszkiem Józwiakiem, Feliksem Baranowskim, Wandą Lewicką, Zofią Golfinger). Skazany został na 3 lata więzienia. Wyrok odbywał na Zamku w Lublinie, skąd wyszedł 9 IX 1939 r.

Podczas okupacji, poszukiwany przez gestapo, ukrywał się najpierw we wsi Bystrzyca, a następnie w kolonii Dobrzyniów w pobliżu Krasnego-stawu pod nazwiskiem Władysława Kostrzewskiego. Uczestniczył w tajnym nauczaniu oraz utrzymywał kontakty z konspiracyjnym ruchem ludowym.

Od początku sierpnia 1944, po powrocie do rodzinnego miasta, włączył się do pracy zawodowej i społeczno-politycznej, nawiązując kontakt z PPR. Od 30 X 1944 r. do czerwca 1948 r. był wiceprezydentem m. Lublina, potem (do stycznia 1950 r.) — prezydentem miasta i pierwszym przewodniczącym Prezydium MRN (1950—25 I 1951). W okresie , racy we władzach miasta uwagę kierował na jego odbudowę ze zniszczeń wojennych, dążąc do uczynienia z Lublina silnego ośrodka administracji, przemysłu, nauki i oświaty, kultury, rozwiązując z dobrymi rezultatami wiele problemów dotyczących handlu, gospodarki komunalnej, aprowizacji, budownictwa mieszkaniowego. Niejednokrotnie popadał w konflikty z czynnikami politycznymi.

Jako pracownik Zarządu Miejskiego uczestniczył, niejako z urzędu, w życiu społeczno-politycznym. Był delegatem na I Zjazd PPR w grudniu 1945 r., członkiem Komitetu Miejskiego i egzekutywy PPR, a potem PZPR w Lublinie (1945—1950), przewodniczył Zarządowi Wojewódzkiemu TPPR (1945—1948). Był członkiem ZG Związku Pracowników Samorządowych (1945—1948), radnym MRN w Lublinie (1949—1954).

Od listopada 1951 r. na trwałe związał się z UMCS, chociaż już od 1948 r. prowadził tu wykłady z zakresu nauk społecznych i wiedzy o Polsce współczesnej i świecie. Miał także

wykłady na AM. Był organizatorem i kierownikiem Katedry Podstaw Marksizmu-Leninizmu w UMCS (1952 r.). W 1958 r. został kierownikiem Zakładu Historii Najnowszej, potem Katedry, a od 1971 r. ponownie Zakładu w Instytucie Historii UMCS. 11 I 1960 r. doktoryzował się pracą „Studenci Instytutu Rolniczo-Leśnego w Puławach w walce z caratem (1869—1914)”, a 23 V 1962 r. — habilitował rozprawą „Rady delegatów na Lubelszczyźnie 1918—1920”. W 1954 r. mianowany został zastępcą prof., w 1962 r. otrzymał docenturę, 3 III 1971 r. — tytuł prof. nadzwyczajnego.

Jego zainteresowania naukowe ogniskowały się wokół dziejów polskiego ruchu robotniczego, ruchu młodzieżowego, historii szkolnictwa i oświaty oraz dziejów regionalnych Lubelszczyzny i Lublina, był bowiem współautorem pierwszego tomu *Dziejów Lubelszczyzny*, współautorem *Historii Lublina* (t. I, II) i redaktorem tomu drugiego, obejmującego l. 1918—1939. Opublikował ponad 90 rozpraw, monografii, artykułów. Wykształcił ponad 150 magistrów historii, wypromował 10 doktorów nauk humanistycznych. Jako wieloletni kierownik Zakładu Historii Najnowszej prowadził osobiście i organizował badania naukowe, głównie okresu międzywojnia 1918—1939 oraz lat II wojny światowej i okupacji niemieckiej. Pełnił obowiązki kierownika Studium Eksternistycznego (1960—1962), prodziekana Wydz. Humanistycznego (1958—1960, 1962—1964), kierownika Międzywydziałowego Studium Nauk Politycznych (1965), dziekana Wydz. Humanistycznego (1964—1969), prorektora UMCS (1969—1972). W l. 1972—1975 był dyrektorem Instytutu Historii UMCS.

Od 1952 r. przez wiele lat był członkiem władz uczelnianej organizacji PZPR, współpracownikiem komitetu wojewódzkiego i miejskiego tej partii, aktywnym działaczem ZNP, członkiem Rady Programowej Wydawnictwa Lubelskiego, sekretarzem redakcji „Rocznika Lubelskiego” (1958—1962), przez ponad 15 lat prezesem ZW TWP, przewodniczącym Komisji Historycznej Zarządu Okręgu ZBoWiD, wiceprezesem Lubelskiego Oddziału PTH, prezesem ZM TPPR, wiceprezesem Tow. Przyjaciół UMCS, członkiem LTN.

Odnaczony: Złotym Krzyżem Zasługi (1955), Krzyżem Kawalerskim (1959) i Oficerskim (1969) Orderu Odrodzenia Polski, Medalem KEN, złotą odznaką „Zasłużony dla m. Lublina” i innymi.

Zm. 14 maja. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie.

Z małżeństwa z Jadwigą Artwich (1945) miał trzech synów: Andrzeja (ur. 1946), Krzysztofa (ur. 1948) i Wojciecha (ur. 1950).

E. R. Rudziński, Działalność polityczna OM TUR w latach 1931—1936, W. 1961 s. 180—181; A. Kopruckowniak, Stanisław Krzykała (28 VIII 1909—14 V 1976), „RL” t. XX : 1977 s. 166—172 (tu również bibliografia prac drukowanych); Z. Mańkowski, Stanisław Krzykała (1909—1976), „K. Lub.” 1977 s. 197—200; M. i T. Łoposzkowie, Stanisław Krzykała, „Roczn. Ogn. Naucz, w Lub.” 1980 nr 6—7 s. 214—215; E. Horoch, Komunistyczna Partia Polski w województwie lubelskim w latach 1918—1938, L. 1993 s. 326; AAN w Warszawie, KG PP, 164, k. 36; tamże, Oddział VI (dawne archiwum KC PZPR),teczka osobowa S. Krzykały, nr 1112; tamże, PPR 295/1-16, k. 26; APL, Zarząd Miejski w Lublinie i Miejska Rada Narodowa 1944—1950 (cały zespół, passim); tamże, Oddział IV (byłe archiwum KW PZPR w Lublinie),teczka osobowa S. Krzykały; AUMCS,teczka osobowa prof. dr. hab. S. Krzykały, 4716.

Albin Kopruckowniak

KRZYWICKI ROMUALD MIECZYŚLAW (1903—1988), doc. mgr inż. elektryk, współorganizator średniego i wyższego szkolnictwa technicznego w Lublinie w okresie po II wojnie światowej, pierwszy i długoletni dziekan Wydz. Elektrycznego Wieczorowej i Wyższej Szkoły Inżynierskiej — obecnej Politechniki Lubelskiej. Ur. 1911 w Smoleńsku (Rosja) w rodzinie inteligenckiej Stanisława i Melanii z domu Zalewskiej. Szkołę podstawową i ośmioklasowe gimnazjum ukończył w Lublinie w r. 1929. Po kilku próbach pracy w różnych zawodach wstąpił na Politechnikę Warszawską i podjął studia na Wydz. Elektrycznym tej uczelni.

Bezpośrednio po ukończeniu studiów (kwiecień 1937 r.) został zatrudniony w Państwowej Wytwórni Uzbrojenia — najpierw w Warszawie a następnie w Urzędzie koło Kraśnika, gdzie był zastępcą kierownika budowy elektrowni (12 000 kW), rozdzielni oraz sieci wysokiego i niskiego napięcia przy Fabryce Amunicji. W l. 1936 i 1937 odbył praktyki inżynierskie w Rumunii i Jugosławii, w 1937 r. przeszkolenie wojskowe w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty. Po wybuchu wojny był współodpowiedzialny za ewakuację Fabryki Amunicji i nie został zmobilizowany do armii. W okresie okupacji niemieckiej (do 1944 r.) pracował w różnych miejscowościach pow. krasnostawskiego jako robotnik (w tartaku) oraz buchalter.

W kilka dni po wyzwoleniu Lublina włączył się w prace związane z reaktywowaniem i rozwijaniem średniego szkolnictwa zawodowego. Najpierw samodzielnie a następnie we współpracy z Ministerstwem Oświaty tworzył i opiniował większość programów nauczania przedmiotów elektrycznych (głównie maszyny elektryczne i elektrotechnika) dla wszystkich powoływanych wówczas w kraju szkół zawodowych. Był autorem ponad 30 programów oraz współautorem opracowania pełnych profili kształcenia dla pięciu specjalności technicznych

szkolnictwa zawodowego. W 1948 r. opracował pierwszy w kraju podręcznik dla techników elektrycznych z przedmiotu maszyny elektryczne. Podręcznik ten, w wersjach dostosowanych do nauczania na różnych kierunkach i specjalnościach, ukazał się w 10 wydaniach. Pracując jako nauczyciel i metodyk przedmiotów zawodowych elektrycznych w Państwowych Szkołach Technicznych Lublina i równocześnie wicedyrektor Szkoły im. Syroczyńskiego w Lublinie (do 1950 r.), cały czas doksztalał się, uzyskując m.in. „dyplom o kwalifikacjach zawodowych” nadany przez Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego. Kilka lat prowadził wykłady z przedmiotów zawodowych na kursach przygotowujących do egzaminów kwalifikujących do tytułu inżyniera, w l. 1958—1961 był wykładowcą na Wyższym Kursie dla Techników Telekomunikacji, a w okresie 1962—1963 na kursie przygotowującym inżynierów do egzaminu magisterskiego (kurs ten był organizowany przez Politechnikę Krakowską w Lublinie).

W r. 1951 został powołany na stanowisko dyrektora Okręgowego Ośrodka Kształcenia Kadr Pedagogicznych, który na jego wniosek przemianowano później na Ośrodek Metodyczny (kierował nim 13 lat). Dostrzegając brak podręczników pomocnych w kształceniu zawodowym opracował m.in.: *Maszyny elektryczne prądu zmiennego i transformatory* (1951), *Poradnik dla elektryków* (1956) — dzieło współautorskie wydawane pięciokrotnie, *Poradnik metodyczny do maszyn elektrycznych* (1954).

Od r. 1955 prowadził wykłady elektrotechniki i napędu elektrycznego w powstałej w 1953 r. Wieczorowej Szkole Inżynierskiej w Lublinie. W 1964 r. przeszedł całkowicie do pracy w WSI, gdzie początkowo jako starszy wykładowca kierował Studium Elektrycznym Zaocznym, następnie jako docent etatowy organizował Wydz. Elektryczny i pozostał jego dziekanem do końca swojej pracy zawodowej, tj. do 30 XI 1973 r.

W działaniach zmierzających do utworzenia w Lublinie wyższej uczelni technicznej uczestniczył od 1945 r. 9 11 1945 r. w wyzwolonym Lublinie zainaugurowała działalność Politechnika Warszawska — tutaj przeprowadzono dwa semestry studiów (od stycznia do września bez przerwy wakacyjnej) dla byłych studentów Politechnik: Lwowskiej, Warszawskiej i Gdańskiej, którzy nie zdolali w czasie okupacji dokończyć studiów w systemie nauczania tajnego. Rok akad. 1945/1946 Politechnika Warszawska inaugurowała już w stolicy, ale w Lublinie pozostała grupa techników, którzy uznali za celowe utworzenie uczelni technicznej. Do nich zaliczał się R. Krzywicki, aktywny już wówczas działacz NOT, SEP, Rady Naukowej powołanej przy Prezydium WRN w Lublinie, TWP i innych organizacji społecznych. W l. 1950—1953 należał do grupy 3—4 osób najaktywniej zabiegających o utworzenie WSI.

We wszystkich okresach swojej pracy zawodowej Krzywicki był bardzo aktywny społecznie — wiele czasu i energii poświęcał na popularyzację wiedzy, doksztalcanie

chętnych, pracę w związkach zawodowych, stowarzyszeniach i strukturach politycznych (był m.in. I sekretarzem KU PZPR WSI od 1965 do 1972 roku). Taki stosunek do nauczanych i współpracowników zjednał mu wielki szacunek i uznanie. Dowodzą tego liczne wyróżnienia i odznaczenia, a m.in. Medal 650-lecia Lublina (1967), Medal Zasłużonego dla Lublina (1968) i Lubelszczyzny (1969), Złote Odznaki ZNP, NOT, Srebrna Odznaka SEP, Srebrny i Złoty Krzyż Zasługi (1955), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1968), Medale 20-lecia i 40-lecia PRL, Nagrody Naukowe Miasta (1966) i Województwa (1971), Nagrody Rektora i Ministra, dyplomy i wyróżnienia.

Pasją życia Krzywickiego była entomologia. Zainteresowania w tym zakresie rozwijał od najmłodszych lat i jako samouk uzyskał znaczące rezultaty. Opublikował ciąg prac z zakresu faunistyki Tatr i Puszczy Białowieskiej (o *Papilionoidea* i *Hesperioidea*) oraz z dziedziny systematyki i taksonomii motyli w serii „Klucze do oznaczania owadów Polski”. Objęły one: *Licaenidae*, *Ericinidae* (1959), *Pieridae*, *Papilionidae* (1962), *Satyridae* (1966), *Apaturidae* i *Nymphalidae* (1968), *Hesperidae* (1970) i inne. Stworzył wyjątkowo liczne i perfekcyjnie udokumentowane zbiory motyli dziennych, które obecnie wzbogacają zbiory naukowe Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi UMCS w Lublinie, muzea (Kraków) i kolekcje prywatne w całej Polsce. T. Riedl w pracach: *Główne osiągnięcia polskiej lepidopterologii* oraz *Analiza stanu znajomości fauny motyli Polski* (opubl. w „Wiadomościach Entomologicznych” t. 1, 1980, nr 4, t. 2, 1981, nr 1—2) podkreśla znaczący udział Krzywickiego w postępie badań entomologicznych w Polsce (uwaga: we wszystkich swoich publikacjach Romuald Mieczysław Krzywicki używał tylko imienia Mieczysław).

Był trzykrotnie żonaty; w małżeństwie z Krystyną z domu Poznańską miał dwie córki — Barbarę (ur. 1936) i Annę (ur. 1940), w małżeństwie ze Stanisławą z domu Mazur córkę Magdalenę (ur. 1949). W małżeństwie trzecim jego żoną była Celina z domu Łukasik.

Zm. 27 I w Lublinie, pochowany został na Cmentarzu Rzymsko-Katolickim na Majdanku. Jego portret znajduje się w Sali Posiedzeń Rady Wydziału Elektrycznego Politechniki Lubelskiej w Gmachu przy ul. Nadbystrzyckiej 38a.

Akta osobowe Romualda Mieczysława Krzywickiego (Sygn. VII/540, Nr ewid. 55) przechowywane w Archiwum Politechniki Lubelskiej, bezpośrednio kontakty od 1965 do 1973 r.

Edward Śpiewła

KRZYŻANOWSKI ANTONI (1884—1939), nauczyciel, dyr. Gimnazjum Wacławy Arciszowej w Lublinie. Ur. 18 X w Kownie na Litwie, syn Antoniego, urzędnika Izby Skarbowej w Kownie, i Ludwiki z Lileyków. Gimnazjum ukończył w Kownie, następnie studiował na Wydz. Historyczno-Filozoficznym na Uniwersytecie w Moskwie, gdzie uzyskał dyplom w 1911 r. Dobrze opanował w słowie i piśmie języki: polski, litewski, rosyjski, białoruski i niemiecki. Przez 7 lat pracował jako nauczyciel w gimnazjach rosyjskich, m.in. w Kołudze i Karsuniu (gub. sambińska) oraz w Lebiedinie, na terenie Ukrainy. W 1918 r., zagrożony aresztowaniem ze strony bolszewików, wyjechał do Polski, podejmując pracę nauczycielską w Bełżycach koło Lublina. Od 1 VIII 1919 do 31 VII 1929 r. był nauczycielem i wicedyrektorem Szkoły Lubelskiej (późniejsze Prywatne Męskie Gimnazjum im. S. Batorego w Lublinie). W r. szk. 1927/1928 i 1928/1929 pełnił obowiązki dyrektora tej szkoły. Miał duże osiągnięcia w zakresie nauczania historii i geografii. W czasie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. przez kilka miesięcy służył w WP. 26 VIII 1921 r. zrzekł się obywatelstwa litewskiego, przyjmując obywatelstwo polskie.

Od 1 VIII 1929 do 23 XII 1939 r. Krzyżanowski był dyrektorem Prywatnego Żeńskiego Gimnazjum i Liceum Wacławy Arciszowej w Lublinie. Wykładał tu geografii i propedeutykę filozofii. Miał wybitne zdolności pedagogiczne. Szkoła pod jego kierownictwem znana była z wysokiego poziomu nauczania. Dużo wysiłku włożył w doskonalenie metodyczne nauczycieli. W pracy wychowawczej zwracał szczególną uwagę na rozwijanie samorządności młodzieży. Otaczał troskliwą opieką szkolną drużynę harcerską oraz koła naukowe: literackie, filologiczne i przyrodnicze. Organizował odczyty dla młodzieży i rodziców. Był członkiem ZNP. Wiele lat pracy poświęcił na odtworzenie drzewa genealogicznego rodziny szlacheckiej Krzyżanowskich, herbu Świnka.

W pierwszych tygodniach okupacji hitlerowskiej w Lublinie uruchomił szkołę, w której podjęto nauczanie. Aresztowany przez gestapo 9 XI 1939 r., w grupie zakładników, był więziony na Zamku Lubelskim. 23 XII tego roku został rozstrzelany na starym cmentarzu żydowskim w Lublinie. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. Z małżeństwa zawartego z Marią Eugenią z Witkowskich, córką właściciela majątku Bohdany (na Żmudzi) miał synów: Bohdana (ur. 1910), kapitana żeglugi wielki' uczestnika obrony Oksywia (IX 1939 r.), Antoniego (1912—1944), technologa elektryka, oficera AK, zginął 2 VIII 1944 r. w Pęcicach koło Pruszkowa w oddziale płk. Grzymały (AK), Leszka (1917—1940), przeszkolonego na pilota, uczestnika wojny we wrześniu 1939 r., zm. 25 IV 1940 r. w Ławdworach na Litwie w czasie przedostawania się do Anglii, Jarosława (ur. 1925), technika budowlanego, więźnia Pawiaka (1942), pracownika biur projektowych w Warszawie, oraz córkę Dziewannę Marię (ur. 1930), zameżną za Henrykiem Zawadzkiem.

Arciszanki swojej przełożonej 1912—1937. 25-lecie Gimnazjum Wacławy Arciszowej w Lublinie, L. 1937 s. 15—23, 42; Prywatne Męskie Gimnazjum im. Stefana Batorego („Szkoła Lubelska”) w XXX-lecie, L. 1936 s. 30—31, 51; R. Moszyński, L. Policha, Lublin w okresie okupacji (1939—1944), L. (1964 s. 24, 96, 120; E. Za-leska, Nauczyciele więźniowie Zamku Lubelskiego 1939—1944, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” t. V : 1976 s. 278; J. Marczuk, Szkolnictwo średnie w Lublinie w latach 1918—1939, „Prz. Hist.-Ośw.” 1973 nr 4 s. 518—520; Hitlerowskie więzienie na Zamku w Lublinie 1939—1944, pod red. Z. Mańkowskiego, L. 1988 s. 78, 146. 193, 457; J. Kasperek, Kronika wydarzeń w Lublinie w okresie okupacji hitlerowskiej, L. 1983 s. 53; APL, Miejska Komisja Badania Zbrodni Niemieckich w Lublinie, sygn. 8, s. 23—24, 33—34; Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Lublinie, Akta śledztwa, sygn. OKL/Ds 2/89; Stowarzyszenie byłych Więźniów Politycznych Zamku Lubelskiego i „Pod Zegarem” w Lublinie, sygn. 3116, tęcz. Antoniego Krzyżanowskiego; Materiały rodzinne w posiadaniu syna Jarosława Krzyżanowskiego i jego informacje (1993).

Józef Marczuk

KRZYŻANOWSKI JULIAN (1892—1976), ps. J. K. Dębowski, historyk literatury polskiej, profesor uniwersytetu. Ur. 4 VII w Stojanćach (w okolicy Mościsk), kształcił się w gimnazjum w Rzeszowie (1903—1905), a następnie w Sanoku (1905—1911). Studiował w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1911—1914 u prof. prof. Ingacego Chrzanowskiego, Stanisława Windakiewicza, Jana Łosia, Romana Dyboskiego. Debiutem w 1913 r. rozpoczął twórczość naukową obejmującą, z pracami wydanymi pośmiertnie, ponad 1300 pozycji. Lata wojny spędził daleko poza Polską jako jeńiec cywilny internowany przez Rosjan. W l. 1921—1927 mieszkał w Lublinie. Uzyskał w UJ doktorat (1921) i habilitację (1926). Uczył w gimnazjum im. Vetterów, po czym był dyrektorem gimn. żeńskiego Wacławy Arciszowej (1923—1927), przez rok (1925/1926) zastępcą profesora historii literatury polskiej w KUL. W latach lubelskich ogłosił rewelacyjną monografię *Romans pseudohistoryczny w Polsce wieku XVI* (Kraków 1926 — praca habilitacyjna). Zamiłowany taternik, mający kontakty z Muzeum Tatrzańskim im. Tytusa Chałubińskiego, wydał nakładem Muzeum studium monograficzne o Władysławie Orkanie *Pieśniarz krainy kęp i wiecznej nędzy* (Zakopane 1927). W BN wydał tom Wespazjana Kochowskiego *„Psalmodya polska” oraz wybór liryków i fraszek* (Kraków 1926, I 92) i Krasickiego *Pana Podstolego* (1927, 1101). W BPP zainicjował wydanie cyklu romansów szesnastowiecznych, których cały pokład odkrył. Wydał *Fortunata* (1926, BPP nr 78); *Poncjana [...] Historia o siedmiu mędracach* (1927, BPP nr 79), *Historię o cesarzu Ottonie* (1928, BPP nr 86). Solidarnie z lubelskim środowiskiem polonistycznym wydał odprysk badań nad romansem *Z dziejów „Sowizdrzała” w Polsce* (w: *Ignacemu Chrzanowskiemu uczniowie lubliniacy 1910—1925*, L. 1926 s. 87—116).

Przedmową opatrzył debiut książkowy Feliksa Araszkiewicza, pracę *Bolesław Prus i jego ideały życiowe* (L. 1925 s. V—XIII). Był aktywnym członkiem Koła Nauczycieli Polonistów Szkół Średnich w Lublinie. Organizował w Lublinie obchody sienkiewiczowskie, związane ze sprowadzeniem zwłok pisarza do Polski (1924). Z Wiktorem Hahnem współinicjował Lubelski Oddział Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza (1922), któremu przewodniczył do końca pobytu w Lublinie, z Zygmuntem Kukulskim i Ludwikiem Kamykowskim — TPN w Lublinie (1927) i pełnił obowiązki pierwszego jego- wiceprezesa. Ten urząd sprawował krótko, gdyż niebawem wyjechał, przyjąwszy stanowisko wykładowcy literatury polskiej w uniwersytecie londyńskim. Jego książka *Polish Romantic Literature* (Londyn 1930) była pierwszym obszernym omówieniem w języku angielskim jednej z epok literatury polskiej, epoki najważniejszej. W l. 1930—1934 był Krzyżanowski zwyczajnym profesorem literatur słowiańskich w uniwersytecie ryskim. W r. 1933 został członkiem korespondentem PAU (członkiem czynnym w 1949 r.). W r. 1934 wrócił na stałe do Polski jako profesor nadzwyczajny UW (od 1937 r. zwyczajny).

Związki z Lublinem były jeszcze ożywione w czwartym dziesiątku lat XX w.: w wydawnictwach TPN ukazała się praca, wieńcząca wieloletnie badan>a. *Romans polski w. XVI* (L. 1934), nagrodzona przez LZPK. Rozprawa *Dziewica — trup. Z motywów makabrycznych w literaturze polskiej* wyszła w „Pam. Lub.” (1935 t. 2 s. 9—23), z kolei inna, *Lukasz Opaliński i jego paszkwil na Radziejowskiego* — tamże (1938 t. 3 s. 38—47); drobiazg *Od lektury do literatury* przesłał do książki *Arcyszanki swojej przełożonej* [...] (L. 1937 s. 118—120).

Krzyżanowski był jednym z najwybitniejszych historyków literatury polskiej. Podziw budzi jego wszechstronność, jego horyzonty porównywalne z brucknerowskimi, jego osiągnięcia w „wielu dziełach powszechnie znanych. Od 1946 r. do śmierci, a więc przez 30 lat, stał na czele Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza; kierował wieloma przedsięwzięciami edytorskimi, wykonywanymi zbiorowym wysiłkiem, m. in.: *Dzieła Słowackiego* (1949, ²1952, ³1959), *Dzieła Mickiewicza* (tzw. wydanie jubileuszowe, 1955), *Dzieła Sienkiewicza* (1948—1955). Był od 1952 r. członkiem korespondentem PAN (gdy zamarła działalność PAU), od 1957 r. członkiem rzeczywistym. W Lublinie pojawiał się po II wojnie światowej parokrotnie jako prelegent na posiedzeniach Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, m. in. w 1953 r. zaprezentował pracę o *Krótkiej rozprawie Reja* (wydaną w r. 1954); w 1972 r. przewodniczył zjazdowi Towarzystwa odbywanemu w Lublinie. Zm. 19 V w Warszawie, pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Powązkach.

Z dziejów polonistyki warszawskiej, W. 1964; Literatura — komparatystyka — folklor. Księga poświęcona J. Krzyżanowskiemu, W. 1968; Dzieło Juliana Krzyżanowskiego. (Bibliografia),

W. 1973; Ignis ardens. Julian Krzyżanowski — człowiek i uczonek. W stulecie urodzin, pod red. M. Bokszczyński, W. 1993; S. Fita, Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza 1886—1986, Wr. 1990 (wg indeksu).

Jerzy Starnawski

KUNICKA JÓZEFA (1878—1956), nauczycielka, działaczka socjalistyczna, samorządowa i oświatowa. Ur. w Żytomierzu na Wołyniu, córka Władysława, uczestnika powstania styczniowego, i Walerii z Berezowskich. Lata dzieciństwa spędziła w Żytomierzu. Wykształcenie uzyskała na pensji w Jazłowie, a następnie na kursach w Warszawie przygotowanie do zawodu nauczycielki. W 1911 r. przyjechała do Lublina i rozpoczęła pracę nauczycielki języka polskiego i matematyki w prywatnej 7-klasowej Szkole Handlowej, prowadzonej przez brata Władysława Kunickiego. Aktywnie angażowała się w pracę Lubelskiego Oddziału Tow. Szerzenia Oświaty „Światło”.

Po wybuchu I wojny światowej nadal pracowała w Szkole Handlowej, a zarazem włączyła się w działalność mającą na celu „unarodowienie” szkoły polskiej. Została bowiem członkiem Rady Szkolnej Ziemi Lubelskiej, a następnie współorganizowała Wyższe Kursy Ogólnokształcące. W ostatnich latach wojny, jako aktywna już działaczka PPS, pracowała w Tow. Opieki nad Więźniami Politycznymi, które zapewniało więźniom i ich rodzinom w Lublinie opiekę materialną i prawną.

W Polsce niepodległej była ciągle związana ze Szkołą Handlową (od 1922 r. Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym W. Kunickiego). Na początku 1919 r. została wybrana z listy PPS do Rady Miejskiej w Lublinie (zrzekła się mandatu we wrześniu 1924 r.). Reprezentowała wówczas samorząd miejski w pracach Rady Szkolnej m. Lublina (przejściowo pełniła w niej funkcję sekretarza). Z ramienia Rady przewodniczyła m. in. komisji, która organizowała i kontrolowała kursy dla analfabetów oraz kursy dokształcające w zakresie 7-klasowej szkoły powszechnej. W l. 1925—1927 sprawowała funkcję wiceprezesa Komisji Powszechnego Nauczania, która czyniła starania o wprowadzenie obowiązku szkolnego w Lublinie. Jednocześnie przejawiała aktywność w organizacjach związanych z lubelską PPS: TUR i Robotniczym Towarzystwie Przyjaciół Dzieci. Od czerwca 1927 r. ponownie posiadała mandat radnej w Lublinie. Kierowała wówczas pracą najliczniejszego Klubu Radnych — PPS, a zarazem została oddelegowana do Rady Szkolnej i Komisji Powszechnego Nauczania (wiceprzewodnicząca Wydziału Wykonawczego Komisji). Jeszcze dwukrotnie (w 1934 i 1939 r.) była wybierana do Rady Miejskiej w Lublinie. Wchodziła też w skład OKR PPS oraz kierowała pracą Wydziału Kobiecego tej partii.

Po wybuchu II wojny światowej, wraz z bratem Władysławem skupiali członków lubelskiej PPS, a następnie zaangażowali się w tworzenie socjalistycznej — „Wolności, Równości, Niepodległości”.

Kunicką cechowała wyjątkowa szlachetność, bezinteresowność i ideowość. W Polsce Ludowej zapomniano o jej pracach i zasługach. Żyła w cieniu — jak pisała Wanda Papiewska — nie umiejąc i nie chcąc dyskutować swych zasług.

Zra. 29 X w Lublinie, a jej grób znajduje się na cmentarzu przy ul. Lipowej.

A. Gajl-Kot, Opieka nad więźniami politycznymi w Lublinie, „Panteon Polski” 1928, nr 46—47; Monografia szkolnictwa m. Lublina za czas od 1917 do 1927 r., pod red. T. Wolskiego, L. 1928; Na zjazd b. wychowanek Gimnazjum Wl. Kunickiego w Lublinie w dn. 4 i 5 czerwca 1933 r., L. 1933; M. Gawarecka, Lubelskie Towarzystwo Szerzenia Oświaty pod nazwą „Światło” 1906—1917, „RL” t. 16 : 1973; S. Michałowski, Władysław Kunicki (1872—1941). Życie — działalność — poglądy, L. 1990; S. Stępień, Polska Partia Socjalistyczna w województwie lubelskim 1944—1948, L. 1980; M. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984; APL, Zarząd miasta Lublina 1918—1939, 22, 26, 47—49, 113, 116, 415; Starostwo Powiatowe Lubelskie 1919—1939, 102—103; Urząd Wojewódzki Lubelski — Wydział Społeczno-Polityczny, 338, 353, 356, 359; Urząd Gubernialny Lubelski do spraw Stowarzyszeń 1906—1915, 112.

Stanisław Michałowski

KUNOWSKI STEFAN (1909—1977), działacz katolicki i prof. KUL. Ur. 20 VI w Muszkietowie na Ukrainie. Matka — Helena z Kowalewskich pochodziła z Piask pod Lublinem, po powtórny małżeństwie ojca zabrały ją zamężne siostry, osiedlone na Zaporozu — w Kamienskoje, które stanowiło zwartą polską enklawę z własnym kościołem, ochronką i sklepami. Ojciec Stefana — Romuald pochodził z rodziny konspiracyjnego działacza warszawskiego Marcelego Kunowskiego, skazanego carskim wyrokiem na „wolne posilenie” w głębi Rosji. Romuald pracował jako maszynista kolejowy w guberni jekaterynosławskiej. Wraz z żoną Heleną osiadł w Muszkietowie, a następnie w Awdiejewce.

Rodzina powróciła do Polski w grudniu 1920 r. i osiadła początkowo w rodzinnych Piaskach, gdzie Stefan ukończył szkołę powszechną. Do gimnazjum uczęszczał w Lublinie — w 1929 r. otrzymał maturę Gimnazjum Realnego im. J. Zamoyskiego. W l. 1929—1937 studiował na KUL: w 1934 r. uzyskał magisterium z zakresu filologii polskiej, a w 1937 — z pedagogiki. Na polonistyce uczęszczał na seminarium prof. W. Hahna, na pedagogice — Z. Kukulskiego, najbardziej bliski był mu prof. filozofii B. Rutkiewicz.

Żywo uczestniczył w życiu uniwersyteckim. Przez dwie kadencje (1930/1931 i 1931/1932) był prezesem Koła Polonistów, należał do organizatorów Koła Studiów Filozoficznych im. Św. Tomasza z Akwinu. W l. 1932—1935 współpracował ze studenckim miesięcznikiem KUL „Nurty”, w którym zamieszczał wiersze i ostre, polemiczne artykuły w obronie kultury chrześcijańskiej.

Angażował się w prace parafii Nawrócenia św. Pawła w kościele po-bernardyńskim, w końcu l. 20. i do połowy l. 30. będącej ośrodkiem szerokiej działalności społecznej.

W r. akad. 1932/1933 odbył w Tomaszowie Lubelskim służbę wojskową, kończąc Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy, a potem służąc w 8 pp. Legionów. Po ukończeniu służby wojskowej i uzyskaniu magisterium odbył roczną praktykę bezpłatną w Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego. 1 IX 1935 otrzymał pracę nauczyciela języka polskiego w Prywatnym Gimnazjum im. Vetterów Zgromadzenia Kupców w Lublinie. 13 VIII 1936 ożenił się z Heleną z Szulakiewiczów. Dyplom nauczycielski uzyskał w 1938 r.

Zmobilizowany 27 VIII 1939 kampanię wrześniową odbył w ramach Grupy Operacyjnej Łódź, zakończył ją wśród obrońców twierdzy Modlin. Po krótkotrwałym pobycie w obozie jenieckim w Działdowie został zwolniony 19 X 1939 r. Powrócił do nauczania w Gimnazjum Vetterów, które Niemcy zamknęli w początkach grudnia 1939 r. Od 1940 r. przez cały okres okupacji brał udział w tajnym nauczaniu. Otwarcie zawodowej szkoły handlowej pozwoliło mu na podjęcie jawnej pracy z młodzieżą, poza nauczaniem w szkole zajmował się organizowaniem zajęć pozalekcyjnych w domach, na stancjach i w bursie, organizował prace w szkolnej bibliotece, Instytucie Stenografii, przy powielaniu i składaniu szkolnych podręczników. W l. 1941—1942 był wykładowcą pedagogiki i dydaktyki w Pedagogium Handlowym.

Po wyzwoleniu przystąpił do organizowania oświaty. Z dniem 4 VIII 1944 r. został powołany na stanowisko wizytatora szkół średnich. Znalazł się w grupie nauczycieli, którzy, chcąc służyć pomocą odbudowującej się szkole, założyli spółdzielnię „Instytut Pracy Nauczycielskiej”, wydającą podręczniki i inne pomoce, a także dwutygodnik „Teka Szkolna”, spełniający rolę podręcznika do wielu przedmiotów. W 1945 r. uzyskał stopień doktora filozofii. Od 1 X 1944 został zatrudniony jako starszy asystent przy Katedrze Pedagogiki KUL. W 1946 r. zrezygnował z pracy w Kuratorium Lubelskim na rzecz pracy na KUL i w Seminarium Duchownym. W 1951 r. przeprowadził habilitację — docentem mianowany został w 1957, prof. nadzwyczajnym w 1977 r.

Po zlikwidowaniu w 1952 r. sekcji pedagogiki na Wydz. Humanistycznym kontynuował działalność w ramach katedry usługowej wobec innych sekcji i wydziałów. W l. 1956—1957 był dziekanem Wydz. Humanistycznego KUL. Od 1961 r. kierował Katedrą Psychologii Wychowawczej na Wydz. Filozofii Chrześcijańskiej. Kierował także Zakładem Pedagogiki,

był kuratorem Koła Pedagogów, w 1954 r. zorganizował i prowadził do końca Komisję Pedagogiczną przy TN KUL. Członek Zarządu TP KUL (od 1954), w l. 1950—1953 przewodniczył oddziałowi Związku Nauczycielstwa Polskiego przy KUL. Wykładał w Prymasowskim Studium Życia Wewnętrznego w Warszawie i w Papieskim Instytucie we Wrocławiu. Należał do papieskiej Komisji *Justitia et Pax*.

Wychował przeszło 300 magistrów pedagogiki i psychologii wychowawczej, 30 doktorów, opiekował się kilkoma pracami habilitacyjnymi. Opublikował ponad 150 rozpraw i artykułów z zakresu pedagogiki ogólnej, pedagogiki chrześcijańskiej, dydaktyki uniwersyteckiej i ogólnej oraz psychologii wychowawczej. Podręcznik *Podstawy współczesnej pedagogiki* został wydany pośmiertnie przez Wydawnictwo Selezjańskie (1981, 1993). Interesował się istniejącymi współcześnie systemami wychowawczymi (chrześcijański, liberalny, socjalistyczny), analizował proces niedostosowania społecznego i zagrożenia wychowawczej roli rodziny. Analizował naukę Soboru Watykańskiego II w odniesieniu do wychowania, rozwijał problematykę wychowania moralnego, wyjaśniał związki wychowania z duszpasterstwem. Z zakresu psychologii wychowawczej zwracał uwagę na kwestię uświadomienia seksualnego, włączając je w całokształt rozwoju osobowości, podkreślał potrzebę pracy nad własnym charakterem, traktując ją jako główne zadanie wychowania w rodzinie.

Zm. 15 IX w Lublinie, grób znajduje się na cmentarzu przy ul. Lipowej.

R. Pomianowski, M. Kunowska-Porebna, *Bibliografia prac prof. dr Stefana Kunowskiego*, „RF” t. XXVII 1979 z. 4 s. 31—51; T. Witkowski, *Dorobek dydaktyczny i naukowy profesora dr hab. Stefana Kunowskiego (1909—1977)*, „RF” t. XXVII, 1979, z. 4 s. 7—29; Z. Kitówna, M. Kunowska-Porebna, ks. R. Pomianowski, *Stefan Kunowski. Przeszedł przez życie dobrze czyniąc (1909—1977)*, w: *Chrześcijanie*, pod red. B. Bejzego t. VI, W. 1981 s. 445—524; Dokumenty osobiste Stefana Kunowskiego w zbiorach Marii Kunowskiej-Porebnej w Lublinie.

Maria Kunowska-Porebna

KWIATKOWSKI WAWRZYNIEC (1890—1984), kpt. WP, organizator kursów oświatowych w wojsku, działacz społeczny, pisarz. Ur. 28 VIII w Łąckiem na Pokuciu, syn Stanisława i Anastazji z Szumegów. Do szkół powszechnych uczęszczał w Łąckiem, Michalczu i Horodence, a w l. 1909—1913 uczył się w seminarium nauczycielskim w Zaleszczykach, gdzie zdał egzamin maturalny 7 VI 1913 r. W sierpniu tego roku podjął pracę nauczyciela w szkole powszechnej w Horodence, po czym 10 III 1915 r. został powołany do c. k. stanisławowskiego 58 pp. Po ukończeniu szkoły oficerskiej w Wielkim Waradynie na Węgrzech, w stopniu podchorążego walczył na froncie rosyjskim, dochodząc do stopnia ppor.

i dowódcy kompanii. 16 V 1917 r. zdał egzamin kwalifikacyjny i otrzymał patent nauczycielski, a w rok później (22 VIII) zdał eksternistyczną maturę w Gimnazjum w Brzeżanach; ukończył też kurs dla wyższych dowódców przy armii niemieckiej. Dowództwo jego macierzystego pułku wyznaczyło Kwiatkowskiego do napisania monografii 58 pp. Ponieważ kadra pułku stacjonowała w Lublinie, przyjechał do tego miasta w celu zebrania odpowiednich materiałów; tu zastał go koniec wojny. Zebrany częściowo materiał do historii 58 pp. przepadł podczas rozgardiaszu związanego z wyjazdem żołnierzy armii austriackiej do swoich ojczyzn.

W dniu 1 XI 1918 r. por. Kwiatkowski wstąpił do WP i w pięć dni potem złożył na pl. Katedralnym przysięgę na wierność Radzie Regencyjnej. Jego wiedza i zamiłowanie pedagogiczne skłoniły Dowództwo OGen. Lublin do powierzenia mu referatu oświatowego. Władze wojskowe wiedziały, jak pilną sprawą było wykształcenie żołnierzy i doksztalcenie oficerów. Wielką akcją organizacyjną w tym zakresie wykonał Kwiatkowski w całym OGen. (zweryfikowany do stopnia kapitana 1 VI 1919 r.). W celu skoordynowania tej akcji powołał też specjalny organ informacyjny dla oficerów oświatowych w Okręgu pt. „Przegląd Oświatowy” (1919—1921), który był dodatkiem do Rozkazów Dowództwa OGen. Lublin. Z chwilą zorganizowania w Lublinie Uniwersytetu w 1918 r. zapisał się na pierwszy rocznik, studiując historię i prawo zakończone stopniem magisterskim w 1924 r. Obok pracy oświatowej w wojsku prowadził wieczorowe kursy maturalne dla dorosłych. Widząc potrzebę zlokalizowania w jednym miejscu wszystkich instytucji kulturalnych i oświatowych skłonił gen. J. Romera, ówczesnego dowódcę OK II, do podjęcia inicjatywy budowy reprezentacyjnego Domu Żołnierza. Stał się faktycznym „ojcem” tej placówki, z wielką pasją angażując się w pracę Komitetu Budowy, zbierając społeczne fundusze na budowę gmachu u zbiegu ul. Lipowej i al. Raclawickich. Organizował w tym celu imprezy sportowe, muzyczne, teatralne, wydał dwie jednodniówki poświęcone budowie. Uroczyste otwarcie Domu Żołnierza im. marszałka Józefa Piłsudskiego nastąpiło 19 III 1933 r.; autorem tekstu na pamiątkowej tablicy był Kwiatkowski. Lubelski obiekt, zdaniem specjalistów, należał do najbardziej funkcjonalnych placówek tego typu w Polsce. Po zakończeniu prac w Komitecie Budowy do 31 XII 1938 r. pełnił służbę w Komendzie Miasta jako oficer ds. kulturalnych i propagandowych. Działał aktywnie w Polskim Białym i Czerwonym Krzyżu, Tow. Przyjaciół Nauk, LMiK, PMS, Tow. Ogrodniczym i Ogródków Działkowych oraz Oficerskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, w ramach której powstało na terenie tzw. Obozu Zachodniego (m.in. ul. Weteranów, Godebskiego, Poniatowskiego, Wysockiego) kilkanaście oficerskich domków, w tym jego własny. Po przejściu w stan spoczynku miesiące poprzedzające wybuch wojny poświęcił pracy społecznej na rzecz lubelskiego ogrodnictwa. Zmobilizowany z końcem sierpnia 1939 r., został przydzielony do służby kwater-mistrzowskiej w DOK II i zgodnie z rozkazem dowódcy wyjechał służbowo na Wołyń. Do niewoli niemieckiej dostał się w okolicach Włodawy i osadzony został w Brześciu. Jako „emeryta” Niemcy zwolnili go i

mógł powrócić do Lublina. Od 22 XII 1942 r. zatrudnił się w Zarządzie Miejskim jako kierownik referatu spisu ludności, a od 1 III 1943 r. Oddziału Gospodarczego. Na niecały miesiąc przed zajęciem Lublina przez wojska sowieckie został 30 VI aresztowany przez gestapo i osadzony na Zamku Lubelskim. Skazany wraz z innymi więźniami na śmierć, uratował się jako jeden z nielicznych.

Po ustaniu walk w mieście zgłosił się do pracy w Zarządzie Miejskim w swoim Wydziale Gospodarczym, a od 25 IX 1944 r. został naczelnikiem Wydziału Oświaty i Kultury. Na stanowisku tym pracował do 1947 r., po czym przeszedł na krótko do Państwowych Nieruchomości Ziemijskich na stanowisko naczelnika Wydz. Organizacyjnego. W l. 1944—1948 studiował na Wydz. Rolnym UMCS. Kolejne miejsca pracy to Lubelska Centrala Mięsna (1948—1950), Wydz. Rolnictwa i Leśnictwa PWRN (1950—1953), Zawodowa Szkoła Elektryczna (1953—1958). Po przejściu na emeryturę poświęcił się pracy społecznej wśród lubelskich ogrodników, przesuwając wiele lat tej organizacji. Zm. 30 XI w Lublinie i pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Kwiatkowski pozostawił po sobie kilka drukowanych opracowań o charakterze materiałowym, które są ważnym źródłem do dziejów WP na Lubelszczyźnie i Wołyniu: *Dziesięciolecie akcji oświatowej i społecznej w Korpusie Lubelskim* (1929), *Rok pracy Komitetu Budowy Domu Żołnierza* (1924/1925), *Dom Żołnierza w Lublinie* (1926). Zamieścił w prasie wojskowej i cywilnej wiele artykułów o tematyce historyczno-wojskowej i oświatowej. Podczas wojny na zlecenie Delegatury Rządu w Lublinie napisał dwa opracowania o reformie szkolnictwa i reformie rolnej. Po wojnie z wielkim zaangażowaniem oddał się pisaniu pamiętników dotyczących różnych aspektów swojej bogatej działalności społecznej na niwie wojskowej i cywilnej, m.in. *Lublin moje miasto* (1967), *Moja droga do wiedzy* (1969), *Pamiętnik działacza ruchu kulturalno-oświatowego* (1970), *Pamiętnik więźnia Zamku Lubelskiego* (1970), *Pamiętnik oficera naukowo-oświatowego* (1970), *Wspomnienia absolwenta KUL-u* (fragment opublikowany w książce *Katolicki Uniwersytet Lubelski we wspomnieniach pierwszych studentów z lat 1918—1925*, L. 1978).

Z małżeństwa (1917) z Józefą Drabikówną pozostawił 3 synów: Tadeusza (1919—1941 — zginął w Oświęcimiu), Wiesława (1920—1991), pracownika naukowego Politechniki Lubelskiej, oraz Janusza (ur. 1923) — prof. Politechniki Lubelskiej.

„Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928, 1932; Spis oficerów służących czynnie w wojsku w 1922, W. 1922; R. Szewczyk, Mord na Zamku Lubelskim w dniu 22 VII 1944, W. 1946; Hitlerowskie więzienie na Zamku w Lublinie 1939—1944, L. 1988; M. Sobieraj, Budowniczy Domu Żołnierza w Lublinie, „Dz. Lub.” 1993 22 VI; ALP, AmL 1918—1939, AKUL, Teczka personalna; Życiorys mgr. W. Kwiatkowskiego (mps w zbiorach autora); Informacje rodziny.

Maciej Sobieraj

L

LECHNICKI FELICJAN KAJETAN (1885—1963), działacz polityczny i samorządowy. Ur. 7 VIII w Serebryszczach w powiecie chełmskim, w rodzinie ziemiańskiej. Uczęszczał do gimnazjum w Radomiu, gdzie w 1905 r. był uczestnikiem strajku szkolnego. Usunięty ze szkoły przeniósł się do Krakowa, tu zdał maturę jako ekstern. Następnie studiował na Wydz. Rolnym UJ. Wkrótce przeniósł się na kierunek historyczny tej samej uczelni.

W okresie studiów należał do Stowarzyszenia Polskiej Młodzieży Postępowej „Spójnia”, będącego pod wpływami PPSD Galicji i Śląska Cieszyńskiego.

W r. 1909 ożenił się z Anną Bobińską, studentką kierunku przyrodniczego UJ. Oboje wyjechali do Niemiec i osiedli w Monachium. Na tamtejszym Uniwersytecie Lechnicki studiował na Wydz. Filozoficznym, który ukończył złożeniem pracy z mediewistyki. Do kraju powrócił w 1912 r. i poświęcił się prowadzeniu rodzinnego majątku w Serebryszczach.

W okresie I wojny światowej nie podejmował aktywnej działalności politycznej. W momencie odzyskania niepodległości piastował funkcję komisarza władz cywilnych na powiat chełmski. Od 1917 r. był członkiem sejmiku i Wydz. Powiatowego w Chełmie. Funkcje te pełnił aż do września 1939 r. Równolegle w 1919 r. został wybrany prezesem Wojewódzkiego Związku Kółek Rolniczych w Lublinie. Pozostawał nim aż do r. 1929, kiedy nastąpiło połączenie Centralnego Tow. Rolniczego z Centralnym Związkiem Organizacji i Kółek Rolniczych w Tow. Organizacji i Kółek Rolnych. Był jego prezesem aż do 1933 r.

W tym okresie główną domeną aktywności Lechnickiego były sprawy samorządowe, a zwłaszcza samorządu rolnego. W 1. poł. 1. 20. rozpoczął działalność polityczną. Dokonało się

to pod wpływem brata Zdzisława, który w tym czasie popierał dążenia J. Piłsudskiego do przejęcia władzy.

W 1926 r. Lechnicki został członkiem Związku Patriotycznego. Po zamachu majowym należał do twórców Związku Naprawy Rzeczypospolitej. Organizacja ta miała stać się zapleczem politycznym grupy sanacyjnej. Na przełomie 1927 i 1928 r. zaangażował się w działania, mające na celu powołanie partii politycznej sanacji. W lutym 1928 r. został prezesem Wojewódzkiego Komitetu Wykonawczego BBWR w Lublinie.

W wyborach 1928 r. z listy BBWR w okręgu nr 26 (Lublin—Lubartów—Chełm) został wybrany posłem na Sejm. Po wyborach stanął na czele Lubelskiej Grupy Regionalnej Posłów i Senatorów BBWR. W Sejmie był członkiem klubu parlamentarnego BBWR i komisji sejmowej Administracyjnej i Komisji Robót Publicznych. Zarazem wchodził w skład grupy posłów wywodzących się ze Zjednoczenia Patriotycznego, ZNR i Partii Pracy. Stanowili oni tzw. lewicę Bloku. Jako poseł zajmował się głównie problematyką gospodarczo-samorządową.

Po zjednoczeniu ZNR i Partii Pracy pełnił funkcję członka ZG i wiceprezesa nowo powstałej organizacji pn. Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast oraz prezesa Zarządu Wojewódzkiego ZPWIM w Lublinie. Dzieje nowego ugrupowania były krótkie. Zaledwie po półtorarocznym okresie nastąpił rozłam i powrót do sytuacji poprzedniej.

W wyborach brzeskich 1930 r. ponownie został posłem z listy BBWR w okręgu nr 26; nadal odgrywał ważną rolę w wojewódzkiej organizacji Bloku. W kadencji 1930—1935 był członkiem sejmowej Komisji Rolnej i Skarbowej, a od r. 1931 zastępcą przewodniczącego Komisji Budżetowej. Należał do zwolenników zmiany konstytucji. W latach kryzysu ekonomicznego opowiadał się za prowadzeniem aktywnej polityki rządowej, mającej przynieść poprawę sytuacji w rolnictwie. W r. 1933 został prezesem Lubelskiej Izby Rolniczej, a po wyborach 1935 r. —• senatorem z woj. lubelskiego. W senacie był członkiem Komisji Gospodarczo-Skarbowej i zastępcą przewodniczącego Komisji Komunikacji. Swoje wystąpienia poświęcał głównie sprawom gospodarczym.

Po rozwiązaniu BBWR, jako członek organizacji Związek Działaczy Społecznych (d. ZNR), na wiosnę 1937 r. wstąpił do OZN. W kwietniu 1938 r. został prezesem wojewódzkiej organizacji OZN.

W 1938 r. został ponownie członkiem Senatu. Był zastępcą przewodniczącego Komisji Budżetowej, zastępcą przewodniczącego Komisji Regulaminowej i członkiem Komisji Rolnej.

Po wrześniu 1939 r. włączył się w budowę organizacji SZP; należał do jej Rady Politycznej okręgu lubelskiego. W czerwcu 1940 r. został aresztowany przez Niemców. Po uwolnieniu

nie prowadził już działalności politycznej. Utrzymywał jednak kontakty z chełmską komendą AK.

Po wojnie, od 1945 r. zamieszkał w Poznaniu. Pracował w instytucjach rolniczych i naukowych. Współorganizował Związek Plantatorów Przetwórczych Roślin Okopowych i kierował nim w okręgu poznańskim. Zainicjował wydawanie miesięcznika rolniczego „Poradnik Plantatora”. W l. 1951—1953 pracował w pracowni Paleontologicznej Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego, a od 1953 r. w tejże pracowni w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN.

Zm. w Poznaniu 3 XI.

PSB t. XVI s. 591—598; T. i K. Rzepeccy, Sejm i Senat 1928—1933, P. 1928 s. 203, 207; Sejm RP, okres II. Sprawozdania stenograficzne z 13 posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 13 V 1928, s. 85, 88; Sejm RP, Okres III..., s. 55, 117, 121, 221; Senat RP, kadencja IV, sprawozdanie stenograficzne z 14 posiedzeń, 26 III 1936, s. 8, 29, 36, 98; APL, UWL WSP, 151, k. 13, 19, 167; 342, k. 101; 343, k. 37; 182, k. 62; Sprawozdania miesięczne 1928—1932; AAN, BBWR, 1, k. 2—4; 2, k. 2 42, k. 4; CA MSW, UWL, 227/112/1, k. 2; 227/245, k. 2; 227/115/6, k. 18, 29; 227/116/3, k. 107; 227/116/2, k. 127; „Przegląd Tygodniowy” 1933 26 XI s. 3; „Głos Lub.” 1938 6 III; T. Jędruszczak, Pilsudczycy bez Pilsudskiego, W. 1963 s. 144; A. Micewski, Z geografii politycznej 11 Rzeczypospolitej. Szkice, W. 1964 s. 250; J. Danielewicz, Ruchy rewolucyjne na Lubelszczyźnie 1918—1923, L. 1968 s. 32—33; H. i T. Jędruszczak, Ostatnie lata II Rzeczypospolitej (1935—1939), W. 1970 s. 404; M. Grinberg, Sytuacja wewnętrzna ZPMiW oraz jego stanowisko wobec BBWR, „Dzieje Najnowsze” 1971 s. 174; I. Caban, Z. Mańkowski, ZWZ i AK w okręgu lubelskim 1939—1944, cz. I, Zarys monograficzny, L. 1971, s. 19—20; Dzieje Lubelszczyzny, pod red. T. Mencla, t. I, L. 1974 s. 727; A. Garlicki, Przewrót majowy, W. 1979 s. 148; Od maja do Brześcia, W. 1981, s. 241—242.

Emil Horoch

LEVITTE JÓZEF (1798—1852), pianista-wirtuoz, kompozytor i pedagog. Ur. we wsi Breła (Czechy), syn Bernarda i Aurelii z Beerów. Gry na fortepianie uczył się u Ignacego Moschelesa w Berlinie. W połowie maja 1825 r. przyjechał z Wiednia do Warszawy. Wkrótce ogłosił w prasie, iż „ofiaruje się dawać lekcje na fortepianie oraz jenerałbasu (zasad harmonii — L. G.)”. 4 VI tegoż roku wystąpił z koncertem w Teatrze Narodowym, od września został prof. klasy fortepianu w Konserwatorium Warszawskim, któremu dyrektorował Józef Elsner.

W lutym 1829 r. koncertował w Królewcu, Gdańsku i Szczecinie. W drodze powrotnej do Warszawy dał dwa koncerty w Płocku, którymi „słuchaczy zachwycić potrafił”. W połowie listopada tegoż roku prasa stołeczna doniosła, że „fortepianista Levitte wyjeżdża do Krakowa i Lublina, gdzie w przeciągu dwóch następnych tygodni ma dawać koncerty”.

Za udział w powstaniu listopadowym został zesłany do guberni kurskiej, skąd powrócił w 1832 r. W dwa lata później (13 II 1834) grał w Lublinie, wspólnie z Teklą Rivoli — sopran i Janem Hornzielem — skrzypce. Kilkakrotnie grał w Busku i Warszawie. W l. 1842—1849 uczył gry fortepianowej dzieci Wojciecha Węglińskiego, dziedzica wsi Siedliszcze w pow. hrubieszowskim oraz w Hrubieszowie.

W czerwcu 1849 r. przeniósł się z Hrubieszowa do wsi Szychowice, aby w tutejszym dworze udzielać lekcji muzyki dzieciom Gabriela Rulikowskiego, dziedzica tych dóbr. Po dwóch latach zamieszkał z rodziną w Lublinie. Żonaty był z Wiktorią z Jastrzębskich. Zm. 20 VIII w Lublinie.

Jako kompozytor wydał w Warszawie kilkanaście utworów fortepianowych: *Marsz żałobny* (1826), *Valse moquante* (1826), *Dziesięć walców* (1827), *Polonez*, *Galopada*, *Polonez brilliant* (1829), *Polonez* (1834). Wiele utworów pozostało w rękopisach, których los jest dziś nieznany.

„*Kurier Warsz.*” 1825 nr 133, 151, 287; 1829 nr 60, 303; 1835 nr 188; 1837 nr 113; 1342 nr 209; *APL*, zesp. *Gimnazjum Wojewódzkie Lubelskie 1837—1866 sygn. 519, k. 7—8; tamże, sygn. 520, k. 92 i 153; AAL: Księga zmarłych 1851—1853 nr aktu 388, s. 162.*

Ludwik Gawroński

LIEBHART STANISŁAW GUSTAW (1897—1968), lekarz, ginekolog i położnik, prof. AM w Lublinie. Ur. 6 III w Kołomyi, d. woj. stanisławowskie, syn Gustawa, urzędnika skarbowego, i Zofii z Szybalskich. Uczył się w szkole powszechnej i w gimnazjum klasycznym w Kołomyi, ostatnią zaś klasę ukończył (r. szk. 1915/1916) i maturę uzyskał w gimnazjum polskim w Wiedniu. W rozpoczętych wkrótce studiach na Wydz. Lekarskim UJK nastąpiła dłuższa przerwa spowodowana najpierw jego czynnym udziałem w charakterze ochotnika w pamiętnej obronie tego miasta, a następnie służbą w wojsku polskim. Przeniesiony w 1921 r. do rezerwy w randze porucznika-lekarza sfinalizował swoją edukację, otrzymując dyplom doktora wszech nauk lekarskich (7 VI 1924). Wtedy rozpoczął pracę w Klinice Położniczo-Ginekologicznej UJK zarazu jako hospitant, a od 1926 r. starszy asystent. W l. 1937—1939 był lekarzem wolno praktykującym i działał społecznie we Lwowskiej Izbie Lekarskiej.

Zmobilizowany do wojska na pocz. września 1939 r. pełnił odpowiedzialne funkcje w miejscowym Szpitalu Wojennym. Po ustaniu działań militarnych uzyskał na Uniwersytecie Lwowskim (11 X) veniam legendi na podstawie rozprawy habilitacyjnej *Wpływ hormonów*

plciowych na ciśnienie krwi. Do czerwca 1941 r. i w l. 1943—1945 był docentem i głównym lekarzem (gław-warcz) w Klinice Ginekologicznej utworzonego przez władze radzieckie Instytutu Medycznego (Medinstitut). Po zajęciu Lwowa przez wojska niemieckie został zwolniony z Kliniki, a potem ponownie w niej zatrudniony (2. poł. 1942 r.). W lutym 1943 r. znalazł się w więzieniu jako zakładnik. Podczas okupacji hitlerowskiej prowadził wykłady na Medycznych Kursach Fachowych. W listopadzie 1945 r. w ramach akcji repatriacyjnej przyjechał do kraju i zamieszkałszy u swojej siostry w Krakowie, zajmował się prywatną praktyką.

Po zatwierdzeniu habilitacji na UW r. przeniósł się w październiku 1948 r. do Lublina, gdzie natychmiast objął stanowisko kierownika Katedry i Kliniki Położniczo-Ginekologicznej UMCS, które po wejściu w skład powstałej w 1950 r. AM przemianowano na Katedrę i Klinikę (od 1956 r. I Klinikę) Położnictwa i Chorób Kobiety. Sprawując tę funkcję do przejścia na emeryturę (30 IX 1967) włożył wiele wysiłku w rozbudowę Kliniki i przekształcenie jej w nowoczesną placówkę leczniczą, dydaktyczną i naukową.

Otrzymał w 1949 r. tytuł prof. nadzwyczajnego, w 1956 zaś zwyczajnego, piastował wysokie godności w AM: prodziekana (1953) i dziekana (1954—1955) Wydz. Lekarskiego, jego przedstawiciela w Senacie, wreszcie prorektora do spraw klinicznych (1962—1965). Zamiłowany i powszechnie ceniony (najbardziej przez studentów) pedagog wykształcił 5 doktorów habilitowanych i 18 doktorów medycyny. Pod jego kierunkiem 60 lekarzy zdobyło specjalizację w zakresie ginekologii i położnictwa. Wspólnie z Instytutem Medycyny Pracy i Higieny Wsi systematycznie organizował w swojej klinice kursy dokształcające dla lekarzy zatrudnionych we wsiach w całym kraju. Przez wiele lat pełnił obowiązki specjalisty wojewódzkiego w zakresie ginekologii i położnictwa.

W pierwszym okresie swej działalności naukowej zajmował się głównie endokrynologią. Zaliczany jest do „pionierów rozwijania badań naukowych z tej dziedziny ginekologii”. Z licznym gronem współpracowników i uczniów („szkoła Liebarta”) interesował się przede wszystkim problemami związanymi z zapobieganiem i leczeniem zatruc ciężowych oraz powstawaniem i klinika wrodzonych wad rozwojowych u noworodków. Był autorem ok. 80 prac (część z nich ukazała się w wydawnictwach zagranicznych), w tym kilku monografii: *Rola witaminów [sic! — SW] w organizmie kobiety* (L. 1949), *Zagadnienia życia seksualnego kobiety* (współ z B. Trębicką-Kwiatkowską, W. 1962, W. 1964), *Wczesne i późne zatrucia ciężowe* (razem z J. Krystosikiem, W. 1968) i in. Przed wojną opublikował samodzielnie *Zarys ginekologii (dla studentów i lekarzy)* i *Klinikę żeńskich hormonów płciowych* (1934), później uczestniczył —• jako współautor, a niekiedy zarazem redaktor — w opracowaniu podręczników (miały one z reguły po 2 lub 3 edycje), jak: *Endokrynologia polska*, *Terapia współczesna*, *Ginekologia zachowawcza*, *Diagnostyka chorób kobiecych*. Był członkiem komitetów redakcyjnych czasopism specjalistycznych: „Ginekologia Polska” i

„Endokrynologia Polska” oraz wydawanego przez Klinikę (od 1961 r.) „Biuletynu Informacyjnego Położniczo-Ginekologicznego”.

Brał udział w wielu krajowych i międzynarodowych zjazdach i konferencjach ginekologów. Pod jego kierownictwem zorganizowano kilka tego rodzaju ogólnopolskich spotkań naukowców w Lublinie (np. XII Zjazd Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego — 1955, I Sympozjum Niepłodności — 1963). Działal aktywnie w licznych stowarzyszeniach naukowych. Były to: Lwowskie Tow. Ginekologiczne (wiceprezes 1937, prezes 1938—1939), następnie polskie towarzystwa: Ginekologiczne (główny założyciel i długoletni prezes Oddziału Lubelskiego, członek ZG), Endokrynologiczne (współorganizator i prezes Oddziału Lubelskiego), Fizjologiczne i Biochemiczne, a ponadto LTLeK. (prezes), LTN (członek Zarządu), Tow. Świadomego Macierzyństwa (współtwórca i prezes Oddziału Lubelskiego, członek ZG). Był działaczem Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia. We Lwowie prezesował zorganizowanemu przy jego udziale Związkowi Sportowemu, natomiast w Lublinie opiekował się miejscowym oddziałem AZS. Ufundował też puchar, który stanowił główną nagrodę w urządzanych przez wiele lat zawodach sportowych studentów.

Wyróżniał się uzdolnieniami i zainteresowaniami humanistycznymi, Jeszcze w czasach gimnazjalnych opublikował tomik wierszy (*Poezje*, Kołomyja 1914).

Przeżywszy (w stanie wolnym) 71 lat, zm. 29 III w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (sekt. 15c). Za życia uhonorowany został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, medalem 10-lecia Polski Ludowej i Tysiąclecia Państwa Polskiego oraz odznakami: AZS i Tow. Wiedzy Powszechnej, „Za wzorową pracę w służbie zdrowia” i „Zasłużony dla Lublina”. Po śmierci jego imię nadano jednej z sal wykładowych w PSK 4 oraz Państwowej Szkole Położnych, w której budynku urządzono również poświęconą mu izbę pamięci.

PSB, t. XVII s. 308—309 (J. Strojnowski); Czy wiesz, kto to jest, pod. red. S. Łoży, W. 1938 t. 1 s. 425, fot.; H. Chabros, Naukowiec znaczy człowiek, „Kurier Lub.” 1963 nr 269; Stanisław Liebhart 1897—1968, „Annales UMCS” sec. D vol. XXIII 1968 s. I—II; Index des travaux scientifiques, oprac. A. Chutkowska, tamże, s. III—VIII; „Kurier Lub.” 1968 nr 77, 79; „Szt. Ludu” 1968 nr 79; A. Bartoszewski, Wspomnienie pośmiertne, „Ginekologia Polska” 1969 nr 3 s. 221—222, fot.; Kronika Akademii Medycznej w Lublinie za r. akad. 1967—1968, L. 1969 s. 52—53; Dzieje Akademii Medycznej w Lublinie 1944—1974, L. 1974 s. 158—159, 306—307 passim, fot. s. 38, 306; Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, oprac. M. Gmiter i in., L. 1990 s. 79; Z. Trojnaeki, Wspomnienie o doktorze Liebhartcie, „Dz. Lub.” 1992 nr 63, fot.; AAML akta osobowe profesorów AMteczka nr 10; Muzeum AML,

dokumenty i pamiątki po S. Liebharcie, jego biografia oprac. przez Z. Trojneckiego (mps, s. 14).

Stanisław Wiśniewski

LISZKOWSKI BOLESŁAW STANISŁAW (1889—1978), działacz niepodległościowy i społeczny, prezydent m. Lublina. Ur. 7 XII w miasteczku Warta (ówczesny pow. sieradzki), syn Stanisława, właściciela piekarni, żołnierza Legionów Polskich, i Marianny z Kowalskich. Jako uczeń ostatnich klas warszawskiego gimnazjum, a zarazem członek PPS, prowadził wykłady z historii ojczystego kraju na tajnych kursach dla młodzieży. Za działalność tę został aresztowany (1906) oraz więziony na Pawiaku i w warszawskiej Cytadeli. Zesłany do Rosji, zbiegł i ukrywał się w Odessie, gdzie ukończył gimnazjum i kurs introligatorski oraz podjął pracę w tym zawodzie. Wróciwszy do kraju był prześladowany i więziony w Sieradzu. W r. 1910 przedostał się do Krakowa, tu działał w PPS i w Tow. Gimnastycznym „Sokół”. Na utrzymanie zarabiał jako introligator i robotnik przy pracach ziemnych. Od r. 1911 działał w Związku Strzeleckim w Zakopanem. Od 7 VIII 1914 do VII 1917 walczył w I Bryg. Legionów. Po kryzysie przysięgowym pełnił funkcję instruktora POW w Pabianicach. W początkach listopada 1918 r. brał udział w rozbrajaniu Niemców w Łodzi. Bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości (od XI 1918) w stopniu podporucznika znalazł się w WP, w którym pełnił funkcję szefa Ekspozytury Sekcji Opieki Ministerstwa Spraw Wojskowych, najpierw w Łodzi, później w Lublinie. Na początku 1921 r. przeszedł do rezerwy w stopniu porucznika.

W sierpniu 1921 r. osiedlił się jako osadnik wojskowy we wsi Kamień w pow. chełmskim. Od r. 1923 był prezesem Powiatowego Zarządu Związku Osadników w Chełmie. Aktywnie udzielał się też w spółdzielczości rolniczej oraz w kółkach rolniczych i Kasie Stefczyka. Brał udział w życiu organizacji kombatanckich. Jako zwolennik Piłsudskiego wstąpił do BBWR. W wyborach do Sejmu 4 III 1928 r. kandydował z listy tego ugrupowania na posła, lecz bez powodzenia. We wrześniu 1929 r. przeniósł się do Lublina. Tu został kierownikiem biura Rady Wojewódzkiej Związku Osadników, a w l. 1930—1934 referentem politycznym w sztabie lubelskiego OK nr II. Na początku l. 30. wybrano go prezesem Zarządu Okręgu Związku Legionistów Polskich w Lublinie.

Dnia 29 X 1934 Rada Miejska w Lublinie wybrała Liszkowskiego na wiceprezydenta miasta. Od 9 VII 1936 do 18 II 1937 pełnił czasowo obowiązki prezydenta, a od 18 II 1937 do 9 IX 1939 był prezydentem m. Lublina. Stał na czele Komitetu Rozbudowy tego miasta (1936—1939). Jako prezydent był inicjatorem 4-letniego planu inwestycyjnego Lublina (1937—1940). Położył duże zasługi w dziedzinie rozbudowy nowoczesnych obiektów i urządzeń komunalnych. Osiągnął u władz centralnych wysokie oddłużenie miasta względem Skarbu Państwa. Przyczynił się do obniżenia oprocentowania pożyczki amerykańskiej dla Lublina

(zaciągniętej w 1924 r.) z 8 do 3%. Wkładał wiele wysiłku w organizowanie pomocy bezrobotnym. Dbał o rozwój kultury. Przewodniczył powołanej w maju 1935 r. Radzie Artystycznej m. Lublina, która m. in. zajmowała się intensywnie sprawami ochrony zabytków miasta, zapoczątkowała obchody „Dni Lublina”. Od 1936 r. był członkiem Rady LZPK. Już 1 IX 1939 r. został na jego wniosek powołany Miejski Obywatelski Komitet Społeczny, niosący pomoc ludności dotkniętej wojną.

Prezydent Liszkowski zgodnie z zarządzeniem ówczesnego premiera F. Sławoja-Składkowskiego opuścił Lublin 9 IX 1939 r. i wyjechał do Rumunii. Na początku III 1940 r. przedostał się do Francji i wstąpił do Armii Polskiej. Po kapitulacji Francji został ewakuowany do Wielkiej Brytanii, gdzie m. in. pracował w Szpitalu Wojennym nr 2 w Dupplin Castle i w Ministerstwie Odbudowy Administracji Rządu Emigracyjnego w Londynie. W 1949 r. wyjechał do Kanady, osiedlił się w Ontario, gdzie przez 11 lat prowadził gospodarstwo rolne. W r. 1960 zamieszkał w Vancouver. Tu rozwinął szeroką działalność społeczną w środowisku polonijnym. Był m. in. prezesem Polskiego Tow. „Zgoda”. Ostatnie lata życia poświęcił na napisanie obszernych wspomnień, obejmujących okres od 1906 do 1978 r.

Zm. 17 XI w Vancouver. Tu też został pochowany na cmentarzu miejskim Mountain View Cementary.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu „Polonia Restituta”, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Legionów 1914—1918 oraz odznaczeniami brytyjskimi. Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Ireną Manitius miał dzieci: Wacława (ur. 1920), prof., później rektora Akademii Sztuk Plastycznych w Vancouver, Danutę (ur. 1922), lekarza i psychoanalityka, Jerzego (ur. 1928), prowadzącego przedsiębiorstwo w Kanadzie. Z drugiego małżeństwa (1942), z Elżbietą McGregor, Szkotką, nie zostawił potomstwa.

„Dziennik Zarządu m. Lublina” 1934—1939; B. Liszkowski, Wspomnienia 1906—1978, Vancouver 1978, rkp. w posiadaniu córki Danuty Manitius w Ontario (Kanada); B. Liszkowski, Z moich wspomnień, „Podoficer Rezerwy” 1934, nr 1 s. 13—15; „Express Lubelski i Wołyński” 1934 nr 328; 1937 nr 5U; Lubelski Związek Pracy Kulturalnej. Sprawozdanie z działalności za r. 1936, L. 1937 s. 11—12; A. Majewski, Wojna, ludzie i medycyna, L. 1960; Z. Mańkowski, Lublin w latach wojny i okupacji 1939—1914, w: Lublin 1311—1967, pod red. H. Zinsa, L. 1967 s. 184; A. Kierek, Roztoój gospodarczy Lublina w latach 1918—1939, w: Dzieje Lublina, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 62, 106; J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 passim, fot.; K. Świtalski, Diariusz 1919—1935, W. 1992, s. 297; APL, ZML 1918—1939 sygn. 1788; Parafia rzym.-

kat. św. Mikołaja w Warcie, Księga metrykalna z 1889 r., Akt urodzenia Bolesława Liszkowskiego, nr 212; Akt zgonu Bolesława Stanisława Liszkowskiego, wydany w Vancouver, British Columbia, dn. 22XI1978 r.; Materiały rodzinne i życiorys udostępnione przez córkę Danutę Manitius w Ontario (Kanada) i jej informacje.

Józef Marczuk

LITWINIUK KAZIMIERA z Dąbrowskich, ps. Julka, Mira (1900—1973), lekarz medycyny, organizator lecznictwa otwartego w Lublinie, uczestniczka konspiracyjnej służby zdrowia AK, działaczka niepodległościowa i społeczna. Ur. 27 VIII w Płosce na Podolu, córka Wincentego, instruktora ogrodnictwa na Lubelszczyznę, i Emilii z domu Rosenfeldt, córki powstańca z 1863 r.

Od 1912 r. mieszkała w Lublinie, gdzie uczęszczała najpierw na pensję Michaliny Sobolewskiej, a następnie do Szkoły Żeńskiej W. Kunickiego, którą ukończyła w 1918 r. Studia polonistyczne na UW, a następnie na Wydz. Ekonomiczno-Konsularnym Szkoły Nauk Politycznych przerwała w okresie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. W l. 1928—1934 studiowała medycynę na Uniwersytecie Poznańskim, uzyskując dyplom lekarza.

Już w 1913 r. została wciągnięta do pracy niepodległościowej. Wstąpiła do tajnego skautingu — I Lubelskiej Żeńskiej Drużyny im. Emilii Plater. Zorganizowała podkółko samokształceniowe Organizacji Młodzieży Narodowej. W 1917 r. jako członek „Peiu” (wyższy konspiracyjny stopień OMN) weszła do zarządu koła, następnie do trzyosobowego Emisarjatu Sekcji Koronnej (ówczesnej władzy OMN na zabór rosyjski). W 1918 r. została wybrana członkiem ZG OMN. W tymże czasie była członkinią triumwiratu, czyli komendy żeńskiego harcerstwa na Lubelszczyznę. W 1917 r. wstąpiła do I?OW. Z ramienia Straży Kresowej została skierowana do pracy w Kamieńcu Podolskim, następnie delegowana jako instruktorka Komitetu Obrony Narodowej na powiat zamojski, a po zawarciu pokoju ryskiego — przeniesiona jako sekretarka ZG do Centrali Straży Kresowej.

Po zamążpójściu w 1922 r. i wyjeździe z rodziną do Poznania wstąpiła do Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej, zostając przewodniczącą Sekcji Koleżanek. Na Uniwersytecie Poznańskim zorganizowała „Klub Społecznych Medyków”, pisała też do „Życia Uniwersyteckiego”. Od 1930 r. była w Zarządzie Zrzeszenia Woj. Zw. Pracy Obywatelskiej Kobiet.

Po wybuchu wojny wróciła z rodziną do Lublina. 10 IX 1939 r. jako lekarz zgłosiła się do szpitala Polskiego Czerwonego Krzyża „Unia”, zorganizowanego jako szpital wojenny 202. W 1940 r. pracowała jako wolontariuszka w szpitalu Szarytek. Była też lekarzem Ubezpieczalni Społecznej, prowadząc jednocześnie praktykę prywatną w dzielnicy Dziesiąta.

Uczestniczyła w konspiracyjnej działalności WSK AK jako referentka sanitarna obwodu obejmującego 3 rejony Lublina oraz powiaty lubelski i lubartowski. Organizowała szkolenie sanitarne, sieć patroli i punktów sanitarnych. Udzielała doraźnej pomocy lekarskiej żołnierzom armii podziemnej, partyzantom oraz ludności cywilnej. Wydawała zaświadczenia chroniące przed wywiezieniem na roboty. Organizowała apteczki polowe. Niosła pomoc rannym, zagrożonym i ukrywającym się.

Aresztowana przez NKWD 1 VIII 1944 r. (wraz z synem i córką Krystyną, zwolnioną po 3 tygodniach), została wywieziona do obozu dla internowanych Polaków w Riazaniu-Diagilewie (ZSRR); syn do Charkowa. Po otrzymaniu zaocznego wyroku za działalność w organizacji kontrrewolucyjnej trafiła do obozu pracy w Republice Mordowskiej. Zwolniona, wróciła z synem do Lublina 30 IV 1947 r. Podjęła, przerwana internowaniem, pracę lekarza domowego ubezpieczalni na Dziesiątej. 1 XII 1947 została kierownikiem Ośrodka Zdrowia nr 2 w Lublinie, organizując go od podstaw. Wraz z Woj. Przychodnią Przeciwgruźliczą przeprowadziła, pierwszą na taką skalę, kontrolę rentgenowską małoobrazkową osób całej dzielnicy. Zorganizowała dziecięcą poradnię przeciwgruźliczą; 2 II 1949 r. przyjęła w niej pierwsze dzieci. I od tej chwili aż do śmierci, przez 24 lata pracowała w lecznictwie przeciwgruźliczym.

1 III 1952 została kierownikiem Miejskiego Wydziału Zdrowia. Opracowała plan perspektywiczny rozbudowy placówek lecznictwa otwartego w Lublinie. Zorganizowała sieć rejonowych -przychodni z podręcznymi laboratoriami, zbliżając w ten sposób podstawową pomoc leczniczą, profilaktyczną i higieniczno-sanitarną do miejsca zamieszkania pacjenta. Rozbudowała higienę szkolną we wszystkich placówkach oświatowych. W r. 1963, gdy opuszczała Wydział, uczniowie wszystkich szkół podstawowych i średnich mieli opiekę profilaktyczną i stomatologiczną. Jako organizator lecznictwa otwartego pracowała ponad 16 lat, w tym na stanowisku kierownika Wydziału Zdrowia lat/1 1.

Jednocześnie działała społecznie/W 1954 r. została wybrana do Rady Miejskiej. Była przewodniczącą Zarządu Miejskiego Ligi Kobiet, przewodniczącą Miejsko-Powiatowego/Zarządu PCK, członkiem Plenum i Zarządu Okręgu ZZ Pracowników Służby Zdrowia, przewodniczącą Miejskiego Społecznego Komitetu/przeciwalkoholowego, członkiem Komisji Socjalnej WKZZ. /

Zm. 25 X w Lublinie i pochowana została na cmentarzu przy ul. Lipowej. Odznaczona m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi, Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Medalem Niepodległości, Złotą Odznaką Związkową, Złotym Medalem „Zasłużonemu dla Lublina”. Z małżeństwa zawartego w 1922 r. z Janem Litwiniukiem (1898—1980) miała dzieci: Jerzego (ur. 1923), poetę i tłumacza, Krystynę (ur. 1924), lekarzkę, i Barbarę (ur. 1936), nauczycielkę-bibliotekarkę.

M. Caban, Powrót zza rzeki Styks, W. 1964 s. 255; Pamiętnik II Krajowego Zjazdu Lekarzy ZBoWiD, W. 1969 s. 277—286; I. Caban, Z. Mańkowski, Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w Okręgu Lubelskim 1939—1944, t. 1 L. 1971 s. 300; K. Litwiniuk, Lublin w moim życiu — konkurs na wspomnienia, mps w posiadaniu APL i rodziny, L. 1969; Dokumenty osobiste (w posiadaniu rodziny); Informacje córek Krystyny Płatakis, Barbary Malinowskiej i syna Jerzego Litwiniuka; E. Jankowski, W upomnienia ogrodnika, W. 1972 s. 148, 409, 410; Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990 s. 96; „Kurier Lub.” 1973 nr 254.

Franciszek Malinowski

LUBIENIECKI JAN HENRYK (1877—1947), lekarz internista, współorganizator i prof. UMCS, płk WP. Ur. 8 III w Czernihowie na Wołyniu, syn Kajetana Aleksandra, sędziego pokoju, i Zofii z Grottusów. Ukończył (1896) gimnazjum klasyczne w Orenburgu ze złotym medalem, następnie studiował (1898—1903) medycynę na uniwersytecie w Kazaniu, otrzymując dyplom lekarza z wyróżnieniem (cum exima laude). Na jesieni 1903 r. rozpoczął pracę w charakterze asystenta równocześnie w zakładach Farmakologii i Fizjologii oraz ordynatora w Klinice Terapeutycznej Uniwersytetu Kazańskiego. Od grudnia 1907 do czerwca 1908 r. nie miał etatowego zatrudnienia, ponieważ zajmował się przygotowaniem rozprawy doktorskiej („Ó połączeniu między przedsionkami a komorami serca ssaków”), którą obronił w 1909 r. Objąwszy ponownie stanowisko w Klinice (VI1908), dodatkowo prowadził przez dwa lata wykłady z różnych dziedzin medycyny w Kazańskiej Ziemskiej Szkole Felczerskiej, a także kierował oddziałem chorób wewnętrznych tamtejszego szpitala gubernialnego. Podczas dwukrotnego pobytu za granicą (VI 1910—VIII 1911 i VI— VIII 1913) kontynuował studia w klinikach i zakładach naukowych w Niemczech, Szwajcarii i Austrii. W 1912 r. habilitował się na Uniwersytecie Kazańskim i uzyskał veniam legendi w zakresie chorób wewnętrznych. W ciągu kilku lat miał wykłady zlecone z diagnostyki ogólnej, terapii ogólnej i chorób zakaźnych. W 1917 r. został powołany drogą konkursu na prof. nadzwyczajnego chorób wewnętrznych i dyr. Kliniki Terapeutycznej Uniwersytetu w Saratowie. W 1. 1917—1918 wykładał tam zastępczo farmakologię.

W 1921 r. przyjechał do Polski i osiedliwszy się w Poznaniu znalazł zatrudnienie w miejscowym Uniwersytecie. Wraz z nominacją na profesora nadzwyczajnego otrzymał stanowisko kierownika Katedry Farmakologii oraz zlecenie prowadzenia wykładów z diagnostyki lekarskiej. Po upływie 2 lat objął — jako świeżo mianowany prof. zwyczajny — kierownictwo Katedry Diagnostyki i Terapii, przekształconej potem w Katedrę i I Klinikę Chorób Wewnętrznych.

Na samym początku wojny został przez Niemców wysiedlony z Poznania i, zamieszkawszy na stałe w Puławach, zajmował się wolną praktyką lekarską, a ponadto udzielaniem pomocy partyzantom. Po wyzwoleniu Lubelszczyzny, mimo że miał wówczas przeszło 67 lat, zgłosił się we wrześniu 1944 r. na ochotnika do służby sanitarnej w WP. Razem z przydziałem do Departamentu Służby Zdrowia otrzymał stopień płk. i stanowisko naczelnego internisty. Od stycznia 1945 r. był naczelnikiem oddziału chorób wewnętrznych Szpitala Ewakuacyjnego nr 66 w Lublinie.

Na długo przed przeniesieniem do rezerwy (VII 1945) włączył się aktywnie do prac nad utworzeniem uczelni państwowej w Lublinie. Należał do grona zarówno pierwszych organizatorów UMCS, jak też jego prof. mianowanych przez przewodniczącego KRN 31 X 1944 r. Kilka dni wcześniej (24 X) wybrany został na pierwszego dziekana Wydz. Lekarskiego. Stanowisko to łączył z pełnią od początku istnienia UMCS aż do swojej śmierci funkcją dyrektora I Kliniki Chorób Wewnętrznych. Do jego obowiązków należało również prowadzenie wykładów i ćwiczeń w wakującej Katedrze Farmakologii. Także działalność kierowanej przez niego Kliniki, ze względu na brak oddziału szpitalnego oraz nieliczny personel (profesor i 4 asystentów), ograniczała się głównie do dydaktyki.

W o wiele większym stopniu czas i wysiłek Lubienieckiego absorbowało sprawowanie funkcji dziekańskich. Czynnością szczególnie trudną i pracochłonną, ale wykonywaną — jak stwierdził ówczesny rektor UMCS prof. Henryk Raabe — „z wielkim doświadczeniem i zapałem” — było weryfikowanie dostarczanych przez kandydatów na studia dokumentów (chodzi tu o wystawiane w czasie wojny świadectwa maturalne i zaświadczenia o odbyciu tajnych studiów). Pracował w wydziałowych komisjach zajmujących się bądź to sprawami planowanej budowy „monumentalnych gmachów klinik i zakładów Wydziału Lekarskiego UMCS” (1945V bądź też opracowaniem (pod jego kierownictwem) projektu reformy studiów lekarskich (1946).

Aczkolwiek Ministerstwo Oświaty zaakceptowało wniosek Rady Wydz. z 12 11 1946 r. o przedłużenie okresu jego zatrudnienia na kolejny r. akad., mimo że miał już wówczas przekroczony wiek emerytalny, to jednak dalsze wykonywanie obowiązków, nie tylko zresztą administracyjnych, stawało się dlań coraz bardziej trudne. Z powodu nasilającej się choroby (dusznicza bolesna, czyli *angina pectoris*), „Profesora Lubienieckiego — jak wspominał jego ówczesny bliski współpracownik prof. T. Kielanowski — trzeba było często kłaść [do łóżka — S.W.] na całe tygodnie”. Nie mogąc poruszać się o własnych siłach, do Kliniki dowożony był dorożką przez studentów, którzy dobrowolnie opłacali koszty tych przejazdów. Wcześniej zły stan zdrowia uniemożliwił mu pełnienie funkcji dziekana w ostatnich miesiącach przedłużonej do końca lipca 1945 r. kadencji (od kwietnia zastępował go na tym stanowisku prof. Kielanowski), a zarazem przekreślił szansę wyboru na następną.

Tuż przed zakończeniem urzędowania pierwszego dziekana Wydz. Lekarskiego członkowie jego Rady na nadzwyczajnym posiedzeniu (28 VII 1945) podjęli „przez akklamację” uchwałę, w której wyrazili mu swoją „wdzięczność za niezmierny trud organizacyjny włożony w pracę nad tworzeniem Uczelni w najgorszych warunkach jesieni i zimy 6. roku wojny, za wielką wiedzę i doświadczenie, a niejednokrotnie poświęcanie sił i zdrowia”. Równocześnie obdarzono go tytułem „Zasłużonego profesora Wydziału Lekarskiego”, ponadto zaś — już bez zapisu w uchwale — przyznano mu prawo do dożywotniego posługiwania się tytułem dziekana.

Ten niełatwy i wyjątkowo krótki, bo trwający zaledwie niecałe 3 lata, ale zarazem nader pracowity okres życia Lubienieckiego w Lublinie, okazał się owocny dla jego działalności naukowej. Opublikował bowiem wtedy 5 prac, w tym najważniejszą w swoim dorobku i podsumowującą wyniki prowadzonych przez 35 lat studiów, monografię (w zamyśle autora miała to być „podręczna książka dla lekarzy i studentów”) *Ogólna niedostateczność krążenia, cz. 1 Niewydolność serca* (L. 1947). Właśnie opracowania z zakresu fizjologii, patologii i farmakologii układu krążenia, wraz ze wszystkimi ogłoszonymi w ostatnim okresie aktywności naukowej artykułami i przyczynkami, które dotyczą wyłącznie dynamiki serca, metod badań i semiotyki chorób tego organu, licząc łącznie 20 pozycji wydawniczych, wyraźnie zdominowały twórczość Lubienieckiego. Na pozostałą część jego dorobku (obejmuje on ogółem 48 prac wydawanych w różnych wersjach językowych, m. in. w esperanto) składają się publikacje bądź to poświęcone innym zagadnieniom medycyny wewnętrznej (np. klinika chorób narządu trawienia, owsica itd.), bądź też przedstawiające — w ujęciu publicystycznym — aktualne problemy szkolnictwa wyższego (obsadzanie katedr uniwersyteckich i reforma studiów lekarskich). W artykułach pisanych w języku esperanto omawiał kwestie stworzenia międzynarodowego języka lekarskiego oraz ulepszenia istniejących już języków sztucznych.

Należał do kilku stowarzyszeń naukowych (m. in. LTLek. 1947). W 1922 r. został członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk Lekarskich, potem PAU. Jego główną pasją pozazawodową — obok lingwistyki — była muzyka. Umiejętność doskonałego grania na skrzypcach (występował w koncertach kameralnych często razem ze znanymi muzykami) i strojenia fortepianów, zawdzięczał swemu absolutnemu słuchowi, który wykorzystywał przede wszystkim do badań serca.

Po II wojnie światowej odznaczony został Orderem Polonia Restituta IV Klasy oraz — pośmiertnie — Złotym Krzyżem Zasługi. Innym przejawem pozgonnego uhonorowania była uchwała Senatu UMCS o nadaniu jego imienia jednej z sal wykładowych.

Zm. nagle 29 VI w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (sekt. 21 a). Z poślubioną w 1913 r. Eleonorą Izabelą Rugelewicz miał syna Stanisława Mariana (ur. 1923), lekarza.

PSB, t. XVII s. 598 (T. Zakrzewski); *Czy wiesz kto to jest*, pod red. S. Łoży, t. I, W. 1938 s. 434; *nekrologi i wspomnienia pośmiertne*: „*PT Lek.*” 1947 nr 27 s. 801—802 (J. Węgierko, *Spis prac...*, s. 802—803, fot. s. 801); „*Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU*” 1947 nr 6 s. 199; „*Szt. Ludu*” 1947 nr 176; „*Polskie Archiwum Medycyny Wewnętrznej*” 1949 s. 329—339 (*Wykaz prac...*, s. 339—342); *Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. 3 lata' pracy*, L. 1947 s. 208—209, *passim*; *Dzieje Akademii Medycznej w Lublinie 1944—1974*, L. 1974 s. 6—9, 33 (fot.), 40, 95, 295 (fot.); J. Opieńska-Blauth, *Drogi i spotkania. Wspomnienia profesora*, L. 1979 s. 126—127, 132; T. Kielanowski, *Prawie cały wiek dwudziesty. Wspomnienia lekarza*, Gd. 1987 s. 187, 190, 194; *Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie*, oprac. M. Gmiter i in., L. 1990 s. 91; *AUMCS*, K-705; *Muzeum AML, papiery osobiste J. H. Lubienieckiego i kartoteka zmarłych profesorów AM.*

Stanisław Wiśniewski

Ł

ŁOKUCIEWSKI WITOLD (1917—1990), pilot myśliwski, uczestnik wojny obronnej Polski w 1939 r., kampanii francuskiej, Bitwy o Anglię, instruktor samolotowy Aeroklubu Lubelskiego. Ur. 2 V w miejscowości Kamińska. W 1918 r. rodzina Łokuciewskich przeprowadziła się do Oszmiany koło Wilna, gdzie ojciec — matematyk został dyrektorem szkoły. Matka była także nauczycielką. W Oszmianie ukończył szkołę powszechną i gimnazjum w 1935 r. Po maturze został powołany do Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu, skąd przeniósł się — na własną prośbę — do Szkoły Podchorążych Lotnictwa w Dęblinie. Po promocji w 1938 r. ppor. Łokuciewski otrzymał przydział do 112 eskadry myśliwskiej w 1 Pułku Lotniczym w Warszawie. W maju 1939 r. objął dowództwo klucza 112 eskadry. Walczył w Brygadzie Pościgowej, od 10 do 17 IX jako zastępca dowódcy 112 eskadry myśliwskiej. Zestrzelił samodzielnie jeden samolot niemiecki typu Do-17 oraz dwa zespołowo: He-111 i Ju-87. 17 IX przekroczył granicę rumuńską. 6X1939 r. wyjechał do Francji. W styczniu 1940 r. odbył przeszkolenie na francuskich samolotach „Morane” MS-406. W kampanii francuskiej stacjonował na lotnisku Romorantin, 60 km na południe od Orleanu, broniąc znajdującej się tam wytwórni samolotów. Zestrzelił jeden samolot niemiecki He-111. Przed kapitulacją Francji wypłynął (18 VI 1940) do Anglii. 2 VIII 1940 r. znalazł się w pierwszym składzie Dywizjonu 303 w Northolt pod Londynem. Uczestniczył w Bitwie o Anglię. Zestrzelił wówczas samodzielnie pięć samolotów Me-109 i dwa Do-215. Dwa samoloty Me-109 i jeden Do-215 uznano jako zwycięstwa prawdopodobne. 15 IX 1940 r. został ranny w locie bojowym. 18 IX 1940 r. przyznano mu Krzyż Srebrny Virtuti Militari. 13 III 1942 r. zderzył się w walce z samolotem niemieckim, osłaniając bombowce w rejonie Hazenbrouck. Został ranny i zmuszony do lądowania na terenie Francji. Po wzięciu do niewoli przebywał przez pewien czas w szpitalu, a następnie w

obozach jenieckich, najdłużej w Żaganiu. Należał tam do komitetu ucieczkowego. Wiosną 1943 r. uciekł z obozu. Został jednak schwytany i odtransportowany do Żagania. Nadal aktywnie uczestniczył w przygotowaniach do słynnej ucieczki jeńców w 1944 r. W styczniu 1945 r. został ewakuowany w głąb Niemiec. Uciekł z niewoli i ukrywał się. Gdy przesunęła się linia frontu, znalazł się po stronie amerykańskiej. W kwietniu 1945 r. powrócił do Anglii do Dywizjonu 303. Od 1 II do 9 XII 1946 r. był jego ostatnim dowódcą. Wojnę zakończył w stopniu majora. Wykonał 268 lotów bojowych. Uczestnicząc w trzech kampaniach wojennych: w Polsce, we Francji i w Wielkiej Brytanii, zestrzelił samodzielnie dziewięć samolotów niemieckich i trzy prawdopodobnie. Oprócz Srebrnego Krzyża *Virtuti Militari* uhonorowano go trzykrotnie Krzyżem Walecznych, francuskim *Croix de Guerre*, brytyjskim Zaszczytnym Krzyżem Lotniczym (*Distinguished Flying Cross DFC*) i wieloma innymi odznaczeniami wojennymi.

W 1947 r. powrócił do Polski. Przybył do Lublina, gdzie osiedlili się po wojnie jego matka, brat i siostra. Ojciec zginął w więzieniu na terenie ZSRR. W Aeroklubie Lubelskim został najpierw społecznym, a następnie etatowym instruktorem samolotowym. Zaczął szkolić młodzież. Nawiązał szerokie kontakty z Oficerską Szkołą Lotniczą w Dęblinie, gdzie komendantem był płk Szczepan Scibior, z którym Łokuciewski przebywał w obozie jenieckim w Żaganiu. Współpraca układała się bardzo pomyślnie do 1949 r., kiedy Łokuciewski został zweryfikowany negatywnie i odsunięty od latania. Stracił pracę w Aeroklubie i licencję pilota. Zabroniono mu też wstępu na lotnisko. Los ten spotkał prawie wszystkich lotników przybyłych po wojnie z Zachodu. Łokuciewski miał wówczas trudności ze znalezieniem pracy, dorywczo znalazł zatrudnienie jako kancelista u adwokata, był fotografem, a także robotnikiem w Spółdzielni Wapno-Beton w Lublinie. W październiku 1956 r. został powołany do lotnictwa wojskowego w stopniu majora i przeszkolony na samolotach odrzutowych. Służbę pełnił do 1969 r., zajmując wiele odpowiedzialnych stanowisk. Był m. in. szefem wojskowych pilotów doświadczalnych, szefem Wydziału Lotnictwa Cywilnego MON, pracował w dowództwie Wojsk Lotniczych. W karierze pilota wylatał ogółem 2348 godzin na 41 typach samolotów. W l. 1969—1972 zajmował stanowisko attache wojskowego morskiego i lotniczego ambasady polskiej w Londynie. W 1974 r. przeszedł w stan spoczynku w stopniu pułkownika. Zm. 17 IV w Warszawie. Spoczywa na Cmentarzu Powązkowskim.

J. Zarębski, Dowódca dywizjonu, „Skrzydłata Polska” 1956 nr 46; W. Król, Polskie dywizjony lotnicze w Wielkiej Brytanii 1940—1945, W. 1976; T. Malinowski, Walka o zwycięstwo, „Skrzydłata Polska” 1981 nr 19; R. Szubański, Pięćdziesięciu z Żagania, W. 1987; W. Król, Zarys działań polskiego lotnictwa we Francji 1940, W. 1988; T. Malinowski, My i zwycięstwo, „Skrzydłata Polska” 1989 nr 19; W. Król, Zarys działań polskiego

lotnictwa w Wielkiej Brytanii 1940—1945, W. 1990; T. Malinowski, Łokuciewski, „Skrzydłata Polska” 1990 nr 20; Zbiory Lubelskiego Klubu Seniorów Lotnictwa; Relacje bezpośrednie — wywiad przeprowadzony w 1988 r. (mps w posiadaniu autora).

Mirosław Gajewski

ŁOPOSZKO TADEUSZ (1929—1994), historyk, prof. UMCS. Ur. 15 VI w miasteczku Jałówka w pow. wołkowyskim (obecnie w woj. białostockim). Ojciec był kierownikiem miejscowej polskiej szkoły, matka nauczycielką. Do września 1939 r. ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. W l. 1939—1941, po przyłączeniu tych terenów do ZSRR, uczęszczał do szkoły białoruskiej. Okres okupacji spędził z rodziną na wsi. W l. 1944—1946 był uczniem szkoły rosyjskiej w Uścibowie (pow. wołkowyski). W 1946 r. w ramach repatriacji przybył z rodzicami do Polski i osiedlił się w Gdyni. Maturę uzyskał w 1949 r. w Państwowym Gimnazjum i Liceum w Gdańsku. W tym samym roku rozpoczął studia historyczne na UW, wykazując szczególne zainteresowanie historią starożytną i kulturą antyczną. W 1954 r. otrzymał stopień magistra, pisząc na seminarium prof. Izy Biezuńskiej-Malowist pracę „Polityka Marka Porcjusza Katona Młodszego”.

W czerwcu 1954 r. na stałe związał się z Lublinem, rozpoczynając pracę jako asystent w Katedrze Historii Starożytnej UMCS. W 1961 r. obronił na Wydz. Historycznym UW pracę doktorską „Plebs miejski w Rzymie w okresie schyłku republiki”. W 1973 r. habilitował się na Wydz. Humanistycznym UMCS na podstawie rozprawy „Podstawy społeczne ruchu Publiusza Klodiusza”. W 1974 r. otrzymał stanowisko docenta w UMCS. W 1982 r. został prof. nadzwyczajnym, a w 1989 r. zwyczajnym. Pełnił na UMCS wiele funkcji administracyjnych i społecznych. W l. 1972—1975 był prezesem Rady Zakładowej ZNP, w 1975—1981 dziekanem Wydz. Humanistycznego, w 1982—1984 prorektorem ds. dydaktycznych i studenckich. W l. 1987—1991 był dyrektorem Instytutu Historii. Od 1985 r. kierował Zakładem Historii Starożytnej UMCS. Był członkiem Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN, Komisji Historii Starożytnej PTH oraz LTN.

Swoje zainteresowania naukowe koncentrował głównie na badaniach nad społeczeństwem i ruchami społecznymi w starożytnym Rzymie. Szczególnie zaintrygowała go postać trybuna ludowego z 58 roku p.n.e. Publiusza Klodiusza, który, wywodząc się z jednego z najbogatszych rodów patrycjuszowskich, przeszedł drogą adopcji do plebsu, by stanąć na jego czele przeciwko senatowi i arystokracji (*Trybunat Publiusza Klodiusza w świetle źródeł i historiografii*, W. 1974). Wiele publikacji ukazało się w czasopiśmie zagranicznych (m. in. we Włoszech, w Niemczech, Japonii, na Węgrzech). Podsumowaniem studiów nad społeczeństwem rzymskim stały się dwa podręczniki: *Historia społeczna republikańskiego Rzymu*, W. 1987 oraz *Zarys dziejów społecznych cesarstwa rzymskiego*, L. 1989.

Był również znakomitym popularyzatorem historii starożytnej, zwłaszcza mało znanej w Polsce problematyki żeglugi, odkryć geograficznych i wojen morskich w starożytności. Oprócz wielu artykułów, publikowanych m. in. w czasopismach „Meander” i „Mówią wieki”, na szczególną uwagę zasługują książki wydane w popularnej serii „Historia morska”: *Tajemnice starożytnej żeglugi*, G. 1977 oraz *Starożytne bitwy morskie*, G. 1992.

Otrzymał odznaczenia państwowe: Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal Komisji Edukacji Narodowej, honorowy tytuł Zasłużonego Nauczyciela PRL oraz odznaczenia regionalne: Zasłużony dla woj. lubelskiego, Zasłużony dla Miasta Lublina, Zasłużony dla woj. białkopodlaskiego.

Zm. 3 VIII w Lublinie, spoczywa na cmentarzu przy ul. Lipowej. Żona Maria (z d. Gajduk), historyk, dr nauk humanistycznych, b. pracownik Międzyuczelnianego Instytutu Nauk Politycznych UMCS. Dwie córki: Barbara (ur. 1954), mgr fizyki, nauczycielka; Danuta (ur. 1957), mgr filologii angielskiej, lektor w Wyższej Szkole Morskiej w Gdyni.

Z. Pikulski, Na tropach starożytności, „Kurier Lub.” 1982 nr 72; Bibliografia prac prof. dr hab. Tadeusza Łoposzki, oprac. T. Gaworczyk, L. 1989; Nekrologi, „Kurier Lub.” 1994 nr 152; „WU” 1994 nr 5; AUMCS, akta presonalne Tadeusza Łoposzki.

Henryk Kowalski

ŁOŚ STANISŁAW JAN (1890—1974), historyk starożytności greckiej i rzymskiej, tłumacz, dyplomata, publicysta, nauczyciel akademicki. Ur. 21 X w Czyszkach koło Sambora, syn Mariana i Heleny z domu Kotarskiej. Kształcił się w l. 1903—1908 w znanym gimnazjum jezuitów w Chyrowie. W l. 1908—1913 odbył studia na Wydz. Prawa i Nauk Państwowych Uniwersytetu Wiedeńskiego, gdzie również w 1913 doktoryzował się. W okresie I wojny światowej służył w armii austriackiej. W l. 1916—1918 pracował w Lublinie jako sekretarz szefa cywilnego austro-węgierskiego Generalnego Gubernatora — Jerzego Madejskiego. W 1919 r. znalazł się w szeregach WP i wziął udział w 1920 r. w wojnie z Rosją. Od r. 1919 do 1929 w MSZ sprawował funkcję naczelnika Wydz. Północnego, a następnie naczelnika Wydz. Ustrojów Międzynarodowych. W 1926 r. na życzenie Konstantego Skirmunta, posła RP w Wielkiej Brytanii, został powołany przez premiera i ministra spraw zagranicznych Aleksandra Skrzyńskiego do służby w dyplomacji. W l. 1926—1929 sprawował funkcję radcy legacyjnego w poselstwie polskim w Londynie. Nawiązał tam znajomość i wymieniał korespondencję z przyszłym wielkim politykiem Winstonem Churchillem. Oprócz pełnienia obowiązków zawodowych znajdował czas na studiowanie starożytności w księgozbiornie i wśród bogatych ekspozycji British Museum.

Na skutek zmian politycznych, zachodzących w Polsce, został odwołany z Londynu, a w 1931 r. przeniesiony na emeryturę. Osiadł wówczas w Niemczech pod Lublinem. Znajdował się tam niewielki majątek jego żony Marty Budnej (1898—1969), z którą zawarł związek małżeński w 1918 r. W Niemczech napisał powieść *Takim jest życie*, którą ogłosił pod pseudonimem Henryk Mortęski. Zawarł w niej wiele wątków polityczno-społecznych, historycznych i rodzinnych. Były w książce także aluzje do osoby marszałka Józefa Piłsudskiego i związanych z nim kręgów wojskowych, dlatego ówczesne elity polityczne ustosunkowały się do niej krytycznie. Do dziś przetrwały nieliczne egzemplarze tej książki.

Uprawiał publicystykę na łamach „Drogi” i „Buntu Młodych”, zajmując się problemem koegzystencji Polaków i Ukraińców na wschodnich terenach Rzeczypospolitej. W l. 1932—1933 ogłosił po polsku i ukraińsku broszurę *O konstruktywną politykę na Rusi Czerwonej*. Bardzo dobrze znał i rozumiał sprawy Ukraińców w Polsce. W 1938 r. wspólnie z Aleksandrem Bocheńskim i Włodzimierzem Bączkowskim opublikował książkę *Problem polsko-ukraiński w ziemi czerwieńskiej*.

W 1938 r. wyszło pierwsze, a w 1939 r. drugie wydanie głośnej jego książki *Hellada na przełomie*. Dedykował ją marszałkowi E. Rydzowi-Śmigłemu, ponieważ oprócz wątków i rozważań historycznych zawierała wiele krytycznych aluzji do systemu rządów w Polsce. Odtąd pozostał wierny badaniom historii starożytnej Grecji i Rzymu. Prowadził je we wspomnianym majątku Niemce pod Lublinem, gdzie zgromadził bogaty księgozbiór, a także od 1945 r. mieszkając w Lublinie.

W czasie wojny współdziałał z Delegaturą Rządu na Kraj. Przetłumaczył wówczas Ksenofonta *Wyprawą Cyrusa* (niestety, rękopis tej pracy zaginął). Od października 1944 do czerwca 1945 UB więziło go na Zamku Lubelskim.

W 1945 r. podjął pracę w KUL, gdzie prowadził wykłady i seminaria (od 1961 zleczone), Katedrę Historii Starożytnej i uzyskał stopnie naukowe: w 1957 docenta, w 1961 prof. nadzwyczajnego. Ostatnie zajęcia prowadził ze studentami w r. akad. 1970—1971.

Jako przedstawiciel KUL brał udział od 1946 r. w posiedzeniach Wojewódzkiego Komitetu Odbudowy Warszawy oraz zasiadał w dwu radach naukowych ministerstw: Ziemi Odzyskanych, Rolnictwa i Reform Rolnych, a także w Ministerstwie Odbudowy.

W 1946 i 1947 r. TN KUL wydało dwie jego książki: *Sprawa agrarna w Rzymie II i I wieku przed Chrystusem* oraz *Warunki bytowania ludności polskiej na Ziemiach Odzyskanych*. W 1949 r. ukazała się, również w Lublinie, przetłumaczona i zaopatrzona jego wstępem książka Baltazara Gracjana *Wyrocznia podręczna*. Na łamach „Meandra” ogłosiła w 1946 r. studium *Możnowładztwo rzymskie*, a w 1949 *Mariusza i Sulle*. Kolejne prace, dotyczące ludzi i spraw świata antycznego, drukował w Instytucie Wydawniczym PAX (*Sylwetki rzymskie*, 1958), w

„Czytelniku” [*Rzym na rozdrożu*, 1960], w Wydawnictwie „Znak” (*Świat historyków starożytnych*, 1968), Ossolineum (tłumaczenie dzieła Katona Starszego *O gospodarstwie wiejskim*, 1956).

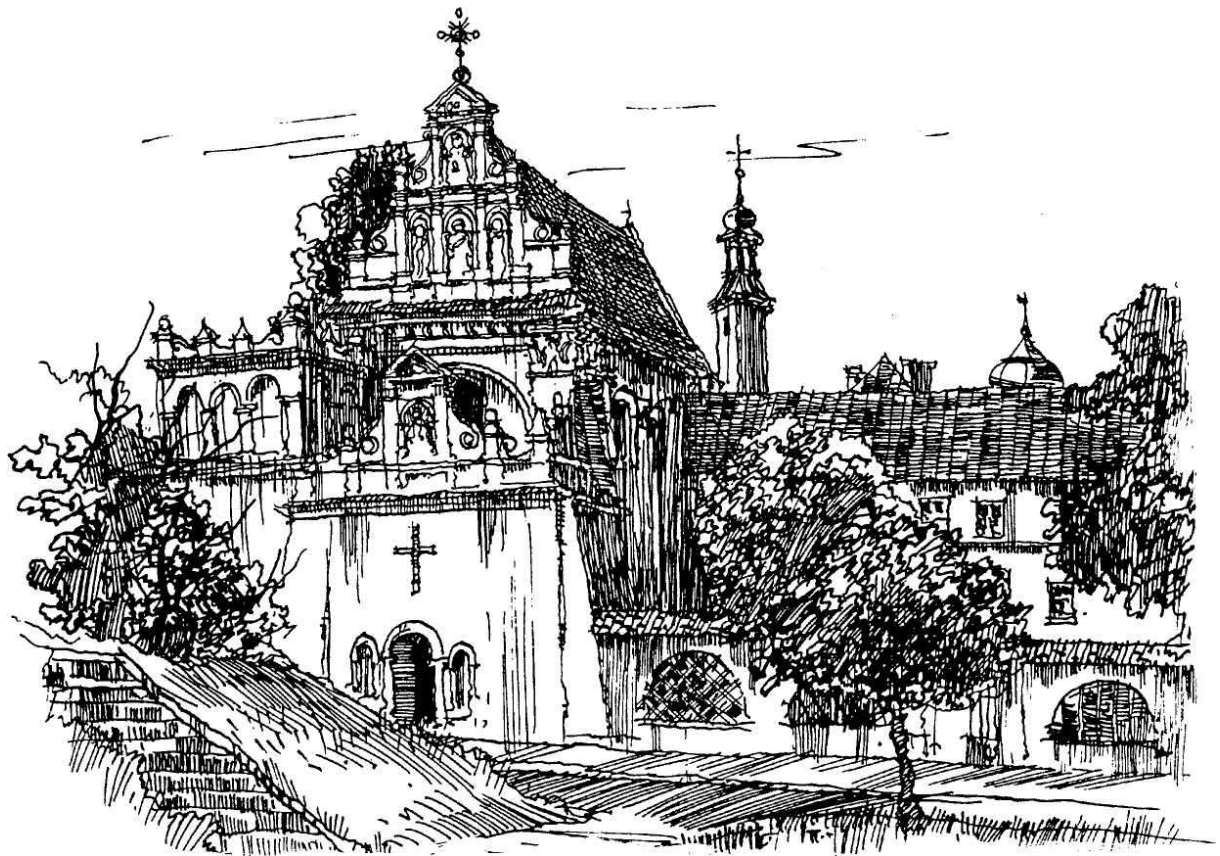
W następnych latach wiele przetłumaczył z różnych języków i wydał w wydawnictwach krajowych m. in.: Leopold Genicot, *Powstaje nowy świat. Studium o kulturze i cywilizacji wieków średnich* (W. 1964), Henri-Irenee Marrou, *Historia wychowania w starożytności* (W. 1969), Nikolas Zernov, *Wschodnie chrześcijaństwo* (W. 1967), S. Runciman, *Wielki Kościół w niewoli* (W. 1973).

W l. 1957—1959 był dziekanem Wydz. Nauk Humanistycznych KUL. W 1959 Senat Akademicki KUL powołał go na stanowisko prof. nadzwyczajnego, a Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego zatwierdziło tę decyzję w 1961 r. Przyczynił się do powstania Studium Języków Obcych KUL i patronował mu przez długie lata. Był doskonałym dydaktykiem, wykładowcą, przyjacielem studiującej młodzieży. Umiał wzbudzać zainteresowania historyczne, odnajdywać analogie, wskazywać na uwarunkowania i prawa rządzące postępowaniem ludzi i narodów.

Jego debiutem były *Wiersze ulotne*, ogłoszone drukiem w 1918 r., które znalazły się w *Zbiorze poetów polskich XIX wieku*, wydanym w 1967 r. przez Pawła Hertza. Współpracował z benedyktynami tyńceckimi nad opracowaniem *Biblii Tysiąclecia*. Pod koniec życia spisywał pamiętniki, których fragmenty przedstawiał na spotkaniach uniwersyteckich; nie zostały dokończone i opracowane. Zmarł 14 I w Lublinie.

W. Białasiewicz, „*WTK*” 1974 3II; *R. Bender*, *Profesor Stanisław Łoś*, „*Więź*” 1974 nr 4 s. 145—149; *R. Szpor*, „*Kierunki*” 1974 3 III; *E. Zwolski*, *Jan Stanisław Łoś*, „*TP*” nr 13 1974 s. 4; *J. Pajewski*, *Stanisław Łoś*, w: *Przeszłość z bliska. Wspomnienia*, W. 1983 s. 141—142. *A. Biernacki*, *Dziedziczny arcystożnik Królestwa Galicji i Lodomerii*, „*Kultura*” [Paryż] 1991 nr 10.

Piotr Paweł Gach

M

MACKIEWICZ STANISŁAW (1796—1879), gubernator cywilny lubelski. Pochodził z rodziny szlacheckiej, posiadającej dobra w guberni wileńskiej i mińskiej. Ur. 10 X w majątku rodzinnym Duszczyce w pow. wileńskim, syn Jana i Teodory z Konarskich. Po ukończeniu szkoły w Bo-runach podjął studia w Wilnie, a następnie przeniósł się do Warszawy, gdzie ukończył Wydz. Prawa i Administracji. Od r. 1817 rozpoczął pracę w Komisji Rządowej

Przychodów i Skarbu, początkowo na stanowisku aplikanta, a następnie był dietariuszem, referentem, rachmistrzem i komisarzem. W r. 1835 został komisarzem Wydz. Skarbowego Komisji Województwa Augustowskiego, a następnie Rządu Gubernialnego Augustowskiego. W l. 1842—1849 pracował na stanowisku naczelnika Zarządu Okręgu Handlowego Warszawskiego. W r. 1849 namiestnik Królestwa Polskiego powierzył mu czasowo pełnienie obowiązków gubernatora cywilnego guberni płockiej, a od 1851 guberni lubelskiej. W r. 1856 został gubernatorem cywilnym guberni lubelskiej i na tym stanowisku pozostał do r. 1861.

Organizował pomoc lekarską i materialną dla mieszkańców guberni lubelskiej dotkniętych epidemią cholery i tyfusu w l. 1852—1855 oraz klęską głodu z powodu nieurodzaju w l. 1855—1856. Podźwignął z upadku i doprowadził do rozwoju Lubelskie Tow. Dobroczynności, którego przez 8 lat był prezesem (1852—1860). W celu zdobycia środków finansowych dla Towarzystwa z inicjatywy prezesa Mackiewicza organizowano w mieście liczne kwesty, bale, koncerty, loterie fantowe i widowiska sceniczne, co angażowało w działalność charytatywną szersze kręgi społeczności miasta. Liczba członków czynnych, opłacających składki na rzecz Lubelskiego Tow. Dobroczynności, w okresie, gdy prezesem był Mackiewicz, wzrosła 6-krotnie, a fundusze z 5000 rb. w r. 1851 zwiększyły się do 22 384 w r. 1860.

W dniu 2 IV 1861 r. po rozwiązaniu się pod naciskiem miejscowych władz carskich tzw. Delegacji Obywatelskiej m. Lublina, doszło do zorganizowania dużej demonstracji. Wielotysięczne rzesze uczestników przeraziły miejscowe władze, a gubernator Mackiewicz 4 IV opuścił stanowisko i bez zgody władz zwierzchnich wyjechał do Warszawy. W związku z tym został zwolniony z urzędu. Zamieszkał w Warszawie i utrzymywał się z emerytury.

Mackiewicz był dobrym administratorem i społecznikiem, opiekunem nauki i sztuki. Przetłumaczył i wydał w r. 1830 powieść J. T. Butharyna *Jan Wyżygin* (w 4 tomach). Przyjaźnił się z M. Balińskim, F. S. Dmochowskim, J. Korzeniowskim, A. E. Odyńcem, K. Szajnochą, J. Szujskim i K. Estreicherem. Pod koniec życia stracił wzrok. Był wyznania ewangelicko-reformowanego. W okresie pobytu w Warszawie kilkakrotnie pełnił obowiązki prezesa kolegium ewangelickiego. W ostatnich dniach życia przeszedł na katolicyzm.

Zm. w Warszawie 7 XII 1879 r., pochowany został na cmentarzu katolickim. Z pierwszego małżeństwa, z Teofila Dahlem (zm. 1836), miał syna Jana (ur. 1831), z drugiego, z Anną Witanowską (córką gubernatora augustowskiego), córkę Michalinę.

PSB t. XIX s. 90 (J. Tomczyk), „Kurier Warsz.” 1879 nr 275; Rocznik XXVIII Lub. Tow. Dobroczynności na rok 1879, L. 1880, s. 25—3il; „K. Lub.” 1881 s. 5—12; „Gazeta Lubelska” 1901 nr 22—24; J. Riabinin, Lublin i Lubelskie w przededniu powstania

styczniowego, L. 1925 s. 26—28; W. Przyborowski, Historia dwóch lat 1861—1862, t. II, Kr. 1893 s. 202, 203, 219, 278, 279, 281; K. Gregorowicz, Pogląd krytyczny na wypadki w r. 1861, 1862, 1863, t. II Lw. 1880 s. 75; J. Tomczyk, Lublin w okresie powstania styczniowego, „RL” 1961 t. 4 s. 133—137.

Bronisław Mikulec

MAJKA JÓZEF (1918—1993), ks. prof. KUL. Ur. 31 VI w Suchorzowie, pow. Tarnobrzeg w rodzinie chłopskiej jako trzynaste, najmłodsze dziecko Wojciecha i Wiktorii z domu Fidalskiej. Po ukończeniu miejscowej szkoły podstawowej (1932) uczęszczał do gimnazjum w Mielcu i Tarnowie. Egzamin maturalny złożył z wynikiem celującym w gimnazjum (typu neoklasycznego) im. Hetmana Jana Tarnowskiego w 1937 r. W l. 1937—1942 studiował teologię w WSD w Tarnowie (3 lata konspiracyjnie). Święcenia kapłańskie przyjął w 1942 r. W l. 1942—1945 pracował jako wikariusz w parafii Biecz, gdzie w 1945 r. zorganizował parafialną organizację „Caritas” pod szyldem RGO. W tym samym roku został przeniesiony do parafii Nowojowa. Jako wikariusz zorganizował w Nowojowej Gminny Komitet Opieki Społecznej. Był wikariuszem także w Nowym Sączu (1945—1946) i kierował działalnością tamtejszego „Caritasu”. W 1946 r. władze kościelne powołały ks. Majkę na kierownika Przedstawicielstwa Krajowej Centrali „Caritas” w Warszawie (1946—1948). W tym samym czasie był członkiem Komitetu Koordynacyjnego Pomocy Dzieciom przy Ministerstwie Oświaty i Komitetu Pomocy Zimowej. W 1946 r. podjął studia w Akademii Nauk Politycznych w Warszawie i publikował pierwsze artykuły o tematyce społecznej. W marcu 1947 r. reprezentował Krajową Centralę „Caritas” na Światowej Konferencji Organizacji Charytatywnych w Paryżu pod przewodnictwem abp. J. Roncallego, nuncjusza papieskiego we Francji (późniejszego papieża Jana XXIII). W 1947 r. przeniósł się na Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL i kontynuował studia teologiczne na UJ. Był magistrem teologii, ekonomii i filozofii. W 1950 r. podjął wykłady z katolickiej nauki społecznej, etyki i marksizmu w WSD w Tarnowie. Stopień doktora filozofii otrzymał w 1952 r. na podstawie rozprawy „Zagadnienie płac w świetle katolickiego personalizmu”.

Pracę na KUL rozpoczął w 1952 r. najpierw na Wydz. Filozofii Chrześcijańskiej, a od 1954 r. także na Wydz. Teologicznym. 15 XI 1957 r. Senat KUL zatwierdził uchwałę Rady Wydz. Filozofii w sprawie powołania ks. Majki na zastępcę prof. katolickiej nauki społecznej (etyki społecznej) przy Katedrze Socjologii Chrześcijańskiej. Habilitował się 28 XI 1958 r. na podstawie rozprawy „Procent a lichwa w katolickiej nauce moralnej. Synteza historyczno-doktrynalna”. 20 XII 1958 r. Senat KUL powołał go na stanowisko docenta (socjologii chrześcijańskiej).

Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego nie zatwierdziło uchwały Rady Wydziału w sprawie powołania ks. Majki na zastępcę prof. (pismo z 8 IX 1960) i wniosku o powołanie go na stanowisko docenta. W piśmie z 16 V 1961 r., podpisanym przez E. Krassowską, stwierdza się: „Będąc przeciwna kontynuowaniu przez ks. dr Józefa Majkę jakichkolwiek zadań dydaktycznych w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, uważam zatwierdzenie uchwały Rady Wydziału w tej sprawie za bezpodstawne”. Zdanie to odsłania okoliczności stałych szykan stosowanych wobec ks. Majki i przyczynę jego odejścia z KUL. Uchwała z 1958 r. w sprawie nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego została zatwierdzona przez władze państwowe dopiero w 1978 r. (po 20 latach!).

Dnia 16 maja 1958 r. erygowano na Wydz. Teologicznym Sekcję (nazwaną później Instytutem) Teologii Pastoralnej z 3 katedrami, wśród których znalazła się Katedra Socjologii Religii. Kierownikiem Sekcji i Katedry został ks. Majka jako zastępca prof. 21 listopada 1968 r. powstała na Wydz. Filozoficznym II Katedra Socjologii Chrześcijańskiej, jej kierownikiem został ks. doc. dr hab. Majka. Od r. akad. 1967—1968 pełnił funkcję prodziekana Wydz. Teologicznego, a od 1969 r. także zastępcy kierownika Międzywydziałowego Zakładu Badań nad Współczesną Kulturą Chrześcijańską.

W 1970 r. przeniósł się do Wrocławia, gdzie został dziekanem Papieskiego Fakultetu Teologicznego i rektorem WSD. Tytuł prof. nadzwyczajnego uzyskał 31 III 1971 r., a 18 XII 1985 r. tytuł prof. zwyczajnego. Prowadził wykłady, seminarium magisterskie i doktoranckie także na Papieskim Wydziale Teologicznym (później przemianowany na Papieską Akademię Teologiczną). Na emeryturę przeszedł we wrześniu 1988 r. Zm. 19 III.

W 1958 r. został członkiem Komisji Episkopatu Polski ds. Seminariów Duchownych, pełnił funkcję sekretarza generalnego Sekretariatu dla Niewierzących w Polsce; w 1973 r. papież Paweł VI powołał go na stanowisko konsultora Rzymskiego Sekretariatu dla Niewierzących. Funkcję tę pełnił przez 3 kolejne pięciolecia. Był członkiem Komisji Episkopatu ds. Duszpasterstwa Ogólnego, Komisji ds. Powołań oraz Komisji „Iustitia et Pax”. Jan Paweł II odznaczył ks. Majkę godnością prałata honorowego w 1983 r., w 1990 r. otrzymał godność infulata.

Przyczynił się do utworzenia w 1961 r. na KUL Zakładu Socjologii Religii, w 1966 r. był głównym organizatorem Kongresu Teologów Polskich na KUL; od 1971 r. organizował Wrocławskie Dni Duszpasterskie oraz sympozja naukowe profesorów katolickiej nauki społecznej i socjologii Wyższych Uczelni Katolickich w Polsce; brał udział w Sympozjach Międzynarodowych: w Międzynarodowej Konferencji Socjologii Religii w Rzymie (1966), w Salzburger Hochschulwochen (1969 i 1970), w światowym Kongresie Teologów w Brukseli (1970), w Międzynarodowym Kongresie Teologii Praktycznej w Wiedniu (1974). Był

członkiem TN KUL, Polskiego Tow. Socjologicznego, Conference Internationale de Sociologie Religieuse (Bruksela), Religious Research Association (Nowy Jork).

Był członkiem zespołu, redakcyjnego: „RF”, „RNS”, „EK” (odpowiedzialny za dział „socjologia religii”), „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne”, „Concilium” (zeszyt pastoralny), „Diakonia”. Współpracował z redakcjami „ZN KUL”, „RTK”, „Znaku”, „At. Kapł.”, „Homo Dei”, „Chrześcijanina w Świecie”, „TP”.

Ogłosił ponad 350 publikacji w jęz. pol., franc, ang. i niem. Z pozycji książkowych wymienić należy: *Socjologia parafii. Zarys problematyki* (1971), *Etyka życia gospodarczego* (1980), *Metodologia nauk teologicznych* (1981), *Filozofia społeczna* (1982), *Rozważania o etyce pracy* (1986), *Katolicka nauka społeczna. Studium historyczno-doktrynalne* (1986), *Jaka Polska? Węzłowe problemy katolickiej nauki społecznej* (1990), *Etyka społeczna i polityczna* (1993). Dorobek naukowy ks. Majki jest wielopłaszczyznowy i w niektórych zakresach problematyki pionierski. Należą do nich: metodologia nauk społecznych, katolicka nauka społeczna i socjologia religii. Wniósł znaczący wkład w rozwój katolickiej nauki społecznej swymi znakomitymi komentarzami do encyklik papieskich: Jana XXIII *Mater et Magistra* (1961) i *Pacem in terris* (1963), Pawła VI *Populorum progressio* (1967), Jana Pawła II *Sollicitudo rei socialis* i *Centesimus annus*.

Za całokształt twórczości naukowej otrzymał w 1974 r. nagrodą ODiSS, w 1985 rzymską Nagrodę Fundacji Jana Pawła II, w 1988 nagrodę im. Księdza Idziego Radziszewskiego (KUL), w 1992 nagrodę im. Marii z Xiężopolskich-Strzeszewskiej.

J. Majka, Na krzywych liniach, Rzym—L. 1993 (wspomnienia); L. Czuma, Kronika specjalizacji filozofii praktycznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL, „RF” 1969 z. 2 s. 119—155; S. Łach, Kronika Wydziału Teologicznego 1944—1968, w: Księga Jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, L. 1969 s. 143—157; Cz. Strzeszewski, E. Leszczuk, Kronika Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej 1946—1968, tamże, s. 167—201; Ks. prof. Józef Majka, „Chrześcijanin w Świecie” 1974 nr 3 s. 2—10; I. Dec, Osoba, Kościół, Społeczeństwo. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Józefa Majki, pod red. I. Deca, Wr. 1992; AKUL; Arch. Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu; Arch. Kurii Metropolitalnej we Wrocławiu.

ks. Franciszek Mazurek

MAKOWSKI SAMUEL (koniec XVI-poł. XVII w.), lekarz lubelski, senior świecki lubelskiej gminy kalwińskiej. Ur. w Łobzenicy (Wielkopolska), był synem Samuela, bratem

Jana, znanego prof. teologii i rektora akademii we Franeker. Uczył się w gimnazjum gdańskim, od 1617 r. studiował w Bazylei, gdzie uzyskał stopień doktora medycyny. Dał się wówczas poznać także jako uzdolniony autor utworów poetyckich, których próbki wydawał drukiem.

Po powrocie do kraju został powołany do grona medyków królewskich, ale już pod koniec 1. 20. XVII w. przebywał w Lublinie. Odznaczył się w zwalczaniu zarazy, panującej w mieście w l. 1629—1630. Jako senior świecki był aktywnym uczestnikiem życia kalwińskiej gminy lubelskiej .

Makowski stał się główną ofiarą tumultu wyznaniowego w Lublinie w 1633 r. Doszło do niego przy okazji pogrzebu kalwina Jana Weigla; w wyniku zamieszek kilka osób poniosło śmierć. Z oskarżenia wniesionego przez stronę katolicką wynikało, że Makowski należał do najbardziej aktywnych uczestników wydarzeń, przeciwko niemu skierowała się też głównie nienawiść przeciwników. Napadnięty i ograbiony w swoim domu nie czekał na wyrok sądu miejskiego, spodziewając się jego stronnictwa. Udał się ze skargą do Krakowa, gdzie odbywał się sejm koronacyjny i uzyskał od Władysława IV gwarant bezpieczeństwa osobistego oraz przyrzeczenie powołania komisji królewskiej do zbadania zaburzeń lubelskich.

Podczas pobytu Makowskiego w Krakowie sąd wójtowski postanowił wyjąć go spod opieki prawa, toteż po powrocie do Lublina został — mimo posiadanego glejtu — uwięziony. Na wniosek bernardynów lubelskich sprawą zajął się Trybunał Koronny, uznając Makowskiego winnym zabójstwa jednego z uczestników tumultu i skazując go na śmierć. Król zabronił jednak wykonywania wyroku przed zakończeniem prac powołanej komisji. Na jej ustalenia Makowski oczekiwał w więzieniu, gdzie nie szczędzono mu upokorzeń i tortur. Mimo korzystnego dla kalwinów werdyktu komisji królewskiej, wyrok Trybunału nie został odwołany. Dopiero wstawiennictwo szlachty różnowierczej (m. in. J. Radziwiłła, Z. Gorajskiego) doprowadziło do uwolnienia Makowskiego z wieży za cenę ustępstw wobec bernardynów. Makowski miał dokonać aktu publicznych przeprosin duchowieństwa katolickiego, gmina kalwińska zobowiązała się zaś do wypłacenia bernardynom w sumie 13 tys. zł odszkodowania. Makowski miał nadto opuścić Lublin z zakazem powrotu tutaj kiedykolwiek pod rygorem wykonania wyroku.

O dalszych losach tego lubelskiego lekarza wiemy niewiele. 21 VI 1633 r. dokonał poniżającej dlań ceremonii publicznej pokuty i przeprosin, ale nie oznaczało to najprawdopodobniej jeszcze opuszczenia więzienia. Na konwokacji generalnej we Włodawie w październiku 1634 r. i innych synodach tego roku uchwalono specjalne kolekty na „wykupienie doktora Makowskiego z rąk nieprzyjaciół prawdy Bożej”. Zapewne dopiero po zgromadzeniu odpowiednich sum Makowski odzyskał wolność i opuścił Lublin. Być może

kontynuował karierę jako medyk królewski, gdyż podczas wspomnianego pobytu w Krakowie wiosną 1633 r. Władysław IV przyjął go ponownie do grona nadwornych lekarzy.

PSB XIX s. 243—244; H. Gmiterek, „Heretyk” *Samuel Makowski i jego lubelskie perypetie*, „K. Lub.” 1982 s. 65—68.

Henryk Gmiterek

MAKTYNIAK CZESŁAW (1906—1939), prof. KUL. Ur. 24 V (w kilku oprac, błędnie podany r. 1900) w Lublinie, syn Stanisława i Leokadii z Wasilewskich. W r. 1916 rozpoczął naukę w ośmioklasowym Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego w Lublinie, które ukończył egzaminem maturalnym w maju 1924 r. Od r. 1916 należał do harcerstwa polskiego.

W r. 1924 wstąpił na Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Już w tym czasie interesował się poważnie filozofią i za zgodą Senatu Uczelni studiował jednocześnie (obok prawa) tę dyscyplinę; zaliczył 3 lata studiów filozoficznych. W r. 1928 przed Komisją UJK złożył egzamin magisterski (w tym czasie KUL nie miał jeszcze pełnych uprawnień).

W okresie studiów brał żywy udział w życiu akad., angażując się w ruch katolicko-społeczny, reprezentowany wówczas wśród młodzieży akad. przez Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”. Mimo licznych zajęć naukowych i społecznych, znajdował czas na uprawianie sportu. Wielokrotnie reprezentował barwy AZS w rozgrywkach międzyuczelnianych. Był pierwszym prezesem powstałego wówczas AZS KUL. Powołany przez władze Uczelni na kuratora AZS, funkcję tę sprawował do wybuchu wojny.

Po ukończeniu studiów prawniczych udał się do Paryża dla dopełnienia studiów filozoficznych. Studiował w Institut Catholique de Paris, gdzie w r. 1929 uzyskał stopień licencjat en philosophie, a 2 lata później, na podstawie pracy: „Le Fondement objectif du droit d'après Saint Thomas d'Aquin” i złożonych summa cum laude egzaminów — stopień doktora filozofii. W czasie tego pobytu we Francji opublikował w „Revue de Philosophie” (majjuin 1930 r.) rozprawę *La Definition Thomiste de la roi*.

Po 3-letnim pobycie w Paryżu wrócił do kraju i uzupełnił egzaminy w zakresie nauk ekonomicznych, uzyskując stopień mgr. ekonomii. W jesieni 1930 r. został powołany na stanowisko st. asystenta przy Katedrze Teorii i Filozofii Prawa na Wydz. Prawa i Nauk Ekonomiczno-Społecznych KUL. Ówczesny rektor ks. prof. A. Szymański, kierownik Katedry Socjologii, powierzył mu jednocześnie prowadzenie wykładów z socjologii. W r. 1933 Martyniak uzyskał stopień dr nauk prawnych na UJK, po czym został powołany na stanowisko zastępcy prof. na KUL.

Życie naukowe Martyniaka w okresie 1931—1939 to polemika z przedstawicielami, silnego wówczas w filozofii prawa, pozytywizmu. Problematyce tej poświęcił wiele artykułów i rozpraw. Krytycznej analizie poddał pozytywizm prawniczy w obszernej pracy *Moc obowiązująca prawa a teoria Kelsena* (L. 1938). Na podstawie tej pracy 24 V 1939 r. na UJ odbyło się jego kolokwium hab.

Na mocy uchwały Rady Wydz. Prawa UJ, przyjętej przez Senat UJ 28 V 1939 r. i zatwierdzonej przez MWRiOP 31 VII 1939 r., uzyskał tytuł doc. z zakresu teorii i filozofii prawa.

W r. 1939 w *Księdze pamiątkowej ku czci bpa Leona Fulmana* (L.) ukazała się interesująca rozprawa Martyniaka *Problem filozofii prawa*. Jest to zapowiedź większej pracy, która miała być poświęcona prawu naturalnemu, a ukazała się dopiero w r. 1949 w oprac. J. Kalinowskiego.

We wrześniu 1939 r. na polecenie władz miasta, podobnie jak inni mężczyźni zdolni do noszenia broni, opuścił Lublin (zostawiając w nim rodzinę). Wrócił 17 IX do miasta zajętego przez Niemców. W związku ze zbliżającym się terminem rozpoczęcia r. akad. ks. rektor A. Szymański zwołał naradę prof. w sprawie wznowienia działalności KUL. Część prof. zdecydowała się zostać i podjąć wykłady. Wierny idei Uniwersytetu „Deo et Patriae”, Martyniak był wśród nich. 10 XI miał ostatni wykład.

W dniu 11 XI nastąpiło aresztowanie wszystkich pozostałych na Uczelni profesorów, zgodnie z zapowiedzią Niemców tylko na dwa dni jako tzw. zakładników w związku ze świętem Niepodległości. Zginął rozstrzelany wraz z 9 przedstawicielami inteligencji na lubelskim Kirkucie 23 XII 1939 r. Zostawił żonę Alinę z Borkowskich (poślubioną w 1934) i dwie córki: Birutę (Skrętowiczową) i Bożenę (Charzyńską).

Bibliografia jego publikacji obejmuje 24 pozycje (w tym 4 monografie). Był filozofem prawa i socjologiem o szerokich zainteresowaniach.

PSB t. XX; Cz. Dąbrowski, *KUL w latach okupacji hitlerowskiej*, „*ŻM*” 1968 nr 10; Ł. Czuma, H. Waśkiewicz, *Czesław Martyniak (1906—1939), W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 4, W. 1970; K. Turowski, *30 rocznica śmierci prof. Cz. Martyniaka*, „*ZN KUL*” 1970 nr 13; L. van Acker (Sao Paulo), *Un critico olvidado de Kelsen*, „*Revista de filosofia*” [Mexico] IX, nr 25, 1976, Universidad Iberoamerica, z tekstu hiszp. tłum. Ł. Czuma, „*RNS*” 1977 z. 5; I. Czuma, *Protokół przesłuchania świadka*, w: *Działalność KUL w czasie okupacji*, L. 1983; J. Marszałek, *Egzekucje więźniów*, w: *Hitlerowskie więzienie na Zamku w Lublinie*, L. 1988; G. Karolewicz, *Katolicki Uniwersytet Lubelski we wspomnieniach pracowników i studentów*, L. 1989; R. Wryk, *Straty osobowe AZS w latach 11 wojny światowej*, P. 1991.

Rafał Charzyński

MATYASZEWSKI STANISŁAW (1927—1983), doc. dr inż., specjalista w zakresie konstrukcji budowlanych, działacz gospodarczy, współorganizator Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej w Lublinie, długoletni dziekan Wydz. Budownictwa Lądowego tej Uczelni. Ur. 12 II w Lublinie w rodzinie inteligenckiej, Pawła i Marii z domu Tudrej. Szkołę powszechną i szkoły średnie — Budownictwa i Liceum Ogólnokształcące ukończył w Lublinie. Na Wydz. Inżynieryjno-Budowlanym Politechniki Śląskiej w Gliwicach w 1950 r. otrzymał dyplom inż. budownictwa i mgr nauk technicznych w zakresie specjalności: konstrukcyjno-budowlanej oraz konstrukcyjno-mostowej.

Matyaszewski już w okresie studiów podjął pracę na stanowisku projektanta w Biurze Studiów i Projektów Budownictwa Przemysłowego w Gliwicach (1948—1950). Wykazywał niespotykaną aktywność zawodową jako konstruktor i organizator budownictwa. W r. 1950 podjął pracę w Warszawskim Biurze Projektów i Studiów Budownictwa Przemysłowego jako kierownik zespołu projektowego i koordynator techniczny dużych obiektów przemysłowych. W tym samym czasie pełnił nadzór autorski na obiektach FŚC Lublin i WSK Świdnik. W r. 1954 w Instytucie Budownictwa Mieszkaniowego w Warszawie objął stanowisko kierownika pracowni projektowania, organizacji produkcji i doświadczalnictwa oraz zastępcy kierownika Zakładu. Jednocześnie pracował w Zakładzie Badawczym Konstrukcji Budownictwa Politechniki Warszawskiej jako asystent prof. dr inż. Wieńczysława Poniza oraz konsultant w zakresie konstrukcji w budownictwie uprzemysłowionym, m. in. w: Biurze Studiów i Projektów Budownictwa Miejskiego w Warszawie, Biurze Studiów i Projektów Budownictwa Kolejowego w Warszawie, Miastoprojekcie w Lublinie, Biurze Studiów i Projektów Typowych w Miastoprojekcie ZOR i doraźnie w innych. Odbył krótki staż zagraniczny dla specjalistów do spraw uprzemysłowienia budownictwa, uczestniczył w zajęciach Kursu Zastosowań Matematyki, organizowanym przez Instytut Matematyczny PAN, około roku pracował w Zakładzie Zespołów Mieszkalnych i Użyteczności Publicznej Politechniki Warszawskiej, kierowanym przez prof. Sz. Syrkusa.

Sprawy rodzinne, podtrzymywane związki zawodowe z Lublinem oraz interesująca propozycja objęcia stanowiska dyr. technicznego Społecznego Przedsiębiorstwa Budowlanego w Lublinie sprawiają, że wrócił do rodzinnego miasta. Podobnie jak w Warszawie był angażowany w wiele zadań jako doświadczony konstruktor z uprawnieniami budowlanymi a także mostowymi i drogowymi. Z ważniejszych jego projektów obiektów zrealizowanych warto wymienić: Centralny Dom Towarowy w Warszawie (1950, współpraca), Stalownie „Anna Emma” i „Zygmunt Stary” (1948—1951, współpraca), budynki mieszkalne Osiedla „Koło” w Warszawie (1956—1968), pierwszy budynek mieszkalny wielkopłytowy na Pradze II w Warszawie (1952, współpraca), Międzyuczelnianą Bibliotekę w Lublinie (1960, po wygranym konkursie), Dom Nauczyciela w Lublinie (1965), gmach Biura Opracowań Technicznych w Lublinie „BOTER” (1962—1965), kompleks

obiektów budowlanych i inżynierskich Zakładu Warzywniczo-Przetwórczego w Janowie Lubelskim (1962—1965), Fabrykę Obuwia w Łukowie (hale produkcyjne, magazyny, komin fabryczny, 1963—1965). Ważniejsze obiekty, przy których sprawował nadzór autorski, inwestorski i wykonawczy to: Osiedle Mieszkaniowe w Lublinie „LSM” (1959—1961, wykonawstwo), Osiedle Mieszkaniowe w Lublinie „Zgoda” (1960—1961, wykonawstwo), kino „Kosmos” w Lublinie (1960 — wykonawstwo), Fabryka Samochodów Ciężarowych w Lublinie (1951— 1953, nadzór autorski), Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego w Świdniku (1951—1955, nadzór autorski), Cukrownia „Lublin”, rozbudowa (1960, wykonawstwo), Centralny Dom Towarowy w Chełmie (1963—1965, nadzór inwestorski), Centralny Dom Towarowy w Puławach (1963—1965, nadzór inwestorski), estakada „Centrostalu” w Lublinie (1964, nadzór inwestorski) i inne.

W r. 1964 podjął pracę na etacie wykładowcy w Wieczorowej Szkole Inżynierskiej, legitymując się już wówczas pracami o charakterze naukowym. Trzy lata później Radzie Wydz. Inżynierii Sanitarnej i Wodnej Politechniki Warszawskiej przedłożył rozprawę doktorską „Cechy wytrzymałościowe i konstrukcyjne prętów stalowych o przekrojach kołowych wypełnionych betonem”. W r. 1968 uzyskał stopień dr nauk technicznych, rok później został doc. i kierownikiem Zespołu Przedmiotowego Konstrukcji Budowlanych. Od 1965 r. pełnił funkcję kierownika Studium Wieczorowego Wydziału Budownictwa i równocześnie zastępował w obowiązkach dziekana Wydz. Włodzimierza Ginko, który przewlekłe chorował. W r. 1967 WSI uzyskała prawo kształcenia studentów dziennych, co wymagało przygotowania planów i programów studiów, organizacji kadry nauczającej i laboratoriów. Matyaszewski bardzo aktywnie nadzorował te działania, tworząc niemal od podstaw struktury naukowe i dydaktyczne Wydz. Jako pierwszy w Uczelni organizował ruch naukowy studentów oraz praktyki zagraniczne na zasadzie wymiany. Opracował samodzielnie lub ze współpracownikami 5 skryptów dotyczących projektowania i wykonawstwa konstrukcji metalowych, monografię *Z zagadnień prefabrykowanych ustrojów stelażowych płytowo-słupowych o jednopolewych stropach płaskich* (L. 1973), artykuły, normy i patenty.

Łącznie opublikował 45 prac, opracował i wdrożył dziesiątki prac projektowo-konstrukcyjnych, wykonał ponad 500 ekspertyz i orzeczeń dla przedsiębiorstw i jednostek gospodarki narodowej. Wygłosił kilkadziesiąt referatów naukowych i szkoleniowych na konferencjach, kongresach i naradach w przedsiębiorstwach. Aktywnie działał na rzecz upowszechniania i popularyzacji wiedzy z zakresu budownictwa, uczestnicząc w pracach NOT, PZiTb, LTN. Przez 9 lat działał w MRN Lublina, wiele lat w różnych komisjach eksperckich, opracowujących opinie i analizy dla władz miejskich i regionalnych. Piętnaście lat przewodniczył Uczelnianej Komisji Inwestycyjnej — był Seniorem budowy WIBiS oraz rozbudowy Uczelni.

W r. 1973, kiedy nastąpiła zmiana struktury organizacyjnej PL, Matyaszewski zamienił pełnioną dotąd funkcję dziekana na funkcję zastępcy dyrektora ds. nauki Instytutu Inżynierii Budowlanej i Sanitarnej (spełniającego rolę Wydz.). Po roku zrezygnował z tej funkcji i poświęcił się bardziej intensywnej pracy naukowej. W r. 1981 podjął funkcję dyrektora Instytutu Inżynierii Budowlanej i Sanitarnej, tym razem na podstawie wyboru dokonanego przez społeczność akademicką Instytutu.

Umarł nagle 12 I w Lublinie. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Jego portret znajduje się w sali posiedzeń Rady Wydz. Inżynierii Budowlanej i Sanitarnej w budynku przy ul. Nadbystrzyckiej 40.

W uznaniu osiągnięć organizacyjnych, naukowych i dydaktycznych był 9-krotnie wyróżniany nagrodą rektora, 2-krotnie nagrodą Ministra, otrzymał Złotą Odznakę Zasłużonego dla Miasta Lublina, Zasłużonego dla Województwa Lubelskiego, Medal XXX-lecia PRL, Złoty Krzyż Zasługi i Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

W małżeństwie z Barbarą Bazyl miał czterech synów: Andrzeja (ur. 1953), Mariusza (ur. 1955), Sławomira (ur. 1959) i Pawła (ur. 1961).

akta osobowe znajdujące się w Arch. Politechniki Lubelskiej (Sygn. VII 1547, nr ewid. 184), bezpośrednie kontakty od 1964 r.

Edward Śpiewła

MEJZNER (MEISNER) FERDYNAND (1809—1892), przemysłowiec, powstaniec 1831 r. Ur. w Lublinie, syn Jana i Zuzanny z Wagnerów. Ukończył Szkołę Podchorążych w Warszawie. Służył w 7 pp liniowej. Należał do Sprzysiężenia Piotra Wysockiego. W stopniu porucznika brał udział w powstaniu listopadowym. Został odznaczony krzyżem Virtuti Militari. Po upadku powstania udał się na emigrację. Jako uczestnik nocy listopadowej został przez władze carskie w r. 1832 zaocznie skazany na karę śmierci przez powieszenie. W Belgii i we Francji pracował jako robotnik w fabrykach, gdzie nauczył się mechaniki i ślusarstwa. Dorobił się majątku i zastał nawet właścicielem fabryki w Dijon (Francja).

Do kraju wrócił pod koniec 1855 r. Pieniądze, które zarobił na emigracji, umożliwiły mu podjęcie działalności gospodarczej w rodzinnym mieście. W r. 1860 uruchomił w Lublinie fabrykę maszyn i narzędzi rolniczych. Zakład był wyposażony w 3 tokarnie, 4 kuźnie, 12 warsztatów ślusarskich i 10 warsztatów stolarskich. W informacji o tym przedsiębiorstwie, przesłanej przez rząd gubernialny do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, czytamy: „Fabryka produkuje młocarnie z przyrządem do bukowania koniczyny, żniwiarki, siewniki,

sieczkarnie, wialnie, młynki do mielenia zboża, ręczne i konne pługi, grabie, a te podług najlepszych wzorów tak w kraju, jak i za granicą. Niemniej w miarę żądania, wyrabia wszystkie roboty dotyczące się budowy młynów, gorzelni, cukrowni, papierni, tartaków, olejarni, maszyny parowe stałe, przenośne, pompy i inne wyroby. Co do doskonałości wyrobów, to tę stronę fabryki najlepiej rekomendują liczne obstalunki i ciągły odbyty wyrobów, którym właściciel, jak dotąd z trudem może wystarczyć, wskutek czego zakres fabryki rozszerzyć pragnie”.

W r. 1866 Mejnzer przeniósł zakład z Krakowskiego Przedmieścia na ul. Czechowską (obecnie 3 Maja) do specjalnie w tym celu wybudowanego obiektu. Szczegółowy opis fabryki z tego okresu zamieścił „Kurier Lub.”: „Niedawno wzniesiono piękne budowle fabryczne. Główny gmach 142 łokcie (łokiec = 0,576 m) długi i 22 łokcie szeroki mieści, obok mieszkania i kantoru, salę warsztatową przeszło 60 łokci długą. W sali tej mieści się 12 warsztatów stolarskich, 4 tokarnie, piła cyrkularna, piła wstążkowa, Obok druga sala mieści kuźnię o 6 ogniskach. Obok warsztatów w zakładzie tym znajduje się maszyna parowa o sile 24 KM, mająca, obok obsługi warsztatów, kuźni, pieca kupelowego i fryszerek, nadać ruch tartakowi będącemu już na ukończeniu. Narzędzia i maszyny wyrabiane tu odznaczają się mocną budową, starannym obrobieniem, w cenie zaś nie różnią się od warszawskich, a poniekąd taniej od tamtych są sprzedawane”.

Po przeniesieniu zakładów do nowych pomieszczeń, zainstalowaniu maszyny parowej oraz wprowadzeniu do jego wyposażenia nowych urządzeń nastąpił znaczny wzrost produkcji oraz zwiększył się asortyment produkowanych przez niego wyrobów. Produkując ponad 16 różnych maszyn i narzędzi rolniczych, fabryka specjalizowała się głównie w wytwarzaniu żniwiarek, młocami dwu- i czterokonnych), maneży, siewników i pługów. W r. 1867 wyprodukowała 4 żniwiarki, 11 młocarń, 3 maneże, 4 siewniki do zboża, 110 pługów i pogłębiaczy oraz 34 sztuki innych drobnych maszyn i narzędzi rolniczych na ogólną wartość 7317 rb. W ciągu roku w fabryce pracowało 18 miejscowych robotników, a na początku l. 70. XIX w. liczba ich wzrosła do 50.

W l. 70. i 80. XIX w. fabryka Mejnzera, produkując w dalszym ciągu młocarnie, sieczkarnie, siewniki, specjalizowała się głównie w wytwarzaniu żniwiarek. Po udoskonaleniu w l. 60. XIX w. żniwiarki Mac Cornika, przez wprowadzenie mechanicznego urządzenia do odgarniania zżętego zboża, Mejnzer świadczył okolicznym ziemianom usługi w zakresie przebudowy dawnego typu żniwiarki na typ nowy.

Produkował — również żniwiarki własnej konstrukcji tzw. Lublinianki. Była to żniwiarka Buckeya, udoskonalona i zmodernizowana przez Mejnzera. Na konkursie w Rakowcu pod Warszawą żniwiarka Mejnzera uznana została za średnio dobrą, czyli jak wszystkie inne produkowane w Królestwie Polskim, ustępowała znacznie pod względem jakości tego typu

urządzeniom produkowanym w Stanach Zjednoczonych. Stąd nie mogła skutecznie konkurować z nimi na rynku krajowym.

Mejzner ciągle starał się unowocześniać wyroby swojej fabryki, stąd uważany był przez współczesnych za nowatora postępu technicznego. Ówczasie pisano o nim, iż: „miał zawsze masę projektów, nie często dających się wykonać, jakkolwiek znawcy twierdzą, że nie można im było odmówić naukowej dokładności”.

Zm. 3 IV, pochowany został na cmentarzu ewangelickim w Lublinie.

Pierwszą żoną Mejznera była Francuzka, z którą się rozwiódł. Po raz drugi ożenił się po powrocie z emigracji do kraju z Florentyną Prażmowską. Dzieci nie pozostawił.

PSB t. XXI s. 392; „Gazeta Lub.” 1892 nr 71; „Dziennik Praw Królestwa Polskiego” t. XI s. 220; J. Bartyś, Początki mechanizacji rolnictwa polskiego, Wr. 1966 s. 110—111; S. Grzymalowski, K. Chorzelewski, Produkcja maszyn i narzędzi rolniczych w Polsce w latach 1805—1918, Wr. 1970, s. 88, 174, 212—213; B. Mikulec, Z dziejów przemysłu maszyn i narzędzi w Lublinie, „Folia Societatis Scientiarum Lublinensis” vol. 28 : 1986, s. 74; APL, AraL, sygn. 9006, 1277; Księgi hipoteczne nieruchomości Lublina, nr 222, 649, 689.

Bronisław Mikulec

MIKETTA LUCJAN TOMASZ (1894—1979), adwokat, radca prawny, działacz społeczny, oświatowy i spółdzielczości mieszkaniowej. Ur. 21 XII w Smagowie (ówczesny pow. konecki), syn Józefa, urzędnika w Kasie Przemysłowej w Radomiu i Marianny z Mędrzeckich. Kształcił się w polskiej siedmioklasowej Szkole Handlowej w Radomiu, gdzie w r. 1912 uzyskał maturę. Po rocznym pobycie w Moskwie złożył tu w 1913 r. jako ekstern maturę państwową. Z polecenia Centralnego Komitetu Obywatelskiego, działającego w Rosji, od 1915 r. sprawował w Jefremowie (gub. tulska) opiekę nad ludnością polską ewakuowaną z Królestwa. W tejże miejscowości zorganizował (w 1915 r.) oddział Polskiego Tow. Pomocy Ofiarom Wojny i został jego sekretarzem. Od 27 I 1917 do 9 VIII 1918 r. był pomocnikiem buchaltera w Robotniczej Spółdzielni Spożywców w Iwanowo-Wozniesiensku. Jednocześnie działał w miejscowym Polskim Ognisku Demokratycznym.

W październiku 1918 r. powrócił do kraju. 17 XI tego roku wstąpił do wojska jako ochotnik i w szeregach 24 pp brał udział w wojnie polsko--radzieckiej. Zdemobilizowany został 8 XI 1920 r. w stopniu sierżanta. Odbывая od końca 1919 r. służbę wojskową w Lublinie, rozpoczął tu studia na Wydz. Prawa KUL. W r. 1922 przeniósł się na UW, gdzie 23 X 1923 r. otrzymał dyplom mgr prawa. Od 22 I 1924 do 31 III 1926 r. odbywał aplikację sądową, a od

10 IV 1926 do 19 V 1928 r. — adwokacką w Lublinie, specjalizując się w prawie cywilnym. Od 6 VI 1928 do 9 XI 1939 r. zajmował stanowisko adwokata, prowadził kancelarię adwokacką w Lublinie. Wiele czasu poświęcał na kształcenie aplikantów. Od 1934 r. był członkiem, a od 1936 także sekretarzem Rady Adwokackiej w Lublinie.

Po aresztowaniu przez gestapo 9 XI 1939 r. w grupie zakładników, był więziony do 18 VI 1940 r. na Zamku Lubelskim, a następnie osadzony w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen, potem w Dachau, skąd zwolniono go 25 XI 1940 r. Po powrocie do Lublina niezwłocznie podjął pracę w Zarządzie Miejskim, początkowo na stanowisku radcy prawnego, a od końca lipca 1944 do 1 III 1952 — kierownika Oddziału Prawnego. Od 1941 r. do 30 XI 1950 równocześnie nadal zajmował się działalnością adwokacką. W 1946 r. został powołany na członka i wiceprezesa Sądu Dyscyplinarnego Izby Adwokackiej w Lublinie. Jako adwokat z mocy pełnomocnictwa Prokuraturii Generalnej do 1951 r. reprezentował przed sądami zarówno Urząd Miejski, jak i Urząd Wojewódzki w Lublinie.

Dnia 1 III 1952 r. został przeniesiony na stanowisko zastępcy kierownika Wydz. Prawnego Prezydium WRN. Po likwidacji tego wydziału był od 1 X 1954 do 31 I 1966 r. kierownikiem Oddziału Prawnego Prezydium WRN w Lublinie, 1 II 1966 r. przeszedł na emeryturę. Jego wieloletnia praca w radach narodowych zyskała wysoką ocenę władz państwowych.

Aktywnie uczestniczył w działalności społecznej Lublina i regionu. W czasie studiów należał do Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej (1920—1923), był też wiceprezesem koła Bratniej Pomocy studentów KUL. W l. 1921—1928 pełnił funkcję prezesa Związku Młodzieży Wiejskiej Województwa Lubelskiego. Od 27 V 1934 do 5 V 1939 r. był członkiem Rady Miejskiej w Lublinie oraz przewodniczącym jej Komisji Regulaminowo-Prawnej. 5 V 1939 r. ponownie wybrany radnym miejskim. W l. 1934—1939 z wyboru sprawował funkcję prezesa Rady Szkolnej m. Lublina. Skutecznie zabiegał o poprawę bazy materialnej szkół powszechnych. Inspirował i popierał budownictwo szkolne. Po wyzwoleniu (od 1946 r.) należał do Związku Prawników Demokratów. Udzielał się też w Związku b. Więźniów Politycznych, jako przewodniczący Sądu Koleżeńskiego w Lublinie. W 1952 r. został przewodniczącym obwodowego Komitetu Frontu Narodowego. Przez wiele lat był członkiem Wojewódzkiej Komisji ds. Uwłaszczeń w Lublinie.

Znany był z działalności w spółdzielczości mieszkaniowej. W l. 1932—1933 oraz 1945—1957 był prezesem Zarządu Spółdzielni Budowlano-Mieszkaniowej „Spółdom” w Lublinie, w l. 1933—1939 oraz 1957—1967 — prezesem jej Rady Nadzorczej. Na początku 1957 r. służył pomocą i radą przy organizowaniu LSM i przewodniczył na jej założycielskim zebraniu. W grudniu 1956 r. został wybrany członkiem Rady Naczelnej Centralnego Związku Spółdzielni Mieszkaniowych. Z upoważnienia tej Rady zorganizował Oddział Związku w Lublinie (1958). Napisał wspomnienia, które pozostawił rodzinie w rękopisie.

Zm. 20 VII w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Był odznaczony m. in. Medalem Niepodległości (1931), Odznaką Honorową Walki o Szkołę Polską, Medalem Zwycięstwa i Wolności (1947), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1964), Odznaką Zasłużonego Działacza Ruchu Spółdzielczego (1959), Złotą Odznaką Centralnego Związku Spółdzielczości Budowlano-Mieszkaniowej (1964). Z małżeństwa zawartego w r. 1924 z Marią Watson, nauczycielką III Liceum Ogólnokształcącego im. Unii Lubelskiej w Lublinie, miał dwie córki: Joannę (ur. 1932), kustosa Biblioteki Głównej UMCS, i Krystynę (ur. 1939), zamężną Durakiewicz, konserwatora malarstwa sztalugowego w Muzeum Okręgowym w Lublinie.

„Dziennik Zarządu m. Lublina” 1935—1939; L. Miketta, Prawo 1919—1923, w: Katolicki Uniwersytet Lubelski we wspomnieniach pierwszych studentów z lat 29J8—1925, red. G. Karolewicz, L. 1978 s. 129—133; Związek Młodzieży Wiejskiej Wojew. Lubelskiego 1924—1931, L. 1931; J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina, L. 1984, passim; J. Markiewicz, Walka i męczeństwo adwokatów Izby Lubelskiej w latach wojny i okupacji 1939—1945, „Palestra” 1974 nr 7 s. 105; J. Muchorowski, Rozmowa z adwokatem Lucjanem Mikettą, „Palestra” 1974 nr 7 s. 115—116; AORAL, Akta osobowe adw. L. Miketty, tęcz. nr 35; ASWL, Akta osobowe L. Miketty, tęcz. nr 920; APL, Miejska Komisja Badania Zbrodni Niemieckich w Lublinie, sygn. 4 s. 187—189; Archiwum Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie, Akta osobowe L. Miketty, tęcz. nr 252; Zbiory rodzinne w posiadaniu córki Joanny Miketty i jej informacje; Informacje adw. Adama Jurkiewicza z Lublina (1994).

Józef Marczuk

MIKŁASIEWICZ JÓZEF, skrzypek, kapelmistrz, pedagog, były pisarz magistracki w Opolu Lubelskim. Od r. 1779 notowany w Lublinie jako członek kapeli kolegiackiej św. Michała Archanioła. W r. 1782 występuje jako „senior kapelli musicorum”, w r. 1791 — „kapeli magister”. W l. 1784—1791 był kapelmistrzem lubelskiej orkiestry teatralnej.

Z Teklą Słowikowską, córką Jana i Wiktorii de Giotti, mieli dwoje dzieci: Antoninę (1773) i Kajetana (1779). Jako wdowiec, 17 IX 1791 r. poślubił wdowę Teklę Kopeć Pytżową, z którą miał córkę Joannę Zofię (1793). Dalsze jego losy nie są znane.

J. Riabinin, *Teatr i zabawy w Lublinie za Stanisława Augusta*, L. 1932 s. 14; „Głos Lub.” 1932 nr 115. AAL, Liber natorum 1773—1790, s. 137; tamże, s. 211; Liber baptisatorum 1790—1803, s. 100.

Ludwik Gawroński

MILLER KAROL (1834—1920), kupiec, powstaniec 1863 r. Od wczesnej młodości praktykował w zawodzie kupieckim. W chwili wybuchu powstania styczniowego był współpracownikiem znanej w Lublinie firmy kupieckiej (kolonialnej) Błaszczkiewiczów. W powstaniu styczniowym przystąpił do oddziału zorganizowanego przez Wagnera i został jego adiutantem. Brał udział w bitwach pod Polichną, Kaniwołą, Chruśliną i Żyrzynem, po której otrzymał stopień oficerski. Następnie w oddziale „Lelewela” uczestniczył w zwycięskiej bitwie pod Panasówką (wrzesień 1863 r.). W bitwie pod Kowenczynkiem został ciężko ranny. Schronienia udzieliła mu rodzina Błaszczkiewiczów, co uchroniło go przed aresztowaniem przez policję lub żandarmerię. Po dojściu do zdrowia wrócił do zawodu kupieckiego i uruchomił w Lublinie własny sklep kolonialny. W r. 1885 obroty sklepu wynosiły 36 000 rb. dając rocznie czystego zysku 3600 rb.

— Karol Miller przez wiele lat pełnił funkcję starszego Zgromadzenia Kupców w Lublinie. Dbał o szkolenie zawodowe kupców. Przyczynił się do przekształcenia w r. 1902 Szkoły Niedzielno-Handlowej (uruchomionej jeszcze w r. 1866 przez Zgromadzenie Kupców) w 7-klasową średnią Szkołę Handlową. Zgromadzenie Kupców zadeklarowało na ten cel 3000 rb. oraz opracowało projekt statutu szkoły, zatwierdzony przez Ministerstwo Skarbu 19 VI 1901 r. Ogólny zarząd nad szkołą należał do Rady Opiekuńczej, w której skład wchodziło 5 członków wybieranych przez Zgromadzenie Kupców. Przewodniczącym Rady był znany przemysłowiec lubelski Mieczysław Wolski.

Karol Miller był również członkiem Tow. Pomocy dla Szkoły Handlowej, które zorganizowano w r. 1903 w celu zgromadzenia odpowiednich środków finansowych na zakup placu i podjęcie budowy gmachu szkoły. K. Miller należał do inicjatorów Kasy Pożyczkowej Przemysłowców i Rolników Lubelskich, która powstała w r. 1884, jako trzecia tego typu spółdzielcza instytucja kredytowa, po Warszawie (1870) i Radomiu (1881), w Królestwie Polskim. Kasy Przemysłowców były spółdzielczymi instytucjami kredytowymi, prowadzącymi różnorodną działalność finansową: dyskontującymi weksle, przyjmującymi wkłady, udzielającymi pożyczek pod różne formy zabezpieczenia: weksle, papiery wartościowe, kapitały, udziały i przekazy kolejowe. Z usług kas korzystali przedstawiciele różnych grup społecznych: przemysłowcy, kupcy, rzemieślnicy, ziemianie, nauczyciele, urzędnicy i duchowni. Kwota kredytów udzielonych przez Kasę Przemysłowców i Rolników Lubelskich w r. 1894 wynosiła 1 839 936 rb., a do r. 1909 wzrosła do 4 202 321 rb., co stanowiło prawie 70% ogólnej sumy kredytów udzielonych przez wszystkie spółdzielcze instytucje kredytowe m. Lublina. W l. 1884—1914 Karol Miller pełnił funkcję kontrolera Kasy Przemysłowców i Rolników Lubelskich. Prowadził księgi kasowe, czuwał, by stan. kasy był zgodny z dokumentacją, sporządzał miesięczne, kwartalne i roczne sprawozdania oraz wykonywał wszystkie inne czynności kancelaryjne. Jako kontroler wchodził w skład Komitetu Kasy, tj. organu bezpośrednio zarządzającego sprawami Stowarzyszenia.

Żoną Millera była Zofia z Migurskich. Zm. w Lublinie 24 IX. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

„Z. Lub.” 1920 nr 417, 419; „Głos Lub.” 1920 nr 259; *Groby uczestników powstania styczniowego na cmentarzach Lublina, oprac. Z. Bieleń, L. 1985 s. 31, 44; K. Poznański, Szkoły im. A. i J. Vetterów w Lublinie, L. 1985 s. 31, 44; B. Mikulec, Z dziejów burżuazji lubelskiej, „Annales UMCS” sec. F, vol. XLI/XLII 1986/1987 s. 148; tenże, Kasa Pożyczkowa Przemysłowców Lubelskich, „Rocznik Lubelski” 1991, t. XXIXXXX; tenże, Powstańcze epizody w biografiiach przemysłowców lubelskich, w: Powstanie styczniowe. Sprawy, regiony, ludzie, „Annales UMCS” sec. F vol. XLVIII 1993 s. 105, 106; APL, AmL, sygn. 9101; APL RGL, sygn. AI 1885/52.*

Bronisław Mikulec

MINCEL JAN — Minzel Johann, Mintzel Jan, Mincel Jann (1795—1864), kupiec, właściciel domu przy Krakowskim Przedmieściu nr 6 w Lublinie (nr policyjny 196, nr hipoteczny 132), uwieczniony w *Lalce* przez Bolesława Prusa. Ur. 1 III w Oberprechau w Czechach. Pochodził z katolickiej rodziny niemieckiej. Figuruje w spisach kupców lubelskich w poł. XIX w. W 1. 1838—1864 był początkowo współwłaścicielem z Józefem Wenclem a następnie właścicielem domu przy Krakowskim Przedmieściu nr 6 i istniejącego tam na parterze sklepu. Lubelski aktor i kronikarz Stanisław Krzesiński pisał, że „odbywał się tam handel korzenny z różnymi przy tym galanteriami”. Bolesław Prus przedstawił postać Jana Mincla w powieści: „właścicielem sklepu był Jan Mincel, starzec z rumianą twarzą i kosmykiem siwych włosów pod brodą. W każdej porze siedział on pod oknem na fotelu obitym skórą, ubrany w niebieski barchanowy kaftan, biały fartuch i takąż szlafmycę. Przed nim na stole leżała wielka księga, w której notował dochody”.

Pierwsza żona — Tekla z Fenglerów (1794—1840) zm. i pochowana została na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie. Mincel miał z nią 5 synów: Jana (1822), Zygmunta (1823), Antoniego (1826), Józefa (1829), Feliksa (1832). Drugą żoną była Józefa Teofila z Wróblewskich Iwanicka, wdowa. Ślub ich odbył się 23 VII 1864 r., na kilka dni przed śmiercią Mincla. Miała ona wówczas wg metryki ślubu lat 48, a wg księgi wieczystej 58. Ich syn Zygmunt Jan, urodzony jeszcze 23 XII 1948 r., został aznany przez Jana Mincla i otrzymał w dniu ślubu jego nazwisko.

Związki Jana Mincla z *Lalki* z Lublinem odszukał w archiwach i opisał znany lubelski autor wielu przewodników i artykułów o Lublinie Henryk Gawarecki. Stwierdził on także, że w 1. 1850—1860 przebywał w Lublinie urzędnik o nazwisku Wokulski.

J. Mincel zm. 29 VII w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Grób jego znajduje się przy głównej alei od wejścia w kwaterze nr 4c. Nagrobek został przywrócony do dawnej świetności w 1989 r. staraniem Komitetu Ochrony Zabytków Cmentarnych w Lublinie za pieniądze ze składek zebranych wśród kupców i rzemieślników naszego miasta.

H. Gawarecki, O dawnym Lublinie, L. 1986; M. Wyszowski, Nagrobek Jana Mincla, „Spotkania z Zabytkami” 1990, nr 2; B. Prus, Lalka; Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990 s. 65; Dokumentacja Kom. Ochrony Zabytków Cment.

Marek Wyszowski

MODRZEWSKI WŁADYSŁAW ZYGMUNT AUGUST (1861—1946), adwokat, organizator sądownictwa polskiego w Lublinie, wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Lublinie, działacz społeczny. Ur. 12 VIII w Lublinie, syn Franciszka, inżyniera architekta, budowniczego miejskiego w Lublinie, i Izabelli z Kobylińskich. W 1879 r. ukończył gimnazjum klasyczne w Siedlcach. Na UW wstąpił w 1879 r., początkowo na Wydz. Fizyko-Matematyczny, a po roku przeniósł się na prawo, które ukończył w 1884 r. Po złożeniu rozprawy „O przysiędze w procesie cywilnym” uzyskał stopień kandydata praw i powrócił do rodzinnego miasta. Od 1884 r. odbywał aplikację sądową w Sądzie Okręgowym w Lublinie, a od 1886 — aplikację adwokacką, specjalizując się w prawie cywilnym. Zaliczony w poczet adwokatów przysięgłych (1889) prowadził kancelarię adwokacką w Lublinie. Na stanowisku tym ujawnił gruntowną znajomość prawa i sumienność przy opracowywaniu obron. Oprócz praktyki w sądach ogólnych pracował jako obrońca konsystorski w Sądzie Biskupim w Lublinie, a po uzyskaniu nominacji od abp. Popiełę, również w Sądzie Arcybiskupim w Warszawie. Wkrótce zdobył opinię biegłego specjalisty w tych sprawach.

Dużą rolę odegrał Modrzewski na początku okupacji austriackiej (od VIII 1915 r.) w organizowaniu sądów obywatelskich w Lublinie. Od 5 IX 1915 do 21 XI 1915 r. był sędzią Trybunału Lubelskiego, znajdującego się wówczas w rękach polskich (rozwiązanego następnie przez władze austriackie). Przyczynił się w końcu 1915 r. do utworzenia w Lublinie Tow. Prawniczego, przez wiele lat był jego prezesem. Od 31 VII 1916 do 1 IX 1917 r. był sędzią Trybunału Sądowego w Lublinie, utworzonego przez władze austriackie. W sądownictwie polskim od 1 IX 1917 do 6 X 1919 r. pełnił funkcję sędziego, a od 6 X 1919 do 22 XII 1920 r. — wiceprezesa Sądu Apelacyjnego w Lublinie. Od 22 XII 1920 do 30 XII 1933 r. zajmował stanowisko notariusza przy Wydz. Hipotecznym Sądu Okręgowego w Lublinie. W czasie pracy w notariacie zorganizował Oddział Lubelski Zrzeszenia Notariuszy i

Pisarzy Hipotecznych, któremu przewodniczył do 1934 r. Od maja 1934 do 1 I 1939 r. kierował biurem Rady Notarialnej w Lublinie.

Brał udział w życiu społeczno-organizacyjnym Lublina. W 1898 r. wyjednał zgodę władz rosyjskich na założenie w tym mieście Tow. Muzycznego. Był jego pierwszym prezesem (1898—1902), wybranym jeszcze trzykrotnie na tę funkcję w l. 1905—1911. Działalność tę łączył z ofiarną pracą w PMS w Lublinie, której był prezesem przez kilka lat. W maju 1921 r. został wybrany radnym i wiceprezesem Rady Miejskiej w Lublinie z ramienia Związku Ludowo-Narodowego. Piastował tę godność do r. 1927. Przewodniczył też Komisji Regulaminowo-Prawnej. Na forum samorządu z dużym znanostwem wypowiadał się na tematy gospodarcze miasta. W 1923 r. przyczynił się do powołania TP KUL. W l. 1921—1923 wykładał na Wydz. Prawa KUL postępowanie cywilne, a w l. 1925—1930 — prawo hipoteczne. Opublikował m. in. prace: *O darowiznach ukrytych pod postacią sprzedaży* (L. 1921) oraz *Zarys ustroju sądownictwa i postępowania cywilnego* (P. 1926). Znany był z tego, że świadczył na cele publiczne.

Zm. 29 IV w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości (1928). Z małżeństwa zawartego w 1889 r. z Marią Parysiewicz, córką referenta Instytutu Rolniczo-Leśnego w Puławach, nauczycielką na pensji Marii Sobolewskiej w Lublinie, miał trzy córki: Izabelę (ur. 1890), Helenę v. Halinę (ur. 1893), Irenę (ur. 1897) i syna Andrzeja (ur. 1903), adwokata.

„Rocznik Towarzystwa Prawniczego w Lublinie” 1928; Księga pamiątkowa siedlczan w latach 1844—1903 wraz z pamiętnikiem zjazdu w r. 1920 i 1925, W. 1927; „K. Lub.” 1921 s. 29; „Szt. Ludu” 1978 (6—7 V) s. 6, 1978 (14—15 X) s. 4; B. Sękutowicz, Sądy obywatelskie w Lublinie (w 1915 r.), „Głos Sądownictwa” 1933 nr 6 s. 329—334; A. Czapski, 80 lat Towarzystwa Muzycznego im. Henryka Wieniawskiego w Lublinie i udział lubelskiej adwokatury w jego rozwoju, „Palestra” 1978 nr 3 s. 39—41; Dzieje Lublina, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 129, 135; M. Gawarecka, Polska Macierz Szkolna, „K. Lub.” 1984 s. 45—51; Katolicki Uniwersytet Lubelski. Zagadnienia z dziejów Uczelni, L. 1992 s. 116, 122; J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 190; J. Orłowski, Lubelskie Towarzystwo Muzyczne w dokumentach archiwalnych, „Szt. Ludu” 1979 (2—4II); APL, ZML 1918—1939, sygn. 41—47; ASRL, Akta osobowe W. Modrzewskiego, tęcz. nr 603; Zbiory rodzinne i życiorys udostępnione przez syna adw. Andrzeja Modrzewskiego i jego informacje (1992).

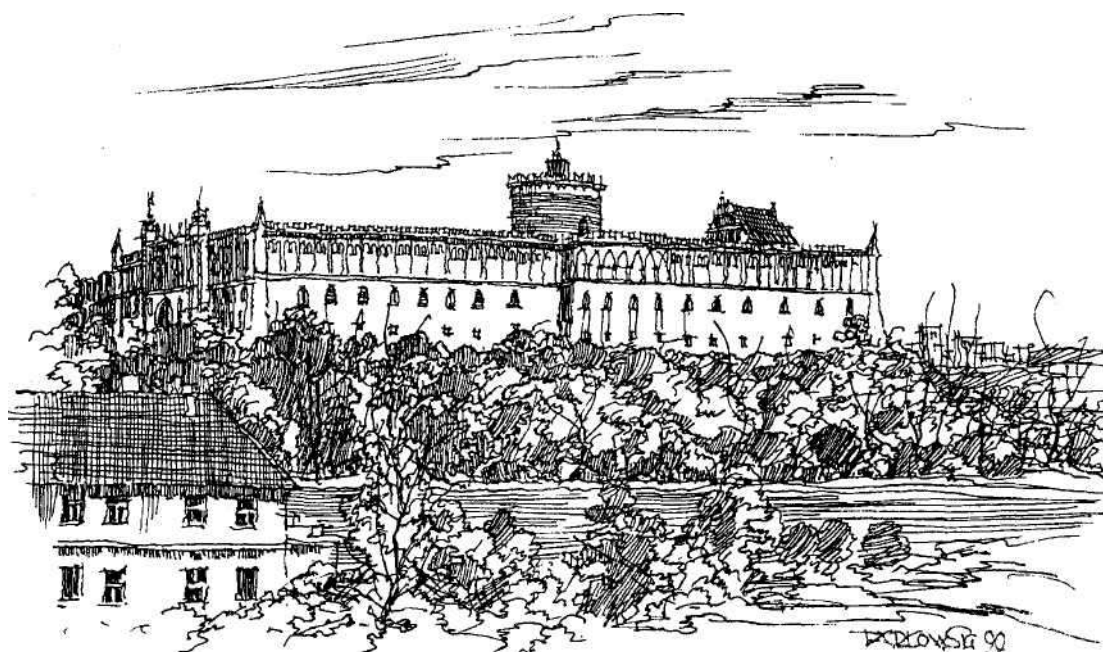
Józef Marczuk

MROCKOWSKI ANTONI EENEST (1896—1970) — pilot fabryczny Zakładów Mechanicznych Emil Plage i Teofil Laśkiewicz w Lublinie, jeden z członków założycieli Lubelskiego Klubu Lotniczego. Ur. 29 V w Odessie. Ojciec był rzemieślnikiem-hydraulikiem. Szkołę realną ukończył w rodzinnym mieście. Od najmłodszych lat przejawiał zamiłowanie do mechaniki. Jako 14-letni chłopiec — z pomocą kolegi — zbudował szybowiec, na którym dokonywał wzlotów, skacząc z brzegu morskiego na plażę. W 1913 r. rozpoczął studia na Wydz. Budowy Silników Spalinowych Politechniki w Petersburgu. W sierpniu 1914 r. został powołany do lotnictwa rosyjskiego. Ukończył 2 VII 1915 r. Wojskową Szkołę Pilotów w Kaczi koło Sewastopola. W l. 1915—1917 walczył jako pilot na froncie rosyjsko-niemieckim. Był dwukrotnie ranny. W 1917 r. awansował do stopnia kapitana. W I wojnie światowej zestrzelił 9 samolotów niemieckich. W sierpniu 1917 r. wstąpił do jednej z pierwszych w Rosji polskich formacji lotniczych — „Polskiego Oddziału Awiacyjnego”. W 1919 r. przybył do Polski. Został zweryfikowany w stopniu podporucznika. Od IV do 30 VI 1919 r. pełnił funkcję pilota instruktora w Warszawskiej Szkole Pilotów a od 1 VII do 30 VIII 1919 r. w Szkole Obserwatorów. Następnie od 1 IX 1919 do II 1920 r. był szefem kontroli wojskowej w Centralnych Warsztatach Lotniczych w Warszawie. W lutym 1920 r. zwyciężył w warszawskim mityngu akrobacji lotniczej. W wojnie 1920 r. służył w 10 Eskadrze Wywiadowczej oraz dowodził 19 Eskadrą Myśliwską. 6 V zestrzelił w walce nad Borysowem samolot radziecki. 1 XI 1920 r. awansował do stopnia porucznika. Do I 1921 r. służył w eskadrze morskiej w Pucku, skąd odszedł na bezterminowy urlop. Zatrudnił się jako oblatywacz (do IX 1921 r.) w Centralnych Warsztatach Lotniczych w Warszawie. Od 1 X 1921 do 28 II 1922 r. był stażystą lotniczych zakładów Farmana we Francji. W marcu 1922 r. przyjął pracę pilota komunikacyjnego francusko-rumuńskiego Tow. Żeglugi Powietrznej Compagne Franco-Romaine. Latał na trasie Paryż—Warszawa. W okresie 3 lat wy-latał 2,5 tys. godzin i przebył 300 tys. km. Z dniem 1 V 1925 r. został zatrudniony w Zakładach Mechanicznych Emil Plage i Teofil Laśkiewicz w Lublinie. W lubelskiej fabryce dokonał oblotu ponad 300 samolotów. Należał do grona członków założycieli Koła Miłośników Lotnictwa, powołanego 15 VIII 1927 r., w 13 IV 1929 r. przekształconego w Lubelski Klub Lotniczy a następnie w Aeroklub Lubelski. Oblatał pierwszy samolot, wykonany przez członków Klubu, DUS III PTAPTA, który okazał się najszybszym samolotem w II Krajowym Konkursie Awionetek w 1928 r. Po sierpniowym strajku 1930 r., któremu przewodniczył, został zwolniony z zakładów. Od 1931 r. pracował w firmie Auto-Remont w Warszawie, w Państwowych Zakładach Inżynierii w Ursusie (1932—1935), w Oddziale Ruchu Drogowego (1935—1938) oraz w fabryce Lilpop-Rau i Loewensztein w Warszawie. Po kampanii wrześniowej 1939 r. przedostał się przez Rumunię i Francję do Wielkiej Brytanii, gdzie zaczął latać na maszynach wielosilnikowych w lotnictwie RAF. Ze względu na wiek został jednak przeniesiony do pracy w personelu naziemnym. Ukończył Centralną Szkołę Latania bez Widoczności. W marcu 1946 r. powrócił do Polski i w stopniu kapitana został

przeniesiony do rezerwy. Do 1 IX 1962 r. pracował w kilku przedsiębiorstwach i zakładach w Warszawie. Był członkiem Klubu Seniorów Lotnictwa Aeroklubu PRL. Wylatał ponad 8000 godzin na 85 typach samolotów. Odznaczono go Srebrnym Krzyżem Virtuti Militari, odznaką polową pilota polskiego, angielskiego, rosyjskiego, francuskiego, pamiątkowym Krzyżem Amerykańskim, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Niepodległości i wieloma innymi odznaczeniami wojskowymi i cywilnymi. Zm. 26 XII w Warszawie.

„Ster — organ Lubelskiego Komitetu Wojewódzkiego Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej” 1928 nr 6; Ku czci poległych lotników. Księga pamiątkowa, W. 1933; Trzecie Lubelsko-Podlaskie Zimowe Zawody Lotnicze 2, 3, 4 luty 1933 r.— informator; „Skrzydłata Polska” 1959 nr 48, 1966 nr 3, 1968 nr 12; J. R. Konieczny, T. Malinowski, Mała encyklopedia lotników polskich, W. 1983.

Mirosław Gajewski

N

NOSEK STEFAN (1909—1966), twórca lubelskiej archeologii. Ur. 22 III w Krakowie w rodzinie robotniczej. Po ukończeniu w 1928 r. III Gimnazjum im. Króla Jana Sobieskiego studiował na UJ w Krakowie historię u prof. L. Piotrowicza i prahistorię u prof. W. Demetrykiewicza i doc. J. Żurowskiego. Jako student pracował w Bibliotece Jagiellońskiej, następnie w Zakładzie Archeologii Prahistorycznej UJ, w 1933 r. wiążąc się na dwanaście lat z Muzeum Archeologicznym PAU. Przed ukończeniem studiów odbył roczną służbę wojskową w 4 p. strzelców podhalańskich. Magisterium z filozofii w zakresie historii uzyskał w 1934 r. na podstawie pracy „Bastarnowie”, prahistorii w 1936 r. na podstawie pracy „Trzy posągi kamienne z Bambergu”. W 1937 r. awansował w Muzeum na kustosza. W 1938 r. obronił pracę doktorską pisaną pod kierunkiem prof. T. Sulimirskiego *Kultura grobów skrzynkowych i podkloszowych w Polsce południowo-wschodniej* (opublikowaną jako III t. „Prac Prehistorycznych PAU” w 1948 r.). Kampanię wrześniową odbył jako ppor. rezerwy. Przez czas okupacji pracował w Muzeum Archeologicznym, razem z innymi pracownikami ratując zbiory przed zrabowaniem i wywiezieniem do Niemiec. Uczestniczył w tajnym nauczaniu.

Dnia 1 X 1945 r. przeszedł do pracy w UMCS i zorganizował od podstaw lubelski ośrodek archeologiczny. W l. 1945—1952 był kierownikiem Katedry Prehistorii na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym, od 1 X 1952 do 31 VIII 1953 kierownikiem Katedry Archeologii Polski na nowo po-powołanym Wydz. Humanistycznym UMCS, którego był organizatorem i p.o. dziekanem. W 1953 r. powrócił do Krakowa, gdzie objął kierownictwo Zakładu Archeologii Polski IHKM PAN, w l. 1955—1961 równocześnie dyr. Muzeum Archeologicznego w Krakowie.

Habilitował się w 1947 r. na UJ u prof. J. Kostrzewskiego na podstawie rozprawy *Zagadnienie Prasłowiańszczyzny w świetle prehistorii* („Światowit” t. 19 1948 s. 1—178). Tytuł prof. nadzwyczajnego uzyskał w 1954 r., zwyczajnego w 1966 r.

Był faktycznym twórcą lubelskiego ośrodka archeologicznego. Na UMCS wykładał prehistorię studentom geografii, antropologii, etnografii, prehistorii i historii. W l. 1947—1950 prowadził wykłady zlecone dla studentów historii i historii sztuki KUL. Na UMCS wykształcił 3 mgr i 3 dr prehistorii (archeologii). W l. 1947—1950 był delegatem PMA w Warszawie (pełniącym obowiązki konserwatora zabytków archeologicznych) na woj. lubelskie i kieleckie. Od 1947 do 1952 r. zredagował t. II—VI sekcji F (Nauki Humanistyczne) „Annales UMCS”; w Krakowie założył i redagował „Materiały Archeologiczne” (I: 1959 — II: 1961) i „Sprawozdania Archeologiczne” (I: 1955 — XVIII: 1967). W l. 1950—1953 sprawował obowiązki sekretarza Komisji Prehistorycznej PAU. Był inicjatorem, autorem i organizatorem pierwszej w Lublinie wystawy archeologicznej, otwartej w 1950 r. W tymże roku zorganizował Lubelski Oddział Polskiego Tow. Prehistorycznego. Ogromnie przyczynił się do poznania najdawniejszej przeszłości Lubelszczyzny i Małopolski. W 1949 r. rozpoczął pierwsze na Lubelszczyźnie planowe badania wykopaliskowe. W l. 1945—1954 należał do najbardziej aktywnych pisarsko archeologów polskich. Bibliografia jego prac obejmuje ponad 140 pozycji. Jego twórczość naukowa dotyczyła w zasadzie całości pradziejów i wczesnego średniowiecza Polski, choć specjalizował się szczególnie w zagadnieniach młodszej epoki kamienia (m. in. *Kultura amfor kulistych na Lubelszczyźnie*, „Annales UMCS” s. F vol. V s. 55—158; *Z najnowszych badań nad neolitem Małopolski*, w: *Studia i materiały do badań nad neolitem Małopolski*, Wr. 1965, s. 7—45; *Kultura amfor kulistych*, cz. I, Wr. 1967). Do literatury wprowadził m. in. sensacyjne znalezisko glinianej figurki wołków z Krężnicy Jarej (*Materiały neolityczne z Lubelszczyzny*, „Annales UMCS” s. F vol. II 1947 s. 207—213). Wiele uwagi poświęcał zagadnieniu etnogenezy Słowian (*Słowianie w pradziejach ziem polskich*, Kr. 1946; wyd. II poszerzone L. 1950; *Zagadnienie Prasłowiańszczyzny...*; *Neurowie w świetle archeologii*, „Przegląd Zachodni” r. 8 1952 nr 5/6 s. 270—278; *Perspektywy archeologiczne*, w: J. Czekanowski, *Wstęp do historii Słowian*, wyd. II, P. 1957, s. 428—449). W 1952 r. brał udział w przygotowywaniu badań Grodów Czerwieńskich. Niejako podsumowaniem jego działalności w Lublinie jest praca *Materiały do badań nad historią starożytną i wczesnośredniowieczną międzyrzecza Wisły i Bugu* („Annales UMCS” s. F vol. VI 1951 (druk: 1957 s. 502). Po powrocie do Krakowa kierował Stacją Archeologiczną i badaniami w Igołomi oraz w Stradowie. Był wyróżniony Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi oraz Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego.

Z Zofią Stanisławą Leśniak (zm. 31 X 1976) miał dwie córki: Annę Marię Czyż (ur. 5 11 1939 r. w Krakowie), em. pracown. administracji Wyższej Szkoły Muzycznej w Krakowie, i Elżbietę Rozalię Kowal (ur. 11 VII 1945 r. w Krakowie, zm. 30 III 1979 r.), mgr archeologii,

pracown. Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu. Zm. 19 VII w Krakowie; pochowany został na cmentarzu Rakowickim.

J. Kowalczyk, Proj. Dr Stefan Nosek, „Lud” 1966, cz. I (druk:) 1967 s. 230—233; I. Kamiński, Archeolodzy, „Kam.” 1967 nr 1 s. 4—5; J. Gurba, Stefan Nosek (22 III 1909—19 VII 1966), „RL” t. 9 : 1966 (druk:) 1968, s. 425—434; tenże, Twórca lubelskiej archeologii, „Szt. Ludu” 1988 nr 106 s. 8; A. Abramowicz, Historia archeologii polskiej XIX i XX wieku, W.-Ł. 1991 passim; J. Kowalczyk, Profesor Stefan Nosek jako człowiek i jako uczonec, „WU” 1992 nr 8 s. 7, 9, fot.

Jan Gurba

NOWAK MIECZYŚLAW, krypt, now, n., M.N. (1932—1993), dziennikarz, redaktor. Ur. 1 VI w Starym Młynie koło Końskich w rodzinie robotniczej. W czasie okupacji hitlerowskiej wraz z rodzicami został wywieziony na roboty w głąb Rzeszy niemieckiej. Jego dzieciństwu towarzyszyły głód, strach i przedwczesna ciężka praca. Gimnazjum ukończył w Łodzi.

Dziennikarstwo zaczął uprawiać w czasie odbywania służby wojskowej we Wrocławiu, pisując do prasy żołnierskiej. Od początku interesował się głównie problematyką sportową. Pracował w gazetach: „Głosie Olsztyńskim”, w kieleckim „Słowie Ludu”, w „Słowie Polskim” we Wrocławiu. Do Lublina przyjechał w 1957 r., w kilka miesięcy po utworzeniu „Kurierza Lub.”, w którym podjął pracę etatową. Był redaktorem technicznym, depeszowym i sprawozdawcą sportowym. Następnie pracował w „Szt. Ludu”, w mutacji lubelskiej i terenowej w Międzyrzeczu Podlaskim, a także w piśmie zakładowym „Głos Świdnika”. Od 1980 r. pełnił funkcję sekretarza redakcji w „Kurierze Lub.”. Współpracował z prasą sportową i agencjami sportowymi w kraju.

Jako pracownik „Kurierza Lub.” ukończył studia zaoczne na Wydz. Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, pisząc pracę magisterską pod kierunkiem prof. Aliny Słomkowskiej.

Zaangażował się w działalność ruchu solidarnościowego w 1980 r., był wiceprzewodniczącym komisji zakładowej „S” w redakcji „Kurierza Lub.”. W tym czasie współpracował ze szczecińskim tygodnikiem „Kwadrat”, wydawanym przez komisję solidarnościową związku poligrafów. Po wprowadzeniu stanu wojennego nie został zweryfikowany do pracy dziennikarskiej i musiał przejść na wcześniejszą emeryturę. Powrócił w rodzinne strony i ukończywszy odpowiednie kursy zawodowe pracował w małym warsztacie rzemieślniczym swojego brata. Stosunkowo szybko przekształcił ten warsztat w liczącą się w regionie dużą zakład odlewniczy.

W 1991 r. powrócił do Lublina. Podjął się obowiązku kierowania jako redaktor naczelny gazetą „Dzień”, powstałą jako niezależny dziennik lubelski wiosną 1990 r. W ciągu trzech miesięcy udało mu się poprawić kondycję finansową pisma oraz zmniejszyć jego deficyt. Właściciel „Dnia” redakcję zlikwidował i tytuł odsprzedał. Kolejnym pismem, z którym Nowak się związał, był tygodnik „Gazeta Powszechna. Poczta”. Pełnił tu funkcję sekretarza redakcji, ale w rzeczywistości w małym zespole redakcyjnym wykonywał wszystkie powinności, poczynając od redakcji technicznej, a kończąc na pisaniu artykułów i kierowaniu pismem. Po kilkudziesięciu numerach czasopismo, utrzymujące się wyłącznie z ogłoszeń i kolportowane bezpłatnie, zawiesiło działalność.

W ostatnim okresie współpracował z „Gazetą w Lublinie” (mutacja lubelska „Gazety Wyborczej”) oraz publikował artykuły w krótko ukazującym się w 1993 r. w Lublinie tygodniku sportowym „Stadion”.

Nowak był członkiem i działaczem SDP oraz „Solidarności”. Nie przerwał aktywnej działalności w SDP, mimo formalnego zlikwidowania przez władze państwowe dziennikarskiej organizacji, utrzymując kontakt z konspiracyjnymi strukturami SDP po r. 1982. Po reaktywowaniu stowarzyszenia został wybrany 30 IV 1992 przewodniczącym zarządu lubelskiego oddziału SDP i funkcję tę pełnił do chwili śmierci 28 V. Pochowany został na cmentarzu w Lublinie przy ul. Lipowej.

W małżeństwie z Birutą było dwoje dzieci: Grażyna — romanistka i Jarosław — weterynarz.

Akta personalne archiwum Lubelskiego Wydawnictwa Prasowego RSW Prasa w posiadaniu Wydawnictwa „Edytor Press” w Lublinie; Zarząd Oddziału Lubelskiego SDP; Odszedł walcząc sprawiedliwie, „Dz. Lub.” 1993 nr 104; „Gazeta w Lublinie” 1993 nr 126; Mietek Nowak nie żyje!, „Stadion. Lubelska Gazeta Sportowa” 1993 nr 9; Zbiory prywatne autora — A.L.G.

Al. Leszek Gzella

NOWAKOWSKI EDWARD ZYGMUNT, w zakonie Waclaw, pseud. Edward z Sulgostowa, Waclaw z Sulgostowa (1829—1903), kapucyn, powstaniec 1863 r., historyk. Ur. 19 VII w Kiryłówce w dawnym woj. czernihowskim, syn Łukasza i Klotyldy z Korzelińskich. Wychowywał się w rodzinie o dużych tradycjach patriotycznych. Jego dziadek za udział w insurekcji kościuszkowskiej zesłany był na Syberię, stryj i wuj byli uczestnikami powstania listopadowego. Nowakowski ukończył gimnazjum w Czernihowie, a w 1. 1846—1850 odbył

studia matematyczne na uniwersytecie kijowskim. Zainteresowania historyczne wzbudził w nim Eustachy Iwanowski, z którym odbył podróż, zaznajamiając się z publicznymi i prywatnymi archiwami, bibliotekami i muzeami. W l. 1850—1858 został bibliotekarzem księgozbioru Konstantego Świdzińskiego w Sulgostowie, który wraz z bratem Karolem uporządkował. Kolejną jego posadą była praca w Bibliotece Publicznej m. Warszawy, trwająca tylko 2 lata, ponieważ w 1860 r. Nowakowski wstąpił do zakonu kapucynów prowincji polskiej, odbywając nowicjat w domu formacyjnym prowincji w Lubartowie. Przerwał nowicjat, by ratować brata Karola, aresztowanego za działalność konspiracyjną. Powróciwszy do Lubartowa odbył ponowny nowicjat, zakończony w styczniu 1861 ślubami prostymi. Studia w zakresie filozofii zaliczył w Lublinie, a teologiczny fakultet w Warszawie i w Lublinie.

Zapewne postawa brata i atmosfera przedpowstaniowej Warszawy z manifestacjami patriotycznymi skłoniły Nowakowskiego do bardziej czynnego zaangażowania się w ruch niepodległościowy. Już w marcu 1863 r. przebywał w obozie Langiewicza w Górach Świętokrzyskich, a następnie jako emisariusz wyjechał w lipcu do Kijowa i rodzinnej Kiryłówki. Historycy przypuszczają, że był w tym czasie ściśle związany z kołami konspiracyjnymi Lublina, sformował też w okolicznych lasach oddział partyzancki w sile 200 ludzi. Nowakowski był najprawdopodobniej pierwszym naczelnikiem cywilnym m. Lublina. Rewizja carskiej żandarmerii w lutym 1864 r. w klasztorze lubelskim wykryła w jego celi archiwum powstańcze, pieczęcie, szablę i sztylet, a z akt oskarżenia wynikało, że u kapucynów znajdowała się kancelaria powstańcza. Nowakowski wyrokiem sądu wojennego w Lublinie został skazany na śmierć, ale dzięki energicznym staraniom wielu wpływowych osób wyrok śmierci zamieniono na syberyjską katorgę. Nowakowski pozostał na Syberii do 1875 r., m. in. w Tunce i Ustiugu. Kiedy uzyskał pozwolenie na pobyt w Rosji, poza stołecznymi guberniami, udał się do Kijowa i Odessy, po czym nielegalnie przekroczył granicę i przybył do Krakowa, a następnie przebywał we Lwowie, Poznaniu oraz krótko we Francji, gdzie zamierzał wstąpić do zakonu trapistów o bardzo ostrej regule. Ostatecznie zrezygnował z tego zamiaru i powrócił do Galicji, po czym ponownie wyjechał za granicę, tym razem do Italii, a następnie Szwajcarii (Zurich, Rapperswill). Po powrocie do kraju osiadł w klasztorze kapucynów w Sędziszowie Młp., gdzie w styczniu 1880 r. złożył śluby wieczyste, a w lutym otrzymał w Krakowie święcenia kapłańskie. Odtąd jego życie związane było z klasztorem krakowskim. Był bardzo znanym spowiednikiem i kaznodzieją; wywierał znaczny wpływ na pokolenie elity polskiej końca XIX w. Do jego przyjaciół należeli m. in. o. Rafał Kalinowski, karmelita, poznany jeszcze na Syberii, br. Albert Chmielowski, ks. Stanisław Załęski SJ, Agaton Giller, Lucjan Rydel, Adam Asnyk, Karol Estraicher, Bronisław Szwarce.

W dorobku pisarskim ma ponad 100 publikacji historycznych, literackich i dewocyjnych. Do najważniejszych bez wątpienia należą: *Wspomnienia o duchowieństwie polskim znajdującym się na wygnaniu w Syberii, w Tunce* (P. 1875) oraz encyklopedia maryjna *O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne* (Kr. 1902); otrzymał za nią złoty medal na Międzynarodowym Kongresie Maryjnym we Fryburgu Szwajcarskim w 1902 r. Materiały o innych cudownych wizerunkach i krzyżach pozostały w rękopisie.

Zm. w opinii świętości 9 I w Krakowie, a informacja o jego śmierci podana była w prasie wszystkich zaborów.

PSB t. XXIII (K. Gadacz); S. Kieniewicz, Zeznania śledcze o powstaniu styczniowym, Wr. 1956; Powstanie styczniowe. Materiały i dokumenty, Moskwa—Wr. 1961; J. Tomczyk, Lublin w okresie powstania styczniowego, „RL” t. IV : 1961; T. Mencil, Lublin przedkapitalistyczny, w: Dzieje Lublina, t. I, L. 1965; K. Gadacz, Słownik polskich kapucynów, t. I—II, Wr. 1985—1986.

Maciej Sobieraj

O

OLBRYCHT BRUNO EDWARD (1895—1951), gen. bryg. WP, dowódca 8. pp Leg. w Lublinie. Ur. 6 X w Sanoku, syn Piotra (powiatowy lekarz weterynarii) i Marii z Jaworskich. Od 1910 do 1914 r. uczęszczał do gimnazjum w Wadowicach, a w rok później złożył maturę. Po wybuchu wojny światowej wstąpił do Legionów Polskich. Służył w 3. pp (w II Brygadzie), dowodząc plutonem, kompanią i batalionem, awansując od chorążego (20 X 1914 r.) do stopnia kapitana (1 IX 1917). Internowany na Węgrzech po przebicciu się części II Brygady 16 II 1918 r. pod Rarańczą. W WP od jesieni 1918 r., w ciągu dwóch następnych lat dowodził baon. podczas wojny polsko—ukraińskiej i polsko—radzieckiej. Awansowany 11 VI 1920 r. do stopnia podpułkownika (ze starszeństwem od 1 VII 1919). W r. 1921 objął dowództwo 8. pp Leg., który w ostatnich dniach września 1922 r. przybył do Lublina jako miejsca stałego garnizonu. Włączył się aktywnie do działań Komitetu Budowy Domu Żołnierza w Lublinie (przy pomocy żołnierzy pułku rozebrano sobór p.w. Podwyższenia Św. Krzyża na Pl. Litewskim, uzyskując materiał na budowę). 15 sierpnia 1924 r. otrzymał stopień pułkownika. Funkcję dowódcy pułku pełnił do marca 1927 r., kiedy został wyznaczony na dowódcę piechoty dywizyjnej 2. DP Leg. (Kielce). W 1930 r. mianowany Komendantem Doświadczalnego Centrum Wyszkożenia, przekształconego w 1931 r. na Centrum Wyszkożenia Piechoty w Rembertowie. Jak wspomina płk Marian Porwit, był on faktycznym twórcą tego dobrze zorganizowanego i wyposażonego ośrodka szkoleniowego dla oficerów WP. W 1. 1936—1938 dowódca 3. DP Leg. (Zamość). Mianowany na stopień gen. bryg. 19 III 1937 r. W maju 1938 r. ponownie objął stanowisko komendanta CWPiech. Podczas kampanii wrześniowej dowodził 39. DP rez., która stoczyła walki pod Cześnikami i Barchaczowem i skapitulowała 27 IX w Terespolu koło Biłgoraja. Przebywał w oflagu Grossborn II D i Koenigstein IV B. W 1941 r. odesłany do Szpitala Ujazdowskiego w

Warszawie i w następnym roku zwolniony. Nawiązał w 1943 r. kontakt z AK i w początkach sierpnia 1944 r. objął dowództwo GO „Śląsk Cieszyński”. Zdekonspirowany i aresztowany przez Niemców został odbity przez oddział 16. pp AK i objął dowództwo 21. DP AK. 14 IV 1945 r. zgłosił się do służby w WP, we wrześniu t. r. przyznano mu stopień gen. dyw. Od października 1946 r. był komendantem CWPiech., lecz 30 XI 1948 r. na skutek choroby przeniesiony został w stan spoczynku.

Zm. 23 III w Krakowie, gdzie go pochowano (później przeniesiony na cmentarz w Warszawie). Odznaczony: Orderem Virtuti Militari V kl., Orderem Polonia Restituta IV i V kl., czterokrotnie Krzyżem Walecznych.

Żonaty z Marią Kuleszą miał syna Jana i córkę Marię.

„Rocznik Oficerski” 1923, 1924, 1928, 1926, 1927; M. Porwit, Spojrzenie poprzez Stanisław Żurakowski, Generalowie Polski S pułk piechoty Legionów. Zarys historii wrześniowej, Pruszków 1993; P. Stawecki, Polskiego 1918—1939, W. 1994. 1932; „Dziennik Personalny MSWojsk.” moje życie, W. 1986; T. Kryska-Karski, Niepodległej, W. 1991; J. Odziemkowski, wojennej pułków polskich w kampanii Słownik biograficzny generałów Wojska

Andrzej Konstankiewicz

OLEJNICKI JAROSŁAW (1923—1988), artysta-malarz. Ur. 24 V w Łucku na Wołyniu, syn Piotra artysty-malarza i Stefania ze Świrskich, nauczycielki. Do gimnazjum uczęszczał w Łucku. W 1939 r. wraz z rodzicami zamieszkał w Warszawie. Tam też od pierwszych miesięcy okupacji niemieckiej uczestniczył w ruchu oporu. Należał do ZWZ, później do AK. W powstaniu warszawskim walczył w batalionie „Parasol”, ps. „Jol”. Po walkach na Czerniakowie przedostał się na Pragę. Walkę kontynuował w I Armii WP. Był dwukrotnie ranny. Został odznaczony Krzyżem Walecznych. Jesienią 1944 r., po wyjściu ze szpitala św. Wincentego a Paulo w Lublinie wstąpił do NSZ, pseudonim „Jar”.

W 1945 r. został przyjęty do ASP w Krakowie. Nie rozpoczął studiów z powodu aresztowania w lipcu 1945 r. Oskarżony o przynależność do antykomunistycznego ruchu oporu, skazany został na 10 lat więzienia. Zwolniony w 1953 r. Po krótkim pobycie w Lublinie, zamieszkał w Nałęczowie. Wtedy też powrócił do malarstwa. Począwszy od 1954 r. uczestniczył w większości wystaw Okręgu Lubelskiego ZPAP. Brał udział w wystawach ogólnopolskich organizowanych w Lublinie („Przeciw Wojnie”, „Eksperyment 66” i in.), kilkakrotnie w Wystawach Plastyki w Radomiu, „Młodego Malarstwa” w Sopocie (1959), „Człowiek i Praca” w Warszawie (1964), Polskiego Malarstwa Współczesnego w Szczecinie (1966).

Największe i najpełniej pokazujące jego twórczość wystawy indywidualne odbyły się w galerii lubelskiego BWA (1961, 1964, 1970, 1984). Miał wystawy zagraniczne, m. in. w Budapeszcie (1961) i Berlinie (1977). Od 1954 r. uczestniczył w wystawach Grupy „Nałęczów”, utworzonej przez artystów mieszkających w tym mieście.

Uprawiał przede wszystkim malarstwo olejne, czasami akwarelę, rysunek i rzeźbę. Była to twórczość odwołująca się do tradycji malarstwa kolorystycznego. Jarosław Olejnicki stał się na początku l. 60. jednym z głównych przedstawicieli „lubelskiej szkoły koloryzmu”, którą J. Ludwiński wyróżniał jako niezwykle zjawisko artystyczne, a ukształtowanej poprzez twórczość Z. Kononowicza, J. Karmańskiego i W. Filipiaka. Olejnicki, podobnie jak oni, malował najczęściej pejzaże z okolic mu najbliższych: Nałęczowa i Kazimierza. Około 1970 r. jego malarstwo to głównie kompozycje figuralne, nieomal monochromatyczne, o głębokiej fakturze, będące symboliczną opowieścią o „przemocy”, „przeprawach wojska”, „samotności”. Obrazy te nabierają szczególnego wymiaru w kontekście życia artysty, uczestnika antyniemieckiego i antykomunistycznego ruchu oporu, później więźnia we Wronkach. Do malarstwa kolorystycznego i charakterystycznej dla tego kierunku tematyki powrócił pod koniec l. 70. Prace te pokazał na ostatniej za życia wystawie indywidualnej w Galerii BWA w Lublinie w 1984 r. Był również, wspólnie ze Stanisławem Strzyżyńskim, autorem pomników, m. in. upamiętniającego Armię gen. Kleeberga w Kocku i Pamięci Ofiar Obozu Zagłady w Bełżcu. Jego samodzielnym dziełem rzeźbiarskim jest pomnik w Białej Podlaskiej, poświęcony Włochom zamordowanym tam w czasie II wojny światowej .

Przez ponad 30 lat uczestniczył w życiu artystycznym Lublina i regionu. Należał do organizatorów pierwszych plenerów malarskich ZPAP, m. in. w Kazimierzu Dolnym. Najbliższy mu był Nałęczów, gdzie mieszkał z żoną Barbarą z Książkiewiczów i synem Piotrem, również malarzem. Działał w Tow. Przyjaciół Nałęczowa, którego był prezesem od 1973 r. aż do śmierci. Dzięki jego staraniom Tow. zorganizowało w 1973 r. Ogólnopolski Plener Rzeźby Parkowej. Z jego inicjatywy odbyły się też kolejne plenery: „Nałęczów w grafice” (1977) oraz „Postacie Nałęczowa” (1978), plener rzeźbiarski, na którym wykonane zostały portrety twórców kultury polskiej, związanych z Nałęczowem. Zm. 11 II.

Katalogi: J. Olejnicki, L. 1961; J. Olejnicki, L. 1970, J. Olejnicki, L. 1984.

Tadeusz Mroczek

ORZECZOWSKI JACEK (1923—1989) proł, prorektor AR w Lublinie. Ur. 29 IV w miejscowości Łupiny, pow. Siedlce. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał do Państwowego Gimnazjum i Liceum im. B. Prusa w Siedlcach. Podczas okupacji niemieckiej

naukę musiał przerwać i podejmował różne zajęcia zarobkowe. Od 1940 r. związał się z ruchem oporu. W 1944 r. po ukończeniu kursu podchorążych otrzymał awans na stopień podporucznika AK. Po zakończeniu działań wojennych kontynuował naukę, a w 1946 r. rozpoczął studia na Wydz. Rolnym UMCS. Ukończył je w 1951 r., uzyskując tytuł inż. rolnictwa oraz mgr nauk agrotechnicznych. Już w czasie studiów rozpoczął pracę dydaktyczną — od 1950 r. jako młodszy asystent w Zakładzie Maszynoznawstwa Rolniczego na Wydz. Rolnym UMCS (od r. 1955 w obecnej AR). Po ukończeniu nauki i otrzymaniu dyplomu z uczelnią tą związał się na trwałe do końca życia. Domeną jego zainteresowań naukowych stały się problemy mechanizacji rolnictwa, urządzeń i maszyn rolniczych. W 1951 r. odbył staż naukowy w ośrodkach krajowych (m.in. w Warszawie i Kłudzienku), zajmujących się mechanizacją i elektryfikacją w rolnictwie, a w r. 1961 w Instytucie Techniki Rolniczej w Repach (Czechosłowacja). W 1964 r. jako stypendysta Fundacji Rockefellera wyjechał do USA i państw Europy Zachodniej. W ciągu 6 miesięcy poznał pracę i działalność wielu wydziałów oraz instytutów mechanizacji rolnictwa USA, Anglii, Austrii, Francji, Szwajcarii. Przez cały czas prowadził intensywną pracę naukową, uzyskując stopnie dr (1960) i dr hab. (1964). W 1969 r. otrzymał tytuł prof. nadzwyczajnego, a w 1974 prof. zwyczajnego. Równoległe z działalnością dydaktyczną sprawował wiele funkcji związanych z organizacją pracy uczelni. W l. 1964—1969 był kierownikiem Zakładu Eksploatacji Maszyn Rolniczych Wydz. Rolnego WSR, a w l. 1966—1969 prodziekana tego Wydz. W 1969 r. powierzono mu stanowisko dziekana Wydz. Techniki Rolniczej AR, które sprawował do 1972 r. Został wówczas prorektorem AR i na stanowisku tym pozostawał do 1975 r. W l. 1976—1982 był dyr. Instytutu Mechanizacji Rolnictwa. Od 1982 r. pełnił obowiązki kierownika Zakładu Eksploatacji Sprzętu Rolniczego w Instytucie Mechanizacji Rolnictwa AR.

Drugą jego pasję stanowiła dydaktyka, w tym głównie technologia kształcenia i problemy wykorzystywania technicznych środków przekazywania wiedzy. Zorganizował pracownię pomocy naukowo-dydaktycznych, przekształconą następnie w Zakład Technologii Kształcenia, w którym przy jego współudziale w l. 1955—1984 zrealizowano 19 filmów naukowo-dydaktycznych. Z tej dziedziny opublikował 4 opracowania monograficzne i ok. 150 artykułów, doniesień i przyczynków. Prowadził liczne zajęcia, poświęcone nowoczesnym metodom przekazywania wiedzy, dla pracowników własnej uczelni, innych ośrodków akademickich oraz dla nauczycieli. Pod jego kierunkiem zostały opublikowane pierwsze w kraju prace z tego zakresu: *Zastosowanie nowoczesnych środków dydaktycznych w nauczaniu akademickim* i *Współczesne problemy przekazu wiedzy w kształceniu kadr dla rolnictwa*.

Aktywnie uczestniczył w pracach wielu organizacji, instytucji i stowarzyszeń naukowych. Był przewodniczącym Rady Programowej czasopisma „Studio”, członkiem Rady Naukowej Instytutu Kształcenia Zawodowego i Rady Naukowej Centralnego Ośrodka Filmu Dydaktycznego. Przez 3 kadencje wchodził w skład Komitetu Techniki Rolniczej V Wydz.

PAN. Pracował w radach naukowych Instytutu Budownictwa, Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa oraz Instytutu Maszyn Rolniczych. Był członkiem zwyczajnym LTN. Ma w swoim dorobku ok. 215 publikacji naukowych, w tym wiele w wydawnictwach zagranicznych. Uzyskał 17 patentów i wzorów użytkowych. Pod jego kierunkiem zostało przygotowanych 16 prac doktorskich i 3 prace habilitacyjne. Przez cały czas czuł się nauczycielem. Od 1954 r. należał do ZNP. Wchodził w skład uczelnianych władz związkowych, przez wiele lat był członkiem Zarządu Okręgu ZNP w Lublinie. W latach 1960—1963 pracował w Sekcji Nauki ZG ZNP.

Odnaczony Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, medalami honorowymi: Komisji Edukacji Narodowej, Zasłużony Nauczyciel, Zasłużony dla Kultury, Złotą Odznaką ZNP i wielu innymi.

Ze związku małżeńskiego z Krystyną Michalik (1945 r.) miał dzieci: Jana (1952), Włodzimierza (1955), Annę (1957). Zm. 24 V i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej.

J. Haman, Jacek Orzechowski, „Nauka Polska” 1975 nr 3; Zarys dziejów Związku Nauczycielstwa Polskiego na Lubelszczyźnie w latach 1905—1985, L. 1988; Kurier Lub.” 1989 nr 104; Akta osobowe AR w Lublinie; Zbiory i informacje rodzinne.

Jerzy Doroszewski

P

PAJDOWSKI MIKOŁAJ STANISŁAW (1891—1975), działacz niepodległościowy, społeczny i turystyczny, dyr. Izby Rolniczej w Lublinie. Ur. 2 XII w Urzędowie (ówczesny po w. Janowski) w rodzinie o tradycjach powstańczo-niepodległościowych, syn Jana, rolnika, i Julii z Gałkowskich. Do 1904 r. pobierał naukę w progimnazjum w Sandomierzu. Później uczęszczał do gimnazjum rządowego w Lublinie (1904—1905), a następnie od 1906 r. do gimnazjum polskiego im. S. Staszica w Lublinie i tu w 1911 r. otrzymał maturę. Brał udział w strajku szkolnym 1905 r. Studia historyczne rozpoczął w 1911 r. na UJ; przerwał je w 1914 r. po wybuchu I wojny światowej. W 1912 r. wstąpił do Związku Strzeleckiego w Krakowie oraz działał w Związku Młodzieży Polskiej „Zet”. Jako członek „Zetu” wstąpił do Legionów i od lipca 1915 r. walczył w I Brygadzie, najdłużej, od początku 1916 do lipca 1917 r., w składzie 1 p. ułanów W. Beliny-Prażmowskiego. Po kryzysie przysięgowym działał w POW, m. in. w Kieleckim i w Lublinie, gdzie na początku listopada 1918 r. brał udział w rozbrajaniu Austriaków.

Bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości (od XI 1918) znalazł się w WP, skąd po kilku tygodniach został przeniesiony do rezerwy i skierowany do działalności społeczno-organizacyjnej w Tow. Straży Kresowej, początkowo w Chełmie, a później na Wołyniu (głównie w Łucku). Założył i redagował czasopismo „Polak Kresowy”. Od 1923 r. działał w spółdzielczości rolniczej i w kółkach rolniczych oraz zajmował się osadnictwem wojskowym. Na początku 1925 r. przeniósł się do Lublina, gdzie do 1928 r. kierował biurem Wojewódzkiego Związku Kółek Rolniczych, a w l. 1928—1933 — biurem Wojewódzkiego Tow. Organizacji i Kółek Rolniczych w Lublinie. Od 30 I 1933 do listopada 1939 r. zajmował stanowisko dyrektora Lubelskiej Izby Rolniczej.

Po zamachu majowym 1926 r. został członkiem Związku Naprawy Rzeczypospolitej, aktywnie udzielał się w pracy organizacji kombatanckich. Dn. 11 IX 1932 r. wybrano go prezesem Zarządu Okręgu Związku Legionistów Polskich w Lublinie. Z ramienia tego Związku 27 V 1934 r. wszedł do Rady Miejskiej Lublina. Wyróżniał się aktywnością w Komisji Finansowo-Budżetowej, 21 V 1939 r. ponownie został radnym miejskim Lublina (z listy OZN).

W październiku 1939 r. podjął działalność w tajnej organizacji SZP. Wszedł też do powołanej wówczas Rady Politycznej Okręgu Lubelskiego SZP. Poszukiwany przez gestapo często zmieniał miejsce pracy i pobytu. Od listopada 1939 r. pod ps. Stanisław Nowicki pracował jako kierownik oddziału w centrali Związku Spółdzielni Spożywców „Społem” w Sochaczewie, Mińsku Mazowieckim i Grójcu. Do 1944 r. czynnie uczestniczył w pracy konspiracyjnej ZWZ-AK, utrzymując stały kontakt z Okręgiem Lubelskim tej organizacji. Po wyzwoleniu, z przerwą, do stycznia 1950 r. pracował w spółdzielczości „Społem” w Legnicy i we Wrocławiu. W 1946 r. połączył swoje nazwisko z konspiracyjnym pseudonimem. Od tego czasu nazywał się: Mikołaj Stanisław Pajdowski-Nowicki. Od początku 1947 r. był członkiem PPS, lecz na skutek ujawnionej działalności w AK w połowie 1948 r. usunięto go z partii. W 1949 r. został we Wrocławiu aresztowany przez organa bezpieczeństwa publicznego i przez 6 miesięcy więziony za działalność w AK.

Pajdowski był żarliwym krajoznawcą, odznaczającym się ogromną aktywnością. Pierwsze kontakty z PTK i PTT nawiązał w czasie studiów uniwersyteckich (od 1912), utrzymując je do 1950 r. Położył duże zasługi w rozwoju krajoznawstwa i turystyki w Lublinie i regionie lubelskim w l. 1950—1975. Od 8 I 1950 r. pracował w Oddziale Miejskim PTK (od końca tego roku w PTTK) w Lublinie na różnych stanowiskach, m.in. kierownika Domu Wycieczkowego, inspektora inwestycyjnego, kierownika Zespołu Obiektów Turystycznych. Posiadał uprawnienia przewodnika miejskiego i terenowego I kl. na obszarze Lublina i woj. lubelskiego. Od 1962 r. (po przejściu na rentę) nadal pracował w niepełnym wymiarze jako instruktor organizacji i programowania w Zarządzie Okręgu PTTK, a od II 1967 do połowy 1975 r. zatrudniano go w Regionalnej Pracowni Krajoznawczej PTTK w Lublinie. Przez wiele lat był prezesem Koła Przewodników Miejskich i Terenowych w Lublinie, przewodniczącym Okręgowej Komisji Przewodnickiej, wiceprzewodniczącym Okręgowej Komisji Krajoznawczej oraz działaczem ochrony przyrody. Przyczynił się znacznie do powstania Parku Narodowego na Roztoczu.

Podjął też szeroką akcję wydawniczą. Był m.in. współautorem *Przewodnika po Lublinie* (L. 1959) oraz pracy *Kazimierz Dolny* (L. 1965). Opublikował materiały szkoleniowe *Przewodnictwo na Lubelszczyźnie* (L. 1972). Opracował kilkadziesiąt tablic informacyjnych, dotyczących zabytków Lublina, Kazimierza, Zamościa i innych miejscowości.

Zm. 9 XI w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. W uznaniu zasług był wyróżniany m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Niepodległości, Złotą Honorową Odznaką PTTK, Złotą Odznaką Zasłużonego Działacza Turystyki, Złotą Odznaką Zasłużonemu dla Lublina. Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Eugenią Józefą Dudzińską miał syna Lecha Józefa, członka AK, chemika, prof. zw. UW, z drugiego, z Jadwigą Pajdowską z domu Ambrożkiewicz, wdową po bracie Antonim nie zostawił potomstwa.

Uchwałą zebrania lubelskich przewodników z 19 II 1988 r. uznano Mikołaja Stanisława Pajdowskiego patronem Koła Przewodników Miejskich i Terenowych przy Oddziale Miejskim PTTK w Lublinie.

„Dziennik Zarządu m. Lublina” 1935—1939; *Kronika życiowa Mikołaja Pajdowskiego* (do 1925 r.), mps w posiadaniu syna Lecha Pajdowskiego we Wrocławiu; *Kronika. Stanisław Mikołaj Pajdowski* (1891—1975), w Oddziale Miejskim PTTK w Lublinie (fot.); H. Gawarecki, *Zasłużony krajoznawca i przewodnik turystyczny. Mikołaj Pajdowski 1891—1975*, „Kurier Lub.” 1976 nr 2 (fot.); tenże, *Pro Memoria. Mikołaj Pajdowski 1891—1975*, „Wędrowiec Lub.” 1987 nr 1 s. 33—34; H. Gawarecki, M. Wyszkowski, *Mikołaj Pajdowski — działacz i społecznik*, „Ziemia” 1977 s. 244—245 (fot.); I. Caban, Z. Mańkowski, *Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w okręgu lubelskim*, cz. 1, L. 1971 s. 301; Z. Mańkowski, *Lublin w latach wojny i okupacji 1939—1944*, w: *Lublin 1317—1967*, pod. red. H. Zinsa, L. 1967 s. 195; T. Marczuk, *Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939*, L. 1984 s. 111, 277—278, 284; J. Pomiankiewicz, *Stowarzyszenia kombatanów i byłych wojskowych w Lublinie 1928—1939*, mps pracy magisterskiej w Zakł. Hist. Najnowszej UMCS 1986, s. 26; APL, *Lubelska Izba Rolnicza 1933—1947* sygn. 1—4 UWL, WSP, sygn. 169, k. 71—73; Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego sygn. 2224, rkp. M. Pajdowskiego; Materiały rodzinne udostępnione przez syna prof. dr hab. Lecha Pajdowskiego we Wrocławiu i jego informacje; Informacje bratanka Henryka Pajdowskiego z Lublina oraz Izabelli Gałacińskiej z Lublina.

Józef Marczuk

PAPIERKOWSKI STANISŁAW (1906—1990), prof. filologii słowiańskiej. Ur. 4 V w Iwoniczu, pow. Krosno, syn Jana i Katarzyny z Wólczańskich (w t. I na s. 205 w życiorysie Zdzisława Papierkowskiego, brata Stanisława, mylnie podano imię matki i jej rodowe nazwisko). Szkołę powszechną ukończył w Rymanowie, a gimnazjum klasyczne w Samborze. W 1925 roku podjął studia na Wydz. Humanistycznym UJK. Specjalizował się w filologii słowiańskiej i filologii klasycznej. Jego nauczycielami byli m.in. prof.: Tadeusz Lehr-Splawiński, Henryk Gaertner, Wilhelm Bruchnalski, Juliusz Kleiner, Stanisław Witkowski. W czerwcu 1929 r. ukończył studia, uzyskując stopień dr. filozofii w zakresie filologii słowiańskiej i klasycznej. Po otrzymaniu dyplomu na parę lat opuścił kraj, udając się za granicę na dalsze studia jako stypendysta rządu jugosłowiańskiego. Przedmiotem jego

studiów zagranicznych było słowianoznawstwo, ze szczególnym uwzględnieniem literatur i języków południowosłowiańskich. W 1930 r. brał udział w zjeździe filologów słowiańskich w Czechosłowacji. Następnie przez 3 lata przebywał w Jugosławii, najpierw w Białogrodzie, pracując pod kierunkiem prof.: Pawła Popowicia, Aleksandra Belicia, Henryka Baricia, Stefana Kulbakina, Pawła Stefanowicia, Urosza Dzonica i Aleksandra Pogodina, później w Zagrzebiu i Lublanie kontaktował się z prof.: Stanisławem Ivsziciem, Franciszkiem Ramowszą i Franciszkiem Ositirą. Dla pogłębienia swoich zainteresowań literaturą dubrownicką spędził trochę czasu w Wenecji, pracując naukowo w tamtejszych bibliotekach.

Podczas pobytu w Białogrodzie prowadził w tamtejszym Uniwersytecie wykłady zlecone z historii literatury polskiej. Działal na polu zbliżenia polsko-jugosłowiańskiego. Należał do założycieli i pełnił obowiązki sekretarza generalnego Ligi Polsko-Jugosłowiańskiej w Białogrodzie. Zrzeszała ona wszystkie istniejące w Jugosławii stowarzyszenia polsko--jugosłowiańskie. W 1931 r. współorganizował I Kongres Ligi Polsko-Jugosłowiańskiej w Polsce. W l. 1931—1933 w Jugosławii ponownie organizował kongresy: słowiańskich geografów, etnografów i demografów. Ponadto inicjował i współorganizował w Polsce kongresy: polsko-jugosłowiańskiego porozumienia prasowego i polsko-jugosłowiańskiego porozumienia pisarzy dramaturgów.

Po powrocie do kraju w 1933 r. podjął pracę w szkolnictwie średnim na stanowiskach nauczyciela i dyr. gimnazjum w Dęblinie. W początkowym okresie okupacji niemieckiej tam jeszcze mieszkał i prowadził ośrodek tajnego nauczania. W 1943 r. przeniósł się do rodzinnego Iwonicza, gdzie po wyzwoleniu założył prywatne gimnazjum, którego był dyr. Po zamknięciu przez władze oświatowe tej szkoły, przeniósł się do Lublina i objął stanowisko dyr. Państwowego Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Staszica. Równocześnie był dyr. gimnazjum i liceum TUR.

Od 1 X 1945 r. podjął zlecone wykłady z historii literatur południowo-słowiańskich w KUL. Od r. akad. 1953—1954 prowadził seminarium z gramatyki porównawczej języków słowiańskich. Zakres swoich obowiązków w KUL systematycznie powiększał. W r. 1957 pełnił obowiązki zastępcy prof. językoznawstwa polskiego, był delegatem dziekana ds. egzaminów magisterskich i lektoratów. Mimo to nie zerwał więzów ze szkolnictwem średnim państwowym. Prowadził też językoznawstwo i metodykę nauczania gramatyki w Studium Nauczycielskim. W l. 1945—1947 wykładał w UMCS.

Papierkowski został mianowany doc. przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną w 1959 r. Trzy lata później Senat KUL zatwierdził wniosek Rady Wydz. Nauk Humanistycznych o powierzenie mu kierownictwa Katedry Filologii Słowiańskiej.

Sprawował różne funkcje administracyjne w KUL, m.in. w l. 1962—1966 prodziekana Wydz. Humanistycznego i w l. 1967—1971 prorektora. Nominację na prof. nadzwyczajnego

otrzymał w 1964 r., prof. zwyczajnym został w 1971 r. Był członkiem m.in. TN KUL, Tow. Przyjaciół Nauk w Lublinie i Tow. Literackiego im. Adama Mickiewicza w Lublinie, Tow. Naukowego Druśtvo za Srpski Jezik i Kryževnost, oraz członkiem współpracownikiem Komisji Słowianoznawczej PAU w Krakowie. Odznaczony został krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski w 1978 r., będąc od dwóch lat na emeryturze. Zm. 20 X.

Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969 passim; *Skład osobowy oraz spis wykładów i instytucji w roku akademickim 1970/71*, L. 1971 passim; *Kronika akademicka*, „ZN KUL” 1962—1971; AKUL, rkps, Akta personalne.

Jan Ziólek

PAPIEWSKA MARIA (1859—1942), działaczka oświatowa i społeczna. Ur. 24 IV w Klimkiewiczowie koło Sandomierza, córka Ignacego i Klotyldy z Śikorskich. Przez całe życie, z krótkimi przerwami, związana z Lublinem. Tutaj uczęszczała do szkoły średniej, kończąc w 1876 r. pensję u Aleksandry Świerczyńskiej. Później wyjechała do Warszawy, gdzie pobierała naukę na tzw. uniwersytecie latającym. W 1882 r. powróciła do Lublina i rozpoczęła pracę pedagogiczną, ucząc przyrody w dawnej swojej szkole, tj. na pensji Aleksandry Świerczyńskiej, oraz w domach prywatnych. Zdając sobie sprawę z braków w wykształceniu pedagogicznym wyjechała ponownie do Warszawy, gdzie podjęła naukę na kursach prowadzonych przez Marię Weryho-Radziwiłłowiczową. Tam zapoznała się z zasadami wychowania przedszkolnego i stała się entuzjastką pracy pedagogicznej z małymi dziećmi. Od tej pory związała się na trwałe z pracą przedszkolną. Systematycznie doskonaliła swoją wiedzę i kształciła się. Dogłębnie poznała zasady systemu wychowania przedszkolnego, stworzonego przez Friedricha Fröbela i Marię Montessori, zakładającego wszechstronny i harmonijny rozwój fizyczny, umysłowy i moralny przy realizacji zabaw ruchowych, śpiewu i robót ręcznych. Metody te realizowała w praktyce, wnosząc zawsze własne przemyślenia i rozwiązania. W 1885 r. powróciła ostatecznie do Lublina i została kierowniczką szkoły freblowskiej M. John przy ul. Zamojskiej 7. W 4 lata później nabyła tę szkołę na własność, przekształciła w przedszkole i przeniósła do nowego lokalu przy ul. Namiestnikowskiej 4 (obecnie ul. Narutowicza). Równocześnie rozwinęła intensywną pracę oświatową oraz społeczną w środowisku nauczycielskim. Prowadziła tajne komplety dla dzieci i młodzieży oraz dorosłych. Działała w organizacjach nauczycielskich. W l. 1901—1902 przy jej wsparciu powstało Koło Pracy Społecznej Kobiet, dzięki któremu utworzono tajną szkołę elementarną. Należała do organizatorów lubelskiego oddziału Polskiego Związku Nauczycielskiego, a po jego zarejestrowaniu w 1907 r. weszła w skład zarządu tej organizacji. W 1908 r. otworzyła „Zakład Freblowski” w celu kształcenia bon i niań. Została jego właścicielką, kierowniczką i nauczycielką (przyrody, pedagogiki i metodyki wychowania

przedszkolnego). Zakład ten w 1918 r. został przekształcony w Seminarium Ochroniarskie, które od 1929 r. nosiło nazwę Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli. Była to jedyna tego rodzaju szkoła w woj. lubelskim, która przetrwała do 1939 r. W 1918 r. otworzyła jeszcze 6-klasową szkołę powszechną. Wszystkie swoje placówki (przedszkole, szkołę powszechną, seminarium) przeniósła na ul. Niecałą 8 i prowadziła je do wybuchu wojny. Przez okres międzywojenny, jako już doświadczony pedagog, ciągle dokształcała się. Brała udział w kursach wakacyjnych, organizowanych w Krakowie, Warszawie i Zakopanem. Wyjeżdżała do państw Europy Zachodniej, m.in. do Belgii (Bruksela) i Francji (Paryż). W wielu kursach uczestniczyła jako wykładowca, dzieląc się swoją wiedzą i bogatym doświadczeniem.

Niezależnie od rozlicznych obowiązków zawodowych aktywnie uczestniczyła w życiu społecznym. Jeszcze przed I wojną światową zaczęła organizować kolonie letnie dla dzieci. Akcje takie prowadziła systematycznie również w Polsce niepodległej. Uczestniczyła w życiu harcerskim i jeszcze jako osoba w podeszłym wieku brała udział w obozach harcerskich. Rozwijала działalność w Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet. Przede wszystkim wykazywała wyjątkową troskę o wychowanków, poświęcając się swoim zakładom, w których panowały zasady w pełni demokratyczne. Utrzymywała te placówki z własnego. Zawsze trafiały tam jednak także dzieci z rodzin materialnie uboższych, których rodziców nie było stać na wysokie opłaty.

Po wkroczeniu do Lublina Niemców we wrześniu 1939 r. i zlikwidowaniu jej placówek nie zaprzestała działalności społecznej i patriotycznej. We własnym mieszkaniu prowadziła tajne nauczanie. Zgodnie z wyznawaną od lat zasadą w postępowaniu — niesienia pomocy słabszym i potrzebującym — przy udziale wychowanków organizowała zbiórki żywności. Część darów przeznaczano dla dzieci biednych, z większość: przygotowywano paczki i wysyłało przebywającym w obozach i więzieniach.

Za długoletnią, niezwykle zaangażowaną działalność otrzymała odznaczenia państwowe: Krzyż Niepodległości, Złoty Krzyż Zasługi oraz odznakę Za Walkę o Polską Szkołę. Lubelski Związek Pracy Kulturalnej przyznał jej swoją nagrodę za długoletnią pracę oświatową i kulturalną.

Zm. 4 II i pochowana została na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie.

„Głos Lub.” 1929 nr 141; I. Bagińska, *Ze wspomnień o Marii Papiewskiej*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1960 nr 111; „Kam.” 1961 nr 10; J. Marczuk, *Szkolnictwo średnie w Lublinie w latach 1918—1939*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1973 nr 4; A. Koprucki, *Początki związkowego ruchu nauczycielskiego na Lubelszczyźnie*, w: *Zarys dziejów Związku Nauczycielstwa Polskiego na Lubelszczyźnie w latach 1905—1985*, L. 1988; M. Gmiter, B. Kotowski, K. Kucharska, B. Laskowska, L. Popek, *Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie*, L. 1990.

Jerzy Doroszewski

PASTUSZKA JÓZEF ks. (1897—1989), prof. filozofii i psychologii. Ur. 28II we wsi Rzecznówek, pow. Hża w rodzinie rolników Franciszka i Tekli z Wróblewskich. Tam uczęszczał do szkoły podstawowej, a od 1917 r. do gimnazjum w Sandomierzu, gdzie po jego ukończeniu wstąpił do Seminarium Duchownego. W czasie działań wojennych w 1915 r. wraz z młodszym bratem wyjechał do Petersburga i został tam przyjęty do rzymskokatolickiego Seminarium Duchownego na dalszą naukę. W 1917 r. przez swoje władze duchowne został skierowany na studia w Akademii Duchownej w Petersburgu. Po roku otrzymał święcenia subdiakonatu, a następnie powrócił do kraju. Ordynariusz sandomierski wysłał go na studia do Innsbrucka (Austria). Tam został wyświęcony na kapłana 15 VIII 1919 r. Po odbyciu studiów teologicznych i napisaniu rozprawy na temat „De privilegio canonis” otrzymał w 1920 r. stopień dr teologii, nostryfikowany później w USB. Za zgodą władz diecezjalnych odbył w Innsbrucku dalsze studia w Wyższym Instytucie Filozofii Scholastycznej, uzyskując dyplom licencjata filozofii. W r. 1921 wrócił do kraju i został wykładowcą filozofii w seminarium sandomierskim. W tym czasie opublikował wiele rozpraw i artykułów na łamach czasopism katolickich, jak: „Przegląd Powszechny”, „At. Kapł.” i „Przegląd Katolicki”.

Przewód habilitacyjny ks. Pastuszki odbył się w 1930 r. na UJ. Wkrótce potem objął katedrę psychologii na Wydz. Teologii Katolickiej UW. Minister WRiOP zatwierdził go w charakterze zastępcy prof. Zajęcia podjął 1 X 1930 r., ich tematyka dotyczyła filozofii i psychologii religii oraz filozofii współczesnej. Wykłady zaowocowały książką, wydaną w 1932 r. pt. *Współczesne kierunki w filozofii religii*. Ponadto w Warszawie prowadził Koło Misjologiczne dla studentów wyższych uczelni.

W r. 1934 Wydz. Nauk Humanistycznych KUL zaproponował ks. Pastuszcze objęcie katedry psychologii w charakterze prof. nadzwyczajnego. Odtąd związał się na stałe z Lublinem, prowadząc wykłady z psychologii i podstaw filozofii. W okresie międzywojennym wielokrotnie wyjeżdżał w celach naukowych za granicę: Innsbruck, Paryż, Wiedeń i Monachium. Reprezentował KUL na międzynarodowych zjazdach naukowych w Salzburgu (1935) i Paryżu (1937). W tym czasie poza wieloma artykułami opublikował książki: *Filozofia współczesna* (2 tomy) i *Psychologia indywidualna*, a także rozprawę z zakresu filozofii kultury pt. *Kryzys kultury a religia*. W r. 1935 został członkiem czynnym TN KUL i członkiem współpracownikiem PAU w Krakowie. W ostatnich latach przed II wojną światową pełnił funkcję dziekana Wydz. Nauk Humanistycznych KUL.

Okupację niemiecką ks. Pastuszka przeżył w stronach rodzinnych, pracując jako kapelan sióstr szarytek w Lipowej koło Opatowa. W połowie kwietnia 1945 r., po przejściu frontu wojennego na zachód, wrócił do Lublina i objął dawną Katedrę Psychologii na

funkcjonującym już KUL. W styczniu następnego roku otrzymał nominację na prof. zwyczajnego. W 1946 r. został erygowany na KUL nowy Wydział Filozofii Chrześcijańskiej. Jednym z trzech jego organizatorów był ks. Pastuszka, jemu też Senat powierzył funkcję pierwszego dziekana. Po aresztowaniu ks. rektora Antoniego Słomkowskiego ks. Pastuszka przez władze państwowe został zmuszony do opuszczenia KUL i przeniesienia się do diecezji sandomierskiej. Powrócił na uczelnię dopiero po październiku 1956 r. Po reorganizacji Wydz. Filozofii Chrześcijańskiej w 1957 r. objął kierownictwo specjalizacji filozoficzno-psychologicznej. Głównym zadaniem, jakie sobie postawił i zrealizował, była rozbudowa kierowanej przez siebie sekcji; w l. 60. stała się najliczniejsza i najpopularniejsza na Uniwersytecie. Organizowała konferencje i sesje naukowe dla psychologów z Zakładów Teologicznych w Polsce oraz międzyuczelniane konferencje prof. i studentów filozofii.

Ks. Pastuszka wykształcił wielu mgr i dr Niektórzy z nich zajmują dziś wysokie stanowiska państwowe i mają tytuły profesorskie. Od 1957 r. wydał kilka książek i dziesiątki artykułów, m. in. dwutomowa *Psychologia ogólna* doczekała się trzech wydań, a dwa wydania miał *Charakter człowieka*. Należy wspomnieć także o książce *Kapłan — człowiek — duszpasterz*. Nie ukazały się za życia autora, przygotowane do druku: *Słownik filozoficzny* i *Historia psychologii*.

Zm. 13 I w Sandomierzu. Otrzymał wiele nagród i wyróżnień za działalność naukową i pisarską, m. in. Ks. Idziego Radziszewskiego za całokształt twórczości w duchu humanizmu chrześcijańskiego, przyznaną przez TN KUL.

Ks. J. Pastuszka, Kronika życia i działalności naukowej, „RF” 1969 z. 4 s. 5—14; tenże, *Wybuch wojny*, w: *Działalność Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji*, wstęp i red. J. Ziółek, L. 1983 s. 113—125; tenże. *Wspomnienia*, w: *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925—1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów*, wstęp i red. G. Karolewicz, L. 1989 s. 79—139; *Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969 passim*; *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni*, pod red. G. Karolewicz, ks. M. Zahajkiewicza, ks. Z. Zielińskiego, L. 1992 passim; Archiwum KUL, akta personalne sygn. A. 299.

Jan Ziółek

PĄCZEK ANTONI WŁADYSŁAW (1890—1952), działacz socjalistyczny i związkowy, poseł na Sejm RP, prezydent m. Lublina. Ur. 13 VI w Sosnowcu (w osadzie Sielec), syn Antoniego, felczera, i Aleksandry z domu Żwadło. Od ukończenia 6-oddziałowej szkoły fabrycznej do r. 1912 pracował w fabryce kotłów „W. Fitzner i K. Gamper”. Ukończył systemem korespondencyjnym roczny kurs handlowy, zdobywając zawód buchaltera. Był typowym samoukiem. W 14 roku życia wstąpił do PPS (1904 r.), prowadził działalność

konspiracyjną. Od 1910 r. służył w Związku Strzeleckim, udzielał się też w Tow. Gimnastycznym „Piechur”. W l. 1912—• 1914 odbywał służbę wojskową w 129 Besarabskim pp. Od 8 VIII 1914 do VII 1917 r. walczył w 1 pułku I Brygady Legionów. Po kryzysie przysięgowym był internowany w Szczypiornie, skąd zbiegł po jednej dobie do Ostrowca Świętokrzyskiego. Tu był m. in. sekretarzem Rady ZZ. Na początku listopada 1918 r. został mianowany komendantem Milicji Ludowej w Ostrowcu. Wybrano go radnym miejskim oraz przewodniczącym OKR PPS w Ostrowcu (był nim niemal przez 10 lat). W styczniu 1919 r. został wybrany posłem do Sejmu Ustawodawczego RP z listy PPS w okręgu wyborczym Sandomierz—Opatów—Iłża. W Sejmie pracował m. in. w Komisji Skarbowo-Budżetowej. W 1922 i 1928 r. ponownie wybrany na posła do Sejmu z listy PPS. Doskonały mówca oraz odważny i bezkompromisowy polityk. Był też płodnym publicystą.

Dnia 19 VII 1927 r. Rada Miejska w Lublinie (w której większość miała PPS) wybrała Pączka na prezydenta miasta. Sprawował tę godność do 26 II 1929 r. Jako gospodarz Lublina skutecznie zajął się dokończeniem budowy inwestycji komunalnych (wodociągów, kanalizacji, rzeźni), rozpoczętych w 1925 r. przez prezydenta Czesława Szczepańskiego. Był budowniczym nowoczesnej elektrowni, która umożliwiła kompleksowe oświetlenie miasta. Dzięki jego inicjatywie 1 I 1929 r. uruchomione zostało nowe przedsiębiorstwo komunalne pod nazwą Miejska Komunikacja Autobusowa. Przyspieszył przejęcie przez zarząd miasta Szpitala św. Jana Bożego (I VI 1928 r.). Stojąc na czele Komitetu Rozbudowy m. Lublina (1927—1929), ożywił budownictwo mieszkaniowe. Opracował 3-letni program rozwoju gospodarczego Lublina. Zabiegał w sferach rządowych o dogodne pożyczki dla miasta. Był zwolennikiem rządów silnej ręki, czym naraził się znacznej części radnych miejskich. W listopadzie 1928 r. wystąpił ostry konflikt między PPS a prezydentem Pączkiem, który zgłosił akces do nowo powstałej PPS Frakcji Rewolucyjnej, związanej z obozem pomajowym. W konsekwencji tego większość klubu radnych PPS wystąpiła do Rady Miejskiej z wnioskiem o zwolnienie go z zajmowanego stanowiska. 26 II 1929 r. minister spraw wewnętrznych F. Sławoj-Składkowski pod pretekstem negatywnych wyników kontroli gospodarki miejskiej rozwiązał Radę Miejską Lublina oraz zwolnił Pączka ze stanowiska.

Po wyjeździe z Lublina Pączek, mieszkając w Warszawie, prowadził szeroką działalność polityczną, związkową i samorządową. W l. 1930— 1935 był posłem na Sejm z listy BBWR. Przez kilka lat zajmował eksponowane stanowiska w ruchu związkowym, a m. in. od 1931 r. był wiceprezesem Związku ZZ. W l. 1937—1939 pełnił obowiązki komisarycznego wiceprezydenta m. Łodzi. Okupację hitlerowską przeżył w Warszawie, gdzie działał w konspiracji. Należał do czołowych działaczy organizacji Obóz Polski Walczącej. W czasie powstania warszawskiego, po zatrzymaniu przez Niemców 22 VIII 1944 r., został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Mauthausen, a pod koniec wojny pracował w fabryce samochodów Steyer. Po powrocie do kraju od września 1945 r. był dyrektorem

Uzdrowiska w Kudowie Zdroju. Od 1948 r. pracował w Dyrekcji Przedsiębiorstwa Państwowego „Polskie Uzdrowiska” w Warszawie.

Zm. 30 I w Warszawie. Był odznaczony m. in. Krzyżem I Brygady, Krzyżem Walecznych z Okuciem, dwukrotnie Złotym Krzyżem Zasługi. Z małżeństwa z Józefą z Majewskich miał dwie córki: Halinę, pracownika umysłowego, Kalinę, mgr chemii.

PSB t. XXV s. 530—32; „Dziennik Zarządu m. Lublina” 1927—1929; A. Pączek, Moje rządy w Lublinie, L. 1929; H. Mościcki, W. Dzwonkowski, Parlament RP 1919—1927, W. 1928 s. 276 (tu błędna data ur.: 13 III); T. i K. Rzepeccy, Sejm i Senat 1928—1933, P. 1928; T. i K. Rzepeccy, Sejm i Senat 1922—1921, P. 1923; T. Rzepecki, Sejm RP 1919, P. 1920; „Robotnik” 1928 nr 315 s. 10—11; „Ziemia Lub.” 1928 nr 327; K. Świtalski, Diariusz 1919—1935, W. 1992 s. 546, 786; S. Ajzner, Związek Związków Zawodowych 1931—1939, W. 1979, passim; K. Bielski, Most nad czasem, L. 1963 s. 222; Dzieje Lublina, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 131, 153, 160, 162, 167; J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina, L. 1984, passim (fot.); tenże, Socjalistyczny samorząd miasta Lublina w latach 1927—1929, „RL”, t. 17 : 1974 s. 207, 219—224; Szlakiem wielkości, Ł. 1939, passim; APL, Wodociągi i Kanalizacja miasta Lublina 1924—1947 (WKL), sygn. 3, 4; ZML 1918—1939, sygn. 3—4, 28, 47—50, 1434, 1947.

Józef Marczuk

PIASECKI ZDZISŁAW (1854—1921), prawnik, redaktor, publicysta. Ur. 14 X we wsi Kierz koło Bychawy, w pow. lubelskim, był synem Władysława, „byłego urzędnika wojskowego”; właściciela folwarku. W l. 1864—1873 uczęszczał do gimnazjum lubelskiego, w l. 1874—1876 studiował medycynę w Dorpacie i Warszawie, a następnie przeniósł się na Wydz. Prawa, w 1880 r. uzyskał dyplom. Od 1881 r. był sędzią pokoju pow. krasnostawskiego, następnie przy Lubelskim Sądzie Okręgowym, 29 VIII 1885 r. został adwokatem przysięgłym w Lublinie. W 1888 r. objął redakcję „Gazety Lub.”, pisma rolniczo-przemysłowo-handlowo-literackiego, wydawanego przez Bolesława Druego. W opinii władz rosyjskich Piasecki dawał „pewną rękojmię skupienia wokół «Gazety Lub.» tych ludzi Polaków, którzy są za utożsamieniem się z tym, co rosyjskie”. Piasecki redagował w niej w okresie wzmoczonego ucisku narodowego, stojący na wysokim poziomie i cieszący się wzięciem wśród czytelników, „Dział Literacki i Artystyczny”, gdzie umieszczał swoje artykuły i prowadził stałą kronikę sceny lubelskiej. W poł. l. 90., na skutek ugodowej polityki Piaseckiego, dział kulturalny „Gazety Lub.” podupadł. W l. 1901—1903 na łamach pism wytoczył Piasecki gwałtowną i ostrą kampanię przeciw polskiej modernie teatralnej,

zwłaszcza dramatom Stanisława Przybyszewskiego, nie dopuszczając ich do repertuaru teatrów lubelskich. Od 30 XII 1905 r. z powodu stanu wyjątkowego w guberni lubelskiej „Gazeta Lub.” za „szkodliwy kierunek” została zawieszona, od maja na skutek rezygnacji Piasecki przestał być redaktorem.

Od 1901 r. związał się z wychodzącym od roku 1869 w Lublinie „K. Lub „. W 1. 1901—1902 ogłaszał w nim, cieszącą się popularnością, „Kronikę Lubelską”. Obok spraw gospodarczych i społecznych szczególne w niej miejsce zajmowała problematyka kulturalna miasta. W końcu listopada 1902 r. otrzymał zezwolenie na wydawanie i redagowanie w Lublinie tygodnika „Dziennik Lubelski Ogłoszeń i Telegramów”. Tygodnik ten, którego pierwszy numer miał się ukazać 1 I 1903, dopiero od 29 IV 1904 wychodził na ogół regularnie. W maju tego roku Piasecki odsprzedał prawo wydawania pisma Ignacemu Pietrzykowskiemu, właścicielowi litografii i typografii w Lublinie, i Julianowi Wyszczyńskiemu(?), dyrektorowi cukrowni w Kijanach koło Lublina, za sumę 500 rb. W 1906 r. w miejsce zawieszonych „Gazety Lub.” i „Gońca Lubelskiego” wydawał i redagował „Dz. Lub.”, jednak i to pismo po czterech numerach zostało zawieszone. Przez cały okres I wojny światowej Piasecki przebywał w Lublinie, na przełomie 1920—1921 r. wyjechał do Warszawy, gdzie prawdopodobnie zmarł.

PSB t. XXV s. 798—799 (A. K. Gromek, J. Skarbek); Z. Piasecki, Jubileusz „Gazety Lubelskiej” 1876—1901, „Gazeta Lub.” 1901 nr 284; „Gazeta Lub.” 1888—1905; „K. Lub.” 1901—1920; A. Wojtkowski, Z dziejów życia kulturalnego w latach 1864—1918, w: Dzieje Lublina, t. I, L. 1965 s. 324—327, 335; A. K. Gromek, Bibliografia prasy lubelskiej (1800—1939), w: Studia i materiały lubelskie, oprac. A. L. Gzella, A. Gromek, L. 1974, s. 29, 35, 54; A. Grychowski, Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich, L. 1974, s. 231, 264; R. Gerlecka, Z przeszłości kulturalnej Lubelszczyzny, L. 1978 s. 236—250; APL; Kancelaria Gubernatora Lubelskiego, Rep. 7, 1888 nr 22, t. 5—6, 9—14; Rep. 7, 1902 nr 284, k. 1—45; Komisja Województwa Lubelskiego, sygn. 1504.

Alina Gromek, Jan Skarbek

PIĄTKOWSKI STANISŁAW (1914—1988), prof. AM w Lublinie. Ur. 30 V w Hrubieszowie w rodzinie inteligenckiej, jako syn Antoniego i Marii z Grabskich. Po ukończeniu gimnazjum humanistycznego' im. A. Asnyka w Kaliszu, w r. 1933 rozpoczął studia wyższe na Wydz. Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego. Dyplom lekarza medycyny uzyskał na UW w styczniu 1940 r. i wkrótce rozpoczął pracę jako stażysta w Szpitalu

Miejskim Świątej Trójcy w Piotrkowie Trybunalskim. Od r. 1941 do 1944 prowadził Wiejski Ośrodek Zdrowia w Komicy, nieopodal Siedlec.

Od r. 1944 odbywał służbę w WP jako ordynator Oddziału Leczenia Zranień Kończyn Dolnych w 28 Szpitalu Lekko Rannych II Armii WP. Po zakończeniu działań wojennych objął służbę lekarza w IV Brygadzie Saperów w Poznaniu, a równocześnie pracował jako wolontariusz w Klinice Ortopedycznej Uniwersytetu Poznańskiego pod kierownictwem prof. Wiktora Degi. W r. 1945 rozpoczął pracę naukowo--dydaktyczną w Klinice Ortopedycznej w Poznaniu na stanowisku asystenta, następnie starszego asystenta, a od 1951 r. — adiunkta.

Od grudnia 1953 do sierpnia 1954 r. prowadził Oddział Ortopedyczno-Urazowy w Szpitalu PCK w Hyn-Nam w Korei Północnej. W grudniu 1954 r. został powołany do organizacji i prowadzenia Katedry i Kliniki Ortopedycznej w Lublinie.

W r. 1948 uzyskał stopień naukowy dr. medycyny, stanowisko doc. w r. 1955, tytuł prof. nadzwyczajnego w 1964 i prof. zwyczajnego w r. 1977.

W r. 1957 utworzył Ośrodek Badawczo-Konsultacyjny w Uzdrawisku Iwonicz, którym kierował do ostatnich dni swojego życia, wprowadzając nowoczesne elementy rehabilitacji. „Salus aegroti suprema lex” było jego dewizą i zawsze przypominał to swoim wychowankom.

Założyciel i wieloletni przewodniczący Lubelskiego Oddziału Polskiego Tow. Ortopedycznego i Traumatologicznego a następnie jego członek honorowy, przez wiele lat pełnił funkcję wiceprezesa, a w l. 1980—1982 prezesa ZG. Od 1948 do 1954 r. był sekretarzem redakcji oraz członkiem zespołu redakcyjnego czasopisma „Chirurgia Narządów Ruchu i Ortopedia Polska”. Był organizatorem i prezesem Lubelskiego Oddziału Towarzystwa Walki z Kalectwem i następnie jego honorowym prezesem.

Opublikował ponad 100 prac naukowych w czasopismach krajowych i zagranicznych. Był autorem francusko-polskiego słownika ortopedycznego, pod jego redakcją został przygotowany podręcznik dla studentów *Ortopedia, traumatologia i rehabilitacja* (W. 1990).

Fascynowała go zwłaszcza nauka i kultura francuska. Francuskie Tow. Ortopedyczne (SOFCOT) wysoko ceniło i uznawało naukowy dorobek prof. Piątkowskiego, odznaczając go honorowym członkostwem. Był członkiem korespondentem francuskiego czasopisma „Revue de Chirurgie Orthopedique”. Miał we Francji wielu przyjaciół.

Dążył do usamodzielnienia i wyodrębnienia ortopedii spośród dyscyplin chirurgicznych, wykazując równocześnie, że potrzeby społeczeństwa powinny być zaspokajane przede wszystkim poprzez działanie profilaktyczne, leczenie bezoperacyjne, zaopatrzenie ortopedyczne i rehabilitację. Rozwinął w Klinice, którą prowadził, główne kierunki działań w ochronie narządów ruchu. W ciągu lat nastąpiło wyodrębnienie niektórych działów klinicznych, cechujących się znacznym stopniem specjalizacji. Utworzył kompleksowo

działający Ośrodek Ortopedii Onkologicznej z pracownią histopatologiczną, graficzną i fotograficzną. Od początku działalności z pasją i uporem organizował Warsztaty Ortopedyczne, podkreślał przy tym stale, że zaopatrzenie ortopedyczne jest nieodzowną częścią leczenia ortopedyczno-rehabilitacyjnego.

Pomagał chorym i niepełnosprawnym dzieciom, organizował rozmaite formy leczenia pozaklinicznego, widząc w nim olbrzymie pole do rozwijania profilaktyki. Był rzecznikiem ścisłej więzi leczenia szpitalnego z leczeniem otwartym. Dla rozwijania i doskonalenia różnych form profilaktyki oraz leczenia wad i chorób narządów ruchu została wyodrębniona Klinika Ortopedii Dziecięcej.

Liczne opracowania badawcze Piątkowskiego z zakresu patomorfologii zniekształceń stóp wrażliwych były podstawą do współpracy ze Zjednoczeniem Przemysłu Ortopedycznego i producentami obuwia. Profesor był członkiem Rady Naukowej Centralnego Laboratorium Przemysłu Obuwniczego w Krakowie.

W okresie 30 lat kierowania Katedrą i Kliniką Ortopedii AM w Lublinie wykształcił i wychował wielu ortopedów, w tym 3 prof. Był promotorem 18 rozpraw doktorskich.

Pozostawił znaczący ortopedyczny ośrodek naukowo-dydaktyczny w Lublinie, z zespołem trzech Klinik, ich oddziałami, zakładami i poradniami. Jego uczeń (J. Kamiński) zorganizował Klinikę Ortopedii AM w Białymstoku.

Piåtkowski działał aktywnie we władzach Uczelni i organizacjach społecznych. Był prodziekanem, a w l. 1964—1966 dziekanem Wydz. Lekarskiego, następnie zaś prorektorem ds. klinicznych Uczelni od 1969 do 1972 r.

Uzyskał wysokie godności, odznaczenia i nagrody za wybitne osiągnięcia: Zasłużony Lekarz i Nauczyciel PRL, Honorowy Obywatel Lublina i Iwonicza, Zasłużony dla Lublina i Lubelszczyzny, Zasłużony dla Akademii Medycznej. Został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz innymi odznaczeniami, również jako żołnierz i lekarz II wojny światowej.

Synowie: Włodzimierz, dr socjologii, i Marek, artysta grafik, mieszkają w Lublinie.

Zm. 20 VIII; pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

PSB 1981 t. XXVI, s. 5—8; *Kto jest kim w polskiej medycynie. Informator biograficzny*, w. 1987 s. 514; *Wprowadzenie*, w: *Rehabilitacja medyczno-socjalna w onkologii narządu ruchu*, pod red. W. Degi, W. 1986 s. 5—6; J. Kozak, I. Woško, *Wspomnienie pośmiertne*, „Chirurgia Narządów Ruchu i Ortopedia Polska” 1989 nr 1 s. 75—77; archiwa rodzinne.

Józef Kozak, Ignacy Woško

PIOTROWSKI SZYMON TADEUSZ (1858—1918), bankowiec, dyr. banku, działacz społeczny, gospodarczy i oświatowy. Ur. 27 XII w Żulicach pow. Tomaszów, gub. lubelska, jako syn Feliksa, rządcy dóbr żulickich, i Joanny z domu Machatsch. Po ukończeniu Lubelskiego Gimnazjum Męskiego w 1878 r. studiował prawo na UW. Pracę zawodową rozpoczął w Banku Handlowym SA w Warszawie. 14 VI 1898 r. powołano go na dyr. utworzonego Oddziału tegoż banku w Lublinie w zakupionym do tego celu budynku przy ul. Kapucyńskiej 3. Nowa placówka kredytowa pod jego kierownictwem stała się jedną z głównych lubelskich instytucji finansujących gospodarkę, głównie rolnictwo i przemysł. Piotrowski rozwinął i dobrze zorganizował bank, zjednał mu wielu klientów, a sam, dzięki zaletom umysłu, energii i urzekającej życzliwości, zdobył szerokie uznanie i znaczny autorytet. Z myślą o rozbudowie banku nabył 2 sąsiadujące kamienice przy Krakowskim Przedmieściu 39. Równoległe z intensywną pracą zawodową prowadził szeroko zakrojoną działalność społeczną: owocnie współpracował z lokalnymi instytucjami socjalnymi i oświatowo-kulturalnymi. W l. 1903—1915 był honorowym radnym Magistratu, gdzie walczył z łapownictwem, piętnował biurokrację, dbał o sprawy miasta i mieszkańców, popierał gorąco walkę o polskie przedstawicielstwo we władzach i urzędach. W 1907 r. zaangażował się w akcję przedwyborczą do Dumy Państwowej, udzielając się w pracach Komitetu Miejskiego Wyborczego Zjednoczenia Narodowego. W marcu 1905 wybrano go do Zarządu Miejskiego Obywatelskiego, ale wyboru nie przyjął. Nie skorzystał również z oferty Miejskiego Komitetu Obywatelskiego, by stanąć na czele Sekcji Gospodarki Miejskiej. W czasie okupacji austriackiej, gdy przystąpiono do organizowania polskich władz miejskich, działał w Wydz. Żywnościowym Komitecie Ratunkowym przy Magistracie. W marcu 1916 r. władze austriackie powołały go na członka Rady Przybocznej, będącej instytucją doradczą przy komisarzu rządowym. Walnie przyczynił się wówczas do uporządkowania placu Litewskiego, budowy alei do miejskiego cmentarza, odnowienia pomnika Unii Lubelskiej ze składek publicznych.

Był członkiem Resursy Kupieckiej, Lubelskiego Towarzystwa Kredytowego, Zgromadzenia Kupców, Lubelskiego Tow. Dobroczynności, z ramienia którego opiekował się w l. 1906—1910 Szpitalem św. Jana, Lubelskiego Tow. Rolniczego (w l. 1905—1914), Tow. Popierania Kształcącej się Młodzieży, Tow. Macierzy Szkolnej, Lubelskiego Tow. Cyklistów. W 1903 r. pełnił funkcję prezesa Tow. Muzycznego, które jego skutecznym zabiegom zawdzięczało wyjście z trudności finansowych. Brał udział w organizacji Wystawy Rolniczo-Przemysłowej (1901), Wystawy Ogrodniczej (1908), był jej wiceprezesem i przemawiał na otwarciu w parku bronowickim, oraz w Zjeździe Higienistów Polskich, połączonym z wystawą w Lublinie (1908). Jako radny Magistratu otwierał Zjazd.

Obszarem szczególnego zainteresowania Piotrowskiego była działalność na polu kultury, oświaty i szkolnictwa. Duże są jego zasługi dla Szkoły Handlowej, którą otoczył nadzwyczajną opieką. Od 1905 r. był członkiem Tow. Pomocy dla Szkoły Handlowej, a w l. 1917—1918 jego prezesem. Z ramienia Zgromadzenia Kupców od 1904 został członkiem Rady Opiekuńczej szkoły, a w l. 1915—1918 objął funkcję jej prezesa. Niewątpliwą jego zasługą był postęp w budowie nowego pomieszczenia przy ul. Bernardyńskiej. Rada Opiekuńcza upoważniła go w październiku 1904 r. do pertraktacji z Kołem Architektów przy Warszawskim Oddziale Tow. Popierania Przemysłu i Handlu w sprawie konkursu na projekt budowy szkoły. W zgiełku rewolucji 1905—1906, gdy brakło środków na zakończenie budowy, wystarał się o kredyt w wysokości 20 tys. rb. z lubelskiego Banku Handlowego i Kasy Pożyczkowej Przemysłowców Lubelskich. 22 V 1917 r. na jego wniosek postanowiono zawiesić portrety A. i J. Vetterów w sali posiedzeń Rady Opiekuńczej a szkole nadano ich imię.

Należał do założycieli szkoły zawodowej, która powstała w 1914 r. pod nazwą Warsztaty Rzemieślnicze im. S. Syroczyńskiego w Lublinie. Razem ze Stanisławem Śliwińskim był generalnym pełnomocnikiem szkoły w przejęciu na jej rzecz nieruchomości подарowanych przez Stanisławę Syroczyńską i Stanisława Wessla. Szkoła uzyskała status średniej szkoły technicznej. Ruchliwość Piotrowskiego na polu oświatowym spowodowała, iż w 1915 r. wszedł do Rady Szkolnej Ziemi Lubelskiej i Miasta Lublina.

Piotrowski miał duży udział w powołaniu Biblioteki im. H. Łopacińskiego w Lublinie jako jeden z jej założycieli i wieloletni członek Tow. Biblioteki im. H. Łopacińskiego. Jako wieloletni prezes Koła Lubelskiego Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości zabiegał o utworzenie muzeum w Lublinie, które powstało w 1914 r. przy ul. Namiestnikowskiej 289 (dziś Narutowicza 4); został prezesem Tow. Muzeum Lubelskiego. Jego zasługą było uratowanie przed zniszczeniem cennych fresków kościoła Św. Trójcy na Zamku Lubelskim.

Zm. 23 V w Lublinie; pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (sekcja II rząd BC II, gr. 25). Był ożeniony z Zofią z Pinińskich (zm. 4 XI 1922 w Stróży), z którą miał córkę i syna.

Jednodniówka wykonana staraniem i siłami uczniów 8 kl. Szkoły Handlowej, L. 1927; „K. Lub.” z l. 1899—1919; Lublin w dokumencie 1317—1967, L. 1976 s. 176, 185 n.; „Para. Lub.” za l. 1904—1906; Sprawozdanie Lubelskiej Siedmioklasowej Szkoły Handlowej za pierwsze dwa lata jej działalności 1902/3 i 1903/4 r., L. 1905; Sprawozdanie Tow. pod nazwą Muzeum Lubelskie za r. 1915; Sprawozdanie z działalności czynnego przy Magistracie m. Lublina Wydziału Żywnościowego Miejskiego Komitetu Ratunkowego za czas od dn. 6 IX do 31X11915; Sprawozdanie z działalności Lubelskiego Komitetu Obywatelskiego za czas od 15 III do 31X1915, L. 1916 s. 19, 31; „Gazeta Lub.” 1901 nr 41, 122; „Głos Narodu” 1918 nr 124; „Z. Lub.” 1907 nr 8, 19, 21, 30, 33, 1918 nr 236; E. Barroux, Karta z dziejów ruchu społecznego w byłej guberni lubelskiej 1906—1914, L.

1924 s. 16; M. Gawarecka, *Dzieje Biblioteki im. H. Łopacińskiego w Lublinie*, w: *Hieronim Łopaciński i biblioteka jego imienia w Lublinie 1907—2957*, L. 1957 s. 131—134; K. Juszcakowa. M, *Kronika Technikum Energetycznego w Lublinie*, „Roczn. Ogn. Naucz, w Lub.” R. 4 : 1977 s. 284—285; C. Kępski, *Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności (1815—1952)*, L. 1990 s. 39; \. Kierek, *Rozwój Lublina w latach 1864—1914*, t. I, L. 1965 s. 295; Z. Landau, J. Tomaszewski, *Bank Handlowy w Warszawie S. A. Historia i rozwój 1870—1970*, W. 1970 s. 30; J. Marczuk, *Samorząd miasta Lublina w latach 1915—1918*, „Kw. Hist.” R. 86 : 1979 z. 2 s. 286; *Monografia szkolnictwa m. Lublina za czas od 1917 do 1927 roku, pod red. T. Wolskiego*, L. 1928, s. 10; K. Poznański, *Szkoły im. A. i J. Vetterów w Lublinie*, L. 1985 *passim*; *PSB t. XXVI z. 3 1981*; *W kręgu H. Łopacińskiego*, L. 1977 (fot.); A. Wojtkowski, *Z dziejów życia kulturalnego w latach 1864—1918*, w: *Dzieje Lublina*, t. I, L. 1965 s. 335; *AAN, Bank Handlowy w W. 298 z. Aren. Zespołu Szkół Ekonomicznych im. A. i J. Vetterów, Księga protokołów Rady Opiekunów, 1/16*; *APL, Magistrat M. Lublina w l. 1915—1918*, 215 k. 28—29, *Ks. duplikat akt urodzonych, zaślubionych i zmarłych w parafii rzymsko-katol. rzeplińskiej za rok 1858*, 53 s. 32, *Lubelskie Gimnazjum Męskie 1050—1056*; *Urząd Stanu Cywilnego w L., Akt zgonu Sz. T. Piotrowskiego, 1 228/1918*; *Zarząd Cmentarza Miejskiego w L., Rejestr zmarłych, 1918 poz. 48*.

Ryszard Orłowski

PŁODZIŃ STANISŁAW ks. (1913—1962), dziekan Wydz. Prawa Kanonicznego, prorektor KUL. Ur. 30 IV w Łysobykach pow. Radzyń Podlaski. Po ukończeniu miejscowej szkoły powszechnej, dalsze nauki pobierał w gimnazjum biskupim w Siedlcach. Świadectwo dojrzałości otrzymał w 1933 r., a następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Janowie Podlaskim. Studia filozoficzno-teologiczne ukończył w 1939 r. i przyjął święcenia kapłańskie. Do jesieni 1944 r. pracował w duszpasterstwie jako wikariusz, kolejno w Hodynowie, Jabłonie Łąckiej, Sarnakach, Parczewie i Kąkolewnicy oraz jako administrator w Jablecznej. Natychmiast po zakończeniu działań wojennych na terenach Podlasia i Lubelszczyzny przybył do Lublina i zapisał się na Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Jednocześnie podjął studia na Wydz. Prawa Kanonicznego. Specjalizował się w prawie rzymskim. W 1947 r. ukończył pierwszy z tych kierunków i został mianowany młodszym asystentem przy Katedrze Prawa Rzymskiego. W tym czasie dojeżdżał do Krakowa, gdzie na UJ przygotowywał rozprawę doktorską pod kierunkiem prof. Wacława Osuchowskiego oraz pełnił funkcję starszego asystenta przy Katedrze Prawa Rzymskiego. Brał udział w pracach zespołowych, przygotowujących wydanie źródeł do prawa rzymskiego wraz z ich tłumaczeniem na język polski. W r. 1948 na podstawie rozprawy „Lex Rhodia de iactu” uzyskał na UJ stopień dr. Potem objął wykłady z prawa rzymskiego na Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. W następnym roku został mianowany adiunktem przy Katedrze Prawa Kościelnego.

Praca dydaktyczna nie wypełniała wszystkich jego obowiązków, bowiem w tym czasie nawiązał współpracę z prof. Rafałem Taubenschlagiem w Instytucie Prawa Antycznego UW, rozszerzając swoją specjalizację na prawo grecko-rzymskiego Egiptu. Przygotował rozprawę hab. i ukończył wcześniej rozpoczęte studia na Wydz. Prawa Kanonicznego KUL, uzyskując

tu w 1953 r. stopień dr na podstawie rozprawy „Dowód z opinii biegłych w procesie kanonicznym”, napisanej pod kierunkiem prof. Aleksego Petraniego. Po doktoracie objął wykłady zlecone z prawa rzymskiego, a następnie prowadził je jako zastępca prof. i kierownik Katedry Prawa Rzymskiego. Wykładał historię starożytną studentom Sekcji Filologii Klasycznej KUL. 20 XII 1956 r. Centralna Komisja Kwalifikacyjna dla pracowników nauki przyznała mu tytuł naukowy doc. prawa rzymskiego.

Dnia 9 X 1954 r. przez Senat KUL został wybrany prorektorem. Funkcję tę, łącznie z funkcją dyrektora administracyjnego, pełnił do końca 1956 r. Był w tym czasie członkiem czynnym TN KUL i pełnił funkcję wiceprezesa TP KUL. Rozliczne zajęcia dydaktyczne oraz prace administracyjne i społeczne nie stanowiły dla ks. Płodzienia większej przeszkody w prowadzeniu badań naukowych. Swoje główne zainteresowania koncentrował wokół zagadnień prawa rzymskiego. Opublikował z tego zakresu m. in.: *Geneza i zakres pomocy prawnej w stadium procesowym sędziowskiego orzekania* („ZN KUL” 1958), *Dowód z opinii biegłych w procesie kanonicznym* (L. 1958), *Querela nullitatis jako środek odwoławczy od wyroków w prawie kanonicznym* (L. 1959). Zajmował się nie tylko prawem rzymskim, ale też wpływami na inne prawodawstwa, a zwłaszcza na prawo kanoniczne. Ponadto był wytrawnym klasykiem. Ogłosił drukiem następujące prace z tego zakresu: *The origin and competence of the practor xenikon* („The Journal of Juristic Papyrology” 5/1951), *Egzekucja sądowa w prawie grecko-rzymskim Egiptu* („Sprawozdania TN KUL” 9/1958), *Lex Rhodia de iactu* (L. 1961).

W 1961 r. został wybrany dziekanem Wydz. Prawa Kanonicznego KUL. Na tym stanowisku trwał do dnia niespodziewanej śmierci, która nastąpiła 25 III.

S. Kamiński, Wspomnienie pośmiertne, „ZN KUL” 1962 nr 3 s. 141—144; A. Petrani, Ks. Stanisław Płodeń, „RTK” 1963 s. 9—11; Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969 passim; P. Hemperek bp., Płodeń Stanisław (1913—1962), w: Polscy kanoniści. Wiek XIX i XX, cz. 2, W. 1981 s. 116—118; AKUL, akta personalne sygn. 343.

Jan Ziólek

POL (POHL, POLL, POL VON POLLENBURG) WINCENTY TERCENCJUSZ JAKUB (1807—1872), poeta, geograf, prof. UJ. Ur. 20 IV w Lublinie, syn Franciszka Ksawerego Pohla (Polla), prawnika wywodzącego się z osiadłej na Warmii rodziny niemieckiej, oraz Eleonory Longchamps de Berier, pochodzącej z osiadłej we Lwowie rodziny kupieckiej pochodzenia francuskiego. Ojciec, właściciel (od 1804 r.) folwarku Firlejowszczyzna pod Lublinem (obecna ulica Łęczyńska), radca Sądu Apelacyjnego Galicji Zachodniej z siedzibą

w Lublinie, opuścił wraz z rodziną Lublin w 1809 r., ewakuując się z administracją austriacką do Lwowa.

Po ukończeniu w 1822 r. gimnazjum we Lwowie rozpoczął studia na tamtejszym Uniwersytecie (wstępny kurs filozofii), przerwane już w 1823 r. ze względu na trudności materialne (po śmierci ojca). Po krótkim pobycie w liceum jezuickim w Tarnopolu (1822/1823) ponownie podjął naukę na wstępnym kursie filozofii na Uniwersytecie Lwowskim, który ukończył dopiero w 1827 r. Słabe wyniki na świadectwie uniemożliwiły mu podjęcie studiów prawniczych. W 1828 r. podjął na krótko pracę praktykanta sądowego. Z tego okresu pochodzą jego pierwsze utwory prozatorskie (*Z klasztoru*) i poetyckie (*Henryk*). W 1829 r. zdał na Uniwersytecie Lwowskim dodatkowe egzaminy z pedagogiki i estetyki, co umożliwiło mu w 1830 r. złożenie egzaminów na stopień „studenta aktualnego” na Uniwersytecie Wileńskim. Prawdopodobnie z końcem 1830 r. uzyskał tam posadę „zastępcy nauczyciela języka niemieckiego”. Włączył się wówczas w działalność powstańczą miejscowej młodzieży. W końcu 1831 r. opuścił Wilno wraz z oddziałem akademików. Brał udział w potyczkach pod Bałabanami i Węgielka. Po rozproszeniu oddziału dołączył do korpusu gen. Chłapowskiego, służąc w stopniu podchorążego. Po ataku na Szawle, awansowany przez gen. Giełguda do stopnia podporucznika, pełnił obowiązki adiutanta brygady. 15 lipca wraz z oddziałem gen. Rohlanda przekroczył granicę pruską, gdzie został na dwa miesiące internowany. Dużo podróżował, m. in. w sprawach internowanych, do Wielkopolski, Królewca, Lipska oraz jako wysłannik gen. Bema do Drezna i Paryża (w Łukowie pod Poznaniem i w Dreźnie spotkał się z Mickiewiczem). Podczas podróży do Galicji w 1832 r. zbliżył się do prezesa Komitetu Patriotycznego Ksawerego Krasickiego. Przystąpił do tajnego Związku „Dwudziestu Jeden”. W Galicji pozostał na dłużej, wiążąc się z ośrodkami spiskowymi. Przebywał m. in. w majątkach Krasickich i Sanguszków. W 1835 r., ukrywając się przed represjami przeciw spiskowcom, podjął pracę urzędnika w hamerni w Kuźnicach pod Zakopanem, gdzie rozpoczął badania meteorologiczne i geograficzne nad Tatrami. Wrażenia z tego okresu upamiętnił w *Podróży do Tatr* (1835) i *Obrazach z życia i podróży* (1846). Powróciwszy do Galicji Wschodniej zatrzymał się m. in. w Zagórzanach koło Gorlic, gdzie powstała *Pieśń o ziemi naszej* (wyd. 1843). W maju 1836 r. przyjął posadę administratora dóbr Krasickiego w Kalenicy w Sanockiem, gdzie napisał większość utworów o tematyce górskiej, a także pierwsze prace z dziedziny etnografii i geografii Polski. W 1839 r. zamieszkał w Lesku, wędrując po Karpatach, gdzie prowadził obserwacje meteorologiczne i geologiczne. W następnym roku na krótko zamieszkał w ofiarowanym mu przez Tadeusza Skrzyńskiego folwarku Glinik (nazwanym przez Pola Mariampol) pod Gorlicami, skąd udał się do Lwowa. Odbył liczne wycieczki w Karpaty Wschodnie. W 1841 r. uzyskał od władz policyjnych we Lwowie zawieszenie nadzoru policyjnego i paszport umożliwiający podróże zagraniczne. Na wiosnę 1845 r. jako wysłannik Galicyjskiego Tow. Gospodarczego udał się w kilkumiesięczną podróż po Austrii. Podejrzany o uczestniczenie w przygotowaniu akcji

powstańczej 1846 r., został przejściowo aresztowany, lecz z braku dowodów uwolniony, a śledztwa zaniechano. W czasie, spowodowanego najściem chłopów, pożaru dworu w Polance pod Krosnem, gdzie przejściowo zamieszkiwał w majątku Tytusa Trzecielskiego, spłonął niemal cały jego dotychczasowy dorobek piśmienniczy, w tym pełny rękopis *Geografii i etnografii Polski*.

Powróciwszy do Lwowa był w l. 1847—1848 redaktorem „Biblioteki Naukowego Zakładu im. Ossolińskich”. Mimo iż w trakcie Wiosny Ludów zachował postawę umiarkowaną, zagrożony wydaleniem policyjnym opuścił Lwów, udając się do Wiednia, skąd w listopadzie 1849 r. przyjechał do Krakowa, powołany na stanowisko prof. w UJ, gdzie objął nowo utworzoną Katedrę Geografii Powszechnej, Fizycznej i Porównawczej. W styczniu 1850 r. Wydz. Filozoficzny UJ nadał mu stopień dr (prawdopodobnie honorowy). W styczniu 1851 r. za brak lojalności wobec rządu został zdymisjonowany, a jego katedra zlikwidowana. Pozostając w trudnych warunkach materialnych zajął się twórczością literacką. Powstały wówczas m. in. *Wit Stwosz* (Wiedeń 1857), kolejne z cyklu *Pamiętniki J. P. Benedykta Winnickiego* (Petersburg 1853—1855), *Przygody J. P. Benedykta Winnickiego* (W. 1851), *Hohort* (Kr. 1855). W trakcie podróży po Galicji Wschodniej w 1857 r. napisał *Pieśń o domu naszym* (L. 1866). Po licznych interwencjach cenzorskich i poprawkach autora, utwór ten, znacznie już zmieniony, mógł ukazać się w zaborze rosyjskim jako *Pieśń o ziemi naszej* (W. 1859). W 1858 r. przebywał krótko w Lublinie. Witano go owacyjnie, a z inicjatywy Kajetana Suffczyńskiego i bp. W. Baranowskiego zawiązał się Komitet Obywatelski, gromadzący fundusze na wykupienie i ofiarowanie poecie (jako daru narodowego) dworku i folwarku Firlejowszczyzna, zakupionego w 1804 r. przez ojca poety, a następnie sprzedanego. Na czele Komitetu stanął bp Baranowski. On też ufundował tablicę ku czci poety w katedrze lubelskiej. Dworek zakupiono w 1860 r. i przekazano formalnie na rzecz córki poety Julii Pol. Ponownie sprzedany został w 1879 r., kilka lat po śmierci poety.

Powróciwszy do Lwowa, a następnie Krakowa nadal czynnie uprawiał działalność naukową i publicystyczną. W 1867 r. wykładał geografję w Muzeum Techniczno-Przemysłowym w Krakowie, czynnie działał w Tow. Naukowym Krakowskim. W 1869 r. wydał *Obrazy z życia i natury. Północny wschód Europy* (Kr. 1869—1870). Bezskutecznie (mimo poparcia władz UJ) starał się o przywrócenie mu Katedry Geografii na Uniwersytecie. W maju 1872 r. został natomiast wybrany członkiem czynnym Wydz. Filologicznego Akademii Umiejętności.

Zm. 2 XII w Krakowie. Pochowany został na cmentarzu Rakowickim, skąd w październiku 1881 r. jego prochy przeniesiono do krypty zasłużonych na Skałce. Z małżeństwa zawartego w 1837 r. z Kornelią z Olszewskich (1810—1855) miał syna Janusza (zmarł w niemowlęctwie), Wincentego Ferrariusza (1839—1916), prawnika i publicystę, córki Julię (ur. 1840) i Zofię (ur. 1841) oraz synów Władysława (zmarł w dzieciństwie) i Stanisława

(agronoma). Ponownie ożeniony (w 1871 r.) z Anielą z Perraudów primo voto Rościszewską (ok. 1837—1874).

W 1972 r. po przeniesieniu dworku Pola z ul. Łączyńskiej na Kalinowszczyznę otwarto w nim muzeum biograficzne poety, w którym zgromadzono wiele pamiątek. Izbę pamięci Pola zorganizowano także w 1977 r. w Gdańsku-Sobieszynie.

PSB t. XXVIII s. 255—263; Nowy Korbut, t. 9, W. 1972 s. 40—57; Literatura polska. Obraz encyklopedyczny, t. 2 W. 1985; W. Poi, Pamiętniki, oprac. K. Lewicki, Kr. 1960; H. Barycz, Wincenty Poi jako profesor geografii na Uniwersytecie Jagiellońskim, Kr. 1949; K. Zawistowicz-Adamska, Wincenty Poi badacz kultury ludowej, W. 1966; W. Baszyńska, Wincenty Poi (1807—1872), „Biblioteczna Służba Informacyjna Województwa Lubelskiego” 1967 z. 1 s. 65—7(1); A. L. Gzella, W stulecie śmierci Wincentego Pola otwarto muzeum biograficzne, „Kurier Lub.” 1972 nr 284; J. Rosnowska, Dzieje poety, wyd. 2, W. 1973; S. Majchrowski, Wincenty Poi. Szkic biograficzny, L. 1982; W. Wojtysiak, Dworek Wincentego Pola, L. 1985; A. Poi, Nieco uzupełnień do biogramu Wincentego Pola, „Studia Historyczne” 1987, z. 1 s. 131—138; M. Dobosiewicz, W małym dworku, „Dz. Lub.” 1992 nr 129; W. Bieńkowski, Wincenty Poi jako etnograf, „Studia i Materiały Lubelskie” t. 13 : 1988, L. 1901 s. 135—192; B. Fruga, Dworek to była pewna filozofia przestrzeni, sposób życia.....Gazeta w Lublinie” 1992 nr 181.

Tadeusz Radzik

POMARAŃSKA FELIKSA (1925—1995), historyk, archiwista. Ur. 21 V we wsi Deszkowice (woj. zamojskie), w rodzinie chłopskiej; córka Pawła i Anny z domu Żuk. Miała dwoje rodzeństwa. Szkołę średnią ukończyła w Szczebrzeszynie. Studiowała historię na KUL, uzyskując stopień magistra w 1951 r. Już podczas studiów pracowała (jako stypendystka) w bibliotece Zakładu Historii, gdzie pozostała do marca 1952. Później, jak napisała, „sytuacja życiowa zmusiła mnie do podjęcia pracy w dziedzinie nie związanej z moimi studiami, umożliwiającej jednak szybką stabilizację”. Została kierownikiem zakładów usługowych w Rzemieślniczej Spółdzielni Pracy w Lublinie (1952—1966). Nie zamierzała jednak trwale z nią się wiązać. W 1966 r. ukończyła dwuletni korespondencyjny kurs dla pracowników bibliotek powszechnych, ale nie wykorzystwała świeżo nabytych umiejętności, bowiem od 1 II 1967 r. podjęła pracę w WAP w Lublinie na stanowisku archiwisty. Podstawy teoretyczne zdobyła na kursie archiwalnym zorganizowanym w 1968 r. przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych. Doświadczenie praktyczne wzbogacała w codziennej pracy, uzyskując kolejne awanse aż do nominacji na kustosza w 1985 r. Mimo przejścia na emeryturę z początkiem następnego roku, pracowała w Archiwum na pół etatu do marca 1994 r.

Zajmowała się porządkowaniem i inwentaryzacją akt instytucji gospodarczych z XIX—XX w.: banków, spółdzielni i ich związków, przedsiębiorstw przemysłowych. W efekcie powstały

inwentarze wielu zespołów akt, a także artykuł *Materiały źródłowe do dziejów przemysłu cukrowniczego w Lubelskiem przechowywane w zasobie Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lublinie i Powiatowego Archiwum, Państwowego w Zamościu* („Archeion” t. LVIII : 1973 s. 28—40). Osiągnęła liczące się wyniki w nadzorze nad narastającym zasobem archiwalnym, wizytując archiwa zakładowe instytucji, czuwając nad właściwym zabezpieczeniem przechowywanych w nich akt, które z czasem miały wpłynąć do zasobu archiwum państwowego. Przez wiele lat przewodniczyła komisji oceny materiałów archiwalnych, której głównym zadaniem była kontrola prawidłowości brakowania akt w archiwach zakładowych, opiniowanie instrukcji kancelaryjnych i archiwalnych oraz wykazów akt wykorzystywanych w pracy biurowej wielu zakładów pracy. Nabytym doświadczeniem dzieliła się zarówno z młodymi pracownikami archiwum, jak też współpracując z zespołem naukowo-badawczym powołanym przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych w Warszawie, zmierzającym do określenia kryteriów selekcji jednostek organizacyjnych, których akta kwalifikują się do wieczystego przechowywania ze względu na ich wartość źródeł historycznych. Sprawowała nadto merytoryczną opiekę nad pracą oddziałów terenowych lubelskiego archiwum: w Chełmie, Kraśniku, Łukowie i Zamościu.

Poczynając od 1980 r. przez kilka lat była kierownikiem i wykładowcą Korespondencyjnego Kursu Archiwalnego, organizowanego przez Zakład Doskonalenia Zawodowego w Poznaniu przy AP w Lublinie dla pracowników archiwów zakładowych. W r. 1981/1982 prowadziła zajęcia dydaktyczne w Policealnym Studium Zawodowym przy Zespole Szkół Ekonomicznych A. i J. Vetterów w Lublinie, kształcącym młodzież w zawodzie technika archiwisty.

Angażowała się w pracę społeczną, działalność związkową: przez wiele kadencji była przewodniczącą rady zakładowej w archiwum. Od 1976 r. czynnie włączyła się do pracy Lubelskiego Oddziału PTH, sprawując funkcję sekretarza komisji rewizyjnej (1978—1982), a następnie jej przewodniczącej (1982—1985).

Odnaczona honorowymi odznakami: „Zasłużony Działacz Kultury” (1978), „Za Zasługi dla Lubelszczyzny”, „Za Zasługi dla Archiwistyki” (1919), „Złotą Odznaką ZNP” (1980), „Zasłużony dla Lublina” (srebrna, 1984).

Zm. nagle 5 II (chorowała na serce). Pochowana na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie.

Akta osobowe w Archiwum Państwowym w Lublinie; G. Suszycka-Tomkiewicz, *Wspomnienie o Pani Feli Pomarańskiej*, „Dz. Lub.” 1995 nr 32.

Maria Trojanowska

POPŁAWSKI MIECZYŚLAW STANISŁAW (1893—1946), prof. filologii klasycznej KUL. Ur. 20 XII w Odessie w rodzinie Hipolita i Apolonii ze Zbrożków. W r. 1912 ukończył średnią szkołę w Petersburgu. W l. 1912—1918 odbywał studia na Wydz. Historyczno-Filologicznym petersburskiego uniwersytetu, pod kierunkiem profesorów Tadeusza Zielińskiego i Michała Rostowcewa. W 1918 r. podjął pracę w dziale muzealnym Komisariatu Oświaty w Petersburgu, ale wiosną roku następnego wyruszył do Polski. W trakcie tej podróży, 14 VI 1919 r. został aresztowany i uwięziony przez bolszewików. 8 X udało mu się zbiec z więzienia, a 13 X 1919 r. pojawił się w Lublinie. Został zatrudniony w KUL w charakterze lektora języków: greckiego i łacińskiego. W sierpniu 1920 r. zaciągnął się jako ochotnik do jazdy mjr. Jaworskiego, ale 20 XI 1920 r. wziął bezterminowy urlop z wojska i osiadł na stałe w Lublinie. Wobec zagubienia w trakcie ucieczki z Rosji dokumentów, a zwłaszcza dyplomu ukończenia studiów uniwersyteckich, kariera naukowa Popławskiego stanęła pod znakiem zapytania. Jednakże poręczenie prof. Zielińskiego umożliwiło mu złożenie i obronę rozprawy doktorskiej. W 1923 r. Popławski został zastępcą prof. filologii klasycznej w KUL, w 1929 — prof. 'nadzwyczajnym, a w 1933 — zwyczajnym. Dwukrotnie, w l. 1933/1934 i 1944/1945, pełnił funkcję dziekana Wydz. Nauk Humanistycznych KUL. W ciągu wielu lat pracy był jedynym prof. filologii klasycznej w tym uniwersytecie; tylko w l. 1930—1939 miał kolegę — Jerzego Manteuffla.

Popławski przybył już z Petersburga z ukształtowanymi zainteresowaniami, a były one bardzo szerokie. Obejmowały całość wiedzy o starożytności, problemy współczesnej kultury i literatury. Pracował nad rzymskimi zwyczajami dotyczącymi wojny, prowadził badania porównawcze religii greckiej i rzymskiej. Drugi dział zainteresowań — to literatura rzymska na szerokim tle historycznym. Osobne zainteresowania Popławskiego dotyczyły okresu Cezara i Augusta. Opracował antologię literatury greckiej i rzymskiej. W latach wojny i tuż po niej pracował nad postępem i rozwojem astronomii i nauk fizyko-matematycznych w starożytnej Grecji. Prowadził wykłady z historii starożytnej. Przygotował m. in. rozprawę dotyczącą historii cesarstwa rzymskiego, liczącą w rękopisie 1500 stron, oraz monografię o Liwiuszu. Jest autorem 40 prac opublikowanych i 19 pozostających w rękopisie, przechowywanych w Bibliotece KUL. Był współpracownikiem Komisji Filologicznej PAU oraz od 1927 r. czynnym członkiem TPN w Lublinie, członkiem TN KUL, w l. 1934—1939 jego sekretarzem generalnym, członkiem Tow. Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego (prezes w l. 1935—1945), PTFil. Był też członkiem Tow. Tatrzańskiego. Został odznaczony Krzyżem Oficerskim Polonia Restituta.

W czasie wojny więziony przez kilka miesięcy przez Niemców, następnie zwolniony, pracował w PCK. 8 X 1946 Rada Wydz. Humanistycznego UW zwróciła się do niego z prośbą o objęcie stanowiska zastępcy prof. historii starożytnej. Popławski propozycję przyjął,

ale choroba płuc przeszkodziła mu w podjęciu obowiązków na obu zresztą uniwersytetach. W testamencie wszystkie swoje ruchomości zapisał KUL. Zm. 28 XII w sanatorium w Otwocku.

J. Królikowski, Mieczysław St. Popławski ur. 1893, um. 1946, „Eos” 1947 z. 2, s. 114—128; J. Kleiner, M. S. Popławski, „Gazeta Lub.” 1947 nr 3; tenże, M. S. Popławski, „TP” 1947 nr 8; M. Plezia, O prof. Popławskim, „Meander” 1947 z. 6, s. 301—307; J. Kleiner, Sp. prof. Mieczysław Popławski, „Kurier Lub.” 1948 nr 8; J. Kuranc, Wspomnienie o śp. prof. M. Popławskim, „RH” 1968 z. 3, s. 23—26; J. Niemirska-Pliszczyńska, Twórczość naukowa i artystyczna śp. M. Popławskiego w czasie ostatniej wojny, „RH” 1968 z. 3 s. 27—30; Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, L. 1969, passim; Katolicki Uniwersytet Lubelski. „Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni, red. G. Karolewicz i in., L. 1992, passim; AKUL, Akta osobowe, sygn. 44.

Ewa M. Ziółek

PRUSKI JAN KAROL (ok. 1778—1823), drukarz, wydawca, działacz społeczny i kulturalny. Brak bliższych danych biograficznych. Nie znane są data i miejsce urodzenia, brak wiadomości o pochodzeniu, okresie młodości, wykształceniu ogólnym i zawodowym, rodzinie, nie można ustalić dokładnego adresu jego firmy. Źródła dotyczące Pruskiego i jego działalności są skąpe, sprzeczne, wątpliwe. Zachowały się jedynie druki tłoczone w jego oficynie, choć, z pewnością, nie wszystkie. Wg Jerzego Samuela Bandtkiego Pruski przybył do Lublina z Zamościa, gdzie w r. 1810 wydrukował *Wybór modlitw, czyli mowę serca prawdziwego czciciela najwyższego twórcy* oraz Wincentego Grzymały *Mowę w dzień uroczysty...* Być może on sam albo jego krewny uczył języka polskiego, łacińskiego i arytmetyki w r. 1811 w szkole wydziałowej zamojskiej, przeniesionej pod koniec tego roku do Szczebrzeszyna. W 1811 r. za 400 złp wydzierżawił w Lublinie drukarnię trynitarскую i rozpoczął działalność typograficzną. W tym roku ukazały się J. Owidzkiego *Spostrzeżenia, uwagi i myśli obywatela w zaciszu domowym przyszedłemu sejmowi podane*. Kiedy w r. 1813 sprowadził swój warsztat drukarski z Zamościa do Lublina, zrzekł się dzierżawy drukarni trynitarской, zachowując jednak na parę lat przywilej tłoczenia druków rządowych, przysługujący dotąd drukarni trynitarской. Osiedliwszy się w Lublinie starał się o założenie drukarni rządowej w Siedlcach. Władze departamentu siedleckiego uwzględniły jego prośbę z 17 II 1812. Używał niekiedy tytułu „właściciel Drukarni Departamentowych w Lublinie i Siedlcach”. Oficyna siedlecka tłoczyła głównie druki rządowe.

Przyjaźnił się z Klemensem Urmowskim, sędzią Trybunału Cywilnego Departamentu Lubelskiego, który prawdopodobnie namówił go do zamieszkania w Lublinie. Urmowski pełnił rolę radcy prawnego firmy Pruskiego, często wspierał go finansowo. Z lubelskiej oficyny Pruskiego wyszło kilkadziesiąt druków, m. in. były to sprawozdania szkół średnich w Lublinie, Szczebrzeszynie i Chełmie, regulaminy i statuty lubelskich stowarzyszeń

społecznych, jak: dobroczynności, rolniczego i naukowego, sztuki teatralne, zbiorki poezji, książki dewocyjne, podręczniki szkolne oraz druki okolicznościowe, w tym sporo o charakterze politycznym. Do najpoważniejszych jego osiągnięć typograficznych zaliczyć należy *Almanach Lubelski na rok 1815 dla amatorów literatury ojczyznej*, wydany i zredagowany przez Klemensa Urmowskiego, ozdobiony sztychami Leona Urmowskiego. Obok utworów m. in. Klemensa Urmowskiego, Kantorbergo Tymowskiego, Franciszka Morawskiego znalazł się tutaj *Opis historyczno-malarski departmentu lubelskiego* Kazimierza Puchały, pierwszy przewodnik po woj. lubelskim. Z inicjatywy K. Urmowskiego wydawał dwa razy w tygodniu pierwsze lubelskie czasopismo rolnicze „Dostrzegacz Ekonomiczny i Polityczny Lubelski” (1 IV—9 IX 1816). Ukazywały się w nim traktaty o charakterze teoretycznym, przeznaczone dla ziemian, wiadomości zagraniczne i krajowe, rzadziej lubelskie. W czerwcu 1817 r. jego kontynuacją był „Pamiętnik Gospodarczy i Naukowy Lubelski”. Czasopisma te nie wzbudziły jednak większego zainteresowania i naraziły Pruskiego na znaczne straty materialne. Większym powodzeniem cieszył się *Polski, Ruski i Astronomiczno-Gospodarski Kalendarz...*, który tłoczył w l. 1815—1823. Był nakładcą większości swych druków, niektóre tylko finansował Kazimierz Szczepański. Brał czynny udział w życiu kulturalnym i społecznym miasta. Był członkiem loży masońskiej „Wolność Odzyskana”, do której należeli najwybitniejsi mieszkańcy ówczesnego Lublina z Klemensem Urmowskim i Andrzejem Smolikowskim na czele. Był również członkiem Tow. Dobroczynności. Dla tych organizacji wykonywał druki okazjonalne, nielicznie zachowane do naszych czasów.

Zm. 3 IV w Lublinie; nie wiadomo, gdzie został pochowany. Był bezdzietny. Po jego śmierci firmę lubelską prowadziła wdowa Joanna, która w r. 1824 wyszła ponownie za mąż za Walentego Mierzejewskiego i przekazała mu prowadzenie drukarni.

Krewny Pruskiego prowadził prawdopodobnie od ok. 1819 r. oficynę siedlecką i obok druków rządowych i akcydensowych wydrukował parę sprawozdań miejscowej szkoły średniej, a podczas powstania w grudniu 1830 r. — nr 1 czasopisma „Patriota Polski”.

PSB t. XXVIII s. 593—594 (M. Adrianek, bibliogr.); M. Welna-Adrianek, *Z dziejów lubelskiej grafiki. W sto pięćdziesiątą siódmą rocznicę śmierci Leona Urmowskiego*, Annales UMCS sec. F, vol. XXIII/XXIV, 1968/1969 s. 105—106; D. Dziubicka, *Drukarnia Jana Karola Pruskiego i jego sukcesorów (1811—1838)*, w: *Studia z dziejów drukarstwa i księgarstwa w Lublinie w XIX i XX wieku*, pod red. B. Szynclera, L. 1988 s. 93—100; Akta Kancelarii Katedry w Lublinie, Księga Akt Cywilnych. Zejścia w Parafii Kolegiaty Lubelskiej nr 194, k. 69.

Mieczysława Adrianek

PTASINSKI CECYLIAN JÓZEF KAROL (1901—1948), nauczyciel, prawnik, działacz społeczny i gospodarczy, dyr. Izby Rzemieślniczej w Lublinie, poseł na Sejm RP. Ur. 18X1 w Seroczynie w pow. siedleckim, syn Józefa, organisty w Seroczynie, i Anieli Skalskiej. W 1918 r. ukończył Gimnazjum Męskie im. Hetmana S. Żółkiewskiego w Siedlcach. Jako uczeń działał w POW. Na początku listopada 1918 r. uczestniczył w rozbrajaniu Niemców. Od 1918 do 1920 r. służył w 22 pp. W 1920 r. podjął studia prawnicze na UW, które od r. 1923 kontynuował systemem zaocznym, otrzymując dyplom magistra prawa (1927). Po uzyskaniu kwalifikacji pedagogicznych był nauczycielem szkół powszechnych w pow. siedleckim: od 1 II 1923 do 31 VII 1923 r. w Pogonowie, od 1 VIII 1923 do 9 III 1925 r. w Kotuniu, od 10 III 1925 do 30 IX 1929 r. w Siedlcach. 3 VIII 1927 r. Rada Miejska w Siedlcach wybrała go ławnikiem Magistratu. Godność tę pełnił do 28 II 1929 r., kierując Wydz. Gospodarczym. Przez wiele lat rozwijał działalność w ZNP Szkół Powszechnych. Od 1927 r. sympatyzował ze Związkiem Naprawy Rzeczypospolitej, a w roku następnym wstąpił do BBWR.

Od 1 X 1929 do 1 IV 1939 r. zajmował stanowisko dyr. Izby Rzemieślniczej w Lublinie. Prowadził tu jednocześnie szeroką działalność naukowo-badawczą i wydawniczą, związaną z rozwojem rzemiosła w Polsce. Ogłosił kilka prac o dużej wartości naukowej i przydatności praktycznej, m. in.: *Rzemiosło w Polsce współczesnej* (L. 1934), *Prawo rzemieślnicze* (L. 1931), *Struktura zawodów drobnoprzemysłowych. Według spisu z dnia 9XII1931 r.* (L. 1938). Jego referat *O zmiany życiowe w prawie ustrojowym rzemiosł*, wygłoszony 24 VI 1937 r. na posiedzeniu komisji powołanej przez ministra przemysłu i handlu oraz opublikowany (L. 1937), stał się podstawą do opracowania projektów ustaw dotyczących rzemiosła. W 1939 r. przygotował do druku „Studium o rozmiarach, strukturze, wytwórczości i rozmieszczeniu rzemiosł w województwie lubelskim”. Rozprawa ta ze względu na wybuch wojny nie ukazała się (mps znajduje się w zbiorach rodzinnych).

Jednocześnie prowadził działalność polityczną jako kierownik Sekretariatu Wojewódzkiego BBWR w Lublinie. Z ramienia tej partii od 19 XII 1934 do 1 IV 1939 r. był członkiem Rady Miejskiej Lublina, aktywnie uczestniczył w pracy Komisji Finansowo-Budżetowej. Był również członkiem Rady Naczelnej Związku Miast Polskich. W 1930 r. kandydował do Sejmu III kadencji z listy państwowej BBWR, lecz mandat poselski uzyskał dopiero 18 III 1932 r. Do 1935 r. zasiadał w klubie parlamentarnym BBWR. Po utworzeniu OZN, 11 IV 1937 r. został wybrany sekretarzem, a później wiceprezesem Zarządu Miejskiego w Lublinie i jako kandydat tej organizacji ubiegał się o mandat do Sejmu V kadencji (1938), lecz bez powodzenia. 3 VII 1939 r. powrócił do Siedlec i tego dnia objął stanowisko naczelnika Wydziału Społecznego w Zarządzie Miejskim.

Jako sierżant WP brał udział w wojnie obronnej 1939 r. (m. in. w obronie Warszawy), dostał się do niewoli niemieckiej. Po kilku miesiącach przymusowej pracy na terenie Prus Wschodnich został na krótko przewieziony do Dortmundu, a następnie osadzony przez

Niemców w obozie jenieckim w Essen. Po wyzwoleniu obozu w 1945 r. działał na terenie Westfalii jako obrońca Polaków sądzonych tam za zarzucane im przestępstwa polityczne. Do kraju powrócił 1 VIII 1947 r. i osiadł w Szczecinie, gdzie od 1 IX 1947 do 1 VIII 1948 r. pracował jako dyr. tamtejszego Zakładu Doskonalenia Rzemiosła. W tym okresie był organizatorem Centrum Doskonalenia Rzemiosła w Szczecinie. Zm. 1 VIII w Szczecinie; pochowany został na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. W małżeństwie z Zofią z Kucharków, zawartym w lutym 1925 r., miał córki: Marię (1925—1987), zamężną Kozyrską, prokuratora Prokuratury Wojewódzkiej w Lublinie, i Krystynę (ur. 1926), zamężną Stańczuk, urzędnika w Centralnym Urzędzie Geologii w Warszawie.

Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej, red. J. M. Majchrowski, W. 1994 s. 406 (tu błędna data ur.: 17 XI oraz błędna data zgonu: 2 VIII); „Dziennik Zarządu m. Lublina” 1935-1939; „Lubelski Dziennik Wojewódzki” 1939 nr 8 s. 125; Skład osobowy Sejmu RP w dniu 25 stycznia 1935 r., W. 1935; VIII Sprawozdanie Izby Rzemieślniczej w Lublinie za rok 1937, L. 1938; K. Świtalski, Diariusz 1919—1939, W. 1992 s. 294; Dzieje Lublina, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 182; E. Horoch, Działalność społeczno-polityczna Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem na Lubelszczyźnie 1928—1935, L. 1974 s. 183—184 (mps pracy doktorskiej w Bibliotece Głównej UMCS); tenże, Udział BBWR w wyborach do Sejmu i Senatu na Lubelszczyźnie w 1930 r., „Annales UMCS” sec. F vol. XXIX 1974 s. 271; J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina, L. 1984 s. 111, 269, 277; Zbiory rodzinne w posiadaniu wnuczki Cecylii Kozyrskiej, lekarza z Lublina; Informacje córki Krystyny Stańczuk z Warszawy.

Józef Marczuk

PUŁAWSKI RAFAŁ ZYGMUNT (1901—1931) — wybitny konstruktor samolotów myśliwskich. Ur. 24 X w Lublinie, syn Wojciecha i Kazimiery z Szumiłów. Puławscy mieli czworo dzieci: Zygmunta, Marię, Zdzisława i Kazimierza. Ojciec pracował jako robotnik w Fabryce Maszyn Rolniczych M. Wolski w Lublinie. W 1911 r. rozpoczął naukę w Szkole Handlowej Męskiej A. i J. Vetterów w Lublinie. Ukończył ją 13 VI 1920 r. W latach szkolnych należał do harcerstwa (prowadził V Drużynę), uprawiał sport i turystykę. Latem 1920 r. na apel władz państwowych zgłosił się jako ochotnik do batalionu harcerskiego. Jesienią 1920 r. rozpoczął studia na Wydz. Mechanicznym Politechniki Warszawskiej. Od pierwszego roku studiów zajmował się lotnictwem. Pracował w sekcji Lotniczej Koła Mechaników Politechniki. Jesienią 1923 r. — wspólnie z Jerzym Bistratem — opracował projekt szybowca SL-3, który wziął udział, na przełomie V/VI 1925 r., w II Wszechpolskim Konkursie Szybowców na wzgórzach w Oksywiu koło Gdyni. Na studiach Puławski

utrzymywał się z udzielania korepetycji. W wolnym czasie uprawiał turystykę, wioślarstwo, kajakarstwo, narciarstwo i taternictwo. Działal w Akademickim Związku Sportowym. Był członkiem Akademickiego Aeroklubu Warszawskiego, w którym zdobył licencję pilota sportowego. W 1924 r. otrzymał nagrodę za projekt myśliwskiego dwupłatowca „Skant” — w konkursie ogłoszonym przez IV Departament Żeglugi Powietrznej Ministerstwa Spraw Wojskowych. W 1925 r. ukończył studia i w nagrodę za dobre wyniki wyjechał na roczną praktykę zagraniczną do lotniczych zakładów Bregueta we Francji. W 1927 r. powrócił do kraju. Został powołany do Szkoły Podchorążych Rezerwy Lotnictwa w Poznaniu. Po wstępnym szkoleniu wojskowym i teoretycznym kursie lotniczym odbył szkolenie lotnicze w Szkole Pilotów w Bydgoszczy. W listopadzie 1927 r. otrzymał pracę na stanowisku kierownika grupy konstrukcyjnej w Centralnych Warsztatach Lotniczych w Warszawie, przekształconych w Państwowe Zakłady Lotnicze (PZL).

W krótkim czasie opracował samolot myśliwski PZL P-1 (P — Puławski), Był to wówczas pierwszy polski metalowy myśliwiec. Doświadczenia zebrane przy konstruowaniu PZL P-1 posłużył Puławskiemu do budowy kolejnych typów myśliwców. Pierwszym był PZL P-6. W grudniu 1930 r. Puławski wyjechał do Paryża na międzynarodowy Salon Lotniczy. Prezentowany tam PZL P-6 wzbudził sensację i wielkie zainteresowanie czystością linii, konstrukcją a także charakterystycznym układem skrzydła, które otrzymało nazwę „polski płat”. Puławski był w Lublinie częstym gościem. Odwiedzał mieszkającą tu rodzinę, którą utrzymywał ze swej pensji. Na przełomie stycznia i lutego 1931 r. brał udział w I Lubelsko-Podlaskich Zimowych Zawodach Lotniczych, zorganizowanych przez Lubelski Klub Lotniczy i Klub Lotniczy Podlaskiej Wytwórni Samolotów.

Równoległe z pracami nad samolotem P-6 opracował bliźniaczy wariant samolotu myśliwskiego PZL P-7, z silnikiem przystosowanym do pracy na dużych wysokościach (oblatany w październiku 1930 r.) i PZL P-8, zaprojektowany na przełomie 1930/1931 r. Jednocześnie prowadził prace nad samolotem amfibią PZL-H, nazwanym PZL-12, kiedy zainteresowało się nim Kierownictwo Marynarki Wojennej. W lutym 1931 r. dokonał pierwszego oblotu amfibii. 21 III rozbił się podczas szóstego oblotu, w pobliżu Placu Narutowicza w Warszawie. Zm. po przewiezieniu do Szpitala Dzieciątka Jezus. Ceremonia pogrzebowa odbyła się w Warszawie 24 III 1931 r. Po mszy w Kościele Zbawiciela zwłoki przewieziono do rodzinnego Lublina. Tu następnego dnia odprawiono drugą mszę w kościele pobernardyńskim. Po niej trumnę ze zwłokami umieszczono na kadłubie samolotu — wypożyczonego przez Zakłady Mechaniczne E. Plage i T. Laśkiewicz — i odprowadzono na cmentarz przy ul. Lipowej.

Puławski został odznaczony pośmiertnie Krzyżem Zasługi. W jego mieszkaniu przy ul. Polnej w Warszawie znaleziono projekty i koncepcje rozwoju samolotu myśliwskiego. Zastosowano

je przy ulepszaniu kolejnych wersji PZL P-II i P-24. W czasie krótkiej (1927—1931) kariery konstruktorskiej Puławski opracował 6 typów samolotów.

Ku czci poległych lotników. Księga pamiątkowa, W. 1933; Trzecie Lubelsko--Podlaskie Zimowe Zawody Lotnicze 2, 3, 4 luty 1933 — informator; Opisy patentowe — Nr 13180, Nr 13826; J. R. Konieczny, T. Malinowski, Mała encyklopedia lotników polskich, W. 1983; A. Glass, Polskie konstrukcje lotnicze 1893—1939, W. 1976; K. Cieślak, W. Gawrych, A. Glass, Samoloty myśliwskie września 1939, W. 1987; A. Morgała, Polskie samoloty wojskowe 1918—1939, W. 1972; R. Bartel, J. Chojnacki, T. Królikiewicz, A. Kurowski, Z historii polskiego lotnictwa wojskowego 1918—1939, W. 1974; T. Sołtyk, Polska myśl techniczna w lotnictwie 1919—1939 i 1945—1965, W. 1983; J. B. Cynk, Siły lotnicze Polski i Niemiec — wrzesień 1939, W. 1989; K. Sławiński, Dzieje polskich skrzydeł, W. 1974; T. Malinowski, Puławski, „Skrzydłata Polska” 1979 nr 11; T. Chwalczyk, Skrzydła Puławskiego, „Skrzydłata Polska” 1981 nr 12; W. Czerniszewski, Na placie Puławskiego w obronie Francji „Skrzydłata Polska” 1991 nr 17—18; Zygmunt Puławski, „Lotnictwo Aviation International” 1991 nr 3; Relacje bezpośrednie i zbiory rodzinne Kazimierza Puławskiego (brata konstruktora).

Mirosław Gajewski

R

RADZIMIŃSKI (RADZYMIŃSKI) ADRIAN (HADRIAN) (1557—1615), kaznodzieja, polemista, jezuita. Ur. w listopadzie we wsi Radzimino (Radzymin) na Mazowszu. Był najmłodszym z pięciorga dzieci Jana i Zofii z Warszewickich. Po otrzymaniu wykształcenia elementarnego w domu rodzinnym, w l. 1568—1571 uczył się w jezuickim gimnazjum w Pułtuskach oraz filozofii w kolegium tego zakonu w Wilnie (1571—1574). Tam też wstąpił 3 IV 1574 r. do Towarzystwa Jezusowego. Nowicjat w l. 1574—1575 odbył w Braniewie. Uczył w kolegiach jezuickich w Wilnie gramatyki (1576—1578), w Pułtuskach syntaksy (1578—1580). W l. 1580—1583 studiował filozofię i matematykę w nowo otwartej Akademii Wileńskiej. Od r. 1583 do 1584 wykładał retorykę w Pułtuskach. W l. 1584—1590 studiował na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie: teologię scholastyczną, egzegezę Pisma św. i pisma Ojców Kościoła, sporne problemy między katolikami a innowiercami.

W Rzymie przyjął święcenia kapłańskie (1587), odbył tzw. trzecią probację (studium prawa wewnątrz zakonnego, rekolekcje) i pełnił obowiązki spowiednika Polaków w bazylice św. Piotra.

W 1590 r. wrócił do Polski i działał w kolegium jezuickim w Lublinie. Był tutaj kaznodzieją, wykładowcą kontrowersji dla duchowieństwa diecezjalnego i dyrektorem gimnazjum prowadzonego przez jezuitów. Pod koniec 1591 r. rozpoczął działalność misyjną w silnym wówczas ośrodku różnowierczym w Lewartowie, wygłaszając kazania w okresie świąt Bożego Narodzenia. Z inicjatywy jezuitów uczestniczył 13 i 14 I 1592 r. w Lewartowie w dysputacji z przedstawicielami arian (Wojciech z Kalisza i Jan Niemojewski) na temat przeżywania Chrystusa oraz z przedstawicielami kalwinistów (Grzegorz Jankowski i

Franciszek Jeziarski) na temat realnej obecności Chrystusa w Eucharystii. Podobną polemikę odbył z arianami w Lublinie 22 i 23 maja 1592 r., zwołaną z ich inicjatywy (z Piotrem Statoriuszem Stojęńskim młodszym). Dysputa lubelska została wydana przez Jana Przylepskiego w Krakowie w 1592 r. w drukarni J. Siebeneychera oraz w drukarni A. Radeckiego. Obie zaś dysputy: lewartowską i lubelską, streścił i opisał J. Niemojewski, ogłaszając drukiem w tym samym 1592 r. w drukarni S. Sternackiego. W ten sposób ich treść dotarła do wielu czytelników w Rzeczypospolitej.

W l. 1593—1595 był kaznodzieją i wykładowcą kontrowersji teologicznych w kolegium poznańskim. Ze Stanisławem Grodzickim i Janem Brantem wykonał rewizję przekładu Biblii Jakuba Wujka (1597—1598). Pełnił obowiązki dyrektora kolegium poznańskiego (1598—1599), przełożonego rezydencji jezuitów (1599—1601) i kaznodziei katedralnego we Lwowie; w l. 1603—1606 ponownie pełnił te same funkcje. Od r. 1608 do 1615 był przełożonym rezydencji w Sandomierzu i budowniczym tamtejszego kolegium. W 1615 r. przeniesiono bowiem z Lublina do Sandomierza jezuickie seminarium pedagogiczne i otwarto klasę retoryki. Doprowadził budowę i organizację kolegium do końca.

W Sandomierzu założył dwa stowarzyszenia: dla chłopców i dziewcząt, które rywalizowały w znajomości katechizmu, wywierały znaczny wpływ na życie religijne miasta, posiadały własny chór, sztandar, fundusze. W 1614 r. polska prowincja jezuitów wybrała go jako delegata na kongregację zakonną do Rzymu.

Zm. 12 IV w Sandomierzu podczas przygotowań do podróży.

PSB t. 30 s. 87—88 (B. Natoński); ks. L. Piechnik SJ, Radziwiński Adrian (1557—1615), w: Słownik polskich teologów katolickich, pod red. ks. H. E. Wyczawskiego OFM, t. 3, W. 1982 s. 482—483.

Piotr Paweł Gach

RATAJEWICZ PAWEŁ (1818—1885), aktor, reżyser, dyr. teatru. Ur. w Parczewie (brak dokładnej daty) w rodzinie szlacheckiej, nobilitowanej w 2. poł. XVIII w. Uczęszczał do szkół w Bielsku, Pińczowie i Lublinie. Nie ukończywszy liceum podjął pracę w sądownictwie lubelskim. Porzucił ją w 1835 r., wstępując w mieście nad Bystrzycą do zespołu teatralnego Tomasza A. Chelchowskiego. 17 X 1843 r. zorganizował w Płońsku własny zespół teatralny, zrazu z udziałem Wilhelma Urbana. Kolejnym współnikiem Ratajewicza był Jan Ch. Okoński. Od 1844 r. prowadził samodzielnie towarzystwo dramatyczno-operetkowe, z którym przemierzał miasta i miasteczka Królestwa Polskiego. Szczególnym upodobaniem

Ratejewicza cieszyła się Ziemia Lubelska, gdzie często występował w Zamościu, Chełmie, Hrubieszowie, Tomaszowie, Janowie, Puławach, Łęcznej, Włodawie, Parczewie, Radzynie, Łukowie.

Ratajewicz miał opinię kompetentnego i solidnego kierownika sceny. Był gorącym zwolennikiem teatru romantycznego. W czasie pierwszego pobytu w Lublinie (10 IX 1854—4 V 1856) dał 143 przedstawienia. Ponownie przybył do tego miasta 30 VIII 1857 i dawał występy do 27 II 1858. Od 22 I 1859 do 22 II 1863 zespół Ratajewicza kontynuował występy w Lublinie, przerwane wydarzeniami powstania styczniowego na 15 miesięcy, wznowione 10 IV 1864 i zakończone 6 V 1866 r. Ostatni raz w Lublinie towarzystwo dramatyczno-operetkowe Ratajewicza występowało od 25 X 1863 do 31 V 1869.

Zespół Ratajewicza nie był liczny, lecz starannie dobrany. Niektórzy aktorzy wiązali się z nim na długi czas, np. Aniela i Stanisław T. Krześciński, Maria i Aleksander Krajewscy, Matylda i Teofil Perchorowiczowie, Maria Wesołowska, Józef Kwieciński, Józef Lipiński, a nade wszystko — Joanna Zawistowska, Leopold Tomaszewicz i Stanisław Moszyński. Ratajewicz preferował melodramat, operetkę oraz operę. Wystawiał także ambitny repertuar rodzimy, m. in. utwory Józefa Korzeniowskiego (*Dymitr i Maria*, *Żydzi*, *Panna mężatka*). Do jego bezspornych zasług należy wprowadzenie do repertuaru teatralnego w Królestwie Polskim opery *Halka* Stanisława Moniuszki. W partii tytułowej występowała Waleria Rostkowska, a więc artystka, która była wykonawczynią tej roli na prapremierze wileńskiej. W zakresie inscenizacji nie stronił od efektów widowiskowych w postaci: ogni bengalskich, „zwierciadeł czarodziejskich”, „deszczu siarczystego”. Jego teatr był romantyczny na miarę sił i środków sceny prowincjonalnej.

Zm. 4 VI w Tomaszowie Lubelskim.

Słownik biograficzny teatru polskiego. 1765—1965, W. 1973; T. Krześciński, *Koleje życia, czyli materiały do historii teatrów prowincjonalnych*, oprac. S. Dąbrowski, W. 1957; S. Kaszyński, *Dzieje sceny kaliskiej 1800—1914*, Ł. 1962; S. Kruk, *Życie teatralne w Lublinie. 1782—1918*, Ł. 1982; „Gazeta Lub.” 1885 nr 179; „Kłosy” 1885 nr 1045; „Kurier Warsz.” 1885 nr 167.

Stefan Kruk

REMISZEWSKI ANTONI (1883—1948), nauczyciel, działacz samorządowy, wojewoda lubelski. Ur. 11 VIII w Warszawie jako syn Jana (pracownika kolei) i Emilii z Morantowiczów. Po ukończeniu w 1904 r. gimnazjum w Warszawie rozpoczął studia na Wydz. Filozoficznym UW, skąd wydalony został za udział w strajku szkolnym 1905 r. Przeniósł się wówczas na UJ, gdzie w 1909 r. ukończył studia w zakresie filologii polskiej.

Uzyskawszy od Kuratorium Okręgu Naukowego Warszawskiego zezwolenie na nauczanie w szkołach prywatnych podjął pracę nauczyciela w gimnazjum prywatnym w Białej (gub. siedlecka), następnie w szkole handlowej w Sosnowcu. W 1912 r. przeniósł się do Lublina, gdzie pracował jako nauczyciel w Gimnazjum im. S. Staszica. Związał się wówczas z SDKPiL, aczkolwiek nie jest pewne, czy był jej członkiem (jego lubelskie mieszkanie przy ul. Okopowej było punktem kontaktowym). W 1914 r. przeniósł się do Łodzi, gdzie podjął pracę nauczyciela szkoły średniej oraz wykładowcy na Kursach Tow. Krzewienia Oświaty. Był prezesem Stowarzyszenia Nauczycieli Chrześcijan, a w październiku 1917 r. mianowany został polskim inspektorem szkolnym. Politycznie zaangażował się w działalność Stronnictwa Niezawisłości Narodowej, skąd przeszedł do PPS. Był członkiem POW.

W 1916 r. wybrany został członkiem Rady Miejskiej w Łodzi. Po proteście w sprawie napaści policji niemieckiej na demonstrację ludności Łodzi został w lutym 1918 r. aresztowany, skazany na 4,5 roku więzienia, ale zwolniony po kilku miesiącach.

W grudniu 1918 r. mianowany komisarzem ludowym na powiat łódzki. W 1921 r. został starostą łódzkim. W l. 1919—1923 był radnym miejskim z ramienia PPS, a zarazem prezesem Rady. Bez powodzenia kandydował z ramienia tej partii do Sejmu Ustawodawczego. W maju 1926 r. opowiedział się po stronie Piłsudskiego. Z polecenia gen. S. Małachowskiego, dowódcy stacjonującej w Łodzi 10 DP, który poparł przewrót, przejął 14 V obowiązki wojewody łódzkiego, w miejsce internowanego Ludwika Darowskiego. Nie uzyskał jednak nominacji na wojewodę (mimo poparcia łódzkiej PPS, której prawdopodobnie nie był już członkiem), otrzymując natomiast 19 V nominację na starostę będzińskiego.

W dniu 3 XI 1926 r. mianowany został wojewodą lubelskim po przeniesieniu Stanisława Moskalewskiego (który w trakcie zamachu majowego opowiedział się po stronie prezydenta Wojciechowskiego) w stan spoczynku. Aktywnie włączył się w pracę BBWR. Był przeciwnikiem oparcia funkcjonowania Rady Miejskiej na klubach partii politycznych. Unieważnił, wykorzystując przysługujące mu uprawnienia, dymisję udzieloną prezydentowi miasta Antoniemu Pączkowi przez Radę Miejską, doprowadzając w lutym 1929 r. do rozwiązania Rady przez ministra spraw wewnętrznych i ustanowienia w mieście rządów komisarycznych. Wspierał aktywność gospodarczą i kulturalną samorządów, zarazem jednak dążąc do wzmocnienia władzy administracji państwowej w terenie. Zabiegał o rozwój budownictwa mieszkaniowego i drogowego oraz opieki zdrowotnej. Był aktywnym członkiem powstałego w 1927 r. TPN w Lublinie.

W dniu 1 X 1930 r. odwołany został ze stanowiska wojewody (formalnie w stan nieczynny przeniesiony został 1 IV 1931 r.), prawdopodobnie ze względu na brak akceptacji dla poufnych instrukcji wyborczych do parlamentu. Podjął wówczas pracę w Ministerstwie Rolnictwa, by w marcu 1933 r. przejść do pracy w Łodzi na stanowisku inspektora

wojewódzkiego Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych (do grudnia 1939 r.). W 1933 r. został radcą w Izbie Przemysłowo-Handlowej w Łodzi. Działał aktywnie w TPN.

We wrześniu 1939 r., po opuszczeniu Łodzi przez zarząd miejski, wszedł w skład prezydium Komitetu Obywatelskiego, który przejął funkcje władz miejskich; kierował w nim sekcją oświaty i kultury. W grudniu przez władze okupacyjne wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa zamieszkał w Krakowie i pracował w miejscowym oddziale PZUW. Tam włączył się w działalność konspiracyjną w ramach AK. W 1943 r. przeniósł się do Warszawy, podejmując pracę także w PZUW. Uczestniczył w powstaniu warszawskim. Po jego upadku znalazł się w Kielcach, kontynuując pracę w tamtejszym oddziale PZUW, a od 1946 r. jako naczelny dyrektor PZUW najpierw w Łodzi, a następnie w Warszawie. Po wojnie wstąpił do PPS.

Był cenionym bibliofilem. Jego księgozbiór, liczący ok. 6 tys. tomów, głównie z zakresu literatury pięknej, nauki o literaturze oraz łodzianów, został zniszczony przez gestapo w grudniu 1939 r. Drugi księgozbiór (ok. 2 tys. tomów), kompletowany w latach wojny w Krakowie i Warszawie, uległ zniszczeniu w powstaniu warszawskim. Trzeci, gromadzony po wojnie w Warszawie, został częściowo przekazany do Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łodzi.

Zm. 8 III w Warszawie. Pochowany został na cmentarzu Powązkowskim. Z małżeństwa z Zofią z Serednickich (1893—1940) miał córkę Emilię Zofię, ur. 1913 r. w Warszawie, ekonomistkę.

PSB t. XXI z. 1 s. 100—101; Słownik pracowników książki polskiej, [suplement!], Ł., 1986; Regionalizm, w: Dziesięć lat odrodzonej Polski niepodległej w życiu powiatu łódzkiego, Ł. 1928 s. 81—82; Wspomnienie pośmiertne, „Życie Warszawy” 1948 nr 71 s. 2; M. Cygański, Komitet Obywatelski miasta Łodzi 6IX—9 XII 1939, „Rocznik Łódzki” t. 2 : 1959 s. 80; I. Ihnatowicz, *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*, t. 2, W. 1971 s. 144; I. Nagórska, Antoni Remiszewski, bibliofil łódzki, w: *Listy bibliofilskie. Materiały z działalności Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki*, Ł. 1972 s. 57—61; W. Najdus, *Przez zieloną granicę. Na polskich szlakach leninowskiej „bibuły”*, W. 1964 s. 122—123; J. Marczuk, *Rada Miejska i Magistrat Lublina*, L. 1984; L. Mrocza, *Łódzka organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1918—1926*, Ł. 1971 s. 34, 60, 64, 119, 146, 212, 215; AP, *Dyrekcja Szkolna*, 2533. s. 562, 567. 608. 613.

Tadeusz Radzik

RODAKIEWICZ ŁUKASZ (1790—1832), geometra przysięgły, inż. woj. Ur. w Lublinie. W okresie napoleońskim służył w wojsku, awansując do stopnia oficerskiego oraz zdobywając umiejętności inżynierskie. Po powstaniu Królestwa Polskiego pełnił funkcję

budowniczego woj. lubelskiego, zajmował się również pomiarem gruntów. Na polecenie Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji w r. 1819 wykonał projekty: odwachów rogatek w Lublinie, jatek przy ul. Nowej, szlachtuza, mostu i sklepów przy bramie Grodzkiej oraz mostu na Czechówce na trakcie Lubartowskim. Nadzorował też budowy obiektów fabrycznych w Lublinie. Administrował folwarkiem miejskim Bronowice, z którego dochodów znaczne środki przeznaczano na odnawianie gmachów publicznych w mieście. Jako zastępca inżyniera wojewódzkiego opiniował między innymi projekty remontu gmachów popijarskich i weryfikował kosztorysy. Był autorem projektu gmachu teatru przy ul. Jezuickiej i w r. 1822 kierował jego budową. Obiekt wystawiony przez Rodakiewicza był pierwszym w Lublinie stałym budynkiem teatralnym, zarazem jedną z najstarszych tego typu budowla w Polsce. Kilkakrotnie modernizowany, służył miastu do 1887 r., kiedy wystawiono teatr przy ul. Narutowicza. Po śmierci Rodakiewicza budynek przeszedł na własność córki Julii z Rodakiewiczów-Makowskiej. W budynku tym, nazywanym od końca XIX w. teatrem Makowskiego, w r. 1908 otwarto jedno z pierwszych w Lublinie kin, o nazwie „Theatre Optique Parisien”. W okresie 20-lecia międzywojennego było tu kino o nazwie „Rialto”. Po II wojnie światowej obiekt mieścił kino „Staromiejskie”.

W r. 1822 Rodakiewicz otrzymał od namiestnika Królestwa Polskiego patent na geometrę przysięgłego. W l. 1824—1826 pełnił funkcję inż. woj. Był również entrepreneurem. Prowadził na terenie miasta, wspólnie ze swoim teściem Kasprem Drewnowskim, liczne, duże entrepryzy budowlane. Wygrał przetarg na odbudowę kompleksu budowli pojezuickich, remont kościoła misjonarzy i wielu innych obiektów.

Rodakiewicz był trzykrotnie żonaty. Z pierwszą żoną rozwiódł się. Po raz drugi ożenił się w r. 1820 z 15-letnią Marianną z Drewnowskich, córką znanego w Lublinie przedsiębiorcy. Z małżeństwa z Marianną miał syna Jakuba, który żył jeden dzień, i dwie córki: Lucynę Emilię, która również umarła wkrótce po urodzeniu, i Juliannę Florentynę. Druga żona umarła w r. 1823 w wieku 18 lat. Trzecią żoną Rodakiewicza była Antonina z Zarębów, z którą miał córkę Józefę i syna Antoniego. Zm. 18 V w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

„Gazeta Warsz.” 1822 nr 202; „Kurier Warsz.” 1822 nr 123; H. Gawarecki, O dawnym Lublinie, L. 1974 s. 153, 173—175; H. Gawarecki, C. Gawdzik, Ulicami Lublina, L. 1976 s. 87; W. Witkowski, Umowa entrepryzy jako jeden z czynników gospodarczo-handlowej działalności państwa i obywateli na przykładzie środowisk Warszawy i Lublina w XIX w., w: Związki Lubelszczyzny z Warszawą w XVIII—XIX w., pod red. W. Ćwika, W. 1989 s. 108.

Bronisław Mikulec

ROJOWSKI TADEUSZ (1856—1938), ziemianin i działacz społeczny. Ur. 22 IX w Bystrzycy, pow. lubelski, syn Henryka i Antoniny z Jabłonowskich. Po kilku latach nauki w domu rozpoczął w 1870 r. naukę w szkole realnej w Poznaniu. Tam przystąpił w 1872 r. do uczniowskiego kółka konspiracyjnego (mającego na celu samokształcenie w dziedzinie historii i literatury polskiej), które stało się z czasem zaczynem większej organizacji. Nie uzyskawszy matury, opuścił w 1875 r. Poznań, udając się do Rygi, gdzie w 1876 r. złożył egzamin wstępny na Politechnikę (równoznaczny z maturą gimnazjalną), na której podjął studia rolnicze. Ukończył je z wyróżnieniem w 1880 r. W okresie studiów był aktywnym członkiem polskich organizacji studenckich: Kółka Idealistów, a następnie korporacji „Arkonia”; znajdował się wśród jej założycieli.

Po ukończeniu studiów powrócił do rodzinnego majątku Bystrzyca, którym po śmierci ojca Tadeusza zarządzał szwagier Rojowskiego. Stan majątku po działach rodzinnych wymagał wyteżonej pracy na gospodarstwie. W 1882 r. ożenił się z Heleną Świątecką. Od chwili powrotu zaangażował się także w pracę społeczną. Został powołany na delegata Tow. Kredytowego Ziemskiego ds. szacowania majątków. W późniejszych latach (1894—1898) był radcą przy Dyrekcji Szczegółowej Tow. w Lublinie, a przez następne dwa lata radcą w Dyrekcji Głównej Tow. w Warszawie, z której ramienia objeżdżał prawie całą Kongresówkę.

W 1889 r. wraz z Henrykiem Nowickim założył wśród okolicznych ziemian Kółko Porady Sąsiedzkiej. Celem organizacji było wzajemne lustrowanie gospodarstw członków, wprowadzanie ulepszeń, udzielanie instrukcji zawodowych. Z czasem powstało 7 podobnych kółek, które w 1905 r. przystąpiły do Tow. Rolniczego w Lublinie, tworząc jego struktury powiatowe. Przez 8 lat był ławnikiem przy Sądzie Gminnym w Piaskach Luterskich.

Około 1900 r. objął stanowisko prezesa Tow. Wzajemnego Kredytu w Lublinie, pełniąc tę funkcję do 1922 r., kiedy Towarzystwo przekształciło się w lubelski oddział Banku Związku Spółek Zarobkowych w Poznaniu. Od 1890 r. należał do Związku Wzajemnych Ubezpieczeń od Ognia i Gradu, będąc od 1901 r. członkiem jego zarządu, a następnie pełniąc funkcję inspektora aż do 1919 r., gdy na Lubelszczyźnie powstawać zaczęły agendy ubezpieczeniowe Tow. „Snop”. Od 1890 r. był współwłaścicielem założonego przez grono ziemian sklepu rolniczego, mieszczącego się w budynku hotelu „Victoria”. Sklep ten stał się załącznikiem Lubelskiego Syndykatu Rolniczego, mającego rozbić żydowski monopol na handel produktami rolnymi. Przez wiele lat był prezesem Rady Zarządzającej Syndykatu.

Jeszcze przed wydarzeniami 1905 r. wraz z Teofilem Ciświckim, Stanisławem Śliwińskim i Stanisławem Moskalewskim (późniejszym wojewodą lubelskim) prowadził przygotowania do szerokiej akcji oświatowo--uświadamiającej wśród ludności wiejskiej; kolportowano nielegalnie sprowadzane z Krakowa pismo „Polak”. Po wybuchu w 1905 r. strajku szkolnego

był jednym ze współtwórców „Szkoły Lubelskiej”, spółki cywilnej istniejącej w międzywojennym 20-leciu jako Prywatne Męskie Gimnazjum im. Stefana Batorego w Lublinie.

Po ustąpieniu Rosjan z Lublina w 1915 r. brał udział w organizowaniu, a następnie funkcjonowaniu Milicji Obywatelskiej. Wszedł w skład Komitetu Obywatelskiego przy okupacyjnych władzach austriackich. Po odrodzeniu państwa polskiego włączył się do prac nad przygotowaniem reformy rolnej. Jako członek Komisji Ziemskiej w Lublinie przygotowywał opracowania dotyczące tego zagadnienia (te jego zasługi były podstawą przyznania mu w 1929 r. krzyża Polonia Restituta).

Wspierał finansowo tworzący się Uniwersytet Lubelski (późniejszy KUL). Współdziałał przy organizacji w Lublinie w 1923 r. Sodalicji Mariańskiej Panów, której przez 3 lata był sekretarzem, a przez następnych 6 prezesem. Należał do grona aktywnych członków Akcji Katolickiej. Od 1924 r. był skarbnikiem Komitetu Tow. Biblioteki im. Hieronima Łopacińskiego. W 1929 r. w *Księdze pamiątkowej „Arkonii”* opublikował *Moje wspomnienia z życia studenckiego w Rydze*.

Zm. 25 VI w Bystrzycy i tam został pochowany. Z małżeństwa z Heleną ze Świąteckich pozostawił dwoje dzieci: Henrykę i Witolda.

PSB t. XXXI s. 518—519; W. Kumaniecki, Czasy lubelskie. Wspomnienia i dokumenty (18IV1916—2X11918), Kr. 1927; Księga pamiątkowa „Arkonii” 1879 — 9 VI1929, W. 1929 cz. I s. 11, 17, 98—116; Prywatne Męskie Gimnazjum imienia Stefana Batorego („Szkoła Lubelska”) w XXX-lecie 1906—1936, L. 1936 s. 55— 60; „Głos Lub.” 1938 nr 175 s. 6; „Kurier Warsz.” 1938, 26 VI; Hieronim Łopaciński i Biblioteka jego imienia w Lublinie 1907—1957, L. 1957 s. 146; W kręgu Hieronima Łopacińskiego, L. 1977 s. 11.

Tadeusz Radzik

ROMAŃSKI STANISŁAW (1832—1895), organmistrz, fortepianmistrz i nauczyciel muzyki. Ur. 7 V w Lublinie, syn Macieja, organisty kościoła Św. Ducha, i Łucji z Wysockich. Wykształcenie ogólne zdobył w miejscowym gimnazjum, muzyczne zaś dał mu ojciec i Franciszek Synek. Początkowo był nauczycielem muzyki, w l. 1854—1857 organistą katedralnym. W tymże czasie uczył się sztuki budowy organów i fortepianów u lubelskiego mistrza Wilhelma Weiricha.

Pierwszą jego pracą był remont organów katedralnych, zniszczonych 4 VI 1855 r. przez silną ulewę. Wówczas to prokurator kapituły katedralnej ks. Hipolit Stawiński zawarł umowę z

Romańskim, iż tenże za 1400 złp doprowadzi instrument do używalności. W latach następnych zbudował organy w kościele parafialnym w Wojsławicach (1859), Skierbieszowie (1860), Wąwolnicy (1861), Jankowicach Kościelnych (1865), Goraju (1867). W r. 1868 przystąpił do rozbudowy 18-głosowych organów w katedrze lubelskiej, powiększając je do 25 głosów przez wbudowanie drugiego manualu. W r. 1872 wyremontował 13-głosowe organy w kościele Św. Ducha, w 3 lata później wystawił organy w kościele p.w. Rozesłania Apostołów w Chełmie. W r. 1882 mieszkał czasowo w Krasnymstawie, gdzie zbudował dwoje organów: 7-głosowe do Chłaniowa i 10-głosowe do Surhowa. W r. 1885 w prasie ukazało się ogłoszenie: „Fabryka organów pod firmą STANISŁAW ROMAŃSKI I SYN w Lublinie, stacja drogi żelaznej nadwiślańskiej. Powyższa firma rozpoczynając budowę nowych organów o 12-tu głosach z pedałem najnowszego systemu, do kościoła parafialnego w Krężnicy Jarej pod Lublinem, zawiadamia osoby interesowne, że jednocześnie buduje dwa organy, w podobnej liczbie głosów, w ozdobnych dużych strukturach, każdy w cenie od rs 1500 do rs 2000. Niezależnie od tego fabryka zajmuje się przefasowywaniem fortepianów i strojeniem onych oraz korektą wszelkich instrumentów muzycznych”.

W r. 1887 zbudował organy w kościele parafialnym w Rudnie. W połowie tegoż roku przeniósł się do Warszawy, gdzie przy ul. Wołowej 4 (Praga) prowadził zakład organmistrzowski. Od marca 1888 r. miał pracownię przy ul. Nowy Świat 8. Z uwagi na zły stan zdrowia i konkurencję firm warszawskich powrócił do Lublina. Pracował tu jeszcze kilka lat z synem Stefanem, właścicielem firmy organmistrzowskiej. Zm. 25 XII w Lublinie.

Żonaty był z Marią z Szuranowskich (od 29 X 1854), z którą miał 7 dzieci: Franciszka (15X11855), Stefana (2 IX1858), Benona (16 VI 1860), Filomenę (11 VII 1862), Michała (23 VIII 1864), Jana (2 VI1866) i Apolonię (9 II 1868).

„Przegląd Katolicki” 1885 nr 13; L. Gawroński, Organmistrzowie i fortepian-mistrzowie w dawnym Lublinie, „Ruch Muzyczny” 1989 nr 5; AAL, Księga urodzonych 1832, nr aktu 87, s. 282; Księga zaślubionych 1853—1858, nr aktu 24, s. 157; Księga urodzonych 1855, nr aktu 316, s. 211; Księga urodzonych 1857—1860, nr aktu 359, s. 195; tamże, nr aktu 274, s. 493; Księga urodzonych 1861—1864, nr aktu 489, s. 339; APL, USC parafii Chełm, sygn. 84, nr aktu 97, s. 54; tamże, sygn. 86, nr aktu 65, s. 34; AAL, Księga urodzonych 1864—1868, nr aktu 82, s. 497; Księga zmarłych 1892—1895, nr aktu 381, k. 235 v.

Ludwik Gawroński

ROMM LUDWIK (1783—1838), altowiolista, pianista, kompozytor, dyrygent i pedagog. Ur. w Czechach. Muzyki uczył się w szkole diaków cerkiewnych w Chełmie, gdzie w l. 1803—1807 był dyrygentem kapeli oo. bazylianów. Później mieszkał we wsi Krzesimów, parafii

mełgiewskiej, a od 1812 z rodziną w Lublinie. Tu wkrótce objął „dyрекcję nad wszystkim, co się dotyczyło muzyki”. W l. 1825—1831 był nauczycielem śpiewu i gry instrumentalnej w gimnazjum lubelskim. W jego to mieszkaniu „co tydzień odbywały się wieczory muzyczne, na które znawcy i lubownicy piękna się zbierali”.

Romm był członkiem łóż masońskich lubelskich: „Wolność Odyskana” (1815) i „Świątynia Równości” (1816), występując w nich jako „brat harmonii”.

Zm. 2 I w Lublinie.

Żonaty był z Heleną Zgórską (1786—1853), z którą miał 4 dzieci: Franciszka (1805), Antoninę (1807—1815), Paulinę Białoskurską (1809—1844), Ignacę (1813—1834).

„*Ruch Muzyczny*” 1857 s. 171; „*Gazeta Muzyczna i Teatralna*” 1865 nr 5; „*Gazeta Lub.*” 1885 nr 46; S. Małachowski-Łempicki, *Wolnomularstwo Polskie a muzyka*, W. 1926, s. 11; L. T. Błaszczuk, *Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX wieku*, Kr. 1964 s. 245; *APL, zespół Gm. Woj. Lub.*, sygn. 35, k. 137; *USC parafii katedralnej lubelskiej*, sygn. 13, nr aktu 327, s. 372; *AAL, Akta ślubów 1832—1835*, nr aktu 105, s. 69—70; *Księga zmarłych 1838*, nr aktu 7, s. 419.

Ludwik Gawroński

RONIKEROWA MARIA ANTONINA hr. (1840—1902), autorka *Ilustrowanego przewodnika po Lublinie*. Ur. 2 II w Hrubieszowie, córka Eustachego Mierzejewskiego i Marii z domu Zubek. Do Lublina przybyła jako wdowa po Michale hr. Ronikerze, ze Lwowa na kilka lat przed śmiercią. Uprzednio mieszkała z mężem na Wołyniu, w guberni Mińskiej, gdzie rodzina Ronikerów posiadała majątek ziemski. Miała wszechstronne zainteresowania, malowała, zajmowała się sztuką i literaturą. Zaliczała się do inicjatorów Wystawy Przedmiotów Sztuki i Starożytności, którą otworzono w Lublinie 4 VII 1901 r. Wystawę zorganizowano według pomysłu Hieronima Łopacińskiego dla celów filantropijnych. Dochód z biletów przeznaczono na cele Lubelskiego Tow. Dobroczynności. Powołano w tym celu 11-osobowy komitet organizacyjny, w którego skład weszła m. in. Ronikerowa. Wystawa Przedmiotów Sztuki i Starożytności towarzyszyła otwartej w tym samym roku w Lublinie wielkiej wystawie rolniczo-przemysłowej.

Przewidywano duży napływ osób, zwiedzających obie wystawy. W związku z tym w 1901 r. wydano dla przyjezdnych trzy pozycje: Alfreda Pomian-Kobierzyckiego *Monografię Lublina*, broszurę *Przewodnik po Lublinie i jego okolicach* Witolda Cholewińskiego, *Ilustrowany przewodnik po Lublinie*, ułożony przez MAR, czyli Ronikerowa, a wydany w Warszawie, w

drukarni G. Paprockiego. Autorka opracowała go za namową Hieronima Łopacińskiego na podstawie materiałów zebranych przez niego oraz przez Stanisława Ostrołęckiego. Był to pierwszy, o naukowych podstawach, liczący się przewodnik, po wydanym przed połową XIX w. Seweryna Zenona Śierpińskiego *Historycznym obrazie m. Lublina*. Liczył 240 stron, zawierał dział informacyjny, rys historyczny miasta, opis zabytkowych obiektów, w tym już wówczas nie istniejących, a także pomników, cmentarzy, zabytków żydowskich oraz okolic Lublina. Ronikerowa wspomniała w nim o śladach malowideł dawnej winiarni w podziemiach kamienicy Rynek nr 8. W przewodniku umieszczono wiele fotografii, w dużej części wcześniej nie publikowanych, dających obraz ówczesnego miasta.

Zm. 15 X w Lublinie; pochowana została na cmentarzu przy ul. Lipowej w kwaterze nr 16c.

M. A. Ronikerowa, Ilustrowany przewodnik po Lublinie, nakładem autora, W. 1901, reprint FIS, Lublin 1992; Metryka zgonu M. A. Ronikerowej, USC Lublin nr 342/1902; „Gazeta Lub.” 1902 18 X; R. Gerlecka, Z przeszłości kulturalnej Lubelszczyzny, L. 1978; H. Gawarecki, O dawnym Lublinie, L. 1986; Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990 s. 79.

Marek Wyszowski

ROSTWOROWSKI ANTONI JAN FELIKS (1871—1934), ziemianin, działacz społeczny. Ur. 27 XII w Milejowie pod Lublinem, był synem (jednym z sześciu) Antoniego i Klary z Osuchowskich. Po ukończeniu w czerwcu 1891 r. rosyjskiego Gimnazjum Męskiego Lubelskiego rozpoczął w październiku tego roku studia rolnicze na Uniwersytecie w Halle, które ukończył w listopadzie 1895 r., uzyskując nadto w lutym 1896 r. doktorat na Wydziale Filozoficznym tego uniwersytetu, pod kierunkiem prof. Conrada, na podstawie rozprawy „Die Entwicklung der bauerlichen Verhältnisse in Konigreich Polen im 19. Jahrhundert” (Rozwój stosunków włościańskich w Królestwie Polskim w XIX w.). W trakcie studiów założył i przewodniczył Stowarzyszeniu Studentów Polaków „Filomacja”. W 1896 r., po śmierci ojca, przejął na własność majątek w Milejowie, który powiększył, dokupując w 1903 r. graniczące z nim dobra jaszczowskie (sam Jaszczów odstąpił w ramach rodzinnych działów majątkowych bratu Wojciechowi). Po zakupie w 1910 r. od kuzyna, Stanisława Wessla, majątku Kębło (Kembło, Kłębło) pod Wąwolnicą, gdzie zamieszkał z rodziną, stał się posiadaczem majątku o powierzchni ok. 3 tys. ha.

W gospodarowaniu osiągał znakomite rezultaty. Wybudował gorzelnię i młyn w Milejowie oraz cegielnię w Starościcach. Folwarki połączył kolejką wąskotorową. Hodował bydło rasy holenderskiej, trzodę chlewną rasy angielskiej oraz konie, za które otrzymał wiele dyplomów

i medali, podobnie jak za reprodukcję nasion. Był głównym akcjonariuszem i zarazem prezesem Tow. Akcyjnego Cukrowni Milejów.

Należał do animatorów społecznych stowarzyszeń rolniczych na Lubelszczyźnie, organizując m. in. kółka rolnicze, spółdzielnie mleczarskie. Ufundował siedmioklasową szkołę w Milejowie i czteroklasową w Kęble.

Jego aktywność była wielostronna. Od 1913 r. był prezesem Lubelskiego Oddziału Polskiego Tow. Krajoznawczego. W następnym roku, wraz z Juliuszem Vetterem oraz Tadeuszem Piotrowskim, założył Muzeum Lubelskie, którego był członkiem zarządu. Politycznie pozostawał związany z Narodową Demokracją. Należał do Ligi Narodowej, przyjaźnił się z Romanem Dmowskim, który bywał u niego w Milejowie. W czasie I wojny światowej był jednym z liderów Koła Międzypartyjnego, współpracował z Komitetem Narodowym Polskim w Paryżu. Znalazł się w grupie założycieli „Głosu Lub.” (pisma codziennego o orientacji narodowej), który wspierał finansowo.

Podczas wojny 1920 r. organizował w Lublinie samoobronę cywilną. W wyborach 1928 r. bez powodzenia kandydował do Senatu z ramienia Bloku Katolicko-Narodowego. Był członkiem OWP.

Należał do organizatorów KUL, wspierając go od początku finansowo, m. in. fundując salę im. Henryka Sienkiewicza. W 1. 1920—1923 był skarbnikiem budowy KUL: organizował na terenie kraju kwestę na ten cel. Aktywnie działał w Towarzystwie Uniwersytetu Lubelskiego oraz jako skarbnik i kurator KUL a także kurator Fundacji Anieli hr. Potulickiej.

Pełnił wiele funkcji w organizacjach społeczno-gospodarczych, m. in. prezesa Lubelskiego Tow. Rolniczego, radcy Tow. Kredytowego-Ziemskiego, członka Lubelskiej Izby Rolniczej oraz Izby Przemysłowo-Handlowej w Lublinie, założyciela Syndykatu Plantatorów Chmielu. Był kolatorem, zbudowanego przez jego ojca, kościoła w Milejowie, odnowił kościół w Kęble, wspierał budowę kościoła parafialnego w Wąwolnicy (1919). *Założył* Sodalicję Ziemiańską Panów Wiejskich w Lublinie, należał do Sodalicji Mariańskiej Inteligencji Męskiej pod wezwaniem Królowej Korony Polskiej w Lublinie. Otrzymał (w 1922 r.) tytuł szambelana papieskiego. W 1923 r. został pierwszym seniorem powstałego wówczas Związku Rodziny Rostworowskich; w tymże roku odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Restituta.

Jego dobra milejowskie uległy znacznemu zmniejszeniu w 1928 r. w wyniku parcelacji, do ok. 1340 ha. Zm. 6 XI w trakcie kuracji w Krynicy. Pochowany został na cmentarzu w Wąwolnicy.

Z zawartego w 1898 r. małżeństwa z Marią z Brezów miał 8 dzieci: Marię Klarę — zakonnicę, Antoniego Bogusława, Stanisława Kostkę — ostatniego (do 1945 r.) właściciela

Milejowa, Annę Marię — kanoniczkę, Konstancję Marię, Justynę Zofię, Mikołaja Marię oraz Jana Marię.

PSB t. XXXII s. 181—182; A. Grychowski, Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich, L. 1974; „Wiadomości Towarzystwa Uniwersytetu Lubelskiego” 1923 nr 1, 2, 3; APL, Zbiory po Muzeum KUL, sygn. 58 (tamże m.in. odpis aktu urodzenia); Zbiór akt po Muzeum Lubelskim sygn. 84, 85; 116 (m.in. świadectwo dojrzałości, dyplom ukończenia studiów, dyplom doktorski). Pamiętnik Zjazdu b. wychowawców szkół lubelskich, L. 1926 s. 67; „Głos Lub.” 1934 nr 11; „Gazeta Warszawska” 1934 nr 336, 337; „Kurier Warsz.” 1934 nr 308, 309 wyd. wieczorne; Katolicki Uniwersytet Lubelski, L. 1938 s. 33; Księga Jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969, s. 56; Katolicki Uniwersytet Lubelski we wspomnieniach pierwszych studentów z lat 1918—1925, L. 1978 s. 25, 53, 117; S. J. Rostworowski, Karta z dziejów rodziny, „Tygodnik Polski” 1985, nr 14.

Tadeusz Radzik

ROTH JAN ks. TJ (1870—1944), prof. KUL. Ur. 9 XII w Radowicach na Bukowinie (Rumunia), syn Jana i Ludwiki z domu Anderle. Ojciec pochodził z Austrii, matka była Rumunką. Po ukończeniu szkoły podstawowej i kilku klas gimnazjum w rodzinnych Radoweach, 20 IX 1887 r. wstąpił w Starej Wsi do Tow. Jezusowego, gdzie po odbyciu nowicjatu i ukończeniu nauki gimnazjalnej wysłany został w r. 1891 do Kolegium tarnopolskiego na studia filozoficzne. Po ich ukończeniu w 1894 r. został przez przełożonych skierowany do gimnazjum biskupiego w Jassach, gdzie uczył języka niemieckiego, łacińskiego, rumuńskiego oraz literatury niemieckiej. Po 3-letniej praktyce nauczycielskiej, przez następne 4 lata (1897—1901) studiował teologię w Kolegium Jezuickim w Krakowie, a następnie prawo na UJ. Gdy zaliczył pięć semestrów, przełożeni wysłali go do Rzymu na Wydz. Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Gregoriańskiego. Tu w 1905 r. uzyskał stopień licencjata, a rok później dr prawa kanonicznego.

Po powrocie do kraju osiadł w Krakowie i w l. 1906—1914 oraz po przerwie wojennej 1920—1922 wykładał prawo kanoniczne w Kolegium Jezuickim, a w l. 1922—1924 także teologię moralną. Od r. 1912 do 1915 był rektorem Kolegium, potem asystentem prowincjała. Przy sądzie biskupim w Krakowie pełnił funkcję obrońcy węzła małżeńskiego. W 1920 r. organizował kancelarie sądu biskupiego diecezji krakowskiej. Czas wolny od zajęć obowiązkowych poświęcał reorganizowaniu lub organizowaniu na nowo zakonów w Polsce. Przy jego pomocy powstały 3 nowe zakony męskie i jeden żeński, a 9 zostało zreorganizowanych. Napisał 13 konstytucji dla tych zakonów, niektóre z nich zostały

opublikowane drukiem. Do ważniejszych prac, podejmowanych poza wykładami, należy zaliczyć także jego udział w przygotowaniu synodów: warszawskiego w 1922 r., podlaskiego w 1923 r. i pierwszego polskiego synodu plenarnego. Korzystali z jego porad prawnych biskupi i nuncjusze papiescy w Warszawie.

W 1924 r. przeniósł się do Kolegium Jezuickiego — Bobolanum w Lublinie i na prośbę rektora Sokołowskiego objął Katedrę Prawa Kanonicznego w KUL. W 1925 r. wyjechał do Rzymu, by się habilitować na Gregorianum z prawa kanonicznego. Po powrocie otrzymał nominację na prof. nadzwyczajnego w KUL, a w 1931 r. został prof. zwyczajnym. Przez kilka lat pełnił funkcję prodziekana i dziekana Wydz. Prawa Kanonicznego. Przez krótki czas był wicerektorem Kolegium Jezuickiego w Lublinie. Powtórnie funkcję tę objął w 1939 r. i to nie we własnym gmachu, kory zajęło wojsko niemieckie, a przy ulicy 3 Maja, gdzie do domu sióstr przeniesieni zostali klerycy. Aresztowany wraz z grupą studentów i wykładowców 2 II 1940 r., siedział uwięziony na Zamku Lubelskim. Zwolniony został z grupą prof. KUL 6 VI 1940 r., na kilka dni przed wywiezieniem pozostałych członków Tow. Jezusowego do Oranienburga. Udał się do Warszawy, gdzie na tajnych kompletach wykładał prawo kanoniczne dla grupy kleryków jezuickich. Ponadto prowadził zajęcia ze swojej specjalności na tajnym Wydz. Prawa Kanonicznego KUL, zorganizowanym przez ks. prof. Henryka Insadowskiego.

W Warszawie ks. Roth przeżył powstanie i po upadku starówki dostał się do obozu przejściowego w Pruszkowie. W ciężkim stanie zdrowia został stamtąd wyprowadzony potajemnie i umieszczony w domu sióstr w Walendowie koło Nadarzyna, gdzie zm. 21 X.

Ks. Roth swoje zainteresowania koncentrował na filozofii prawa, prawie procesowym i zakonnym. Do ważniejszych jego publikacji zaliczyć należy: *Forma zaręczyn i małżeństwa w prawie kościelnym katolickim z uwzględnieniem prawa cywilnego austriackiego*, Kr. 1908, *Zur Frage iiber das gegenseitige Rechtsverhaltnis zwischen Lateiner and Ruthenen*, Linz 1911, *Prawo zakonne. Przepisy kodeksu prawa kanonicznego*, Kr. 1918, wyd. II 1919, *Zarys prawa małżeńskiego*, Kr. 1920. W okresie późniejszym w jego twórczości przeważa zdecydowanie prawo zakonne, wyrażone m. in. następującymi publikacjami: *Zbieranie jałmużn przez osoby zakonne*, „At. Kapł.” (1936), *Wizytacje zakonników wyjętych przez biskupa*, „At. Kapł.” (1938), *Prawny stosunek zakonników do biskupów w rozwoju dziejowym*, w: *Księga pamiątkowa ku czci J. E. ks. bpa E. Fulmana*, L. 1939

Księga jubileuszowa 50-lecia KUL, L. 1969 *passim*; M. Żurowski, *Jan Roth profesor kanonista*, w: *Studia prawnohistoryczne*, W. 1971 s. 5—142; *Katolicki Uniwersytet Lubelski we wspomnieniach pierwszych studentów z lat 1918—1925, wstęp i red. G. Karolewicz*, L. 1978 s. 177; M. Żurowski, *Roth Jan (1870—1944) ks. TJ*, w: *Polscy kanoniści (wiek XIX i XX), cz. II*, W. 1981 s. 139—142; *Działalność Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji, wstęp i red. J. Ziółek*, L. 1983 *passim*; *Katolicki Uniwersytet*

Lubelski w latach 1925—1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów, wstęp i red. G. Karolewicz, L. 1989 passim; Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni, pod red. G. Karolewicz, ks. M. Zahajkiewicza, ks. Z. Zielińskiego, L. 1992 passim; AKUL, rkp. 74 akta personalne.

Jan Ziółek

RUDLICKI JERZY (1893—1977), główny konstruktor samolotów w Zakładach Mechanicznych Emil Plage i Teofil Laśkiewicz w Lublinie. Ur. 14 III w Odessie. Jeden z czworga dzieci Walerego i Teresy z d. Urbańskiej. Konstrukcje lotnicze zaczął budować jako uczeń odeskiego gimnazjum. Po raz pierwszy wzleciał na wykonanym przez siebie aparacie w 1909 r. W krótkim czasie zbudował 9 konstrukcji szybowców. Ostatni, oznaczony numerem 9, został wystawiony w l. 1910—1911 na Wystawie Przemysłowo-Handlowej w Odessie. Za swą pracę Rudlicki otrzymał wówczas dyplom uznania Rosyjskiego Tow. Technicznego. W 1913 r. zaprojektował pierwszy samolot, oznaczony R-I, na którym wykonano w Odessie kilka lotów. W l. 1915—1917 Rudlicki służył w lotnictwie rosyjskim. Skończył Wojskową Szkołę Pilotów w Kaczi koło Sewastopola i jako porucznik pilot-obszernik walczył w eskadrze niszczycieli na froncie wschodnim. W 1917 r. przedostał się do armii polskiej gen. J. Hallera we Francji. Szkolił się na samolotach w Dijon, Pau i w Szkole Walk Powietrznych w Biscaros. Do zawieszenia broni walczył na froncie zachodnim. Po przybyciu z armią Hallera do Polski został dowódcą 39 eskadry samolotów „Breguet”, przemianowanej na 16 eskadrę wywiadowczą. Dowodził nią od 26 IX 1919 do 12 VII 1920 r. w kampanii polsko-ukraińskiej i w wojnie polsko-bolszewickiej. 15 IV 1919 r. został mianowany kapitanem. Po demobilizacji studiował w Ecole Nationale de l'Aeronautique w Paryżu, pracując jednocześnie w polskiej wojskowej misji zakupów. Uczelnię skończył z wyróżnieniem, otrzymując tytuł inż. lotniczego. W 1925 r. podjął pracę w Zakładach Mechanicznych Emil Plage i Teofil Laśkiewicz w Lublinie. W 1926 r. otrzymał stanowisko głównego konstruktora. W czasie 10-letniej pracy w fabryce na Bronowicach zaprojektował 14 typów samolotów (niektóre w kilku wersjach), nazwanych Lublin „R” (R —Rudlicki). Były to: Lublin R-VIII, R-IX, R-X, R-XI, R-XII, R-XIII, R-XIV, R-XV, R-XVI, R-XVII, R-XVIII, R-XIX, R-XX, R-XXII, z których 10 weszło do produkcji. Zakłady Mechaniczne E. Plage i T. Laśkiewicz wyprodukowały ogółem 310 szt. samolotów konstrukcji Rudlickiego, najwięcej, 273 szt., R-XIII. Największe, międzynarodowe sukcesy odniosły: Lublin R-Xa (rajdowy), na którym kpt. pil. Stanisław Karpiński wykonał lot dookoła Europy i lot do Kabulu w 1931 r. oraz Lublin R-XVIIb, uznany w 1933 r. za najlepszy samolot sanitarny w świecie. R-XVIIb zwyciężył w konkursie samolotów zorganizowanym z okazji VII Międzynarodowego Kongresu Medycyny Wojskowej, połączonego z II Kongresem Lotnictwa Sanitarnego w Madrycie.

Rudlicki jest wynalazcą usterzenia do samolotu w kształcie litery V, zwanego usterzeniem motylkowym lub usterzeniem Rudlickiego. Patent ten jest stosowany w wielu konstrukcjach samolotów i szybowców w Polsce i w świecie. Rudlicki był przez kilka lat członkiem Lubelskiego Klubu Lotniczego. W 1935 r. — z chwilą upaństwowienia Zakładów Mechanicznych E. Plage i T. Laśkiewicz — został zwolniony ze stanowiska głównego konstruktora. Zrezygnował z pracy w lotnictwie i nabył majątek Olbęcín pod Kraśnikiem, gdzie zajął się gospodarowaniem. Okazał się cenionym działaczem w zakresie ożywienia życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego w powiecie janowskim.

Zmobilizowany w 1939 r., po kampanii wrześniowej przedostał się na Zachód. Pracował początkowo we francuskich zakładach lotniczych Sncan „Potez” a potem w Anglii, gdzie nawiązał kontakt z Amerykanami. Konstruował w ich bazie w Północnej Irlandii. Tam zaprojektował m. in. wyrzutnik do bomb odłamkowych do bombowców B-17. Amerykańskie samoloty wyposażone w wyrzutniki bomb Rudlickiego otwierały Aliantom drogę do Normandii. Przed zakończeniem walk w Europie został wywieziony do USA, okrętem podwodnym jako osoba pożądana dla Ameryki. Rozpoczął wkrótce pracę na stanowisku inż. postępu technicznego w zakładach Republic Aviation. Opracował i udoskonalił w USA wiele konstrukcji lotniczych i astronautycznych. Brał udział m. in. w projektach samolotów pionowego startu i lądowania oraz statków kosmicznych.

Zm. 12 VIII. Spoczywa na polskim cmentarzu w Doylestown (amerykańskiej Częstochowie).

Ku czci poległych lotników. Księga pamiątkowa, W. 1933; Trzecie Lubelsko-Podlaskie Zimowe Zawody Lotnicze 2, 3, 4 luty 1933 — informator; J. B. Cynk, History of the Polish Air Force 1918—1968, Londyn 1972; J. B. Cynk, Polish Aircraft 1893—1939, London 1971; S. Karpiński, Lot przerwany w Syjamie, W. 1939; S. Karpiński, Polskie skrzydła, W. 1935; A. Morgała, Polskie samoloty wojskowe 1918—1939, W. 1972; J. R. Konieczny, Zaranie lotnictwa polskiego, W. 1961; T. J. Kopański, 16(39-a) eskadra wywiadowcza 1919—1920, W. 1994; R. Bartel, J. Chojnacki, T. Królikiewicz, A. Kurowski, Z historii polskiego lotnictwa wojskowego 1918—1939, W. 1974; K. Sławiński, Dzieje polskich skrzydeł, W. 1974; A. Kielczyński, Złoty jubileusz lotniczy, „Ogniwo” — dodatek tygodniowy do pisma „Nowy Świat” 1959 nr 12 (USA); „Skrzydłata Polska” 1930—1939, 1945—1994; M. Gajewski, 310 samolotów z Lublina, „Gazeta w Lublinie” 1993 nr 145(701) 24 VI; Relacje bezpośrednie i zbiory rodzinne Teresy Rudlickiej-Budaszewskiej (córci J. Rudlickiego); Kserokopie materiałów w posiadaniu autora. APL, Zespół Zakłady Mechaniczne E. Plage i T. Laśkiewicz w Lublinie; Instytut Historyczny im. gen. W. Sikorskiego w Londynie LOT A.V.64/4/53.

Mirosław Gajewski

RYBCZYK JÓZEF ks. (1912—1983), kanonista, prorektor KUL. Ur. 10 X w Holyock, Mass. w USA jako syn polskich emigrantów Michała i Eleonory z domu Dudek. 1 XII 1921 r.

rodzina wróciła do Polski i zamieszkała w Pietruszycach (poznańskie), gdzie zakupiła gospodarstwo rolne. Szkołę podstawową; rozpoczętą w Bristol, Conn. ukończył w Pietruszycach w 1923 r. Po zdaniu matury w Gimnazjum im. Stanisława Staszica w Pleszewie (1931) jeden rok studiował na Wydz. Prawa UJ. Następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Kielcach, które ukończył w 1937 r. i 20 VI tegoż roku przyjął święcenia kapłańskie. W l. 1937—1939 studiował na Wydz. Prawa Kan. KUL w Lublinie. Po uzyskaniu licencjatu 21 VI 1939 r. miał zamiar kontynuować studia, lecz 21 XI 1939 r. został aresztowany przez Niemców i uwięziony na Zamku Lubelskim, skąd zwolniono go 31 III 1940 r. Pracował następnie w charakterze wikariusza w Pińczowie (15 V—10 XII 1940) i Proszowicach (11X111940—15 II 1945), gdzie w swoim mieszkaniu i w okolicznych wioskach, jak: Klimontów, Szczytniki, Kowary, uczył matematyki i łaciny w tajnym nauczaniu. W jego mieszkaniu miał także siedzibę sztab 106 Dyw. AK a on sam pełnił funkcję oficera oświatowego i redaktora tajnych „Wiadomości Codziennych”, za co został odznaczony w 1944 r. Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami i dostał awans na kapitana. Jako wikariusz był współzałożycielem Spółdzielni Spożywców (1943), szpitala konspiracyjnego AK (1944) i gimnazjum w Proszowicach (1945). Opracował *Dzieje kościoła i parafii w Proszowicach od połowy XII w. do 1943 r.* oraz przygotował rozprawę doktorską na tajnym studium prawa kanonicznego prowadzonym przez ks. prof. P. Kałwę nt. *Zezwolenie rodziców przy małżeństwie nieletnich, dzieci w rozwoju historycznym*, którą obronił na KUL 21 XII 1945 r. (wyd. L. 1949). W l. 1946—1947 odbył studium na Rocie Rzymskiej i w Kongregacji Konsystorialnej. Od 1 IX 1947 do 1 X 1950 pełnił funkcję kanclerza Kurii Diecezjalnej w Kielcach, promotora sprawiedliwości i obrońcy węzła małżeńskiego w tamtejszym Sądzie Biskupim oraz redaktora „Kieleckiego Przeglądu Diecezjalnego”. 1 IX 1949 r. objął wykłady zleczone a 17 VI 1950 r. jako zastępca prof. na Wydz. Prawa Kanonicznego KUL i zamieszkał na stałe w Lublinie. W 1950 r. rozpoczął przewód habilitacyjny na podstawie rozprawy *Uzdrowienie małżeństwa w związku. Sanatio in radice c. 1138—1141* (L. 1958). Od 18 II 1952 trzy lata był więziony, po czym bez rozprawy sądowej zwolniony z zezwoleniem na kontynuowanie pracy naukowej. 8 XII 1956 r. został wybrany prorektorem KUL (do 1959) a 29X111956 otrzymał nominację na doc. w Katedrze Tekstu Prawa Kanonicznego. Od 1959 r. do 3 VI 1960 pełnił funkcję zastępcy prorektora KUL, dziekana (24 V 1962—31 VIII 1974; 1 IX 1977—31 VIII 1978), prodziekana Wydz. Prawa Kanonicznego (1974—1977; 1979—1982). 26 VII 1970 r. otrzymał stanowisko prof. nadzwyczajnego w Katedrze Tekstu Prawa Kanonicznego. W l. 1962—1982 był wiceprezesem ZG TP KUL (organizował ogólnopolskie akcje na rzecz KUL) i jednocześnie w l. 1973—1982 przewodniczącym Senackiej Komisji Młodzieżowo-Stypendialnej. W l. 1957—1977 jako dyr. Międzywydziałowego Zakładu ABiMK KUL przyczynił się do zabezpieczenia kościelnych zbiorów z dziedziny sztuki, archiwistyki (zmikrofilmowanie wielu starodruków) i wykształcenia fachowej kadry. Wchodził w skład redakcji „ZN KUL” i

„RTK”. Od 1958 r. członek zwyczajny TN KUL, od 1968 r. LTN a od 1981 r. przewodniczący Sekcji Prawa Kanonicznego przy Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki.

W badaniach naukowych koncentrował się na kościelnym prawie małżeńskim, beneficjalnym i osobowym. Był wnikliwym badaczem tekstów prawnych. Jego prace odznaczają się jasnością konstrukcji i ścisłością argumentacji. Położył duże zasługi w pracach Papieskiej Komisji ds. Rewizja Kodeksu Prawa Kanonicznego (powołany w 1967 r.), zwłaszcza w dziedzinie prawa małżeńskiego i w krytycznej ocenie kolejnych schematów przygotowywanego nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego. Jako profesor na KUL a później od 1966 r. także na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu był niezwykle ceniony przez studentów zarówno za fascynujące wykłady, jak i wielką umiejętność w organizowaniu prac badawczych. Udzielał się też wydatnie w pracy duszpasterskiej (m. in. kazania wakacyjne w Sopocie).

Za działalność został wyróżniony godnością szambelana papieskiego (1959), prałata domowego Jego Świątobliwości (1963), a ze strony państwa Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1978). Zm. nagle 29 V na zawał serca w Lublinie. Został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej. Uczniowie wzniesli pomnik na jego grobie jako wyraz wdzięczności za ogromny wkład w wychowanie młodej kadry naukowej KUL.

PSB t. XXXIII s. 295—296 (B. Kumor); Polscy kanoniści (wiek XIX i XX), red. J. R. Bar, W. 1981 cz. II s. 146—148; Kto jest kim w Polsce, W. 1984; Katalog duchowieństwa i probostw Diecezji Kieleckiej za rok 1940—1941, Kielce 1941; Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, L. 1969; J. Krukowski, Ksiądz profesor Józef Rybczyk, „RTK” z. 5 s. 7—12; Ks. prof. dr hab. Józef Rybczyk (1912—1983), „Biuletyn Informacyjny KUL” 1983 nr 1/2 s. 236—237, fot.; W. B. Zubert, OFM, Ksiądz prof. dr Józef Rybczyk, tamże 1985 nr 2 s. 114—119; Akta personalne nr 305; Elenchus venerabilis clerici saecularis ac regularis dioecesis Kielcensis pro anno domini... 1933—1939.

ks. Henryk Misztal

RYLSKA (ŚCIBOR-RYLSKA) TERESA WANDA, ps. Trembicka, Wanda Kolińska (1912—1985), biolog, działaczka katolicka. Ur. 28 X w Mińsku Mazowieckim. Ojciec — Antoni Sokołowski wykonywał zawód geometry, matka — Jadwiga z Chamców zajmowała się wychowaniem pięciorga dzieci, z których Teresa była najmłodsza.

Ukończyła w 1931 r. gimnazjum im. Unii Lubelskiej w Lublinie, a w 1938 r. biologię (fizjologię roślin) na UW, uzyskując tytuł mgr. W połowie października tego roku wyszła za

mąż za Włodzimierza Scibor-Rylskiego i osiadła w jego majątku Kolińce w pow. Tłumacz. Po śmierci męża w kampanii wrześniowej udała się w listopadzie 1939 r. z matką i babką (pod przybranym nazwiskiem Ireny Stelter) do Generalnej Guberni. Przeżyła w Łodzi 3 miesiące w obozie przejściowym dla przesiedleńców. Z paroma lekarzami i sanitariuszkami zorganizowała tam szpitalik dla dzieci i starców. W marcu 1940 r. dotarła z matką (babka zmarła) do Warszawy, gdzie pracowała jako pielęgniarka w wojskowym Szpitalu Ujazdowskim. Pod koniec 1940 r. objęła kierownictwo laboratorium w Fabryce Namiastki Herbaty „Społem” w Warszawie i równocześnie zaczęła pracować (po zaprzysiężeniu w AK) jako sekretarka w Organizacji Małego Sabotażu „Wawer” przy Komendzie Głównej AK, przyjmując ps. Trembicka. Wynajdowała wówczas lokale konspiracyjne, służące do przygotowania akcji sabotażowych, których rezultaty kontrolowała, prowadziła kasę. Brała bezpośredni udział w 100 akcjach ulicznych i przedstawiła z nich tygodniowe raporty Komendzie. Zagrożona aresztowaniem opuściła Warszawę i jako Wanda Kolińska prowadziła w Dratowie na Lubelszczyźnie, w majątku Marii Kleniewskiej, kursy pielęgniarskie dla miejscowych dziewcząt i dla AK. W sierpniu 1943 r. wzięła pod opiekę bursę dla sierot przy Pogotowiu Opiekuńczym dla Dzieci w Warszawie. Na początku lipca 1944 r. wyjechała z podopiecznymi do Żurawicy pod Sandomierzem. Po przejściu frontu przewiozła wychowanki do Lublina i umieściła je w różnych internatach i zakładach.

Od listopada 1944 r. pracowała jako asystentka, a od 1946 r. jako adiunkt w Katedrze Fizjologii Roślin UMCS. W 1948 r. obroniła na tej uczelni pracę dr z zakresu biologii; promotorem był prof. Adam Paszewski. W 1950 r. została zwolniona z pracy w UMCS pod zarzutem negatywnego stosunku do PZPR oraz niepożądanego wpływu na młodzież akademicką i całe otoczenie.

W l. 1951—1957 kierowała Laboratorium Fizjologii Roślin w Instytucie Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Warszawie. Po przeniesieniu się do Lublina od 1 X 1958 r. kierowała jako zastępca prof. Katedrą Botaniki, a potem Biologii Doświadczalnej na Wydz. Filozofii Chrześcijańskiej KUL. W marcu 1959 r. Centralna Komisja Kwalifikacyjna przyznała jej tytuł doc. W l. 1961—1976 prowadziła seminaria magisterskie i doktoranckie z biologii i kierowała Zakładem Biologii KUL. Ze względu na zły stan zdrowia w 1976 r. przeszła na emeryturę.

Od 1945 r. brała udział w pracach Polskiego Tow. Botanicznego, uczestniczyła w krajowych i międzynarodowych sympozjach naukowych (m. in. w 1975 r. w Chartres we Francji nt. myśli Teilharda de Chardin), współpracowała z biologami Norwegii i Szwecji, przebywając w tych krajach w 1975 r. Od 1951 była członkiem TN KUL, Polskiego Tow. Biochemicznego, od 1957 członkiem American Society of Plant Physiologists. Ogłosiła drukiem 24 prace, w tym 2 pozycje książkowe: *Problemy życia i organizacji*, cz. 1: *Porządek i organizacja w przyrodzie* (W. 1974), cz. 2: *Tajemnica zorganizowania żywej komórki* (W. 1986). Zajmowała się

popularyzacją wiedzy biologicznej, wygłaszając odczyty dla nauczycieli szkół średnich i udzielając konsultacji prelegentom TWP.

W 1932 r. podczas studiów zetknęła się z działalnością koła warszawskiego Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, którego została prezesem. Brała udział w Tygodniach Społecznych tego stowarzyszenia w Lublinie. Podczas studiów jej kierownikiem duchowym był ks. Władysław Kornilowicz. Od 1957 r. współorganizowała ogólnopolskie Dni Modlitw Ruchu Kultury Chrześcijańskiej „Odrodzenie” w Częstochowie, spotykając się i utrzymując kontakty z wieloma osobami z całej Polski, m. in. z ks. Tadeuszem Fedorowiczem, ks. prymasem Stefanem Wyszyńskim, ks. kardynałem Karolem Wojtyłą, a następnie z Janem Pawłem II. Podczas trapiącej ją choroby nowotworowej, na początku 1985 r. otrzymała od papieża obszerny list i błogosławieństwo.

Brała udział w utworzeniu lubelskiej grupy Ruchu Kultury Chrześcijańskiej „Odrodzenie” przy KUL w l. 1983—1984 i w pierwszych jego spotkaniach studyjnych. Do końca swoich dni niosła pomoc materialną studentom, rodzinom wielodzietnym, ludziom żyjącym w trudnych warunkach w Lublinie.

W 1948 r. została odznaczona Medalem Wojska (4-krotnie), Krzyżem Armii Krajowej, a w 1978 r. za 20-letnią nienaganną pracę pedagogiczną oraz z okazji 60-lecia KUL złotym Krzyżem Zasługi. Zm. 26 V w Lublinie. Została pochowana obok grobu męża w Laskach k. Warszawy.

PSB t. XXXIII s. 490—491 (M. Kunowska-Porebna); P. P. Gach, Teresa Wanda Rylska 1912—1985, „Biuletyn Informacyjny KUL” 1985 nr 1 s. 134—136.

Piotr Paweł Gach

RYTEL MARIAN BOLESŁAW (1905—1945), filozof, psycholog, organizator i pierwszy kierownik Katedry Psychologii Ogólnej w UMCS. Ur. 6 IX w Wąchocku (pow. Iłża). Był synem Bolesława, ziemianina, i Emilii Florentyny z Mierzanowskich secundo voto Wincentowej Czarneckiej. Po ukończeniu gimnazjum humanistycznego zapisał się na UW. Rozpoczęte tam studia przerwał w r. 1927 ze względu na trudne warunki materialne. 18 X 1930 immatrykulował się na Wydz. Filozoficznym UJ. 9 X 1933 r. uzyskał tam stopień mgr filozofii za pracę „Badania nad zapamiętywaniem barw”. Od 1 X 1933 r. został zatrudniony jako starszy asystent w Zakładzie Psychologii Doświadczalnej na Wydz. Filozoficznym UJ. 5 VI 1937 r. otrzymał stopień dr filozofii na podstawie rozprawy „La mémorisation et les schémas conceptuels”, wykonanej pod kierunkiem prof. Władysława Heinricha. W Zakładzie

Psychologii Doświadczalnej UJ pracował do wybuchu II wojny światowej. Lata okupacji spędził m. in. w Józefowie nad Wisłą, gdzie zajmował się tajnym nauczaniem.

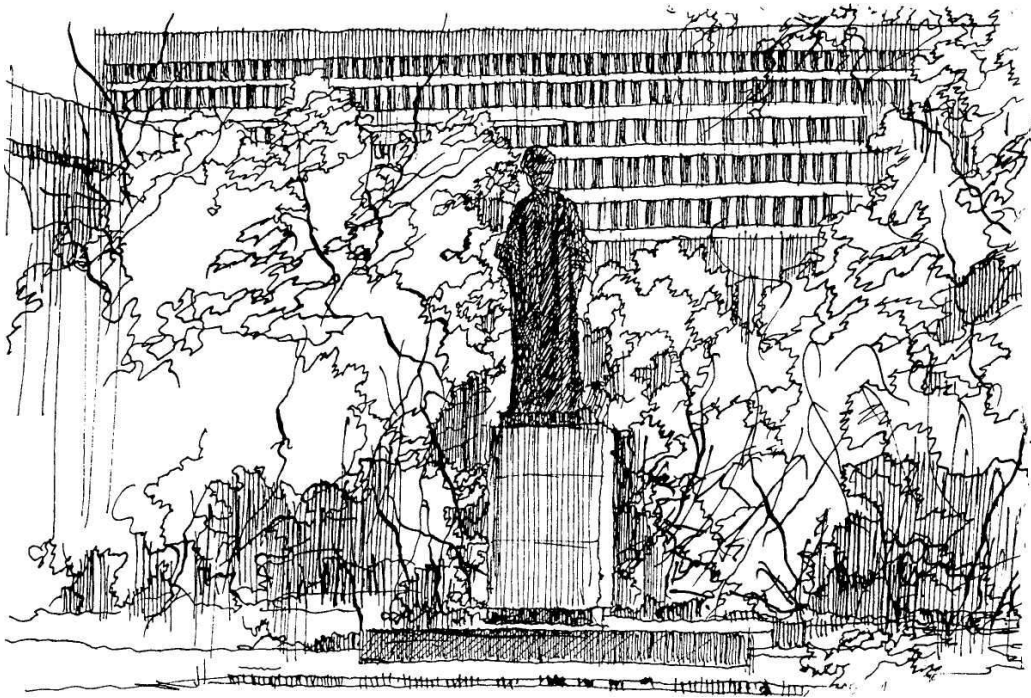
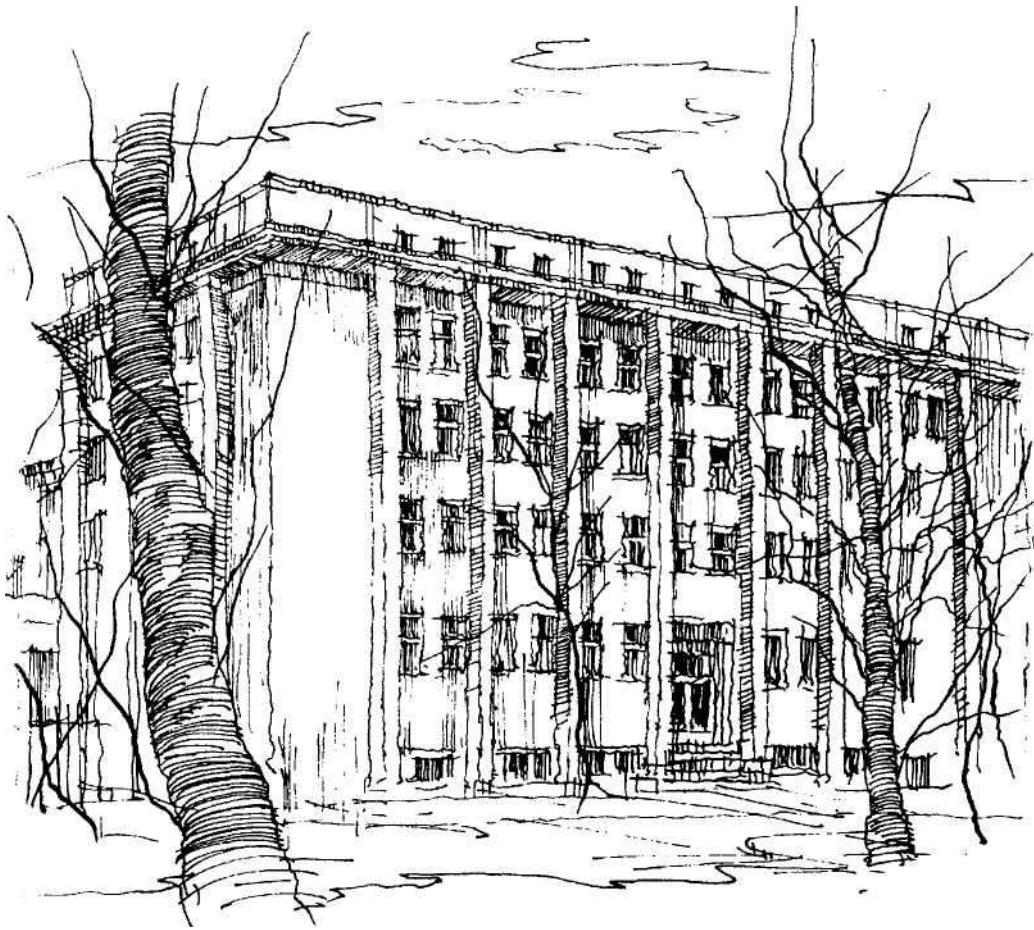
W r. 1944 przybył do Lublina. Zorganizował tu Katedrę Psychologii przy Wydziale Przyrodniczym nowo powołanego UMCS i objął stanowisko zastępcy prof. w tej Katedrze. Była ona jednym z pierwszych zakładów naukowych utworzonych w strukturze uczelni. Od razu też rozpoczął wykłady dla młodzieży akademickiej, poświęcone charakterologii i technice pracy umysłowej. Po kilku miesiącach musiał zaprzestać prowadzenia zajęć, wycieńczony gruźlicą nabytą w czasie wojny. Pomimo intensywnych starań rektora UMCS prof. H. Raabego ówczesne władze nie zainteresowały się jego zdrowiem i nie przyznały mu sanatorium. Zm. 29 III w Szpitalu Św. Jana Bożego w Lublinie. Został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej w kw. 34; grób dziś już nie istnieje.

Artykuły naukowe z dziedziny psychologii zaczął drukować jeszcze przed wojną, głównie w „Kwartalniku Psychologicznym”. Ponadto opublikował za granicą (we Francji) pracę dotyczącą schematów pojęciowych w zapamiętywaniu. W tym też czasie przygotował większą rozprawę *O psychologicznych odpowiednikach pojęć*, wydaną dopiero po jego śmierci w „Rocznikach UMCS” (1947). Zawarł w niej swoją koncepcję dotyczącą „tych treści świadomości, które objawiają się wtenczas, kiedy ktoś myśli”. Prof. Narcyz Łubnicki nazwał go „psychologiem o oryginalnych koncepcjach teoretycznych”.

Rytel poślubił w Krakowie (par. św. Szczepana) 2 II 1937 r. Wacławę Wisłocką (ur. 1911), córkę Antoniego i Heleny z Rokossowskich. Miał z nią córkę Małgorzatę Marię (ur. 1939).

N. Łubnicki, Początki życia uniwersyteckiego w Lublinie. Wspomnienia sprzed lat trzydziestu, „Życie Szkoły Wyższej” 1974 nr 7—8. s. 167, 171; Dziesięć lat Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie 1944—1954, L. 1954 s. 89; UMCS. Trzy lata pracy, L. 1947 s. 203—204; AUMCS, akta osobowe K 6207; Archiwum UJ, sygn. S II 518, S II 374, akta osobowe S II 619; Kancelaria Parafialna par. archikatedralnej w Lublinie, księga zmarłych z roku 1945 (akt śmierci nr 213).

Cezary W. Domański

S

SADAJ HENRYK (1900—1984), nauczyciel, archiwista. Ur. 4 VIII we wsi Wojciechowice koło Opatowa (woj. kieleckie). Ojciec, Józef, zmarł w r. 1903; matka, Ewa Franciszka z Dudów, prowadziła małe gospodarstwo rolne. Po ukończeniu rosyjskiej szkoły w rodzinnej wsi podjął naukę w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Kielcach, która trwała do r. 1920. W tymże roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Sandomierzu, przerywając naukę w r. 1923. W l. 1924—1926 studiował ekonomię w KUL, pracując równocześnie w podlubelskich szkołach wiejskich, ni. in. w Wojciechowice i Zemborzycach. Ze względu na trudne warunki materialne i zły stan zdrowia, przerwał studia. W r. 1929 jako eksternista ukończył wyższy kurs nauczycielski w zakresie historii i dodatkowo języka polskiego. W r. 1936 wznowił studia w KUL, ale już na kierunku historia. Nadal pracował w szkołach wiejskich oraz w l. 1936—1938 w Państwowym Gimnazjum Kupieckim w Lublinie. W okresie okupacji uczył na tajnych kompletach w Koi. Marysin koło Lublina. Pomagał więźniom Majdanka pracującym na Czechowie, dostarczając im chleb.

W r. 1946 uzyskał dyplom mgr filozofii w zakresie historii na podstawie pracy „Rok 1905 w dziejach wyznaniowych b. guberni lubelskiej i siedleckiej”, powstałej na seminarium prof. Aleksandra Kossowskiego. Od września 1945 r. został zatrudniony w Kuratorium Oświaty i Wychowania, obejmując w 1948 r. stanowisko wizytatora szkół stopnia licealnego. Równolegle prowadził zajęcia na kursach dla analfabetów i w szkołach dla dorosłych w Lublinie, m.in. w Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym TUR, a od 1947 r. — w Państwowym Liceum Pedagogicznym im. Estkowskiego w Lublinie. W r. 1950 przeszedł do pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie, mianowany kustoszem i — od 1953 r. — zastępcą dyr. W r. 1958 objął stanowisko okręgowego wizytatora szkół w KOSL, rezygnując z etatu w Archiwum. Funkcje wizytatora szkół pełnił przez ponad 20 lat. Już jako

nauczyciel Szkoły Podstawowej w Obrokach (pow. Kraśnik) w r. 1969 obronił pracę doktorską na Wydz. Humanistycznym UMCS nt. „Dzieje pierwszej szkoły elementarnej w Lublinie 1811—1918”, napisaną pod kierunkiem prof. Jana Dobrzańskiego. W tymże roku przeszedł na emeryturę. Zm. 28 IX 1984 w Lublinie; pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Interesował się historią szkolnictwa na Lubelszczyźnie. Opublikował kilka artykułów z tej dziedziny, m.in. *Jan Ciepielewski, nauczyciel szkoły elementarnej w Lublinie*, „RH” t. : 1954 z. 3 s. 81—99; *Konwikt Szaniawskiego w Łukowie*, w: *Z przeszłości ziemi łukowskiej*, 1959 s. 149—154, *Materiały do dziejów szkolnictwa na terenie Lubelszczyzny*, w: *Poradnik nauczyciela regionalisty*, L. 1960 s. 20—32; *Oświata elementarna na Lubelszczyźnie w latach 1809—1831*, „Prz. Hist.-Ośw.” 1975 nr 3 s. 363—381. Przez wiele lat zbierał materiały do dziejów rodziny Marii Skłodowskiej-Curie, które wykorzystał w artykule: *Skłodowscy. Przodkowie i współcześni Marii Salomei Skłodowskiej-Curie*, „RH” t. 30 : 1982 z. 2 s. 131—182.

Miał tytuł zawodowy prof. W pracy ceniony był za rzetelność, sumiennność, życzliwy stosunek do ludzi. Zaangażowany społecznie, m.in. przyczynił się do budowy szkół w Konopnicy, Radawcu, na Rurach w Lublinie.

Odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim OOP, Medalem Komisji Edukacji Narodowej i Zasłużony Nauczyciel PRL.

Z pierwszego małżeństwa, z Natalią Podgórską (1899—1933), miał córkę Marię Barbarę, z drugiego — z Wilhelminą Bronisławą Jurkiewicz, nauczycielką — córkę Zofię Jolantę.

APL, Akta osobowe, sygn. 177; AKUL, Akta studenckie, Wydz. Hum. (1918—1939), sygn. 4418; AUMCS, Akta przewodu doktorskiego, sygn. H 73/15; Kuratorium Oświaty i Wychowania w Lublinie, Księga pamiątkowa Zasłużeni dla oświaty i wychowania, sygn. 01/208; informacje córki p. Zofii Morawskiej.

Maria Trojanowska

SALKOWSKI WACŁAW JULIAN FELIKS (1869—1952), adwokat, organizator sądownictwa polskiego w Lublinie, prezes Sądu Okręgowego w Lublinie, dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Lublinie, działacz społeczny. Ur. 18 V we wsi Wojsławice w pow. chełmskim, był synem Henryka, rządcy majątku hr. Leopolda Poetyły w Wojsławicach i Joanny z Borowskich. Uczył się w gimnazjum rządowym w Lublinie i tu w 1887 r. zdał maturę. Studiował na UW, gdzie w 1892 r. uzyskał dyplom ze stopniem kandydata nauk

prawnych. Niezwłocznie powrócił do Lublina i rozpoczął tu 60-letnią karierę prawniczą. Od 27 VII 1892 do 27 VII 1897 r. był pomocnikiem adwokata przysięgłego, specjalizując się w prawie cywilnym. Od 27 VII 1897 do 11X1917 r. zajmował stanowisko adwokata przysięgłego przy Sądzie Okręgowym w Lublinie. Należał do grona utalentowanych obrońców. Był też radcą prawnym cukrowni lubelskich.

Od sierpnia 1915 r. Salkowski współorganizował sądownictwo obywatelskie w Lublinie. Od 5 IX 1915 do 21 XI 1915 r. spełniał obowiązki wiceprezesa Trybunału Lubelskiego, znajdującego się wówczas, w rękach polskich (rozwiązanego następnie przez władze austriackie). Przyczynił się do utworzenia w Lublinie Tow. Prawniczego, wchodząc od 13 XI 1915 r. do jego zarządu. Brał udział w pracach Departamentu Sprawiedliwości przy Tymczasowej Radzie Stanu Królestwa Polskiego (1917). Położył duże zasługi w zakresie organizowania sądów polskich. Od 1 IX 1917 do 1 V 1921 r. zajmował stanowisko prezesa Sądu Okręgowego w Lublinie, ciesząc się uznaniem władz sądowych.

Salkowski od połowy 1915 r. brał udział w organizowaniu polskich władz miejskich w Lublinie. Po utworzeniu przez Miejski Komitet Obywatelski (4 VII 1915) Milicji Obywatelskiej, został powołany w skład jej Rady Naczelnej. W marcu 1916 r. wszedł do Rady Przybocznej działającej przy urzędzie komisarza rządowego w Lublinie — Alfreda Gałuszki. Od 18 XII 1916 do 28 III 1918 r. był członkiem pierwszej Rady Miejskiej Lublina, wchodził do Komisji Regulaminowo-Prawnej.

Dnia 1 V 1921 r. powrócił do adwokatury i pracował w niej do 30 XI 1938 r. W 1. 1922—1932 był członkiem Prezydium Okręgowej Rady Adwokackiej w Lublinie, sprawując godności: od 21 IV 1922 do 22 III 1925 r. i od 28 III 1927 do 1 III 1930 r. oraz od 1 III 1932 do 1 XI 1932 r. dziekana, a od 1 III 1931 do 1 III 1932 r. — wicedziekana. Pełniąc obowiązki kierownicze dużo czasu poświęcał na kształcenie i doskonalenie kadry młodych pracowników (zwłaszcza aplikantów). Znany był z wysokich wymagań wobec podwładnych. Od 1 XII 1938 r. do 1 VI 1941 r. zajmował stanowisko notariusza przy Wydz. Hipotecznym Sądu Okręgowego w Lublinie, od 1 VI 1941 do 7 VIII 1944 r. był adwokatem w Izbie Adwokackiej w Lublinie, a następnie od 8 VIII 1944 do 31 XII 1951 r. notariuszem w Lublinie. Od 31 VII 1946 do 28 VII 1948 r. pełnił jednocześnie obowiązki sędziego Sądu Okręgowego w Lublinie. Był właścicielem willei w Nałęczowie (od 1924 r.). Opublikował artykuł *Historia polskich sądów obywatelskich w Lublinie* („Biuletyn Tow. Prawniczego w Lublinie” 1916 nr 1). Zm. 28 I w Lublinie i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Odnaczony Krzyżem Oficerskim „Polonia Restituta” (1923). Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Jadwigą Marią Sławęcką (zaw. 7 I 1896) miał córkę Jadwigę (1896—1974), żonę gen. WP Stanisława Burhard-Bukackiego, a od 1927 r. żonę płk. Józefa Becka,

późniejszego ministra spraw zagranicznych II RP. Z drugiego małżeństwa, z Katarzyną Chlistunową z Czechowiczów (zaw. 9 XI 1942), nie zostawił potomstwa.

„Nowa Reforma” 1916 24 III; „K. Lub.” 1918 s. 43; „Rocznik Tow. Prawniczego w Lublinie” 1928 s. 14—41; B. Sekutowicz, Sądy obywatelskie w Lublinie (w 1915 r.), „Głos Sądownictwa” 1933 nr 6 s. 329—334; Dzieje Lublina, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 134, 139; M. Korzeniowski, Lubelski Miejski Komitet Obywatelski w latach 1914—1915, „RL” t. 31/32 : 1989/1990 s. 171—172; J. Beck, Kiedy byłem ekscelencją, W. 1990; AAN, Centralna Agencja Polska w Lozannie, p. 66/12, AORAL, Akta osobowe adw. W. Salkowskiego, tęcz. nr 104; ASWL, akta osobowe W. Salkowskiego prezesa Sądu Okr., tęcz. 406; APL, Magistrat m. Lublina 1915— 1918 sygn. 6, 215; Informacje Michała Tarki, sędziego z Lublina (1992).

Józef Marczuk

SANGUSZKO PAWEŁ KAROL (1680—1750), książę, podskarbi i marszałek nadw. litewski, marszałek wielki litewski, fundator kapcynów lubelskich. Był synem Hieronima, starosty suraskiego, i Konstancji z Sapiechów. Po rychłej śmierci ojca opiekę nad nim sprawowali bracia matki Stefan i Leon Sapiehowie, a następnie Karol Stanisław Radziwiłł, mąż siostry Pawła. W 1700 r. Sanguszko usamodzielniał się finansowo, odbył charakterystyczną dla edukacji młodych magnatów podróż zagraniczną. Po niespodziewanej śmierci żony Bronisławy z Pieniążków, wdowy po bracie Kazimierzu Antonim, uwikłał się w długotrwały spór majątkowy z rodziną żony, załagodzony ostatecznie w 1712 r. Podczas II wojny północnej był zwolennikiem Augusta II. W 1710 r. zawarł drugi związek małżeński z Marianną Lubomirską, co wywołało kolejne waśnie z rodem Lubomirskich, przeciwnych temu małżeństwu. Do ugody majątkowej doszło w 1713 r. Będąc stronnikiem królewskim otrzymał pierwsze swoje godności — podskarbiego nadw. litewskiego (1711) i marszałka nadw. litewskiego (1713). Po śmierci Aleksandra Dominika Lubomirskiego wykazał wielką energię w przejęciu administrowania ordynacją ostrogską, co faktycznie nastąpiło w 1721 r. Podczas bezkrólewia po śmierci Augusta II był wymieniany jako ewentualny kandydat do tronu. Ostatecznie poparł na sejmie elekcyjnym królewicza Ferdynanda Augusta, który odwzajemnił się, już jako król, dopuszczając Sanguszkę do ścisłego grona doradców. Był bardzo dbały o swój majątek, który stale powiększał, m. in. odpowiednimi małżeństwami. W ten sposób wszedł w posiadanie „księstwa” zasławskiego na Wołyniu, a od brata otrzymał jeszcze w l. 1710—1711 klucze: jakubowicki, kijański i m. Lewartów w woj. lubelskim oraz ostrowiecki i ćmielowski w woj. sandomierskim. Jego własnością były Dobro-wlany na Wileńszczyźnie, gdzie wybudował pałac, Smorgonie, posiadłość w Wilnie z kamienicą,

pałace w Grodnie, Warszawie (przy Placu Saskim), Tarnowie, Lublinie i Lewartowie. W tym ostatnim mieście, przemianowanym na Lubartów (od protoplasty rodu — Lubarta), urządził swoją rezydencję magnacką, odbudowując pałac (1722—1741) i wznosząc barokową farę p.w. Św. Anny (1733—1738), której architektem był Paweł Antoni Fontana; fundował też w Lubartowie klasztor i kościół kapucynów (1737—1741). Inne jego liczne fundacje sakralne to: odbudowa kościoła parafialnego i zespołu klasztornego dla bernardynów i misjonarzy w Zasławiu, odbudowa cerkwi w Wolicy Wielkiej, odbudowa zespołu klasztornego dla dominikanów w Rakowie (pow. miński), zespołu klasztornego dla karmelitanek w Dubnie, a ponadto jego hojności doznały kościoły parafialne w Dubnie, Łokaczach i Białogrodce.

Lublin zawdzięcza Sanguszce i jego żonie zespół klasztorny kapucynów, usytuowany przy Krakowskim Przedmieściu vis-a-vis odziedziczonego po Radziwiłłach pałacu, przebudowanego i ozdobionego pięknym ogrodem, zapewne projektu Holendra Tulipana, którego sprowadził specjalnie do zakładania parków przy swoich rezydencjach (np. w Lubartowie). Sanguszkowie ofiarowali fundację już w 1717 r., ale przyjęta została w 1723 r. Architektem zespołu klasztornego był warszawski murator Karol Bay, a plany osobiście zatwierdził fundator. W 1733 r. budowa kościoła i klasztoru była ukończona kosztem blisko 134 tys. flor. poi. Fundator był częstym gościem w murach klasztornych, a podczas Drogi Krzyżowej w pokutnych szatach szedł w procesji, biczując się.

Zm. 14IV w Zahajcach na Wołyniu, a pochowany został powtórnie 27 V 1751 r. w krypcie pod prezbiterium lubelskiego kościoła kapucynów, serce zaś barokowym zwyczajem pochowano w kościele farnym w Lubartowie. Ceremonia pogrzebowa była jedną z najokazalszych w schyłkowym okresie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Autorem programu treściowego żałobnych uroczystości był najlepszy specjalista w tym zakresie jezuita Paweł Giżycki.

Z pierwszego małżeństwa z Bronisławą z Pieniżków Sanguszko dzieci nie miał, z drugiego związku małżeńskiego z Marianną z Lubomirskich (zm. 1729) miał syna Janusza Aleksandra (zm. 1775), z trzeciego, z Barbarą Duninówną (zm. 1791), pozostawił córki: Annę, Krystynę i Kunegadę, synów Józefa Paulina (zm. 1781), Hieronima (zm. 1812) i Janusza Modesta (zm. 1806) oraz 4 dzieci zmarłych we wczesnym dzieciństwie. W kościele kapucynów obok fundatora pochowana została jego trzecia żona Barbara, syn Józef Paulin (serce spoczęło w Lubartowie), wnukowie Roman i Konstanty. W ten sposób kapucyni lubelscy stali się strażnikami jednego z mauzoleów magnackiego rodu Sanguszków.

PSB t. XXXIV (R. Marcinek); J. K. Gadacz, Słownik polskich kapucynów, t. 1 W r. 1985; M. Ronikerowa, Ilustrowany przewodnik po Lublinie, W. 1901; P. Giżycki, Bieg życia chwalebny w herbowym Pogoni śp. J. O. Xiążęcia JMści Pawła Karola Olgierda

Lubartowicza Sanguszka, L. 1751; W. Hermanowicz, Monografia architektury kościoła oo. kapucynów p.w. św. Piotra i Pawła w Lublinie, „RH”, 1970 z. 5; J. Dybała, Plac Litewski w Lublinie. Dzieje zabudowy i założenia urbanistycznego, „RH” 1972 z. 5; J. Chrościcki, Pompa funebris, W. 1974; M. Budziarek, Kościół i klasztor kapucynów w Lublinie, „RTK” 1982, z. 4.

Maciej Sobieraj

SEDLAK WŁODZIMIERZ (1911—1993), ks. prof. zw. KUL, dr hab. biologii teoretycznej. Ur. 31 X w Sosnowcu w rodzinie górniczej, syn Pawła i Elżbiety z domu Janszek. Uczył się w gimnazjum matematyczno-przyrodniczym w Skarżysku-Kamiennej i w Seminarium Duchownym w Sandomierzu, gdzie w 1935 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Następnie pracował jako prefekt w Ćmielowie (1935—1939) i Siennie około Ilży (1939—1948), w którym zaraz po wojnie, jako wiceprzewodniczący gminnej rady, zaangażował się w odtwarzanie i rozwijanie szkolnictwa — dzięki jego staraniom i pracy powstała szkoła średnia i szkoła zawodowa, założył Tow. Szkół Średnich, którego statut zatwierdziły władze wojewódzkie pod nr 1, pełnił również obowiązki kierownika szkoły podstawowej. W l. 1948—1952 pracował jako katecheta w szkołach średnich w Lublinie, studiując (1946—1950) na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym UMCS, gdzie uzyskał magisterium z antropologii (1949) i magisterium z pedagogiki (1950) oraz doktorat (1951) na podstawie rozprawy „Zmienność organizmu jako podstawa biologiczna wychowania”. Na polecenie władz kościelnych przeniósł się do Radomia i nadal pracował jako prefekt do 1960 r. Był prawdopodobnie jedynym księdzem w Polsce, który nauczał religii w szkole, nawet w tych latach, kiedy inni prefekci musieli opuścić mury szkolne.

Od r. 1960 został zatrudniony na Wydz. Filozofii Chrześcijańskiej KUL. Przez 31 lat dojeżdżał z Radomia do Lublina, by prowadzić zajęcia dydaktyczne. Na tym Wydz. w 1966 r. dzięki rozprawie „Możliwość odtworzenia początków ewolucji organicznej na podstawie komponenta krzemowego” uzyskał hab., która została uznana z zakresu biologii teoretycznej. W konsekwencji utworzono Katedrę Biologii Teoretycznej (jedyną jak dotąd w Polsce i jedną z bardzo nielicznych w świecie), której został kierownikiem, pełniąc tę funkcję aż do przejścia na emeryturę w 1982 r.

Ks. Sedlak był człowiekiem obdarzonym niezwykle twórczą pasją naukową, która objęła swym zasięgiem kilka dyscyplin, jak: archeologia, geologia, paleontologia, badania nad pochodzeniem życia i człowieka, paleobiochemia, paleobiofizyka, a zwłaszcza bioelektronika. Szukanie nowych horyzontów i rozstrzygnięć zaowocowało najobficiej w ramach bioelektroniki, której był współtwórcą. Większość jego oryginalnych propozycji naukowych wykraczała poza dotychczasowy paradygmat nauk biologicznych i wzbudziła

kontrowersje oraz skrajnie przeciwstawne oceny. Przyczynił się też do nich swoisty sposób pisania prac, który osądzono jako formę poezji, a nawet *science fiction*. Z ważniejszych wymienić należy: koncepcję krzemowej abiogenezy (1959), koncepcję bioplazmy (1967), koncepcję elektromagnetycznej natury życia (1969). Nie uważał siebie za filozofa, ale za biologa, którego zadaniem jest dokonanie syntezy i inspirowanie do fundamentalnych dociekań nad naturą życia i świadomości. Zainteresowania naukowe W. Sedlaka były bardzo wszechstronne; dodać warto, że jeszcze w latach 50. uczestniczył w badaniach dotyczących historii starożytnego hutnictwa w Górach Świętokrzyskich, gdzie odnalazł łupki żelaza ze starożytnego wytopu oraz opracował rekonstrukcję sposobu wytopu żelaza w dymarce. Wykazywał niezwykłą intuicję twórczą i upór w kroczeniu po nietypowych, omijanych przez innych badaczy, ścieżkach problemowych.

Zm. 17 II w Radomiu i tam został pochowany.

„Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego” 1981 z. 2—4 s. 3—149; 1986 z. 3—4 s. 7—70; K. Dymel, *Skąd ten blask, profesorze Sedlak?*, L. 1988: *tenże, Tako rzecz Sedlak*, L. 1990; R. Kieraciński, *Droga życiowa ks. prof. Włodzimierza Sedlaka*, „*Biuletyn Informacyjny KUL*” 1982 nr 1/2 s. 58—73; W. Sedlak, *Życie jest światłem*, W. 1985; W. Sedlak, *Wprowadzenie w bioelektronikę*, Wr. 1988; W. Sedlak, *W pogoni za nieznanym*, L. 1990; W. Sedlak, *Człowiek i Góry Świętokrzyskie*, W. 1993; Waldek ze Skrzyska. *Rzecz o Włodzimierzu Sedlaku*, pod red. J. Jańca, R. Sowcy, B. Piątka, J. Sieczki, Skarżysko-Kamienna 1993; J. Zon, M. Wnuk, *Ksiądz Profesor Włodzimierz Sedlak 1911—1993*, „*Przegląd Uniwersytecki*” KUL 1993 nr 3 s. 17.

Marian Wnuk

SERWACZYŃSKI MICHAŁ (1764—1847), skrzypek-wirtuoz, dyrygent i pedagog. Ur. w Warszawie, syn Stanisława i Marianny ze Stajewskich. W końcu XVIII w. notowany jako nauczyciel muzyki i koncertmistrz dwóch kapel: kolegiackiej Św. Michała Archanioła w Lublinie oraz dworskiej Eligiusza hr. Prażmowskiego w Gościeradowie. Około r. 1813 został dyrygentem (po Janie Barcickim) wspomnianej kapeli kolegiackiej. W r. 1816 był współzałożycielem miejscowego Tow. Przyjaciół Muzyki.

Z pierwszego małżeństwa z Heleną Pilecką (zm. 1821) miał siedmioro dzieci: Stanisława (1790), Mariannę (1794), Franciszkę (1795), Joannę (1797), Cecylię (1800), Antoniego (1801) i Jana (1803). Żenił się jeszcze dwukrotnie: z Katarzyną z Pietroniewiczów Świecką (1763—1834) oraz z Anną Kriże (1803—1858). Jej to na dwa dni przed ślubem zapisał

„połowę swojej kamienicy pod n-rem policyjnym 69 w m. Lublinie przy ulicy Rybnej położoną”. Zm. 6 II w Lublinie i pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (sek. 3 e).

L. T. Błaszczak, Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX wieku, Kr. 1964 s. 261; AAL Liber baptisatorum 1790—1803, s. 97, 109, 138, 189, 257, 362, 402 i 495; APL USC parafii katedralnej lubelskiej, sygn. 13, nr aktu 229, s. 275; Sygn. 18, nr aktu 48, s. 189; Sygn. 28, nr aktu 71; Biuro Notarialne w Lublinie: Księga wieczysta kamienicy przy ul. Rybnej nr 69, hip. 45, s. 49.

Ludwik Gawroński

SERWACZYŃSKI STANISŁAW (1790—1859), skrzypek-wirtuoz, kompozytor, dyrygent i pedagog. Ur. 16 X w Lublinie, syn Michała i Heleny z Pileckich. Początków gry na skrzypcach udzielał mu ojciec, na fortepianie — Jan Barcicki. W l. 1799—1805 był uczniem miejscowej szkoły wydziałowej austriackiej. Później doskonalił się w grze na skrzypcach u Gwadagniego, kapelmistrza orkiestry pułku huzarów w Kocku, oraz w Preszburgu (obecnie Bratysława), gdzie przez 3 lata był uczniem „znanego ze wszech miar hrabiego Quadangi”.

W r. 1810 Serwaczyński opuścił Lublin i wyjechał na stałe do Lwowa, gdzie został członkiem orkiestry teatralnej. Wkrótce objął (po Karolu Lipińskim) stanowisko koncertmistrza tej orkiestry. W pierwszych dniach lipca 1816 r. odwiedził rodzinne miasto, gdzie dał dwa koncerty z udziałem orkiestry nowo założonego Tow. Przyjaciół Muzyki, którego dyrektorem artystycznym był wówczas Ludwik Romm. W kilkanaście lat później, przed planowanymi koncertami we Włoszech, w lutym 1830 r. grał w Lublinie z pianistą Józefem Levittem. Obu artystów przyjęto „z uniesieniem i zasłużonymi oklaskami”. Po jego występie w Wenecji napisano m. in., iż „nie słyszano tam nikogo po Paganinim, który by na tym trudnym instrumencie tak wybornie wykonywał dzieła muzyczne”.

Wczesną jesienią 1831 r. artysta powrócił do Lwowa. Wkrótce jednak wyjechał do Wiednia, gdzie od sierpnia 1832 do kwietnia 1833 r. był koncertmistrzem orkiestry w „Josephstadt Theater”. Z kolei w l. 1833—1838 dyrygował orkiestrą Opery Budapesztańskiej. Po rozwiązaniu kontraktu powrócił do Lwowa, gdzie objął analogiczne stanowisko.

W r. 1840 koncertował w Warszawie i Lublinie. Tu zabawił około 2 miesięcy; czas upływał mu na składaniu wizyt i koncertowaniu z miejscowymi muzykami, m. in. w znanym salonie dr Wieniawskich, których nader utalentowany syn Henryk został jego uczniem.

W październiku 1841 r. Serwaczyński objął dyrygenturę kapeli wokalnie-instrumentalnej w kościele oo. dominikanów we Lwowie.

Jako pedagog wykształcił kilku wybitnych później skrzypków: wspomnianego już Henryka Wieniawskiego, Józefa Joachima, Gustawa Friemana, Tytusa Jachimowskiego, Karola Kozłowskiego. Udzielał też lekcji gry na fortepianie, np. jego uczniem w Lublinie (1856) był Wincenty Jakubowski.

W l. 1847—1859 Serwaczyński mieszkał w Lublinie, gdzie był duszą życia muzycznego miasta. We własnej kamienicy (ul. Lubartowska 7) urządzał tzw. wieczory muzykalne, które „z jednej strony były źródłem wielu przyjemności, tak z drugiej nie małą przynosiły korzyść młodym talentom, w które nasz Lublin tak obfitował”.

W czerwcu 1859 r. córki zabrały go do Lwowa; 7 XI dał tu ostatni koncert z towarzyszeniem fortepianu Karola Mikulego, dyr. Lwowskiego Tow. Muzycznego. Na krótko przed śmiercią przesłał list do Rady Gospodarczej Lubelskiego Tow. Dobroczynności z oświadczeniem, iż zapisuje tej instytucji wszystkie swoje rzeczy pozostałe w Lublinie, aby „ubodzy mieli po nim pamiętkę”. Zm. 30 XI we Lwowie; pochowany został na cmentarzu Łyczakowskim.

*Słownik muzyków polskich, t. II, Kr. 1967 s. 178; „Kurier Warsz.” 1821 nr 229, 241; „Gazeta Polska” 1830 nr 48; „Rozmaitości Lwowskie” 1832 nr 1 s. 7; „Tygodnik Literacki” 1839 nr 28 s. 224; „Kurier Warsz.” 1841 nr 52 s. 246; „Gazeta Lwowska” 1841 nr 120 s. 775; „Kurier Warsz.” 1855 nr. 327; „Kurier Warsz.” 1860 nr 105; L. Gawroński, *Masoneria i muzyka*, „Kurier Lub.” 1970 nr 184; *AAL Liber baptisatorum 1790—1803*, s. 109.*

Ludwik Gawroński

SIERAKOWSKA BARBARA (1748—1831), aktorka. Ur. 4 XII w Kiełczewie pod Kościanem. Wychowywała się w pałacu Augusta Sułkowskiego w Rydzynie, gdzie od r. 1771 zaczęła grywać w teatrze dworskim. Od sierpnia 1774 r. wraz z zespołem rydzynskim wyjechała do Teatru Narodowego w Warszawie, gdzie występowała do 2 IV 1783 r., tj. do swojego benefisu w komedii *Kotek zgubiony* i operze *Fraskatanka, czyli Dziewczyna zalotna*. Wkrótce przyjechała do Lublina, gdzie 27 III 1784 poślubiła zamożnego kupca i radcę miejskiego Karola Krepsa i opuściła scenę. Mieszkała stale w Lublinie; po śmierci męża „spokojne przez lat kilka w wdowieństwie dni przepędzała”. 6 V 1792 r. wyszła za mąż za Józefa Zakrzewskiego, skrzypka kapeli kolegiackiej w Lublinie. Po wieloletniej przerwie, za namową Jana Aśnikowskiego 7 IV 1828 wystąpiła raz jeszcze w jego zespole, w roli Świętochny w komedii *Guwerner*.

„Postać jej niezbyt wysoka, a trochę za pulchna — pisał Wojciech Bogusławski — rodzaj twarzy, w której młodych kochanek udawanie, już nadwiędłych wdzięków rysy dostrzygać

dawało; pieszczotliwa mowa, wabiące przymrużanie oczu, trzpiotowatość poruszeń przy ociężalej postawie, a nade wszystko uniesienia miłosne przechodzące najgorętszej młodości zapaly: wszystko to tak w niej komicznym, tak do śmiechu pobudzającym było”, a jej „wrodzony talent udawania podstarzałych zalotnie, mógł służyć za wzór do naśladowania”. Zm. 25 X w Lublinie.

Słownik biograficzny teatru polskiego 1765—1965, W. 1973 s. 643; Dzieje Teatru Narodowego... przez Wojciecha Bogusławskiego, W. 1820 (repr. W. 1965, s. 281); „Kurier Warsz.” 1828 nr 99; AAL, Księga zgonów, 1831, nr aktu 504, s. 269; tamże, Liber metrices copulatorum 1781—1797, s. 43—44, 160.

Ludwik Gawroński

SKAKSZEWSKI WOJCIECH hr. Leszyc (1742—1827), bp lubelski, abp warszawski. Ur. w średniozamożnej rodzinie szlacheckiej. Studia odbył w kraju, a także za granicą. Zwrócił na siebie uwagę bp. kamienieckiego Adama Krasieńskiego, który uczynił go kanonikiem kamienieckim. W l. 1773—1775 głosił kazania w Warszawie, gdzie zasłynął z wymowy. W r. 1776 wydał broszurę *Prawdziwy stan duchowieństwa w Polsce*, w której przeciwstawiał się projektowi opodatkowania duchowieństwa. W tym też roku otrzymał święcenia kapłańskie w Warszawie. W 1779 r. został koadiutorem proboszcza w Gołębiu, następnie archidiaconem pomorskim, proboszczem gdańskim, w 1782 — proboszczem kapituły kujawskiej. Wreszcie, po wyniesieniu bp. Antoniego Ostrowskiego do godności abp. gnieźnieńskiego, został administratorem diecezji kujawskiej. W 1786 r. mianowany pisarzem wielkim koronnym, w 1790 — koadiutorem opata sulejowskiego, 15X1790 r. — bp. chełmsko-lubelskim. W czasie obrad Sejmu Wielkiego przebywał w Warszawie, pilnie śledząc przebieg posiedzeń. Włączył się w działalność publicystyczną tego okresu, dając wyraz swoim poglądom w broszurach *List plebana do korespondenta warszawskiego* (1788), *Odpowiedź plebana na nowe zarzuty przeciwko duchowieństwu polskiemu* (1789), *Kalkulacja pożytków Rzeczypospolitej z odebranego na skarb biskupstwa krakowskiego* (1790). Wypowiadał się w nich ostro przeciwko odbieraniu majątków kościelnych, nadmiernemu opodatkowaniu duchowieństwa itp. Był przeciwnikiem Konstytucji 3 maja, jakkolwiek wykonał przysięgę na wierność Ustawie Rządowej. Przystąpił jednak do konfederacji targowickiej i działał w niej czynnie. W 1792 r. wyniesiony do godności podkanclerzego wielkiego koronnego, został też konsyliarzem przywróconej Rady Nieustającej w Grodnie. Taka postawa spowodowała jego aresztowanie po wybuchu powstania kościuszkowskiego i skazanie na śmierć przez trybunał wojskowy. Nuncjusz papieski Litta wyjednał u Tadeusza Kościuszki zamianę tej kary na więzienie. Po upadku powstania został zwolniony i wrócił do

diecezji. W 1805 r. z części dawnych diecezji: chełmskiej, krakowskiej, poznańskiej, płockiej i łuckiej, papież Pius VII erygował diecezję lubelską. Po wojnie 1809 r. diecezja ta weszła w skład Księstwa Warszawskiego. Teoretycznie Skarszewski powiększył grono senatorów Księstwa, jednak ze względu na swoją przeszłość nie został do senatu dopuszczony. Znalazł się w nim dopiero w Królestwie Polskim i tu również działał energicznie.

Dał się poznać jako gorliwy pasterz. Diecezja za jego rządów była w trakcie formowania lub ciągłych reorganizacji. Już w początkach rządów wydał *Rozporządzenie dla duchowieństwa na diecezję chełmską i lubelską*, w którym porządkował życie kościelne na wzór Kujaw. Pod zaborem austriackim reorganizował parafie w duchu józefińskim. Po utworzeniu diecezji lubelskiej zajął się usprawnianiem duszpasterstwa, administracji diecezji oraz sądownictwa kościelnego. Temu celowi miały służyć powołane w 1807 r. 2 nowe oficjalaty, w Garwolinie i Międzyrzeczu. Trzeci powstał w 1811 r. w Zamościu. Pomimo wielu zajęć w diecezji udzielał się na forum publicznym jako senator Królestwa Polskiego. Wraz z J. P. Woroniczem bardzo ostro występował przeciwko uznawaniu ślubów cywilnych. Przyczynił się do upadku ministra oświecenia publicznego Stanisława Kostki Potockiego. Jednocześnie skutecznie poparł kandydaturę na to stanowisko Stanisława Grabowskiego.

W 1823 r. Skarszewski został administratorem archidiecezji warszawskiej, a 18 V 1824 abp. W 1825 r. podjął reformę Wydz. Teologicznego UW i przekształcił go w Seminarium Główne. Również w działalności politycznej w okresie Królestwa Polskiego posługiwał się publicystyką. W l. 1818—1820 wydał dwie broszury: *O małżeństwie* i *O władzy duchownej*. Zarówno jako bp lubelski, jak też abp warszawski dał się poznać jako znakomity organizator, surowy, ale sprawiedliwy rządcą duchowieństwa. Starał się ograniczać do minimum ingerencję władz świeckich w sprawę Kościoła.

Zm. 12 VI w Warszawie i został pochowany w archikatedrze.

Encyklopedia powszechna, wyd. S. Orgelbrand, W. 1866 t. 23 s. 515—516; *Encyklopedia kościelna*, wyd. M. Nowodworski, W. 1902 t. 25 s. 461—464; *Kościół w Polsce*, red. J. Kłoczowski, Kr. 1969 t. 2 *passim*; *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor, Z. Obertyński, P.-W. 1979 t. 2 cz. 1 i 2 *passim*; B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772—1918*, Kr. 1980 *passim*; H. Dylągowa, *Duchowieństwo katolickie wobec sprawy narodowej (1764—1864)*, L. 1981 *passim*; *AAL, Protocollon actorium curiae episcopalis Lublinensis 1803—1819*.

Ewa M. Ziółek

SKUBISZEWSKI FELIKS (1895—1981), lekarz chirurg, prof. i współorganizator UMCS i AM, pierwszy rektor AM w Lublinie. Ur. 15 V w osadzie Czemierniki pow. lubartowski, syn Marcina, rolnika, i Józefy z Kozaków, brat m. in. Ludwika, lekarza, prof. anatomii UPoż. Uczęszczając do gimnazjum w Lublinie, w ostatnim okresie nauki (1913—1914) odbył podróż do Syberii i krajów Dalekiego Wschodu. Po otrzymaniu w 1914 r. świadectwa dojrzałości studiował na Wydz. Lekarskim Uniwersytetu Moskiewskiego, końcowy zaś rok zaliczył i odebrał dyplom lekarza (wiosna 1919) na takimże Wydziale Uniwersytetu Kijowskiego. Spędziwszy kilka miesięcy na praktyce lekarskiej (zajmował się wówczas m. in. zwalczaniem epidemii tyfusu i cholery), wrócił na pocz. 1920 r. do kraju. Od kwietnia tego roku, a więc jeszcze przed nostryfikacją dyplomu na UW (X 1920), rozpoczął pracę w jego I Klinice Chirurgicznej jako młodszy asystent, następnie przeniósł się do Katedry Anatomii Topograficznej i Chirurgii Operacyjnej (1921, demonstrator) i równocześnie do Zakładu Anatomii Patologicznej, później został starszym asystentem zrazu Katedry Anatomii Opisowej Państwowego Instytutu Dentystycznego (1921), potem zaś Kliniki Chorób Nerwowych UW (1922—1925). W tym czasie pracował również w Szpitalu PCK nr 3 (młodszy ordynator) i V Stacji Opieki Społecznej (lekarz niestały), ponadto był lekarzem żłobka dziecięcego.

W 1924 r. uzyskał na UW dyplom doktora wszech nauk lekarskich, a w roku następnym wyjechał do Poznania, gdzie znalazł zatrudnienie w Klinice Chirurgicznej tamtejszego Uniwersytetu, początkowo jako starszy asystent, a od 1931 r. adiunkt. Na stanowisku tym pozostawał do 1939 r., mimo że już w 1931 r. habilitował się na UPożn. (na podstawie dysertacji *Późne zmiany anatomopatologiczne trzustki w następstwie jej martwicy*). Oprócz prowadzenia wykładów z chirurgii wielokrotnie zastępował w pracy kierownika Kliniki prof. Antoniego Jurasza, wybitnego uczonego polskiego. W lecie 1939 r. przebywał przez 2 miesiące w Londynie na studiach uzupełniających.

W listopadzie tegoż roku został wysiedlony przez Niemców z Poznania. Po przepracowaniu paru miesięcy w Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie, udał się (pocz. 1940 r.) do Puław, aby objąć w miejscowym Szpitalu Powiatowym funkcję ordynatora oddziału chirurgicznego, od 1942 r. zaś dyr. całej placówki. Od sierpnia 1944 r. służył w randze mjr. lekarza w WP. Pełnił wówczas obowiązki chirurga Departamentu Służby Zdrowia, głównego chirurga 64. Szpitala Ewakuacyjnego i kierownika oddziału chirurgicznego Szpitala Okręgowego nr 2.

W pierwszych dniach września 1944 r. zgłosił się do pracy w UMCS i wkrótce stał się jednym z pierwszych, najbardziej czynnych jego organizatorów. Znalazł się też w gronie 3 pracowników Wydziału Lekarskiego, którzy najwcześniej (1 XI) otrzymali tytuły prof. nadzwyczajnych (nominację na prof. zwyczajnego uzyskał 24VTI1948). Poza prowadzeniem wykładów klinicznych z chirurgii, zajmował się przede wszystkim — jako nowo powołany kierownik (IX 1944) Katedry Chirurgii — tworzeniem od podstaw II Kliniki Chirurgicznej

(powstała ona na bazie Szpitala Św. Wincentego przy ul. Staszica 16). Przeniesienie do rezerwy (13 VIII 1945) umożliwiło mu jeszcze większe zaangażowanie się w pracę nad rozbudową nie tylko Kliniki, ale również Wydz. Lekarskiego. Wkrótce został mianowany jego dziekanem (1945—1946), następnie prodziekanem (1946—1947) i prorektorem UMCS (1947—1948).

Po wyodrębnieniu się w 1950 r. AM właśnie Skubiszewskiemu jako pierwszemu powierzono — i to na 4 kolejne kadencje (1950/1951—1953/ /1954) — stanowisko rektora. Energiczny organizator bieżącego życia AM, wniósł istotny wkład w opracowanie założeń jej dalszego rozwoju. Był inicjatorem budowy PSK nr 4 (ul. Jaczewskiego 8). W tym czasie i później aż do przejścia na emeryturę (30 IX 1965) ofiarnie pracował na etacie kierownika Katedry i II Kliniki Chirurgicznej (obecnie II Klinika Chirurgii Ogólnej). Dzięki głównie jego zabiegom utworzono w l. 1950— 1956 przy Klinice przychodnie: Chirurgiczną (leczył w niej pacjentów aż do 1967 r.), Urologiczną oraz Chorób Naczyń Obwodowych, a ponadto zorganizowano oddział chirurgiczny w Rejonowym Szpitalu Wojskowym (1949).

Wykonywał też wiele zajęć nie związanych bezpośrednio z zatrudnieniem w Klinice i na uczelni. W l. 1946—1947 był członkiem Państwowej Rady Zdrowia, a równocześnie współpracownikiem Instytutu Wydawniczego i Wydziału Szpitalnictwa Ministerstwa Zdrowia. Począwszy od 1947 r. i przez 9 lat po przejściu w stan spoczynku sprawował z pożytkiem, szczególnie dla lecznictwa chirurgicznego w szpitalach powiatowych, obowiązki specjalisty woj. w zakresie chirurgii na woj. lubelskie. Już jako emeryt kontynuował pracę (do 1967) w Przychodni Chirurgicznej przy Szpitalu Kolejowym oraz — jako konsultant — w Przychodni Specjalistycznej PSK nr 1.

Ceniony i lubiany przez młodzież akademicką nauczyciel i wychowawca, miał również osiągnięcia na polu kształcenia kadr naukowych i zawodowych. Spośród jego uczniów 12 otrzymało stopień dr medycyny, kilku w przyszłości stało się prof., a ponad 30 zdobyło specjalizację w dziedzinie chirurgii. Jego zainteresowania badawcze skupiały się głównie na zagadnieniach związanych z chorobami przełyku, żołądka i dwunastnicy, a także przepukliną. Prowadził pionierskie prace doświadczalne odnoszące się do zmian anatomopatologicznych trzustki. Niektóre z jego publikacji (ukazywały się one m. in. w czasopiśmie zagranicznych) dotyczyły neurologii. Był współautorem podręcznika chirurgii (W. 1938) i *Zarysu chirurgii* (W. 1956). W życiu naukowym uczestniczył również jako członek takich stowarzyszeń, jak: Warszawskie Tow. Neurologiczne, Warszawskie Tow. Lekarskie, LTLeK. (wiceprezes 1944—1946, prezes 1947—1948, a po jego przekształceniu się w Oddział Lubelski Polskiego Tow. Lekarskiego — prezes Oddziału 1956—1962), a przede wszystkim Tow. Chirurgów Polskich (wiceprezes ZG 1951, współzałożyciel Oddziału Lubelskiego i jego przewodniczący 1952—1954, 1964—1966, główny organizator 35. Zjazdu Tow. w Lublinie 1951), Międzynarodowe Tow. Chirurgii (członek od 1929 r.), a ponadto LTN. Władze 4 ostatnich

spośród wymienionych stowarzyszeń obdarzyły go godnością członka honorowego. Bardziej zaszczytnym wyróżnieniem stało się dlań nadanie tytułu doktora honoris causa AM w Lublinie (1975); -Wyrazem uznania dla osiągnięć naukowych Skubiszewskiego było zaproszenie do współpracy z Komisją Medycyny Klinicznej i Doświadczalnej PAU (1949).

Za całokształt działalności, w tym także politycznej (od V 1948 r. należał do PPS, a potem PZPR i przez wiele lat był członkiem KW w Lublinie oraz przewodniczącym Komisji Socjalnej i Zdrowia tegoż Komitetu), oprócz renty specjalnej, przyznanej mu po przejściu na emeryturę, otrzymał kilka wysokich odznaczeń państwowych i in.: Sztandar Pracy I Klasy, Krzyże Oficerski i Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, dwa Złote Krzyże Zasługi, medale Dziesięciolecia Polski Ludowej i Tysiąclecia, odznaki „Za wzorową pracę w służbie zdrowia” i „Zasłużony dla Lubelszczyzny” oraz odznaka honorowa AM w Lublinie z nr 1.

Zm. 17 V w Lublinie, pochowany zaś został, zgodnie ze swoją wolą, na cmentarzu w rodzinnej miejscowości Czemierniki. Zawarte przezeń małżeństwo z Wandą Średnicką było bezdzietne.

Czy wiesz, kto to jest, pod red. S. Łoży, t. 1 W. 1938 s. 673; F. Skubiszewski, Z perspektywy 10 lat, „Życie Lub.” 1954 nr 162, fot.; Akademia Medyczna w Lublinie. W XX-lecie Polski Ludowej 1944—2964, L. 1964 s. 99—101 passim; S. Gogołowska, Chirurgia, budownictwo i... autostop, „KiŻ” 1964, nr 30, fot; W. Jankowska, Profesor, „Szt. Ludu” 1970 nr 93, fot.; Dzieje Akademii Medycznej w Lublinie za l. akad. 1944—1974, L. 1974 s. 131—134 passim (fot. s. 20, 35); Kronika Akademii Medycznej w Lublinie za r. akad. 1974—1975, L. 1976 s. 35, 62; nekrologi i wspomnienia pośmiertne: „Annales UMCS” sec. D vol. XXXVI 1981 s. I—III (P. Misiuna); Kronika Akademii Medycznej w Lublinie za r. akad. 1980—1982, L. 1982 s. 74—30; „Kurier Lub.” 1981 nr 97, fot.; „Polski Przegląd Chirurgiczny” 1982 nr 5—6 s. 321—322 (P. Misiuna); „Szt. Ludu” 1981 nr 99, 100 fot., 102; S. Kowalczyk, Lubelskie Towarzystwo Lekarskie 1874—1951, W.-Ł. 1987 s. 66—67, passim; Album Chirurgów Polskich, Wr. 1990 s. 258 (fot. s. 259); AAML, Akta personalne profesorów AM, teczka nr 15; Muzeum AML, Papiery osobiste F. Skubiszewskiego i pamiątki po nim.

Stanisław Wiśniewski

SŁOMKOWSKI ANTONI (1900—1982), ks. prof. dr hab. rektor KUL. Ur. 5 XII w Ryszewku, pow. Żnin, w rodzinie Wojciecha i Weroniki z Konczalów. W 1. 1912—1919 uczęszczał do gimnazjum, najpierw w Trzemesznie, potem w Gnieźnie. Przed maturą zgłosił się ochotniczo do WP i pełnił służbę do 1920 r. W marcu roku następnego zdał maturę w Gnieźnie i wstąpił do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu. Studia

teologiczne i filozoficzne odbywał w l. 1921—1924, a po ich zakończeniu ks. kardynał Dalbor wysłał go na dalsze studia do Strasburga. Tu, na podstawie rozprawy *Uetat primitif de l'homme dans la tradition de l'Eglise avant saint Augustin*, przedstawionej, a także wydanej drukiem w Paryżu w r. 1928, uzyskał stopień dr W r. akad. 1928/1929 studiował w Rzymie w Papieskim Uniwersytecie Gregorianum. Po powrocie do kraju, do końca 1930 r. pracował w Kancelarii Prymasa Polski, najpierw jako sekretarz, potem — kierownik biura. Od stycznia 1931 r. został mianowany prof. filozofii i historii filozofii w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Gnieźnie. Dwa lata później habilitował się z zakresu teologii dogmatycznej na Wydz. Teologii Katolickiej UW. MWRiOP zatwierdziło docenturę ks. Słomkowskiego 21 VIII 1933 r. 1 IX następnego roku objął Katedrę Teologii Dogmatycznej w KUL w charakterze prof. nadzwyczajnego.

Okres okupacji niemieckiej spędził w Krężnicy Jarej koło Lublina. Prowadził wykłady z apologetyki i dogmatyki w mieszczącym się tam wówczas Lubelskim Seminarium Duchownym. Pomagał również w duszpasterstwie parafialnym. Po wyzwoleniu Lublina wrócił do miasta i wraz z innymi profesorami podjął próby otwarcia Uniwersytetu. 2 VIII 1944 r. odbyło się zebranie obecnych w Lublinie profesorów i wykładowców, którzy powierzyli pełnienie obowiązków rektora KUL ks. Słomkowskiemu. Funkcję tę sprawował przez 2 lata akademickie 1944/1945 i 1945/1946. W czerwcu 1945 Rada Wydz. Teologicznego KUL nadała mu tytuł prof. zwyczajnego, zatwierdzony przez ministerstwo w lutym 1946 r. W marcu 1946 r. Senat KUL dokonał wyboru nowego rektora na 3 letnią kadencję. Został nim ks. Słomkowski. Wybór ponowiono w marcu 1949 r. Lata pełnienia funkcji rektora przez ks. Słomkowskiego przypadają na najtrudniejszy okres w powojennych dziejach Uniwersytetu, tak z racji stalinizmu, jak i trudności materialnych, spowodowanych wojną. Rektor Słomkowski podjął energiczne działania, mające na celu utrzymanie i rozwój KUL. Temu służyło nawiązywanie kontaktów z Polonią, zwłaszcza amerykańską i brytyjską. Był projektodawcą organizowania kół Przyjaciół KUL w Ameryce. Wobec fatalnego stanu zdrowia studentów podjął działania w celu zapewnienia im opieki medycznej.

Dnia 7 IV 1952 r. został aresztowany przez UB, a następnie skazany na 3 lata pozbawienia wolności za nieprawomyślność polityczną. W więzieniu przebywał do listopada 1954 r. Wiosną 1957 r. wznowił wykłady na Wydz. Teologicznym KUL i prowadził je do końca r. 1959. Z początkiem następnego roku Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego zakazało prowadzenia jakichkolwiek zajęć i pełnienia funkcji m. in. ks. prof. Słomkowskiemu. Został zmuszony do przejścia na wcześniejszą emeryturę. Nadal był jednak bardzo czynny. Od 1962 r. kierował powołanym przez Prymasa Polski Studium Życia Wewnętrznego. Od 1966 r. wykładał teologię dogmatyczną w Papieskim Wydz. Teologicznym we Wrocławiu, a od 1968 r. wykładał w Akademickim Studium Teologicznym przy Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie.

W swoich badaniach naukowych ks. Słomkowski koncentrował się na zagadnieniach teologii dogmatycznej i życia wewnętrznego. Interesował się też zagadnieniem pochodzenia człowieka, co znalazło wyraz w rozprawach: *Pochodzenie człowieka w świetle teorii ewolucji i w świetle nauki Kościoła katolickiego* (L. 1946) oraz *Problem pochodzenia człowieka* (P. 1947). Po przymusowym odejściu z pracy w KUL ks. Słomkowski poświęcił się pracy nad pogłębianiem życia duchowego. Organizował rekolekcje kapłańskie, konferencje itp. Był inicjatorem pielgrzymek nauczycieli na Jasną Górę.

Zm. 19 II w Ołtarzewie koło Warszawy.

Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, L. 1969 *passim*; *Ks. prof. dr Antoni Słomkowski (1900—1982)*, „*Biuletyn Informacyjny KUL*” 1982 nr 1/2 s. 185—188; *Działalność Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji (relacje i dokumenty)*, wstęp i red. J. Ziółek, L. 1983 s. 71—81; *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925—1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów*, red. G. Karolewicz, L. 1989 s. 65, 141—145; *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni*, red. G. Karolewicz, i inni, L. 1992 *passim*; *AKUL, Akta personalne sygn. 308; Biblioteka KUL, Rk.ps 1131 nr 5—6 s. 321—322 (P. Misiuna)*; „*Szt. Ludu*” 1981 nr 99, 100 fot., 102; *Dziennik i pamiętnik ks. A. Słomkowskiego*.

Ewa M. Ziółek

SMOCZYŃSKI PAWEŁ LEON (1914—1979), językoznawca, prof. UMCS. Ur. 28 VI w Nowem (późn, pow. Świecie, woj. pomorskie) w rodzinie rzemieślniczej, syn Brunona, mistrza rzeźnickiego, i Marii z Mięsikowskich. Nauki początkowe pobierał w Nowem. W 1. 1925—1933 uczył się w Prywatnym Męskim Gimnazjum Stolicy Biskupiej Collegium Marianum w Pelplinie (typu klasycznego). Studiował filologię polską na Wydz. Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego (1933—1937), uzyskując stopień mgr filozofii. Po studiach odbył roczną służbę wojskową, a potem był nauczycielem w gimnazjum pelplińskim (IX 1938—VI 1939).

W czasie kampanii wrześniowej należał do Ośrodka Zapasowego 15 D w Sandomierzu. W październiku 1939 wrócił do Nowego. Uchodząc przed wzrastającym terrorem niemieckim, w styczniu 1940 r. przedarł się do Warszawy. Okres okupacji spędził na Lubelszczyźnie i Polesiu (m. in. w Brześciu nad Bugiem), pracując jako nauczyciel szkół powszechnych (m. in. w lutym i marcu 1940 w Dęblinie) albo biuralista w firmach budowlanych i tartakach.

Po wypędzeniu Niemców zorganizował w Głownie (pow. Łowicz, woj. łódzkie) Państwowe Gimnazjum i Liceum Koedukacyjne i od lutego 1945 do sierpnia 1946 r. p.o. dyr. W czerwcu 1946 r. zdał egzamin państwowy i uzyskał dyplom nauczyciela szkół średnich. Od października 1946 do sierpnia 1955 r. pracował w Uniwersytecie Łódzkim jako starszy asystent, adiunkt (od IX 1951) i zastępca prof. (od IV 1955) w Katedrze Filologii Słowiańskiej Wydz. Humanistycznego, a potem w Katedrze Języka Polskiego Wydz. Filologicznego. Ponadto pracował jako wykładowca na polonistycę w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Łodzi (X 1950 —VIII 1955; w 1953/1954 był kierownikiem Kat. Języka Poi.). W 1951 otrzymał stopień dra filozofii w zakresie filologii polskiej na podstawie pracy „Nowy podział rozwoju mowy dziecka. Studium językoznawcze”, której promotorem był prof. Zdzisław Stieber.

Z dniem 1 IX 1955 został przeniesiony na Wydz. Humanistyczny UMCS w Lublinie, z którym związał się do końca życia. 28 X 1955 uzyskał tytuł doc, a 4 IV 1966 prof. nadzwyczajnego nauk humanistycznych. W UMCS pracował na stanowisku zastępcy prof., doc. (od 1 XI 1955) i prof. nadzwyczajnego (od 1 V 1966) w Kat. Języka Poi., Kat. Fil. Słów. (od 1 III 1962) i Zakładzie Fil. Słów. (od 1 IX 1970 do śmierci). Sprawował w uczelni wiele funkcji: kierownika Studium Eksternistycznego WH (III 1956—XI 1957) i Studium Ekst. UMCS (XII 1957—IX 1960), kier. powstałej z jego inicjatywy Kat. Fil. Słów. (I 1962—VIII 1970; w okresie XI 1966—III 1970 Zespołowej Kat. Fil. Słów. i Rosyjskiej), prodziekana WH (IX 1966—VIII 1969), kier. Zakł. Fil. Słów. (IX 1970—II 1979), dyr. Instytutu Filologii Obcych (IX 1970—VI 1972) i Inst. Fil. Ros. i Słów. (VII 1972—VIII 1973). Był organizatorem studiów rusycystycznych na UMCS i współorganizatorem 3 innych kierunków fil. angielskiej, germańskiej i romańskiej. Od stycznia 1963 do lipca 1964 r. wykładał w Instytucie Słowiańskim Uniwersytetu Humboldta w Berlinie (NRD).

Twórczość naukowa Smoczyńskiego objęła 3 dziedziny językoznawcze: embriologię mowy (mowę dziecka), dialektologię i onomastykę. Opublikował 69 prac, w tym 2 monografie i 3 pozycje, których był redaktorem. Jego główna praca z dziedziny badania mowy dziecka *Przyswajanie przez dziecko podstaw systemu językowego* (1955) przyniosła mu najwięcej rozgłosu w kraju i za granicą. Jako dialektolog badał gwary pomorskie (głównie kaszubskie), którym poświęcił 10 publikacji, i gwary Lubelszczyzny (4 publikacje). W l. 1951—1955 eksplorował 10 punktów Pomorza, w tym 7 kaszubskich; materiały te wykorzystano w *Małym atlasie gwar polskich*, *Atlasie językowym kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* i w *Słowniku gwar polskich* (edycja w toku). Od 1955 r., w ramach prac Kat. Języka Poi. UMCS, kierował przez 10 lat pracami nad *Atlasem gwar Lubelszczyzny*; opublikował *Kwestionariusz do Atlasu gwar Lubelszczyzny* (L. 1965). W zakresie onomastyki zajmował się toponomastyką i antroponomastyką, poświęcając im 35 prac, w tym monografię *Słowiańskie imiona polskie*

i własne z podstawowym -ch- w części sufiksальной (1963) oraz wiele artykułów o trudnych, zagadkowych, niejasnych lub dyskusyjnych nazwach miejscowych i osobowych.

Był promotorem 4 prac dr i opiekunem 3 przewodów hab.

Smoczyński był współpracownikiem Komisji Językowej PAU. Miał liczne związki z placówkami PAN jako ich współpracownik (Zakład Dialektologii Polskiej, Komisja Nauk Pedagogicznych, Zakład Słowianoznawstwa, Pracownia Atlasu i Słownika Gwar Polskich) bądź członek (Komitet Językoznawstwa, Komisja Onomastyczna). Członek Komisji Językowej Łódzkiego Tow. Naukowego i Wydziału I Humanistycznego LTN. Należał do Tow. Miłośników Języka Polskiego, którego Koło Lubelskie reaktywował w 1959 r. i był jego prezesem przez 20 lat, Poi. Tow. Językoznawczego i Poi. Tow. Neofilologicznego.

Odnaczony został Złotym Krzyżem Zasługi (1970), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1973) i Medalem „Nauka w Służbie Ludu” (1974). Dwukrotnie otrzymał nagrody ministerialne (1955, 1969).

Po długiej i ciężkiej chorobie zm. 9 II w Lublinie i pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Z małżeństwa z Larysą Luikowską (1915—1982), trwającego w l. 1943— 1972 (zakończono rozwodem), miał pięcioro dzieci: Andrzeja (ur. 1944), Wojciecha (ur. 1945), Annę (ur. 1947), Pawła (ur. 1948) i Mikołaja Krzysztofa (ur. 1955).

Z. Brocki, Prace onomastyczne Pawła Smoczyńskiego, „Zpravodaj Mistapisne komise ĆSAV” [Praha] 1980 6. 1 s. 113—116; H. Górniewicz, Paweł Smoczyński jako onomasta (28 VII1914—9 III1979), „Onomastica” 1980 s. 298—300; S. Warchoń, Paweł Smoczyński 28 VI 1914—9 II 1979, „Język Polski” 1980 z. ii s. 4—8; S. Warchoń, Profesor Paweł Smoczyński, 28 VI 1914—9 II 1979, „WU” 1995 2—3 VI s. 21; Paweł Smoczyński 28 VII1914—9III1979, „Slavia Orientalis” 1981 s. 203—205, M. Buczyński, Bibliografia prac naukowych profesora doktora Pawła Smoczyńskiego (28 06 1914—9 02 1979), w: Interferencje językowe na różnych obszarach Słowiańszczyzny, pod red. S. Warchoła, L. 1989, Rozprawy Sławistyczne 4, s. 309—313; AUMCS, K 5214, Akta osobowe, K 62/69, Akta unadzwyczajnienia, K 52/12, Akta uzwyczajnienia.

Andrzej Sadowski

SMOLEŃ WŁADYSŁAW (1914—1988), ks., prof. KUL. historyk sztuki, dyr. Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie, opiekun Muzeum Uniwersyteckiego KUL. Ur. 31 X we wsi Męciny, pow. Limanowa, woj. krakowskie, w rodzinie robotniczej Władysława i Anny z Tyleckich. Uczęszczał do szkoły ludowej w Męcinie, a następnie uczył się w gimnazjum w Nowym Sączu i w gimnazjum klasycznym w Tarnowie, gdzie zdał maturę w r. 1933. W tym

też roku wstąpił do tarnowskiego seminarium duchownego. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1938 r. i został wikarym w Kolbuszowej. Okres okupacji przeżył tamże na stanowisku prefekta, a w l. 1944—1946 był prefektem w Liceum Ogólnokształcącym w Mielcu.

Jeszcze w 1939 r. został mgr. z zakresu teologii na UJ, a w 1946 r. obronił* tam rozprawę dr. W tym samym roku zapisał się na Wydz. Historyczno-Filozoficzny UJ i podjął studia w zakresie historii. Dodatkowo kształcił się w zakresie historii sztuki pod kierunkiem prof. Adama Bochnaka i Wojciecha Mole. W r. 1950 został mgr. historii, a rok później obronił rozprawę d. „Przygotowanie chłopów galicyjskich do powstania w r. 1846”. Jednocześnie od r. 1949 pełnił funkcję dyr. Muzeum Diecezjalnego oraz Archiwum Kurii Biskupiej w Tarnowie. Wkrótce też podjął wykłady z historii Kościoła w Polsce i historii sztuki kościelnej w Seminarium Duchownym w Tarnowie. Został również konserwatorem zabytków sztuki kościelnej diecezji tarnowskiej. To stanowisko piastował do r. 1957, kiedy Senat KUL powołał go na kierownika nowo erygowanej Katedry Sztuki Kościelnej. Był tymczasowym opiekunem Zakładu Konserwacji Zabytków, powstającego na Sekcji Historii Sztuki KUL z jego inicjatywy.

W r. 1963 w UAM uzyskał hab. na podstawie rozprawy *Oltarz Wita Stwosza w Krakowie na tle polskich źródeł literackich*. W l. 1964—1966 ks. Smoleń sprawował funkcję dziekana Wydz. Nauk Humanistycznych. 10 V 1965 Senat KUL wybrał go na stanowisko rektora KUL. Jednak wobec niezatwierdzenia wyboru przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego funkcji tej nie pełnił. W r. 1966 otrzymał stopień prof. nadzwyczajnego, zatwierdzony przez ministerstwo dopiero w 1982 r. Ks. Smoleń bardzo silnie związał się ze środowiskiem lubelskim. W r. 1961 przestał pełnić funkcję dyr. Muzeum w Tarnowie i wszystkie swoje wysiłki poświęcił pracy na KUL.

Był przede wszystkim muzealnikiem i konserwatorem dzieł sztuki. Już w Tarnowie wykazał się talentem organizatorskim, przeprowadzał inwentaryzacje zbiorów, wprowadzał nowoczesną ekspozycję dzieł. Fascynował się sztuką ludową — był organizatorem wielu wystaw, m. in. „Sztuka ludowa i malarstwo Nikifora”, która odbyła się w KUL w l. 1959/1960. Szczególne zasługi położył dla Muzeum Uniwersyteckiego im. ks. Władzińskiego w KUL. W czasie wojny zostało ono niemal doszczętnie zrujnowane. Ks. Smoleń uporządkował i skatalogował ocalałe eksponaty, przede wszystkim jednak podjął starania o uzupełnienie zbiorów, m. in. udało mu się pozyskać kolekcję inż. arch. Tadeusza Litawińskiego z Zakopanego, a także księgozbiór inż. arch. Jana Bukowskiego z Wrocławia. Po przejściu na emeryturę przekazał Muzeum Uniwersyteckiemu i Bibliotece Zakładu Historii Sztuki KUL własne zbiory dzieł sztuki oraz księgozbiór.

Równolegle z zajęciami uniwersyteckimi był ks. Smoleń współpracownikiem Ministerstwa Kultury i Sztuki, woj. konserwatorów, muzeów diecezjalnych, Instytutu Sztuki PAN,

Stowarzyszenia Historyków Sztuki, TN KUL, Komisji Episkopatu Polski ds. Sztuki, od 1961 r. wicedyr. Międzywydziałowego Zakładu ABMK KUL, a od r. 1981 — członkiem PAN. Uczestniczył w wielu kongresach, również zagranicznych. Jego działalność naukowa obejmowała: ikonografię, sztukę średniowieczną i nowoczesną, rzemiosło artystyczne, sztukę ludową, ochronę zabytków sztuki kościelnej. Opublikował około 80 prac naukowych, m. in.: *Ilustracje świąt kościelnych* (L. 1987) oraz dzieło życia *Jasna Góra. Skarb kultury narodowej*. Wykształcił 108 magistrów i 6 doktorów. Został odznaczony Brązowym Medalem za Zasługi dla Obronności Kraju w 1971 r., Złotym Krzyżem Zasługi w 1974 r. i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski w 1978 r.

W 1985 r. przeszedł na emeryturę, ale pozostał w Lublinie i nadal aktywnie współpracował z Sekcją Historii Sztuki, prowadząc zajęcia zlecone i roztaczając opiekę nad Muzeum Uniwersyteckim. Zm. 20 VI 1988 r. w Lublinie.

Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, L. 1969 passim; J. Kuś, Ks. prof. Władysław Smoleń — kapłan, historyk sztuki, Kr. 1989; J. W. Sienkiewicz, Zbiory im. Olgi i Tadeusza Litawińskich w Muzeum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, L. 1991 passim; AKUL, Akta osobowe, sygn. 590.

Ewa M. Ziółek

SMOLKA TADEUSZ MARIAN (1903—1978), nauczyciel, bibliotekarz, działacz społeczno-polityczny. Ur. 15 VIII w Bochni koło Krakowa, syn Jana, nauczyciela szkoły powszechnej i Pauliny z Zacharskich, córki nauczyciela ludowego. Środowisko rodzinne miało duży wpływ na wybór jego drogi życiowej oraz na ukształtowanie zainteresowań i poglądów.

Po ukończeniu szkoły elementarnej i Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Bochni z wynikiem celującym, w l. 1922—1927 odbył studia matematyczne na Wydz. Filozoficznym UJ. Równocześnie uczęszczał na wykłady o profilu humanistycznym, a także brał udział w seminarium naukowym prof. Ludwika Birkenmajera na temat „dziejów umiejętności ścisłych”. W czasie studiów krystalizował się jego światopogląd, który kształtowała postawa ideowa, której pozostał wierny przez całe życie. Jako student w 1923 r. wstąpił do Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Życie”, gdzie wyróżniał się dużą aktywnością polityczną (m. in. współredagował i kolportował odezwy, brał udział w strajku i tzw. powstaniu krakowskim). W 1925 r. wstąpił do KPP, pełniąc przez 2 lata obowiązki redaktora czasopisma „Nowiny”. Zaangażowanie i działalność polityczna spowodowały, że przez 10 lat nie mógł otrzymać pracy nauczyciela w szkolnictwie państwowym. W obawie

przed represjami opuścił środowisko krakowskie i zatrudniał się w średnich szkołach prywatnych Rozwadowa, Lublina i Zamościa. Wszędzie dał się poznać jako utalentowany pedagog o dużej wiedzy i kulturze osobistej, znakomity wychowawca i przyjaciel młodzieży, oddany społecznik, człowiek cieszący się powszechnym szacunkiem i uznaniem. W tym okresie pogłębiał swoją wiedzę drogą samokształcenia. W 1933 r. w Poznaniu złożył egzamin z matematyki i fizyki przed Państwową Komisją Egzaminacyjną dla Nauczycieli Szkół Średnich i uzyskał dyplom nauczyciela szkół średnich, a w 3 lata później, po złożeniu dodatkowych egzaminów, otrzymał dyplom nauczyciela szkół zawodowych; stopień mgr filozofii w zakresie matematyki w 1952 r. Dopiero w 1937 r. uzyskał stały etat nauczyciela matematyki w Państwowym Gimnazjum i Liceum w Zamościu, gdzie pracował do wybuchu wojny. W latach swojej pracy nauczycielskiej prowadził zajęcia z matematyki, fizyki, chemii, towaroznawstwa i geografii. Był aktywnym członkiem ZNP, brał udział w lewicowym ruchu nauczycieli, należał do uczestników słynnego strajku okupacyjnego ZNP w 1937 r.

W okresie okupacji hitlerowskiej, z ramienia TON prowadził tajne nauczanie na terenie Zamościa, Puław i Bochni. Po wyzwoleniu Bochni, w styczniu 1945 r., podjął pracę w Państwowym Gimnazjum i Liceum. Po paru miesiącach został powołany do pracy w KOSL, gdzie kolejno zajmował stanowiska: wizytatora szkół średnich, naczelnika Wydz. Szkół Średnich, wicekuratora. Był też kierownikiem Wydz. Oświaty WRN w Lublinie. Równolegle był m. in. organizatorem i dyrektorem pierwszej w Lublinie Państwowej Szkoły Pracy Społecznej TUR, przewodniczącym Komisji Weryfikacyjno-Kwalifikacyjnej przy KOS dla kandydatów do szkół wyższych.

Z dniem 1 XI 1952 r. przeszedł do pracy w UMCS na stanowisko kustosa biblioteki, a w następnym roku otrzymał nominację ministra Szkolnictwa Wyższego na jej dyr. Odtąd na 18 lat związał się z Uczelnią i biblioteką. Lata 50. były dla UMCS niezwykle trudne, a biblioteka stanowiła wówczas małą, niewiele znaczącą placówkę. Pełen optymizmu, energii i zapału do pracy, umiał pokonywać piętrzące się trudności. Będąc z zamiłowania humanistą i miłośnikiem książki, wykorzystując swoją rozległą i głęboką wiedzę, z dużym zapałem prowadził politykę gromadzenia zbiorów, odpowiadającą nie tylko aktualnym, ale też przyszłym potrzebom rozwijającej się Uczelni. W 1954 r. uzyskał dla Biblioteki egzemplarz obowiązkowy, który zapewnił całą bieżącą krajową produkcję wydawniczą, oraz zorganizował zbiory specjalne, przez co księgozbiór nabrał charakteru uniwersalnego. Za jego dyrektury zbiory wzrosły z 34 tys. wol. do 540 146 wol. i jedn. obl. Zmodernizował i rozbudował warsztat pracy bibliotecznej; 3-oddziałową strukturę organizacyjną rozwinął do 11 oddziałów, tworząc tak ważne agendy, jak m. in.: informacji naukowej, reprografii, prac naukowych, zbiorów specjalnych, bibliotek zakładowych. Swoją postawą i przykładem stworzył ofiarnie pracujący zespół, dbając o jego należyte wyszkolenie i stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych. W 1953 r. jako jeden z pierwszych złożył egzamin bibliotekarski,

kwalifikujący do stanowiska bibliotekarza dyplomowanego. Inicjował i popierał wszelkie poczynania naukowe i wydawnicze oraz sam angażował się do wielu prac. Pod jego kierunkiem rozpoczęto opracowywanie i publikowanie bibliografii, informatorów, wykazów nabytków, rozpraw księgoznawczych oraz uczestniczono w takich przedsięwzięciach, jak: *Słownik pracowników książki polskiej*, *Encyklopedia wiedzy o książce*, *Polski słownik biograficzny*. Systematycznie zabiegał o poprawę warunków lokalowych Biblioteki, doprowadzając do wybudowania nowoczesnego gmachu bibliotecznego. Okres dyrektury Tadeusza Smółki przyniósł nie tylko rozwój biblioteki jako warsztatu pracy naukowo-dydaktycznej Uczelni, ale również prestiż i rangę Biblioteki UMCS wśród bibliotek uczelnianych.

Jako dyrektor cieszył się dużym autorytetem i powszechnym uznaniem. Brał czynny udział w życiu bibliotek krajowych. Był członkiem: Komisji Egzaminacyjnej Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego dla Bibliotekarzy Dyplomowanych (1955—1960), Komisji ds. Bibliotek Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (1955—1963), Rady Redakcyjnej „Roczników Bibliotecznych” (1958—1971), działał aktywnie w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich. Dorobek naukowy Tadeusza Smółki liczy 31 pozycji, w tym: rozprawy, artykuły, prace bibliograficzne i redakcyjne. Był nie tylko miłośnikiem książki, ale również wybitnym jej znawcą, a także znawcą książki i kultury żydowskiej. W 1970 r. przeszedł na emeryturę.

Równoległe z pracą zawodową prowadził ożywioną działalność społeczno-polityczną. Należał do ludzi bardzo konsekwentnych w swoich poglądach, będąc jednocześnie tolerancyjnym dla odmiennych postaw i przekonań ideologicznych. Przedwojenny członek KPP, po wojnie PPR i PZPR. Pełnił wiele funkcji społeczno-politycznych. Był m. in.: lektorem i konsultantem Wojewódzkiego Ośrodka Propagandy Partyjnej (1946—1966), wykładowcą w Katedrze Podstaw Marksizmu-Leninizmu UMCS (1952—1956), wykładowcą filozofii marksistowskiej w Studium Nauczycielskim (1958—1965), członkiem Komitetu Uczelnianego PZPR (1955—1960), działaczem i wielokrotnym członkiem władz ZNP (1934—1978) i Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (1952—1978), prelegentem Stowarzyszenia Ateistów i Wolnomyślicieli (1931—1970). W uznaniu zasług otrzymał wiele odznaczeń, m. in.: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż

Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Złotą Odznakę ZNP, Złotą Odznakę SBP, Odznakę Tysiąclecia Państwa Polskiego, Odznakę „Za Zasługi dla Lubelszczyzny”, Medal UMCS „Nauka w Służbie Ludu”.

Żonaty z Aleksandrą Jaszczuk, nauczycielką szkół średnich, miał troje dzieci: Marię, Wojciecha i Jana.

Zm. 4 VII, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

SPKP. Supplement s. 200—201 (M. Adrianek); M. Jasienowicz, M. Wilczyńska, Dyrektor Tadeusz Smółka, „Biul. Bibl. UMCS” 1970 nr 4 s. 14—19, bibliogr.; M. Adrianek, Emerytowani pracownicy UMCS, „Spraw. UMCS” 1970/1971, s. 113—114, fot.; M. Wilczyńska, Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (1944—2974), L. 1976; Z. Kowalski, Pedagog — działacz społeczny — bibliotekarz, „Biul. Bibl. UMCS” 1978 nr 3 s. 1—7, fot.; M. Wilczyńska, Tadeusz Smółka nie żyje, „Informator UMCS” 1978 nr 3 s. 6 fot.; „Kurier Lub.” 1978 nr 151 s. 6 fot.; „Szt. Ludu.” 1978 nr 153 s. 2; AUMCS, Akta personalne.

Maria Wilczyńska

SMORAWIŃSKI MIECZYSLAW MAKARY (1893—1940), gen. bryg. WP, dowódca Okręgu Korpusu nr II w Lublinie. Ur. 25 XII w Kaliszu syn Jana, właściciela garbarni, i Marianny z Zagrodzkich; był jednym z ośmiorga rodzeństwa. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Turku, gdzie rodzice przenieśli się wkrótce po jego urodzeniu. W Szkole Handlowej uczył się w Kaliszu w l. 1904—1911. Nie ukończył jej jednak, ponieważ został aresztowany za bojkot rosyjskich zajęć i po półrocznym pobycie w areszcie śledczym zesłany do Jekaterinosławia, skąd uciekł. Po dostaniu się do Lwowa zdał tam eksternistycznie maturę i zapisał się na Politechnikę, studiując na Wydz. Chemii Technicznej. Należał do Drużyn Strzeleckich, gdzie zdobywał rudymenty wiedzy wojskowej. Wybuch I wojny światowej przerwał mu studia, z których zdołał zaliczyć 2 lata. Wstąpił do Legionów już w sierpniu 1914 r. i dostał przydział do 2 pp. Z pułkiem, wchodzącym w skład II Brygady Leg., odbył kampanię na Bukowinie i Węgrzech, biorąc m. in. udział w bitwach pod Rafajłową i Mołotkowem. W styczniu 1915 r. awansował na stopień ppor. Kolejną kampanią Smorawińskiego były walki toczone przez obie Brygady Leg. nad Stochodem na Wołyniu. Po awansie w maju 1915 r. na stopień por. otrzymał we wrześniu tego roku dowództwo I baonu 2 pp, a od stycznia 1917 do lutego 1918 był kolejno dowódcą II i III baonu już w stopniu kapitana (VII 1916). Kryzys przysięgowy sprawił, że Smorawiński postanowił pogłębiać swoją wiedzę wojskową w ramach powołanej przez Niemców Polskiej Siły Zbrojnej (Polnische Wehrmacht), której skadrowane pułki stacjonowały; w Ostrowie Maz.

Na przełomie października i listopada 1918 r. władze niemieckie, pragnąc zaprowadzić porządek w austriackich garnizonach, wysłały poszczególne baony PSZ do gubernialnych miast, m. in. do Lublina. Dowódcą II baonu, który przybył do miasta w początkach listopada, był mjr (od X 1918) Smorawiński. Szybki rozwój wypadków spowodował, że władzę w mieście przejęli ludzie związani z POW, a będący w opozycji do Rady Regencyjnej, która w porozumieniu z władzami okupacyjnymi miała przejąć administrację na ziemiach polskich;

PSZ podporządkowana została także Radzie Regencyjnej. Zdobyte w Lublinie władzy przez POW i utworzenie rządu ludowego postawiło Smorawińskiego w trudnej sytuacji. Ostatecznie perswazje dawnych kolegów legionowych, w tym znanego pisarza W. Sieroszewskiego, sprawiły że Smorawiński podporządkował swój baon Rydzowi-Śmigłemu, odpowiedzialnemu w rządzie Daszyńskiego za sprawy wojskowe. Powstanie ukraińskie w Galicji Wschód, zmusiło władze polskie do szybkiego przeciwdziałania. Wszystkie zdolne do walki oddziały kierowane były na odsiecz Lwowa. Baon Smorawińskiego włączony został do grupy „Bug” gen. Romera, która w poł. stycznia 1919 r. przedarła się do Lwowa, wzmacniając wydatnie jego obronę. Podczas walk z Ukraińcami Smorawiński dwukrotnie dowodził 8 pp Leg. (19 II —4 V i 15—29 VIII 1919), a następnie 9 pp Leg. (VII—X 1919). W wojnie polsko-sowieckiej dowodził 4 pp Leg., m. in. w krwawych walkach nad Berezyną. Jego postawa jako dowódcy pułku na polu bitwy dała mu awans na stopień ppłka (I 1920) i dowodzenie IV Brygadą Piech. (VIII 1920), która wchodziła w skład 2 DP Leg. Podczas bitwy z konarmią Budionnego w okolicach Hrubieszowa Smorawiński został ciężko ranny. Po wykurowaniu się powrócił na to samo stanowisko, na którym pozostawał do września 1921 r., po czym, gdy rozwiązano brygady, został dowódcą piechoty dywizyjnej 2 DP Leg. w Kielcach. Funkcję tę pełnił do marca 1927 r. Podczas przewrotu majowego stanął po stronie Piłsudskiego, co miało zapewne wpływ na jego kolejny awans, na dowódcę 6 DP w Krakowie, którą objął w marcu 1927 r. W styczniu 1928 r. otrzymał szlify generalskie.

Powierzenie Smorawińskiemu w październiku 1932 r. zastępstwa dowódcy OK III w Grodnie było, być może, próbą sprawdzenia go na stanowisku w hierarchii wojskowej dość wysokim, ale już nie liniowym. W 2 lata później (X 1934) gen. Smorawiński objął funkcję dowódcy OK II w Lublinie. Powrócił więc do miasta, w którym przyszło mu rozpocząć szlak bojowy w niepodległej Polsce. Funkcja dowódcy OK II była niezwykle ważna dla sprawnego funkcjonowania wojskowych struktur, zwłaszcza w sytuacji, kiedy w planach sztabu polskiego Lubelszczyzna i Wołyń miały stanowić zaplecze aprowizacyjne i kwatermistrzowskie dla walczących armii.

W samym Lublinie gen. Smorawiński patronował przedsięwzięciom o charakterze wojskowym i paramilitarnym. Z jego osobą można wiązać inicjatywę budowy nowoczesnych gmachów wojskowych na terenie Obozu Zachodniego dla Dowództwa OK II (za KUL przy AL Raławickich), Wojskowego Sądu Okręgowego wraz z więzieniem (w pobliżu kościoła garnizonowego), dużego szpitala wojskowego. Niestety, wszystkie te ambitne plany zniweczyła II wojna światowa.

Okręg Lubelski wkroczył do wojny będąc w trakcie mobilizacji powszechnej. Energia dowódcy Okręgu skupiała się głównie na najsprawniejszym, jak to było możliwe, zorganizowaniu transportów wojskowych i aprowizacyjnych. Sytuacja na froncie i szybkie zbliżanie się Niemców do Wisły spowodowały rozkaz Naczelnego Wodza do gen.

Smorawińskiego, by ten zorganizował obronę mostów i przejść na rzece od Dębina do Sandomierza. Fakt, iż Lublin między 6 a 14 IX stał się praktycznie miastem frontowym, pozbawionym urządzeń obronnych, a na Lubelszczyźnie utworzyły się dwa fronty, północny i południowy, skłonił sztab polski do decyzji o ewakuacji służb podległych dowódcy Okręgu oraz sztabu na Wołyń, by stamtąd kierować zaopatrzeniem. W tym celu Smorawiński udał się początkowo do Chełma, a następnie do Kowla. Po agresji sowieckiej ze swoim ścisłym sztabem dotarł do Włodzimierza Wol., gdzie zgrupowało się wielu żołnierzy i oficerów z rozbitych oddziałów. Zgodnie z rozkazem marsz. Rydza-Śmigłego nie podjął walki z Rosjanami. Wbrew warunkom kapitulacji (20 IX) oficerowie zostali uwięzieni.

Gen. Smorawiński po etapowych obozach, m.in. w Równem, Ostrogu, Szepietówce, Ostaszkowie, trafił ostatecznie do Kozielska. Z obozu do rodziny w Lublinie dotarł tylko jeden list, datowany 21 XII 1939 r. W obozie zachował się niezwykle godnie i często występował do władz obozowych o poprawę warunków bytowania jeńców. Zginął zamordowany w Lesie Katyńskim 9 IV 1940 r., wywieziony 4. transportem. Po ekshumacji w 1943 r. został pochowany w osobnej mogile, którą przy powtórnej ekshumacji przez Rosjan zlikwidowano. Kolejna ekshumacja w 1995 r. odkryła zwłoki Smorawińskiego, który na planowanym cmentarzu wojennym będzie posiadał osobny grób.

Odnaczony był *Virtuti Militari* 5 kl., Krzyżem Niepodległości, *Polonia Restituta* 3 kl., Krzyżem Walecznych (3-krotnie), Złotym Krzyżem Zasługi. Z odznaczeń zagranicznych posiadał m.in. francuską Legię Honorową. W kościele powizytkowskim w Lublinie umieszczona jest tablica pamiątkowa i popiersie Smorawińskiego ufundowane przez rodzinę i społeczeństwo Lublina.

Z małżeństwa (6 X 1920) z Heleną Marią Danielewiczówną (1893— 1981) miał córkę Marię, po mężu Chmielnikowską (1922—1982), dr filologii polskiej, oraz syna Jerzego (1924—1993), architekta.

Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich, W. 1917; „Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928, 1932; H. Lewartowski, B. Pochmarski, J. A. Teslar, Szlakiem bojowym Legionów, Lw. 1915; Encyklopedia Wojskowa, t. VII, W. 1939; P. Stawecki, Następcy Komendanta, W. 1969; B. Warchałowski [M. Sobieraj], Gen. bryg. Mieczysław M. Smorawiński, „Mag. Tygodniowy Szt. Ludu” 1988; T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, Generalowie Polski niepodległej, W. 1991; R. Wołągiewicz, Między Kozielskiem a Katyniem, WPH R. 35 : 1990 z. 1—2; S. S. Fusiecki, Mieczysław Makary Smorawiński, W. 1994; Informacje syna Jerzego.

Maciej Sobieraj

SOSNOWSKI KAZIMIERZ (1800—1874), ks., dr teologii i dr prawa kanonicznego, kapłan diecezji lubelskiej, kanonik gremialny kapituły katedralnej lubelskiej, administrator diecezji lubelskiej i podlaskiej, sędzia prosynodalny konsystorza, sędzia sądu kościelnego II instancji w Lublinie. Ojciec Soboru Watykańskiego I. Ur. 2 III we Wrotkowie pod Lublinem (obecnie Lublin). Uczęszczał w l. 1811—1816 do gubernialnego gimnazjum w Lublinie. W r. 1816 wstąpił do nowicjatu oo. karmelitów bosych w Lublinie i tutaj ukończył seminarium duchowne. Święcenia kapłańskie otrzymał 24 VIII 1822; następnie pracował w kościele zakonnym i był lektorem w seminarium zakonnym.

W r. 1824 rozpoczął studia na Wydz. Filozoficzno-Teologicznym UW. Po przeniesieniu się do klasztoru w Czernej (Galicja) kontynuował studia na UJ, uzyskując dwa doktoraty: z teologii i prawa kanonicznego (1826). Następnie sekularyzował się do diecezji lubelskiej, gdzie bp J. M. Dziecielski uczynił go swoim sekretarzem.

Pełnił funkcje: administratora parafii Kazimierz (1828—1830), 2ół-kiewka (do 23 II 1837), Krasnystaw (1837—1838); kuratora par. Krzczonów (1830—1869); egzaminatora prosynodalnego konsystorza lubelskiego dla dekanatu chodelskiego (1830—1869); sędziego prosynodalnego konsystorza (1856—1863), sędziego sądu kościelnego II instancji w Lublinie (1858—1861). Godność kanonika gremialnego kapituły katedralnej otrzymał 17 XII 1831, był prokuratorem kapituły w l. 1836—1839 a jej dziekanem został 21 VIII 1855 r. W tym roku uhonorowano go również godnością prałata. Po śmierci bpa Pieńkowskiego został wybrany 27 XI 1863 wikariuszem kapitulnym diecezji lubelskiej. Delegowanym sędzią apostołskim z tytułem „praeses” był od 27 XI 1863 do 13 II 1869 r.

Po skasowaniu diecezji podlaskiej ukazem cara Aleksandra II z 22 V 1867 i poddaniu jej pod administrację biskupów lubelskich ks. Sosnowski objął rządy tej diecezji na wyraźne zlecenie Stolicy Apostolskiej, złożyłwszy uprzednio protest przeciwko temu bezprawiu.

Sprawa Kolegium Duchownego w Sankt-Petersburgu wpłynęła na dalsze losy księdza, kiedy to ukazem carskim oddano temu Kolegium również diecezje Królestwa Polskiego. Dyrektor Departamentu Obcych Wyznań w Królestwie Polskim Muchanow, pismem z 13 VII 1868 r. wezwał biskupów i administratorów diecezji w Królestwie Polskim do wyboru delegata ze swoich kapituł na asesora w tym Kolegium. Ks. Sosnowski początkowo skłonił się do wezwania Muchanowa i dokonano wyboru takiego delegata (ks. Sobolewskiego). Dowiedziawszy się o dezaprobachie papieża dla Kolegium (encyklika *Levate* Piusa IX z 17 X 1867), postanowił delegata odwołać i udać się do Lwowa, a stamtąd do Rzymu. W związku z tym postanowieniem w Lublinie 13 II 1869 r. napisał 4 listy: do Muchanowa o odwołaniu delegata z Kolegium petersburskiego, podając szczegółowe motywy swego postępowania; do ks. Sobolewskiego, wzywając go kategorycznie do ustąpienia z urzędu i powrotu do diecezji

lubelskiej; do biskupa sufragana Walentego Baranowskiego o przekazaniu mu władzy nad diecezją; do Ojca św. Piusa IX, w którym donosił o swych decyzjach.

Po przekroczeniu nielegalnie granicy galicyjskiej Królestwa Polskiego, 4 II 1869 dotarł do Lwowa i stamtąd wysłał listy do papieża i Muchanowa, ponieważ w Lublinie tego uczynić by nie mógł (represje). Za pośrednictwem nuncjusza apostolskiego w Wiedniu abp. Antonaccio-Fal-cinelli otrzymał odpowiedź od Ojca św. na list z 13 II 1869. Pius IX pismem z 4 III 1869 r. pochwalił posunięcie księdza, przesłał mu pieniądze na utrzymanie (był bez środków do życia), polecił go tamtejszemu biskupowi i zaprosił do Rzymu. 2 VIII 1869 r. został przyjęty na audiencji u Ojca św., któremu przedstawił położenie Kościoła katolickiego i narodu polskiego pod zaborem rosyjskim; u kard. Antanellego, sekretarza stanu w Watykanie, przedłożył nadto swoje sugestie związane z warunkami, jakie Kościół miał w ówczesnej Polsce pod zaborem rosyjskim. Po czym wrócił do Lwowa. Postawa ks. Sosnowskiego zaowocowała otrzymaniem zaproszenia na Sobór Watykański I (8X111869). 11X111869 biskupi polscy spod zaboru pruskiego i austriackiego oraz jedyny ks. Sosnowski spod zaboru rosyjskiego (rząd rosyjski odmawiał paszportów biskupom do Rzymu), będący na audiencji u Ojca św., usłyszeli oświadczenie papieża, że usunął wszelkie przeszkody (brak sakry biskupiej) i że ks. Sosnowski ma należeć do Soboru. Ks. Z. Starnawski napisał: „z łaski i woli Ojca św., zasiadł ks. Sosnowski, kapłan diecezji lubelskiej, w auli soborowej z głosem stanowczym, jako jedyny pełnoprawny Ojciec Soboru bez sakry biskupiej, zaszczycony godnością prałata papieskiego — Antistes Urbanus... i na tym polega jego historyczna rola”.

Z początkiem lipca 1870 r., ze względu na zdrowie, powrócił do Lwowa wraz z abp. Wierzchleyskim, który mianował go proboszczem w Kołomyi, ale nie przestał być dziekanem kapituły katedralnej lubelskiej.

Zm. we Lwowie 2 XII.

Ks. Z. Starnawski, Kazimierz Sosnowski 1800—1874 administrator diecezji lubelskiej 1863—1869, „WDL” 1985 nr 5—7 s. 121—124; AAL, ks. E. Idziakowski, Sądownictwo kościelne na terenie diecezji lubelskiej (1790—1985), L. 1985, mps, s. 316—318; tamże; Akta osobiste ks. Kazimierza Sosnowskiego, Rep. 60 II b sygn. 23 (1823—1865).

Anna Teresa Pawłowska

STACZYŃSKI KONRAD (1823—1894), pianista-wirtuoz, kompozytor i pedagog. Ur. w Przemyślu, syn Jana (1793—1857), nauczyciela tańców, i Marianny z Zalewskich. W l. 1826—1830 Staczyńscy mieszkali w Lublinie, później zaś w Zwierzyńcu, Krzeszowie i

Szczebrzeszynie. Od r. 1834 zamieszkali na stałe w Lublinie, gdzie w r. 1842 Konrad ukończył miejscowe gimnazjum. Gry na fortepianie uczył się u Adama Krasieńskiego, kompozycji u Franciszka Synka i Jana Müllera.

Dnia 3 X 1860 r. ówczesny dyr. gimnazjum lubelskiego Józef Skłodowski wydał mu pozwolenie udzielania gry na fortepianie jako artyście i amatorowi muzyki, który też często „grał swoją w kościele na organach w czasie nabożeństwa chwałą Bożą pomnażał”.

Ponad pół wieku występował w Lublinie jako solista i akompaniator w różnego rodzaju koncertach, urządzanych przeważnie na fundusz Lubelskiego Tow. Dobroczynności. Był partnerem Stanisława Serwaczyńskiego, Henryka i Józefa Wieniawskich, Antoniego Parysa, Kazimierza Łady, Józefa Levitte, Izydora Lotto, Jana Kleczyńskiego, Stanisława Barcewicza. Wykształcił zdolnych pianistów.

Jako kompozytor napisał wiele utworów fortepianowych, z których kilka ukazało się drukiem w Warszawie i Lublinie, m.in.: *Mazur*, dedykowany A. Krasieńskiemu (W. 1857), *Mazur de salon* (W. 1848), *Marsz uroczysty* (wyk. 31 X 1857 r. w sali resursy lubelskiej), *Marsz żałobny*, *Polonez na orkiestrę* (wyk. na otwarcie nowo zbudowanego teatru w Lublinie, w 1886 r.), *Polka „Cyganka”* (W. 1849), Poi/ca „*Elektryczna*” (wyd. M. Arct, L. 1887) czy *Pieśń bez słów „Do pięknej mej gwiazdy”* (wyd. M. Arct, L. 1893). Zm. 6 IV w Lublinie.

Żonaty z Julią z Kędzierskich, miał dzieci: Józefa (1847), Julię (1850) i Seweryna.

„*Kurier Warsz.*” 1848 nr 297; „*Gazeta Lub.*” 1886, nr 184; „*Gazeta Lub.*” 1887 nr 221; „*Gazeta Lub.*” 1888 nr 99; „*Gazeta Lub.*” 1893 nr 271; *APL, zesp. Gim. Woj. Lub.*, sygn. 520, k. 228v; tamże k. 230; *AAL, Księga zmarłych 1894, nr aktu 97, s. 123.*

Ludwik Gawroński

STANOWSKI ADAM (1927—1990), pracownik naukowo-dydaktyczny KUL, działacz religijny, społeczno-kulturalny i polityczny, senator Rzeczypospolitej Polskiej. Ur. 19 IV w Gdańsku, syn Stanisława i Zofii z domu Lateiner. Jego ojciec, pracownik kolei we Lwowie, był delegowany do Wolnego Miasta Gdańska na stanowisko kierownika działu księgowości w polskiej (pomorskiej) DOKP. W l. 1932—1939 rodzina Stanowskich mieszkała w Bydgoszczy. Od r. 1939 Stanowski przebywał w Warszawie, gdzie wstąpił do organizacji konspiracyjnej. W r. 1944 wziął udział w powstaniu warszawskim jako żołnierz pułku AK „Baszta” (ps. „Saski”), doznając w walkach ciężkich poparzeń. Maturę uzyskał w r. 1946 w Sopocie. W l. 1946/1947 i 1947/1948 studiował na KUL pedagogikę¹ oraz filozofię. Następnie przeniósł się na Uniwersytet Łódzki, gdzie kontynuował studia pedagogiczne,

specjalizując się w pedagogice społecznej.; Uczęszczał też na zajęcia z socjologii i filozofii. W Łodzi współpracował z o. Tomaszem Rostworowskim, jezuitą — późniejszym duszpasterzem akademickim w Lublinie — w tworzeniu i prowadzeniu akademickich Sodaliej Marińskich. Po uzyskaniu w UŁ absolutorium w r. 1950, został w końcu tegoż roku aresztowany wraz z o. Tomaszem za działalność sodalicyjną. Skazany na 7 lat więzienia, zwolniony przed terminem w r. 1955, wrócił do Lublina, gdzie w r. 1956 uzyskał w KUL stopień mgr nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki. Rozprawę magisterską „Funkcje społeczne i oświatowe Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego” wykonał na seminarium prof. Jana Dobrzańskiego. Podjął pracę w KUL jako stypendysta, a od 2 semestru r. akad. 1957/1958 — jako asystent. W KUL pracował do końca życia, kolejno na Wydz.: Filozofii Chrześcijańskiej (Katedra Socjologii Chrześcijańskiej), Nauk Humanistycznych (Sekcja Historii) i Nauk Społecznych (Sekcja Socjologii¹). W r. 1969 uzyskał na UW stopień dr nauk humanistycznych w zakresie socjologii. Promotorem jego rozprawy doktorskiej — „Odpowiedzi auto-identyfikacyjne jako wskaźnik postaw wobec religii” był prof. Stefan Nowak.

Stanowski prowadził na wielu sekcjach KUL różnego typu zajęcia z nauk społecznych, pedagogiki i historii. W badaniach własnych zajmował się głównie socjologią religii, socjologią miasta oraz najnowszą historią Kościoła i katolicyzmu w Polsce. Pełnił wiele funkcji w komórkach naukowych, wydawniczych i socjalnych Uniwersytetu oraz funkcje kuratora studenckich kół naukowych. Pozostał trwale zaangażowany w służbę Kościołowi jako wykładowca i aktywista różnego typu duszpasterstw, uczestnik synodów, inspirator i członek ruchów oraz stowarzyszeń religijnych. Pracował przez wiele lat jako prelegent z ramienia Komisji Episkopatu ds. Nauki. Występował w roli konferencjonisty religijnego i rekolekcjonisty. Między innymi współdziałał w l. 70. z ks. Franciszkiem: Blachnickim w formowaniu duchowym i organizowaniu Ruchu „Światło-Życie”. Około r. 1956 nawiązał kontakt z Lubelskim Domem Kultury —, późniejszym Wojewódzkim Domem Kultury w Lublinie. Wszedł z czasem do Rady Programowej WDK. W l. 60. i 70. współpracując ze swą żoną Aliną odegrał ważną rolę (wykłady, konsultacje, opracowywanie kwestionariuszy) w ruchu teatrów amatorskich i teatrów lalkowych. W l. 1972—1986 uczestniczył aktywnie w prowadzonych pod kierownictwem profesora KUL Jana Turowskiego badaniach socjologicznych nad osiedlami mieszkaniowymi Lublina i Lubelszczyzny. Wykładał też w samych spółdzielniach mieszkaniowych i pracował jako konsultant w lubelskim Instytucie Kształtowania Środowiska. Od wyjścia z więzienia brał udział jako organizator, prelegent, dyskutant w ogromnej liczbie wielotematycznych kursów, sympozjów, zjazdów i spotkań w całej Polsce, później również za granicą, stając się znaczącą postacią demokratycznej, antykomunistycznej opozycji. Po r. 1956 zaangażował się w działalność klubów inteligencji katolickiej. Był od początku aktywistą, a w pewnych okresach członkiem zarządu KIK w Warszawie. Działał między innymi w powstałym w r. 1981 Klubie Katolickim w Lublinie,

gdzie pełnił dwukrotnie (1. 1985—1988) funkcję przewodniczącego. Od r. 1958 był członkiem kolegium redakcyjnego miesięcznika „Więź”. W l. 60. związał się mocno właśnie ze środowiskiem skupionym wokół periodyków „Więzi” i „Znaku”. Propagował idee i uchwały Soboru Watykańskiego II. Brał udział w nawiązaniu dialogu pomiędzy kołami inteligencji katolickiej z antykomunistyczną opozycją laicką. W l. 70. włożył istotny wkład ideowo-inspiracyjny i instruktażowy w powstanie na terenie Lublina ruchu „zawiszackiego” — załóżku niezależnego harcerstwa. Od r. 1978 był współzałożycielem i wziętym wykładowcą Tow. Kursów Naukowych oraz propagatorem myśli Jana Pawła II, z którym był osobiście związany. W l. 1980—1981 występował jako członek Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Lublinie, przewodniczący Komisji Uczelnianej NSZZ „S” w KUL, doradca Zarządu Regionu Środkowowschodniego „S”, współorganizator wielu komisji zakładowych regionu, współzałożyciel i współkierownik Wszechnicy Związkowej i Wszechnicy Rolniczej w regionie, redaktor naczelny regionalnego miesięcznika związkowego „Miesiące” i ekspert I Krajowego Zjazdu „S” w Gdańsku-Oliwie. Współtworzył także lubelski ruch „Solidarności Rodzin”. Ciężka choroba nie zahamowała jego aktywności. W stanie wojennym działał mimo pogarszającego się zdrowia w strukturach podziemnych „S”. Szczególne zasługi położył w szerzeniu oświaty niezależnej. W r. 1986 założył Studium Społeczne przy Duszpasterstwie Ludzi Pracy w Stalowej Woli. Kierowany przez niego ośrodek przekształcił się z czasem w filię KUL. W l. 1988—1989 był uczestnikiem negocjacji Okrągłego Stołu w podzespole ds. nauki, oświaty i postępu technicznego, członkiem Komitetu Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie i Komitetu Obywatelskiego w województwie lubelskim, doradcą Zarządu Regionu Środkowowschodniego „S”. Wybrany senatorem z listy „S” 4 VI 1989 r., pełnił w Senacie funkcję wiceprzewodniczącego Komisji Samorządu Terytorialnego oraz członka Komisji Kultury, Środków Przekazu, Nauki i Edukacji Narodowej.

Pozostawił ponad 120 publikacji: naukowych (artykuły z zakresu metodologii nauk społecznych, socjologii, pedagogiki, historii, filozofii, religioznawstwa i katolickiej nauki społecznej), formacyjno-religijnych, publicystycznych i organizacyjno-instruktażowych. Do dziś trwa ustalanie jego autorstwa w stosunku do wielu pozycji pisanych pod pseudonimami oraz wydawanie niektórych jego pism dotąd nie publikowanych.

Zm. 7 II. Był żonaty z Aliną Samborską. Mieli 3 synów: Krzysztofa, Macieja (zginął śmiercią tragiczną wr. 1980) i Michała.

J. J. Lipski, Wspomnienie o Adamie Stanowskim, „Gazeta Wyborcza” 1990 9 11; Dr Adam Stanowski, „BIS” Tygodnik Akademicki 1990 nr 1; Jonasz [Jan Turnau], Mędrzec, „Gość Niedzielny” 1990 nr 10; Adam Stanowski nie żyje, „Biuletyn Regionu Środkowowschodniego

NSZZ »Solidarność« 1990 nr 38; I. Krzemiński, *Adam Stanowski (1927—1990)*, „Przegląd Wiadomości Agencyjnych” 1990 nr 7; *Adam Stanowski — „Saski”, „Relacje” Tygodnik Wschodni* 1990 nr 7; S. Wilkanowicz, *Adam Stanowski — człowiek na nasz czas*, „TP” 1990 nr 15—16; *Adam Stanowski we wspomnieniach przyjaciół — J. Eska, W. Samoliński, Z. Szpakowski*, „Więź” 1990 nr 7—8; P. K. Kuty, *Zmarł senator Adam Stanowski*, „Przegląd Uniwersytecki KUL” 1990 nr 1—2; A. Stąpień, *Wspomnienie o Adamie Stanowskim*, tamże; Cz. Deptuła, *Adam Stanowski*, „ZN KUL” 1990 nr 1—4; *Stanowski Adam*, w: *Nasi w Sejmie i Senacie. Posłowie i senatorowie wybrani z listy „Solidarność”, W. 1990 s. 256.*

Czesław Deptuła

STARNAWSKA MARIA, (1897—1990) katolicka działaczka społeczna, ur. 15 XII w Warszawie jako córka Józefy z Markiewiczów i Antoniego Kuczyńskiego. Ukończyła prywatną pensję Leonii Rudzkiej w Warszawie. Maturę otrzymała w 1914 r. W l. 1915—1918 studiowała na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym UW, lecz pełnych studiów nie ukończyła.

W rozwoju jej osobowości ogromną rolę odegrał ojciec, dr A. Kuczyński (1866—1922), który ukończył studia medyczne na UW. Był cenionym otiatrą, a jednocześnie histologiem i fizjologiem. Był ponadto bibliofilem, który ukształtował w Marii silne zamiłowanie do książki, co charakteryzowało Starnawską przez całe życie.

W Guzówce, gdzie -wyjechała po ślubie z Tadeuszem Starnawskim, skoncentrowała swoje siły głównie na pracy społecznej. Należała do Stowarzyszenia Ziemianek, była sekretarką Koła Żółkiewskiego. Szczególnym zainteresowaniem otaczała Szkołę Gospodarczą dla dziewcząt w Nałęczowie. Stała się przede wszystkim działaczką katolicką. We wrześniu 1927 r. przyjęta została w Kłodnicy do Sodalicji Mariańskiej Pań Wiejskich Ziemi Lubelskiej. W Turobinie założyła dwa Stowarzyszenia Młodzieży Katolickiej — męskie i żeńskie, prowadziła też Papieskie Dzieło Dzieciństwa Bożego, Krucjatę Eucharystyczną dla Dzieci Wiejskich. Trzykrotnie organizowała w Guzówce rekolekcje, prowadzone przez jezuitów dla służby oraz dla mieszkańców okolicznych wsi. Kilkakrotnie też przyjmowała w Guzówce na kolonie dzieci ze Śląska.

Kiedy w 1931 r. przeniosła się z rodziną do Lublina, działała tu nie tylko w Sodalicji, ale też w innych organizacjach katolickich, m. in. w katolickim Związku Kobiet, w Stowarzyszeniu Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo. Działała też w diecezjalnym „Caritas”. Uczestniczyła w przygotowaniu Kongresu Eucharystycznego w Chełmie Lubelskim (1934), wygłaszając pogadanki o tematyce kongresowej w wielu miejscowościach diecezji lubelskiej.

Dorywczo uprawiała publicystykę katolicką. Napisała m. in. artykuły: *Miłosierdzie chrześcijańskie* („Wiara i Życie” 1933 nr 7—8, s. 199—208); *Kongres Eucharystyczny w Chełmie* („Głos Lufo.” 1934 nr 259 s. 4); *Życie kulturalne Lublina* („Głos Narodu” 1936 nr 286 s. 5). Pisała też po zakończeniu wojny. Opublikowała artykuł o działalności bp. Stefana Wyszyńskiego pt. *Apostoł społecznej miłości* („Słowo Powszechne” 1949 nr 4 s. 4) oraz obszernie wspomnienie o Stanisławie Starowieyskim, *Sprawiedliwy z wiary żyje* („WDL” 1948 t. 25 s. 292—295 i 346—349).

W czasie II wojny światowej działała w konspiracji pod pseudonimem „Monika”, głównie w Pomocy Żołnierzom i w Biurze Informacji i Propagandy. W ostatniej fazie wojny otrzymała od rządu londyńskiego za swoją działalność nominację na podporucznika.

Po II wojnie światowej pracowała nadal w wielu organizacjach katolickich aż do chwili ich rozwiązania. W l. 1948—1950 była zatrudniona etatowo w diecezjalnej centrali „Caritas”. Nie uznawała określonego przepisami wymiaru godzin zajęć, poświęcała się każdej pracy bez reszty, całą sobą. Taka postawa cechowała ją w całym życiu. Po likwidacji „Caritas” pracowała w l. 1950—1969 w TP KUL. Była znana z licznych, często pieszych wędrówek po Lubelszczyźnie w sprawach Towarzystwa, świadczących o jej poświęceniu dla uczelni katolickiej. Od 1968 r. działała w społeczno-religijnym Ruchu „Światło-Życie”.

Przez ostatnie lata życia mieszkała u syna Zbigniewa przy kościele św. Józefata w Lublinie. Do ostatka udzielała się jako tłumacz, nikomu nie odmawiając pomocy. Znała francuski, niemiecki, angielski oraz łacinę. Na 90-lecie urodzin otrzymała specjalne błogosławieństwo od Jana Pawła II.

20 IX 1919 r. poślubiła Tadeusza Starnawskiego (1881—1942), który do r. 1931 był dzierżawcą majątku Guzówka w Ordynacji Zamojskiej. Miała trzech synów Zbigniewa (1920—1993), ks. dr historii Kościoła, prałata kapituły kolegiackiej zamojskiej, kanonika honorowego kapituły katedralnej lubelskiej; Jerzego, ur. 1922, historyka literatury polskiej, obecnie emerytowanego prof. UŁ, oraz Zdzisława (1925—1990).

Zm. 15 VII w Lublinie. Pochowana została na cmentarzu parafialnym w Turobinie.

E. Walewander, J. Starnawski, Maria z Kuczyńskich Starnawska 1897—1990, w druku w serii „Chrześcijanie” pod red. B. Bejzego.

Edward Walewander

STELIGA JÓZEF (1904—1980), działacz oświatowy i kulturalny. Ur. we wsi Suchodół, pow. Krosno. Szkołę ludową ukończył w rodzinnej wsi. Później uczęszczał do Państwowej Szkoły Realnej w Krośnie, gdzie w 1922 r. złożył egzamin dojrzałości. W l. 1922—1924 studiował na Politechnice Lwowskiej, ale trudna sytuacja materialna zmusiła go do przerwania nauki. W okresie studiów pracował jako instruktor w ZMW oraz Związku Teatrów i Chórów Włościańskich we Lwowie. 1 V 1924 r. rozpoczął pracę jako nauczyciel w Szkole Powszechnej w Kurowie, pow. Puławy. W 1927 r. przeniesiony został na takie samo stanowisko w Nałęczowie, następnie w Zamościu, a w 1934 r. w Lublinie. Równoległe z pracą zawodową w 1927 r. podjął studia na Wydz. Pedagogicznym w Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Ukończył je i uzyskał dyplom w 1939 r. W l. 1928—1931 jako urlopowany nauczyciel pracował w Wiejskim Uniwersytecie Ludowym w Szycach pod kierownictwem Ignacego Solarza. Stąd w 1930 r. został skierowany na roczne studia teoretyczno-praktyczne do uniwersytetów ludowych w Danii. We wrześniu 1934 r. objął stanowisko kierownika Oddziału Oświaty Pozaszkolnej w KOSL i pełnił je do wybuchu wojny. Rozwinął w tym czasie szeroką współpracę ze wszystkimi organizacjami społecznymi, zajmującymi się działalnością oświatowo-kulturalną wśród dorosłych. Przez cały ten okres był członkiem i działaczem ZMW oraz Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, a następnie ZNP i PSL. Należał do głównych organizatorów imprez kulturalnych, urządzanych przez młodzież wiejską i robotniczą przy udziale nauczycieli. W czasie okupacji niemieckiej pracował z przerwami jako nauczyciel w szkołach lubelskich.

Po wyzwoleniu Lublina, już 5 VIII 1944 r. zgłosił się do pracy w organizowanym KOSL, gdzie wkrótce powierzono mu stanowisko naczelnika Wydz. Oświaty i Kultury Dorosłych. Mając bogate doświadczenie uczestniczył w uruchamianiu szkół i organizowaniu administracji szkolnej. Z takim samym zadaniem został skierowany w styczniu 1945 r. do wyzwolonej Łodzi. Powierzono mu tam stanowisko kuratora i w krótkim czasie zorganizował administrację szkolną w tym woj. Był też organizatorem I Ogólnopolskiego Zjazdu Oświatowego w Łodzi (18—22 VI 1945 r.). Wkrótce powrócił do Lublina i ponownie objął stanowisko naczelnika Wydz. Oświaty Dorosłych w KOSL, które pełnił do 31 VIII 1954 r. Od 1 IX 1954 do 30 IV 1958 r. pracował w Woj. Ośrodku Doskonalenia Kadr Oświatowych. 1 V 1958 r. przeszedł do pracy w Zarządzie Okręgu ZNP i pełnił obowiązki kierownika Wydz. Pracy Społeczno-Oświatowej, a w l. 1959—1969 był wiceprezesem ZO ZNP. Przez cały okres powojenny aktywnie uczestniczył w pracach wielu organizacji społecznych, zajmujących się życiem oświatowym. W 1944 r. organizował TUR i TUL, RTPD, Spółdzielnię „Czytelnik”. Zawsze związany był z ruchem ludowym — najpierw należał do PSL, a później do ZSL. Przez wiele lat wchodził w skład komisji oświatowych w WRN i MRN w Lublinie. Ściśle współpracował z Woj. Biblioteką im. H. Łopacińskiego w Lublinie. Współorganizował wiele imprez, uroczystości, przeglądów kulturalno-oświatowych.

Zm. w Lublinie 4 VIII.

Z oświaty pozaszkolnej w Okręgu Szkolnym Lubelskim. Sprawozdanie z działalności Oddziału Oświaty Pozaszkolnej Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego za rok szkolny 1933/34, L. 1934; J. S., Józef Steliga (16IV1904—4 VII 1980), „B. Lub.” 1980 nr 3—4; J. Doroszewski, Organizacja administracji szkolnej na Lubelszczyźnie w okresie PKWN, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” t. X : 1982; Zarys dziejów Związku Nauczycielstwa Polskiego na Lubelszczyźnie w latach 1905 —1985, L. 1988; Akta osobowe Kuratorium Oświaty w Lublinie; Zbiory rodzinne oraz informacje córki Marii Nowińskiej.

Jerzy Doroszewski

STELIŃSKI IGNACY (1865—1938), adwokat, organizator sądownictwa polskiego w Lublinie, prezes Sądu Apelacyjnego w Lublinie, wiceprezes Rady Notarialnej w Lublinie, działacz społeczny. Ur. 31 VII w Kurzelowie w pow. włoszczowskim, syn Stanisława i Marii z Wrońskich. Po ukończeniu gimnazjum studiował prawo na UW, gdzie uzyskał dyplom w r. 1890. Tegoż roku osiadł na stałe w Lublinie i rozpoczął 48-letnią karierę prawniczą. Od 23 XII 1890 do 18 X 1892 r. był aplikantem przy Sądzie Pokoju, a od 21 I 1893 do 8 II 1896 r. pracował jako pomocnik adwokata przysięgłego przy Sądzie Okręgowym w Lublinie i odbywał aplikację, specjalizując się w prawie cywilnym. Od 8 II 1896 do 13 IX 1915 r. był adwokatem przysięgłym przy Sądzie Okręgowym w Lublinie. 21 VIII 1907 r. złożył w tymże sądzie egzamin uprawniający do zajęcia stanowiska notariusza.

Od połowy 1915 r. Steliński ściśle współpracował z Miejskim Komitetem Obywatelskim w Lublinie. Z ramienia tego komitetu 30 VII 1915 r. został członkiem Rady Naczelnej Milicji Obywatelskiej. Był jednym z głównych organizatorów sądownictwa obywatelskiego w Lublinie. Od 13 IX 1915 do 21 XI 1915 r. spełniał obowiązki wiceprezesa Trybunału Lubelskiego, znajdującego się wówczas w rękach polskich. Po reorganizacji Milicji Obywatelskiej i powołaniu w jej miejsce Straży Obywatelskiej m. Lublina (21 IX 1915), wchodził w skład jej Rady Naczelnej. Przyczynił się do utworzenia w Lublinie Tow. Prawniczego, a od 13 XI 1915 r. był członkiem jego Zarządu. Z ramienia tego Tow. wszedł do Sądu Odwoławczego w Lublinie.

Od 1 VIII 1916 do 1 IX 1917 r. był sędzią Sądu Apelacyjnego przy Generalnym Gubernatorstwie Wojskowym w Lublinie. Działając nadal w Tow. Prawniczym położył duże zasługi w zakresie organizowania sądów polskich. 25 VIII 1917 r. otrzymał nominację TRS Królestwa Polskiego na wiceprezesa Sądu Apelacyjnego w Lublinie, pełniąc tę funkcję od 1 IX 1917 do 14 V 1918 r. Od 14 V 1918 do 15 III 1926 r. zajmował stanowisko prezesa tego

sądu. Pełniąc obowiązki kierownicze wykazywał zalety doskonałego organizatora, wymagającego zwierzchnika i wybitnego sędziego. Jako przełożony dużo czasu poświęcał na kształcenie i doskonalenie kadry młodych prawników (zwłaszcza aplikantów). Pełnił też odpowiedzialne funkcje w komisjach sądownictwa. Znany był z tego, że nie ulegał naciskom politycznym.

Od 24 III 1926 do 30 VIII 1938 r. był notariuszem, prowadził kancelarię notarialną przy Wydziale Hipotecznym Sądu Okręgowego w Lublinie. 30 V 1937 r. został wybrany na wiceprezesa Rady Notarialnej w Lublinie, od 29 V 1938 r. był członkiem tejże rady. Działał też w Zrzeszeniu Notariuszy i Pisarzy Hipotecznych.

Zm. 30 VIII w Poznaniu i został pochowany w Lublinie na cmentarzu przy ul. Lipowej. Był odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości (1929). Z małżeństwa zawartego w r. 1895 ze Stanisławą z Kochańskich miał synów Stanisława (ur. 1897), absolwenta SGGW, i Jana (ur. 1905).

Księga pamiątkowa Lubelskiej Izby Notarialnej 1934—1939, L. 1939 s. 28; „Rocznik Tow. Prawniczego w Lublinie” 1928 s. 5, 15—40; B. Sekutowicz, *Sądy obywatelskie w Lublinie (w 1915 r.)*, „Głos Sądownictwa” 1933 nr 6 s. 329—334; *Dzieje Lublina*, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 135; M. Korzeniowski, *Lubelski Miejski Komitet Obywatelski w latach 1914—1915*, „RL” t. 31—32 : 1989/1990 s. 171—172; ASRL, Akta osobowe notariusza I. Stelińskiego, tęcz. nr 789; ASWL, Akta osobowe I. Stelińskiego prezesa Sądu Apelacyjnego, tęcz. Nr 1/1917.

Józef Marczuk

STELMASIEWICZ WŁADYSŁAW ŁUKASZ ps. „Zawisza” (1822—1901), pianista, kompozytor, dyrygent, krytyk muzyczny i pedagog. Ur. 18 X w Krasnymstawie, syn Stanisława, kupca, i Teofili z Miecznikowskich. Nauki elementarne pobierał w domu rodzinnym; udzielał mu ich Jan Dawid. W l. 1834—1837 był uczniem gimnazjum lubelskiego, pobierając równocześnie naukę gry na fortepianie u Ludwika Romma, nauczyciela muzyki w tymże gimnazjum. Później osiedlił się we wsi Wilczopole, poświęcając się gospodarstwu. W r. 1855 zamieszkał w Lublinie, gdzie został wziętym nauczycielem muzyki. W l. 1858—1869 działał jako muzyk w Częstochowie. Z kolei powrócił do Lublina, gdzie pracował przez 8 lat. W maju 1877 r. wyjechał do Skierniewic, obejmując stanowisko nauczyciela muzyki w tamtejszym gimnazjum i chórmistrza. Jako emeryt (w lutym 1892) powrócił z rodziną do Lublina, gdzie zm. 21 II.

Żonaty był z Bronisławą z Radziszewskich (ślub 30 X 1855 w Lublinie).

Słownik muzyków polskich, t. II, Kr. 1967 s. 205; „Ruch Muzyczny” 1857—1860; „Gazeta Lub.” 1878 nr 102, 114; „Echo Muzyczne” 1881 nr 11; „Gazeta Lub.” 1892 nr 39; APL, USC parafii w Krasnymstawie sygn. 13, nr aktu 244, s. 152; AAL, Księga zaślubionych 1853—1858, nr aktu 48, s. 134.

Ludwik Gawroński

STEPEK ZBIGNIEW (1932—1973), dziennikarz, redaktor radiowy, literat. Ur. 3 V w Rzeszowie, gdzie ukończył gimnazjum i uzyskał maturę. Studia polonistyczne podjął w KUL w 1950 r. Uczestniczył w pracach Sekcji Twórczości Własnej Koła Polonistów KUL i jako jej członek zamieszczał swoje utwory, głównie fraszki i nowele, na łamach akademickiego miesięcznika „Polonista”. Pracę mgr na temat Sienkiewiczowskiej *Trylogii* pisał pod kierunkiem prof. Feliksa Araszkiewicza.

Bezpośrednio po studiach (1955) rozpoczął pracę w redakcji „Kam.”, zajmując się stroną techniczną miesięcznika, także działem młodzieżowym. Od X 1956 do VIII 1973 r. pracował w Rozgłośni Polskiego Radia w Lublinie. Przeszedł wszystkie szczeble wtajemniczenia sztuki radiowej, poczynając od szeregowego pracownika działu informacji a kończąc na radiowym reportażu i słuchowiskach literackich. Od 1958 do 1966 r. pełnił funkcję kierownika redakcji literackiej PR, tworząc jej koncepcję i strukturę. Był autorem licznych audycji na tematy społeczne i kulturalne, a także literackie. Zdobywał nagrody i wyróżnienia. Był odznaczony odznaką Zasłużony dla m. Lublina.

Współpracował z wieloma pismami kulturalnymi. W 1956 r. wchodził w skład redakcji dwutygodnika studenckiego i młodej inteligencji „Pod Wiatr”, powstałego w Lublinie na fali odnowy Październikowej. Drugi numer tego pisma został skonfiskowany przez cenzurę. Współpracował z „Kurierem Lub.”, a jego teksty literackie ukazywały się w dodatku do dziennika pt. „Teraz”. Interesował się filmem, uprawiał publicystykę kulturalną.

Był członkiem Lubelskiego Klubu Literackiego, następnie ZLP, pełniąc w zarządzie lubelskiego oddziału funkcję sekretarza. Należał do SDP. Tworzył celne i dowcipne fraszki. Wydał powieść *Most* oraz relacje z wyprawy alpinistycznej w góry Mongolii pt. *Charchira*. W maszynopisach pozostawił zbiory reportaży i słuchowisk radiowych. Działał w ZSL, był członkiem Koła Dziennikarzy ZSL w Lublinie. Inicjował okolicznościowe wydawnictwa zeteselowskie.

Pasją Stępka były góry. Tatarnictwem zainteresował się i wspinaczkę zaczął uprawiać w 1954 r. Wtedy też wstąpił do Klubu Wysokogórskiego w Lublinie (początkowo — Sekcja Alpinizmu ZO PTTK). Ód 1970 r. był prezesem Zarządu Oddziału Lubelskiego KW. Uczestniczył w wyjazdach w Tatry polskie i słowackie. Inicjował i brał udział jako kierownik w lubelskiej wyprawie wysokogórskiej w egzotyczne góry Mongolii. Wszpinął się w bułgarskim masywie Riła, w Karpatach rumuńskich i Alpach francuskich. Kierował lubelską wyprawą w Himalaje Zachodnie w Indiac która przynosząc sukcesy alpinistyczne w postaci zdobycia szczytu C 13 (6180 m n.p.m.) —• poniosła niepowetowaną stratę dwóch alpinistów. Stępek zginął w lodowej lawinie wraz z dr Andrzejem Grzaskiem 17 VII. Ciało nie odnaleziono. Lubelscy alpinisci usypali u podnóża masywu lodowca kopczyk i na kamieniu wyryli nazwiska polskich alpinistów oraz datę ich śmierci.

Ceniono u Stępka talent literacki i umiejętność łatwych kontaktów międzyludzkich. Cieszył się szacunkiem i powszechną przyjaźnią w dziennikarskim i literackim środowisku.

Żonaty z Haliną Bieganowską, lekarką, miał córkę Justynę, również lekarke.

Archiwum Rozgłośni Polskiego Radia w Lublinie; Zbigniew Stepek (nekrolog), „Kurier Lub.” 1973, nr 199; A. L. Gzella, Z lubelskiej wyprawy w Himalaje. CB 13a zdobyty!, „Kurier Lub.” 1973 nr 224; R. Wiśniewski, Polska wyprawa w Himalaje, Wyżej niż chmury, „Trybuna Ludu” 1973 13 X; Zbiory prywatne autora — A.L.G.

Al. Leszek Gzella

STRAWIŃSKI JAN JÓZEF (1890—1953), adwokat, komisarz Ubezpieczalni Społecznej w Lublinie, działacz niepodległościowy i społeczno-polityczny. Ur. 18 VI w Petersburgu w rodzinie szlacheckiej herbu Sulima, wywodzącej się z Litwy. Syn Mikołaja, lekarza, radcy stanu, założyciela (w 1901 r.) i pierwszego prezesa Koła Lekarzy Polaków w Petersburgu, i Marii Aurory z Hercyk-Połubińskich, córki powstańca z 1863 r., zesłanego na Syberię. Świadectwo dojrzałości otrzymał w XII petersburskim gimnazjum (1909). Studia ukończył w r. 1915 na Wydz. Prawa Uniwersytetu w Petersburgu. W czasie studiów rozwijał działalność w ZWCz, w Organizacji Młodzieży Narodowej oraz w organizacji uniwersyteckiej „Zet”. W XII 1914 r. wstąpił do POW, był w niej czynny do połowy 1918 r. Aplikację adwokacką rozpoczął 11 VI 1915 r., ale już 15 X 1915 r. znalazł się w wojsku rosyjskim jako telegrafista. W 1916 r. ukończył Wojskową Inżynieryjną Szkołę Oficerską, po czym jako prawnik został skierowany do sądu wojennego na stanowisko referenta. Od kwietnia 1917 r. pracował w Komisji Likwidacyjnej ds. Królestwa Polskiego jako adiutant prezesa Aleksandra Lednickiego. Jednocześnie działał w Związku Wojskowych Polaków oraz w zarządzie

Zrzeszenia Niepodległościowego. Na początku 1918 r. na polecenie POW wstąpił do I Korpusu Polskiego Józefa Dowbora-Muśnickiego i walczył na Białorusi.

Po demobilizacji, od 5 X 1918 do 18 VIII 1919 r. odbywał aplikację sądową w Sądzie Apelacyjnym w Warszawie, pełniąc funkcję sędziego śledczego. 18 VIII 1919 r. został zaprzysiężony jako podprokurator Sądu Okręgowego w Wilnie i pracował na tym stanowisku do 20 VII 1920 r. W czasie wojny polsko-radzieckiej w r. 1920 wstąpił do wojska jako ochotnik, brał udział w obronie Lwowa. Po zwolnieniu ze służby wojskowej od 12 II 1921 do 24 II 1924 r. był podprokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Lublinie.

Dnia 24 II 1924 r. przeszedł do adwokatury w Lublinie. Prowadził tu aż do 1953 r. jedną z większych kancelarii adwokackich, zyskując sobie popularność jako obrońca w sprawach karnych, a później także w zakresie cywilistyki. Szczególną opieką otaczał młodych prawników (zwłaszcza aplikantów), przekazując im swoją rozległą wiedzę. 1 VI 1927 r. został powołany na członka Okręgowej Komisji Dyscyplinarnej dla nauczycieli szkół okręgu lubelskiego. Od XI 1934 do IX 1936 r. i od VI 1938 do IX 1939 r. oraz od VII 1944 do XII 1945 r. był z wyboru członkiem Sądu Dyscyplinarnego przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Lublinie, a od XI 1936 do IX 1937 r. — prezesem tego Sądu.

Od 1 IX 1928 do 31 I 1950 r. sprawował jednocześnie obowiązki radcy prawnego w Państwowym Banku Rolnym w Lublinie, wyszkolił w nim wielu prawników. Od 28 X 1936 r. do III 1940 r. zajmował stanowisko komisarza rządowego Ubezpieczalni Społecznej w Lublinie. Rozbudował zakłady tej instytucji, unowocześnił leczenie przez tworzenie i wyposażanie specjalistycznych gabinetów (chirurgicznego, przychodni przeciwgruźliczej), szkolił też kadre lekarską (nawet za granicą). Jego staraniem wybudowano szpital przeciwgruźliczy w Poniatowej.

Strawiński brał aktywny udział w życiu społecznym i politycznym Lublina. Jako porucznik rezerwy należał do Związku Strzeleckiego i do Związku Peowiaków oraz do zarządu Związku Oficerów Rezerwy. W r.

1927 został członkiem Związku Naprawy Rzeczypospolitej, a na początku

1928 r. wstąpił do BBWR. 11 IX 1932 r. wybrano go wiceprezesem Zarządu Okręgu Związku Legionistów Polskich w Lublinie. Od 19 VI 1927 r. do 26 II 1929 r. był członkiem Rady Miejskiej Lublina, działał w jej Klubie Demokratycznym, a także w komisjach: Regulaminowo-Prawnej oraz Opieki Społecznej. W organizacjach zawodowych i społecznych był m. in. prezesem Koła Adwokatów RP w Lublinie (1935—1939), członkiem: Lubelskiego Tow. Prawniczego, Związku Zachodniego (1946—1953), Tow. Budowy Szkół Powszechnych, Tow. Przyjaciół Młodzieży Szkół Wyższych (1947—1953). Interesował się literaturą piękną, sztuką i turystyką.

Od połowy października 1939 r. działał w tajnej organizacji SZP, wszedł wówczas do jej Rady Politycznej Okręgu Lubelskiego. Po zaprzysiężeniu przez płk. Tadeusza Pełczyńskiego (późniejszego generała AK) w l. 1940—1944 brał udział w ruchu oporu ZWZ-AK pod ps. Mikołaj. Jego mieszkanie było miejscem spotkań członków tej organizacji. Od 13 XI 1942 do 9 V 1943 r. był więziony na Zamku Lubelskim i przesłuchiwany przez gestapo. Po zwolnieniu z więzienia nadal pracował w adwokaturze. Na początku 1950 r. został zwolniony ze stanowiska radcy prawnego w Banku Rolnym, a 10 XII 1951 r. nieprawomocnie pozbawiony prawa wykonywania zawodu adwokata za działalność społeczno-polityczną w okresie międzywojennym. Jednak z powodu odwołania się od tej decyzji, wykonywał zawód do końca życia. Po wyzwoleniu był też z ramienia Sądu Okręgowego w Lublinie syndykiem upadłości Lubelskiej Wytwórni Samolotów.

Zm. 20 VII w Warszawie i został pochowany w Lublinie na cmentarzu przy ul. Lipowej. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości (1931) i Złotym Krzyżem Zasługi (1938). Z małżeństwa zawartego w 1920 r. z Marią Obuch-Woszczatyńską (1895—1983) miał syna Stefana Mikołaja (ur. 1921), biologa, ornitologa, prof. UG, i córkę Marię Jolantę (ur. 1923), zameżną Krzyżanowską, adwokata.

M. Wańkiewicz, Strzepy epopei, W. 1923 s. 1141; APL, ZML 1918—1939, sygn. 47—49, UWL, WSP sygn. 169, k. 71—73; Zbiory rodzinne i życiorys w posiadaniu córki Marii Jolanty Strawińskiej-Krzyżanowskiej i jej informacje. „Rocznik Tow. Prawniczego w Lublinie” 1928; Z. Mańkowski, Lublin w latach wojny i okupacji 1939—1944, w: Lublin 1317—1967, pod red. H. Zinsa, L. 1967 s. 195; L. Bazyłow, Polacy w Petersburgu, Wr. 1984 s. 387; J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 s. 273; J. Pomiankiewicz, Stowarzyszenia kombatanów i byłych wojskowych w Lublinie 1918—1939, L. 1986, mps pracy magisterskiej w Zakł. Hist. Najnowszej UMCS s. 26.

Józef Marczuk

STREIBEL STANISŁAW SAMUEL (zm. 1878), kupiec, księgarz. Był właścicielem sklepu galanteryjnego na Krakowskim Przedmieściu 136. W 1829 r. nabył cały asortyment księgarni Lubelskiego TPN, które uległo likwidacji. Nie jest wykluczone, że już wcześniej, tyle że z pewnością w bardzo skromnym zakresie, trudnił się sprzedażą książek, skoro już w r. 1817 jego nakładem ukazał się podręcznik lubelskiego pedagoga Franciszka Kuberskiego *Krótki rys historii naturalnej*. Strejbel przez cały czas łączył handel księgami ze sprzedażą galanterii. W 1830 r. ogłosił *Katalog książek znajdujących się w księgarni... w Lublinie*, obejmujący, w układzie alfabetycznym tytułów, ok. 1 tys. pozycji. Katalog był systematycznie

aktualizowany. Do naszych czasów zachowały się 3 jego suplementy. W 1834 r. czytelnicy księgarni mogli korzystać z 1397 książek. Większość wydawnictw pochodziła z l. 1819—1930. W zakresie literatury pięknej bogato reprezentowana była twórczość polskich pisarzy doby oświecenia i romantyzmu (m. in. 10 książek J. Lelewela, trzy wydania *Poezji* A. Mickiewicza: petersburskie z 1829 r., poznańskie z 1828/1829 r. i paryskie z 1828 r. oraz *Sonety* w wydaniu krakowskim z 1827 r.). Pośród beletrystów obcych najliczniejsze były książki W. Scotta, modne wówczas utwory F. R. Chateaubrianda (*Atala*), J. W. Goethego (*Cierpienia młodego Wertera*), klasyka antyczna, głównie łacińska, romans rycerski, literatura popularna w rodzaju *Rinaldo Rinaldinięo wielkiego bandyty włoskiego*, romanse i powieści S. de Genlis, H. Klauraena, Ch. P. de Kocka, A. Lafontaine'a, H. Zschokkego. Z rodzimej literatury „dla ludu” był *Pielgrzym w Dobromilu...* I. Czartoryskiej, *Pan Maciej z Jędrzychowa*, książki Klementyny Tańskiej-Hofmanowej. Dużo było podręczników dla uczącej się młodzieży wiele dzieł z zakresu historii Polski. Księgarnia oferowała również książki w języku francuskim, których katalog nie uwzględniał.

Streibel utrzymywał kontakty głównie z księgarzami warszawskimi: m. in. z firmą Zawadzki i Węcki; otrzymywał na skład wydawnictwa M. E. Glucksberga, S. H. Merzbacha, S. Orgelbranda, prowadził skład główny wydawnictw muzycznych F. Spiessa, potem — R. F. Friedleina. Jego księgarnia rozprowadzała prenumeratę na wydawnictwa warszawskie, a nawet wileńskie. Korespondował z J. Lelewalem w sprawie jego *Dziejów Polski*, które cieszyły się w Lublinie nadzwyczajnym powodzeniem. Reklamował intensywnie księgarnię w prasie warszawskiej, głównie w „Kurierze Warsz.” Po upadku powstania listopadowego przeprowadzono w księgarni Streibela kilka rewizji w poszukiwaniu zakazanych przez cenzurę książek; w grudniu 1834 r. skonfiskowano znaczną część korespondencji oraz 45 książek polskich i kilka francuskich, jako „sprzeciwiających się widokom rządu”, m. in. *Piękności historii polskiej* P. Nougareta (Wr. 1816), *Dzieje Polski* J. Lelewela (W. 1829), czasopisma „Dekada Polska” i „Wanda. Tygodnik Warszawski”. W 1845 r. Streibel ogłosił (w „Kurierze Warsz.”) wyprzedaz książek drogą licytacji, lecz z braku nabywcy prowadził księgarnię do ok. 1856 r.

Zm. w styczniu w Lublinie i pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

SPKP s. 860—861 (M. Adrianek, bibliogr.); M. Adrianek, Historia księgarni Arctów w Lublinie, „Księgarz” 1970 nr 2 s. 45; też, Z dziejów handlu książką w Lublinie, tamże 1981 nr 3 s. 20—21; S. Smolarz, Wypożyczalnie przy księgarniach na Lubelszczyźnie w okresie zaborów, tamże, s. 27, 32—33; R. Mazurkiewicz, Działalność wydawniczo-księgarska Arctów w latach 1836—1900, w: Studia z dziejów drukarstwa i księgarstwa w Lublinie w XIX i XX wieku, pod red. B. Szyndlera, L. 1988 s. 102—103, 111; M. Adrianek, O tropieniu książek

przez carską cenzurę, „*Folia Bibliologica. Biuletyn Biblioteki Głównej UMCS*” r. XXXVI/XXXVII : 1986/1987 druk 1990 s. 34—49.

Mieczysława Adrianek

SULIGOWSKI ANASTAZY LUBOMIŁ (1846—1906), powstaniec 1863 r., inż. budownictwa lądowego i wodnego, przemysłowiec. Ur. w Siedlcach, syn Franciszka i Karoliny z Kaczorowskich.

W wieku 17 lat brał udział w powstaniu styczniowym. Uczestniczył w bitwach pod Szydłowcem, Wąchockiem, Małogoszczą i Pieskową Skalą. W tej ostatniej został ciężko ranny i przez rok leczył się w Galicji w szpitalu Potockich w Krzeszowicach.

Po dojściu do zdrowia, wiosną 1864 r. wyjechał do Belgii, gdzie podjął studia w Instytucie Inżynierów w Gandawie; ukończył je z wyróżnieniem. Do kraju wrócił w końcu 1868 r., korzystając z amnestii dla uczestników powstania. Jako inż. budownictwa lądowego i wodnego podejmował różne prace w Królestwie Polskim i w Rosji. Brał udział w obwałowywaniu Wisły na Pradze, budowie kolei odessko-bałtyckiej i brzesko-kijowskiej. Pod jego nadzorem budowano linię kolejową od Brześcia Litewskiego do Kowla. Brał również udział w regulacji rzeki Moskwy.

W lipcu 1877 r. do magistratu m. Lublina wystąpił z wnioskiem budowy gazowni dla zaprowadzenia w mieście oświetlenia gazowego. Z polecenia warszawskiego, generał-gubernatora ogłoszono konkurs na projekt oświetlenia gazowego miasta. Komisja konkursowa, składająca się z obywateli miasta pod przewodnictwem gubernatora lubelskiego, spośród kilku nadesłanych, wybrała projekt Suligowskiego, który najbardziej odpowiadał potrzebom miasta. Koncesję na zaprowadzenie oświetlenia gazowego w Lublinie otrzymał w styczniu 1879 r. W tym samym roku rozpoczął budowę gazowni, którą ukończył w r. 1882. Była to jedyna w kraju gazownia prowadzona przez Polaka i bez udziału kapitału zagranicznego, oparta na drobnym kapitale miejscowym (dwie inne istniejące tego typu gazownie w Królestwie Polskim zorganizował kapitał zagraniczny — w Łodzi spółka z Londynu w r. 1867 i w Kaliszu firma niemiecka w r. 1870).

Początkowo zakład produkował wyłącznie gaz do oświetlenia miasta. Po rozbudowie w l. 1907—1908 dostarczał również gaz odbiorcom prywatnym. Ubocznie gazownia produkowała koks, smołę i nawozy sztuczne. Według danych wydawnictwa *Przemysł i handel Królestwa Polskiego w r. 1912*, gazownia zatrudniała od 20 do 28 robotników, a roczna wartość jej produkcji wynosiła 52 000 rb.

Obok działalności gospodarczej Suligowski brał aktywny udział w życiu społeczno-kulturalnym miasta. Był jednym z inicjatorów budowy teatru w Lublinie, członkiem założycielem Tow. Kredytowego Miejskiego i Resursy Kupieckiej. Przez wiele lat był także członkiem Komitetu ds. Stypendium Steina oraz kuratorem szpitala św. Józefa w Lublinie.

Suligowski zajmował się również działalnością publicystyczną. Wydał kilka prac, w których omawiał problemy techniczne kanalizacji miast, w tym również Warszawy, oraz przedstawił zagadnienia komunikacji tramwajowej. W r. 1884 w broszurze o gazowni w Lublinie omówił historię jej powstania oraz podał szczegółowy opis techniczny.

Zm. w sierpniu 1906 r., pochowano go w grobowcu rodzinnym na cmentarzu przy ul. Lipowej.

„Z. Lub.” 1906 nr 218, 213, 214; A. Suligowski, Zakład gazowy w Lublinie, W. 1884 s. 1—4; Groby uczestników powstania styczniowego na cmentarzach Lublina, oprac. Z. Bieleń, L. 1985 s. 37, 38; B. Mikulec, Przemysł Lubelszczyzny w latach 1864—1914, L. 1989 s. 152; APL, RGL, sygn. BI 1879/12; APL, AmL, sygn. 9001, k. 14, sygn. 8709, k. 57; APL, KGL, sygn. 1913/25 st. II.

Bronisław Mikulec

SYNEK FRANCISZEK (1805—1865), nauczyciel muzyki, dyrygent. Ur. 26 VIII w Błatnie (Czechy), syn Franciszka i Marii. Położył duże zasługi dla ruchu muzycznego w Wilnie. W l. 1834—1837 uczył gry na fortepianie we dworze Wincentego Wydźgi w Trzeszczanach, pow. hrubieszowski. W styczniu 1838 r. zamieszkał w Lublinie, gdzie został wziętym „metrem” wspomnianego instrumentu; do grona jego licznych uczniów należał m. in. Józef Wieniawski. W latach 1843—1859 był nauczycielem muzyki w szkole powiatowej realnej, od r. 1861 aż do śmierci prowadził chór i orkiestrę w gimnazjum lubelskim. Zm. 21 I w Lublinie.

Żonaty z Aleksandrą z Reinholdów (od 25 XI 1839), miał sześcioro dzieci: bliźniaków Aleksandra i Ksawerego (ur. 16 IX 1840), Leona (ur. 1 XI 1841), Adolfa (6 VI 1843 — 21 IX 1845), Rozalię (ur. 31 VII 1845) i Józefa (ur. 19 III 1847).

L. T. Błaszczyk, Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX wieku, Kr. 1964 s. 292; APL zesp. Gim. Woj. Lub., sygn. 193, k. 6; k. 8v—9; sygn. 519, k. 4—4v; sygn. 512, k. 99—99v; s. 100, 156; AAL, Księga urodzonych 1844, nr aktu 215, s. 111; Księga urodzonych 1845—1852, s. 160; Księga zaślubionych 1836-1841, nr aktu 96, s. 330.

Ludwik Gawroński

SZCZEPAŃSKI KAZIMIERZ (1771—1854), księgarz, nakładca, drukarz. Brak dokładnej daty i miejsca urodzenia, wiadomości o pochodzeniu, praktyce zawodowej, księgarskiej i drukarskiej. Ok. 1800 przybył do Lublina wraz z żoną, Heleną z Zielińskich. Nabyli 2 VII 1806 r. istniejącą do dziś dwupiętrową kamienicę w Rynku pod nr 19. Tu miała siedzibę księgarnia ogólnosortymentowa, a także przez pewien czas drukarnia. Jednocześnie był Szczepański właścicielem folwarku na Bielszczyźnie i wsi Czechówka Górna. W 1840 r. zakupił od Grommana kamienicę przy ul. Nowej 119, w której umieścił swą tłocznię. Koncesję na prowadzenie księgarni otrzymał 22 V 1816. Pracowali w niej dwaj synowie Szczepańskiego. Największy rozwój księgarni przypadł na l. 20. i 30. XIX w. W 1821 r. opublikował *Katalog książek polskich...*, obejmujący 1468 pozycji w trzech działach (alfabetyczny wykaz książek z różnych dziedzin wiedzy, osobno teatralia i książki treści religijnej). Literatura piękna stanowiła niespełna 15% posiadanego asortymentu, 10% wydawnictw dotyczyło sztuki, ok. 10% — historii, prawie 7% — pedagogiki, 5% — geografii, po 4% — rolnictwa i medycyny, 3% — prawa. W zasobach księgarni reprezentowane były także nauki matematyczno-przyrodnicze. Około 80% asortymentu księgarni stanowiły wydawnictwa dziewiętnastowieczne, przeważnie warszawskie, wileńskie, krakowskie oraz wrocławskie, a także lubelskie. Prawie w 98% były to publikacje w języku polskim. Szczepański starał się zaspokoić potrzeby mieszkańców Lublina i okolicy. Wartościowy księgozbiór był bezpłatnie lub za niewielką opłatą udostępniony poprzez wypożyczalnię czynną od początku istnienia księgarni. Pewną konkurencją dla Szczepańskiego mogła jedynie stanowić (od ok. 1820) księgarnia Lubelskiego TPN, prowadzona prawdopodobnie przez Wejneka.

Działalność drukarska Szczepańskiego nie była systematyczna, przerywały ją różne okoliczności zewnętrzne, czasem o charakterze politycznym. Był również w tym zakresie profesjonalistą. Nie pozbawiony aspiracji mógł i w tej dziedzinie odegrać dużą rolę, tym bardziej, że Lublin przeżywał wtedy okres bujnego rozwoju umysłowego, co wyraziło się w organizowaniu różnych towarzystw i uaktywnieniu się środowiska lubelskiej inteligencji. Początkowo Szczepański finansował druki J. K. Pruskiego. Około 1808 r. nabył od sukcesorów P. Zawadzkiego w Warszawie część giserni i drukarnię i sprowadził je do Lublina; koncesję na prowadzenie drukarni uzyskał 10 XII 1822, chociaż drukował już od 1816. Najwięcej druków z jego oficyny ukazało się w l. 1816—1830. Druki z l. 1817—1818 były firmowane przez „K. F. Szczepańskich” lub „Braci Szczepańskich”, co dowodzi, że parę lat pracował wspólnie z bratem.

Księgarnia i drukarnia podlegały częstym rewizjom, szczególnie drastyczny przebieg miały one po powstaniu listopadowym. Szczepańskiego wzywano często na przesłuchania, nakładano na niego coraz większe kary pieniężne. Znalazło to odbicie w zachowanym do dziś

bogatym materiale źródłowym. W 1826 r. wydzierżawił na 7 lat drukarnię Kajetanowi Wawrzyńcowi Wysockiemu, dzierżawcy Drukarni Rządowej. W 1830, przed upływem terminu dzierżawy, prowadził ją osobiście, zapewne wskutek śmierci Wysockiego w r. 1829. Aby uniknąć częstych rewizji w drukarni, w 1831 r. przeniósł ją do swego majątku na Bielszczyznę. Mimo kilkakrotnych wezwań władz nie sprowadził jej do Lublina. Drukarnia, opieczętowana na zlecenie komisji śledczej, była nieczynna do 1840; w 1836 r. Szczepański usiłował wydzierżawić ją Szaji Ledermanowi, dzierżawcy Drukarni Rządowej, lecz umowa nie doszła do skutku; wynajął mu tylko trzy prasy drukarskie. W styczniu 1840 r. otrzymał pozwolenie otwarcia drukarni w celu wydawania dziennika gubernialnego, przeniósł ją więc do Lublina, na ul. Nową 119. Oprócz dziennika drukował afisze teatralne i druki urzędowe. W 1834 r. w księgarni Szczepańskiego dokonano drastycznej konfiskaty 101 tytułów polskich (ok. 439 wol.) oraz kilku książek w jęz. francuskim. Na liście znalazły się m. in. *Dzieła poetyczne A. Naruszewicza* (Wr. 1826), *Dzieła S. Orzechowskiego* (Wr. 1825), *Dzieła J. Kochanowskiego* (Wr. 1825), *Dzieje Polski J. Lelewela* (W. 1830), *Poezje A. Mickiewicza* (W. 1833), *Mowy i pisma polityczne H. Małachowskiego* (Wr. 1809), *Bajki i powieści Juliana Ursyna Niemcewicza* (W. 1820), *Nowo-rocznik dla dzieci...* z wizerunkiem Chłopiczkiego i innymi rycinami, poświęcony pamiętce 29 listopada druk rządowy (W. 1831); czasopisma: „Momus”, „Wanda”, „Tygodnik Nadwiślański”, „Orzeł Biały”, „Melitele”, Księgarnię wówczas zamknięto; w 1852 ogłosił jej wyprzedaż. Drukarnię prowadził do 1847 r. Po śmierci Szczepańskiego wdowa Helena sprzedała drukarnię w r. 1855 r. Moszkowi Wagmajstrowi.

Zm. 17 IV. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Miał synów: Wincentego i Antoniego oraz córki: Karolinę i Mariannę.

SPKP s. 871 (M. Adrianek, bibliogr.); M. Adrianek, Z dziejów handlu książką w Lublinie, „Księgarz” 1981 nr 3 s. 19—20; J. Smolarz, Wypożyczalnie przy księgarniach na Lubelszczyźnie w okresie zaborów, tamże, s. 26—34; M. Szajdecka, Z dziejów drukarstwa i księgarstwa w Lublinie w XIX i XX wieku, pod red. B. Szyndlera, L. 1988 s. 73—91; M. Adrianek, O tropieniu książek przez carską cenzurę, „Folia Bibliologica. Biuletyn Biblioteki Głównej UMCS” r. XXXVI/XXXVII : 1986/1987 druk 1990 s. 34—49.

Mieczysława Adrianek

SZEWczykówna Małgorzata (1907—1990), zasłużona polonistka lubelska. Ur. 8 XI w Lipsku nad Wisłą w niezamożnej rodzinie kolejarskiej. Własną pracą doszła do swego wykształcenia, znamienne przy tym, że z czworga rodzeństwa wykształcili się wszyscy: brat

Władysław, porucznik, zginął w II wojnie światowej; brat Antoni, prawnik, był urzędnikiem w Dyrekcji Poczty i Telegrafów; brat najmłodszy, Roman, doskonale zapowiadał się jako prof. historii gospodarczej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Łodzi, zmarł przedwcześnie.

W r. 1927 ukończyła Szewczykówna Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. Unii Lubelskiej w Lublinie. Po rocznym kursie nauczycielskim, który w tym czasie nazywał się Studium Pedagogiczne, otrzymała posadę nauczycielki w szkole powszechnej w odległym o ponad 30 km od Lublina Krzczonowie. Tu uczyła przez rok (1928/1929), po czym udało się jej przenieść do szkoły w Wólce Lubelskiej, tylko kilka km odległej od miasta, w którym uzyskała świadectwo dojrzałości, w którym mieszkali jej rodzice, a ona pragnęła studiować w uniwersytecie.

Próba podjęcia studiów polonistycznych z początkiem 1930/1931 r. została udaremniiona przez szykany ze strony władz szkolnych. W trudnych warunkach, w tajemnicy przed zwierzchnictwem szkolnym, ucząc w wiejskiej szkole, dojeżdżała na popołudnia do uczelni lub do biblioteki uniwersyteckiej i w l. 1932—1937 ukończyła polonistykę w KUL.

Historię literatury polskiej studiowała u prof. Wiktora Hahna i Henryka Życzyńskiego, przedmioty językoznawcze u prof. Stanisława Szobera i Witolda Doroszewskiego (obaj łączyli UW i KUL); literaturę antyczną u prof. Mieczysława Stanisława Popławskiego; filozofię u prof. Henryka Jakubaniśa; psychologię u ks. prof. Józefa Pastuszki; pedagogikę u prof. Zygmunta Kukulskiego. Pracę magisterską pisała na seminarium W. Hahna o prawie nieznanej powieściopisarce Ludwice Godlewskiej, używającej pseudonimu Exterus. Egzamin magisterski odbył się 2 X 1937 r. Dzieje swej edukacji i atmosferę studiów opisała w artykule *Vivat Academia, Vivant Professores (KUL w latach 1929—1939 we wspomnieniach...*, L. 1989). Z inicjatywy promotora opublikowała hasło poświęcone Ludwice Godlewskiej w *Polskim słowniku biograficznym* (t. VIII, 1959).

Mając dyplom magistra, nie od razu przeszła do szkolnictwa średniego. Udało się jej tylko w 1937 r. zamienić szkołę wiejską w Wólce Lubelskiej na szkołę ćwiczeń przy Pedagogium w Lublinie. W latach II wojny światowej była w dalszym ciągu czynna jako nauczycielka na terenie Lublina. Ale poza pracą zawodową jej karta była wyjątkowo piękna. Prowadziła tajne nauczanie na poziomie szkoły średniej. Organizowała pomoc żołnierzom AK, otrzymawszy funkcję zastępczyni szefa służby sanitarnej, szczególnie w szpitalach i w więzieniach; gromadziła leki i środki opatrunkowe. Roztaczała opiekę nad ludnością wysiedloną przez Niemców z ziemi zamojskiej w czasie pacyfikacji tamtych okolic. Przygotowywała gorące posiłki dla głodujących, zwłaszcza dla dzieci pomieszczonych w barakach na terenie Lublina. Po wyjściu Niemców wraz z braćmi Antonim i Romanem zabezpieczyła dokumenty zbrodni hitlerowskich na Zamku Lubelskim i na Majdanku, przekazane następnie Komisji do Badania Zbrodni Hitlerowskich.

Z początkiem 1944/1945 r. przeszła do szkolnictwa średniego; podjęła pracę w Państwowym Gimnazjum i Liceum Męskim im. Jana Zamoyskiego w Lublinie. W 1948 r. zorganizowała imponującą centralną Wystawę Mickiewiczowską. W 1951 r. decyzją władz szkolnych przeniesiona została do Liceum dla Przedszkolank.

Wybitna nauczycielka, wychowawczyni oddana młodzieży, obdarzona ogromnym taktem pedagogicznym, była od 1918 r. harcerką. Jako nauczycielka działała w harcerstwie, zajmując do 1949 r. stanowisko instruktorskie. Po przełomie, jaki wtedy nastąpił w ZHP, przypłaciła swą działalność aresztowaniem (10 lipca 1952 r.) i skazaniem w sądzie wojskowym najpierw na 8, potem na 10 lat więzienia pod pozorem przedłużenia działalności dawnego harcerstwa. W więzieniu przebywała do 15 lutego 1954 r. Ułaskawiona wskutek energicznych starań przyjaciół, nie mogła jednak wrócić do pracy w zawodzie nauczycielskim, zarabiała jako szwaczka, potem urzędniczka w Sanepidzie.

W 1956/1957 r. zatrudniona była jako bibliotekarka w Technikum Chemicznym. W l. 1957—1970 pracowała jako etatowa nauczycielka w Liceum im. S. Staszica. Do osiągnięć tego okresu należy przede wszystkim zorganizowanie pięknej akademii szkolnej w setną rocznicę powstania styczniowego (1963). Po przejściu na emeryturę w 1970 r. uczyła jeszcze w wymiarze kilku godzin, lecz niebawem kuratorium jej tego zakazało.

Zm. 2 I w Lublinie, pochowana obok grobu harcerek na cmentarzu przy ul. Unickiej.

Słownik badaczy literatury polskiej, t. I, Łódź 1994 s. 274—276.

Jerzy Starnawski

SZPIRO-SZYFFER BELA (Bajła) (1888 lub 1890—1944) secundo voto Nissenbaum, socjalistyczna działaczka polityczna, społeczno-oświatowa i samorządowa. Ur. prawdopodobnie w Puławach w rodzinie zamożnego chasyda, Szlorno Szpiro, znanego w Lublinie talmudysty, powiązanego rodzinnie z rodami cadyków i rabinów (jej ciotka była żoną lubelskiego cadyka Szlomo Eigera). Ojciec jej przeniósł się z Puław do Lublina, gdzie był właścicielem składu papieru i drukarni w centrum miasta.

Podstawowe, tradycyjne i religijne zarazem wykształcenie zdobyła pod okiem prywatnego nauczyciela żydowskiego — mełameda. Następnie, podobnie jak jej dwie starsze siostry, uczyła się w gimnazjum w Lublinie, jednakże ojciec nie pozwolił jej kontynuować nauki. Siostry po ukończeniu studiów na UW, pracowały po 1918 r. jako nauczycielki w polsko-żydowskim Gimnazjum Szperów w Lublinie. Ona sama, po zaliczeniu dwóch klas gimnazjum, została wydana przez rodziców za mąż za zamożnego chasyda Szyffera,

właściciela licznych nieruchomości w Lublinie. Przez pewien czas pracowała w sklepie swojego ojca. Nie będąc szczęśliwa w małżeństwie z obcym jej światopoglądowo i kulturowo chasydem, rozwiodła się z mężem i czasowo zerwała związki z rodzicami. Pracowała, utrzymując dzieci, jako biuralistka.

Jeszcze przed 1914 r. związała się z postępowym Klubem „Hazomir” — „Słowik”, jedyną oficjalną organizacją żydowską w Lublinie, prowadzącą półlegalną działalność polityczną. Tu też po raz pierwszy zetknęła się z żydowskimi socjalistami. Szybko została wybrana na sekretarza Klubu. W jego szeregach starała się walczyć o pomoc kobietom żydowskim, pochodzącym z niezamożnych rodzin

W okresie I wojny światowej zaangażowała się początkowo w organizację Biblioteki im. Bolesława Grossera, pozostającej pod wpływem socjalistycznego Bundu, do której to partii ostatecznie wstąpiła w 1918 r. Obok Henryka Erlicha (pochodzącego również z Lublina) i Jecheskiela Najmana z Warszawy, wybitnych działaczy bundowskich, była współorganizatorką żydowskich klasowych związków zawodowych oraz bundowskich organizacji kulturalno-społecznych w Lublinie, między innymi organizacji „Cukunft” — „Przyszłość”, młodzieżowej przybudówki Bundu, gdzie prowadziła pracę oświatową.

Dnia 23 II 1919 r. została wybrana do Rady Miejskiej Lublina, gdzie stała się faktyczną przewodniczącą frakcji Bundu we władzach samorządowych. Dzięki odwadze wystąpień (wygłaszała je przeważnie w jidisz) zyskała szacunek nawet przeciwników politycznych. Nie reprezentując skrajnej, lewicowej postawy, walczyła o poprawę warunków pracy żydowskich robotników i o dofinansowanie szkół żydowskich w Lublinie. Za potępienie wyprawy kijowskiej w 1920 r. została aresztowana i osadzona na 3 lata więzienia. Zwolniona na mocy amnestii w 1921 r., powróciła do pracy w Radzie Miejskiej, gdzie występowała o ponowne zalegalizowanie instytucji podległych Bundowi, a zdelegalizowanych w 1920 r. Przewodziła Klubowi radnych Bundu we wszystkich kadencjach Rady Miejskiej w Lublinie, aż do 1939 r., wybierana do samorządu miejskiego we wszystkich wyborach. Na posiedzeniach Rady Miejskiej dała się poznać jako obrończyni praw robotników, zabiegała głównie o ich ochronę społeczną. Była zwolenniczką zeświecczenia oświaty żydowskiej i zwiększenia dofinansowania jej przez władze samorządowe. Cieszyła się wielkim uznaniem wśród proletariatu żydowskiego. Na posiedzeniach Rady Miejskiej w l. 1934—1939 i w czasie kampanii wyborczej do władz samorządowych w 1939 r. bardzo ostro krytykowała władze za tolerowanie narastającej fali antysemityzmu w mieście i kraju. Jej wystąpienia na wiecach przedwyborczych, bardzo odważne i jednocześnie przemyślane, zyskały jej wielu zwolenników, nawet wśród tradycyjnych Żydów.

Była także uznaną działaczką oświatową. Jako liderka lubelskiego Bundu, w 1924 r. została wybrana na przewodniczącą Komitetu Lokalnego CISZO (Centrale Idisze Szul Organizacje)

— Centralnej Organizacji Szkół Żydowskich, mającej na celu prowadzenie świeckich szkół żydowskich z językiem wykładowym jidisz. W ramach tego Komitetu dała się poznać jako oddana młodzieży i dzieciom działaczka oświatowa i wychowawczyni. Była jednocześnie przewodniczącą Komitetu Szkolnego powstałej w 1924 r. 7-klasowej szkoły powszechnej CISZO, mieszczącej się przy ul. Lubartowskiej 26, do której uczęszczały przeważnie dzieci z niezamożnych rodzin żydowskich. Jako przewodnicząca Komitetu Szkolnego organizowała liczne kwesty uliczne na rzecz utrzymania tej szkoły. Zmobilizowała również do pomocy diasporę Żydów lubelskich w Nowym Jorku.

W 1935 r. zainicjowała budowę w Lublinie żydowskiego Domu Kultury im. Icchoka Lejbusza Pereca na Czwartku, w którym miały pomieścić się: świecka szkoła żydowska, kursy wieczorowe dla robotników, biblioteka. Dzięki jej inicjatywie i rozlicznym kontaktom udało się zdobyć fundusze na budowę Domu Pereca nie tylko z całego kraju, ale również z USA. Wybuch wojny w 1939 r. uniemożliwił zorganizowanie oficjalnego otwarcia tej placówki kulturalno-oświatowej.

W 1927 r. wyszła powtórnie za mąż za Jakuba Nissenbauma (zm. 1942), redaktora żydowskiej gazety codziennej, ukazującej się w Lublinie, „Lubliner Tugblat” („Dziennik Lubelski”) i jednocześnie jednego z wybitniejszych działaczy miejscowego Bundu.

Po wybuchu wojny, we wrześniu 1939 r., opuściła wraz z mężem Lublin i zgodnie z namową kolegów z organizacji znalazła się na Wschodzie. Do początków 1940 r. przebywała prawdopodobnie w Brześciu nad Bugiem, gdzie była świadkiem aresztowania czołowych działaczy Bundu w Polsce, Henryka Erlicha i Wiktora Altera. Rozczarowana stosunkiem władz radzieckich do ludności okupowanych Kresów Wschodnich, na początku 1940 r. powróciła do Lublina.

Wraz z mężem została zatrudniona w instytucjach samopomocowych działających przy Żydowskiej Samopomocy Społecznej. W getcie lubelskim była zatrudniona w kuchni ludowej dla biednych i uchodźców, prowadzonej przez Towarzystwo Ochrony Zdrowia. Uczestniczyła w doraźnych akcjach pomocy napływającym do Lublina żydowskim uchodźcom, wysiedlonym oraz miejscowym biednym.

Włączyła się do działalności konspiracyjnej, nawiązując kontakt z działaczami podziemnego Bundu w getcie warszawskim. Prawdopodobnie była członkiem tajnej Rady Krajowej Bundu. W Lublinie organizowała konspiracyjny komitet Budnu i jego młodzieżową organizację „Cukunft”, skupiając wokół siebie przedwojennych działaczy lubelskich, którzy pozostali w mieście. W pracy organizacyjnej pomagał jej mąż, Jakub Nissenbaum. Obydwoje utrzymywali kontakt z konspiracyjnymi działaczami PPS w Lublinie.

W 1941 r. w wyniku wpadki łączniczki, lubelskie gestapo aresztowało jej męża. Dobrowolnie zgłosiła się na gestapo, w zamian za uwolnienie męża, który ponownie znalazł się w lubelskim gettcie. Torturowana i przesłuchiwana nie załamała się w śledztwie, prowadzonym w domu „Pod Zegarem”. W 1942 r. deportowano ją do obozu koncentracyjnego Ravensbrück, gdzie zmarła w bliżej nie wyjaśnionych okolicznościach w 1944 r.

Mąż jej został zastrzelony w drugiej połowie marca 1942 r. na ulicy, podczas likwidacji getta na Podzamczu. Ciało jego pochowano w zbiorowej mogile ofiar akcji likwidacji getta lubelskiego na cmentarzu żydowskim przy ul. Walecznych.

Z. W., „Bela Szpiro, w: Encyklopedia Lublina, tłum. S. Erlichman-Bank, Jerozolima 1967; J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984, s. 72, 103, 118, 269, 272—273, 275, 276, 278; M. Zalcman, Bela Szpiro militante socialiste du Bund in Lublin (1890—1944), Baye 1988, s. 37, 41—43, 47—48, 56—59; Pamiętnik Idy Gliksztajn., fragmenty mps. w zb. autora, s. 28.

Robert Kuwałek

SZULC HENRYK (1935—1992), artysta grafik. Ur. 13X1 w Montargis we Francji jako syn Józefa i Aleksandry z Anuszkiewiczów, nauczycieli pracujących w środowisku emigrantów polskich. Dzieciństwo spędził w Aleś w Langwedocji, gdzie rozpoczął naukę w gimnazjum. Po powrocie do Polski w 1950 r., rodzina Szulców zamieszkała w Bielsku-Białej. Tam też Henryk Szulc w 1956 r. ukończył Liceum Sztuk Plastycznych. W tym samym roku rozpoczął studia w krakowskiej ASP. Po 3 latach nauki malarstwa w pracowni Czesława Rzepińskiego, studiował grafikę m. in. u Konrada Szrednickiego i Mieczysława Wejmana. Dyplom uzyskał w 1962 r. w pracowni Ludwika Gardowskiego (drzeworyt) i Stefana Macieja Markiewicza (plakat).

W 1960 r. zawarł małżeństwo z Zofią Kopeł, studentką grafiki krakowskiej Akademii. W przyszłości oboje artyści, zachowując indywidualność twórczą, wielokrotnie mieli wspólne wystawy w galeriach polskich i zagranicznych, a także wspólnego autorstwa jest duża część ich prac, należących do grafiki użytkowej. W roku ukończenia studiów zamieszkali w Lublinie. Zdecydowały o tym warunki pracy, jakie tu znaleźli, ale też sentyment do Lublina Henryka Szulca, który jeszcze jako uczeń liceum pracował przy renowacji kamienic Starego Miasta.

Szulc debiutował w Lublinie na Jesiennej Wystawie Okręgowej ZPAP w 1962 r. W następnych latach uczestniczył w wystawach zaliczanych do najbardziej prestiżowych: III

Biennale Grafiki, Kr. 1964, I Międzynarodowym Biennale Grafiki, Kr. 1966, II Triennale Rysunku, Wr. 1968, Międzynarodowym Biennale Plakatu, W. 1986. Brał udział w prezentacjach grafiki polskiej za granicą, a także w zagranicznych biennale tej dyscypliny artystycznej, m. in. Bradford, Anglia 1972, Xylon 11, Szwajcaria 1990; Tuluza, Francja 1991. Najważniejsze spośród jego wystaw indywidualnych, począwszy od wystawy w Akademii Sztuk Pięknych w Nicei w 1972 r., to wystawy w lubelskich galeriach Labirynt (1975) i BWA (1989), wystawy w Paryżu (1975), Montrealu (1976), Hamburgu (1979, 1990) oraz ostatnia za życia artysty wystawa w warszawskiej Galerii „Test” (1992).

Twórczość Szulca to przede wszystkim prace graficzne wykonane w technice linorytu. Własny, indywidualny wymiar osiągnął w barwnych linorytach powstałych ok. 1970 r. Wtedy to dotychczasowa ekspresja zastąpiona została formami geometrycznymi, często zwielokrotnionymi, sugerującymi istnienie głębi, pokrytymi dużymi płaszczyznami koloru. Linoryty najbardziej doskonałe, o miękkich, pozbawionych kątów prostych formach, kolorze o niezwykłym nasyceniu i głębi wykonał artysta w ostatnich latach życia. Uzyskał w nich „wrażenie cienia bez dna i czystej wibracji świetlnej” (W. Krauze, *Henryk Szulc*, katalog. Galeria „Test”, W. 1992). Artysta mówił o swych pracach, że „są one skutkiem poszukiwania określonego porządku w świecie fizycznym”. Te właśnie „linoryty ostatnie” pokazane zostały na wystawie poświęconej artyście w Galerii Starej BWA w Lublinie w 1994 r. Według słów autora, „wywiedzionymi wprost z natury” były też rzadko pokazywane na wystawach akwarele.

Był także Henryk Szulc autorem wielu plakatów, projektów szaty graficznej książek, katalogów, druków bibliofilskich, często wykonywanych wspólnie z żoną. Ich wspólną pracą były m. in. trzy scenografie zrealizowane w teatrach lubelskich. Począwszy od wspomnianego debiutu w 1962 r. uczestniczył w większości wystaw prezentujących twórczość grafików lubelskich. Był wielokrotnie ich współorganizatorem. Należał do inicjatorów wystawy „Plastyka Lubelska”, zorganizowanej w 1986 r. z okazji 50. rocznicy powstania Związku Artystów Plastyków w Lublinie. Wystawa ta była ważnym, w kontekście lat stanu wojennego, przypomnieniem historii Związku, powstałego „z woli” artystów lubelskich w 1936 r. Prezentowała twórczość artystów związanych z Lublinem i regionem w półwieczu.

Zm. 11X11 w Lublinie. Pochowany został w Bielsku-Białej.

Katalogi: Henryk Szulc, L. 1989; Henryk Szulc, W. 1992; Henryk Szulc, Linoryty ostatnie, L. 1994; L. Lameński, Barwne linoryty Henryka Szulca, „Akcent” 1990 nr 3.

Tadeusz Mroczek

SZUPENKO WANDA (1901—1986), nauczycielka, działacz społeczny. Ur. 1 I w Mińsku Litewskim, najstarsza córka z trojga dzieci Kazimierza i Marii Magdaleny z Przewłockich. Przed 1914 r. ukończyła cztery klasy gimnazjum Wybuch wojny zmusił rodzinę do wyjazdu w głąb Rosji. W Samarze, po kursie nauczycielskim, w wieku 16 lat rozpoczęła pracę w Rajewce na Uralu w szkole Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa Polskiego dla dzieci uchodźców polskich. W 1919 r. przyjechała do Warszawy, gdzie podjęła naukę w Seminarium Nauczycielskim. Po uzyskaniu dyplomu w 1923 r. została zatrudniona w Szkole Powszechnej w Łaziskach pow. Puławy. Tu na stanowisku kierownika pracowała przez 10 lat. W tym czasie ukończyła Państwowy Wyższy Kurs Nauczycielski w zakresie nauczania fizyki i matematyki, a także kursy dla kierowników szkół. 1 VIII 1934 r. objęła stanowisko kierownika Szkoły Powszechnej nr 7 w Lublinie, na którym pozostawała do 1 XI 1950 r. W Lublinie rozwinęła działalność społeczną na rzecz dzieci biednych, mniej zdolnych. We wrześniu 1939 r. organizowała pomoc dla rannych żołnierzy polskich, a następnie dla Polaków wysiedlonych z Poznańskiego i Pomorza. Od 1940 r. podjęła tajne nauczanie w zakresie szkoły powszechnej (historia, geografia, język polski). Nawiązała też ścisłą współpracę z ZWZ-AK. Zaprzysiężona 16 V 1942 r. jako „Elżbieta-Krystyna” rozpoczęła pracę referenta komórki pod kryptonimem „Sahara” w ramach II Oddziału (wywiadu) Komendy Okręgu AK w Lublinie. Celem „Sahary” było zdobywanie informacji o życiu i pracy więźniów Majdanka, o dokonanych zbrodniach, o potrzebach więźniów, otaczanie ich opieką materialną (paczki, pieniądze), przekazywanie instrukcji i wskazówek, zrzeszanie więźniów politycznych. Z jej inspiracji udało się w 1943 r. na pięciu polach Majdanka utworzyć komórki AK. Stamtąd poprzez cywilnych robotników otrzymywała meldunki, ale i obszerne raporty, na których podstawie sporządzała sprawozdania o sytuacji więźniów Majdanka. Przekazywała je Komendzie Okręgu a ta Komendzie Głównej AK. Z polecenia II Oddziału Komendy Okręgu, w pocz. IV 1944 r. zorganizowała wywiad na kolei i poczcie w związku z planami AK rozbicia transportów więźniarskich podczas ewakuacji obozu. Mimo świetnego rozpoznania niemieckich przygotowań i postawienia w stan gotowości oddziałów partyzancików w pow. Puławy i Kraśnik, z bliżej nieznanych powodów akcja nie doszła do skutku. Niezależnie od tego do 22 VII 1944 r. udzielała stałej pomocy (paczki) kilkudziesięciu więźniom Majdanka. Za działalność konspiracyjną 1 IV 1944 r. została odznaczona przez komendanta lubelskiego Okręgu AK płk. K. Tumidajskiego Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami.

Po zajęciu Lublina przez Armię Czerwoną kontynuowała działalność w AK. Całe archiwum dotyczące „Sahary” zdołała ukryć i dopiero w 1971 r. przekazała je Archiwum Muzeum na Majdanku. 29 XII 1944 r. została aresztowana i skazana przez Sąd Wojskowy w Lublinie na 10 lat więzienia za działalność w AK. W tym samym czasie KRN odznaczyła ją Srebrnym Krzyżem Zasługi za tajne nauczanie. W wyniku amnestii i starań władz szkolnych została zwolniona z więzienia i zrehabilitowana w czerwcu 1945 r. Od 1946 r. zaangażowała się w

budowę szkoły nr 24, a następnie nr 7. Lubelskie władze oświatowe 1 XI 1950 r. pozbawiły ją stanowiska kierownika. Jej protest w Ministerstwie Oświaty spowodował uchylenie decyzji. Nie powróciła jednak na dotychczasowe stanowisko. Objęła kierownictwo Międzyszkolnej Pracowni Fizyko-Chemicznej przy II Szkole Ogólnokształcącej stopnia Podstawowego i Licealnego (Szkoła 10). Jako nauczyciel metodyk udzielała instruktażu nauczycielom, publikowała też artykuły o nauczaniu fizyki i chemii w czasopiśmie „Chemia w szkole”. Pasję pracy z młodzieżą i chęć niesienia jej pomocy zachowała, dokąd zdrowie pozwalało na nauczanie w szkole. W 1959 r. przeszła na emeryturę, ale pracowała jeszcze do 1974 r. Później także służyła innym — koleżankom nauczycielkom, znajomym, młodzieży.

Zm. 27 XII w Lublinie i została pochowana na cmentarzu przy ul. Lipowej. Za swoje społeczne zaangażowanie została odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Archiwum Państwowego Muzeum na Majdanku: Centralna Opieka Podziemia XII/1—17; Związek Kombatantów RP i Więźniów Politycznych Obozów Koncentracyjnych,teczka osobowa W. Szupenko; T. Czajka, Wspomnienie o Wandzie Szupenko, „Szt. Ludu” 1987 nr 35.

Józef Marszałek

SZWARCOWNA WANDA (1921—1988), bibliotekarka, dydaktyk, filolog klasyczny. Ur. 16 II w Lublinie jako córka Ludwika L. Szwarca, prokurenta, następnie dyrektora Oddziału Banku Handlowego w Lublinie, i Alicji K. W. Croixmarie, z pochodzenia Francuzki. W 1938 r. ukończyła Prywatne Żeńskie Gimnazjum ss. Urszulanek i podjęła studia na Wydz. Nauk Humanistycznych KUL, które ukończyła — po okupacyjnej przerwie — w 1948 r., otrzymując tytuł magistra filozofii w zakresie filologii klasycznej. W l. 1940—1947 pracowała w biurze notarialnym przy Sądzie Okręgowym w Lublinie. W czasie okupacji prowadziła tajne nauczanie w zakresie niższych klas gimnazjum. W r. szk. 1946/1947 i 1947/1948 praktykowała jako nauczyciel kontraktowy języka łacińskiego i historii w III Ogólnokształcącym Liceum i Gimnazjum im. Unii Lubelskiej. Od 10 XI 1948 r. do śmierci była pracownikiem Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie, uczestnicząc w przemianach organizacyjnych, rozwoju i awansie tej książnicy do roli centrali w sieci bibliotek publicznych w województwie i placówki naukowej pełniącej funkcję biblioteki regionalnej Lubelszczyzny. W 1950 r. ukończyła Pierwszy Ogólnopolski Kurs Rękopiśmienniczy w Bibliotece Jagiellońskiej, w 1956 r. złożyła egzamin państwowy, dający uprawnienia liceów bibliotekarskich. Od połowy 1950 r. przez rok kierowała Działem

Opracowania, od 1951 do 1955 r. — Działem Rękopisów Miejskiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego. Po utworzeniu Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego była kierownikiem Oddz. Rękopisów w Dziale Zbiorów Specjalnych, a następnie pracownikiem o specjalizacji rękopiśmienniczej. W 1966 r. została zweryfikowana jako bibliotekarz dyplomowany, od 1 XII 1980 r. była zatrudniona na stanowisku starszego kustosa dyplomowanego.

W 1. 1953—1975 pełniła dodatkowo obowiązki kierownika Wojewódzkiego Punktu Konsultacyjnego Państwowego Ośrodka Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy, od 1985 r. — wykładowcy przedmiotu nauka o książce i bibliotece w Policealnym Studium Bibliotekarskim Zaocznym Filii Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy w Lublinie.

Jest autorką 30 publikacji wydrukowanych w formie książek oraz artykułów w wydawnictwach periodycznych („Bibliotekarz”, „Bibliotekarz Lubelski”, „Kam.”, „Rocznik Zamojski”, „Życie Lub.”) i zbiorowych, w tym dwóch tomów *Katalogu rękopisów Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie* (cz. 3, 4, L. 1964—1980) i studium pt. *Biblioteka Szymona Szymonowica* (L. 1989). Większość artykułów ma charakter informacji o zbiorach, stanowi dokumentację pracy zawodowej autorki. Najważniejszym tematem jej ostatnich prac stał się Sz. Szymonowie, zwłaszcza ocalałe książki z jego księgozbioru.

W 1980 r. była przewodniczącą grupy inicjatywnej zakładowej organizacji NSZZ „Solidarność” i członkiem Komitetu Porozumiewawczego Środowisk Kulturotwórczych w Lublinie. Odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Odznaką Tysiąclecia oraz odznakami Zasłużony Działacz Kultury i Przewodzący Pracownik Lubelszczyzny.

Zm. 26 I w Lublinie.

M. Brzezińska, Wanda Szwarc, „B. Lub.” 1977 nr 2 s. 10—11, portr.; J. Smolarz, Wanda Szwarc (16III1921—26I1988), tamże, R. 33 : 1988 s. 3—7, portr.; tenże, Wanda Szwarc (1921—1988), „Bibliotekarz” 1988 nr 7/8 s. 44 — 3 okł. portr.; J. Starnawski, Wanda Szwarc (16 lutego 1921 — 26 stycznia 1988), „Meander” 1988 nr 7/8 s. 361—362 Argum.; tenże, Wanda Szwarc (16III1921—26I1988), „Roczniki Biblioteczne” 1988 z. 2 s. 372—376, bibliogr.; tenże, Wanda Szwarc (16 lutego 1921 — 26 stycznia 1988), „RH” 1989/1990 z. 3 s. 103—108.

Jan Smolarz

SZWARCZYK BRONISŁAW (1887—1995), nauczyciel, działacz związkowy. Ur. 7 IV w Kolubuszowej, syn Jana i Heleny z domu Siegierskiej. Pochodził z rodziny drobnomieszczańskiej, trudniącej się handlem. Szkołę elementarną ukończył w Kolubuszowej, później podjął naukę w Seminarium Nauczycielskim Męskim, gdzie po złożeniu egzaminu dojrzałości w 1905 r. uzyskał pełne kwalifikacje pedagogiczne. W tymże roku rozpoczął pracę nauczycielską na Rzeszowszczyźnie. Najpierw uczył w Czudeu, skąd następnie przeniesiono go do Rzeszowa. Równocześnie kształcił się i ukończył dwuletnie studium pedagogiczne o kierunku matematyczno-przyrodniczym na UJ. W 1920 r. skierowany został na stanowisko nauczyciela w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim im. G. Piramowicza w Lublinie. Od 24 I 1922 r. powierzono mu stanowisko dyrektora tej szkoły. Pełnił je nieprzerwanie aż do likwidacji placówki wraz z zakończeniem r. szk. 1935/1936. Przeprowadził w niej pełną reorganizację, tworząc nowoczesny i dostosowany do wymogów czasu zakład kształcenia nauczycieli. Pracując zawodowo odbył studia historyczne na KUL, uzyskując tytuł mgr W 1. 1936—1938 wraz z byłymi współpracownikami przygotował i wydał drukiem zbiorowe opracowanie monograficzne *Państwowe Seminarium Nauczycielskie Żeńskie im. G. Piramowicza w Lublinie 1916—1936* (L. 1938). W 1937 r. przeszedł do pracy w administracji szkolnej, obejmując stanowisko inspektora szkolnego w pow. lubelskim. W czasie wojny pracował w Inspektoracie Szkolnym m. Lublina. Tutaj położył duże zasługi w ratowaniu wielu polskich nauczycieli przed aresztowaniem. Od początku okupacji niemieckiej bardzo aktywnie uczestniczył w ruchu oporu. Już pod koniec 1939 r. związał się z wojskową organizacją SZP, później działał w Lubelskim Okręgu ZWZ i należał do najbliższych współpracowników przewodniczącego rady politycznej tej organizacji Stefana Lelka-Sowy. Wiosną 1944 r., ostrzeżony przed grożącym mu aresztowaniem, wyjechał do Warszawy. Stąd w przededniu wybuchu powstania skierowany został przez organizację do Radomska, gdzie oficjalnie podjął pracę w miejscowym banku. W działalności konspiracyjnej uczestniczył do końca okupacji i wyzwolenia Radomska w 1945 r. Jesienią 1945 r. powrócił do Lublina i rozpoczął pracę w Państwowym Liceum Pedagogicznym. W 1946 r. przeniesiony został na stanowisko wizytatora w KOSL, skąd w 1948 r. powrócił do Państwowego Liceum Pedagogicznego. W 1953 r. przeszedł na emeryturę i w niepełnym wymiarze uczył jeszcze w Technikum Łączności w Lublinie.

Od chwili podjęcia pierwszej pracy zawodowej związał się z nauczycielskim ruchem związkowym. W 1. 20. działał w Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, a od 1930 r. w ZNP. Zajmował się przede wszystkim prowadzoną przez związek działalnością w zakresie kształcenia i doksztalcania nauczycieli. Należał do twórców i organizatorów powołanego w 1926 r. związkowego Korespondencyjnego Wyższego Kursu Nauczycielskiego w Lublinie. Opracował jego założenia i cały program naukowy, organizował zajęcia i konsultacje. Od początku pełnił w nim również obowiązki kierownika.

W miarę upływu czasu, po dokonaniu w nim dalszej reorganizacji, poszerzono zakres kierunkowego kształcenia nauczycieli, obejmując wszystkie specjalności wchodzące w skład programu szkoły powszechnej.

Z małżeństwa zawartego w 1912 r. z Heleną Jaworską (zm. 1930) miał 4 dzieci: Jana Włodzimierza (1913), Marię zam. Nagnajewicz (1915), Barbarę zam. Janicką (1917), Stanisława (1924). W 1931 r. zawarł drugi związek małżeński z Zofią Vogelgesank.

Zm. 27 XII i pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych, zest. Z. Zagórowski, Lw.-W. 1924;- Sprawozdanie z działalności Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych za 1927 r., W. 1928; „Ognisko Nauczycielskie” 1937 nr 2—4; Państwowe Seminarium Nauczycielskie Żeńskie im. G. Piramowicza w Lublinie 1916—1936, L. 1938; M. Marczuk, Walka Związku Nauczycielstwa Polskiego o postępowy program oświatowy 1919—1939, W. 1970; tenże, Szkolnictwo średnie w Lublinie w latach 1918—1939, „Prz. Hist. Ośw.” 1973 nr 4; J. Doroszewski, Zakłady kształcenia nauczycieli w Lublinie w latach 1918—1939, „Prz. Hist.-Ośw.” 1987 nr 4; M. Marczuk, Związek Nauczycielstwa Polskiego na Lubelszczyźnie w latach II Rzeczypospolitej (1918—1939), w: Zarys dziejów Związku Nauczycielstwa Polskiego na Lubelszczyźnie w latach 1905—1985, L. 1988; Zbiory rodzinne i informacje córki Barbary Janickiej.

Jerzy Doroszewski

Ś

ŚCISŁOWSKA ZOFIA z domu Wrońska, krypt. Z..., S... (1812—1873), pisarka, publicystka, wydawca. Ur. 1 I na Litwie, gdzie jej ojciec, Jan Wroński, był generalnym plenipotentem dóbr książąt Czartoryskich. Nauki pobierała początkowo w domu, następnie wyjechała do Warszawy, gdzie w Konserwatorium uczyła się gry na fortepianie i podstaw kompozycji. W oficynie muzycznej w Warszawie w 1831 r. ukazały się nawet dwa polonezy na fortepian przez nią skomponowane. Śmierć ojca i wydarzenia po powstaniu listopadowym sprawiły, że musiała przerwać naukę i powróciła na Litwę, przejmując opiekę nad matką i rodzeństwem. W 1835 r. wyszła za mąż za Ignacego Ścisłowskiego, urzędnika skarbowego w Komisji Wojewódzkiej w Lublinie, gdzie też zamieszkała. Tu urodziła sześcioro dzieci.

Udzielała lekcji fortepianu, ale właściwie każdą wolną chwilę przeznaczała na pisanie. W 1845 i 1846 r. wyszedł „Fiołek. Noworocznik lubelski literaturze i poezji poświęcony” — pierwsze lubelskie pismo literackie, powstałe z inicjatywy i pod redakcją Ścisłowskiej. Była autorką kilku powieści, wielu opowiadań i powiastek historycznych, artykułów pisanych „dla ludu i młodzieży”, zamieszczanych w różnych czasopismach. Utwory jej pióra znajdujemy w takich pismach periodycznych, jak: „Przyjaciel Dzieci”, „Zorza”, „Pamiętnik Religijny” (1849), tygodnik „Czytelnia Niedzielną” (1859—1861), „Pierwiosnek”, „Tyg. Ilustr.”, „K. Lub.’, z którym współpracowała w l. 1871—1873.

Pierwsza jej książka ukazała się w 1842 r. — *Cztery powieści obyczajowe, napisane oryginalnie, poświęcone chwilowej rozrywce* (W.). Następne tytuły to: *Powieści dla dzieci na tle miejscowych, zdarzeń osnute* (L. 1854) i *Obrazki dla dzieci, zdjęte z rzeczywistości* (wyd. II, W. 1858).

Lublin Ścisłowska opuściła 1 IX 1854 r. i zamieszkała początkowo w Siedlcach, następnie w Sokołowie Podlaskim. Rok później odbyła krótką podróż do Lublina, zwiedzając przy okazji

Piaski, Fajslawice i Radecznicę. Wrażenia z tej podróży zawarła we *Wspomnieniach z przejażdżki po kraju, napisanych dla młodych czytelników* (2 tomy, 1857). W Lublinie ukazała się 1873 r., w drukarni Władysława Kossakowskiego, *Dobra ciocia, czyli obrazek zdjęty z życia młodzieży*.

Pisała: „Z opuszczeniem Lublina uciekło ode mnie szczęście”, a gdzie indziej zanotowała, że pobyt w Lublinie był „jedną chwilą szczęścia”. Po wyjeździe z Lublina utraciła dwóch synów.

W swojej literackiej spuściźnie pozostawiła wiele opisów obiektów zabytkowych Lublina, lubelskich kościołów i lubelskiego krajobrazu. Twórczością, przepelnioną tendencjami dydaktycznymi i moralizatorski-mi, chciała wpływać na lud wiejski i średnią klasę rzemieślniczą. Ale ten dydaktyzm oceniano krytycznie, choć lubelski nauczyciel Wincenty W. Dawid w nekrologu poświęconym Ścisłowskiej napisał: „Każda matka z zaufaniem i lubością podawała do rąk swym dzieciom pisma śp. Zofii Ścisłowskiej, bo wiedziała z góry, jak czysta cechowała je moralność, miłość Boga i ludzi, cześć dla cnoty i poświęcenia”.

Zm. 4 III w Sokołowie Podlaskim i tam została pochowana.

W. Dawid, Zofia Ścisłowska, „K. Lub.” 1875; S. Bubień, O Zofii Ścisłowskiej, „Przegląd Lubelski” 1965.

Al. Leszek Gzella

ŚLIWINA WANDA z domu Pawłowska, ps. Jagienka, Jagienka spod Lublina (1891—1962), pisarka, publicystka, redaktor, wydawca. Ur. 9 II w Bystrzycy koło Lublina, pochodziła z rodziny urzędnika kolejowego, choć jej dziad Jan Korwin-Pawłowski był właścicielem dużego majątku pod Lublinem. W l. 1906—1907 studiowała w Konserwatorium Warszawskim. W rok później wyszła za mąż za Władysława Śliwę, późniejszego burmistrza Lubartowa. W 1915 r. wyjechała do Rosji i w Czernihowie na Ukrainie działała w środowisku kolonii polskiej. Aktywnie udzielała się w Polskim Tow. Pomocy Ofiarom Wojny, którego prezesem był Świącicki. Była członkiem patronatu skautów polskich, działała na rzecz ochronki dla dzieci, prowadzonej przez Tow., w której zresztą pracowała przez półtora roku. W tym czasie wystawiono *Jaselka* jej autorstwa. W 1918 r. wraz z mężem i synami powróciła do Polski i osiedliła się w Lubartowie. Była członkiem Tow. Miłośników Sztuki, Tow. Gimnastycznego „Sokół” w Lubartowie, udzielała się w ruchu amatorskim.

Do kraju powróciła już z pewnym dorobkiem literackim. Jej debiut poetycki miał miejsce w 1916 r. na łamach „Muchy”, wydawanej w Moskwie. Było to polskie pismo humorystyczne. Wydrukowano tam jej wiersz *Przeminął maj*. Wiersze w „Musze”, zgodnie ze zwyczajem

redaktora naczelnego Władysława Buchnera, ukazywały się bez podpisów autorskich. W tym debiutanckim okresie Śliwina przyjęła pseudonim Jagienki lub Jagienki spod Lublina i podpisywała nim swoje artykuły, opowiadania, felietony humorystyczne, wiersze satyryczne, poezje, legendy, podania i nowele. Pseudonim zrodził się z zafascynowania *Krzyżakami* Henryka Sienkiewicza i bohaterką tej powieści.

Śliwina była popularną i znaną autorką w okresie 20-lecia międzywojennego. W 1918 x. wydała zbiór tańców i pieśni *Chata za wsią*. W rok później przygotowała jednodniówkę dla uczczenia rocznicy bitwy pod Grunwaldem. Następne lata przyniosły jednodniówkę poetycką *Powiew z łąk i pól* (przeznaczoną dla estrady), której wydawcą był Okręgowy Związek Młodzieży Wiejskiej. W 1923 r. była redaktorem jednodniówki Koła Ligi Powietrznej Państwa, a w 1928 r. z okazji 350-lecia Cechu Rzemieślników Lubartowskich wydała pozycję historyczną poświęconą Lubartowowi. Pasje wydawnicze Śliwiny ujawniły się przy okazji wydania pierwszego czasopisma lokalnego „Echo Ziemi Lubartowskiej” (1925) i współredagowania w l. 1934—1935 czasopisma społeczno-oświatowego Sejmiku Powiatowego.

Utwory drukowała w „Życiu Lub.” (*Pamiętniki Anusi*, 1922), w „Dz¹. Lub.”, w piśmie satyrycznym „Diabeł” (1920), a także w tygodniku satyryczno-humorystycznym „Śmiech”, wydawanym przez Franciszka Głowińskiego. W humoreskach i wierszach satyrycznych wyśmiewała przywary władzy powiatu i notabli wojewódzkich, co przyniosło jej przydomek „lubartowskiej jędzy”. Pisywała do lubelskiego „Przeglądu Kobiecego”, jej wiersze znajdujemy na łamach organu ZMW „Drużyna”. W 1921 r. współpracowała z tygodnikiem „Zjednoczenie”, w którym do połowy 1923 r. zamieszczała korespondencje, artykuły, wiersze i nowele (m. in. *Pług i kądziel*). Zasilala swoimi materiałami tygodnik młodzieży wiejskiej „Siew”. Z „Z. Lub.” współpracowała od połowy 1921 r. do marca 1923 r. Przez parę lat pisywała do lubelskiego dziennika endecji „Głos Lub.”, a także do czasopisma lubelskiego „Straż nad Bugiem”. Jej listy, artykuły i utwory literackie znajdujemy w licznych pismach pozalubelskich, ogólnopolskich, jak: „Twórczość Młodej Polski” (1923—1924), „Świat i Prawda” (1925—1926), „Mównica Publiczna” (1926), „Głos Mieszczański” (1924—1926), „Ster”, „Słowo Zamojskie” (1929—1930) „Trubadur Warszawy” (1927—1930), „Głos Ludu”, „Młody Polak” (1928—1930) czy „Ogniwo”.

Wydała opowiadania i zbiory poezji: *Żywot pana, Bażanty, Szkic monograficzny Lubartowa, W mym białym pokoiku, Polne kwiaty*. W 1927 r. w wydawnictwie „Rój” ukazał się jej *Szatan w świątyni* i również w „Roju” — *Demon świata*. Dalsze pozycje to: *W haremie białego władcy* (1930) i *Pokonana huryska* (2 tomy). W „Dzienniku Wileńskim” drukowano w jej przekładzie z francuskiego *Pamiętnik wygnańca polskiego z 1861*, napisany przez hr. Łuczyńskiego (wydany w Paryżu w 1861).

Żywot pana był odpowiedzią na książeczkę Kornela Makuszyńskiego pt. *Żywot pani*. Makuszyński zamieścił w „Głosie Lub.” (1925, nr 189) wypowiedź komentującą utwór W. Śliwiny. Czytamy m. in.: „Oto jakowaś miła białogłowa, pisząca pod pseudonimem Jagienki spod Lublina (oj! jaki to wyrafinowany pseudonim!) wydała książeczkę pt. *Żywot pana* — mnie poświęconą, z czego jestem oczywiście dumny. Książeczka wyszła w samym Lubartowie, skąd wyszedł dotychczas jedynie miły bardzo *Srul z Lubartowa*. Patrzcie! Patrzcie! Kto by się spodziewał, że w Lubartowie piszą książki! Bardzo mnie cieszy taki postęp”.

Po II wojnie światowej Śliwina wydała w Lublinie szkic historyczny *Dzieje teatru w Lublinie* (Czytelnik, 1948) oraz *Legendy i opowiadania lubelskie* (L. 1948), współpracowała z „Życiem Lub.” Była autorką 26 utworów scenicznych. *Macierzyństwo panny Jadzi* wystawiono w kilku teatrach.

Od 1949 r. zamieszkała we Wrocławiu. Zm. 16 VIII w Wambierzycach Śląskich.

W zwierciadlanym owalu, XV—1916—1931. Z okazji 15-lecia pracy społecznej i literackiej Wandy Śliwiny (Jagienki spod Lublina), L. 1931; W. Śliwina, Kochany mój Lubartów, Jednodniówka Stów. Miłośników Lubartowa „Lubartów i Ziemia Lubartowska” 1958; J. Lulek, Przypominamy Jagienkę spod Lublina, Jednodniówka „Lubartów i Ziemia Lubartowska” 1959; A. L. Gzella, Z tradycji prasy lubelskiej. Działalność Wandy Śliwiny, „Kurier Lub.” 1977 30—31 VII.

Al. Leszek Gzella

ŚLUSARSKI ZYGMUNT (1924—1977), archeolog, dyrektor Muzeum Lubelskiego. Syn Jana i Janiny, ur. 1 I w Krasnymstawie, gdzie przed wojną rozpoczął naukę w gimnazjum. W latach wojny, pracując w Państwowym Majątku i Państwowym Zakładzie Chowu Koni w Białce koło Krasnego-stawu, był uczniem tajnych kompletów. Nie uniknął, od 1 11944 r., niewolniczej pracy w obozie Baudienstu w Lublinie, z którego zbiegł w ostatnich dniach okupacji. Po ukończeniu Gimnazjum i Liceum w Krasnymstawie w 1946 r. podjął studia na Wydz. Weterynaryjnym UMCS, ostatecznie wybierając na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym prehistorię pod kierunkiem prof. S. Noska. Zainteresowanie archeologią wzbudził w nim jego nauczyciel gimnazjalny Zygmunt Tokarzewski, późniejszy organizator i pierwszy kierownik Muzeum Regionalnego w Krasnymstawie. Obronioną na Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi UMCS w 1952 r. pracę magisterską *Nowe groby i cmentarzyska kultury czas lejowatych z Lasu Stockiego i Stoku, w powiecie puławskim* opublikował w „Annales UMCS” (sec. F vol. V 1950, druk: 1954/1955). Działalność muzealną rozpoczął jako student przy

przygotowywaniu, organizowanej w 1950 r. przez Zakład Prehistorii UMCS, pierwszej w Lublinie wystawy archeologicznej „Najdawniejsza przeszłość Lubelszczyzny”, na którą — obdarzony wybitnymi zdolnościami plastycznymi — samodzielnie wykonał większość modeli i rekonstrukcji. Zatrudniony w Muzeum Lubelskim od 1951 r., przeszedł w nim wszystkie szczeble kariery zawodowej od asystenta, kierownika Działu Archeologii (1953—1969), do dyr. (1968—1977). W czasie dyrektorowania pełnił funkcję redaktora naczelnego „Studiów i Materiałów Lubelskich”. Był autorem scenariuszy, informatorów i organizatorem wielu wystaw, przede wszystkim archeologicznych, eksponowanych w Muzeum Lubelskim (m. in. „Historia ceramiki w Polsce” 1956, „Lubelszczyzna na tle historii powszechnej starożytnej” 1957, „Archeologia Lubelszczyzny w XX-leciu” 1964), Muzeach Regionalnych w Chełmie, Zamościu, Krasnymstawie oraz polowych i objazdowych organizowanych w małych miejscowościach Lubelszczyzny lub nawet daleko za jej granicami. Scenariusze wystaw traktował zawsze na równi z innymi pracami naukowymi, a był wspaniałym badaczem terenowym. Prowadzone przez niego prace wyróżniały się doskonałą dokumentacją rysunkową. Kierował wykopaliskami na wielu stanowiskach z różnych okresów, m. in. w Lublinie na Sławinku i wzgórzu zamkowym (*Wczesnośredniowieczne znaleziska na Zamku Lubelskim*, „RL” t. 9, 1966), w Raciborowicach (*Badania stanowisk kultury strzyżowskiej w Raciborowicach Kolonii, woj. Chełm, w latach 1956, 1958 i 1959*, „Sprawozd. Archeologiczne” t. 40, 1989, z M. Ślusarską-Polańską), Skomorochach, Topornicy, Lasocinie, Opoce i Horodysku — choć specjalizował się przede wszystkim w zagadnieniach neolitu i początków epoki brązu. Aktywnie zajęty muzealnictwem publikował niewiele, lecz zawsze materiały o wyjątkowym znaczeniu (por. poza wspomnianymi m. in.: *Depôt de perles de faïence, Horodysko, distr. de Chełm*, „Inventaria Archeologica” F. 25, 1970; *Skarb monet rzymskich z Kolonii Ruszczyzna, gm. Komarów-Osada, woj. zamojskie*, „Studia i Mat. Lubelskie” t. 9, 1982; *Bogato wyposażony grób z III wieku z Podlodowa w pow. tomaszowsko-lubelskim*, „Prz. Archeologiczny” t. 17, 1964/1965 — z J. Gurbą), chętnie przekazując do opracowania materiały i dokumentację ze swych badań młodszym kolegom i współpracownikom (A. Kloss, E. Kazimierzak, W. Misiewicz, E. Szarek-Waszkowska).

W l. 1953—1955 prowadził wykłady z historii starożytnej ziem polskich i historii sztuki najdawniejszych społeczeństw dla studentów historii i historii sztuki KUL, w l. 1959—1963 zajęcia z muzealnictwa archeologicznego i rysunku dokumentacyjnego dla studentów archeologii UMCS. Wcześniej dla Zakładu Antropologii UMCS wykonał serię odlewów czaszek kopalnych form człowieka.

Odnaczony był Złotym Krzyżem Zasługi, Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego i wieloma wyróżnieniami.

Z Reginą Godziszewską, farmaceutką, miał córkę Martę Połańską (ur. 26 VI 1954 r. w Lublinie), archeologa, kontynuującą zamierzenia badawcze ojca.

Zm. 12 II w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

K. (I. K. Kamiński), Zygmunt Ślusarski, „Kam.” 1977 nr 5 s. 5; J. Gurba, Zygmunt Ślusarski (1 I 1924—12111977), „RL” r. 21 : 1978 s. 182—184; Zygmunt Ślusarski (1924—1977), „Studia i Mat. Lubelskie” t. 8 : 1981 s. 165—166.

Jan Gurba

T

TESKE ARMIN (1910—1967) fizyk, prof. UMCS. Ur. 7 X w Łodzi w rodzinie niemieckiej, syn Samuela, rolnika, później urzędnika łódzkiej firmy włókienniczej E. Hackler, i Berty Reimelt. W 1928 r. ukończył z wyróżnieniem szkołę średnią w Łodzi, po czym przez rok pracował zarobkowo jako nauczyciel domowy. Od 1930 r. studiował na Wydz. Medycznym Uniwersytetu w Rostocku, następnie w Berlinie. Po 3 semestrach podjął studia matematyczno-fizyczne na uniwersytecie w Lipsku. Po dojściu Hitlera do władzy wrócił do Polski, gdzie w l. 1933—1939 studiował fizykę na UW. Należał wówczas do Związku Studentów Niemców (VDS). W 1939 r. uzyskał tytuł mgr filozofii w zakresie fizyki.

Od r. 1938 do wybuchu wojny był asystentem w Zakładzie Fizyki Wyższej Szkoły Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. Wawelberga w Warszawie. Podczas okupacji początkowo pracował w szkolnictwie powszechnym. W 1942 r. został zmuszony do podpisania volkslisty i wcielony do Wehrmachtu, skąd jeszcze w tym samym roku zdezerterował (po wojnie został zrehabilitowany przez sąd polski). Do końca wojny ukrywał się, uczestniczył w polskim ruchu oporu, brał udział w powstaniu warszawskim. W marcu 1947 r. otrzymał angaż na UMCS jako: asystent, starszy asystent (od 1950), adiunkt (od 1950), docent (od 1954), zastępca prof. (od 1952), profesor nadzwyczajny (od 1961) w Zakładzie Fizyki Doświadczalnej (od 1958 r. — w Katedrze Fizyki Ogólnej, której był kierownikiem) na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym (od 1952 r. — Wydz. Matematyki, Fizyki i Chemii). Pełnił funkcję prodziekana (1952/1953) i trzykrotnie dziekana (1953—1960) Wydz. Matematyki, Fizyki i Chemii UMCS. Prowadził także wykłady zleczone z fizyki na Wydz. Medycznym Lubelskiej Akademii Lekarskiej. W 1966 r. otrzymał przeniesienie służbowe na stanowisko kierownika Działu Nauk Ścisłych Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, m. in. z powodu postępującej choroby słuchu. Zachował przy tym status pracownika kontraktowego

UMCS na pełnym etacie i kierownika Katedry Fizyki Ogólnej. Był członkiem korespondentem Międzynarodowej Akademii Historii Nauk w Paryżu, członkiem zwyczajnym LTN, PTFiz., PTF oraz innych instytucji i towarzystw naukowych. W 1957 r. został powołany na członka Zespołu Rzeczoznawców Fizyki przez Sekcję Studiów Uniwersyteckich Rady Głównej Szkolnictwa.

Był fizykiem o głęboko ugruntowanej kulturze humanistycznej. Jako uczony interesował się głównie: neutrinem, związkami między działaniem preparatów radioaktywnych a ruchami Browna, skutkami znajomości wzoru A. Einsteina oraz historią i filozofią nauki. Wiele trudu wkładał w popularyzację nauk ścisłych. Opublikował kilkadziesiąt prac, w tym: *Ruchy Browna dal promieniotwórczych* („Annales UMCS” sec. AA vol. IV 1949, druk: 1950 ss. 46), *Światło uporządkowane, polaryzacja* (1950), *Marian Smoluchowski. Życie i twórczość* (1955), *Wybór prac z historii fizyki i filozofii nauki* (pośmiertnie — 1970). Za całokształt działalności naukowej w 1955 r. otrzymał Złoty Krzyż Zasługi, w 1959 — Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Zm. 27 V w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

A.T.: Główne prace naukowe prof. Armina Teske. „Studia Filozoficzne” 1967 nr 3 s. 292; W. Hubicki, Armin Teske 1910—1967. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1967 nr 4 s. 801—808; tenże: Armin Teske, „Voprosy Istorii Estestvoznaniija i Techniki” 1969 Vyp. 26 s. 97—98; N. Łubnicki, Armin Teske (1910—1967). (Wspomnienie pośmiertne), „Studia Filozoficzne” 1967 nr 3 s. 287—292; Nekrologi, w: Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w roku akademickim 1966/1967, oprac. T. Smółka, M. Adrianek, Z. Jasińska, L. 1968 s. 93; Spis publikacji Armina Teske, w: A. Teske, Wybór prac z historii fizyki i filozofii nauki, Wr. 1970 s. 267—271; M. Subotowicz, Wspomnienie o profesorze Arminie Teske, „WU” 1992 nr 5 s. 7—8, fot.; AUMCS, K 3064 Akta osobowe; K 62/76 Akta unadzwyczajnienia; MP 21b/25 Akta przewodu doktorskiego.

Andrzej Stepnik

TOŁWIŃSKI ZYGMUNT WŁADYSŁAW (1888—1960), nauczyciel gimnazjalny. Ur. 20 V w Lublinie, syn Władysława, lekarza (1855—1933), i Zofii z Zaleskich (1857—1929), wnuk Aleksandra, nauczyciela historii naturalnej i chemii w polskiej szkole wojewódzkiej w Lublinie; wspominał go Bolesław Prus w autobiografii. Kształcił się Zygmunt Tołwiński w rosyjskim gimnazjum państwowym w Lublinie, po strajku szkolnym — w Szkole Lubelskiej (matura w 1908 r.). Studia odbył na Wydziale Filozoficznym UJ (1909—1914) jako uczeń prof. prof. Ignacego Chrzanowskiego, Stanisława Windakiewicza, Jana Łosia, Jana

Rozwadowski, Józefa Tretiaka, Kazimierza Morawskiego, Tadeusza Grabowskiego. Zakończył studia egzaminem nauczycielskim. Lata I wojny światowej spędził w Zagłębiu Donieckim, żyjąc z lekcji muzyki. Był przede wszystkim dobrym pianistą. W styczniu 1919 r. rozpoczął w Lublinie działalność nauczycielską w gimnazjach żeńskich: Michaliny Sobolewskiej, Władysława Kunickiego (najdłużej, kilkanaście lat), ss kanoniczek, od 1936 do 1947 r. (z przerwą wojenną) w Gimnazjum im. Stefana Batorego (dawniej Szkoła Lubelska). Uczył przede wszystkim języka polskiego, niekiedy łaciny (przedmiot poboczny) i historii. Z grupą kolegów — polonistów lubelskich włączył się do hołdu składanego mistrzowi studiów: w tomie zbiorowym *Ignacemu Chrzanowskiemu uczniowie lubliniacy. 1910—1925* (L. 1926) opublikował rozprawę o *Pieśni świętojańskiej o Sobótce* Kochanowskiego (s. 145—165). Od powstania TPN w Lublinie (1927) był aktywnym jego członkiem, od 1936 r. sekretarzem generalnym. Działalność ta zjednała mu srebrny wawrzyn PAL. Był działaczem Polskiej Macierzy Szkolnej, przemawiał w 1938 r. na akademii ku czci Sienkiewicza, urządzonej przez Macierz. Na początku II wojny światowej był kilka miesięcy więziony na Zamku Lubelskim (1939/1940). Uratował znaczną część archiwum TPN. Prowadził w latach wojny, wspólnie z nauczycielem Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego dr Pawłem Gdulą, wypożyczalnie książek; uczył w szkole rzemiosł, brał udział w tajnym nauczaniu. Po II wojnie światowej wrócił do pracy w szkolnictwie, był w l. 1946—1950 dyrektorem Liceum dla Dorosłych Towarzystwa Szkoły Średniej. Poza językiem polskim uczył rosyjskiego.

Zm. 2 II w Lublinie. W małżeństwie z Marią Stefaną z Druów (1887— 1948) pozostawił córkę Hannę i syna Stefana.

J. Starnawski, *Zygmunt Tolwiński*, „Kam.” 1960 nr 3 s. 2; tenże, *Słownik badaczy literatury polskiej*, t. 1, Ł. 1994 s. 294—296; wspomnienia osobiste.

Jerzy Starnawski

TRAMECOURT JERZY ALBIN DE (1889—1939), mjr WP, urzędnik państwowy, działacz niepodległościowy i społeczny. Ur. 1 III w Lublinie, syn Władysława i Klementyny z Szamotów. Jako uczeń siedmioklasowej Szkoły Handlowej Zgromadzenia Kupców m. Lublina uczestniczył od 1904 r. w pracach kółek samokształcących, Związku Młodzieży Narodowej (był wiceprezesem). Jako jednemu z organizatorów strajku szkolnego w 1905 r. uniemożliwiono mu kontynuowanie nauki w szkołach lubelskich. Edukację uzupełnił w Warszawie, gdzie w 1910 r. ukończył prywatną Szkołę Przemysłowo-Techniczną. Jesienią powołano go do armii carskiej celem odbycia trzyletniej służby wojskowej.

Tuż po wybuchu I wojny światowej został ponownie zmobilizowany i natychmiast wysłany na front rosyjsko-austriacki. W bitwie pod Kraśnikiem, w sierpniu 1914 r., dostał się do niewoli austriackiej. W 1916 r. zaciągnął się do Legionów Polskich, otrzymując przydział do 6 pp. Wziął udział w jesiennych bojach nad Stochodem. Następnie wraz z pułkiem udał się do Nałęczowa i Dębłina na odpoczynek. Otrzymał okolicznościowy urlop, w maju 1917 r. przyjechał do Lublina, by zawrzeć związek małżeński z Heleną Trębicką (ślub 12 V). Po odmowie złożenia przysięgi na wierność cesarzom Niemiec i Austro-Węgier został internowany. Razem z kolegami trafił najpierw do obozu w Szczypiornie, a później do Łomży. W obozie łomżyńskim pełnił funkcję dowódcy internowanych legionistów z 6 pułku. Zwolniony przez władze niemieckie w lipcu 1918 r. powrócił do domu. Wkrótce, na rozkaz przełożonych, wyjechał do Siedlec, aby przejąć obowiązki komendanta III Okręgu Podlaskiego PO W.

W niepodległej już Polsce kontynuował karierę wojskową, służąc w 22 pp (zwanym powszechnie siedleckim). W okresie wojny polsko-bolszewickiej dowodził kompanią techniczną i przeszedł z nią cały szlak bojowy. Wyróżnił się zwłaszcza w bitwie pod Jełaniem —Strakomiczami (7 IV 1920) oraz w walkach w obronie Warszawy. Po ustaniu działań zbrojnych pułk stacjonował w okolicach Mołodeczna (woj. wileńskie), skąd powrócił do Siedlec dopiero we wrześniu 1922 r. Po przewrocie majowym de Tramecourt otrzymał awans i w stopniu mjr. został oddelegowany do Wilna, gdzie w Dowództwie Obszaru Warownego pełnił służbę jako oficer sztabowy. Jesienią 1928 r. opuścił szeregi WP i podjął pracę w administracji państwowej. Zanim powierzono mu odpowiednie stanowisko, odbył kwartalną praktykę. W czerwcu 1929 r. został mianowany starostą powiatowym w Mołodecznie. Następnie piastował urząd starosty powiatowego dziśnieńskiego w Głębokiem (IX 1931—IV 1932), wileńsko-trockiego (IV 1932—IX 1935) i radomskiego (IX 1935—11 1937). Niespodziewanie w połowie lutego 1937 r. premier F. Sławoj-Składkowski mianował go wicewojewodą poleskim i powierzył pełnienie obowiązków wojewody na czas niedyspozycji W. Kostka-Biernackiego. Ustąpił 10 IX 1937 r.

Nazajutrz rozpoczął urzędowanie jako wojewoda lubelski zgodnie z nominacją z 8 IX. Dzięki wrodzonym zdolnościom organizacyjnym, pracowitości i urokowi osobistemu szybko pozyskał sympatię mieszkańców Lubelszczyzny, a biorąc często udział w licznych uroczystościach stał się osobą popularną. Gros czasu poświęcał jednak zajęciom obowiązkowym, przynależnym wojewodzie. Największym jego osiągnięciem okazało się włączenie w skład COP południowej części woj. lubelskiego. W Lublinie pełnił wiele funkcji dodatkowych. Był m. in. przewodniczącym Prezydium Honorowego Wojewódzkiego Obywatelskiego Komitetu Zimowej Pomocy Bezrobotnym, przewodniczącym Rady Wojewódzkiej, przewodniczącym Rady Fundacja Szpitala św. Wincentego a Paulo, prezesem

Zarządu Aeroklubu Lubelskiego, przewodniczącym Wojewódzkiej Rady Funduszu Pracy, prezesem Okręgu Lubelskiego LOPP.

Po wybuchu wojny pozostał w Lublinie, nadzorując poczynania zarówno instytucji państwowych, jak i społecznych. Przyczynił się do uratowania m. in. obrazów J. Matejki *Bitwa pod Grunwaldem* i *Kazanie Skargi*. Po zajęciu miasta przez wojska niemieckie jako najwyższy urzędnik państwowy znalazł się pod szczególną obserwacją władz okupacyjnych. 20 X 1939 r. został aresztowany przez hitlerowców i zamordowany w listopadzie.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Niepodległości, dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi.

„Roczniki Oficerskie” 1923, 1924, 1928; Czy wiesz, kto to jest?, red. S. Łoza, W. 1938; P. Jerzy Albin de Tramecourt — nowy wojewoda lubelski, „Express Lubelski i Wołyński” 1937 nr 272; Z. Bownik, Z dziejów Szkół im. A. i J. Vetterów w Lublinie, L. 1958 s. 382—384; B. Kowalczewski, Zarys historii wojennej 22 pułku piechoty, W. 1930; J. Kasperek, Kronika wydarzeń w Lublinie w okresie okupacji hitlerowskiej, L. 1989 s. 6, 14, 18, 26, 37; APL, Urzędy Stanu Cywilnego, Parafia rzymskokatolicka św. Pawła w Lublinie, sygn. 6 (1889), nr aktu urodź. 123.

Andrzej Kaproń

TRAPSO ANASTAZY (1832—1898), aktor, pedagog, dyr. teatru. Ur. 2V w Zamościu w rodzinie mieszczańskiej. W r. 1853 ukończył gimnazjum realne w Warszawie i podjął pracę w zawodzie nauczyciela matematyki najpierw w Pińczowie, potem w Warszawie. Przemogło jednak zainteresowanie teatrem, przeto w 1854 r. Trapszo wstąpił do Szkoły Dramatycznej, gdzie kształcił się pod kierunkiem zasłużonego aktora i dramaturga Jana T. S. Jasińskiego. Szkołę ukończył w 1856 r., angażując się na sezon 1856/1857 do teatru lwowskiego. W Lublinie Anastazy Trapszo występował po raz pierwszy w sezonie następnym (1857/1858) w zespole Tomasza A. Chełchowskiego. W l. 1858—1866 grał w Warszawskich Teatrach Rządowych. W 1865 r. opracował plan reorganizacji teatrów prowincjonalnych, w którym przewidywał założenie w Lublinie Szkoły Dramatycznej. Administracja carska udaremniła ten zamiar. Mając jednak sprecyzowane poglądy na zadania teatru w Królestwie Polskim, podjął najpierw gościnne występy w zespole Pawła Ratajewicza, osiadłym w Lublinie (16—27 III 1866), by już 21 VI 1866 r. zorganizować w mieście nad Bystrzycą pierwszy własny zespół teatralny, który grał tu w sezonie letnim 1866 oraz zimowym 1866/1867 (zakończenie sezonu 21 III 1867). Trzy kolejne sezony teatralne spędził Trapszo w Kaliszu. Latem 1871 jego

zespół wystani! po raz pierwszy w Warszawie w teatrzyku ogródkowym Tivoli, zyskując uznanie prasy i publiczności. Do Lublina Towarzystwo Dramatyczno-Operetkowe Trapszy ściągnęło we wrześniu 1871 r., by zatrzymać się w tym mieście na dwa sezony zimowe (IX 1871—25 III 1872 i 19 IX 1872—7 IV 1873). Kolejne występy zespołu Anastazego Trapszy w Lublinie miały miejsce w sezonach 1875/1876 (od 23 X do 27 V), 1878/1879 (od 14 VII do końca maja), wreszcie w sezonie letnim 1881 (od 1 V do 18 IX). W latach osiemdziesiątych w kierowaniu zespołem wyręczał ojca syn — Marceli Trapszo. Towarzystwo Dramatyczno-Operetkowe tego antreprenera przemierzało całe terytorium Królestwa Polskiego. W 1884 r. zostało rozwiązane. Anastazy Trapszo przez pewien czas parał się kształceniem młodzieży w zakresie deklamacji i gry aktorskiej. W l. 1889—1892 ponownie występował w Warszawskich Teatrach Rządowych, w sezonie 1892/1893 we Lwowie, w l. 1894—1898 w teatrze krakowskim. Zm. 11 VII w grodzie podwawelskim.

Trudno w krótkim biogramie omówić zasługi Anastazego Trapszy dla kultury polskiej. A są one trojakiemu rodzaju, obejmują indywidualną twórczość aktorską, osiemnastoletnią działalność dyrektorską oraz pracę pedagogiczną. Jako aktor Trapszo specjalizował się w rolach kontuszowych (Cześniak w *Zemście* A. Fredry). Jako dyr. zespołu teatralnego (dodajmy — najwybitniejszy w gronie polskich antreprenerów teatru wędrownego 2. poł. XIX w.) zwalczał melodramat romantyczny, torując drogę dramaturgii realistycznej — polskiej i francuskiej. Wystawiał więc takie utwory, jak: *Majątek albo imię* J. Korzeniowskiego, *Lwy i lwice* S. Bogusławskiego, *Epidemia* i *Pozytywni* J. Narzymskiego, *Radcy pana radcy* M. Bałuckiego. Sięgał po arcydzieła dramatu powszechnego (*Otello*, *Romeo i Julia*, *Kupiec wenecki* W. Szekspira, *Grzegorz Dydala* i *Skapiec* Moliera, *Cyrulik Sewilski* P. Beauimarchais'ego, *Faust* Goethego, *Maria Stuart* F. Schillera, *Hernani* W. Hugo). Później szedł na ustępstwa wobec publiczności, grając także farsy, melodramaty i operetki. Ale największe sukcesy odnosił jako pedagog. Zadanie kształcenia adeptów sztuki scenicznej podjął już w okresie pierwszych występów w Warszawskich Teatrach Rządowych. Pracę tę prowadził praktycznie przez cały czas swej działalności teatralnej. Wychował też zastęp aktorów, w tym czwórkę swoich dzieci, synów: Stanisława i Marcelego, córki: Irenę i Teklę. Wnuczką Anastazego Trapszy była wybitna artystka Mieczysława Ćwiklińska. Grono najwybitniejszych uczniów spoza rodziny reprezentują tak znaczące nazwiska, jak: Bolesław Leszczyński, Adolfina Zimajer, Rufin Morozowicz i Ludwik Solski. Trapszo oprócz autobiografii (rękopis) napisał *Podręcznik sztuki dramatycznej dla artystów i amatorów* (Kr. 1899), który wydano po śmierci autora.

Słownik biograficzny teatru polskiego. 1765—1962, W. 1973; J. Kotarbiński, *Aktorzy i aktorki*, W. 1924; L. Solski, *Wspomnienia*, t. 1, Kr. 1955; S. Kaszyński, *Dzieje sceny kaliskiej. 1800—1914*, Ł. 1962; S. Kruk, *Życie teatralne w Lublinie. 1782—1918*, L. 1982.

Stefan Kruk

TWOREK STANISŁAW (1932—1977), historyk, dziekan Wydz. Humanistycznego UMCS. Ur. 2 V w Opocznie w rodzinie robotniczej. W rodzinnym mieście ukończył gimnazjum i w 1951 r. rozpoczął studia historyczne na UW. Od 1952 r. kontynuował je na nowo utworzonym Wydz. Humanistycznym UMCS, pracując jednocześnie od następnego roku w charakterze zastępcy asystenta w Katedrze Historii Powszechnej, kierowanej przez prof. J. Garbacika. Pod jego kierunkiem przygotował też i obronił w 1955 r. pracę mgr.

Przedmiotem zainteresowań badawczych S. Tworka stały się dzieje kultury polskiej XVI—XVII w., ze szczególnym uwzględnieniem ówczesnych przeobrażeń świadomości i ideologii religijnej. Rozprawa dr obroniona w 1961 r., dotyczyła dziejów, mechanizmów funkcjonowania i zaplecza społecznego zboru ariańskiego w Lublinie (druk: *Zbór lubelski i jego rola w ruchu ariańskim w Polsce XVI—XVII wieku*, L. 1966). Pokrewnej problematyce poświęconych było kilkanaście innych, powstałych wówczas, rozpraw i artykułów. W latach następnych Tworek rozszerzył swoje zainteresowania na szkolnictwo protestanckie, przede wszystkim kalwińskie w Małopolsce. Rezultatem była obszerna rozprawa hab. *Szkolnictwo kalwińskie w Małopolsce i jego związki z innymi ośrodkami w kraju i za granicą w XVI—XVIII w.* (L. 1966); uzupełniona i rozszerzona wersja ukazała się drukiem w 1970 r. pod zmienionym nieco tytułem. Rozszerzając konsekwentnie swoje zainteresowania, od schyłku lat sześćdziesiątych coraz większą uwagę poświęcał Tworek reformacji litewskiej, przygotowując obszerną monografię szkolnictwa kalwińskiego na Litwie. Pracy tej już nie ukończył, publikując z tej dziedziny jedynie kilka pomniejszych studiów i edycji źródłowych.

Osobny rozdział w zainteresowaniach naukowych Tworka stanowiły badania nad dziejami Lublina i Lubelszczyzny. Poza pracami już wspomnianymi, był autorem rozdziałów poświęconych odrodzeniu i reformacji w takich syntezach, jak: *Dzieje Lublina*, t. I (L. 1965), *Lublin 1317—1967* (L. 1967) czy *Dzieje Lubelszczyzny*, t. I (L. 1974). Pod jego redakcją ukazał się w 1977 r. pokaźny tom *Lubartów. Z dziejów miasta i regionu*, w którym zamieścił też własne studium z przeszłości miasta. Panoramę dziejów kulturalnych Lubelszczyzny od średniowiecza do oświecenia opisał w zbiorowej książce *Z przeszłości kulturalnej Lubelszczyzny* (Lublin 1978), która ukazała się już po jego śmierci.

Ogólny dorobek publikacyjny Tworka przekracza 100 pozycji. Jego studia cechuje daleko posunięta umiejętność syntezy zjawisk, połączona z troską o możliwie najpełniejsze dokumentowanie źródłowe stawianych tez i formułowanych hipotez. Poza archiwami i bibliotekami krajowymi prowadził kwerendy w zbiorach Litwy i Ukrainy (Wilno, Kijów, Lwów), w Paryżu i na Węgrzech.

Tworek cieszył się opinią znakomitego dydaktyka. Jego seminaria z historii kultury, prowadzone w atmosferze partnerstwa i ogromnej życzliwości wobec studentów, gromadziły

każdego roku stosunkowo liczną grupę adeptów. Pod jego kierunkiem powstało kilkadziesiąt prac magisterskich.

Wiele czasu poświęcał pracy organizacyjnej i społecznej. W l. 1966—1970 kierował wydziałową organizacją PZPR. Potem przez 6 lat, do 1975 r., był dziekanem Wydz. Humanistycznego UMCS, od 1975 r. do śmierci dyr. Instytutu Historii UMCS. Od 1972 r. kierował powołanym wówczas Zakładem Historii Kultury. Był członkiem Rady Naukowej Instytutu Historii PAN, członkiem zwyczajnym LTN, pracował także w Lubelskim Oddziale PTH.

Odnaczony został m. in. Złotym Krzyżem Zasługi, Honorowymi Odznakami „Za zasługi dla Lubelszczyzny” i „Za zasługi dla miasta Lublina”.

Zm. 7 XI, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Z małżeństwa z Józefą z Kurowskich (1961) pozostawił córkę Beatę (ur. 1962).

M. Chachaj, *Doc. dr hab. Stanisław Tworek (2 V 1932—7 XI 1977)*, „RL” t. XVI : 1979 s. 191—193; A. Krawczyk, *Stanisław Tworek — badacz dziejów kultury*, w: *500-lecie Grzegorza z Sanoka*, red. A. Krawczyk, A. Nowicki, L. 1979 s. 6—11; tamże s. 12—21 bibliografia publikacji S. Tworka, opr. H. Gmiterek (nie uwzględnia niektórych prac opublikowanych pośmiertnie); T. Łoposzko, *Stanisław Tworek (2 V 1932—7 XI 1977)*, „Roczn. Ogn. Naucz, w Lublinie” 1978/1979 nr 6—7 s. 221—222.

Henryk Gmiterek

TYNECKI JÓZEF (1906—1973), lekarz ginekolog i położnik, prof. i rektor AM w Lublinie. Ur. 23 III we wsi Piotrków, ówczesny pow. lubelski, w rodzinie chłopskiej, syn Andrzeja i Marianny z Grzegorzyców. Uczył się w szkole powszechnej w rodzinnej miejscowości i w gimnazjum „Szkola Lubelska” w Lublinie, gdzie w 1925 r. otrzymał świadectwo dojrzałości. Rozpoczęte wówczas studia prawnicze na KUL przerwał, wstępując w 1927 r. na Wydz. Lekarski USB, stamtąd zaś po dwóch latach przeniósł się na taki sam Wydz. UJ. Tam też uzyskał dyplom lekarza (X 1933). W l. 1933—1935 odbywał bezpłatną praktykę zawodową w lubelskim Szpitalu Szarytek. Od 1935 r. pracował w Bychawie (woj. lubelskie), równocześnie na stanowisku lekarza w Ubezpieczalni Społecznej i lekarza szkolnego. Po aresztowaniu przez gestapo w październiku 1939 r. przebywał w więzieniu na Zamku w Lublinie, a od kwietnia 1940 r. w obozach koncentracyjnych kolejno: w Sachsenhausen, Dachau, Kempten i Kottern. Z tego ostatniego został oswobodzony przez wojska amerykańskie dopiero w kwietniu 1945 r.

Wróciwszy w sierpniu do kraju zamieszkał w Lublinie, zatrudniając się na etatach lekarza na oddziale ginekologicznym Szpitala Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego oraz w Ubezpieczalni Społecznej (1945—1953). Jednakże głównym miejscem jego rozpoczętej również w 1945 r. i trwającej aż do śmierci pracy (ponadto zajmował się praktyką prywatną) stał się Wydz. Lekarski UMCS (od 1950 r. AM). Powołany najpierw na asystenta w Klinice Położniczo-Ginekologicznej (przemianowanej potem na Klinikę Położnictwa i Chorób Kobiety) zdobywał w niej kolejne szczeble kariery akademickiej. W 1947 r. otrzymał nominację na starszego asystenta, a po sfinalizowaniu przewodów: doktorskiego (1947) — adiunkta (1948) i habilitacyjnego (1952) — doc. Profesorem nadzwyczajnym został w 1961, zwyczajnym — w 1970 r. Wraz z wyodrębnieniem się w 1956 r. II Katedry i Kliniki Położnictwa i Chorób Kobiety objął i pełnił do końca 1972 r. funkcje jej kierownika. Jako sprawny i energiczny administrator uczynił wiele dla rozwoju Kliniki, która wzbogaciła się wówczas nie tylko o nowe pomieszczenia szpitalne, ale także o przychodnię przykliniczną, kilka poradni specjalistycznych, laboratorium i inne obiekty i urządzenia służące realizacji zadań leczniczych, dydaktycznych i naukowych. Wraz ze współpracownikami organizował i prowadził w Klinice szkolenie podyplomowe lekarzy oraz otoczył opieką fachową niektóre szpitale terenowe (np. w Świdniku i Jaszczowie). W związku z dokonaniem w styczniu 1973 r. podziałem II Kliniki na dwie jednostki administracyjne, powierzono mu stanowisko kierownika I Kliniki Ginekologii Operacyjnej oraz przewodniczącego Rady Naukowej utworzonego również wtedy Instytutu Położnictwa i Chorób Kobiety.

W okresie wcześniejszym sprawował także odpowiedzialne funkcje we władzach naczelnych AM. Natychmiast po jej powstaniu otrzymał posadę dyr. administracyjnego (1950—1952), później zaś był dwukrotnie prorektorem do spraw klinicznych (I—IX 1954 i IX 1965—VIII 1969) oraz rektorem (X 1954—VIII 1956). Wiele razy wybierano go na członka lub przewodniczącego różnych komisji senackich. W 1950 r. wyznaczony został na delegata ministra zdrowia do spraw młodzieży studenckiej AM. Był jednym z inicjatorów i głównych realizatorów koncepcji budowy Państwowego Szpitala Klinicznego nr 4 (ul. Jaczewskiego 8). Miał poważne osiągnięcia w kształceniu zarówno kadry naukowej (wypromował 1 dr hab. i 14 dr medycyny), jak i lekarzy (24 zdobyło pod jego kierunkiem specjalizację I, a 66 II stopnia).

Prace badawcze Tyneckiego i kierowanego przezeń zespołu naukowców obejmowały szeroki krąg zagadnień, związanych przede wszystkim z zatruciami ciążowymi, wczesnymi ciążami i poronieniami, zaburzeniami poronowymi, niepłodnością, zaburzeniami hormonalnymi u kobiet itd. Opracował nowe metody leczenia gruźlicy i nowotworów kobiecego narządu rodniczego oraz późnych zatruc ciążowych. Pozostawił po sobie obfity dorobek pisarski (w ciągu 16 lat kierowania Kliniką ogłosił wraz ze współpracownikami ponad 190 publikacji). W ruchu naukowym uczestniczył także jako członek i długoletni przewodniczący Oddziału

Lubelskiego Polskiego Tow. Ginekologicznego oraz członek i wiceprezes takiegoż Oddziału PTLeK.

Położył duże zasługi dla rozwoju leczenia ginekologiczno-położniczego w regionie lubelskim, pracując od 1968 r. na stanowisku specjalisty (konsultanta) wojewódzkiego. Wcześniej był przewodniczącym Wojewódzkiej Komisji Zdrowia (1948) i przez dłuższy czas — specjalistą do spraw zdrowia Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Lublinie.

Od młodości związany z ruchem lewicowym, stał się od 1945 r. działaczem PPR, a potem PZPR. Był też aktywistą TPPR.

Otrzymał odznaczenia: Krzyż Kawalerski i Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Srebrny i Złoty Krzyż Zasługi, medale Dziesięciolecia Polski Ludowej i Tysiąclecia Państwa Polskiego i odznakę „Za wzorową pracę w służbie zdrowia”.

Zm. 5 XII w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. W małżeństwie (ślub 1947) z Zofią z domu Szuba, farmaceutką, obecnie prof. dr hab. i kierownikiem Zakładu Mikrobiologii Farmaceutycznej AM w Lublinie, miał dwie córki (obie są również pracownikami AM): Elżbietę (ur. 1948) zameżną Sikorską, lek. med., oraz Martę (ur. 1953) zameżną Turowską, dr med.

Akademia Medyczna w Lublinie. W XX-lecie Polski Ludowej 1944—1964, L. 1964 s. 9 fot., 10, 108—109, 114—115; „Kurier Lub.” 1973 nr 287, 288, fot.; „Szt. Ludu” 1973 nr 290, 291 (fot.); Dzieje Akademii Medycznej w Lublinie 1944—1974, L. 1974 s. 21 fot., 157, 161—164 passim; Kronika Akademii Medycznej w Lublinie za r. akad. 1973—1974, L. 1975 s. 86; J. Opieńska-Blauth, Drogi i spotkania. Wspomnienia profesora, L. 1979 s. 148—150, 229; Sonderaktion Lublin. Listopad 1939, pod red. Z. Mańkowskiego, L. 1989 s. 44; AAML, akta osobowe profesorów AM,teczka nr 55; Muzeum AML, papiery osobiste i pamiątki po J. Tyneckim; informacje żony prof. dr hab. Marii Tyneckiej.

Stanisław Wiśniewski

V

VOIT MICHAŁ (1889—1971), lekarz internista, ordynator Szpitala Św. Wincentego a Paulo, współorganizator i prof. Wydz. Lekarskiego UMCS i AM w Lublinie. Ur. 20 VI w mieście powiatowym Dubno (ówcz. gubernia wołyńska), syn Grzegorza, młynarza, i Katarzyny z domu Wachalor Dzieciństwo i młodość przeżył we Lwowie, gdzie ukończył szkołę powszechną i jako prymus IV Gimnazjum (matura 1908) oraz odbył studia na Wydz. Lekarskim UJK (1908—1914). Pracę zawodową rozpoczął już jako student, zatrudniwszy się na stanowisku koasystenta (asystenta młodszego) w uniwersyteckiej Klinice Chorób Wewnętrznych (1911—1913). Po otrzymaniu dyplomu dr wszech nauk lekarskich (1914) przeniósł się do Szpitala Powszechnego i tam wykonywał najpierw obowiązki lekarza pomocniczego, a od 1 I 1915 r. sekundariusza na różnych oddziałach najdłużej zaś na internistycznych (I i II). Wcielony do armii austriackiej w 2 poi. 1916 r. służył w niej w stopniu porucznika lekarza do zakończenia wojny światowej w Lublinie. O tym, że tutaj odbywał również służbę jako kapitan lekarz w WP (1918—1921), świadczy pośrednio jego działalność w LTLeK., a zwłaszcza pełnione wówczas przezeń ważne funkcje we władzach tego stowarzyszenia. Jednakże na stałe i — jak się później okazało — do końca życia związał swoje losy z Lublinem w 1921 r., gdy objął stanowisko ordynatora i kierownika Oddziału Chorób Wewnętrznych Szpitala Św. Wincentego a Paulo. Obarczony licznymi zajęciami nie tylko zawodowymi i administracyjnymi, ale także dydaktycznymi (doksztalcanie młodych lekarzy), wiele czasu poświęcał na podnoszenie własnych kwalifikacji profesjonalnych. W tym właśnie celu począwszy od 1912 r. odwiedzał systematycznie kliniki, zarówno krajowe (Warszawa), jak też — i to znacznie częściej — zagraniczne (Austria, Niemcy, Francja i Włochy).

Na kilka dni przed wybuchem wojny polsko-niemieckiej w 1939 r. został zmobilizowany do WP, a następnie skierowany do pracy w szpitalu wojskowym w Chełmie Lub. Po ustaniu działań wojennych wrócił na miejsce swego poprzedniego zatrudnienia. Nie pozostał na nim długo, albowiem już 18 XI 1939 r. aresztowało go gestapo pod pretekstem wystawienia świadectwa lekarskiego zatrzymanemu dzień wcześniej bp. lubelskiemu Marianowi Fulmanowi. Opuściwszy więzienie na Zamku w Lublinie przystąpił na nowo do sprawowania swych obowiązków w szpitalu, ale pozwolono mu jedynie prowadzić oddział przeznaczony dla ludności polskiej. Również w późniejszych czasach był niejednokrotnie nękanym przez władze okupacyjne przede wszystkim ze względu na swoje nazwisko (otrzymywał polecenie bądź to zgłoszenia się do zarządu gminy żydowskiej, bądź też zapisania się na listę folksdojczów). O jego patriotycznej postawie świadczy m. in. udział w pracach organizacji charytatywnej (Rada Główna Opiekuńcza) i w akcji niesienia pomocy więźniom Majdanka.

Wkrótce po wyzwoleniu Lublina znalazł się w rzędzie pierwszych organizatorów Wydz. Lekarskiego UMCS, członków jego Rady Wydz. oraz wykładowców. Przekazując na potrzeby Wydz. kierowany przez siebie oddział szpitalny (ok. 70 łóżek), stworzył podstawy do otwarcia na jesieni 1944 r. II Kliniki Chorób Wewnętrznych. Powołany na początku r. akad. 1946—1947 na starszego asystenta, otrzymał w lipcu 1948 r. wraz z nominacją na zastępcę prof. wakujące stanowisko kierownika tej Kliniki, które piastował przez dwa kolejne lata. W okresie 1950—1954 zajmował się prowadzeniem poradni specjalistyczno-internistycznej. W 1950 r. został prof. tytularnym, a po mianowaniu w 1954 r. na prof. nadzwyczajnego w jego ręce oddano kierownictwo utworzonej wówczas III Kliniki Chorób Wewnętrznych AM. Mimo piętrzących się stale trudności, związanych głównie z niedostatecznym wyposażeniem w lokale, sprzęt i aparaturę oraz brakami kadrowymi, wielostronna działalność kierowanej przez Voita Kliniki przebiegała bez poważniejszych zakłóceń.

Przejsie Voita na emeryturę z dniem 1 X 1962 r. zakończyło okres jego pracy tylko w Klinice, albowiem uzyskawszy zgodę na zawieszenie do odwołania przyznanej renty specjalnej, przejął wkrótce obowiązki konsultanta w Przychodni Chorób Wewnętrznych PSK nr 2, a od 1965 r. konsultanta kardiologa w Przychodni Obwodowej. Należy nadmienić, że i wcześniej pełnił odpowiedzialne funkcje w służbie zdrowia (m. in. konsultanta woj. w zakresie chorób wewnętrznych na woj. rzeszowskie).

W ciągu swego długiego pobytu w Lublinie pracował również jako lekarz wolno praktykujący. Właśnie praktyka lekarska — obok działalności pedagogicznej i popularyzatorskiej — stanowiła główną domenę jego pracy na polu medycyny. „Głęboka wiedza, znakomity zmysł kliniczny, niezwykła sumienność, skromność i serdeczny stosunek do chorych zjednały Mu uznanie we wszystkich warstwach ludności, a sława Jego wysokich kwalifikacji sięgała daleko poza granice regionu lubelskiego” (A. Dawidowicz).

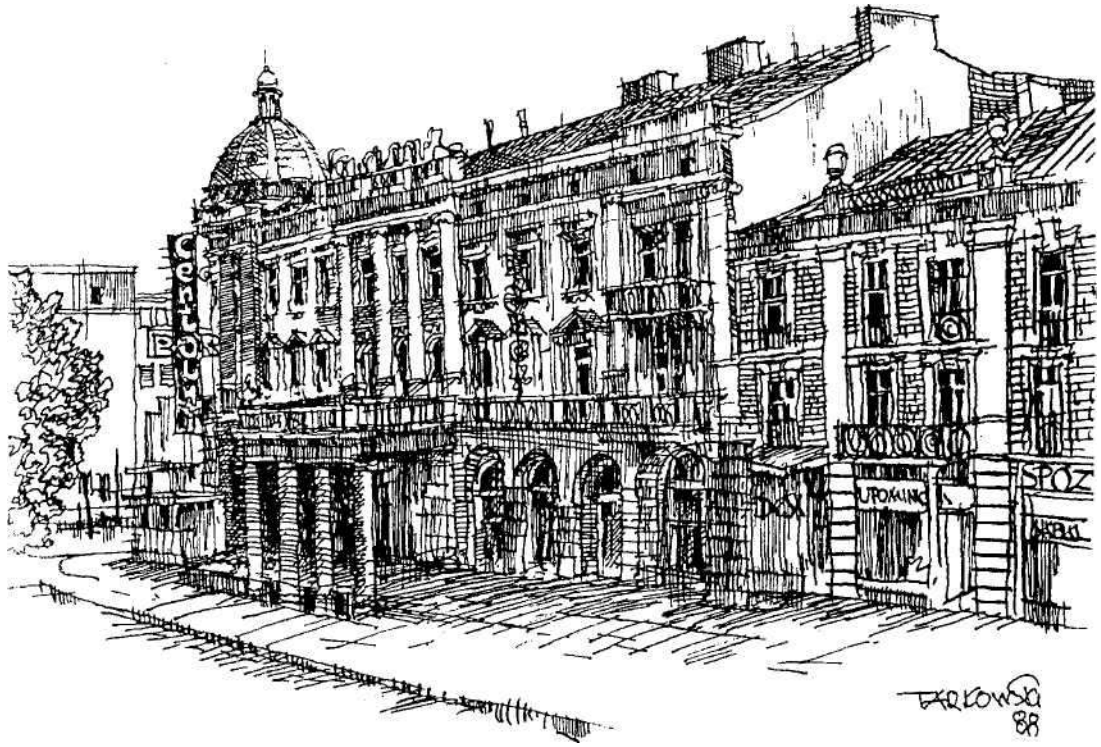
Pozostawił po sobie ok. 40 publikacji (pierwsza z nich ukazała się w 1916 r.) różnorodnych pod względem tematycznym i gatunku pisarskiego (prace kliniczne i kazuistyczne, artykuły przeglądowe, recenzje i in.). Był współautorem podręcznika *Choroby zakaźne* (W. 1938). Miał w swoim dorobku sporo opracowań publicystycznych, które zamieszczał także w prasie codziennej (np. w „Szt. Ludu”). Był członkiem rzeczywistym Tow. Internistów Polskich (prezes Oddziału Lubelskiego od 1949 r.), Międzynarodowego Tow. Medycyny Wewnętrznej w Bazylei (1957), LTLeK. (członek 1919, sekretarz 1919—1920 i bibliotekarz 1921—1922) i Tow. Lekarzy w Ciechocinku (1949). W okresie międzywojennym należał do LMiK, Polskiego Związku Zachodniego i PCK, a po 1945 r. — do Klubu Profesorów Demokratów UMCS (prezes 1949) i AM oraz Tow. Przyjaciół Młodzieży Szkół Wyższych w Lublinie.

Pierwsze odznaczenia otrzymał już na początku swej kariery zawodowej (m.in. austriacki medal za zasługi dla Czerwonego Krzyża), ale uznania dla swych zasług doczekał się dopiero w czasach PRL. Wyróżniony bowiem został wówczas Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, medalem Dziesięciolecia Polski Ludowej, odznakami: „Za wzorową pracę w służbie zdrowia”, „Zasłużony dla Lublina”, „Nauka w służbie ludu” i in., ponadto zaś tytułem honorowego ordynatora Szpitala Św. Wincentego (1949).

Zm. 10 V w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (sekt. 2). Jego małżeństwo z Anielą Modrzewską (1897—1981), córką znanego w Lublinie lekarza i działacza społeczno-politycznego Jana Ignacego Modrzewskiego, było bezdzietne.

H. P [latta], Prof. dr Michał Voit, „Szt. Ludu” 1961 nr 21; Kronika Akademii Medycznej w Lublinie za r. akad. 1962—1963, L. 1964 s. 33—34; toż za r. akad. 1970—1971, L. 1972 s. 52 (Wspomnienia pośmiertne); Akademia Medyczna w Lublinie. W XX-lecie Polski Ludowej 1944—1964, L. 1964 s. 6, 82—83, 86—87; „Kurier Lub.” 1971 nr 113 (nekrolog i fot.); A. Dawidowicz, Prof. dr med. Michał Voit 20 VI 1889—10 V 1971, „PTLek.” 1972 nr 27 s. 1059—1060; Dzieje Akademii Medycznej w Lublinie 1944—1974, L. 1974 s. 10, 99—102, 112—118, 310 (biogram i fot.); Sonderaktion Lublin. Listopad 1939, pod red. Z. Mańkowskiego, L. 1989 s. 44 (mylna pisownia nazwiska — „Voidt”); Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, oprac. M. Gmitter i in., L. 1990 s. 56; K. Modrzewską, Trzy razy Lublin, L. 1991 s. 45; Majdanek 1941—1944, pod red. T. Mencla, L. 1991 s. 248 (błędny zapis imienia — „Mieczysław”), AAML, akta osobowe profesorów AM teczka nr 56; Muzeum AML, papiery osobiste i odznaczenia M. Voita.

Stanisław Wiśniewski

W

WAJSZCZUKOWA BRONISŁAWA PAULINA (1904—1985), nauczycielka, organizatorka bibliotek. Ur. 21 VI w Siedlcach, w wielodzietnej rodzinie chłopsko-robotniczej jako córka Wiktora Tymińskiego i Elżbiety z Zarzyckich. Początkowo uczyła się w domu pod kierunkiem starszej siostry, następnie w klasie wstępnej gimnazjalnej, w l. 1916—1924 — w Gimnazjum im. Królowej Jadwigi w Siedlcach. W r. akad. 1924/1925 studiowała historię na Wydz. Filologicznym UW, w l. 1929—1931 — w Wolnej Wszechnicy Polskiej (Studium Pracy Społeczno-Oświatowej — Grupa Bibliotekarska). Od r. 1925 do 1935 uczyła w szkołach powszechnych w Zelwie koło Wołkowyska, Stoczku Łukowskim, Siedlcach i Hołubli. Od 15 11 1935 r. do wojny pracowała w KOSL jako instruktor oświaty pozaszkolnej. W tym czasie realizowała akcję zbiorowego opracowania bibliotek ruchomych w województwie. W latach okupacji była nauczycielką w Lublinie, później kancelistką w Łukowie. 15 VIII 1944 r. podjęła pracę w KOSL, od maja nast. r. jako p.o. kierownika Ref. Bibliotek, od 1 VII 1950 r. — Samodzielnego Ref. Bibliotek Wydz. Oświaty PWRN, od 16 III 1952 do końca r. 1955 — samodz. ref. Bibliotek i Czytelnictwa Wydz. Kultury PWRN. Była organizatorką pierwszego po wojnie Święta Książki Polskiej, współautorką uchwały WRN z 10 11 1945 r. o samorządowych publicznych bibliotekach powszechnych, główną realizatorką dekretu z 17 IV 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi na Lubelszczyźnie, autorką źródłowych publikacji o tematyce bibliotekarskiej w „Samorządzie”, „Rzeczypospolitej”, „Bibliotekarzu”, „Gazecie Lubelskiej” i wydawnictwach zbiorowych. Zm. 14 III w Lublinie, pochowana została na cmentarzu na Majdanku.

Z małżeństwa z inż. Zenonem Wajszczukiem pozostała córka Teresa Maria (zameżna Jaroszyńska), dr nauk przyrodniczych, starszy wykładowca AR w Lublinie.

Fot. w zbiorach rodzinnych; J. Smolarz, Bronisława P. Wajszczukowa (21 VI 1904—14 III 1985), „B. Lub.” r. 30 : 1985 s. 34—36, portr.; [tenże] J. S., Bronisława Wajszczukowa (1904—1985), „Bibliotekarz” 1985 nr 9 s. 3 okł.; Arch. Kuratorium Ośw. i Wychów, w Lub., Dokumenty osób. 168; Arch. UWL, Org. 10; Inf. męża Z. Wajszczuka z Lublina.

Jan Smolarz

WIDELSKI FELIKS (1902—1984), właściciel probierni i „Palarni Kawy” w Lublinie, działacz SD. Ur. 20 XI w Antopolu pow. Puławy w rodzinie rzemieślniczej. Ojciec Władysław był malarzem pokojowym, matka Józefa zajmowała się domem. Ukończył w Lublinie średnią szkołę handlową w systemie wieczorowym. W l. 1914—1948 był cenionym pracownikiem sklepu ze słodyczami i winami, który do 1939 r. mieścił się w hotelu „Victoria” przy zbiegu ul. Kapucyńskiej i Krakowskiego Przedmieścia. W 1948 r. został właścicielem probierni i „Palarni Kawy” (jak głosił szyld) w Lublinie, mieszczącej się na parterze gmachu Teatru im. Osterwy w Lublinie od strony ul. Peowiaków. Prowadził ją nieomal do ostatnich chwil życia. W Lublinie lokal ten znany był jako barek kawowy, który słynął ze znakomicie przygotowanej „małej czarnej”. Swoich tajemnic parzenia kawy strzegł pilnie aż do śmierci. „Do Widelskiego” jak powszechnie nazywano niewielki lokal, przychodziła plejada lubelskiej kultury: aktorzy i reżyserzy, muzycy z filharmonii, literaci i plastycy a także adwokaci. W szczególnej koegzystencji żył Widelski z pracownikami teatru. Lokal miał niepowtarzalny wystrój, a jego właściciela cechowała niezwykła kultura. Prowadząc swój barek kawowy, przypominał starszym mieszkańcom miasta zapomniane w nowym ustroju powinności kupca i właściciela.

W burzliwych powojennych latach w utrzymaniu lokalu i zawodu niewątpliwie pomagał mu fakt, że był człowiekiem zaangażowanym politycznie i społecznie po stronie nowej władzy. Od listopada 1944 r. należał do SD. Brał udział w restytucji tej partii w „Polsce Lubelskiej”. Był delegatem na I Kongres SD w Warszawie w lipcu 1946 r. Uczestniczył w powołaniu pierwszego ZW SD w Lublinie, a następnie przez 25 lat był członkiem władz wojewódzkich stronnictwa. Organizował m. in. pierwsze koło tej partii, skupiające handlowców Lublina. Z ramienia SD był w l. 1945—1950 ławnikiem Specjalnego Sądu Karnego ds. Sądzenia Zbrodni Hitlerowskich a następnie ławnikiem Sądu Okręgowego w Lublinie. Pełnił również funkcję ławnika Miejskiej Komisji Lokalowej. W 1955 r. został wybrany radnym MRN. W l. 50. działał aktywnie w Komitecie Obrońców Pokoju i TPPR. Za działalność polityczną i zawodową został odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim OOP, Złotym Krzyżem Zasługi, medalami „10-lecia PRL” i „1000-lecia Państwa Polskiego”. Posiadał honorowy tytuł Zasłużonego Członka SD. Zm. 23 X w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Arch. WK SD w Lublinie — ankiety personalne z l. 1950—1978; Z. Bownik, Kupiectwo lubelskie 1317—1959 i organizacja przedsiębiorstw usługowych 1950— 1956. Księga pamiątkowa, L. 1960; J. Wrona, Stronnictwo Demokratyczne w województwie lubelskim w latach 1944—1956, mps. pracy dr, Biblioteka UMCS; M. Derecki, Bastiony kupiectwa U, „Gazeta w Lublinie”.. Lokalny dodatek „Gazety Wyborczej” 1993 3 XII.

Janusz Wrona

WIERCIEŃSKI HENRYK WOJCIECH JAKUB (1843—1923), ppor., uczestnik powstania styczniowego, zesłaniec, publicysta, statystyk, sędzia gminny, działacz społeczny, ziemianin. Ur. 15 VII we wsi Kłodnica koło Bełżyc. Pierworodny syn Stanisława Wojciecha Józefa (1809—1870) i Julii ze Strussów (ur. 1822). Wychował się w Niezabitowie (pow. puławski), dokąd przeniosła się rodzina po nabyciu majątku w 1844 r. W latach 1853—1860 pobierał naukę w Gimnazjum Gubernialnym Lubelskim. W r. akad. 1860/1861 studiował na Wydz. Filologiczno-Historycznym Cesarskiego Uniwersytetu św. Włodzimierza w Kijowie. Po otwarciu Szkoły Głównej w Warszawie został studentem Wydz. Prawa i Administracji. W czasie powstania styczniowego wstąpił do oddziału Langiewicza. Uczestniczył w walkach o Wąchock, na Świętym Krzyżu, w obronie Staszowa: W bitwie małogoskiej bezpośrednio udziału nie brał, gdyż został przydzielony do eskortowania taboru. 26 II 1863 r. dostał się do niewoli rosyjskiej. Po prawie rocznym pobycie w więzieniach: kieleckim, radomskim i Cytadeli Warszawskiej został wywieziony na Syberię (przebywał w gub. jenijskiej). Do kraju powrócił w styczniu 1869 r.

Przed śmiercią ojca wydzierżawił, a w 1873 r. wykupił wystawione na licytację gospodarstwo rodzinne, które prowadził do 1880 r. Nie mogąc podołać obciążeniom fiskalnym, sprzedał je i przeniósł się z rodziną do Nałęczowa. Na długie lata związał się z sądownictwem gminnym, pełniąc funkcję ławnika sądu w Rogowie z siedzibą w Polanówce (1876 — 1882), a następnie sędziego gminnego w tymże sądzie (1882—1909). W kwietniu 1875 r. rozpoczął działalność publicystyczną, którą kontynuował do śmierci. Na łamach ok. 70 pism opublikował ok. 2 tys. artykułów. Współpracował m.in. z „Kurierem Lub.”, „Gazetą Polską”, „Niwą”, „Gazetą Rolniczą”, „Gazetą Warszawską”, „Gazetą Lub.”, „Rola”, „Tyg. Ilustr.”, „Ekonomistą”, „Kurierem Warsz.”, „Z. Lub.”, „Głosem Lubelskim”. Najczęściej pisał o sprawach rolnictwa, przemianach społecznych, wydzieleniu Chełmszczyzny, kolonizacji niemieckiej w Królestwie Polskim, dziejach powstania styczniowego, losach Polaków na Syberii, własnych badaniach statystycznych dotyczących Lubelszczyzny. Wydał kilkanaście książek i broszur, z których największą wartość przedstawiają: *Opis statystyczny guberni lubelskiej* (W. 1901), *W sprawie wydzielenia Chełmszczyzny* (W. 1910), *Jeszcze z powodu wydzielenia Chełmszczyzny* (Kr.

1913). Ponadto opublikował 6 map, opracował kilka memoriałów. Olbrzymią wartość mają jego pamiętniki.

Na początku XX w. aktywność Wiercieńskiego wyraźnie wzrosła. Wziął udział w przygotowaniach do otwarcia Wystawy Przemysłowo-Rolniczej w Lublinie (1901), uczestniczył w pracach Komisji Podgorodnikowa i Delegacji Statystycznej przy Sekcji Rolnej w Warszawie, prowadził badania archeologiczne w okolicach Nałęczowa, w których rezultacie odkrył groby kultury pucharów lejkowatych. W okresie rewolucji 1905—1907 zbliżył się do działaczy ND. Za namową Jana Steckiego rozpoczął gromadzenie materiałów statystycznych o stosunkach narodowościowych i wyznaniowych na terenie Chełmszczyzny, wykorzystywanych później przez posłów Koła Polskiego w Dumie. Działał w wielu organizacjach społecznych — Lubelskim Tow. Rolniczym (prezes Sekcji Statystycznej), Nałęczowskim Tow. Rolniczym, Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości, Polskim Tow. Krajoznawczym.

Zaskoczony wybuchem wojny biernie obserwował rozwój wypadków. Z czasem zaangażował się w prace Lubelskiego Obywatelskiego Komitetu Gubemialnego (był prezesem Komitetu Obywatelskiego w Nałęczowie). Jesienią 1915 r. przeprowadził się do Lublina. Na polecenie Głównego Komitetu Ratunkowego dokonał oszacowania strat na obszarze okupacji austro-węgierskiej. Z zebranych materiałów korzystała później także delegacja polska na konferencji w Wersalu. Pomimo kalectwa (w 1889 r. utracił oko, a przejściowo w ogóle wzrok) prowadził niezwykle szeroką działalność na terenie miasta. Był współzałożycielem i pierwszym prezesem Komitetu Wsparć Weteranów 1863 r. (23 II 1916—19 II 1922), prezesem Lubelskiego Komitetu Opieki nad Superarbitrowanymi Legionistami, prezesem Komitetu Obrony Wilna, członkiem i założycielem Stowarzyszenia Lokatorów m. Lublina, kierownikiem Wydziału Statystycznego Urzędu Wojewódzkiego, przewodniczącym Komitetu Przeniesienia Prochów Powstańców 1863 r., członkiem Komitetu Wykonawczego Tow. Opieki nad Żołnierzem Polskim, kierownikiem Biura Statystycznego GKR. Ogółem był członkiem i współpracownikiem około 40 organizacji społecznych. Nie należał do żadnej partii politycznej.

Zm. 16 X w Lublinie. Za trwały wkład do nauki polskiej, m.in. wykorzystanie na dużą skalę metryk kościelnych jako źródła historycznego, otrzymał w 1918 r. nagrodę im. K. Szajnochy. Był odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Orderem św. Stanisława.

Z Feliksa z Braunów (1846—1934), poślubioną 22 VIII 1872 r., miał 10 dzieci: Piotra Wojciecha Kazimierza, Marię Julię Antoninę, Jana Prospera, Krystyna Henryka, Mariana Jana, Wojciecha Anzelma, Aleksandra, Helenę Feliksę Teodozję, Łucję Karolinę i Janinę Marię Felicję.

K. Sochaniewicz, Trybun ziemi chełmskiej — Henryk Wiercieński, Zamość 1918; K. Sochaniewicz, Henryk Wiercieński jako badacz ziem wschodnich Rzeczypospolitej. (Odbitka) L. 1925; B. Sobutka, Henryk Wiercieński (1843—1923) jako badacz Lubelszczyzny, L. 1963 (praca mgr.); A. Zajczkowski, Przedmowa, w: H. Wiercieński, Pamiętniki, L. 1973 s. 5—28; W. Mich, Działalność społeczno-polityczna Henryka Wiercieńskiego, „Annales UMCS” sec. F. vol. XXXV/XXXVI 1980/1981, s. 91—105 (bib!.); Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopaciskiego w Lublinie, rkp. 1887, k. 47.

Andrzej Kaproń

WIŚNIEWSKI PIOTR PAWEŁ (1881—1971), botanik, prof. UMCS. Ur. 29 VI we Wróblewie (w Płockiem), syn Mikołaja, dzierżawcy rolnego, i Marii z Damiękich. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Ciechanowie oraz do gimnazjum klasycznego w Płocku. Po zdaniu matury (1901) rozpoczął studia przyrodnicze na Wydz. Fizyko-Matematycznym UW. W 1905 r. w związku z podjętą przez młodzież akademicką akcją bojkotu tej uczelni, przerwał w niej naukę i po rocznym okresie zatrudnienia w charakterze nauczyciela przyrody w prywatnej szkole męskiej i na pensjach żeńskich w Warszawie kontynuował swoje studia z zakresu botaniki na UJ w Krakowie (pracując jednocześnie w różnych zakładach uniwersyteckich), a potem na innych uczelniach. Od 1907 r. był asystentem w Katedrze Botaniki Akademii Rolniczej w Dublanach. W 1909 r. jako ekstern zdał egzamin państwowy na uniwersytecie w Odessie i otrzymał dyplom I stopnia. Rok później na podstawie rozprawy *O sztucznym wywoływaniu nowotworów przetchlinkowych w figowcu* uzyskał na UJK we Lwowie tytuł dr filozofii. Jako stypendysta Wydz. Krajowego w latach 1909—1912 przebywał w ośrodkach naukowych Niemiec i Holandii, gdzie m.in. prowadził własne badania z dziedziny fizjologii roślin i morfologii eksperymentalnej. Po powrocie do kraju wznowił pracę w AR w Dublanach, ale już na stanowisku adiunkta Stacji Ochrony Roślin. W tym okresie zajmował się również aktywną działalnością społeczną w Tow. Szkoły Ludowej (m.in. wygłaszał pogadanki i odczyty przyrodnicze dla ludności wiejskiej).

W 1913 r. przeniósł się do Warszawy, aby po mianowaniu na prof. botaniki i fizjologii roślin prowadzić wykłady z tych przedmiotów na Kursach Przemysłowo-Rolniczych. Zajęciom tym oddawał się także po przekształceniu Kursów w WSR (1916) i Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego (1918). Zostawszy w 1918 r. prof. zwyczajnym (a zarazem kierownikiem Katedry Botaniki Ogólnej SGGW) przyjął później propozycję ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego w sprawie zatrudniania na Uniwersytecie Wileńskim. Wraz z objęciem w 1920 r. kierownictwa Katedry Botaniki Ogólnej (nastąpiło to po krótkim okresie

jego ochotniczej służby w WP) stał się jednym z najbardziej czynnych organizatorów pracy dydaktycznej i naukowej na świeżo reaktywowanej uczelni, szczególnie na jej Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym, na którym jako pierwszy sprawował urząd dziekana. Przez cały czas swego pobytu w Wilnie brał aktywny udział w życiu tamtejszego ośrodka naukowego.

Po likwidacji USB w grudniu 1939 r. utrzymywał się z lekcji prywatnych oraz wykonywalnej czasowo pracy nauczycielskiej w szkole średniej. W pierwszych tygodniach okupacji niemieckiej prowadził tajne komplety. Utraciwszy cały swój majątek osobisty, księgozbiór i materiały naukowe, przedostał się w 1942 r. do Generalnego Gubernatorstwa i zamieszkał u siostry Felicji w Motyczu pod Lublinem, gdzie aż do wyzwolenia zajmował się gospodarowaniem na nabytym na własność kawałku ziemi.

Pobyt Wiśniewskiego w podlubelskiej okolicy zwrócił uwagę inicjatorów i twórców UMCS, dlatego w ciągu kilku tygodni poprzedzających jego oficjalne otwarcie był stale uwzględniany przy ustalaniu obsady kadrowej przyszłej uczelni. Zostawszy jej pracownikiem już z chwilą powstania (23 X 1944), zrazu jako prof. kontraktowy, a od r. akad. 1948—1949 — etatowy, od samego początku piastował stanowisko kierownika Katedry (notem Zakładu) Botaniki Ogólnej, będąc jednocześnie — podobnie jak w czasie zatrudnienia w SGGW i USB — głównym organizatorem zarówno jej, jak i Wydz. Przyrodniczego (przemianowanego później kolejno na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczy oraz Biologii i Nauk o Ziemi). Poza tym przyczynił się do utworzenia Katedry Botaniki Farmaceutycznej na Wydz. Farmaceutycznym (1945), w której także pracował jako główny wykładowca. Zajęcia dydaktyczne odbywał nie tylko ze studentami biologii i farmacji, ale początkowo również — rolnictwa. Był zamiłowanym i powszechnie cenionym nauczycielem, wielu jego uczniów uzyskało stopnie doktorskie, a 6 z nich status samodzielnego pracownika nauki.

Na UMCS, tak jak poprzednio na USB, zasłużył się przy zakładaniu Ogrodu Botanicznego. Powołano go w skład kuratorium Muzeum Przyrodniczego. Czynną pracę w uczelni lubelskiej zakończył 30IX 1960 r. wraz z przejściem na emeryturę (odtąd korzystał z renty specjalnej).

Działalnością naukową zajmował się od czasów studenckich. Był wybitnym specjalistą w zakresie fizjologii, anatomii i cytologii roślin, szczególnie zaś w dziedzinie „mało w Polsce reprezentowanej” — morfologii eksperymentalnej. W latach międzywojennych prowadził badania flory kwiatowej Wileńszczyzny, w Lublinie pracował nad ulepszeniem hodowli melonów i kawonów. Jego dorobek naukowy obejmuje ok. 25 publikacji.

W życiu naukowym brał udział jako członek Polskiego Tow. Botanicznego od jego założenia (wieloletni przewodniczący Oddziału Wileńskiego, członek Zarządu Głównego od 1945 r.).

Przed wojną należał do TPN w Wilnie, Polskiego Tow. Przyrodników im. M. Kopernika, Komisji Fizjologicznej PAU, po 1945 r. do LTN. Był członkiem Societe Linneenne de Lyon.

Wybitny uczony i pedagog, zasłużony organizator szkolnictwa wyższego i nauki, w powszechnej opinii uchodził za człowieka skromnego, sumiennego i szlachetnego. Znany był z życzliwego stosunku do ludzi oraz z poczucia humoru.

W ostatnich latach swego życia zetknął się z wieloma przejawami uznania i szacunku ze strony środowisk naukowych i akademickich. Świadczą o tym dwie zorganizowane na jego cześć uroczystości: w 1968 r. z okazji 60-lecia pracy naukowej oraz w 1971 r. w związku z 90. rocznicą urodzin (wydano wówczas dedykowany mu tom „Annales UMCS” sec. C vol. 26). Znacznie wcześniej Polskie Tow. Botaniczne i LTN obdarzyły go godnością członka honorowego. Po wojnie otrzymał też kilka wysokich odznaczeń państwowych i in.: Order Polonia Restituta IV klasy, Krzyż Komandorski i Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, medal „Dziesięciolecia Polski Ludowej” i medale pamiątkowe UMCS: „Nauka w służbie ludu” i „Dwudziestolecia uczelni”. W 1960 r. został laureatem nagrody wojewódzkiej.

Zm. 9 XI w Lublinie, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej. Jego małżeństwo (ślub 1912) z Zofią Frydrychs (zm. 1918) było bezpotomne.

Czy wiesz, kto to jest, pod red. S. Łozy, t. 1, W. 1938 s. 804—805, fot.; Dziesięć lat Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie 1944—1954, L. 1954 s. 5, 42, 71; M. Targoński, Poznajemy naszych naukowców, „Szt. Ludu” 1960 nr 210, fot.; M. Knorr, Nestor polskiej botaniki, „KiŻ” 1968 nr 48; Z. Kurancowa, Uroczystości jubileuszowe 60-lecia pracy naukowej Proř. Dr. Piotra Wiśniewskiego, „Wiadomości Botaniczne” 1970 z. 1 s. 65—67, fot.; „Szt. Ludu” 1971 nr 269; A. Paszewski, Prof. Piotr Wiśniewski, „KiŻ” 1971 nr 40; tenże, Prof. dr Piotr Wiśniewski w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin, „Annales UMCS” sec. C vol. 26, 1971, s. I—VIII; tamże, Wykaz prac proř, dr Piotra Wiśniewskiego, s. IX i Piśmiennictwo (o jubilocie), s. X; tenże, Wspomnienie o profesorze Piotrze Wiśniewskim 29 VI 1881—9XI 1971, „Biul. LTN” sect. Biologia, 1973 nr 1 s. 121—122; J. Mowszowicz, Proř, dr Piotr Wiśniewski, „Wiadomości Botaniczne” 1973 z. 2 s. 75—77; Dzieje Akademii Medycznej w Lublinie 1944—1974, L. 1974 s. 10, 308—309; AUMCS, sygn. K-2305, m. in. A. Paszewski, Profesor Piotr Wiśniewski, mps.

Stanisław Wiśniewski

WŁADZIŃSKI JAN MARIAN PIOTR (1861—1935), ks., działacz społeczny. Ur. 17 VI w Lublinie, syn Mikołaja, urzędnika Rządu Gubernialnego, i Natalii Marii z Rutkowskich.

Gimnazjum lubelskie ukończył w 1883 r. W l. 1883—1885 studiował prawo na UW. Warszawę musiał opuścić z powodu udziału w akcji przeciw kuratorowi warszawskiego okręgu szkolnego A. Apuchtinowi. W l. 1885—1887 kontynuował naukę na UJ. Porzucił jednak studia świeckie i wstąpił w Lublinie do Seminarium Duchownego. Ukończył je w 1891 r. W tym też roku otrzymał święcenia kapłańskie i rozpoczął pracę jako wikariusz w parafii św. Agnieszki na Kalinowszczyźnie, gdzie pracował do 1902 r. Następnie został mianowany rektorem kościoła powizytkowskiego. Funkcję tę sprawował do końca życia. Był zaangażowany w pełnienie posług kapłańskich. Zajmował się także stanem budynków kościelnych, ich remontem i wyposażeniem. Znajdował czas na pracę społeczną. „Wiele instytucji zawdzięcza jego inicjatywie powstanie i rozwój. Przez długie lata nie było w Lublinie organizacji czy stowarzyszenia społecznego, z którym by śp. ks. Jan Władziński nie współpracował”. W l. 1905—1907 przewodniczył sekcji finansowej PMS, a od 1920 r. pełnił funkcję jej prezesa. W 1905 r. współpracował w akcji przeciwalkoholowej z Tow. Higienicznym. Jego praca *Z nie-domagań społecznych* została nagrodzona na konkursie Tow. „Przyszłość” w Łodzi. Współ z prokuratorem Wiśniewskim zorganizował patronat więzienny i „był jego gorliwym kapłanem”. Od 1912 r. działał w Tow. „Muzeum Lubelskie”. Po I wojnie światowej wskrzesił Tow. Opieki nad Zwierzętami. Przez 3 lata był radnym miejskim. Dzięki księdzu Władzińskiemu i jego staraniom powołano w Lublinie Muzeum Diecezjalne, którego ustawę opracował. W 1910 r., w 500 rocznicę bitwy grunwaldzkiej, wydał broszurę *Grunwald a kościół Panny Marii*, wystawił pomnik grunwaldzki koło kościoła, wmurował w kościele i na kościele p.w. Matki Boskiej Zwycięskiej pamiątkowe tablice. Za wydanie broszury i postawienie pomnika został skazany na karę 10 rb. z możliwością zamiany na miesiąc aresztu. Protestacyjnie odmówił zapłacenia grzywny i odsiedział miesiąc kary w Seminarium Duchownym. W 1915 r. współorganizował „Gospodę Opieki nad Legionistami, Wdowami i Sierotami”. Działał przy organizacji obchodów rocznic niepodległościowych, m. in. obchodu rocznicy powstania styczniowego. Wspólnie z H. Wiercieńskim i D. Śliwickim *złożył* Komitet Wsparć Weteranów 1863 r. W czasie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. pracował w redakcji „Obrony”. Zaangażował się w akcję plebiscytową na Górnym Śląsku. W lubelskim Komitecie plebiscytowym przewodniczył działowi finansowemu. Od czasu powstania Tow. Gimnastycznego „Sokół” był jego kapelanem.

W 1919 r. ks. Władziński został mianowany kanonikiem kapituły zamojskiej. W l. 1920—1931 pełnił funkcję prezesa Związku Kapłańskiego „Unitas”. Redagował jego organ prasowy „Spójnię” (1921—1923). W 1925 r. brał udział w organizacji zjazdu byłych wychowanków gimnazjum lubelskiego. Przewodniczył Komitetowi Budowy Domu Diecezjalnego dla Kapłanów-Emerytów, otwartego w 1928 r. przy ul. Ogrodowej 8. Był również członkiem Komitetu Budowy Gimnazjum Biskupiego. W l. 1925—1927 redagował „WDL”. Pisywał w „Z. Lub.” i „Głosie Lub.” Wydał wiele publikacji na tematy historyczne i społeczne.

Apelował o podniesienie oświaty na wsi i poprawę sytuacji jej mieszkańców. Był entuzjastą proponowanych przez bp. Fulmana domów ludowych, jako ośrodków kultury na wsi polskiej. Troszczył się o zabezpieczenie dóbr kultury. „Przede wszystkim [...] należy zwrócić uwagę na przechowanie tego, co nam przeszłość przekazała i na tym dopiero gruncie rozpocząć odbudowę. W ten sposób oceniwszy przeszłość, możemy się spodziewać, że przyszłość świetlaną nam się stanie”. Sam był kolekcjonerem. Uważał, że „jest to święta powinność każdego obywatela kraju czuwać nad całością majątku narodowego, jaki nam przeszłość przekazała”. Na wystawie sztuki i starożytności w 1921 r. wystawił 30 eksponatów (obrazy, meble, tkaniny, hafty, rzemiosło artystyczne). Troszczył się o KUL. Aktem notarialnym z 30 IX 1932 r. przekazał na rzecz tej uczelni zbiory przez siebie zgromadzone. Były to meble, tkaniny, srebra, brązy, numizmaty, porcelana, fajanse, kryształy, medale, obrazy, zegary, rękopisy, starodruki, nieliczne militaria. Istniejące do dziś Muzeum KUL nosi imię darczyńcy i honorowego kustosza. W 1934 r. ks. Władziński został mianowany członkiem-założycielem TN KUL. Za swoją działalność otrzymał Złoty Krzyż Zasługi.

Zm. 13 II, pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej.

„*Express Lubelski i Wołyński*” 1935 nr 46 s. 6; „*Prąd*” 1935 s. 222; *WDL* 1935 nr 4 s. 148—150; ks. S. Młynarczyk, *Ks. Jan Władziński, „Summarium. Sprawozdania TN KUL”* 1973 s. 89—92; G. Karolewicz, *Ks. kanonik Jan Władziński (1861—1935) twórcą Muzeum w KUL,* „*RTK*” 1984 z. 4 s. 71—78; ks. R. Knapiński, *Na 60-lecie Muzeum Uniwersyteckiego KUL,* „*Lubelskie Wiadomości Numizmatyczne*” 1993 s. 22—28; *akta w AAL.*

Grażyna Jakimińska

WOELKE FRANCISZEK ANTONI (1788—1862), filolog klasyczny. Ur. 13 VII w Brunsberdze (dziś Braniewo) na Warmii, w rodzinie mieszczańskiej, s. Antoniego i Katarzyny z domu Friez. Ukończył z odznaczeniem liceum w swym mieście tzw. Hosianum (1806). Nie żył już wtedy ojciec, więc musiał pomagać matce. Zarabiał lekcjami; wiele zawdzięczał stryjowi, ks. kan. Michałowi Woelkemu. W l. 1808—1814 uczył w Warszawie: najpierw (1 III 1808—1 X 1813) w szkole pijarów, równocześnie (od r. 1811) w szkole dramatycznej; w r. 1813/1814 w Liceum Warszawskim. W l. 1814—1816 był nauczycielem szkoły departamentowej w Sejnach. W l. 1816—1818 odbył studia w uniwersytecie berlińskim u sławnego Friedrich Augusta Wolffa i u Philipa Buttmanna. Krótko przebywał w Getyndze. W l. 1818—1823 był nauczycielem Szkoły Wojewódzkiej w Lublinie i aktywnie uczestniczył w pracach TPN Województwa Lubelskiego. Nakładem Towarzystwa wydał pracę *De Graecorum sillis* (W. 1820), jedną z pierwszych u nas monografii gatunku

literackiego. W programach Szkoły Wojewódzkiej, wydawanych pt. *Na popis i examen publiczny uczniów...*, opublikował kilka rozpraw, m. in. *De Areopago* (L. 1819 s. 7—18), *Quod litterarum antiquarum genus ab adolescentulis ingenuas in scholis artes exercentibus potissimum videatur excolendum disputatur* (L. 1821, s. 7—22).

Woelke powołany został 19X111823 r. na stanowisko profesora nadzwyczajnego literatur starożytnych w UW. Uczelnia nadała mu w 1824 r. doktorat. Wykład *De Sarbieviana poesi*, wygłoszony 15 VII 1825 r., opublikował w *Posiedzeniach Uniwersytetu* na r. 1825 (W. 1825 s. 1—31). Było to pierwsze wydane w Polsce studium o poezii, o którym rosła literatura przedmiotu za granicą. Równocześnie wydał Woelke podręcznik *Linguae Graecae elementa* [...] (W. 1825). Przełożył początkowe trzy księgi *Odysei*, ale ich, zdaje się, nie opublikował. Jeszcze w lubelskich latach rozpoczął wielką pracę leksykograficzną, którą zakończył w 1829 r., a wydał pt. *Dykcjonarz łacińsko-grecko-polski* (W. 1831); ocenę wysoką zyskał *Dykcjonarz* w pracy Mariana Plezia. Wg świadectw współczesnych, Woelke w latach profesury wiele godzin poświęcał studentom poza programem. Wykładał do likwidacji UW (1831), ale pensję otrzymywał do 1837 r. Od 1 I 1837 r. wykładał na „dodatkowych” kursach pedagogicznych w Warszawie, od 1841 r. także na kursach prawniczych. Otrzymał szlachectwo polskie 4 IX 1839 r. Na emeryturę wyszedł w 1847 r.

Żonaty z lublinianką, Wiercińską, przebywał, nawet jako wdowiec (żona zmarła dość wcześnie), często w Lublinie i w pobliskim Snopkowie; w ostatnich latach życia spędzał wiele czasu u córek: Marii Reklewskiej i Sabiny Müllerowej, mieszkających na lewym brzegu Wisły. Syna Gustawa stracił wcześnie. Zm. 131 w Kielcach. W testamencie sporą sumę przeznaczył na cele dobroczynne w Warszawie. Wojciech Grochowski nazwał go „człowiekiem wielkiej nauki i surowych zasad”.

A. A. Kryński, Filologia klasyczna w Polsce, w: Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana, t. 21, W. 1898 s. 484; Encyklopedia Powszechna, t. 15, W. 1903 s. 455; W. Grochowski, Antoni Woelke, „Tyg. Ilustr.” 1869 nr 68 s. 185—186, fot.; J. Bieliński, Królewski Uniwersytet Warszawski (1816—1831), t. 1, W. 1907 s. 382, t. 3, W. 1912 s. 376—378, 406—410; S. Hammer, Historia filologii klasycznej w Polsce, Kr. 1948 s. 13; J. Starnawski, Z lubelskich tradycji filologii klasycznej, „RH” 1957 z. 2 s. 146—148; T. Oracki, Mazurzy i Warmiacy jako profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego w l. 1818—1931, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1961 nr 4 s. 542—545; H. Wiercieński, Pamiętniki, wyd. A. Zajączkowski, L. 1973 s. 55; K. Poznański, Kursy dodatkowe pedagogiczne w Warszawie 1836—1848, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1978 t. 21 s. 25—26; T. Oracki, Franciszek Woelke, w: Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX w. (do 1945 r.), W. 1983 s. 331—332 (bibliogr.); M. Plezia, Dzieje leksykografii łacińskiej w Polsce, w: M. Plezia, Z dziejów filologii klasycznej w Polsce, W. 1993 s. 76—77.

Jerzy Starnawski

WOJTKOWSKI ANDRZEJ (1891—1975), prof. zwyczajny historii, archiwista, bibliotekarz. Ur. 20 XI we wsi Jezioro, pow. Ostrów Wielkopolski w rodzinie Antoniego i Julianny z domu Pras. W 1912 r. ukończył gimnazjum państwowe w Ostrowiu Wielkopolskim. W l. 1912—1914 studiował filologię i historię na uniwersytecie berlińskim. W tych też latach działał w tajnych organizacjach, w gimnazjum w Tajnym Tow. Samokształceniowym Tomasza Zana, a na studiach w organizacji akademickiej „Zet” i grupie smokształceniowej „Grupa Narodowa”. Po wybuchu I wojny światowej został wcielony do wojska pruskiego i uczestniczył w walkach na froncie zachodnim. Po kapitulacji Niemiec wrócił do kraju i zaciągnął się do wielkopolskiej armii powstańczej (styczeń 1919). Od marca 1919 r. brał udział w obronie Lwowa w szeregach Ochotniczej Kompanii Wielkopolskiej. Wyreklamowany przez Wydz. Archiwów Państwowych ze służby wojskowej pracował jako referent tego Wydz. w Warszawie do maja 1920 r. a następnie jako archiwista w Państwowym Archiwum w Poznaniu do 1923 r.

W r. 1921 doktoryzował się u prof. Adama Skalkowskiego na Uniwersytecie Poznańskim, na podstawie rozprawy: *Polityka rządu pruskiego wobec Żydów polskich od r. 1793 do r. 1806*. W r. 1922 przebywał w Szwajcarii, skąd przywiózł do kraju archiwum tzw. Agencji Lozańskiej. W tym też roku założył wraz z dr Teodorem Tycem Tow. Miłośników Historii w Poznaniu. W l. 1923—1925 wykładał na Uniwersytecie Ludowym w Dalkach pod Gnieznem. 1 I 1926 r. podjął pracę jako bibliotekarz, a w 1928 r. został dyr. Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu, którą to funkcję pełnił do 1939 r. W czerwcu 1930 r. habilitował się na Uniwersytecie Poznańskim w zakresie historii nowożytnej, ze szczególnym uwzględnieniem historii ziem zachodnich Polski. Podjął również wykłady na uniwersytecie. We wrześniu 1939 został wywieziony przez Niemców do obozu pod Poznaniem, a w listopadzie wysiedlony wraz z rodziną do Generalnej Guberni. Przebywając od lata 1940 r. w Siechowie, pow. Busko, brał udział w tajnym nauczaniu — uczył historia i łaciny. W r. 1944 nawiązał kontakt z KUL i od 15 X t. r. objął w nim Katedrę Historii Nowożytnej jako prof. nadzwyczajny. W 1945 r. Ministerstwo Oświaty zatwierdziło rozszerzenie hab. Wojtkowskiego w zakresie historii kultury polskiej, wówczas objął nowo utworzoną katedrę tej specjalizacji. W roku następnym otrzymał zatwierdzenie nominacji na prof. zwyczajnego. 1 XI 1944 Senat KUL powołał go na stanowisko dyr. Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. Doświadczenia nabyte w Poznaniu zaowocowały konsekwentną i energiczną pracą w organizacji biblioteki po okresie okupacji. Po pierwsze, musiał wydzielić z biblioteki KUL i biblioteki im. H. Łopacińskiego księgozbiory zakładowe KUL, które okupanci włączyli do tzw. Staatsbibliothek Lublin. Zorganizował od podstaw nowoczesną strukturę biblioteki, wydzielił tzw. zbiory specjalne — opracowaniem rękopisów zajął się osobiście. Podejmował energiczne działania dla powiększenia zbiorów, organizował liczne konferencje i spotkania,

mające na celu podniesienie kwalifikacji pracowników biblioteki. 3 X 1949 r. złożył jednak rezygnację z funkcji dyr. biblioteki, aby poświęcić się pracy naukowo-dydaktycznej. Pełnił wiele funkcji uniwersyteckich: w l. 1947/1948 był dziekanem Wydz. Nauk Humanistycznych, wiele lat kierował Senacką Komisją Młodzieżowo-Stypendialną.

W okresie powojennym w swojej pracy naukowej podobnie jak poprzednio zajmował się dziejami polskich ziem zachodnich i północnych oraz stosunków polsko-niemieckich. Innym tematem badawczym Wojtkowskiego były dzieje szkolnictwa katolickiego oraz kultury polskiej. Powojenny związek z Lublinem zaowocował wielu pracami dotyczącymi tego regionu. Stał się również historykiem KUL, także Bibliotece KUL poświęcił kilka prac. W r. 1960 ukończył kompletowanie materiałów do „Bibliografii historii woj. lubelskiego” — praca ta nie została dotąd wydana drukiem.

Wojtkowski wykształcił wielu mgr, dr oraz samodzielnych pracowników naukowych. Pełnił rozliczne funkcje w towarzystwach naukowych, m. in. kilkakrotnie sekretarza generalnego TN KUL, a w l. 1957—1963 jego wiceprezesa. Był członkiem TPN w Poznaniu, LTN, współpracował z Komisją Historii i Komisją Historii Oświaty w Polsce PAN oraz redakcją *Polskiego Słownika Biograficznego*. Wchodził do Rady Naukowej Tow. Rozwoju Ziem Zachodnich. Został odznaczony Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi, Srebrnym Wawrzynem Polskiej Akademii Literatury i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Jego dorobek naukowy obejmuje 540 pozycji drukowanych, w tym kilkanaście książek. Do ważniejszych pozycji należy *Bibliografia Wielkopolski*. Na emeryturę przeszedł w 1962 r., ale do końca życia nie przestał pracować naukowo.

Zm. 7 VI w Lublinie.

Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, L. 1969 passim; „RH” 1972 z. 2 s. 5—7; J. Ziółek, Bibliografia prac za lata 1916—1971, tamże s. 9—34; Z. Grot, Twórczość naukowa Andrzeja Wojtkowskiego, „RH” 1973 z. 2 s. 5—22; W. Białasiewicz, Prof. dr Andrzej Wojtkowski, WTK 1975, nr 25; Cz. Dąbrowski, Profesor Andrzej Wojtkowski, „Kierunki” 1975, nr 26; J. Jasiński, Profesor Andrzej Wojtkowski, przjaciel Warmii i Mazur, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie” 1975 nr 4 s. 551—556; R. Bender, Andrzej Wojtkowski, „Kwart. Hist.” 1976 z. 1 s. 252—253; J. Starnawski, Andrzej Wojtkowski, „Ruch Literacki” 1976 z. 2 s. 143—145; tenże, Andrzej Wojtkowski, „Kwartalnik Historii Nauki” 1976 nr 3 s. 563—567; J. Wzorek, Sp. prof. dr Andrzej Wojtkowski (1891—1975), „Biuletyn Informacyjny KUL” 1976 z. 1 s. 77—78; Z. Wielgosz, Wojtkowski Andrzej, w: Wielkopolski Słownik Biograficzny, W. 1981, s. 837—838; Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni, red. G. Karolewicz i in. L. 1992 passim; AKUL, Akta osobowe, sygn. 315.

Ewa M. Ziółek

WOLIŃSKI HENRYK (1824—1895), prawnik, prezydent m. Lublina. Szkołę średnią ukończył w Łukowie w r. 1841. Po odbyciu kursów prawniczych w Warszawie pracował w charakterze aplikanta sądowego. W r. 1846 w guberni permskiej podjął służbę w armii carskiej; kontynuował ją do r. 1862, awansując do stopnia kapitana. Po zwolnieniu się z wojska został rewizorem Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu w Hrubieszowie, a później w Lublinie. Przez krótki okres był pomocnikiem naczelnika pow. puławskiego. W r. 1868 został prezydentem m. Lublina i urząd ten sprawował przez 18 lat, tj. do 1886 r. Podczas urzędowania wykazał dużą dbałość o stan gospodarki miejskiej i zewnętrzny wygląd miasta. Jego inicjatywa i przedsiębiorczość pozwoliła wzbogacić Lublin o nowe urządzenia, które znacznie poprawiły warunki życia mieszkańców.

W okresie prezydentury H. Wolińskiego poszerzono i wyprostowano Krakowskie Przedmieście i ul. Zamojską. Podjęto prace przy regulowaniu ul. Żmigród. Prowadzono prace regulacyjne na Starym Mieście, niwelując i plantując ul. Rybną, a następnie Nadstawną. Poszerzono wjazd z ul. Kowalskiej na Podzamcze. Wytyczono ul. Gubernatora Liszyna, nazwaną później Gubernatorską (obecnie Kościuszki) i Ogrodową. Na wielu ulicach położono twarde nawierzchnie. Pokryto szosą ul. Kalinowszczyzna oraz nowy odcinek ulicy od placu Bychawskiego do dworca kolejowego.. Zabudowano ul. Szpitalną (obecnie Kołłątaja), Kapucyńską, Zamojską, Ewangelicką, Bonifratską, Gubernatorską oraz częściowo: Początkowską (obecnie Staszica), Czechowską (obecnie 3 Maja), Cmentarną (Lipowa). Obok dużych przedsięwzięć, związanych z porządkowaniem już istniejących ulic i wytyczaniem nowych, w okresie prezydentury H. Wolińskiego założono również w mieście liczne skwery. Odrestaurowano Bramę Krakowską i Trynitarską, rozszerzono i uporządkowano cmentarz, wybudowano Dom Pogrzebowy. W miejsce oświetlenia naftowego zaprowadzono w mieście oświetlenie gazowe (zainstalowano 238 latarni gazowych zamiast 140 lamp naftowych), pozostawiając jeszcze oświetlenie naftowe w mniej zabudowanych dzielnicach. Wolińskiemu zawdzięcza również powstanie straży pożarnej. Dbał o fundusze miejskie, które za czasów jego prezydentury znacznie się powiększyły. Organizował pomoc dla uboższej części ludności miasta. Niezależnie od stanowiska prezydenta wybrano go członkiem Rady Głównej Opiekuńczej w Lublinie.

W r. 1886, po ustąpieniu ze stanowiska prezydenta miasta, przeniósł się do Puław, gdzie został rejentem powiatowym. Zm. 2 VII, pochowany został w grobowcu rodzinnym na cmentarzu katolickim w Lublinie przy ul. Lipowej. Po śmierci H. Wolińskiego miejscowa prasa pisała: „Był to człowiek prawy, wzorowy urzędnik. [...] Posiadając wpływowe stosunki bardzo wiele pomagał ludziom, był opiekunem prawdziwie ubogich, wiernym synem Kościoła i sprawiedliwym zwierzchnikiem”.

„Gazeta Lub.” 1885, nr 249; 1886 nr 4; 1895 nr 145, 146; „Kurier Lub.” 1875 nr 60; 1876 nr 148, 1877 nr 112; „Życie Lub.” 1949 nr 25; A. Kierek, Rozwój przestrzenny i stan urządzeń komunalnych miasta Lublina w latach 1870—1915, „RL” t. 4 : 1961 s. 212; APL, KGL, sygn. 1885/25; sygn. 1877/71.

Bronisław Mikulec

WYSZYŃSKI ALEKSANDER MARIAN (1864—1931), adwokat, działacz społeczny i samorządowy, senator RP. Ur. 26 XI w Lublinie, syn Jana, patrona Trybunału Cywilnego, i Marii z Jasieńskich. Po ukończeniu Lubelskiego Gimnazjum Męskiego (1884 r.) rozpoczął studia prawnicze na UW, które ukończył w 1888 r., uzyskując stopień kandydata nauk prawnych. Niezwłocznie powrócił do Lublina i rozpoczął tu 43-letnią karierę prawniczą. Profesję tę wykonywał jako dziesiąta osoba w rodzinie Wyszyńskich, herbu Trzywdar. W 1888 r. został aplikantem adwokackim przy Sądzie Okręgowym w Lublinie, specjalizując się w prawie cywilnym. Od 1890 r. był radcą legacyjnym. W 1894 r. został powołany w poczet adwokatów przysięgłych. Przez około 35 lat prowadził w tym mieście jedną z największych kancelarii adwokackich. Dużo czasu poświęcał na doskonalenie młodych prawników (zwłaszcza aplikantów). Należał do grona utalentowanych obrońców cywilistów. W latach poprzedzających I wojnę światową walczył słowem i piórem o wprowadzenie języka polskiego do sądownictwa w zaborze rosyjskim. Znaczną rolę odegrał na początku okupacji austriackiej (od VIII 1915 r.) w organizowaniu sądów obywatelskich w Lublinie jako organów polskich. Od 1915 do 1918 r. był syndykiem m. Lublina. Przez kilka lat należał do Okręgowej Rady Adwokackiej w Lublinie, a 24 III 1924 r. wybrano go na członka Naczelnej Rady Adwokackiej.

Wyszyński brał aktywny udział w życiu społeczno-organizacyjnym i gospodarczym Lublina. Był m. in. członkiem Tow. Szerzenia Oświaty „Światło”, Tow. Prawniczego oraz Straży Grodzkiej w Lublinie. W 1916 r. został powołany do władz Tow. Kredytowego Miejskiego w Lublinie, a w l. 1917—1931 był jego prezesem. Działał również w Izbie Przemysłowo--Handlowej w Lublinie. Znany był z dużego zaangażowania na forum samorządu miejskiego. Czterokrotnie wybierano go radnym m. Lublina, w l. 1916, 1918, 1927 i 1929. Jako ławnik Magistratu od 28 VI 1917 do 28 III 1918 r. skutecznie zabiegał o rozwiązanie trudnych problemów finansowych miasta w warunkach wojennych. Od 26 III 1919 r. był członkiem Komisji Finansowej przy Magistracie Lublina. W l. 1927—1929 przewodniczył Klubowi Demokratycznemu i Komisji Finansowo--Budżetowej Rady Miejskiej w Lublinie. 1 III 1929 r. wszedł w skład powołanej przez wojewodę Rady Przybocznej, działającej przy urzędzie kierownika komisarycznego Zarządu Miejskiego w Lublinie Seweryna Czerwińskiego.

Polityczną działalność Wyszyński prowadził jako wiceprezes Rady Grodzkiej BBWR w Lublinie (od IV 1929 r.). Z listy tego stronnictwa 23 XI 1930 r. został wybrany na senatora RP z Lublina. Zm. nagle 20 IV w Lublinie i został pochowany na miejscowym cmentarzu przy ul. Lipowej. Odznaczony był m. in. Krzyżem Orderu Polonia Restituta. Z małżeństwa zawartego w 1888 r. z Zofią Michaliną Gałęcką, córką lubelskiego złotnika Jana Gałęckiego, Wyszyński miał 12 dzieci: Janinę (1889—1969), Kazimierza Mariana (1890—1935), polityka i dyplomata, Zofię Wacława (1891—1930), Stefana Wincentego (1894—1967), Marię Aleksandrę (1899—1959), Annę Józefę (1890—1950), Jadwigę Antoninę (1902—1951), Tadeusza Feliksa (1907—1978) i czworo zmarłych w dzieciństwie.

„Rocznik Tow. Prawniczego w Lublinie” 1928; Aleksander Wyszyński. Wspomnienie pośmiertne, „Z. Lub.” 1931 nr 106; Nekrologi: „Z. Lub.” 1931 nr 107; „Express Lub. i Wołyńs.” 1931 nr 109; „Głos Lub.” 1931 nr 112; Pogrzeb śp. senatora Aleksandra Wyszyńskiego, „Z. Lub.” 1931 nr 109; R. Ślaski, Ostatnie lata okupacji austriackiej w Lublinie 1917 i 1918, „Najnowsze Dzieje Polski 1914—1939” t. 12 : 1967 passim; Dzieje Lublina, t. II, pod red. S. Krzykały, L. 1975 s. 169, 164; J. Marczuk, Rada Miejska i Magistrat Lublina 1918—1939, L. 1984 passim; J. Marczuk, Radni Lublina 1918—1939. Aleksander Wyszyński, „Kurier Lub.” 1992 nr 94; S. Michałowski, Klub Demokratyczny w Radzie Miejskiej Lublina (1927—1929), „RL” t. 31—32 : 1989/1990 s. 229—234; AORAL, Akta osobowe adw. A. Wyszyńskiego, tęcz. 1; APL, ZML 1918—1939, sygn. 47—49; Materiały rodzinne i dokumenty osobiste w posiadaniu Zofii Zabłockiej, córki Kazimierza Wyszyńskiego i jej informacje (1993).

Józef Marczuk

Z

ZAMOROWSKI HENRYK (1898—1980), inż. konstruktor, wieloletni naczelnik Wydz. Budownictwa Zarządu Miejskiego w Lublinie, wychowawca kadry technicznej. Ur. 15 I w Pogonie pow. Będzin, woj. kieleckie (wg metryki urodzenia), 16 I 1899 r. w Czeladzi (wg metryki ślubu) lub w Sosnowcu (wg życiorysu). Syn Andrzeja Zamorowskiego, ślusarza w fabryce „W. Fitzner i K. Gamper” w Sosnowcu, i Stanisławy z domu Cuglewskiej. Ze względu na trudne warunki uczył się w domu a następnie w Szkole Powszechnej im. Renarda w Sosnowcu. Od listopada 1913 r. podjął pracę w sekretariacie Biura Technicznego Warsztatowego Tow. Akcyjnego Zakładów Kotlarskich i Mechanicznych „W. Fitzner i K. Gamper”, gdzie pracował jego ojciec. Był tam zatrudniony do października 1917 r. Wówczas, jako ekstern, zdał do VI klasy 8-klasowego Gimnazjum Realnego w Sosnowcu, które ukończył w 1920 r.

W momencie wybuchu wojny z Rosją Sowiecką zgłosił się do wojska jako ochotnik. Walczył w artylerii na terenie Białostocczyzny. Otrzymał odznakę pamiątkową za udział w wojnie z bolszewikami. Po demobilizacji, w 1921 r. rozpoczął studia na Wydz. Inżynierii Lądowej

Politechniki Warszawskiej. 15 II 1926 r. ukończył studia i uzyskał tytuł inżyniera dróg i mostów. Na studiach utrzymywał się z korepetycji. W tym okresie odbył obowiązujące praktyki: od 2 VII do 1 XI 1923 r. w Zakładach Przemysłowo-Budowlanych „Dźwignia” w Sosnowcu, w Tow. Akcyjnym „Saturn” przy budowie kolejki w Kopalni „Jowisz”, przy budowie mostów, systemu kaskad rowów ochronnych itp. (prace niwelacyjne, kreślenia, obliczenia statystyczne); od 9 VII do 4 X 1924 w Tow. Akcyjnym Fr. Martens i Ad. Daab w Warszawie, na budowie Centralnych Warsztatów Lotniczych i Magazynów w Dęblinie; od 1 VII do 1 IX 1925 r. w Spółce Akcyjnej „Polskie Towarzystwo Budowlane” Oddział w Zgierzu, przy budowie bocznic kolejowych do Centralnych Składow Amunicji i w Dęblinie (trasowanie i projektowanie linii, nadzór nad robotami).

Po ukończeniu studiów powrócił do Sosnowca, gdzie zatrudnił się ponownie w Spółce Akcyjnej Budowy Kotłów Parowych i Maszyn „W. Fitzner i K. Gamper”. Pracował tam od 1 III do 15 VII 1926 r. w Wydz. Konstrukcyjnym jako inżynier-statyk i konstruktor.

Od 15 VII 1926 r. zatrudniony został przez Magistrat m. Lublina na kontraktowym stanowisku zastępcy inż. miejskiego w Wydz. Budownictwa; do robót drogowych i regulacyjnych. Pracował następnie jako kierownik Oddziału Drogowego i Wodnego. Zajmował się budową ulic, mostów, kanałów deszczowych, regulacją rzek, budową bocznic kolejowych. Zbudował także, nie istniejące już, kąpielisko przy ul. Lubomelskiej.

Projektował budynki z cegły dla PKP, wykonał m. in. projekt konstrukcyjny z płyt żelbetowych trzech pięter gmachu Powiatowej Kasy Chorych w Lublinie, z nadzorem nad realizacją, w zespole inż. H. Paprockiego (1926) projekt konstrukcji żelbetowych wraz z obliczeniami statycznymi Żeńskiej Szkoły Zawodowej w Lublinie oraz Szpitala Psychiatrycznego w Chełmie, z arch. I. Kędzierskim (1930).

W 1928 r. był współzałożycielem Szkoły Majstrów Budowlanych oraz Prywatnej Szkoły Budownictwa inż. Stanisława Łukasiewicza w Lublinie przy ul. Długosza nr 4, następnie przemianowanej na Państwową Szkołę Budownictwa. Prowadził tam wykłady z przedmiotów technicznych nieprzerwanie do 1947 r.

Z dniem 1 XII 1937 r. powołany został na stanowisko p.o. naczelnika Wydz. Budownictwa w Zarządzie Miejskim, a 1 IV 1939 r. mianowany naczelnikiem tego Wydz. Funkcję tę pełnił do 1 X 1948 r.

Z chwilą wybuchu wojny zgłosił się na ochotnika do wojska. Nie uzyskał jednak zgody prezydenta miasta, który wobec dużych zniszczeń na skutek bombardowania, wyjednał jego wyreklamowanie. W okresie okupacji, będąc naczelnikiem Wydz. Budownictwa i wykładowcą Szkoły Budownictwa, pełnił równocześnie odpowiedzialną funkcję w podziemnym Polskim Związku Inżynierów Budownictwa. Organizacja ta powołała

konspiracyjną formację pod kryptonimem „Ciągnik”, podporządkowaną dowództwu AK. Zajmowała się ochroną kadry technicznej przed represjami okupanta, przygotowaniem do obudowy kraju po wojnie, zbierała informacje o niemieckich urządzeniach technicznych. Zamorowskiemu powierzono obowiązki komendanta Okręgu, obejmującego obszar woj. lubelskiego i ościennych. Wsławił się uratowaniem pomnika J. Kochanowskiego, który stał przed Trybunałem na Starym Mieście. Na polecenie starosty niemieckiego Kreye, pomnik miał być usunięty z Rynku i zniszczony. Zamorowski wraz z kamieniarzem Stanisławem Lisem, zorganizował ukrycie go w wykopie na terenie Starego Miasta, gdzie przetrwał wojnę. Zamorowski przeżył aresztowanie przez Niemców i krótki pobyt na Zamku Lubelskim. Podczas okupacji stracił dwóch braci.

Po zakończeniu wojny, kiedy w Lublinie rozpoczęła działalność tymczasową Politechnika Warszawska, w l. 1944—1945 był adiunktem na Wydz. Budownictwa Lądowego.

W czasie pracy w Wydz. Budownictwa Zarządu Miejskiego nie zaniedbywał działalności inżynierskiej. W różnych okresach był autorem projektów konstrukcyjnych m. in. Urzędu Wojewódzkiego, biblioteki KUL, budynków chłodni i rzeźni, przesklepienia Czechówki, gmachu KW PZPR. Przy pracach budowlanych, realizowanych w okresie międzywojennym, zatrudniano w Lublinie do 5 tys. bezrobotnych, których pracę koordynował.

Po wojnie był głównym autorem opracowań konstrukcyjnych odbudowy zniszczonych obiektów zabytkowych Starego Miasta. W „Przeglądzie Budowlanym” publikował artykuły fachowe, związane z technicznymi problemami Lublina.

Od 1 X 1948 r. aż do przejścia na emeryturę w 1969 r. pracował w Centralnym Zarządzie Biur Projektowych ówczesnego Ministerstwa Budownictwa i Odbudowy Oddział Lublin, przekształconym w Przedsiębiorstwo Projektowania Budownictwa Miejskiego „Miastoprojekt” w Lublinie, jako: projektant-konstruktor, kierownik zespołu konstruktorów, kierownik pracowni konstrukcyjnej, wreszcie weryfikator i główny specjalista-konstruktor. Po 1966 r. przeniesiony na stanowisko kierownika Ośrodka Informacji Technicznej i Ekonomicznej. W radzie zakładowej przedsiębiorstwa był przewodniczącym sekcji bytowo-mieszkaniowej.

Zamorowski działał na niwie społecznej, m. in. jako członek Komisji Budowlanej MRN i WRN, NOT, współpracował z Miejską Komisją Czynów Społecznych, przed wojną i w czasie okupacji był czynny w Polskim Związku Inżynierów Budownictwa, a w reaktywowanym po wojnie PZITB — od 1946 r. jako rzeczoznawca, członek Komitetu Nauk, zastępca członka Żarz. Oddziału, przewodniczący Komisji Postępu Technicznego i Projektowania. Od 1979 r. był członkiem ZBOWiD.

Za działalność zawodową i społeczną wyróżniony został: tytułem „Przodownik Pracy” (1953), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1954), Złotym Krzyżem Zasługi i medalem X-lecia PRL (1955), srebrną odznaką honor. NOT (1957), srebrną i złotą odznaką PZITB i czł. honorowym PZITB (1958), złotą odznaką „Zasłużony dla m. Lublina” (1961), Krzyżem Kawalerskim OOP (1970), złotą odznaką „Zasłużony dla Budownictwa i Przem. Mat. Bud.”, godnością Członka Honorowego Tow. Przyjaciół WSI w Lublinie (1972), medalem 30-lecia PRL (1974).

W dniu 18 I 1930 r. wziął ślub z Janiną Radomską (ur. 17 XI 1902 r.), z którą miał dwoje dzieci: córkę Krystynę, ur. 17 II 1932 r., farmaceutkę, syna Andrzeja, ur. 14 VI 1933 r., adwokata, obrońcę wojskowego.

Zm. 18 IV, i pochowany został na cmentarzu przy ul. Lipowej (sekcja 27)

„Głos Budowlanych” 1980 nr 13; „Kurier Lub.” 1980 nr 104; Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Lipowej w Lublinie, L. 1990, s. 101; Akta osobowe w posiadaniu rodziny: własnoręczny życiorys, zaświadczenia z pracy, legitymacje służbowe, legitymacje odznaczeń itd.; Informacje syna Andrzeja Zamorowskiego.

Marek Wyszkowski

ZAMOYSKI JAN JAKUB, herbu Jelita (ok. 1712—1790), starosta lubelski i woj. podolski. Syn Michała Zdzisława, woj. smoleńskiego, i Anny z Działyńskich. Brat słynnego kanclerza Andrzeja i mniej znanego Tomasza Antoniego, woj. lubelskiego. Na koszt ciotki — Marianny Dzieduszyckiej kształcił się w jezuickim kolegium w Toruniu i na uniwersytecie w Getyndze.

W 1733 r. był elektorem Stanisława Leszczyńskiego z woj. bełskiego. W życiu publicznym nie brał aktywnego udziału. Wprawdzie kilkakrotnie posłował na sejm: w 1744 z woj. bełskiego, w 1746 z woj. czernihowskiego, w 1750 i konwokacyjny 1764 r. z woj. lubelskiego, jednakże na wszystkich tych sejmach nie wykazywał większej inicjatywy. Choć związany rodzinnymi więzami z Poniatowakami, sympatyzował raczej z „republikanami”. „Familia” starała się jednak go pozyskać. Dzięki jej poparciu w 1765 r. uzyskał order św. Stanisława, a 16 I 1770 r. z rąk Stanisława Augusta otrzymał krzesło senatorskie — wojewody podolskiego. Mimo to nie ukrywał swej niechęci do króla, bowiem „nie mógł nawyknąć do czci tego, którego zaszczytem być mniemał, że się ozłocił familią Zamoyskich” (K. Koźmian). Wbrew stanowisku dworu popierał także konfederatów barskich.

W l. 1742—1773 sprawował urząd starosty grodzkiego lubelskiego. Jako starosta cieszył się raczej dobrą opinią. W Lublinie wystawił „kancelarię porządną i archiwum wymurował”.

Wzniósł nową rezydencję starościąńską na Tatarach. Powiększył również dochody starostwa. To ostatnie powodowało zresztą nieustanne konflikty z mieszczanami lubelskimi, którzy zarzucali Zamoyskiemu nadużycia przy ściąganiu należnych starostwu świadczeń. Konflikt ów rozwiązała dopiero Rada Nieustająca, która pozbawiła Zamoyskiego dochodów z cła, myta grobelnego, mostowego i korcowego, każąc mu dodatkowo wpłacić do kasy miejskiej rekompensatę w wysokości 15 000 złp z tytułu nieprawnego pobierania opłat. W 1773/1774 ostatecznie scedował starostwo na zięcia — Wincentego Potockiego.

Z własnymi dziedzicznymi dobrami ziemskimi miał sporo kłopotów, wynikających głównie z ich wielkiego obciążenia długami. Starał się przeto zdobyć wpływ na zarząd Ordynacją Zamojską. Po raz pierwszy próbował to zrealizować w 1739 r. Po śmierci starszego brata ordynata Tomasza Antoniego 3 X 1751 r. wznowił starania, powodując ostry zatarg z bratową wdową Teresą z Michowskich o prawo opieki nad małoletnim Klemensem, synem poprzedniego ordynata. Sprawa otarła się o samego króla Augusta III. Nie czekając ostatecznego formalnego rozstrzygnięcia sporu (powtórny wyrok królewski zapadł dopiero 17 XI 1751), w początku listopada przy pomocy wojsk nadwornych M. Potockiego, starosty kaniowskiego, zajechał dobra ordynackie, siłą przejmując opiekę nad bratankiem. Kiedy ten niespodziewanie zmarł bezpotomnie w 1767 r., ordynatem został właśnie Zamoyski. Nie radził sobie jednak z zarządem podupadłej gospodarczo Ordynacji i w 1777 r. zrezygnował na rzecz młodszego brata Andrzeja, sam zadowolając się dobrami pozaordynackimi. Wycofał się też z aktywnego życia publicznego. Jego stałą rezydencją odtąd stał się rozbudowany przez niego późnobarokowy pałac w Łabuniach, gdzie zakończył żywot 10 II 1790 r. Pochowany został w podziemiach kolegiaty zamojskiej. Z nieudanego małżeństwa z Ludwiką z Poniatowskich pozostawił jedyną córkę Urszulę primo voto Potocką, secundo voto Mniszchową.

Pomimo rozlicznych kłopotów finansowych Zamoyski należał do hojnych fundatorów: m. in. cerkwi unickiej w Żmudzi w ziemi chełmskiej (ok. 1753), klasztoru i kościoła bonifratów w Zamościu (1756), klasztoru bazylianów w Zamościu (ok. 1767), nowego kościoła franciszkanów w Gó-recku Kość. (1768), klasztoru klarysek w Zamościu (1769—1774), kościoła w Blinowie (1781), a po 1771 r. ukończył budowę kościoła w Tarnogrodzie, rozpoczętą przez ordynata Tomasza Antoniego.

W Muz. Okręg, w Zamościu znajdują się 3 portrety Zamoyskiego: w stroju franc. z poi. XVIII w., w stroju sarmackim z ok. 1780 r., alegoryczny z XIX w.; ponadto 2 portrety z II poł. XVIII w. w kościołach w Józefowie i Tarnogrodzie; S. Duńczewski, Herbarz wielu domów..., Kr. 1757, s. 257; W. Dworzaczek, Genealogia, t. II, W. 1959, tabl. 135; L. Glatman, Sukcesorów imci pana ordynata Marcina Zamoyskiego spór o ordynację, Zamość 1920;

Katalog Zab. Szt. w Poi., t. VIIIj -A. 3, s. 1,1, 16, 27, 29, z. 5, s. 68, z. 9), s. 2; K. Koźmian, Pamiętniki, Wr. 1972, s. 92—94; A. Kurzątkowska, Barokowy zespół pałacowy w Łabuniach..., „Studia i Materiały Lub.” 1963, s. 201—220; J. Mazurkiewicz, Jurydyki lubelskie, Wr. 1956, s. 176; R. Orłowski, Działalność społeczno-gospodarcza Andrzeja Zamoyskiego, L. 1965; Urzędnicy woj. lub. XVI—XVIII w. Spisy, nr 329; A. Wejnert, Starożytności warszawskie, t. I, W. 1848, s. 201; T. Żychliński, Złota księga szlachty polskiej, t. XIV, s. 158.

Wiesław Bondyra

ZIEMECKI STANISŁAW (1881—1956), prof. dr hab., fizyk współorganizator i pierwszy rektor Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej w Lublinie, obecnej Politechniki Lubelskiej, twórca lubelskiego ośrodka badań w zakresie fizyki doświadczalnej. Ur. 11 IV w Warszawie (na Pradze) w rodzinie inteligenckiej Maurycego Landau i Doroty z domu Winkelhaus W r. 1898 ukończył z odznaczeniem (srebrny medal i nagroda) ośmioklasowe gimnazjum filologiczne im. M. Reja w Warszawie i chcąc kontynuować tradycje rodzinne (ojciec, dr medycyny, i dziadek byli uznanymi praktykującymi lekarzami) podjął studia medyczne na UW. Szybko jednak doszedł do wniosku, że jego zainteresowania wykraczają poza specjalizację studiów medycznych i w trakcie drugiego roku przeniósł się na Wydz. Przyrodniczy. Studia na UW skończył w 1904 r. pracą dyplomową n. t. własności optycznych kryształów dwuosiowych, zrealizowaną pod kierunkiem wybitnego krystalografa pochodzenia rosyjskiego G. Wulffa. Na tej podstawie otrzymał stopień kandydata nauk przyrodniczych. Studia w zakresie matematyki, mechaniki i fizyki kontynuował na Uniwersytecie Genewskim, a następnie w Uniwersytecie w Getyndze, gdzie powstała jego pierwsza poważna praca naukowa nt. magnetycznego skręcenia płaszczyzny polaryzacji w promieniowaniu ultrafioletowym.

Po powrocie do kraju w 1908 r. podjął pracę nauczyciela fizyki w Gimnazjum im. M. Reja, które sam ukończył, a w 1909 r. równolegle objął stanowisko etatowego prof. i kier. laboratorium w Szkole Mechaniczno-Technicznej H. Wawelberga i S. Rotwanda w Warszawie (od 1918 r. Państwowa Szkoła Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga i S. Rotwanda). W r. 1920 przerwał nauczanie fizyki, gdyż powierzono mu nowe poważne zadanie — zorganizowanie nauczania tego przedmiotu w SGGW w Warszawie, gdzie początkowo jako doc, a następnie prof. tytularny pracował aż do wybuchu II wojny światowej.

W r. 1926 uzyskał na Wydz. Przyrodniczym UW stopień dr filozofii w zakresie fizyki, a w r. 1931 habilitował się w Politechnice Warszawskiej przed Radą Wydz. Elektrycznego. Lata 20. i 30. stanowiły okres szczególnie intensywnych badań eksperymentalnych i wyjątkowej aktywności publikacyjnej Ziemeckiego. Rezultaty swoich badań publikował w czasopiśmie

polskich („Biuletyn Akademii Umiejętności”, „Acta Physica Polonica”) i w międzynarodowych („Nature”, „Philosophical Magazine”, „Zeitschrift für Physik”, „Physikalische Zeitschrift” i innych). Podejmował problematykę oryginalną i uzyskiwał efekty znaczące, szeroko cytowane i dyskutowane. Między innymi jako pierwszy w Polsce prowadził badania magnetycznego skręcania płaszczyzny polaryzacji, wykrył i objaśnił zjawisko jarzenia się pary rtęci pod wpływem promieniowania rentgenowskiego, istotnie przybliżył zrozumienie genezy widm pasmowych, wykazał niezależność występowania zjawiska Ramana od opalescencji występującej w punkcie krytycznym, przeprowadził bardzo nowatorskie obserwacje promieniowania jądrowego w atmosferze oraz absorpcji promieni kosmicznych. Wraz z K. Jodko-Narkiewiczem i Z. Burzyńskim wysunął pionierski pomysł lotu naukowego balonem do granic troposfery (1936 r.), który z powodów zupełnie przypadkowych nie został zrealizowany. Do ważniejszych prac zwartych, opublikowanych w tym okresie, należy zaliczyć: opracowanie historii optyki i budowy materii w dwutomowym dziele *Dzieje rozwoju fizyki* (1931), przygotowanie (wspólnie z A. Dmochowskim) podręczników *Przyroda nieożywiona* dla klas V, VI i VII szkoły powszechnej (1934), wydanie książek *Budowa materii* (1931), *Promieniowanie i materia* (1932 — wspólnie ze Sz. Szczeniowskim), opracowanie wielu innych prac popularyzatorskich.

W okresie okupacji niemieckiej był poszukiwany i musiał się ukrywać. Pomimo to uczestniczył w tajnym nauczaniu — początkowo w Warszawie, a następnie w Rzedowicach i w Garbatce. W tym czasie opracował kolejne swoje dzieło dydaktyczne — podręcznik fizyki doświadczalnej dla przyrodniczych i technicznych szkół akademickich. Niestety, wydawca, przygotowujący podręcznik do druku, został zamordowany, a jego dom i maszynopisy spalone.

Po utworzeniu UMCS Ziemecki zorganizował Katedrę Fizyki Doświadczalnej. Znaczącą rolę w środowisku lubelskim odegrał Ziemecki również jako nauczyciel i wychowawca — przygotował plejadę uczonych, którzy stworzyli szkoły naukowe, liczące się w kraju i w skali międzynarodowej. Zainicjował i intensywnie rozwijał badania m. in. fotoefektu w świetle kołowo i eliptycznie spolaryzowanym, które pozwoliły wyjaśnić pewne zasadnicze problemy optyki i elektroniki. Z jego inicjatywy rozpoczęto w Lublinie badania z zakresu spektrometrii masowej, fizyki ciała stałego, termodyfuzji i wielu aspektów fizyki cząsteczkowej.

W tym czasie wiele publikował, m. in.: *Pierwsze wiadomości z fizyki i chemii* (1948 r., wspólnie z A. Dmochowskim) — podręcznik dla klasy V, *Fizyka* — podręcznik dla klasy VI (1949), *Świat widzialny i niewidzialny* — książka popularnonaukowa (1947), *O prawach przyrody* (1951) i artykuły, np. w „Problemach”. Już po śmierci Ziemeckiego ukazały się m. in. *Nauka o przyrodzie* — podręcznik dla klasy IV (1960) oraz *Wiadomości o przyrodzie* — podręcznik dla klasy IV (1964, wspólnie z H. Obieziorską). Był wspaniałym wykładowcą i popularyzatorem, a jego podręczniki cieszyły się dużym uznaniem (w okresie okupacji przed

aresztowaniem przez gestapo uratował go agent Policji Państwowej, którego dzieci uczyły się z podręczników profesora i uważały je za bardzo ciekawe). Popularyzację nauk: traktował jako jeden z ważniejszych obowiązków nauczycieli akademickich; sam angażował się w tę działalność z dużym poświęceniem, organizując m. in. systematyczne dyskusje z tzw. nowatorami produkcji oraz powszechne wykłady uniwersyteckie przez ponad 5 lat. Był członkiem TNW, członkiem założycielem PTFiz. (1919) oraz długoletnim przewodniczącym Oddziałów tego Tgw. — najpierw w Warszawie, a następnie w Lublinie.

Po wydzieleniu się z UMCS AM organizował Zakład Fizyki tej uczelni i pełnił funkcję jego kierownika aż do końca swoich dni. W ostatnich 3 latach pracy pełnił też funkcję kierownika Zespołu Katedr Fizyki Wydz. Matematyczno-Fizyczno-Chemicznego UMCS.

Po utworzeniu w Lublinie Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej (13 V 1953), Ziemecki został pierwszym jej rektorem. Cały wysiłek skierował na tworzenie od podstaw struktur i założeń kształceniowych tak potrzebnej w kraju i w makroregionie uczelni technicznej. Realizację planów przerwała nagle śmierć 19 I w Lublinie. Pozostał w pamięci społeczności środowiska lubelskiego jako wybitny uczyony, szlachetny człowiek i wspaniały organizator nauki i kształcenia.

W uznaniu osiągnięć był wielokrotnie wyróżniany, nagradzany i odznaczony, m. in.: Złotym Krzyżem Zasługi (1937), Krzyżem Oficerskim (1950) oraz Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1954). Pochowany został w Lublinie na cmentarzu przy ul. Lipowej. Jego portret olejny, wykonany przez Amelię Kwiatkowską, znajduje się w sali posiedzeń senatu Politechniki Lubelskiej w Pałacu Sobieskich przy ul. Bernardyńskiej 13. Aula Instytutu Fizyki UMCS w gmachu przy Placu Marii Curie--Szkłodowskiej 5 została nazwana jego imieniem (1972).

Był dwukrotnie żonaty; w małżeństwie z Bronisławą miał córkę Wandę (ur. w 1915, ekonomistkę), w małżeństwie z Anną Zofią z domu Mączyńską — córkę Elżbietę (ur. w 1934, lekarza pulmonologa) i syna Stanisława Bogdana (ur. w 1937, chemika).

A. Teske, Stanisław Ziemecki (1981—1956), „Postępy Fizyki” 1956 nr 7 s. 124; J. Malarczyk, Powstanie i organizacja UMCS w świetle źródeł, L. 1968; Uniwersytet Marii Curie-Szkłodowskiej 1944—1979, red. J. Malarczyk L. 1979; Dekret PKWN o utworzeniu UMCS, oprac. W. Skrzydło, L. 1979; W. Zarębski, Stanisław Ziemecki, „WU” 1992 nr 6 s. 16; Akta osobowe S. Ziemeckiego znajdujące się w Archiwum Politechniki Lubelskiej i AUMCS; informacje przekazane przez żonę Annę Zofię oraz córkę Elżbietę.

Edward Śpiewła

ZOŁOTOW PAWEŁ (1892—1979), instruktor pilotażu w Areoklubie Lubelskim. Ur. 13 XI w Taganrogu nad Donem, syn Kozaka i Polki. Od najmłodszych lat interesował się lotnictwem. Informacje czerpał z miejscowej prasy, która opisywała początki awiacji w świecie. Pierwsze pokazy lotnicze obserwował w 1910 r. w Petersburgu, gdzie odbywał się Wszech-rosyjski Mityng Lotniczy. Dzięki rosyjskiemu pilotowi-instruktorowi Jefimowowi mógł wówczas pracować na lotnisku jako pomocnik mechanika. Z nim też 24 IX 1910 r. odbył pierwszy w życiu lot samolotem Farman IV. W 1913 r. przed komisją wojskową Areoklubu Rosji zdał egzamin, otrzymując dyplom mechanika lotniczego. W I wojnie światowej był szefem mechaników eskadry carskiej, stacjonującej na lotnisku Mokotowskim w Warszawie. W 1915 r. ukończył kurs pilotażu w Wojskowej Szkole Pilotów w Kaczi koło Sewastopola. Jako pilot walczył z Niemcami na froncie południowo-zachodnim. Za loty bojowe został uhonorowany złotym i dwukrotnie srebrnym Krzyżem Świętego Jerzego oraz awansowany do stopnia chorążego. W 1919 r. przedostał się do Polski i zgłosił do lotnictwa. W 1920 r. rozpoczął służbę jako instruktor pilotażu w Niższej Szkole Pilotów w Bydgoszczy. Wyszkolił w niej wielu znanych później pilotów: m.in. Bolesława Orlińskiego, który wslawił się w 1926 r. przelotem do Tokio i z powrotem, Franciszka Żwirkę — zwycięzcę Challenge'u w 1932 r. i Stanisława Skarzyńskiego — bohatera samotnego przelotu nad Atlantykiem w 1933 r. Obowiązki instruktora pełnił do 1926 r. W 1921 r. zrzucał ulotki i odezwy do ludności polskiej w czasie III powstania śląskiego i plebiscytu.

W 1924 r. stał się właścicielem dwóch samolotów typu Albatros B II, które przeznaczono do kasacji. Wyremontował je i jednym z nich wykonywał loty pasażerskie w wielu miastach w Polsce, m. in. w Bydgoszczy, Lublinie, Łodzi i Wilnie. Był pierwszym w Polsce niepodległej właścicielem prywatnych samolotów. Aby je utrzymać, reklamował czekoladę Wedla, mydło Schichta i wódki Baczewskiego, umieszczając po obu stronach kadłuba stosowane napisy i rysunki. Odbywał też loty pokazowe z akrobatą.

Do 1932 r. Zołotow był instruktorem, najpierw w Aeroklubie w Wilnie a następnie w Szkole Przystosowania Wojskowego Lotniczego w Aeroklubie Łódzkim. W 1932 r. przeniósł się do Lublina, gdzie został instruktorem pilotażu w Lubelskim Klubie Lotniczym. Lata okupacji spędził w Lublinie i w Warszawie. W 1944 r. został wywieziony na przymusowe roboty do Nadrenii w Niemczech. W 1945 r. powrócił do Lublina. W 1946 r. został kierownikiem Oddziału Lotnictwa Cywilnego. Włączył się do pracy nad reaktywowaniem Aeroklubu Lubelskiego, w którym został pierwszym instruktorem. W l. 1949—1956, odsunięty od latania decyzją komisji weryfikacyjnej, pracował w spółdzielczości. W 1956 r. podjął pracę w Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego w Świdniku. Nadal aktywnie uczestniczył w życiu Aeroklubu Lubelskiego i Aeroklubu Robotniczego w Świdniku. W 1960 r. otrzymał w prezencie od Aeroklubu PRL — z okazji 50-lecia pracy w lotnictwie — samolot Piper Cub.

Latał nim do 1962 r. Również wtedy był jedynym w Polsce właścicielem prywatnego samolotu. W 1963 r. otrzymał kolejny samolot Piper Cub, ale latał nim stosunkowo krótko ze względu na brak funduszy. W połowie lat 60. przeszedł na emeryturę. Zajął się odtwarzaniem replik starych maszyn latających. W ciągu kilku lat wykonał ich kilka: w 1957 r. samolot Farman IV, w 1967 r. Bleriot XI, w 1969 r. Lotnię Tańskiego, w 1970 r. Demoiselle Alberta Santos-Dumonta i w 1974 r. Bensen B-8M. Jego rekonstrukcje znajdują się w zbiorach Muzeum Techniki w Warszawie i w Muzeum Lotnictwa i Astronautyki w Krakowie.

Zołotow był członkiem Klubu Seniorów Lotnictwa Aeroklubu PRL, Członkiem Honorowym Aeroklubu Lubelskiego i Aeroklubu Robotniczego w Świdniku. Za zasługi dla lotnictwa odznaczono go w 1957 r. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, odznaką Zasłużonego Działacza Lotnictwa Sportowego oraz odznaką pilota wojskowego ZSRR I klasy.

Zm. 8 XI w Lublinie. Spoczywa na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Trzecie Lubelsko-Podlaskie Zimowe Zawody Lotnicze 2, 3, 4 luty 1933 — informator; „Skrzydłata Polska” 1957 nr 20, 1958 nr 16, 1962 nr 47; J. Kędzierski, Sen nocy letniej, „Skrzydłata Polska” 1968 nr 12; P. Zołotow, Rekonstrukcje Zołotowa, „Skrzydłata Polska” 1969 nr 11; T. Chwałczyk, Paweł Zołotow, „Skrzydłata Polska” 1978 nr 2; „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1980 nr 3 s. 326; T. Chwałczyk, Paweł Zołotow — skrzydlate pasje, „K. Lub.” 1981; J. R. Konieczny, Lotnik-instytucja, „Skrzydłata Polska” 1982 nr 24, nr 25; J. R. Konieczny, T. Malinowski, Mała encyklopedia lotników polskich, W. 1983; J. R. Konieczny, Kronika lotnictwa polskiego 1941—1945, W. 1984; M. Krzyżan, Samoloty w muzeach polskich, W. 1983; Relacje bezpośrednie członków Lubelskiego Klubu Seniorów Lotnictwa: Zdzisława Chylińskiego, Henryka Niemierskiego, Janusza Stachowicza, Zygmunta Skrzypka i Antoniego Grabowskiego.

Mirosław Gajewski

